

આ સંસ્થાના સ્થાપક અને સંચાલક તથા "વિવિધ
મંથનાળા"ના આગ્રપવર્તક સ્વામી શ્રી અખંડા-
નંદજી; જેમણે તારીખ ૩-૧-૪૨ ના રોજ
નિવિદા મુકામે દેહત્યાગ કર્યો છે.

વ.મ. : સંવત-૧૯૩૦

દેહત્યાગ : પોષ સુદિ ૧૫, સં. ૧૯૯૮

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਰ. ਐਚ.
[ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ੧੯੫੭ ਈਸਵ]
ਮਾਧਵ ਪ੍ਰੀਤ ਪੁਸ਼ਪ-੧੯੫੭ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

આ સંસ્થાના સ્થાપક અને સંચાલક તથા “વિવિધ
અંશભાગા”ના આવપ્રવર્તક સ્વામી શ્રી અખંડા-
નંદણ; જેમણે તારીખ ૩-૧-૪૨ ના રોજ
નડિયાદ મુકામે દેહત્યાગ કર્યો છે.

જન્મ : સંવત-૧૯૩૦

દેહત્યાગ : પોષ સુદિ ૧૫, સં. ૧૯૬૮

પ્રકાશકનું નિવેદન

“વિવિધ મંથમાળા”ના એકત્રીસમા વર્ષના સંગ્રહ મંથાંક ૩૪૬ થી ૩૫૦૩૫ એ અને સંવત ૧૯૯૮ ના પ્રથમ પુસ્તક તરીકે આ મંથ પ્રસિદ્ધ થાય છે.

પૂજ્યપાદસ્વામીશ્રી અખંડાનંદજીના અવસાનના દુઃખદ સમાચાર જાણીને દ્વારા વાચક બંધુઓના જાણવામાં આવ્યા હશે. સને ૧૯૪૧ના શુભાર્ધ માસમાં કાર્યાલયનું જાહેર દ્રશ્ય થયું અને તે પછી આમ દેહી મુદતમાં જ ઈશ્વરે તેમને આપણી વચ્ચેથી ઉપાડી લીધા હોવાથી કાર્યાલયનો સમસ્ત ભાર હવે દ્રશ્યીઓ ઉપર આવી પડ્યો છે. તારીખિક પ્રકૃતિ જોતાં કંઈ નહિ તો બીજાં બે-ચાર વર્ષ તો એ ખેંચી કાઢશે એમ લાગતું, પરંતુ ઈશ્વરે કંઈ બીજું જ ધાયું હશે. તારીખ ૫-૧૨-૪૧ ની રાત્રિએ નડિયાદમાં ખુરશી ઉપરથી પડી જવાથી તેમના જન્મજ્ઞા પત્રે મંબીર હજી પહેાંચી અને જન્મજ્ઞા પત્રના ધાપા નીચેનું દાઝકું વૂટી ગયું. તે પહેલાં તેમને દશેક વર્ષથી પશાધાન તો લાગુ પડેલા હતા જ. તેથી આ પમની ધનનો આચાર તેમને જીવલેણ નીવડ્યો અને લગભગ બે માસની માંદગી બોમવી તેમણે તારીખ ૩-૧-૪૨ ના રોજ દેહત્યાગ કર્યો.

તેમની ઈશ્વર ઉપરની અવિચળ શ્રદ્ધા આવી મંબીર માંદગીમાં પણ આશ્ચર્યજનક રીતે દેહી હતી. કાર્યાલયના કામમાં ચોતાને ઈશ્વરે સાધનરૂપ બનાવેલ હોઈ, કાર્યમાં જે અને જેવી શ્રદ્ધા તથા ખચર-શરી રાખવી જોઈએ, તે રાખવા તેઓ જીવનની ઉત્તેજી પણ સુધી ચૂક્યા નથી. આવા એકનિષ્ઠ કર્મયોગીની જગ્યા પુરાવી અશક્ય છે. આમ છતાં તેમણે કરેલા દ્રશ્યક્રીડની રસે આ સંસ્થાનું કાર્ય પૂર્વ-પદ આપુ રહેશે અને એ સંવંધમાં દ્રશ્યક્રીડના પ્રમુખ શ્રીકૃત મનુ સુબેદારનું જાહેર નિવેદન આ પછીના પૃષ્ઠમાં ઉપાયું છે, તે તરફ વાચક બંધુઓનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે.

“વિવિધ મંથમાળા”ના આકાંક્ષાને વિવિધ પ્રકારનું ઉપકારક શાયન મતે, એ માટે સદ્ગત સ્વામીશ્રી ધણી આગળથી તૈયારી-

તેનાથી તેમના પવિત્ર જીવનનો કંઈક આભાસ પ્રાપ્ત થશે. તેમના સખેલા ત્રણ બંગાળી નિબંધો પણ પરિશિષ્ટરૂપે આપવામાં આવેલા છે. તે ઉપરાંત તેમના પત્રો લુદા પુસ્તકરૂપે બંગાળીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા, તેનો અનુવાદ કરાવી લઈને પણ આમાં અપાયો છે.

શુદ્ધિપત્ર પાન ૧૫ ઉપર છપાયું છે, તે મુજબ ગ્રંથ સુધારી લઈને જ વાંચવા વિનંતિ છે.

આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં અનુવાદકના બે બોલ અને તે પછી મૂળ પુસ્તકમાં છપાયેલી સ્વામીશ્રી વિદ્યાનાનંદજીની અને સ્વામીશ્રી શુદ્ધાનંદજીની ભૂમિકાઓ છપાઈ છે, તે તરફ વાચકબંધુઓનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે.

છેલ્લાં લગભગ અઢી વર્ષથી ચાલે રહેલી લઠાઈને લીધે મોંઘવારી દિવસે દિવસે વધે જ જાય છે. એ મોંઘવારી છતાં એ સમય દરમિયાન આ સંસ્થાદ્વારા અગાઉના ઓછા મૂલ્યના ધોરણે જ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયાં છે અને એજ રીતે બની શકશે ત્યાંસુધી એ રીતે જ પ્રસિદ્ધ થયાં કરશે. પરંતુ મોંઘવારીનો ઓછો-વધતો બોલો વેડી લેવો પડે છે; આથી વધુ કમીશન આપવું હવે પરવડી શકે નહિ એ સ્વાભાવિક છે. એટલે હવે કમીશનનું આગલું ધોરણ રદ કરીને તા. ૧૫-૩-૪૨થી આ સાથે વહેંચાયેલા છૂટા સૂચીપત્રમાં જણાવેલા ધોરણ પ્રમાણે રૂપિયા ૨૫) કે તે ઉપરાંતનાં સંસ્થાનાં પુસ્તકો ખરીદનારને ૧૦ ટકા, રૂ. ૫૦) કે તે ઉપરાંતનાં ખરીદનારને ૧૨% ટકા અને રૂ. ૧૦૦) કે તે ઉપરાંતનાં ખરીદનારને ૧૮% ટકા-કમીશન અપાશે.

અંતે એટલું જ જણાવવાનું કે જે મહાત્માઓએ અસંખ્ય નરનારીઓના જીવનપ્રવાહને પલટાવીને તેને ભગવાનનાં શાંતિમય ચરણો તરફ વાળી દીધો હોય, તેમનો આમાં અપાયેલો અમૂલ્ય ઉપદેશ વાચકબંધુઓને ઉત્તમ પ્રાપ્ત કરવામાં કોઈને કોઈ રીતે દિતકારી નીવડશે એવી આશા છે.

શ્રાવણ વદિ ૭, } સરતુ સાહિત્ય મુદ્રણાલય ટ્રસ્ટ તરફથી
સંવત ૧૯૯૮ } ત્રિલુપનદાસ કલ્યાણજી હંફર

सारामाठा प्रसंगे ज्ञानलहाणी

જેને જ પૂર્ણ જ્ઞાની થાયે જીવદાને યાન આપજું, એ તે કોઈપણ જીવ જન; પરંતુ મદાન જ્ઞાનીઓના ઉપદેશ અને ચરિત્રને લક્ષણ ઉપર; પુનઃ તે નવું કોઈ જીવદાને આપી શકે તેમ છે.

મન:મહા પ્રમતિ: ઉત્તર માત્ર દે માત્ર વપુ અમંત્રી (મિ થી વમેત્રા
દે દી કમ્પ કમીને વપુ) ઇતિહાસ આનવાન ઉપગાન એવા માનમિત્ર
સે.વ.કની વપ.ર.વિવેચ ઉત્તર પ્રમતિ: વપુ પ્રત્યેક મદેમન.
મન. કુ.બં. વિવ. વા.કે.કા. મ વિવ.પુ. આદ્ય. વિવ.પી. વમેત્રે
કેદ અવ.વ.તે. તે વમેત્રે. મિદાલ અને બં.ક વપુએ કમના મેમને
મો વપુ ઉત્તર માત્ર દે માત્ર વપુ અમંત્રી

১৮৮৭ খ্রিঃ ১১ মার্চ ১৯ - মাদ্রাসা জামি'য়া মু'ল্লীয়া
 খান'দা খান'দা মু'ল্লীয়া খান'দা মু'ল্লীয়া খান'দা মু'ল্লীয়া
 খান'দা মু'ল্লীয়া খান'দা মু'ল্লীয়া খান'দা মু'ল্লীয়া
 খান'দা মু'ল্লীয়া খান'দা মু'ল্লীয়া খান'দা মু'ল্লীয়া

1. 1945년 10월 1일 이후에 출생한 자는 본 국적을 취득한 자로 본다.

જાહેર નિવેદન

પૂજ્ય સ્વામીજીના અણુધાર્યા થયેલા કુઃખદ અવસાનને લીધે આ સંસ્થાના કાર્યવહનની સઘળી જવાબદારીઓ ટ્રસ્ટીમંડળ ઉપર આવી છે. ટ્રસ્ટીમંડળના બે સભ્યો સક્રિય રીતે સંસ્થાની સંભાળ રાખે છે અને બાકીના સભ્યો સંસ્થાને પોતાથી બનતી તમામ સહાય તથા સહાય આપે છે. ટ્રસ્ટીમંડળ સંસ્થાના કાર્યને ચાલતું રાખવાને તેમજ તેને વ્યાપક કરવાને ઇચ્છે છે; પરંતુ ચાલુ બુદ્ધને કારણે અનેક અંતરાયો આવી નહે છે. કાગળો મળવા મુશ્કેલ થયા છે અને તેના કાવ પણ બેહદ વધી ગયા છે. વળી પૂઠાં, છીંટ, શાહી ઇત્યાદિ સર્વ વસ્તુઓ પણ હદ બહારની મોંઘી થઈ ગઈ છે.

આ વિષમ સંજોગોમાં ટ્રસ્ટીમંડળ જાહેર જનતાને વિનંતિ કરે છે કે, તેઓ આ સંસ્થાને સહાય કરે. જ્યાં જ્યાં શુજ-રાતીઓની વસ્તી હોય, ત્યાં ત્યાં અગત્યના દરેક શહેરમાં સહાયકારી માનદ ટ્રસ્ટીઓ નીમવાની ટ્રસ્ટીમંડળ ઇચ્છા રાખે છે. આ સહાયકારી ટ્રસ્ટીઓ પોતાના સ્થાનિકવિસ્તારો વિષે માહિતી આપે અને તે તે વિસ્તારોમાં સંસ્થા સંબંધી હકીકતોનો ફેલાવો કરે, એવી ટ્રસ્ટીમંડળ અપેક્ષા રાખે છે. ક્યારેક આ મિત્રો સંસ્થાનાં પુસ્તકો જે તે ધણીને પહોંચતા કરવામાં તેમજ પુસ્તકોનાં નાણાં વસૂલ કરવામાં અને એ રીતે દપાલ તથા મિનિસ્ટર્સ વગેરે ખરચોનો ખચાવ કરવામાં મદદ-રૂપ થઈ શકે. એ ઉપરાંત સામાન્ય રીતે આ સહાયક ટ્રસ્ટીઓ આ સંસ્થાની ‘વિવિધ ગ્રંથમાળા’ તેમજ તેનાં હાલ મળતાં બીજાં પુસ્તકોની ઉત્તમતા વિષે જનતાને પરિચિત રાખે; અને એ રીતે એ ‘વિવિધ ગ્રંથમાળા’ના આહકો વધારવામાં

એવા નાના પુસ્તકાલય માટે વધુ હાન તેમજ વધુ પુસ્તકો મેળવીને, તેને વિશાળ અને કાયમી પુસ્તકાલયનું સ્વરૂપ પણ આપી શકાય. ગુજરાતનાં તમામ ગામોમાં આ પાયા ઉપર પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની એક યોજના પગદાર મંડળોમાં અત્યારે ચર્ચાઈ રહી છે. આથી ઈશ્વરે જેમને સારી સાધનસંપત્તિ અને સફળતા આપી છે, તેઓ ગામડાંઓમાં રહેતા પોતાના દેશ-બાંધવોને આ રીતે પુસ્તકો લઈ આપીને સહાય કરે, તો પુસ્તકાલયની ઉપલી યોજનાને સારો એવો વેગ મળે એમ છે.

આ સંસ્થાનાં પ્રકાશનો સારા કાગળ ઉપર છાપવામાં આવ્યાં છે. તેમાં અક્ષરો પણ મોટા અને સુવાચ્ય હોય છે. આ સંસ્થાએ જનતાને કદી પણ કિતરતું વાચન પીરસ્યું નથી અને તેની સાથે કદી પણ નફાની દૃષ્ટિ પણ રાખી નથી. તેણે હંમેશાં ખરચેલાં નાણાંનું પૂરેપૂરું વળતર આપે એવું ઉત્તમોત્તમ વાચન જ આપ્યું છે. એટલે અત્યારના સંલોભોમાં જેમનામાં સાહિત્યની ભક્તિ છે, ગુજરાતની ભક્તિ છે અને દેશની ભક્તિ છે, તેમના તરફથી સહાય તથા સહકાર મેળવવાને આ સંસ્થા હક્રદાર છે. આશા છે કે, તેઓ આ સંસ્થાને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પોતાથી બનતી બધી પ્રકારની સહાય અને સહકાર આપશે.

પૂજ્ય સ્વામીશ્રી અખંડાનંદજીએ પોતાના સાધુજીવનનો મોટો ભાગ ધાર્મિક અને સામાજિક સાહિત્યના ફેલાવામાં આપ્યો છે. તેમના માટેના સ્મારકગ્રંથનું પ્રકાશન દ્રસ્ટી મંડળ કરવાનો ઇરાદો રાખે છે. આ સ્મારકગ્રંથમાં ‘સસ્તુ સાહિત્ય વધક કાર્યાલય’ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકોમાંથી થોડા નમૂનાના ચૂંટાયેલા લેખો આપવામાં આવશે. વાચકવર્ગમાંથી જે કોઈ સજ્જન પોતાને જે લેખથી ઘણો ફાયદો થયો હોય, તેવા લેખોનું સૂચન દ્રસ્ટી મંડળને લખી મોકલશે, તો બને

અનુવાદકના વૈ વૌલ

(સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદજી વિષે)

“આધ્યાત્મિકતામાં રાખાલ અમારા સૌથી મહાન છે.” વિવેકાનંદ

“રાખાલ નિત્ય સિદ્ધ છે..... જન્મ્યા ત્યારથી દર્શનપ્રેમી છે. સાક્ષાત્ શંકર છે.” —પરમહંસદેવ રામકૃષ્ણ

સ્વામી વિવેકાનંદજી અને પરમહંસદેવજીનાં આ વચનોના સાચા અધિકારી, બેસુર મહાની પહેલી પચ્ચીસીના પ્રમુખ રાખાલ મદારાજ હશે. સ્વામી બ્રહ્માનંદજીની જીવનકથા, કથાપ્રસંગો ઉપદેશો તથા પત્રોના આ પુસ્તકનો અનુવાદ કરવાનું સદ્ભાગ્ય આ લખનારને મળ્યું, તે પૂર્વ સ્વામીજી અને પરમ ગંગલમયની કૃપા જ છે.

સંન્યાસી થવા નીકળેલા યુવાન સુભાષચંદ્રને ‘આત્મો જા, આત્મો જા, સંન્યાસ તારે માટે નથી, તું તો સંસારમાં પાછો જા અને દેશની સેવા કર’ આ વાણી સંભળાવનાર આ જ રાખાલ મદારાજ. તેઓ પરમહંસદેવના વિવેકાનંદજી જેવા જ સમોવડિયા અને પ્રિય શિષ્ય હતા. તેમનું આ પુસ્તક સૌને વાચન-મનન લાયક અને આધ્યાત્મિક માર્ગે આગળ વધારનાર લાગશે જ. અને તો માંદગીને બિજાનેથી બિજુજી જાણે અનેક બાજુનો સમજાવી ગયા ન હોય, એમ જ લાગ્યા હયું છે. જીવનમાં ઊતરે તેમનું અહોભાગ્ય જ.

કલકત્તાથી થોડે દૂર મંગાકિનારે આવેલા બેસુર મહાનાં દરેકો પ્રણાં સુંદર, અવર્ણનીય અને હૃદયસ્પર્શી છે. ત્યાં બ્રહ્માનંદજીનું સમાધિમંદિર છે. ત્યાંની શ્વેત આરસની મૂર્તિનાં દર્શન તો અનેક વાર કર્યાં છે. પણ આ પુસ્તકના અનુવાદ દ્વારા તેમના આંતરિક સમાગમનો અલગ્ય લાભ જ મળ્યો છે, તેવો જ લાભ વાચકોને પ્રાપ્ત થાઓ.

નહિ સમજતા થોડા યજ્ઞો વગેરેના રૂપદીકરણ માટે સ્વામીશ્રી અપોરાનંદજીની મદદ મેં લીધેલી, તે જલ્દ હું તેમનો ઝણી છું. મૂળનો ભાવાર્થ સાચવીને જ આ ભાષાંતર કર્યું છે. છતાં કયાંય દૃષ્ટિદોષ રહ્યો હોય, તો તેનો દોષ મારે માથે જ છે.

દેવરાયની એકાદશી,
કલકત્તા-૧૯૯૫

સંતયરણરજેષ્ઠ
નંબકલાલ મા. શુક્લ

મૂઠ પુસ્તકની ભૂમિકા

શ્રી. રાખાજી મહારાજની કૃપા અનેક વાર અમારા ઉપર થયેલી છે. પરમદસદેવની ઉપદેશવાણી તેમણે અમારી આગળ ટેલવીયે વાર તેમની મધુર વાણીમાં સંભળાવેલી ને કહેલું કે, "દેવદેવીઓ હોવાની વાત સત્ય છે, એ કલ્પના નથી." તેઓ તેમનાં સાક્ષાત્ દર્શન કરતા અને તેમની સાથે વાતો કરતા તેમજ તેમના પ્રાકૃતિક સાંભળતા. એક તરફ સ્વામીશ્રીનો નિરાકાર અનુભવ અને એક બાજુ રાખાજી મહારાજના દેવદેવીઓનાં દર્શન એ બન્ને વચ્ચેથી ઈશ્વરનું સમ્યક્ દર્શન થઈ શકે છે. શ્રી. રાખાજી મહારાજને હું અનેકાનેક પ્રણામ કરું છું. આશા છે કે, તેમના આ ઉપદેશ સૌનું મહાકલ્યાણ કરશે અને મનની ચંકાઓ દૂર કરશે.

બેભુર માં,
આસો-૯ ૧૯૪૩. }

—સ્વામી વિશ્વાનાનંદ

અનુવાદકના વે વોલ

(સ્વામીશ્રી શિવાનંદજી વિષે)

અધ્વાનતિમિગંધસ્ય જ્ઞાનાંજન શલાકયા ।

ચધુરાન્મિલિતં યેન તસ્મૈ શ્રી ગુરવે નમઃ ॥

વર્ગ ૫૬૫ આ લખનારના જીવનને સેરા, સંસ્કૃત અને સદ્વાસનો લાભ આપી જેમને અજ્ઞાતપુંઃ હતું, તે સ્વામી શ્રીઅખંડાનંદજી અને જેમનાં દર્શન, અમૃતપ્રણીયિત પ્રસન્ન થઈ અવજીવીય જીવન પ્રાપ્ત થયો હતો, તે થી માતાજી, શ્રી અરવિંદ અને મહર્ષિ રાખાજી મધુરવાણી પ્રજ્ઞાપ કરીને આ ચિત્તપાવન અને મનમંદ્રક પદ્મક વિશે જે બોલ લખવા થઈ શકે છું.

મહાપુરુષજી મહારાજનાં દર્શનનો લાભ મને ૧૯૩૨-૩૩માં
૨૪. જમનાલાલજી બળજનનાં બાળકો સાથે મળ્યો હતો. અને તેમના
બોળામાં મસ્તક મૂકીને આશિષ પણ લીધી હતી.

શ્રીરામકૃષ્ણ મિશન અને મદના તેઓ સને ૧૯૨૨ થી ૧૯૩૮
મુખીના પ્રમુખ હતા. નિરભિમાની, ભક્તદૃષ્ટ, પરમદંતરેરને
બોલે બેસતા બાળક સમા ને તેમને ચરણે અર્પણ થઈ ગયેલા
શિવાનંદજી મહારાજ અરેબર દિવ્ય વિશ્રુતિ હતા. બગવાનને બોલે
બેસતા બાળક જ નોંધ લેા ને! તેમનાં આ પુરતોનો અનુવાદ
કરવાનું સદ્ભાગ્ય આ લખનારને મળ્યું, તે બગવાનની કૃપા જ છે
અને પરમ પૂત્ય શિશુ અખંડાનંદજીનો સ્નેહપ્રસાદ જ છે.

આ મંથ એક સાસંગની ગરજ સારે તેવો છે અને પત્રો તો
પુણ્ય જીવનના યાત્રીને માર્ગદર્શક નીવડે તેવા છે. મને જોડેલી
કેટલીક શંકાઓ અને પ્રશ્નોનું તો એમાંથી સમાધાન મળી ગયું છે.

મહાપુરુષોનાં જીવનચરિત્રોનું વાચન જીવનને ઉત્તત
બનાવે છે, તે દૃષ્ટિએ આપણા ગૃજસતી સાહિત્યમાં જીવન-
ચરિત્રોનું સાહિત્ય જોડેલું વધે ને ફેલાય તેટલું ઉપકારક
છે જ. આ પુસ્તકમાં મહાપુરુષજી મહારાજની બધી વાનીઓ
પીરસેલી છે. તે વાચકોને હૃદય પ્રકારનો રસાસ્વાદ આપનાર અને
આનંદદાયક નીવડે, એવી પ્રાર્થનાપૂર્વક દ્રષ્ટિ ॥ તસ્મત્ ।

ચેત્ર વદિ ૫, ૧૯૬૭
કલકત્તા

}

અખંડ-ચરણરોધી
ત્રંબકલાલ મા. શુક્લ

૭મું મિ કા ૭

દેહાભિમાની જીવ સર્વ પ્રકારનાં દોષ, દુર્બળતા બોળંગીને
શુદ્ધમપાપવિહિન અવાદ્મનસાગોચરં । જહારવદ્ય થવાનો હૃદય
આદર્શ રાખે છે અને તેને મટિ કર્મ, ભક્તિ, યોગ, યાન વગેરે
સર્વ સાધનો વડે આગળ વધવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ તે

જેટલો આગળ વધે છે, તેટલો જ જાણે કે તેનો અંતિમ આદર્શ
 દુર્લભ-વિશેષ દુર્લભ લાગે છે. કેટલીક વાર તે જોડી નિરાશાના
 સમુદ્રમાં ડૂબકીઓ ખાય છે ને ક્યારેક ક્યારેક એ નિર્ગુણ સચ્ચિ-
 દાનંદ, સચ્ચ સાકારરૂપ ધારણ કરીને જીવનાં સુખદુઃખ પોતે
 સ્વીકારીને તેના પ્રત્યે અતિશય સંકાનુભૂતિસંપન્ન કરણાધનરૂપે
 આવિર્ભાવ પામે છે. ત્યારે જીવો એ અવતારની અવતારલીલાનું
 નિરીક્ષણ કરીને સદૃશ સ્વભાવે એ અવતારના અવતારી પરબ્રહ્મ
 નરૂ આગળ વધે છે. આ અવતારોની સાથે તેમના ધનિષ્ઠ અંતરંગ
 પુરોહિત પણ આમમન યાય છે. તેઓ પણ સામાન્ય જીવો અને
 અવતારો વચ્ચે ચેતુરૂપ જનીને તે જીવોને તેમના આખરી
 લક્ષ્ય-પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિમાં મદદ કરતા રહે છે. તેથી તેમનાં જીવન
 અને કથા પ્રસંગોનું મનન પરિશીલન પણ જિજ્ઞાસુઓને વિશેષ
 કલ્યાણકારી છે. આ નાનકડા પુસ્તકમાં સ્વાર્માં શિવાનંદજીનું
 સક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર અને તેમના વાતોલાપો પ્રસિદ્ધ કરીને
 પ્રકાશકે શ્રીમદગવત્ રામકૃષ્ણ દેવના અનન્ય લીલાસદ્ધ્યારનો તાદરશ
 ચિત્રાત્ સામાન્ય જનો આમગ રજૂ કરીને તેમનું મદાકલ્યાણ કર્યું છે.
 અમે હં સ. ૧૮૯૦ થી ૧૯૩૪ સુધીનાં લગભગ ૪૪ વર્ષો વિવિધ
 અવસ્થામાં તેમના સમાગમ અને ઉપદેશશ્રવણનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત
 કર્યું હતું તેમના અવસાન પછી નવું પ્રાસદ્ધ થયેલું આ પુસ્તક
 તેમના જીવનનાં પવિત્ર મંદિરરૂપે જાણીતું છે. જેમણે ક્યારેય
 તેમના પ્રવચન સમાગમ પ્રાપ્ત કર્યો છે, તેમના સદ્ગુણોની
 વાતો સાંભળી, પાંડુ જેમણે તેઓને ક્યારેય જોવા નથી, તેઓ
 તેમના જીવનનાં વાંચીને તેમની એક પ્રકારની જીવની
 જાણવાને લાગે છે અને તે તેમના આધ્યાત્મિક જીવન
 નો સંપર્ક કરવામાં વિશેષ મદદ આપશે એવી મને ખાતરી છે.

સદાશિવજી

—શુદાનંદ

અનુક્રમણિકા

સ્વામીશ્રી પ્રહ્લાનંદજી

ક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠાંક
૧	સંક્ષિપ્ત પરિચય	૧
૨	પ્રશ્નોત્તરી	૧૭
૩	ઉપદેશ	૧૪૬
૪	પત્રાવલિ	૧૬૪

સ્વામીશ્રી શિવાનંદજી

૧	સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર	૧૮૭
૨	કથાપ્રસંગો	૨૧૭
૩	પરિશિષ્ટ	૩૦૦
૪	શ્રીમહાપુરુષજીના પત્રો	૩૨૧

શુદ્ધિ પત્ર

પૃષ્ઠ પાંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧ ૧૨	તેઓ અમાપ	અમાપ
૭ ૨૪	પાનસપુત્રને	માનસપુત્રને
૧૧ ૮	જગતના	જગતના
૪૯ ૮	જડતી	ઝડતી
૫૦ ૧૬	પુર્ણાવસ્થામાં	પુરીવાવસ્થામાં
૫૫ ૧૯	પત્રમૂર્ચી	પત્રમૂર્ચી
૬૭ ૨૨	ભવાટવી ગોષ્ઠમાં	ભવાટવીમાં ગોષ્ઠમાં
૬૮ ૭	સેવાકર્મો	સેવાકર્મો

પ્રથમ પંક્તિ	અનુશ્રવ	શુદ્ધ
૭૪ ૨૪	ગુરુવે	ગુરુવે
૧૪૬ ૫	જ્યુગ્રો	જ્યુગ્રો
૧૬૧ ૨૧	યોગવાસિષ્ઠ	યોગવાસિષ્ઠ
૧૭૧ ૨૬	સંસારસ્વનં	સંસારસ્વપ્નં
૧૭૧ ૨૬	મોહિનિદ્રા	મોહનિદ્રામ્
૨૧૩ ૧૪	કુળ-	કુળ-
૨૧૬ ૧૭	હિચારાતા	હિચારાતા
૨૨૧ ૧૩	યદુ જનહિતાય	યદુજનહિતાય
૨૨૩ ૨૨	એમે.	એમ.
૨૩૨ ૫	રાખ્યે	રાખ્યાં
૨૪૩ ૧૪	બોલવના	બોલાવતાં
૨૪૩ ૨૧	વેપ્પટ્ટ	વેપ્પટ્ટ
૨૪૮ ૨	ભમવાનતું	ભમવાનતું
૨૫૭ ૨૬	અતુર્દશીને	અતુર્દશી ને
૨૫૮ ૧૮	એલ.	એલ.
૨૫૮ ૨૧	દાદિય	દાદિય
૨૫૮ ૮	દરિમદાગ-	દરિમદાગ-
૨૫ ૧૬	પુરુષ:	પુરુષ:
૨૫ ૨૫	સડ	સ ડ
૨૫ ૨૫	૦ સીરવ્યં	૦ સીરવ્યં
૨૫ ૨૫	મુયિ	મુયિ
૨૫ ૨૫	યોગામુર	યોગામુર
૨૫ ૨૫	મત્તું જ	પત્તું જ
૨૫ ૨૫	નિયમાના	નીયમાના
૨૫ ૨૫	નાયની	નાયનિ
૨૫ ૨૫	જા:ય	જા:ય
૨૫ ૨૫	૧-નામે	૧-નામે

શ્રીરામકૃષ્ણદેવ કહેતા કે, “રાખાલ મારો પુત્ર છે—માનસ-પુત્ર છે.” આ કથનનો અર્થ સમજવાની અમારામાં શક્તિ નથી. આ કથનનું તાત્પર્ય “શુરુ તેવાજ એલા” જેવું હોય, તો તો પિતા—પુત્ર બન્નેને જોવાનું અસીમ સફળાગ્ય જેમને પ્રાપ્ત થયું છે, તેઓજ કંઈક સમજી શકે કે, શ્રીરામકૃષ્ણદેવ “રાખાલ મારો પુત્ર છે” એમ કેમ જોલતા હતા.

જેઓ શ્રીરામકૃષ્ણદેવના આ માનસપુત્રના ગાઢ સંબંધમાં આવ્યા છે, તેઓ કહે છે કે, મહારાજ (શ્રીરામકૃષ્ણદેવના સંબંધમાં “સ્વામીજી” કહેતાં જેમ વિવેકાનંદજી, તેજ પ્રમાણે “મહારાજ” કહેતાં શ્રીપ્રહ્લાનંદજી સમજાય છે.) તેઓ અમાય બ્રહ્મતેજ-સંપન્ન હતા, તેમની જહુમુખી શક્તિ વૃદ્ધિની જળધારાઓની પેઠે સેંકડો મુખે વહેતી હતી. પરંતુ આટલું તેજ, આટલી શક્તિ, એ માટીના જોળિયામાં એટલી બધી શાંત શી રીતે રહેતી હતી, કે તે કોઈજ બાણનું નહોતું. વિદ્યુતગ્રહક તાર જોતાં તો નિહાવ-જડ જણાય છે, પરંતુ સ્પર્શ કરતાં તેનામાં કેવી અમોઘ શક્તિ

ધુપાયેલી છે તે બાણી શકાય છે. સાંભળ્યું છે કે બ્રહ્મા વ્યક્તિનું શરીર માટીનું નથી હોતું પણ ચિન્મય હોય છે. પરંતુ આ ચિન્મય પુરુષના સમાગમમાં આવવાથી એ સત્ય સદેજે સમજાતું નહોતું. તેઓ કેટલા અલૌકિક પ્રેમથી સૌને બુલાવામાં પાડી દેતા હતા! જે સાધુ, ભક્ત, બ્રહ્મચારી, નિર્મળચિત્ત વ્યક્તિ અથવા કોઈપણ દુઃખી, પતિત, કલકિત જીવનવાળો આ મહાપુરુષના ચરણોમાં હાજર થયો છે, તેજ અંતરમાં આ સત્ય સમજી શક્યો છે-તેજ ભેઈ શક્યો છે કે જેની સાથે વાતચીત કરતાં મન સંકોચ પામે એવા ત્યજાયલા અને નિંદાપાત્ર મનુષ્યોને પણ મહારાજ કેવા આદર-પૂર્વક સમજાવતા હતા અને શાંતિ આપતા હતા! સ્વજનો જેઠું નામ લેતા શરમાતા હતા, તેવાઓને મહારાજશ્રી કેવા પ્રેમવિહ્વળ કંઠે ઉપદેશ આપતા હતા. જે બાંચડીન અને સર્વ જનોથી ત્યજાયેલા હતા, તેવાઓને પણ મહારાજશ્રીએ કેવી મમતામાં આપી લીધા હતા. જેમને ક્યાંયે સ્થાન નહોતું તેવાઓને માટે મદાગજશ્રીનાં બારણાં સદાયે ખુલાં રહેતાં. આ ઉદાર વિશ્વપ્રેમને! અમૃત આસ્વાદ પ્રાપ્ત કરીને કોઈ ધારી શકતું નહોતું કે આ નિશ્ચિત, શાન્ત, કલ્યાણમય પુરુષને મહાન ત્યાગ, કઠોર રાજ્ય અમાપ નિનિદા, જ્ઞાન, ભક્તિ, નિષ્કામ દમપ્રેમને સંસારને મેલે મેલે કુનારી એક મદારશક્તિને જાગૃત કરવા કેટકેટલી સમય પડી હતી અને રાહ જોવી પડી હતી. તેમની પાસે મેલે મેલે સમય નેમની અમાપ કરુણાથી કૃતાઈ થઈને પાછો ફરતો નહોતો. જનવચમાં તેમને પદોંચી શકતો નહિ. ભક્ત એ જાણે કે નેમની પાસે ઘેર ઘેર ઘેર શ્રીશક્તો નહિ. કામ કરનાર તેમની પાસે નહોતો. મંડળી વિદ્યામનું જળ પ્રાપ્ત કરતો. નેમની પાસે નહોતો. દુઃખ દુઃસ્થ સમજતો. સમિધ તેમની રમત પાસે નહોતો. માથે નેમની પામે માથવાનું ઉચ્ચ

તત્ત્વ પ્રાપ્ત કરીને કૃતાચ્ચં થતો. તેમના સમાગમમાં આવીને હતાશ ચિત્ત ઉત્સાહથી અને ભાંગેલું હૃદય આશાના ઉન્માદમાં મસ્ત થતું હતું, તેમજ મહારાજશ્રી જાળકની સાથે જાળક યધને રમતા હતા !

મહારાજ જે મહારાજ્યના એકછત્ર સમ્રાટ હતા, ત્યાં હુઃખ, દારિદ્ર્ય અને ચોકને પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર નહોતો; શત્રુઓ તેમનું જોર બતાવી શકતા નહોતા. એ રાજ્યની જેઓ પ્રજા હતા તેઓ મહારાજના અલૌકિક વહેવારથી વિચારતા કે, હું તેમના સૌથી વિશેષ પ્રિય છું તેથી પોતપોતાના અધિકારની હદ જાળીને આગળ જવા માટે કોઈ કદી સાહસ કરતું નહિ. આ રાજ્યમાં પ્રવેશ કરતાં મનમાં લાગતું કે સંસારથી ઘણે જાણે કોઈ એવા એક અતિ આશ્ચર્યજનક આનંદમય લોકમાં આવેલા છીએ કે જ્યાં રાગદ્વેષાદિ ટંકરહિત અનંત આનંદ વ્યાપેલો છે. સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજીએ એમના વિષે કહ્યું છે કે, “આધ્યાત્મિકતામાં રાખાલ અમારા સૌના કરતાં મહાન છે.” તેમનું મહારાજ્ય જેઓ સમજી શક્યા છે તેઓ ધન્ય છે ! આ આધ્યાત્મિકતામાં માનવી દેવતા બને છે, પરંતુ ચિરંજીવી બનતો નથી ! શરીર નાશ પામવા છતાંયે તેનાં સ્મરણ અવિનાશી રહે છે. હૃલ્લ રત્ન જ્યારે મુહુર્લ્લ થાય છે, ત્યારે અનન્ય પૂજા લેવા માટે તેનાં સ્મૃતિ-સ્મરણ આપણાં હૃદયમાં જોડાઈ જાય છે.

શ્રીમદ્ સ્વામી પ્રહ્લાનંદજીનો જન્મ ઈ. સ. ૧૮૬૨ માં થયો હતો. તેમનું જન્મસ્થાન જિરહાટ પાસેના ચિકા ગામ અને પૂર્વાધમનું નામ રાખાલચંદ્ર હતું. પિતા આનંદમોહન ઘોષ સત્સંગી હતા. રાખાલ તેમના સૌથી મોટા પુત્ર હતા. આનંદમોહનનાં પત્ની શુજરી જન્મ -

શ્રીરામકૃષ્ણદેવ કહેતા કે, “રાખાલ નિત્ય ત્રિદં છે, જન્મો-જન્મ ઈશ્વરમક્ષતા છે. અનેક લોકોને યથાશક્ત્ય સાધના કર્યા પછી ચોડીધણી ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. એ તો જન્મ્યા ત્યારથી ઈશ્વરપ્રેમી છે. જાણે કે પાતાળમાંથી નીકળેલા શંકર, પધરાવેલા શંકર નહિ.” આ પાતાળમાંથી નીકળેલા શિવને સંસારી કરવા માટે આનંદમોહને કિશોરાવરયા વીત્યા પહેલાંજ પરણાવી દીધા. કૌતુહલના સુવિખ્યાત મિત્ર-ગોપીને ત્યાં રાખાલચંદ્રનાં લગ્ન થયાં. પિતા ભુલેલૂકે પણ વિચારતા નહિ કે, જે બંધનસૂત્રથી મનુષ્યનું આયાબંધન વધારે દૃઢ થાય છે, તેજ સૂત્ર પકડીને પુત્ર તેના છૂંદનનો મહાન આકાશં માત્ર કરીને સંસારબંધન છેદી નાખશે.

જે કુંડુંબમાં રાખાલચંદ્રનાં લગ્ન થયાં હતાં, તે ભક્ત હનું. તેમનાં સાચુ પહેલેથીજ શ્રીરામકૃષ્ણદેવનાં સેવિકા હતાં ને વારંવાર પુત્ર-કન્યાને સાથે લઈને દરિદ્રેશ્વર આવીને દેવદયન કરતાં હતાં. રાખાલચંદ્રના સૌથી મોટા સાળા પોતાના બનેલીની ભગવદ્ભક્તિ જોઈને અત્યંત રાજી થઈને એક દિવસ તેમને શ્રીરામકૃષ્ણદેવ પાસે લઈ ગયા. ઈ. સ. ૧૮૮૧ માં શ્રીરામકૃષ્ણદેવ ને રાખાલચંદ્રને આમ પ્રથમ મેળાપ થયો.

રામકૃષ્ણકહેતા, “માનેઈગ્ધા થઈ કે એક શુદ્ધ, સાત્વિક વર્તન, જ્યાં પુત્ર મારી પાસે બધો વખત રહે તો સારું. એક દિવસ તેને માર્યે એક ઉપદેશને આપીને મારા ખોળામાં બેસાડ્યો. એને કહ્યું કે, ‘આ તમારો પુત્ર.’ હું તો ખૂબ આશ્ચર્યમાં હતો. મને તો તમારું જન્મને જોઈ લોકચાં: ‘આ સામાન્ય વાળી માનવપુત્ર છે.’ રાખાલ આવનાંજ હું કહી શકું છું.”

રામકૃષ્ણ ‘ગોવિંદ’ ‘ગોવિંદ’ કહેતા

કહેતા ભાવસમાધિમાં મગ્ન થઈ જતા હતા; અત્યંત સ્નેહાળુ માતાની પેઠે તેમને પોતાને હાથે જમાડતા હતા. રાખાલચંદ્ર ત્યારે યુવાવસ્થામાં આવતા હતા છતાં સ્વભાવે બાળકજ હતા. શ્રીરામકૃષ્ણ તેમની સાથે બાળકની પેઠે ગમ્મત કરતા હતા. પરંતુ આ અપૂર્વ વાત્સલ્યભરી રમતને આનંદમોહન પ્રેમદષ્ટિથી જોઈ શકતા નહોતા. પુત્ર સાસરે જાય અને જોતજોત દિવસ દક્ષિણેશ્વર ગાળી આવે. શરૂઆતમાં અડચણ અને તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા, પરંતુ તેનું કંઈ પરિણામ આનંદ મુકુન્દને મળતાંજ પુત્ર સાધુની પાસે નાસી જતો. આનંદમોહન વ્યવસાયી હતા, તેઓને વિવિધ કામને અંગે બહાર ફરવાનું થતું, પુત્રને હંમેશાં પોતાની દષ્ટિ આગળ રાખી શકતા નહોતા. બાળકને અટકાવવા માટે પિતાએ આખરે દરવાનને સૂચના આપી દીધી, આમ અટકાયત થતાં બાળકનું મન રોકાઈ રહેલા ઝરણાની પેઠે વિશેષ વેગવાન બન્યું.

આ તરફ સર્વત્યાગી શ્રીરામકૃષ્ણ માનસપુત્રને માટે માની આગળ ફેરવ કરતા કહેતા: “મા, મારા રાખાલરાજને લાવી દે.” દૈવયોગે આનંદમોહન એક ભારે મુકદ્દમામાં રોકાઈ ગયા હતા. બધા કાગળો જોઈને કલકત્તાના શ્રેષ્ઠ વકીલબેરિસ્ટરેએ અભિપ્રાય આપ્યો કે, “જિતાવાનો કંઈજ સંભવ નથી.” તેમ છતાં આનંદમોહન પોતાની હઠ છોડી શક્યા નહિ. પરાજય થવાનોજ છે, એમ જાણવા છતાં મુકદ્દમા ચલાવવા લાગ્યા. શત્રુઓ તો બચ થયાજ! કાયદાખાજોનાં બધાં અનુમાનો ખોટાં પડ્યાં અને આનંદમોહન પણ જેની દૃઢપના કરી શકતા નહોતા, તેજ બન્યું. હારને બદલે જીત થઈ! મુકદ્દમાઓ સમજવામાં ચતુર આનંદમોહન સમજ્યા કે આ ન લની શકે તેવું બન્યું છે, તે અવશ્ય દૈવકૃપાજ છે; પુત્રના સાધુસમાગમનુંજ ફળ છે. આ પછી રાખાલ-

ચંદ્રની ણધી અગવડો દૂર થઈ. પિતાએ તેને માટે મૂકેલી અટકા-
યતો દૂર કરી દીધી. પિંજરમાં પુરાયેલું પંખી અત્યંત આનંદમાં
વિહરવા લાગ્યું. આનંદમોહન વિચારવા લાગ્યા કે, આ સાધુ
કયા હશે? તે જોવા માટે એક દિવસ પોતેજ હક્ષિણેશ્વર આવ્યા!
હંમેશાં રાખલને પાસે રાખના માટે શ્રીરામકૃષ્ણે આનંદમોહનને
ખાસ કહ્યું. પુત્ર પ્રત્યે તેમનો રનેહ ખતાવતાં બોલ્યા: "ઓ!
જુઓ, જુઓ, આજકાલ રાખાલ કેવા આશ્ચર્યજનક ભાવોમાં
લીન થાય છે. તેના મુખ તરફ જુઓ, તરત જોઈ શકશો. હંમેશાં
અંતરથી ઈશ્વરનું નામ જાપ્યા કરે છે! કહો તો ખરા કે વિપરીતે
ઘેર જન્મ, જન્મથીજ વિપરીત હોદ્દાનો સમાગમ, ત્યારે આમ કેમ
થતું હશે? એનો અર્થ એ છે કે, અણાને ફિતરાં સાથે વાવવામાં
આવે છે તો પણ તેમાંથી અણાનોજ છોડ જાય છે. એ અણાની
કેટલા બધા કામ થાય છે. તો રાખાલ અહીં આવે છે તેનાથી
તમે વિરુદ્ધ છો શું?"

આનંદમોહને જોયું કે, અહીં અનેક વકીલ-બંરિસ્ટરો અને
અનલદારોનો સમાગમ થાય તેમ છે, વ્યવહારના સંબંધ-સમા-
નમ માટે પણ અહીં વિશેષ મુયોગ છે, અને પોતાના પુત્ર દ્વારાજ
જળમાં મુયોગ પ્રાપ્ત થવા સંભવિત છે. તેઓ બોલ્યા: "ઓહો,
અનંત શું! રાખાલ તો આપનોજ પુત્ર છે. આપનીજ પાસે રહે
ઉં વચ્ચે વચ્ચે એ એક દિવસ મારે ત્યાં પણ મોકલવા કરજો." આ
જ મળીને શ્રીરામકૃષ્ણજેવ અપાર આનંદસાગરમાં તણાતી થયેલ

પિતાની નજર મળતાં રાખાલચંદ્ર દ્વેષે શ્રીરામકૃષ્ણજેવનું
અનિશ્ચય સંભવમ ઓળા ઇચ્છતા નહોતા. શ્રીરામકૃષ્ણ અનેક-
વર્ષ જમણી પદાર્થને વચ્ચે વચ્ચે ઘેર મોકલી આપતા, પરંતુ
રાખાલની નિઃશ્ચયિક દૃષ્ટિ અને ધવાયેલા પક્ષીની પે-
તે નાજી નહોતી. જન રાખાલ પણ ઘેર જઈને રહી શકે નહિ.

એવામાં રાખાલનાં સાસુ એક દિવસ દક્ષિણેશ્વર આવ્યાં. સાથે રાખાલનાં પત્ની હતાં. કન્યાના સમાગમથી રાખાલની ભગવદ્-લક્ષ્મીમાં કંઈપણ વિશેષ-અડચણ પડ્યો કે દેમ તે જણવા માટે શ્રીરામકૃષ્ણ તેમની પત્નીનાં બધાં લક્ષણ ખાસ જોવા લાગ્યાં. તેમને જણાયું કે કન્યા સુલક્ષણી છે અને ઇશ્વરની પ્રાપ્તિમાં સ્વામીને મદદનીશ થશે. શ્રીરામકૃષ્ણના ભક્તોનાં મા (શ્રીશારદામણિ દેવી) તે વખતે દક્ષિણેશ્વર હતાં. બાલિકાને તેમની પાસે મોકલીને કહાવ્યું કે, "રૂપિયો આપીને પુત્રવધૂનું મોં જોજો."

આ તરફ પિતાપુત્રના અપૂર્વ પ્રેમની રમત ચાલવા લાગી, સાક્ષાત્ જળના રાખાલ કોઈ કોઈવાર 'ગોપાળ' 'ગોપાળ' બોલીને તેમના મોંમાં કોળિયા ભરાવતા, કોઈવાર જળના ભાવમાં લયલીન થઈને તેમને ખલે ઉપાડી લેતા. બીજા કોઈની વાત નહિ સાંભળતાં શ્રીરામકૃષ્ણનું જ કહ્યું માનતા. રાખાલને જોઈને પરમ-હંસદેવને પણ અપાર આનંદ થતો. જમ્યા પછી એક દિવસ શ્રીરામકૃષ્ણદેવ બોલ્યા: "અરે રાખાલ, પાન બનાવ તો, પાન નથી કે શું?"

રાખાલરાજે સ્પષ્ટ જવાબ આપ્યો: "મને પાન બનાવતાં નથી આવડતું."

"એ શું? પાન બનાવવામાં આવડતું શું હવું? જા, પાન બનાવી લાવ."

"મારાથી એ નહિ બને, મહારાજશ્રી."

શ્રીરામકૃષ્ણ તો હસતા હતા, પરંતુ બીજું કોઈ તેમના એ પાનસપુત્રને કંઈક સામાન્ય હુકમ કરવું તો તેઓ તરતજ તેને રોકતા હતા. "અહો, એ તો મારો હૃદયમલ દીકરો છે, એને તમે કંઈ પણ કામ કરવાનું કહેશો નહિ, તેનો સ્વભાવ અત્યંત ઠોમળ છે."

વળી એના કડયાણુને માટે આ કોમળ સ્વભાવને આઘાત કરતાં ક્યારે પણ અચકાતા નહિ. એક દિવસ રાખાલને ખૂબ ભૂખ લાગી હતી. એટલામાં કાલીને મંદિરથી પ્રસાદી માખણ આપ્યું. બાળક સ્વભાવવાળા ભૂખ્યા રાખાલે કોઈને કંઈ પૂછ્યાગાછ્યા વિના મોંમાં મૂકવા માંડ્યું. પુત્રનું આવું વર્તન જોઈને પિતા તિરસ્કાર પૂર્વક બોલ્યા: “તું તો ભારે લોભી લાગે છે, અહીં આવીને તે લોભનો ત્યાગ કરવાનો હોય કે પોતાની મેળેજ લઈને ખાવ મંડવાનું હોય !” શ્રીરામકૃષ્ણના તિરસ્કારથી માખણનો કેળિયે રાખાલના મળામાં અટકી ગયો. તેમનાં નેત્રોમાંથી અશ્રુધારાએ વહેવા લાગી. દોષ જણાતાં શ્રીરામકૃષ્ણ રાખાલરાજને પોતે શિક્ષ કરતા, પરંતુ બીજું કોઈ તેમનો દોષ કાઢવા જાય તો તેને તેએ ઠહેતા: “રાખાલનો દોષ કાઢ્યો નહિ. એનું ગળું પકડ્યો નહિ.”

શ્રીરામકૃષ્ણ પ્રત્યે અપાર આદરપૂર્વક રાખાલરાજ વિચારત કે તેઓ તો મારાજ છે. તેમના પ્રેમધનને પાછળથી કોઈ ન ચોર તથા એ વિશે રાખાલરાજ ખૂબ કાળજી રાખતા અને ભક્તોન સાથે મળતી વખતે કોઈ કોઈવાર તેઓ અભિમાન અને ઇર્ષા પાત્ર જાનતા. શ્રીરામકૃષ્ણ પ્રત્યે કોઈ પણ સહેજ અનાદર કે ઉપેક્ષ દર્શાવે તો રાખાલરાજ ધણાજ ઝિંકળી લેતા. એક વ્રાહ્મણને તે એક દિવસ શ્રીરામકૃષ્ણને નિમંત્રણ હતું. રાખાલરાજ સાથે હતા બજાર પછી બોજનની વ્યવસ્થા હતી. નિમંત્રણ આપનાર પોતાના વજનો-સગામંજી પીઓની વ્યવસ્થામાં પડ્યા હતા. શ્રીરામ કૃષ્ણ હાજરા હતા. બોલ્યા: “અરે, આપણને તો કોઈનું બોલાવનું નથી !”

રાખાલ અત્યાર મુખીમાં ગરમ ચર્મ જણા હતા. વધારાશિ ક્રોધ અને ગુણને કાનૂમાં કાપીને તેઓ બોલ્યા: “આલો, આપાં બ્રહ્મ: ૧૪ ૨ ૧૫ જઈએ.”

શ્રીરામકૃષ્ણ થોડુંક હસીને બોલ્યા: “જેસ, જેસ હવે, કેટલો બધો ક્રોધ રાજે છે! પાસે પૈસા તો છે નહિ ને ખાલી રોફ મારે છે! આટલી રાત્રે ક્યાં જમીશું? વળી ગાડીભાડું પણ કોણ આપશે? ગુસ્સો કરવાથી કંઈ નહિ વળે.”

તેમ છતાં રાખાલે કહ્યું: “ચાલો, ચાલો, ત્યાં જઈને સૌ કંઈ થઈ રહેશે.”

શ્રીરામકૃષ્ણ બોલ્યા: “હું તો પુરીને રસગુદાનાં ખાવા આંગ્યો છું. તે ખાવા વિના જવાનો નથી.”

નકામો ક્રોધ કરીને રાખાલ બેઠા બેઠા અસ્વસ્થ થવા લાગ્યા. થોડી વાર પછી તેમને બોલાવવામાં આવ્યા. જમ્યા પછી ગાડીમાં આવતાં આવતાં શ્રીરામકૃષ્ણદેવે કહ્યું: “તમને ખબર નથી કે તમે-સાધુ-ભક્ત, કંઈ ખાધા વિના પાછા ફરો તો ગૃહસ્થનું અકલ્યાણ થાય; ગૃહસ્થને ઘેર જઈને, કંઈ નહિ તો એકાદ ખાલો પાણી કે એકાદ પાન તો ખાવું જ જોઈએ.”

આમ કરતાં કરતાં દિવસો પસાર થવા લાગ્યા. દિવસે દિવસે રાખાલરાજમાં અદ્ભુત પરિવર્તન જોવામાં આવ્યું. અંતરમાં બહિષ્કારનો પૂર્ણ ભુવાળ ચઢેલો છે, પ્રેમનો એક અદ્ભુત પ્રવાહ વહી રહ્યો છે. પ્રત્યેક ક્ષણ જાણે કોઈ ઘેનમાંજ છે! જપ કરતાં કરતાં બાળકની જેમ બોલ્યા કરે છે! ગુરુએવા તરફ ખાસ લક્ષ્ય નથી. શ્રીરામકૃષ્ણ કહેતા: “રાખાલનો સ્વભાવ હવે બેવો થઇ ગયો છે કે મારે હવે તેને પાણી પાવું પડશે.”

શ્રીરામકૃષ્ણ સમજી ગયા હતા કે, રાખાલ હવે સંસારમાં આસક્ત થઈ નહિ. તેમ છતાં તેઓ કહેતા: “એના ભોગોનો હજી સંપૂર્ણ નાશ થયો નથી, થોડાક હજી બાકી છે.” વચ્ચે વચ્ચે ઘેર જવા માટે તેઓ તેમને કહ્યા કરતા હતા, રાખાલ કહેતા: “સંસાર

મને નીરસ લાગે છે; કોઈ કોઈ વાર તમે પણ મને ગમતા નથી.” આ રીતે ત્રણ વરસ વીતી ગયાં. સાસરેથી કહેણુ આવ્યું પણ જમાઈરાજ તેની પરવા કરતા નથી. સ્વજનો અને પાડોશીઓ તેમનાં સાસુને કહેવા લાગ્યાં કે, “તમારો જમાઈ સંન્યાસીજ થવા બેઠો છે કે શું? ભક્તિભાવવાળાં સાસુ બોલ્યાં: “શું મને એવું સફલાગ્ય ખરેખર પ્રાપ્ત થશે?”

આ તરફ રાખાલનું શરીર અસ્વસ્થ થયું હતું. તેઓ હવાફેર માટે ઈ. સ. ૧૮૮૪ માં વૃંદાવન ગયા. પહેલાં શરીરે સારું જણાવા લાગ્યું, ગરત ઘટ્ટને તેઓ વૃંદાવનનાં દર્યો જોવા લાગ્યા. મજના મધુર સૌંદર્યમાં મજના રાખાલ-રખવાળ આજે જાણે પૂર્વસ્મરણોથી તટૂંપ જાગી ગયા છે. એજ યમુના-કાલિંદી કૃષ્ણના ધ્યાનમાં-શ્યામના ગુણગાન કરવામાં મસ્ત છે! જમરોના શુંભરવથી શુંજતી કુંભેમાંથી શુગંધી વાયુ વહી રહી છે. પ્રેમના આનંદથી મમ ઘટ્ટને પંખીઓ ગાય છે, મધુરો નૃત્ય કરે છે! રાખાલરાજે તેમના એક શુરુભાઈને પત્ર લખ્યો કે, “આ ઘણું ઉત્તમ સ્થાન છે, તમે આવજો-મધુર-કેલ જાધાં નૃત્ય કરે છે-વળી નૃત્યગીતોનાં લદાવો પણ મળે છે, અહીં આનંદ-આનંદ છે.” પરંતુ વળી પાછી તેમની તબિબત બગડી-તેમને વૃંદાવનનો તાર લાગ્યો હતો. શીગમદૃષ્ટદેવને ચિંતા થતી અને કહેતા કે, “રાખાલ સાચેજ મજના રાખાલ-રખેવાળ છે. જે જ્યાંથી આવીને શરીર ધારણ કરે છે, ત્યાં જવાગી પહેંઆજેતેનું શરીર આઠ રહેતું નથી.” અબ્રુમમ્મ શરૂને ધીંગમદૃષ્ટ શીશંદીમાને પ્રાર્થના કરતા હતા: “મા, શું થશે? અને મ.એ કરી દો. એણે તો પરજાર તજીને મારા ઉપરજ લડે. આપ.૦ ર.જ્યો છે.” વીજ બજો આગળ રાખાલની તબિબત તિડ પડ રહનાં જોયો બે.જ્યા: “મધુર-કેલ દવે કેને ન પડે છે?”

કેટલાક મહિના પછી રાખાલરાજ વૃંદાવનથી પાછા ફરીને
 ઘેર રહેવા લાગ્યા. શ્રીરામકૃષ્ણ કહેતા: “રાખાલ હમણાં પેન્યન
 ઉપર છે.” લાગ્યવશાત્ રાખાલને એક પુત્ર થયો, ત્યારે શ્રીરામ-
 કૃષ્ણને ઠાળરોગ લાગુ પડ્યો હતો. લક્ષ્મી અનન્યભાવે શુરુસેવા
 કરતા હતા. રાખાલરાજ આવીને તેમને મળ્યા. બીજા બધા શ્રી-
 રામકૃષ્ણની સેવા કરે છે, એ જોઈને તેમને હવે મનમાં ઇર્ષા કે
 અભિમાન જાગતું નથી. તેઓ બોલ્યા: “મદ્ગુરુ શ્રીજગદ્ગુરુ
 અર્થાત્ મારા શુરુ એ તો સમસ્ત જગતના શુરુ છે, તેઓ શું માત્ર
 મારે માટેજ આવ્યા છે?”

આ તરફ લક્ષ્મીની સેવાને નહિ ગણકારતાં શ્રીરામકૃષ્ણનો
 રોગ દિવસે દિવસે વધતો ચાલ્યો. રાખાલરાજ ચિંતાતુર થઈને
 બોલ્યા: “આપની દેહરક્ષાનો ઉપાય આપજ બતાવો.”

શ્રીરામકૃષ્ણે જવાબ આપ્યો: “એ તો જેવી ઈશ્વરેચ્છા.”

જેઓ ગૃહત્યાગ કરીને શુરુસેવામાં જોડાયેલા હતા તેઓમાં
 રાખાલરાજ સિવાયના બાકીના બધા બ્રહ્મચારી કુમારો હતા.
 પરંતુ રાખાલરાજને સ્ત્રીપુત્ર હયાત હોવા છતાં શ્રીરામકૃષ્ણ કહેતા:
 “રાખાલ હવે સમજ્યા છે કે શું સારું ને શું ખરાબ છે. પરિવાર
 છે, બાળક પણ થયું છે, પરંતુ તેઓ જાણે છે કે એ બધું મિથ્યા
 છે, અનિત્ય છે. એ હવે સંસારમાં પાછા પડ્યો નહિ.”

એજ પ્રમાણે મધુ. પિતાની સંપત્તિ, રૂપયાવનવતી પત્ની,
 સુકુમાર પુત્ર-સંસારમાં જે કંઈ મોહક-આકર્ષક હતાં તે સૌને
 તૃણપત્ સમજીને તેનો ત્યાગ કરી નવગ્રેમી રાખાલે વિશ્વપ્રેમને
 ચરણે આત્મસમર્પણ કર્યું. શ્રીરામકૃષ્ણના, સર્વત્યાગી માનસપુ-
 ત્રની વાત મનમાં આવતાં આપોઆપ જગત્પૂજ્ય શાક્યસિંહતું
 સ્મરણ થાય છે. શ્રીરામકૃષ્ણના અવસાન પછી પુત્રને ઘેર લઈ

જવા માટે આનંદમોહન ફરીથી પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા ત્યારે રાખાલરાજે કહ્યું: “આપ આટલી બધી તકલીફ શા માટે ઉઠાવો છો? હું ખુશીઆનંદમાં છું; હવે આશીર્વાદ આપો કે જેથી આપ મને જૂલી જાઓ અને હું આપને જૂલી જાઉં.”

ઇ. સ. ૧૮૮૬ માં જીવનના આરંભ પૂર્વે દેવતાનું અવ-
જ્ઞાન થવાથી રાખાલરાજનું હૃદય અતિશય વ્યાકુળ થઈ ગિયું.
શૂન્ય હૃદયે તેઓ પાછા વૃંદાવન આજ્યા ગયા. ત્યાં ઠેટલાકે
મહિના ગાળ્યા પછી જ્યારે પાછા ફર્યો, ત્યારે જરાહનગરનો
રામકૃષ્ણ મઠ સ્થપાયો હતો. પરંતુ મઠે અવરજવર કરતાં કરતાં
તેમનું મન એકાત નમંદા કિનારે જઈને તપસ્વી કરવા વ્યાકુળ
થઈ ગિયું. રાખાલરાજ ફરી પાછા જહાર નીકળી પડ્યા. આ
સમયથી તેમની કંઠેર તપસ્યાની સફળતા થાય છે. એકાંતમાં
સમય આજ્યો જાય છે અને એકનિષ્ઠ તપસ્વી ધ્યાનગમ રહે છે.
રાત્રિને દિવસ આવે છે ને આજ્યાં જાય છે. ઋતુના ફેરફારથી
પૃથ્વી ક્યારેક ક્યારેક ખુષોધી બરપૂર બની હાસ્ય કરે છે, કોઈ
વાર અધ્રુપાગઓથી બીજાય છે, કોઈવાર હિમાચ્છાદિત વૈષ્ણવ
વેશ પાંખ કરે છે પરંતુ આપણા તરુણ મંન્યામી તેના તરફ
નજર પણ કરતા નથી. હમેશા જપ-ધ્યાન ને તપસ્યામાં જીવન
ગાળે છે. કોઈ વાર માનુકરી તો કોઈ વાર આકાશવૃત્તિનું અવ-
લગન કરે છે. મંત્ર આવી મંત્રનું ના આહાર કરે છે, નદિ તો
તપાસ કરે છે. કોઈવાર વૃંદાવન, કોઈવાર હરિદાર, કોઈ વાર
જવ નુખરી, આ સમયે સકલ તપસ્યામાં વર્ષ પછી વર્ષ
ગ. ર. ૯-૧૦ ને સમયમાં અસ્તમાન સ્વામીજી (વિવેકાનંદજી)
જીવેલા હતા (૧૯૦૭-૧૯૦૮) ને: મિત્રાપ થયો. દક્ષિણ
જીવેલા હતા (૧૯૦૮-૧૯૦૯) ને: મિત્રાપ થયો. દક્ષિણ
જીવેલા હતા (૧૯૦૯-૧૯૧૦) ને: મિત્રાપ થયો. દક્ષિણ
જીવેલા હતા (૧૯૧૦-૧૯૧૧) ને: મિત્રાપ થયો. દક્ષિણ

કૃષ્ણદેવતા સમન્વયધર્મની પતાકા લઈને ચિકાગોની ધર્મપરિ-
પદમાં જાય છે. મહારાજ તપશ્ચર્યામાં મગ્ન રહે છે.

ત્યાર પછી ઇ. સ. ૧૮૬૭માં અમેરિકાથી પાછા આવ્યા પછી
શ્રીરામકૃષ્ણ મિશનની સ્થાપના કરે છે. તેનું કામકાજ મહારાજ
-સ્વામી બ્રહ્માનંદજી ચલાવતા. ક્રમશઃ ઇ. સ. ૧૮૬૬ માં સ્વામી-
જીએ-વિવેકાનંદજીએ બેલુર મઠની સ્થાપના કરી. મહારાજ કાર્ય-
વાહક સમિતિના સલામતિ-પ્રમુખ થયા. શ્રીરામકૃષ્ણ કહેતાઃ
"રાખાલ એક રાજ્ય ચલાવી શકે તેમ છે." સ્વામીજી મઠનો
બધો ભાર મહારાજને સોંપીને જોડ્યાઃ "રાખાલ, આજથી આ
બધું તમારું છે, મારું કંઈજ નથી." મહારાજ ઉપર સ્વામીજીને
દૃઢ વિશ્વાસ હતો. મહારાજ પણ સ્વામીજીને અત્યંત આદરતા
હતા. સ્વામીજી કહેતાઃ "મારા બધા ગુરુભાઈઓ મારો ત્યાગ
કરે તો પણ રાખાલ અને હરિભાઈ મને કદી પણ તજી જશે
નહિ." બીજા બધા ગુરુભાઈઓ પણ મહારાજ ઉપર દેવો સદ્-
ભાવ અને શ્રદ્ધાભક્તિ રાખતા હતા, તે તો જેમણે જાતે જોયું છે,
તેમણેજ અનુભવ્યું છે.

એક બાજુ સ્વામીજી શ્રીરામકૃષ્ણ દેવની ધર્મસમન્વયની
વાણીનો જગતમાં પ્રચાર કરવા લાગ્યા. તેમની જે આશાભરી
વાણી સાંભળીને ભગવન્નિષ્ઠ ભક્તો શ્રીરામકૃષ્ણ મઠમાં જોડાયા અને
સહાય કરવા ઉત્સાહિત થયા લાગ્યા. બીજી બાજુએ મહારાજે જે
સૌને એકત્ર કરીને શાંતિથી શ્રીરામકૃષ્ણ સંઘની યોજનાનો અમલ
કરવા માંડ્યો. તેમનો અનહદ પ્રેમ, અપૂર્વ કાર્યકુશળતા અને
આધ્યાત્મિક શક્તિના પ્રભાવથી શ્રીરામકૃષ્ણ સંઘ અંદ્રકાની પેઠે
દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામીને ભારતવર્ષ અને ભારતવર્ષની બહારના
પ્રદેશોમાં ફેલાવા લાગ્યો.

શ્રીરામકૃષ્ણ કહેતાઃ "કૃષ્ણ ખીટ્યા પછી જામરો આપોઆપ

આવી પહોંચે છે.” સ્વામી બ્રહ્માનંદજીના જીવનમાં અપૂર્વ શુભ લાવના વિકાસ જોવામાં આવ્યો. એ મહાલાવથી વિકાસ પામેલા શતદલ કમળની પાવન સુગંધથી સેંકડો સાધુસક્તો તેમની ચોતરફ આવીને એકત્ર થવા લાગ્યા. જ્યારે જ્યાં જતા, ત્યાં લોકોની ભીડ ભર્યેજ જતી. દૃષ્ટિમાત્રમાંજ મહારાજ અધિકારીને ઓળખી લેતા હતા અને કોઈને પણ બુદ્ધિભેદ નહિ ઉત્પન્ન કરતાં ભાવનાહી શિક્ષણ અને ઉપદેશ આપતા હતા. જેમને કર્મમાં અતિશય પ્રેમ હતો તેમને નિષ્કામકર્મમાં, જેમને શાસ્ત્રપ્રેમ હતો, તેમને શાસ્ત્રાધ્યયનમાં ને જેમને ધ્યાનજપમાં અથવા પૂજાઅર્ચનામાં પ્રેમ હતો, તેમને તેમાંજ ઉત્સાહ આપીને લક્ષ્ય તરફ આગળ વધારતા હતા.

શ્રીરામકૃષ્ણ કહેતા હતા કે, “ નરેન અને રાખાલ લોકશિક્ષણ માટે જન્મેલા છે.” શ્રીશુરના પ્રતાપે રાખાલચંદ્રનું હૃદય “લોક-કર્યાણ માટે ” જિજ્ઞાસી રહ્યું હતું. તેઓ ક્યારેક હરદ્વાર, ક્યારેક કાશી, ક્યારેક વૃંદાવન, ક્યારેક મદ્રાસ, અફલાહાબાદ, ઢાકા વગેરે શ્રીરામકૃષ્ણ સંપર્કનાં સુખ સુખ્ય કેન્દ્રોમાં પરિજનમણ કરીને લોક-કર્યાણ કરવા લાગ્યા. આનંદધન મૂર્તિ બ્રહ્માનંદજીના આગમનથી આશ્ચર્ય અને જડતા દૂર થઈને સર્વન આનંદ આનંદ અને નિત્ય પ્રગટી રહેતા. તેઓ જ્યાં રહેતા ત્યાં સૌને આનંદપ્રવાહમાં તપાલીત કરીને મોનાં મનપ્રાપ્તને ઉન્નત કરી રેતા. જેમણે મનમગ્નિને પેટુર, દબિદાર, મદ્રાસ વગેરે અજોડો મદામમા-સેદપૂરેકે પીડાનો પુષ્કળ અનુકૂળ કરતા અથવા ગમનામ અને કોઈનું નાશ જમાવતા અને શોખાવતા જોયા છે, તેઓએ તે પુષ્કળને પુરે પુરા અમલ મુખી આનંદના ઝિંઝા પ્રદેશમાં મપવી રાખ્યું છે. આ અમલ, જે પીડાની જગ જ આ આનંદમય પુરવેનાં નાશ કરીને નવન જાણે, નવન ઉન્નતે નવજીવન આપે છે. જેને કોઈને અવગણી, તેઓ નાશ કરાજન

પવિત્ર પ્રેમ અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમને કદી ભૂલી જતા નહિ. જે વિશ્વપ્રેમ રાખાલરાજે શ્રીરામકૃષ્ણદેવ પાસેથી વારસામાં મેળવ્યો હતો, જે પ્રેમવજનું ખરું ધન હતો, તે પ્રેમ ત્રજના રાખાલે-રખેવાળે ચંડાળથી તે પ્રાદક્ષણ સુધી સૌ કોઇને નિર્ભયપણે પીરસ્યો છે !

ઇ. સ. ૧૯૧૮માં પ્રદ્યાનંદ મહારાજે ભુવનેશ્વર મઠની સ્થાપના કરી. શિવક્ષેત્ર સુમ વારાણસીમાં મઠ સ્થાપવાનો ઉદ્દેશ સંન્યાસી પ્રદ્યુત્તરીઓ સાધનભજન કરે એજ હતો. તેઓ કહેતા: “બધા છોડરાઓ સાધન-ભજન કરશે, તે જોઇને હું આનંદ પામીશ.” જેથી બધા સાધનામાં મગ્ન થઇને આધ્યાત્મિક તરવોની મધુરતાનો ઉપયોગ કરવા શક્તિવાન થાય, તે માટે તેઓ અત્યંત આતુર રહેતા. મહારાજને જોઇને મનમાં થતું કે તેઓ સર્વદા ભાવાવેશમાંજ મગ્ન રહે છે-હસે છે, રમે છે, વાત કરે છે, કામકાજ કરે છે; પરંતુ મન હંમેશાં અંતર્બુજ, નિર્વિકાર અને આસક્તિરહિત છે; દષ્ટિ વિશાળ અને પવિત્ર છે. શ્રીરામકૃષ્ણદેવ કહેતા: “અદ્વૈત જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરીને પછી જે ઇચ્છા થાય તે કરે.” આ વાતનું રહસ્ય મહારાજને જોવાથી સ્પષ્ટપણે અનુભવાતું હતું. મઠ-મિશનના કામમાં સતત રોકાયેલા રહેવા છતાં પણ સ્વામી પ્રદ્યાનંદજી અહોનિશ પ્રદ્યાનંદમાં મસ્ત રહેતા હતા.

લગભગ ૨૫ વર્ષ સુધી મઠ અને મિશનનું સંચાલન કરતા કરતા ઇ. સ. ૧૯૨૨ ની ૨૪મી માર્ચ ને શુક્રવારે સ્વામી પ્રદ્યાનંદજી અકસ્માત્ કોલેરામાં સપડાયા. ધીરજ અને શાંતિથી રોગની વેદના આઠ દિવસ સુધી ભોગવ્યા પછી બહુમૂલ્ય રોગ જણાયો. આ વખતે તેઓ કલકત્તામાં ‘જલ્લરામ મંદિર’માં રહેતા હતા. ડોક્ટરો અને વૈદોએ તેમના જીવવાની આશા છોડી. ૮મી એપ્રિલ શનિવારે રાત્રે સાધુ-પ્રદ્યુત્તરી અને ભક્તોને પ્રેમપૂર્વક નજીક બોલાવીને એકે એકે આશીર્વાદ આપ્યા. સૌના સુખ ઉપર

નિરાશાનો ભાવ જોઈને તેઓ બોલ્યા: “કર્યો નહિ, પ્રદ્ધ સત્ય છે, જગત મિથ્યા છે.” ત્યારપછી શુરુભાષણોની વિદાય લેતાં લેતાં તેમનું મન એકદમ કોઈ અજાણ્યા રાજ્યમાં ચાલ્યું ગયું. તેઓ બોલ્યા: “શ્રીરામકૃષ્ણના કૃષ્ણને હું ‘હંચુ’ છું! ❀ વિષ્ણુ. ❀ વિષ્ણુ, ❀ વિષ્ણુ! કૃષ્ણ ગાવ્યા છે? અમારા આ કૃષ્ણ-દષ્ટસાધ્યના કૃષ્ણ નથી. એ તો ગોપના કૃષ્ણ છે. કમળમાં વિરાજેલા કૃષ્ણ છે!”

શ્રીરામકૃષ્ણે કાઈ વખત કહ્યું હતું: “ગંગા ઉપર એક ખીલેલું કમળ જે જેલું છે. તેના ઉપર જાતગોપાલ પરમહિત શ્રીકૃષ્ણ રાખાવના હાથ પકડીને નૃત્ય કરે છે.”

શ્રીરામકૃષ્ણે ભવિષ્યવાણી બાળી હતી કે, “મજના સ્વપ્નમાં મજના રાખાલ-રખવાળનું જીવન ચલેલાશે.” શાશાનંદજીના શુદ્ધતાપ્તિ બાળી ગયા કે હવે અનિમ સમય નજીક આવ્યો છે,

મોડીવાર પડી રાખાલસાજ પાછા બોલવા લાગ્યા: “હું” મનને
 રખેવાળ હું, મને નૃપુર પડેશવી હો, હું” કૃષ્ણને હાથ પકડીને
 નાખીશ ” હાંન થવા લાગ્યાં-ફરીથી બોલ્યા: “ આ તળાવની
 વમન પૂરી કરી દૂજી” કૃષ્ણ! બોલો, તમારે આજો નથી, ભેઈ
 શકતા નથી મના દુરવક્રમગમ. શ્રીકૃષ્ણ ઉ. પીતામહર
 પામજી કૃષ્ણ ઉ. જલકનુદમ. વિદ્યામકેષી વદપત્રને આપાદે
 દલ્લિત કરી બેઠે ૫ કમવાનના એ ચરદેઃ ઠેવા ગુરુ ઉ!
 બુદ્ધે, બુદ્ધે બેઠે ને. ઉંડો મે શરીરે હાથ ફેરડીને કહે
 શું”

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

ધેમાં લીન થઇ ગયા. બીજે દિવસે પારિજાત, ચંદન વગેરે મુગંધી પદાર્થોનું અચૂન કરીને બેલુર મઠમાં ગંગાકિનારે અગ્નિદાહ દેવામાં આવ્યો !*

સાધુ અથવા સાધકોનાં જીવનની ચિત્તપાવન વાતો સદાકાળ લોકહૃદયમાં બગૃત રહે છે. તેથી જો ઇતિહાસ સર્વાંગ મુંદરરૂપે સંગ્રહ કરવો અસંભવિત છે. પરંતુ રસદાર દ્રુણ દેવી રીતે પાકે છે તે અનુભવ હોવા છતાં, તેના રસાસ્વાદમાં કરી અડચણ આવતી નથી. શ્રીરામકૃષ્ણદેવ કહેતા કે, “ભાઈ, હિસાબ ગણવાનું કંઈ કામ નથી, તમે કેરી ખાઓ.”

—શ્રીદેવેન્દ્રનાથ બસુ

ૐ પ્રજ્ઞાતરી ૐ

સ્થાન-આલમગજનર મઠ

તા. ૧-૬-૧૮૯૭

પ્રશ્ન:-મહારાજ ! ઠાકુર (પરમહંસદેવ રામકૃષ્ણ)ની કંઈક વાતચીત કરો, પરમહંસદેવ સૌને કેવા ભાવે લેતા હતા ?

ઉત્તર:-તેઓ સૌને ભગવાનરૂપે લેતા હતા. બ્યારે સ્વામી-જીએ એક દિવસ તેમને કહ્યું કે, “આપ અમને આટલા બધા

* કલકત્તાથી પાંચ-છ માઇલ દૂર બેલુર મઠ આવેલો છે. ત્યાં ગંગાકિનારે સ્વામી બ્રહ્માનંદજીનું મંદિર સ્વામી વિવેકાનંદજી અને માતા સારદામણિ દેવીનાં મંદિરોની હારોહાર ભિન્ન કરેલું છે. અને દમણાં તો પરમહંસદેવના અમેરિકન બક્ષો ને સિધ્ધોની ઉદારતા ને દાનવૃત્તિના પ્રતીક સમુદાય એક મહામંદિર તૈયાર થયું છે. એ ખાસ દર્શનીય છે અને આખુલે સ્થાન કોઇ પરિવર દવા દેવાનું પાત્રારથાન છે, સંસ્કૃતિકેન્દ્ર છે, ચિત્તને સાંનિ આપનાર છે.

ચાહો છો તો છેવટે શું આપની જડભરત જેવી દશા થશે કે શું?" તેમણે આના જવાબમાં કહ્યું કે, "જડનો વિચાર કરવાથી જડભરત થઈ જવાય ખરું, પણ હું તો ચૈતન્યનોજ વિચાર કરું છું! જે દિવસે એ તરફ મન જશે, તે દિવસે બધાને દૂર દરીને ભગાડી દઈશ." "

પરમહંસદેવ એક દિવસ કોઈ કારણથી સ્વામીજી સાથે વાત કરતા નહોતા, તેની સ્વામીજીએ કંઈ પણ પરવા કરી નહિ અને માં ઉપર કંઈપણ દિલગીરી જણાવા દીધી નહિ, એટલે તેઓ બોલ્યા: "આ તો ભારે મસ્ત લાગે છે." ફરીથી દેશવમેને એક દિવસ સ્વામીજીની ખૂબ પ્રશંસા કરતાં તેઓ બોલ્યા કે, "આટલી બધી પ્રશંસા ના કરો, હજી 'રણગુડલાં' ખાવાને ઘણી વાર છે."

તેઓ કહેતા: "ભગવાનને માટે કેવો પ્રેમ ભેઈસે? જેમ કૃતશના માયામા ધા થવાથી તે ગાંડાની પેઠે તરફડતું તરફડતું ફરે છે, તેનીજ અવસ્થા ભગવાનને માટે થવી ભેઈએ."

પરમહંસદેવ કોઈને પણ બેત્રણ દિવસથી વધારે પોતાની પામે રહેવા દેતા નહિ. કોઈપણ સુવક તેમની પામે બહુ દિવસ રહી શકેના નહિ, અનેક કટાણી જતા અને તેઓ તો ત્યાગપર્મ ગ્રીખવે છે એમ કહેતા. તેમને તેઓ કહેતા: "અરે બાઈ, મૃત્યા રમા જાએને, હું ક્યાં ના પાડું છું? પરંતુ પરોણ. જાન પ્રાપ્ત કરી દો, ત્યાર પછી મ આરમા પડાએ. હું શુ મોને કામિની-કામ ના: ત્યાગ કરવા ના ઉપદેશ આપુ મુ? જોને જોઈને મને લાગે છે કે જા કરુંક કરી શકું. તેનેજ હું ના: કહું મુ." તેઓ સીધા બધાને કહે: "તમે આમના ખાઈ શકો, પછી અમરના કાવચ કે ત્યાગ દેવા આપડે."

પરમહંસદેવ કેવો કેવો મન: મુક્તિ આપે છે, "

મારો દેવો સ્વભાવ છે કહો તો ખરા? જે મને એક પેશાનાં પતામાં પલ્લુ આપી શકતો નથી. જેની પાસે એકથી વધારે ભેદના આપવા માટે આસન દે સાદડી પણ નથી તેની પાસે આટલો જાણી શું કરવા લાઉં છું?" પછી પોતે જ ફરીથી ચમત્ક્રમ પાડતાં જોડતા: "આને ભેદને લાગે છે કે, એને સહેજે ભગવાનની પ્રાપ્તિ થશે, બીજાને માટે થવું મુશ્કેલ છે. હડીની હાંડીની પેઠે માત્ર દૂધ રાખવાથી જ આવડતું નથી." તેમને તેઓ કહેતા: "તમને જલદી જલદી ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય એવી હું પ્રાર્થના કરું છું."

એક દિવસ કર્તાલજા* સંબંધી વાત નીકળતાં ગિરીશખાણુ કટાક્ષ કરીને જોડ્યા: "હું એમના સંબંધી એકનાટક લખીશ." ગિરીશખાણુની આ વાત સાંભળીને પરમહંસદેવ ગંભીર ભાવે જોડ્યા: "જે જે એમની અંદર પણ અનેક સિદ્ધ પુરુષો યથા ગયા છે. એ પણ એક ભાગ છે."

પરમહંસદેવ સંબંધી વાતો લાપ કરતાં પ્રદ્યાનદંડુ કહેતા: "પરમહંસદેવ (હાકુર) વિવાહ વગેરે સંસારિક કાર્યોમાં જમણુ વગેરે કરવાની ના પાડતા. ધ્યાન કરતાં પહેલાં હરિનામ જોડવાનું કહેતા."

પરમહંસદેવને સ્વામી તુરીયાનંદજીએ એક વાર પૂછ્યું: "કામનો નાશ થી રીતે થાય? ત્યારે તેમણે કહ્યું: "એ જશે કે નાશ પામશે તો નહિ, પણ એને બીજી તરફ વાળી દો." આજ પ્રમાણે રાગ, લોભ, મોહ વગેરે સંબંધી પણ એજ વાત કહેતા. આ વાત સાંભળીને તેમના પ્રાણમાં ખૂબ કિત્સાહ આવ્યો હતો.

તેઓ કહેતા: "બધાં અત્યંત વ્યાકુળતા છે, ત્યાંજ તેનો ભગવાનનો પરમ પ્રકાશ છે."

તેઓ કોઈ દોષને કહેતા: (પોતાને જતાવીને) "આના

* એક સંપ્રદાયનું નામ છે.

પ્રશ્નોત્તર

૧૧

તેઓ નાના નાના કંદેરો કહેતા, "કાંઈ પડે તો આપણે જોઈએ."
પીછા" વગેરે. વળી ક્યારેક ક્યારેક કાપા ફેંકી દેતા. મને
હાથને નીચે લાગુતા હતા.

મહારાજ પોતેજ પ્રશ્ન કહેવાને કહેતા: બહારની બાજુ
મદદ નહિ મળવા છતાં પણ પરમદયદેવની ભક્તિ આપણને મંગાવી
ઉત્તરિયું કારણ તમે શું કારણે છો? મારાક આજન્મ મંગાવી
સિવાય બીજું કંઈજ એવામાં આવતું નથી. જો તું અલૅયીક
વાત નથી? બીજાએ અનેક અલૅયીક બાજનો ઉ. એક કાપુએ
તેમને રામલાલા નામની એક કાપુની મૂર્તિ આપી. તેઓ એ
મૂર્તિને જ્યારે જંગમનાને લઈ જતા હતા, ત્યારે તે મૂર્તિ મંગા-
જનામાં તરવા લાગતી! આ વાત તેમણે પોતે કહી છે. આ
સ્થિતિમાં તમે જડ અને ચેતનના ભાગ દેવી રીતે પાડો!
તેઓ કહેતા હતા કે, પહેલાં તેમને કાપુ ઘરાની જામ
ધમ્મા નહોતી, પરંતુ એક એવું વાતોએ આપ્યું કે જેથી જપ્ત
જે'પુ'થપુ' થઈ ગયું.

પ્રશ્ન:-તેમને શું કાંઈ યોગસિદ્ધિ હતી?

ઉત્તર:-અવશ્ય, અભિમા વગેરે સિદ્ધિઓ કદી પણ આપણી
નજરે પડતી નથી, પરંતુ તેઓ લોકોને ખૂબ અમલ ચક્રવા
હતા. બીજા પણ અનેક અશ્વત્થ બાજનો જે પોતે એમ છે.
પ્રશ્ન:-કાળી, કૃષ્ણ વગેરે રૂપો શું જરાબર છે?

ઉત્તર:-હા, છે.

સ્થાન-ખેલુર મઠ

તા. ૨૭-૫-૧૮૯૬

મહારાજ-તમે વ્યાખ્યાન આપો ત્યારે જાની શકે ત્યાં સુધી પરમદંસદેવના ઉપદેશોમાંથી કહેજો. કારણ કે તેમના ઉપદેશો દ્વારા શાસ્ત્રનો યાથાર્થ મર્મ ઘણી સહેલાઈથી સમજી શકાય છે.

પરમદંસદેવ જાવો ગુપ્ત રાજવાની ના પાડતા. તેઓ લોકોને સરજતાથી ખુબ ચાહતા. તેઓ કહેતા: “હું ખુશામત ચાહતો નથી. જેઓ ભગવાનને સાચી રીતે પોકારે છે, તેમને હું ચાહું છું.” વળી તેઓ કહેતા: “સરજ જાવે ભગવાનને ખોસાવતાં ખોસાવતાં મનના ગંધા દોષો દૂર થઈ જાય છે.”

અનેક માણસો પરમદંસદેવને કહેતા કે, તેમની વિવિધ પ્રકારની આધ્યાત્મિક રિયનિ અને જાવનું દર્શન થાય છે. આ વાત સામગ્રીને દોષ એક જાણક એવું કંઈક પોતાને થાય, તે માટે પરમદંસદેવને આગ્રહ કરવા લાગ્યો. તે ઉપરથી તેમણે કહ્યું “જો, તમે શા નિયમિત રીતે ધ્યાનમજન કરતાં કરતાં જો તે રિયનિ પ્રમ થાય છે, પછી કંઈકમેં જાણું થઈ શકે.”

તેમણે એવું પણ કહ્યું પછી શકુર એક દિવસ સમયાકાંશે જાવનું દર્શન કરવા દેવા; એ જોઈને એજ જાણક થયો. પરમદંસદેવ જાવનાગિરીના મહિરમાં જાવનું દર્શન કરવા દેવા મહિર પામે ગયો, પણ અંદર જાવનું દર્શન નહિ. તેથી તે આગળના કામના અમલ કરવા લાગ્યો. યોગી વાર પછી તે એકામલ કરવા લાગ્યો. તેથી એક દિવસના અંતે તે પરમદંસદેવને દર્શન કરવા લાગ્યો. પરમદંસદેવને દર્શન કરવા લાગ્યો.

આળ્યો. યોડી વાર પછી પરમહંસદેવ ભવતાચિણીના મંદિરથી પાછા આવતાં પોતાને ઘેર જાળકને જોઈને પૂછ્યું: "કેમ, સંધ્યાકાળે ધ્યાન કરવા જોડા હતો ને?" "હા" અને ધ્યાન કરતાં મંદિરમાં થયેલાં જ્યોતિર્દર્શન અને જાયથી નાસી આવવાની વાત તેણે પરમહંસદેવને કહી. આ જાણી વાત સાંભળીને પરમહંસદેવે કહ્યું: "ત્યારે તુંજ કહે, કંઈ જોઈ શકતો નથી, તો ધ્યાન કરવાથી શું થશે? વળી પાછું કંઈક જોશે તો તું તો નાસી આવશે ને!"

પરમહંસદેવ રાત્રે એકાદ કલાકથી વધારે જીંઘતા નહોતા. કોઈ વાર સમાધિમાં, કોઈ વાર સંકીર્તનમાં અને વળી કેટલીક વાર હરિનામ કરતાં કરતાં રાત વિતાવી દેતા. કોઈ કોઈ વખત એકદોઢ કલાક સમાધિસ્થ રહેતા હતા. તે સ્થિતિમાં વાત કહેવાનો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ વાત કરી શકતા નહોતા. સમાધિમાંથી જાગૃત થયા પછી કહેતા: "જુઓ, આ સ્થિતિમાં મનમાં થાય છે કે જાણે અનેક વાતો અને કહી હઉં, પરંતુ તે વખતે કોણ જાણે કેમ મારું મોં જંધજ થઈ જાય છે." સમાધિ પછી તેઓ કહેતા: "મનમાં થતું કે જાણે કોઈની સાથે વાત કરું છું. સાંભળ્યું છે કે પહેલાં ઘણેભાગે સમાધિદશામાંજ રહેતા હતા."

તેઓ કહેતા: "ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાને જૂઞ પ્રેમ-અનુરાગ જોઈએ." ઇસુ ખ્રિસ્તની આ વાત તેઓ વચ્ચે વચ્ચે કહેતા. કોઈ એક વૃદ્ધ ઇસુ ખ્રિસ્તને એક દિવસ પૂછ્યું કે, ભગવાન કેમ કરીને પ્રાપ્ત થાય? ઇસુ ખ્રિસ્તે આ પ્રશ્નનો કંઈ પણ જવાબ નહિ આપતાં તે વૃદ્ધને નજીકના એક તળાવમાં લઈ જઈને પાણીમાં ડુબાડી રાખ્યો. યોડીજ વાર પછી તે વૃદ્ધ હુણનો માથો તરફડવા લાગ્યો. ત્યારે ઇસુ ખ્રિસ્તે તેને જળમાંથી જહાર દાઢીને પૂછ્યું:

‘પાણીમાં તને કેવું લાગતું હતું?’ જવાબમાં તે વૃદ્ધ કહ્યું: ‘શ્વાસ ણંધ થવાથી બહુે પ્રાણ ચાડ્યા જશે એમ લાગતું હતું.’ ત્યારે ઇશુ ખ્રિસ્તે કહ્યું: ‘લગવાનને માટે જ્યારે મનની એવી અવસ્થા થશે ત્યારેજ તેમને પ્રાપ્ત કરી શકશે.’”

સ્વામીજી શરૂઆતમાં ભારે શુષ્ક તરો કરતા. તેઓ નિરાકાર-વાદી હતા. તે એવા કે પરમહંસદેવને પણ કહેતા: “આ જે દર્શન કરે છે તે બધું મનની ભૂલનું પરિણામ છે.” કોઈ દેવદેવીના મંદિરે પ્રણામ કરવા જતાં તેનો નિરસકાર કરતા તેથી અનેકની તેના ઉપરથી શ્રદ્ધા ઊડી જતી. પરમહંસદેવ અને બીજા મોટાઓજ અલિપ્ત થતા નહિ. તેઓ કહેતા: “નરેનના મત પ્રમાણે આજ્ઞાપ્ર ભગવાન જોઈ શકાતા નથી.” પછી પરમહંસદેવે ત્યારે સ્વામીજી-ને દેવદેવીનું રૂપ જનાવ્યું, ત્યારે સ્વામીજીએ માનવાનું શરૂ કર્યું. તે પછી તેઓ કહેતા: “આકાર કે નિરાકાર જે કંઈ હશે તે નિષ્કા થના મૂર્ત કંઈ બરાબર જણાઈ જશે.”

સ્થાન-ખેતુર મઠ

તા. ૨૫-૮-૧૯૧૩

નમો નમો હમે કૃષ્ણ સિંધર થનું નથી, તેનો શો ઉપાય? ... જો યોગુ યોગુ ધ્યાન અને જપ કરજો. કોઈ પણ ... નહિ મન બાગકેના જેવું અંચળ છે, લાગ મનનાં ... ને કરી કરીથી જે સ્ત્રી લાવીને દિવના ધ્યાનમાં ... બનશે; એવું જરૂર દેખાઈ એવું શકે છે. ... આનંદ આપે છે અને મન પણ સિંધર ... જો જો સ્વાન નૃસિંહ લાગે છે; પરંતુ ... નને દિવના ચિંતનમાં મગ્ન રાખા ... ૬.૬. પરીમાણે જપ થવ. મ?

કેટલી બધી મહેનત કરે છે, પરંતુ તેના કરતાં ભગવદ્ પ્રાપ્તિ ઘણીજ સહેલ છે. વિનમ્ર અંતઃકરણ પડે સરળતાથી તેમને બોલાવવા પડે છે.

પ્રશ્ન:-આ તો ઘણીજ આશાજનક વાત છે. પરીક્ષામાં પાસ થયો છું, તો પ્રયત્ન કરવાથી ભગવાનને પણ અવશ્ય મેળવી શકીશ. કોઈ કોઈ વાર અત્યંત નિરાશા ઊપજે છે અને મનમાં થાય છે કે, આટલાટલા જપ કરવા છતાં ત્યારે કંઈ પણ અનુભવ કરી શકતો નથી, ત્યારે તો આ બધું કંઈજ નથી.

ઉત્તર:-ના, ના, નિરાશ થવાનું કંઈજ કારણ નથી, કમનું કળ અનિવાર્ય છે. જૂન પ્રેમથી અને ભક્તિભાવપૂર્વક એ કરો, નામ-જપનું પરિણામ અવશ્ય પ્રાપ્ત થશેજ. થોડો સમય નિયમિતરૂપે સાધન કરો. ધ્યાન વગેરેથી માત્ર મનની શાંતિ થાય છે એમજ નથી, પરંતુ એનાથી શરીરની ઉન્નતિ પણ થાય છે. શરીરની ઉન્નતિને માટે પણ ધ્યાન વગેરે કરવું ઉચિત છે.

ખાસ દ્રષ્ટિ રાખવી ઉચિત છે. શરીરની સાથે મનને ઘણોજ નિકટ સંબંધ છે. ખાવાપીવાના દોષોથી શરીર અસ્વસ્થ થતાં, ધ્યાન-ધારણા પણ અસંભવિત થાય છે. તેથી ખાવાપીવા સંબંધી કેટલીક વિધિ પાળવાની હોય છે. ખોરાક સહેજે પચી જાય તેવો હોવો જોઈએ અને ઘણો પુષ્ટિકારક અને ઉત્તેજક ન હોવો જોઈએ. વળી વધારે ખાવું સારું નથી, એનાથી તમોગુણ વધે છે. ખોરાકથી અધુરું પેટ ભરવું, ચોથા ભાગ જેટલું જળ પીવું અને બાકીના ચોથા ભાગ હવાને ફરવાહરવા માટે ખાલી રાખવું.

ધ્યાન કરવું એ શું સહેલી વાત છે? થોડુંક વધારે ખવાઈતમ છે, તો તે દિવસે મન સ્થિર રહેતું જ નથી. આજ પ્રમાણે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ વગેરે યત્નુઓને કાળુમાં રાખવાથી ધ્યાન સંભવિત બને છે. એમાંનો કોઈ પણ ભેરાવર હશે તો ધ્યાન થશે નહિ. આમાં ખૂબ તપશ્યાત્રી જરૂર છે. બે પૈસાનાં છાજાં લાવી તેને ચોતરફ અગ્નિ કરીને વચ્ચે બેસવું એ તો ખૂબ સહેલું છે. કામ, ક્રોધ વગેરે યત્નુઓનું દમન કરવું અને તેમને કાવવા નહિ દેવા માન્ય તપશ્યા છે. એ કંઈ નપુંસકનું કામ નથી. કામક્રોધાદિ યત્નુએ નુ દમન કરવું એજ એક તપ છે.

[illegible]

અજાજ સંભળાય છે. પરંતુ એ બધું કંઈજ નથી. વળી વિશેષ આગળ જવું જોઈએ. તો પણ આ બધાં લક્ષણ સારાં છે. આ પ્રમાણે થતાં લાગશે કે બરાબર રસ્તે જવાઈ રહ્યું છે.

એક માણસ ખૂબ દુષ્ટ હતો. મૃત્યુના પંદર દિવસ પહેલાં બોલવા લાગ્યો: “ચાલો, ચાલો મને ગંગાજી લઈ જાઓ. તમે એમ ધારો છો કે શું હું અહીં મરીશ?” ગંગાજી જઈને જરા હસીને બોલ્યો: “મા, તું છે એમ ધારીને મેં આટલાં પાપ કર્યાં છે. મને ખબર છે કે, તું એ બધાંને ધોઈ નાખશે.” ભક્તિ ને વિશ્વાસ પૂરેપૂરાં હોય તોજ ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

સ્વામીજી (સ્વામી વિવેકાનંદ) કહેતા: “કુલકુંડલિની થોડી જાગ્રત થાય એ ખૂબ ભયાનક છે. જો એનાથી આગળ ન વધાય તો કામદોષાદિ નીચ વૃત્તિઓ અત્યંત પ્રબળ થઈ જાય છે. તેથી વૈષ્ણવોના મધુર ભાવ અને સખીભાવની સાધના ઉચ્ચ અધિકારી સિવાય અત્યંત આપત્તિકારક છે. શરૂઆતમાં તો રાસલીલા વિષેની ચોપડીઓ પણ વાંચવી જોઈએ નહિ.”

પ્રશ્ન:-મહારાજ, મંત્ર લેવાની શી જરૂર છે? પોતાની જાતેજ બધી શક્તિઓનો ઉપયોગ કરવાથીજ બધું થાય છે ને?

ઉત્તર:-મંત્ર ન લેવાથી એકાગ્રતા આવતી નથી. આજ તમને કાલીનું રૂપ સારું લાગશે, વળી કાલે હરિનું રૂપ સારું લાગશે, પરમદિવસે નિરાકારમાં મન દોડશે, પરિણામે કોઈમાંયે એકાગ્રતા થશે નહિ. મન સ્થિર નહિ થવાથી ભગવાનની પ્રાપ્તિ તો દૂર રહી, પણ સામાન્ય સાંસારિક કાર્યોમાં પણ અત્યંત ગરબડ થાય છે. ભગવાનની પ્રાપ્તિ કરવાને માટે ગુરુની ખાસ જરૂર છે. ગુરુ-શિષ્યની ભાવનાનુસારનો મંત્ર અને તેને માટે ઇચ્છનીય શું તે બધું નક્કી કરી દે છે. એજ ગુરુવાક્યમાં વિશ્વાસ રાખીને નિષ્ઠાપૂર્વક

સાધન-સજ્જન નહિ કરવાથી કંઈ પણ થઈ શકશે નહિ. ધર્મમાર્ગ અતિ દુર્ગમ-અગમ્ય છે. સિદ્ધ ગુરુની મદદ ન મળે, તો ક્ષવે તેટલા બુદ્ધિમાન અને શક્તિશાળીને પણ ઠોકર ખાઈને પછડાવું જ પડે છે. ચોરી કરવામાં પણ એકાદ ગુરુની જરૂર પડે છે, તો આટલી મોટી બ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્ત કરવામાં શું ગુરુની જરૂર નથી ?

જો ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છતા હો તો ધૈર્ય ધારણ કરીને સાધન કરતા જાઓ. સમયસર બધું ઠીક થઈ જશે. તે ક્યારે દર્શન દેશે, તે તો તેજ જાણે છે. આલાંબાલાં મારવાથી કશું થઈ નથી. વખત થયા વિના ફાગટનાં ફાંફાં મારવાથી કશું પરિણામ આવવાનું નથી. પરમહંસદેવ કહેતા: “સમય થયા વિના પશ્તી દેવા સંવતું નથી.” એ સમયની અવસ્થા અત્યંત કષ્ટદાયક છે. એક વાર આશા, વળી નિરાશા. ક્યારેક હાર્ય ને ક્યારેક ફરીત-વશુની પ્રાપ્તિ ન થતાં ગુપ્ત દિનપ્રતિદિન જોજ ગમાણે ચાલે છે; ત્યારે સાચા ગુરુ હોય છે, તે આવી સ્થિતિમાં મનને તરતજ સાચે માર્ગે વાળી શકે છે. પરંતુ આ રીતે અસમયે મનને ખેંચી લેવાથી તેનો વેગ ધારણ કરી શકાતો નથી; પરંતુ ચરીર અને મનનું અનિદ્ર શાય છે. આ અવસ્થામાં ખૂબ સાવધાનતાથી ચાલવું જોઈએ. ગુરુને આશ્રમે રહીને તેમના ઉપદેશ પ્રમાણે નિર્ભય રીતે પૂજાં બ્રહ્મચર્યાપાતન વગેરેનું ભરાબર પાલન કરવું જોઈએ. માથું ઝડપવું, માથું ડુબાવું વગેરે વિચિત્ર

સ્થાન-ત્રેતુર મઠ

તા. ૩૦-૬-૧૯૧૩

મન પાલન જપ એક માર્ગ કરવાની ખાતરી નથી. જો વધુ નહીં, તેથી વધુ વાંચવું જોઈએ.

મહારાજ:-મનમાં આવી નિરાશા આવી બાંધ એ સ્વાભાવિક છે. મને દક્ષિણેશ્વરમાં એક વખત એ પ્રમાણે થયું હતું. તે વખતે મારી ઉંમર ઘોડી હતી અને પરમહંસદેવની ઉંમર લગભગ પચાસ વર્ષની હતી. મનની બધી વાત તેમને કહેતાં શરમ આવતી. એક દિવસ કાલીમંદિરમાં હું ધ્યાન કરતો હતો, પશુચિત્ત સ્થિર થાય નહિ-મન ઘણું જ ખરાબ થઈ ગયું હતું. મેં વિચાર કયો, આટલા દિવસથી અહીં છું પણ કંઈ પત્તો ખાધો નહિ, હવે કેમ કરવું? તેમને પણ કંઈ કહું નહિ. મનમાં વિચાર્યું કે, જેતણ દિવસ આ પ્રમાણે ચાલશે તો ઘેર ચાડ્યો જઈશ. ત્યાં મન કોઈ ને કોઈ કામમાં લાગી જશે. આ પ્રમાણે વિચાર કરી કાલીમંદિરમાંથી બહાર નીકળી આવ્યો-તે અમયે પરમહંસદેવ વરંડામાં આંટા મારતા હતા-મને જોઈને ઘરમાં ચાલ્યા ગયા. તે વખતે કાલીમંદિરમાંથી બહાર નીકળી તેમને પ્રણામ કરીને નાસ્તો કરવાનો મારો નિયમ હતો. જઈને તેમને પ્રણામ કર્યો, ત્યારે તેઓ બોલ્યા: “જો, તું જ્યારે કાલીમંદિરમાંથી આવ્યો ત્યારે મને લાગ્યું કે તારું મન જાણે કોઈ એક બાળમાં ફસાઈ ગયું છે.” મેં વિચાર્યું કે સાચેજ એમજ છે, તેઓ તો બધું જ જાણે છે. મેં કહ્યું: ‘મારું મન કેટલું ખરાબ થઈ ગયું છે, તે બધું તો તમે જાણો છો.’ તેમણે તે વખતે મારી જીભ ઉપર કંઈક લખી દીધું કે તરતજ હું આગળનાં બધાં કદ જૂલી જઈને એક અપૂર્વ આનંદમાં મસ્ત થઈ ગયો. હ્યારે તેમની પાસે હતો, ત્યારે હંમેશાં અપૂર્વ આનંદમાં રહેતો, આટલા માટે તો સિદ્ધ અને શક્તિશાળી શુરની જરૂર છે.

મંત્ર લેવા-આપવા પહેલાં શુર અને શિષ્યે પરસ્પરની અનેક વાર પરીક્ષા કરી લેવી જરૂરની છે, નહિ તો પાછળથી ઠગાવું પડે છે. આ કંઈ બેએક દહાડાનો સમાગમ નથી. મારી પાસે કોઈ મંત્ર લેવા ઇચ્છે છે, ત્યારે પહેલાં તો હું તેને હાંકી કાઢું છું. ત્યારે

મને લાગે કે, આ તો મને છોડે તેમ નથી ત્યારે તેને કહું છું કે આ 'નામ' ના એક વરસ મુધી દરરોજ લગભગ હજાર ૮૫૩૩ પછી લેયું જશે. અનેક માણસો આટલાથીજ ભાગી જતા.

અનેક માણસોને મંત્ર આપતાં પહેલાં ઘણું ઘણું વિચારવાનું હોય છે. તેને કયા દેવતા પસંદ છે, તે ચોતે સ્થિર મનનો છે કે અસ્થિર મનનો. એક માણસને મંત્ર આપતાં પહેલાં મને વિચાર આવ્યો કે, જો ધ્યાનમાં તેના ઇંદ્રદેવને જોઈ શકીય તો મંત્ર આપીશ, નહિ તો નહિ આપું. લગભગ એક કલાકના ધ્યાન પછી એક મૂર્તિ જોઈ શક્યો; પછી તેને પૂછવાથી જણાયું કે એજ મૂર્તિ તેને પૂર્વ સારી લાગે છે. આજકાલ મંત્ર લખને અનેક માણસો કંઈ શ્રમ કરતા નથી. ગમે તેને મંત્ર આપવો ઠીક નથી.

[illegible]

સ્થાન-બેઠુર મઠ

તા. ૧૦-૫-૧૯૨૩

પ્રશ્ન:-મહારાજ, ભગવાનમાં બુદ્ધિ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર:-સાધુસમાગમ કરતાં કરતાં ભગવાન તરફ મતિગતિ થશે. સાધુઓની પાસે માત્ર આવવાજવાથી ચાલશે નહિ. તેમનું જીવન જોઈને તેમનો ઉપદેશ સાંભળીને, તેમને અનુસરતું જીવન ગાળવું જોઈએ. બ્રહ્મચર્ય અને સાધનભજન નહિ હોય તો સાધુની ભાવના, તેમનો ઉપદેશ, કશુંયે ધારણ કરી શકાશે નહિ. શાસ્ત્ર વગેરેનો પાઠ કરવાથી પણ તેનો જરાજર અર્થ સમજતો નથી. કથામૃત વગેરે પુસ્તકો ખૂબ વાંચજો અને તેને સમજવાનો-ધારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરજો. જેમ જેમ વાંચશે તેમ તેમ તેનો નવો નવો અર્થ સમજાશે. સાધક ભગવાન સંજાંધી સાંભળીને એકરૂપે સમજે છે, સાધના કરીને બીજે રૂપે સમજે છે, વળી સિદ્ધ થઈને એક અન્યરૂપે જુએ છે.

તેને પ્રાપ્ત કરવાને, તેનાં દર્શન પામવાને ખૂબ સાધન-ભજન કરવાં જોઈએ. સરળતાથી અને આકુળાબ્યાકુળ થઈને તેમને બોલાવવા પડશે, તેમને ખાતર સર્વ કંઈ છોડવું જોઈશે. કામિની, કાંચન અને માનઆબરૂની ધરણ થોડીઘણી પણ હશે તો ચાલશે નહિ. નાગમહાશય કહેતા કે, “લંગર નાખીને હસેસાં મારવાથી શું થાય ?” તેમની એક બીજી વાત છે. “પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવી સહેલી છે, પણ તેનો ત્યાગ કરવો ઠંઠણ છે. જે ત્યાગ કરી શકે છે, તેજ સાચો સાધુ છે.”

આવો દુર્લભ માનવજન્મ પ્રાપ્ત કરીને ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન ન થાય તો જન્મારો દેગટલ ગયો સમજવો. શ્રીમદ્ શંકરાચાર્યે કહ્યું છે કે:—

मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं महापुरुषसंश्रयः ।

મહાપુરુષનો સમાગમ મહાભાગ્યશાળીનેજ પ્રાપ્ત થાય ।
પ્રશ્ન:-મહારાજ, ઘણા માને છે કે, સાધુઓની પાસે જીવંત
પૂરતું છે. બીજું કંઈ સાંભળવાની દે કરવાની આવશ્યકતા ન

ઉત્તર:-એ વાન સાંભળો છોજ થું કામી સાધુઓની પ્રમાણ જવાથીજ કંઈ પતી હતું નથી. સરગતાથી તેમને પ્રાપ્તિ પૂછીને મનનાં સંદેહ-સંકાઓ દૂર કરવાં પડશે, તેમના કાન્તનું નિરીક્ષણ કરવું પડશે અને તેમના ઉપદેશ સાંભળીને તે અનુસરતું હવન ધરવું ભેદશે. પોતે કશું નહિ કરતાં ખસાધુઓ પાસે જવાથીજ બધું પ્રાપ્ત થઈ જશે, એ ગમી દેવાતો છે. સાધુશ્રમાગમની ખાસ જરૂર એથી છે કે, તેમને ભેદ તેમની વાતો સાંભળીને મનમાં ધર્મભાવ અને સદ્ભાવ જાગે અને બધા સંશયો દૂર થઈ જાય. તેમનું પવિત્ર હવન-ભક્તિમય હવન ભેદને મન જેટલું પ્રભાવવાળું બને છે, તેટલું શ્રી શિવપરીઓ વાંચવાથી બળતું નથી. શ્રી. અધરમેન યજ્ઞે ભાગે રહ્યોના મંગલ ઉન્નયેકરને ભાગે લઇને પરમદમ્મદેવ પાસે આવ્યા એ માધીને આવવામાં ખુબ આનંદ આવ્યો અને તેઓ ભાગ્યવાન એમ વિચાર પરમદમ્મદેવની પામે આભ્યા પછી શ્રીશિવ પરમદમ્મદેવ મમ પિતૃ યથા. તેમના મુખ ઉપર આવું તો બને એ એ આનંદ દલીએવામાં આભ્યાં ન દતાં. તે વખતે ભગવાન એમને બોલીને જણાવ્યું કે, “તમાને જાણ ભેદને જોઈને તમે કઈ કઈ ધર્મ શાસ્ત્રો દેખો. કેમકે તમાને જાણ ભેદને જોઈને તમે કઈ કઈ ધર્મ શાસ્ત્રો દેખો. કેમકે તમાને જાણ ભેદને જોઈને તમે કઈ કઈ ધર્મ શાસ્ત્રો દેખો.”

તેમનામાં આ ભાવ ન જોયો હોત તો અધરબાળુના મનનો સંશય કદી પણ ટળત નહિ. આ સાધુસમાગમનું પરિણામ છે. પરંતુ વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરવી હશે તો ખૂબ મહેનત કરવી પડશે, ખૂબ સાધન-ભજન કરવું પડશે. સમજ્યા?

પ્રશ્ન:—મહારાજ, સંસારમાં કેવી રીતે રહેવું જોઈએ? નિષ્કામભાવેજ રહેવું ઉચિત છે ને?

ઉત્તર:—તમે જાણો છો કે નિષ્કામ-નિષ્કામ એ તો બહુ જિંથી વાતો છે. સંસારમાં રહીને એ બધું થતું નથી. લોકો ભલે-ને કહે કે હું નિષ્કામ ભાવે કામ કરું છું, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે જોવા જઈએ તો કોઈ ને કોઈ કામનાને લીધેજ કામ કરવામાં આવે છે. તેથી તો કહું છું કે નિષ્કામ કર્મ થતું નથી. ત્યારે સંસારનાં કામ કરતાં કરતાં ભગવાનને પ્રાર્થના કરવી જોઈએ કે, “પ્રભો ! મારાં સંસારી કામકાજ ઓછાં કરાવી દો !”

સ્થાન-ખેલુર મઠ

તા. ૧૬-૫-૧૯૧૩

પ્રશ્ન:—તમે પેલે દિવસે કહ્યું હતું કે ઉતાવળથી કે વ્યાકુળતાથી કંઈ બનશે નહિ, વખત નહિ હોય તો કંઈ પણ બનશે નહિ. ત્યારે શું ભગવાનની પ્રાપ્તિ માટેની વ્યાકુળતા તણ દેવી જોઈએ?

ઉત્તર:—એ તો હું કદાચ પહેલાં કોઈ પ્રસંગે કહી ગયો છું. વ્યાકુળતા એટલે જોએક દિવસ જાવની અધિકતાને લીધે તર-કેડવું, રડવું, કંકળવું અને અંતરના ભાવોનો બાહ્ય વિકાસ થવો. એ તો જોએક દિવસ પછી અદૃશ્ય થઈ જાય અને પછી તે નિરાશા અને હતાશામાં એ માર્ગ તદ્દન છોડી દે છે.

અંતરના ભાવો પ્રગટ કરવા એ ધણુંજ ખરાબ છે. તેથી અનુરાગની તીવ્રતા ઓછી થઈ જાય છે. શ્રીરૂપગોસ્વામીના

શિષ્ય રાધાવલ્લભ ગોસ્વામી એક દિવસ પૂજા કરતાં કરતાં ભાવ-
માં અધીરા થઇને નૃત્ય કરતા હતા. એટલે શ્રીરૂપગોસ્વામી
તેમને ત્યાગ કરીને ગોફ્યા કે, “તમે પોતાના સ્વાર્થને માટે
બ્રહ્મની સેવામાં ગિણપ રાખી છે.” શ્રીરાધાએ શ્રીરૂપગોસ્વામીને-
સ્વપ્નમાં દર્શન દઇને શિષ્યને ફરીથી ગ્રહણ કરવા કહેતાં શ્રીરૂપ-
ગોસ્વામીએ વર્ણન આપ્યો હતો: “તમે તો ગોવાળનાં પુત્રી છો.
તમે એને નહિ સમજી શકો. શ્રીગુરુની કૃપાથી શિષ્યને કેવી
રીતે સજ્જ કરવી તે હું જરાજર જાણું છું. શ્રીરાધાની વાત પણ
આંબળી નહિ. આ બાળતમાં ચિત્તન્યદેવને આમજ કરીને આનં-
દમાં ઉન્મત્ત થવાથી ચાલશે નહિ, તેઓ જરાજર જાર વપ્ શુધી
પૂરેપૂરા ઉન્મત્ત હતા. તેમને આનંદ અથવા વિરહવેદનાના
હજુને પણ જીવ મદન કરી શકે તેમ નથી.

*

*

*

*

પ્રશ્ન:—પરમદંમદેવ કહેતા કે, એક વાર અરી ને એક વાર
પરો એમ જુરી જુરી જગાએ કૂચો ખોદવા જતાથી કયાંયે પાણી
નહી મળતું નથી, એક જગાએજ ત્રિંદુ પોહવું એવુંએ. માધન-
માર્ગેમ પણ મું એમજ છે ?

જવાબ —હા, જરાજર એજ પ્રમાણે મંદુ એવુંએ. જરાજર
અર્થ ૧ થવા પડી એ જગવાળની પ્રભિને મદે વ્યાકુળતા થાય,
જેવે તો તે જગવાળ ન મદે તો પણ તે તેમને જુરી મળે
નહી મળે એવી જ મુશ્કેલી રહેતો જગને મુખી અધિષ્ઠા
કહે તેને તેને જેવેજ કહે છે. પ્રત્યક્ષમાં આપડેને જાર
જેવેજ કહે તે જગવાળને જેવેજ કહે તે જગને નથી મેડી
તે જગવાળને તેને જેવેજ કહે તે જગવાળને જેવેજ કહે છે

સ્થાન-ખેડુર મઠ

તા. ૨૮-૫-૧૯૧૩

પ્રશ્ન:—મહારાજ, અનેક લોકોને વિશ્વાસ છે કે, પરમહંસ-દેવનાં દર્શન કર્યા પછી ખીણ ભાવનાજ નથી રહેતી; રામબાણુ (રામચંદ્ર દત્ત) નો પણ એજ અભિપ્રાય હતો.

ઉત્તર:—તેમની વાત તો જુદીજ છે. તેમને તો બરાબર એવો વિશ્વાસ પણ હતોજ, આખર સુધી તેમણે એજ ભાવ રાખીને તેમણે બધુંજ છોડી દીધું હતું. ખીજાઓ તો ખાલી મોઢે વાતો કરે છે પરંતુ બરાબર વિશ્વાસ હોતો નથી.

પ્રશ્ન:—મહારાજ, અનેકને વિશ્વાસ છે કે માને જોયાં છે, સાધુસેવા કરી છે, પછી અમારે ખીણું માગવાનું-મંચવાનુંજ શું છે?

ઉત્તર:—માને જોવાથી અને સાધુસેવા કર્યાથી સર્વ કંઈ ધર્મ જતું નથી. ધ્યાન, ધારણા અને વિવેક-વૈરાગ્ય પણ જોઈએજ.

x

x

x

x

રામલાલ દાદા (પરમહંસદેવના ભત્રીજા) આજે મઠમાં આવ્યા છે. તેમણે પાછા ફરતી વખતે મહારાજને બેએક વાત પૂછી.

રામલાલ દાદા:—મહારાજ, તો તો હું કામારપુકુર જઈને ચિધુને બણાવું ને?

ઉત્તર:—મને શી બજાર? ખીજા કોઈને પૂછો. એવીતેવી સલાહસૂચના માટે મારી પાસે ફરીથી આવવું નહિ. અને તો સાધુ રહ્યા. અમારે માટે તો ‘બ્રહ્મજ સત્ય છે, જગત મિથ્યા છે,’ ધણા ધણા સમયથી જગતને મિથ્યા વિચારી વિચારીને અત્યારે એ વિષે સલાહ આપવા જેવો હું રહ્યો નથી. બધું ચાટ્યું ગયું છે.

રામલાલ દાદા:—મહારાજ, જો આપજ આવી વાત કરો છો, તો અમારે ક્યાં જવું?

ઉત્તર:-ભાઈ! મન ઘણું ખરાબ થઈ ગયું છે. હમણાં તો એકલા રહેવામાંજ મળા છે. લોકોનો પરિચય હવે સારો લાગતો નથી. ઇચ્છા થાય છે કે હવે તો કાશી જઈને રહું. જેમની સાથે મનનો ખૂબ ખૂબ મેળાપ હતો, તેઓ બધા એકે એક ચાલ્યા જાય છે. ચિથિર પાસે પહેલાં છ માસ રહ્યો હતો, ત્યારે ખૂબ સુખમાં દિવસો ગયા હતા. ચિથિરની પેઠે પરમદંસદેવને કંઈ રાખી શકતું નહિ. દક્ષિણની મુચાફરીમાં એક હલ્તર રૂપિયા ખર્ચ કર્યું. પ્રથમ વર્ગમાં મુચાફરી કરતાં દરતાં સુખેથી તો ના પાડી, પરંતુ મનમાં ખૂબ ખુશી થયો. ચિથિરરૂપિયાને પેચા જેવા ગણતા. સાપુએ આ પ્રમાણેજ રહેતું જોઈએ. રૂપિયાને રૂપિયા સમજવા ન જોઈએ. જહીં દરિ મદારાજની સાથે હતો તેના કરતાં મુખી છું. તેઓ પણ હવે બચ્ચો નહિ, રોગ થયો છે. બાળપણથી નૈષ્ઠિક શ્રદ્ધાચારી હતા અને તંદુરસ્તી પણ ગારી હતી, ત્યારે તો અત્યાર મુખી દહી રવા છે.

પરમદંસદેવ પાસે કેવા આનંદમાં હતો! અન્યારે ક્યાન-ધારણા કરવાથી જે નાહી બનતું, તે તે વખતે આપોઆપજ થતું હતું. એ મન ક્યારેય ખરાબ થઈ જતું, તો તેઓ માં જોઈને અને ઇ.ત.એ દાઘ ખૂલેને ખપું ઠીક કરી દેતા. તેમની આમન મનનું કંઈજ થ જતું નહિ. એક દિવસ તેમનો ગારતાં માદાવતો કોઈ એ લોકો અને તે સુરમામાં આપને રીંગો પડતી મૂકી પૂંવ પૂંવે કંતો ન કરવા. લોકો, પરંતુ જહુનાથ સંતિગ્રામ. બા.મ. બા.મ. બા.મ. જહીં બા.મ. બા.મ. રહેલો નહિ. યેની પડતો આ નાક પાનદંડેવે ન મદદ હાલે અને એ કવર. એ કાવાદના. જોઈ રહીને બા.મ. નેન. મા.મ. રી. એકું, બઈ રહેલો! નહિ ને. નહીં ન હોય છે.

એક દિવસ એક જગત ને કા.મ. ખપું હતું, તેને મ?

પંચાત્તાપ પણ થતો હતો. હવે શું કરવું? ગમે તેમ કરીને તેમને કહેવા તો ગયો. જતાંવેત તેઓ બોલ્યા: “પાણીનું ટંબલર લઈને ચાલ, તાજડું જવું છે.” પાપખાનેથી પાછા આવતાં ચોતેજ બોલ્યા કે, “તેં કાલે અમુક અન્યાયી કામ કર્યું છે, હવે એ પ્રમાણે કરતો નહિ.” હું તો સાંભળીનેજ અવાક થઈ ગયો અને વિચારવા લાગ્યો કે તેઓ શી રીતે જાણી ગયા?

બીજે એક દિવસે કલકત્તાથી પાછા ફરીને બોલ્યા: “કેમ રે તારા તરફ જોવાનું આજે મન કેમ થતું નથી? કંઈ ખોટું કામ કર્યું છે કે શું?” હું તે વખતે ચોરી, લૂંટ, પરશ્વીહરણનેજ ખોટું કામ ધારતો હતો. એટલે મેં કહ્યું: ‘ના,’ ત્યારે તેઓ બોલ્યા: “શું તું કોઈ ખોટી વાત બોલ્યો છે?” ત્યારે મનમાં આવ્યું કે-કાલે હસતાં હસતાં ઠઠ્ઠામરકરીમાં એક ખોટી વાત બોલ્યો હતો.

સ્થાન-ખેલુર મઠ

તા. ૧-૬-૧૯૧૩

પ્રશ્ન:-મહારાજ, વ્યાકુળતા કેમ કરીને પ્રાપ્ત થાય?

ઉત્તર:-સત્સંગ અને ગુરુએ આપેલ ઉપદેશને અનુસરીને સાધનભજન કરતાં કરતાં મન જ્યારે શુદ્ધ થશે ત્યારે ખરેખરી વ્યાકુળતા પ્રાપ્ત થશે.

કેટલાક ભક્તોને અનુલક્ષીને મહારાજ બોલ્યા: “સાધુની પાસે આવીને કંઈક જિજ્ઞાસા હોવી જોઈએ, તમે કંઈક પૂછો.”

પ્રશ્ન:-મહારાજ, શાંતિ કેમ કરીને પ્રાપ્ત થાય?

ઉત્તર:-ભગવાનમાં પ્રેમ થવાથી શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. ખરા-ખર શાંતિ શું ચરૂઆતમાંજ મળી લય? તેને માટે તો વ્યાકુળ થઈને રડવું પડશે, તેને પ્રાપ્ત કરવાને માટે વેદનાભયો તરફડાટ

ઇંદ્રને માર્ગે લઇ જાય તે; પછી તે કોઇ પણ નામ મારફત લઇ જાય. ગુરુ એકજ હોય છે, ઉપગુરુ અનેક હોઇ શકે છે. સદ્ગુરુ કહીજ દે છે કે, આ પ્રમાણે સાધનભજન કરો અને સત્સંગ કરો. પહેલાં ગુરુને ઘેર રહેવાનો નિયમ હતો. ગુરુ શિષ્ય ઉપર નજર રાખતા, શિષ્ય પણ ગુરુસેવા કરતા. શિષ્ય અવળે માર્ગે જતાં ગુરુ તેને સન્માર્ગે લાવતા. તેથીજ બ્રહ્મને બાણનારા સિદ્ધ મહાપુરુષને ગુરુ કયાં સિવાય ચાલતું નથી.

પ્રશ્ન:-સિદ્ધ ગુરુને કેમ કરીને ઓળખવા?

ઉત્તર:-થોડાક દિવસ તેમની સાથે રહેવાથીજ ઓળખી શકાય છે. ગુરુ પણ શિષ્યને જોશે. તેમને લાગશે કે શિષ્યમાં પ્રબળ વિષયપ્રેમ રહેલો છે. તેને સહેજે એમાંથી પાછો વાળી શકાય તેમ નથી, ત્યારે તેને મંત્ર નહિ આપતાં પાછો મોકલી દેશે. અને જો તેમને લાગશે કે તેનામાં વિવેક-વૈરાગ્ય છે, તો તેને પાસે રાખશે અને સાધનાને માર્ગે ધીરે ધીરે આગળ વધારશે. કુલગુરુની એક સગવડ છે ખરી કે તેઓ તેના વંશની બધી માહિતી જાણતા હોય છે.

x

x

x

x

પ્રશ્ન:-મહારાજ, મન કેમ કરીને એકાગ્ર થાય?

ઉત્તર:-મનને એકાગ્ર કરવાના ઉપાયો સાધન, ભજન, ધ્યાન-ધારણા વગેરે છે. પ્રાણાયામ પણ એક ઉપાય છે. ત્યારે સંસારીઓ સહીસલામત છે. આ વખતે જરાજર બ્રહ્મચર્ય ન પાળી શકવાથી નુકસાન થાય છે. પ્રાણાયામ વખતે સાત્ત્વિક આહાર, ઉત્તમ સ્થાન, વિશુદ્ધ વાયુ વગેરે જોઈએ. ધ્યાનધારણા માટે કંઈ બંધન નથી. નિર્જન સ્થાને ધ્યાન-અભ્યાસ કરવાથી પતી જાય છે. રોજ જો કલાક ધ્યાનધારણા કરવાથી બસ નથી, જેટલું વધારે કરી શક્યો,

ઉત્તર:-પતંજલિએ કહ્યું છે કે, "એ તો વિધિ છે, " ધ્યાન એટલે તેને નિરંતર વિચારવો-તેનું સતત ચિંતન કરવું. તે પ્રત્યક્ષ થાય એનું જ નામ સમાધિ. સમાધિ પછી ઘણી વાર સુધી આનંદની બરતી રહે છે. કોઈ કોઈ કહે છે-જીવનપર્યંત રહે છે.

x x x ચિત્ત-ચહેરે એક શિષ્યને સંયરામાનંદ પાસે મોકલ્યો હતો. તેણે પ્રથમ દક્ષને તેમને વિલાસી ધાર્યા હતા. પરંતુ ભગવાનનું નામ લેતાં જ તેમનામાં જાણે પ્રેમનો કુવારો જીવ્યો. સાધુ યવાથી જ સાધુને જોળખી શકાય છે. સાધન કરીને ઉચ્ચ અવસ્થા પ્રાપ્ત ન કરવાથી તે સ્થિતિના લોકોને જોળખી શકાતા નથી. એક વાતમાં કહ્યું છે કે, હીરાનું મૂલ્ય વંતાક વેચનાર કાઢિયો બાણવો નથી.

પ્રશ્ન:-મહારાજ, પરમહંસદેવ ભક્તોને કહેતા કે, "નિર્જન એકાંતમાં રડતાં રડતાં ભગવાનને પોકારો, તે એક વરસ, ત્રણ માસ કે ત્રણ દિવસ પણ કરો." સાધુસમાગમ અને એકાંત-સાધના એમાંથી શાના ઉપર અમારે વિશેષ જોર દેવું યોગ્ય છે ?

ઉત્તર:- બન્ને કરવું પડશે. એકાંતમાં ધ્યાનમાં બેસવાથી મન સ્વાભાવિકપણે અંતર્મુખ થાય છે અને નકામા વિચારો ઓછા આવે છે. તદ્દન નિર્જનવાસ ના હોય તો એ વાત બની શકતી નથી. અનેક માણસો તદ્દન નિઃસંગ થવા જતાં ગાંડા થઈ ગયા છે. મન સમાધિસ્થ નહિ થવાથી અને ભગવાનમાં લીન નહિ થવાથી બરાબર નિઃસંગ થતું નથી.

સાધુસમાગમની પણ સર્વજ્ઞ જરૂર છે. એક માણસ તૈલંગ સ્વામી પાસે ગયો હતો. તેમને એણે વિચાર્યું કે, આ તો કંઈ જ બોલતા નથી, એમની પાસે જવામાં શો ફાયદો થવાનો છે ? એમ વિચારીને તે પાછો ફર્યો. બીજે એક દિવસે આવીને તેમની

શરણે જવું એટલે અમારે શું સમજવું? અમારે કંઈપણ કરવું જ પડશે ને કે અમે હાથપગ ભેડીને બેસી રહીએ? ના; એમ નથી. તેમની આગળ સરળતાપૂર્વક સર્વદા પ્રાર્થના કરવી પડશે કે, “હે પ્રભુ! હું સારું જોડું, લાભકારક કે નુકસાનકારક કશુંયે બાંધતો નથી, હું તમારો આશ્રિત છું, મારામાં જે કંઈ ન હોય તે પૂર્ણ કરો, જે રસ્તે ચાલવાથી મારું કલ્યાણ થાય એ રસ્તે લઈ જાઓ. તમારું રમરણમનન કરવાની શક્તિ આપો.”

શરણે જવા સિવાય બીજું કંઈ ઉત્તમ છે? અનેક માણસો મોઢથી તો બોલે છે કે હું તેમને શરણે ગયેલો છું, તેઓ જેમ કરાવે છે તેજ પ્રમાણે કરું છું. પરંતુ તેમના જીવનને ધ્યાનપૂર્વક જોવાથી ભેદ શકાય છે કે, મુખે જે બોલે છે, તેનાથી ખરાબર ઊલટું જ કરે છે. કંઈપણ સારું કામ કરતાં ભગવાનને ભૂલી જઈને ‘હું કરું છું’, ‘હું કરું છું’ એમ બોલીને ધાંધલ કરે છે. અને કંઈક વિપત્તિ આવી કે તરતજ ભગવાનને દોષ દે છે અને બોલે છે કે, તેઓ મને કદ આપે છે, દુઃખ દે છે વગેરે. મોટા ભાગના લોકો આજ ભાવે જીવન ગાળે છે.

આપણે માણસનું બાહ્ય વર્તન જોઈને તે સારું છે કે ખોટું તેના વિચાર કરીએ છીએ, પરંતુ ભગવાન અંતર્યામી છે. તેઓ તો મન જોઈને વિચાર કરે છે. સરળ હૃદયે એકવાર બોલાવવાથી પણ તેઓ તો ઢોડી આવે છે. સરળ થાઓ, મન ને મુખ એક કરો, તેમના રાજ્યમાં બીજો કરો વિચારજ નથી.

પરમહંસજીવ કહેતા: “મેં સોળ વાર કહ્યું છે, તમે એક વાર કરો.” કેટલું સહેલું કરી દીધું છે. આટલું સમજીને ધારણ કરતા ભાઓ. x x x આપણે એટલા બધા ખરાબ, ગૂંપીદાસ ને

ચાલ્યો જાય, તો તો જ્યાં દાંદ છટી જાય. તેને શું આમ ને તેમ કોડ્યા કરવાનું હોય? જાગવાનું તેનો અભાવ દૂર કરી દે છે, તેનો હાથ પકડીને જરાબર રસ્તે લાવી દે છે. તેઓ જેના ઉપર કૃપા કરે છે, તેને પછી વિચારવાનું શું છે? તેને માટે તો અપૂર્ણ બંધારની સાથે સંબંધ બંધાઈ ગયો છે.

લાખો મનુષ્યોમાંથી ભાગ્યેજ એકાઠ માણસને સાચી ઇચ્છા, સાચી ભાવના અને સાચો ભાવ હોય છે. એવા લાખો-માંથી ઘણાંયે છેવટ સુધી ટકતા નથી. જેમનાં મનમાં સાચો ભાવ ભાગ્યે છે, તેઓ તો ખરે ખર્જે છે, તેમણે તો પ્રયત્નપૂર્વક આગળ ને આગળજ ચાલ્યા જવાનું છે. જમતાં, સાંભળતાં, બેસતાં, પ્રાર્થના કરવાની છે કે, “હે પ્રભો! તમારી કૃપા સમજવાનું અને તેને ધારણ કરી રાખવાનું બળ મને આપો.”

પરમહંસદેવ એક ઘણી સરસ વાત કહેતા: “મોટા લોકોને ઘેર એક દાસી હોય છે. તે હંમેશાં પોતાના ચેઠની જાંધી વસ્તુઓને “મારી” “મારી” કરે છે, પરંતુ મનમાં જરાબર સમજે છે કે, આમાંથી કંઈજ મારું નથી. એજ રીતે આપણે આ પૃથ્વીમાં જેટલા દિવસ રહેવાનું છે, તેટલા સમયમાં થોડું કે ઘણું કંઈક ને કંઈક કામ તો કરવાનુંજ છે. પરંતુ મનમાં જરાબર સમજી રાખવું જોઈશે કે આ મારું સાચું ઘર નથી; આલી વીરી અથવા ધર્મશાળાજ છે. શ્રીજગવાનનાં ચરણકમળોમાંજ મારું સાચું ઘર છે. ત્યાં કોઈ પણ પ્રકારે મારે જવુંજ જોઈશે.

સત્યનો આશ્રય લેવાને, લગવાનનો આશ્રય લેવાને કેટલા લોકો ઇચ્છે છે? બધાય મનમાં સમજે છે કે જે હું સમજું છું તેજ સાચું છે, અને એજ જગ્યાને માટે એક માત્ર રસ્તો છે. અહંકારમાં લૂટી જઈને માણસ પોતાને એટલે મોટે આસને

છોકરાઓ મલખાંબની આજુબાજુ પોતાના શરીરને ખૂમ રાખે છે; અને તેમાંજ ખૂબ આનંદ માને છે. પરંતુ એમનું મન ક્યાં હોય છે તે જાણો છો? તેમનું મન તો તેની દૈત્ય તરફ હોય છે. તેઓ ગરાળ જેવા છે કે મલખાંબ છોડી દેવાથી અને એ લક્ષ્યગિંદુ ચૂકવાથી પડી જવાશે અને વાગી બેસશે. અને ત્યાં સુધી બરાબર પકડી રાખવામાં આવશે ત્યાં સુધી મગે તેટલી શુભટિા ખાવા છતાં કંઈ પણ લય નથી. એજ પ્રમાણે પ્રથમ બગવાનને જાણવા બેઠશે, તેમને જાણીને ખૂબ કાળજીપૂર્વક પકડી લાવવા પડશે. અને એ પછી જ કંઈ કરશે તો બધું ઠીક ઠીક થશે, કથારેય પણ આડેઅવળે માર્ગે જવાશે નહિ. પછી જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મ વગેરે કોઈ પણ માર્ગે જાહેને ચાલો, તે પોતાના અને દેશના કલ્યાણનું જ કાર્ય થશે અને મનુષ્યજન્મ સાર્થક થશે.

સ્થાન-ખેડુર મઠ

ડિસેમ્બર, ૧૯૧૫

મઠમાં હાલ મહારાજશ્રી, બાણુરામ મહારાજ, મહાપુરુષ મહારાજ, ખોડા મહારાજ વગેરે રહે છે. થોડા દિવસથી મહારાજો નિયમ કર્યો છે કે, રાત્રે ચાર વાગે જીડીને પ્રાતઃકર્મ કરી લઈને સારાચાર વાગે જપા સાધુબ્રહ્મચારીઓએ ધ્યાન-જપ કરવા બેસી જવું બેઠશે. બે કલાક ધ્યાન-જપ કર્યો પછી એકાદ કલાક મહારાજશ્રીના ઘરમાં બેસીને લજ્જન-ગાયન ચાલતું. છોકરાઓને વખતસર જગાડવા માટે મહારાજ પોતેજ ચાર વાગ્યા પહેલાં જીડતા અને ચારને દશ મિનિટે એક સેવકને જગાડીને ઘંટ વગાડવાની વ્યવસ્થા કરતા. કોઈ કોઈ દિવસ લજ્જન પછી સાધનલજ્જન વગેરે વિવિધ વિષય સંબંધી ઉપદેશ આપતા.

મહારાજ:—ધ્વનિચોના કરતાં મનનું દમન કરવું બેઠ્યે. વગી

મન અને બુદ્ધિ જંનેને આત્મામાં લય કરવાં પડશે. મનને એક-દમ મારી પાડ્યા સિવાય ચાલશે નહિ. સાધુશ્રમાગમથી દન્દિયો ચૂપ થઈ લય છે. મનમાં રહે ધારતા કે એનું ભેર હવે નથી ચાલવાનું. સમાધિ થયા સિવાય એ જાણી જતી નથી. જરાક છૂટી મૂક્યો તો ખબર પડશે કે દેવા બેવડા ભેરથી એ ધમપછાડા કરે છે. તેથી ખૂબ સાવધાન રહેવાની જરૂર છે.

ભગવાન છે, ધર્મ છે-એ જાણી વાતો ખાલી વાતો અથવા નીતિરક્ષા માટે નથી. સાચેજ તે છે; તેઓ પ્રત્યક્ષ થઈ શકે તેવા અને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે. તેના સિવાય બીજું કંઈ સત્ય નથી. તરંગીપણું ઠીક નથી. ધીર, સ્થિર અને સંયત્ની થવું જોઈએ.

ચાર વાર ધ્યાન કરજો-સવારે, સ્નાન પછી, સંધ્યાકાળે અને મધ્યરાત્રે. જે ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવા માટે ધરનાર છે, હીને આવ્યા છે, તેમને પ્રાપ્ત કરવા માટે એકનિષ્ઠ થઈને પ્રાણપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. હડકાયા કૃતરાત્રી પેઠે ભગવાનને માટે મરવા તૈયાર થવું જોઈએ. દાગબાત ખાઈને મડમાં ખાલી પડ્યા રહેવું એ તો અત્યંત હલકું હવન છે. ના રહ્યા આ તરફના કે ના રહ્યા પેઠી તરફના. આ ને તે બેડે જગાડ્યા! ધ્યાન નહિ રાખે તો જલો ખ્રષ્ટ થતાં ખ્રષ્ટ થશે. એ મન શબ્દમાં રહેતું ન હોય તો તેનો અભ્યાસ કરવો પડશે. રોજ ગીતાહુતા એક અધ્યાયનો પાઠ ખાસ કરો. હું પોતે એક છું કે મન જ્યાં નીચે પડે છે, ત્યાં ગીતા પાઠ કરવાથી તે ઝાડી અપટ્ટીને સાફ થઈ લય છે. દાગબાત ખાઈને પડ્યા રહેવું એ તો “જાગનાં બેડે જગડ્યાં” જેવી વાત છે.

દરરોજ મનને સાફ રાખવું જોઈએ શું કરવા આવ્યો છું? કેમ કરીને દિવસ ગયો? શું સાચેજ હું ભગવાનને ચાહું છું? ને ચાહું છું તો હું શું કરું છું? છાતીએ હાથ રાખીને તપાસી

જીવો કે એના પ્રેમને અનુકૂળ થાય કરો છો કે નહિ? મન દગો દેવા પ્રયાસ કરશે. તેનું ગળું એવું પકડવું જોઈશે કે જેથી તે દગો હમ્મ ચકે નહિ. સત્યને વળગી રહેવું જોઈશે. પવિત્ર થવું જોઈશે. જેટલા પવિત્ર થશે, તેટલી મનની એકાગ્રતા વધશે અને મનની સૂક્ષ્મ વાસનાઓ પકડાવી જશે અને તેનો સંપૂર્ણ નાશ થશે. કે શબ્દ: સન્તિ નિજેન્દ્રિયાણિ । તાન્યેવ મિત્રાણિ જિતાનિ યાનિ । આ મનજ આપણું શત્રુ અને આ જિતાયણું મનજ આપણું મિત્ર છે. જે જેટલી મનની વિશેષ જડતી લઈને તેનો ખરાબર નાશ કરી શકશે, તે એટલીજ ત્વરાથી સાધનમાર્ગે આગળ વધશે.

ધ્યાન-જપ ખૂબ કરજો. પહેલપહેલું મન સ્થૂળ વિષયોમાં રહે છે. ધ્યાન-જપ કરવાથી સૂક્ષ્મ વિષયોમાં જતાં શીખે છે. શિયાળો એજ ધ્યાન-જપનો વખત છે અને આજ ઉંમરે “હ્રા-સને શુષ્યતુ મે શરીરમ્” બોલીને ખેંચી લાઓ. સાચેજ ભગવાન છે કે નહિ તે એક વાર જાણી લો. થોડી થોડી તિતિક્ષા-જેમકે અમાસ અને એકાદશીએ એકબુક્કા રહેવું એ ચારું છે. નકામી વાતોચીતો નહિ કરતાં આખો દિવસ તેમનું સ્મરણ-મનન કરજો. જમતાં, ખેસતાં-સૂતાં પ્રત્યેક ક્ષણે. આ પ્રમાણે કરવાથી તમે જોશો કે હમે કહે કુલકુંડલિની શક્તિ જાગશે. સ્મરણ-મનન સિવાય બીજી કંઈ વસ્તુ છે? માયાના પડકા એક પછી એક ખૂટી જશે. પોતાની અંદર કેવી અદ્ભુત વસ્તુ છે, તે જોઈ શકશો અને સ્વપ્રકાશ થશે.

એક એક દિવસ વહી જાય છે, શું કરો છો? આ દિવસ પાછો આવવાનો નથી. (પરમહંસદેવ) ભગવાન પાસે પ્રાર્થના કરો. તેઓ હજી પણ હયાત છે ખરા અંતરથી બોલાવવાથી તેઓ માર્ગદર્શન કરાવી જાય છે. તેમને ઓડ્યો નહિ. ઓડ્યા તો મૂઆજ જાણજો. “તમે મારા છો” તમારો છું” એજ ભાવ રાખજો.

આ માર્ગે ચાલીને જો ધ્યાનભગ્ન કરવાનો પ્રયત્ન નહિ કરો, ભગવાનમાં મનને તદ્દુષ્કરવાનો પ્રયત્ન નહિ કરો, તો ભારે દુઃખ પામશો. મન કેવળ કામિનીકાંચનને માટે વલખાં માધો કરશે અને સત્ત્વગુણની જગાએ તમોગુણ વધી જશે. હજી મને ભગવાન મળ્યા નહિ, આ પાપી છવનનું કામજ શું છે? હમણાં આત્મહત્યા કરીશ જો જાતનો ભાવ રહે જો સારું છે.

દુષ્ટીકેશના સાધુઓનું વર્તન ગુફત પુરુષો જેવું હોય છે, પરંતુ ખરી રીતે તેઓ જો અવસ્થાએ પહોંચેલા હોતા નથી. તેઓ વિચારાનંદી અને મનમોહી હોય છે.

સ્થાન—ખેડુર મઠ

હિસેમ્બર, ૧૯૧૫

મહારાજ:—સામાન્ય માણસનું મન નદીના પ્રવાહની જેમ હંમેશાં નીચેની બાજુએજ—કામિનીકાંચન તરફજ માનમોટાઈ તરફજ જાય છે; તેને વાળીને પાછું ફેરવવું જોઈએ. મનના પ્રવાહને હંમેશાં ભગવાન તરફ વાળવો જોઈએ. પરમહંસદેવનું મન હંમેશાં તુર્યાવસ્થામાં રહેતું હતું, જગત તરફ મનને જોર કરીને લાવવું પડતું. પંચવટીમાં જ્યારે સાધના કરતા, ત્યારે હંમેશાં તેમનું મન એજ અવસ્થામાં રહેતું હતું. જ્યારે કંઈક નીચે ઊતરતા, ત્યારે તે કોઈ તેમની પાસે રહેતું તે થોડોક ભાત તેમના સુખમાં મળતું આ રીતે આખા દિવસમાં સાતઆઠ વાર થોડો થોડો ભાત મનમાં મહેનતે તેમને ખવડાવવામાં આવતો.

હંમેશાં તેમનું સ્મરણ—મનન કરજો. સ્મરણ—મનનનો સર્વદેવ, અન્નાન્ન થશે, ત્યારે ધ્યાન કરવા બેસતાંજ તન્મયતા પ્રાપ્ત થશે. વાનમા જેટલી તન્મયતા, તેટલો આંતરિક આનંદ અનુભવાશે તે કામિની—કામન નહીં મા જણાશે. તેથી નકામી ચિંતાઓ

અને વાતચીતોનો તદ્દન ત્યાગ કરવો જોઈએ. નદ્રાગી ચિંતાઓ શક્તિનો નાશ થાય છે. ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે, અન્યાવાચો વિમુચ્ચય માત્ર આત્મધ્યાન કરે—એજ મોક્ષનો ઉપાય છે. રામપ્રસાદ કહ્યું છે કે—

“શયને પ્રણામ જ્ઞાન, નિદ્રાય કરે માકે ધ્યાન;
નગરદેર મને કર, પ્રદક્ષિણા શ્યામા મારે.”

ગીતાશ્રીમાં પણ કહ્યું છે કે, ‘મન્મનામવ મય્ગ્જો મયાજી માં નમસ્કુર’ આ ભગવદ્ પ્રાપ્તિનો ઉપાય છે. પરમહંસદેવ કહેતા: “મનની ઇચ્છા પ્રમાણે જમે તેમ ભટકે નહિ.” અર્થાત્ ભગવાનનું સ્મરણ—મનન કરે. સંસારી લોકો પૈસાટકાનું નકાસું ખર્ચ ના થાય, તે માટે કેટકેટલો હિસાબ રાખે છે, પરંતુ મન વડે તેઓ કેટકેટલું નકાસું ખર્ચ કરે છે, તે તરફ તેઓ બિલકુલ ધ્યાનજ રાખતા નથી.

સ્થાન—ખેલુર મઠ
ડિસેમ્બર, ૧૯૬૫

પ્રશ્ન:—ધ્યાન-જપ કરવા માંડવાથી દિનપ્રતિદિન મન વધારે સ્થિર થાય છે, વળી કોઈ કોઈ દિવસ તે ધણેાયે પ્રયત્ન કરવા છતાં સ્થિર કરી શકાતું નથી, માત્ર આમતેમ ભટકયા કરે છે.
ઉત્તર:—અરે, ગંગામાં ભરતીનો જુઆળ આવે છે, તે તો ભણે છે ને? એ રીતે યધીજ જાળતોનો ભરતીકાળ હોય છે એમ ભણ્યો. સાધન-ભજનમાં પણ ભરતીઓટ હોય છે, એટલે એવું તો શરૂઆતમાં થયા કરવાનું; તેને માટે બહુ ચિંતા કરવી નહિ. સતતપણે મંડી પડો. કેટલોક સમય નિયમિતરૂપે સાધન-ભજન કરી શકવાથી ભરતીઓટ રહેશે નહિ, યધી તો ગંગાનો પ્રવાહ થઈ જશે.

આસને બેસીને તરતજ ધ્યાન-બજન શરૂ કરવાનું નથી. પ્રથમ વિચાર કરીને મનને બહારથી ખેંચી લાવો, પછી ધ્યાનજપ શરૂ કરો. ઠેકઠાક દિવસ આ પ્રમાણે કરવાથી મન ક્રમેક્રમે સ્થિર થઈ જશે.

જે વળતે મન કંઈક સ્થિર થયેલું જણાય, ત્યારે બધા કામ છોડી હાથને ધ્યાન-જપ કરજો. અને જ્યારે સારું લાગે નહિ-મન સ્થિર થાય નહિ, ત્યારે નિયમિત સમયે આસને બેસીને વિચાર વગેરેની મદદથી મનને સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન કરજો. શું મન એકદમજ સ્થિર થઈ જાય ખરું કે? પ્રયત્ન, પ્રયત્ન ને પ્રયત્ન-પ્રત્યેક ક્ષણે કરવોજ જોઈશે. મન, બુદ્ધિ અને ઈન્દ્રિયોનું બળ આવતાં બધું કાળૂમાં આવી જશે.

પ્રશ્ન:-મહારાજ, પરમહંસદેવ શું હજી પણ છે?

ઉત્તર:-મને લાગે છે કે તારું માથું ખરાબ થઈ ગયું છે. અગે ઘરનાર છોડીને આજીવન આ દશામાં શું કરવા પડ્યા રહ્યા હોઈશું? તેઓ સર્વ સમયે છેજ. તેમને જાણવા માટે રાત્રિદિવસ તેમની પાસે પ્રાર્થના કરો. તેઓ બધા સંશયો દૂર કરી દેશે, તેમનું સ્વરૂપ સમજાવી દેશે.

પ્રશ્ન -- તમે હમણાં પરમહંસદેવને જોઈ શકો છો?

ઉત્તર -- તેઓ જ્યારે કૃપા કરીને દર્શન દે છે, ત્યારે જોઈ શકું છું. તેમની કૃપા થતાં સૌ કોઈ તેમને જોઈ શકશે. પરંતુ તેમનાં દર્શન કરવાનો એ પ્રેમ, એ આકાંક્ષા ઠેકઠા માણસોમાં છે?

સ્થાન-બેલુર મઠ

તા. ૭-૧૨-૧૯૧૬

મજા — એકજ કુટુંબમાં એકજ રીતે શિક્ષણ લઈને એક માણસ

સાધુ અને એક માણસ હુદ્દ કેમ થાય છે? એ શું સંસ્કાર નથી?

મહારાજ:—અધ્યાય સ્વતંત્ર હ'ંછા પ્રમાણે ચાલે છે. હું આપુ થઈશ, એવી ઇચ્છા અને ભાવનાને દંડ કરતાં કરતાં હું આપુ થયો. એજ પ્રમાણે કોઈ બીજો માણસ મનને ગમે તેમ દોષવા દેવાથી તે અસ્થિર મનનો અને ખરાબ થઈ જાય.

પ્રશ્ન:—ડીક, દૂકડીનું બચ્ચું પાણીમાં ભિતરતું નથી, બાજને ભેતાજ કરી જાય છે અને હંસનું બચ્ચું પાણીમાં જતાજ તરવા માટે છે; એ શું પૂરજન્મના સંસ્કારથીજ કરે છે ને?

મહારાજ:—એ કેમ કરીને કહેવાય? ત્યારે ઇંદ્રામાં હનું ત્યારે શું તે પાણીમાં નહિ પડ્યું હોય? નાનાં નાનાં બચ્ચાં પહેલવહેલાં બાજપક્ષીથી ડરતાં નથી. ત્યારે તેમની ઇચ્છાશક્તિનો વિકાસ થાય છે, ત્યારે ડરવા લાગે છે. નાનાં નાનાં બાજકો આગમાં હાથ મૂકવા જાય છે, પછી ઇચ્છાશક્તિનો વિકાસ થતાં ત્યારે સારા-સાર સમજવાની શક્તિ આવે છે, ત્યારે એ પ્રમાણે કરતાં નથી. રોજના જીવનમાંજ જીએને, પોતાની જાતેજ બેદરકાર રહેવાથી શરીર મૃત્યુ તરફ જાય છે; ત્યારે અંદરથી કોઈક કહે છેજ કે દવા ખાધને તેનું રક્ષણ કરો. પરિણામે દેટલોક વખત શરીર ટકી રહે છે. આજ પ્રમાણે સ્વતંત્ર ઇચ્છાશક્તિ દ્વારાજ ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને નાશ ચાલે છે, સમજ્યાને? સાધનભજન બીજું શું છે? આ દેટલી ઇચ્છાશક્તિ સંભાળે? વાળવી એજ સાધનભજન છે. જેની દેટલી ઇચ્છાશક્તિ પ્રગળ જનશે તેટલો તે ભગવાન તરફ વિશેષ આગળ વધશે. પરમહંસદેવ કહેતા: “પોતાની અંદરની શક્તિને જગાડો.” સાચો વૈરાગ્ય એમજ, પાનર વૈરાગ્યનું ઠામ નથી. જેમનું મન દેટલું ઘુલ્ય થશે, તેટલી તેની ઇચ્છાશક્તિ વધશે. જીએને, સુદેવ એક વૃક્ષ નીચે બેસીને ઇચ્છા કરવા લાગ્યા કે. મરે

અહીં મારું શરીર સુકાઈ બાજો કે બગવાન પ્રાપ્ત થાઓ; તેમની ઇચ્છાશક્તિ ખૂબ પ્રગળ થતાં બગવાન પ્રાપ્ત થયા. એજ પ્રમાણે બધે છે. પાદચારી વગેરે બધાએ પોતાની ઇચ્છાશક્તિ વધારવાનો પ્રયત્ન કરવોજ જોઈએ. આપણને આ જન્મમાંજ બગવાન મળશે. વાર લાગે એમ નથી. તમારી ઇચ્છાશક્તિજ તમને ચલાવે છે. તમે ઇચ્છો છો કે શરીર અહીંથી જાડીને પછે જઈને બેસે, ત્યારે તો તમે એમ કરી શકો છો. જે કંઈ કરો છો તેની પહેલાંજ ઇચ્છા કહે છે કે અમુક કર, અમુક કર. એક શબ્દ પડી રહ્યું છે, તેની ઇન્દ્રિયો વગેરે બધું છે. છતાં તે જાડી કેમ શકતું નથી? આ વખતે શું કહેશો, કહો જોઈએ?

ઉત્તર:—તેનામાં ચેતન્ય નથી તેથી એમ થતું નથી.

મહારાજ:—આ તો એક ગણ્યુંજ માયું. ચેતન્ય એટલે શું? કહો તો ખરા, વ્યાખ્યા આપજો હો!

ઉત્તર:—વિદ્યુત ચાલી ગઈ છે.

મહારાજ:—વિદ્યુત લાગુ કરીને કોઈ શબ્દને બચાવો તો ખરા.

ઉત્તર:—એવા રોગી જોયા છે કે ભેમના હાથપગ રહી ગયા છે, મરણના ચિન્હ દેખાય છે, પરંતુ વીજળીના પ્રયોગથી કેટલાક કેટલાક જિવાડી મકાયા છે.

મહારાજ - ત્યારે તો તે પૂરેપૂરા મરેલાજ નહોતા ખાલી કેટલાક નવ્યુત ચિહ્નો એવામા આવ્યાં હશે. એટલેજ તમે તેને વીજળી આપીને જઈક ચેતના આપી શક્યા. પણ જે તદ્દત મૃત્યુ પામીને જાય તેવો થઈ ગયો છે, તેમને શું કરશો?

ઉત્તર:—... એ... બનેજ નહિ.

મહારાજ:—સીક, ઇચ્છાશક્તિ ક્યાંથી આવે છે?

પ્રશ્નોત્તરો

ઉત્તર:—એ જુદો સવાલ છે અને એને માટે અનેક જરૂરી છે. શબ્દમાં સ્વતંત્ર ઇચ્છા નથી, ઇચ્છા કરી શકવું તેથી જ હાલોચાલો શકવું નથી. આને આટલેથી અટકે. વળી હું તમારો પ્રશ્ન લખ્યો અને સમજાવીશ કે સંસ્કાર ઇચ્છાશક્તિ કશું જ નથી.

તમને એક વાત ખૂબ આંતરિક ભાવે કહી રાખું છું. હમણાં નહિ સમજી શકે તો વખત આવશે ત્યારે સમજશે, પરંતુ મનમાં રાખજો. દરેક માણુમનું મન અને બુદ્ધિ તેને સન્માર્ગે જ લઈ જાય છે, ખરાબ થવા હેતાં નથી. કોઈને ઠાંટાળા વનમાંથી, કોઈને સહેલાઈથી અને કોઈને વળી કોઈ બીજા પ્રકારે સારે માર્ગે જ કોઈને લઈ જાય છે. આજ પ્રમાણે એક સાધન છે—મનને છોડી મૂકો, ત્યાં જરૂર હોય ત્યાં ભલે જાય. જે ઇચ્છા હોય તે કરવા દો. આ પ્રમાણે છોડી દેવાથી નોંધ શક્યો કે, ચરૂઆતમાં ખરાબમાં થઈને જવા છતાં આખરે સારે માર્ગે જ જશે. આ વાત જૂલશે નહિ, મનમાં રાખજો. (ચોડુંક અટકીને) ભગવાનની વાત કહેવા બેસવું એજ એક ધૃષ્ટતા છે. વાણી અને મનથી કહેતાં તેમને અદ્વય બતાવાય છે. મહિમ્ન સ્તોત્રમાં એક જગાએ લખ્યું છે કે:—

અસિત્ત ગિરિસમં સ્યાત્ કઞ્જલં સિંધુપાત્રે ।
સુરતરુવર શામ્બા લેલિની પત્રમુર્વી ॥

લિલ્લતિ ચદિ ગૃહીત્વા શારદા સર્વકાલં ।
તદપિ તવ ગુણાનામીશ પારં ન યાતિ ॥

અર્થાત્ સાગરરૂપી ખડિયો હોય, નીલગિરિ જેટલો શાહી હોય, કલ્પતરુની ડાળીરૂપી લેખણી હોય, પૃથ્વીરૂપી કાગળ હોય અને શારદા ને એ સર્વ સાધનોથી સર્વ કાલ સુધી તમારા ગુણ લખ્યાં જ કરે, તો પણ હે ઇશ! તેનો પાર આવે એમ નથી.

કાશીપુરના ગાગમાં લીલા-સંવરણ પહેલાં પરમહંસદેવ ઠેટલા બધાં સફવિચારે અને ધારણશક્તિ આપતા ! એક દિવસ હું, ગિરીશખાણુ, સ્વામીજી, ચરી અને નિરંજન હાજર છીએ. અમે તે વખતે છોકરા હતા. તે વખતે ગિરીશખાણુ અમારી અંદર હોશિયાર હતા અને એટલાજ મેધાવી, બુદ્ધિશાળી હતા. પરમહંસદેવને સુખેથી અનંત સંજંધી બેચાર વાતો સાંભળીને બોલ્યા : “ વધારે નહિ, વધારે ધારણ કરી શકાયે નહિ. ” અહો ! આ દેવી બધી વાત તેઓ કહેતા ! શુકદેવજી થોડુંક સાંભળતામાંજ તર્કૂપ ગની ગયા હતા. રામકૃષ્ણ વગેરે અવતારો સમ્યક્દાનંદ-રૂપી વૃક્ષનાં મોટાં મોટાં ફળ છે. આ બધી આંતરિક ભાવના છે. અમે તે વખતે છોકરા હતા. પછી બહુ ધારણશક્તિ ક્યાંથી હોય ? બસ, આજે તો આટલું.

સ્થાન-બેલુર મઠ

૧૯૧૬

સાધનભજન નિયમપૂર્વક કરવું જોઈએ. નિષ્ઠા એ એક સરથ વસ્તુ છે. નિષ્ઠા ના હોય તો કોઈ પણ કાર્યમાં સફળતા મળતી નથી. નિષ્ઠા એવી જોઈએ કે, કોઈ પણ સ્થિતિમાં ભલે ને હોઈએ, પણ નિયમનું પાલન તો કરવુંજ જોઈએ. બધીજ ગામતમાં એક નિયમ કરી દો. આટલો વખત ધ્યાન કરીશ, આટલા જપ કરીશ, આટલો વખત વાંચીશ—લખીશ, આટલો વખત ફરીશ વગેરે. જીવન અનિયમિત થવાથી કોઈ પણ કામમાં સફળતા મળતી નથી. નિયમનવાળું જીવન એજ શારીરિક અને માનસિક વિકાસનો એક માત્ર ઉપાય છે. ઘડિયાળ બ્યારે નિયમિત ચાલતી નથી, ત્યારે તેને નિયમિત કરવી પડે છે. નિયમિત કરાવ્યા પછી ધરાગર ચાલે છે. મનુષ્યનું મન પણ એવુંજ છે. વિવિધ કારણે અનિયમિત ગની

જાય છે. તેને સાધુસમાગમ વડે પાછું નિયમિત કરવું જોઈએ, તોજ તે બરાબર કામ આપશે. સાધુ-મહાપુરુષોના ઉપદેશ પ્રમાણે જીવન ચલાવવાનો પ્રયત્ન કરવાથી અનેક અડચણો દૂર થઈ જાય છે, તેમના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલવાથી તેઓ જે વસ્તુના અધિકારી થયા છે, તેજ વસ્તુના અધિકારી થઈને જીવન ધન્ય થઈ જાય છે.

ભગવાનમાં મનને સ્થિર નહિ કરી શકાય, તો આ જગતમાં પોતાની જાતની રક્ષા કરવી અતિ કઠણ છે. મહામાયા ટેટલી બધી રમત રમે છે. તેના ધક્કા સહન કરતાં કરતાં મરવા જેવા થઈ જવાય છે. કામ, ક્રોધ, મોહ વગેરે દુર્જન્ય શત્રુઓની સાથે હંમેશાં લડાઈ કરીને પોતાની જાતની રક્ષા કરવી એ મોંની વાતો કે હસવાની વાતો નથી. ભગવાનમાંથી બળ મળ્યા સિવાય માયાની આ મહાભળમાંથી છૂટવું કેાઈને માટે શક્ય નથી; તેથી તો તમને કહું છું કે, પહેલાં એમના બળ વડે બળવાન થાઓ.

જ્યાં સુધી મન વશ નથી, ત્યાં સુધી નિયમની આસ જરૂર છે. નિયમ નહિ હોય તો મન કંઈ પણ કરવા દેશે નહિ. હંમેશાં હજોજ દેશે. એક નિયમ કરીને જોરથી મનને કહેવું કે, “રે મન, તું આ નિયમને અધીન છે, તને સારું લાગે કે ખોટું, તારે આ નિયમ માનવોજ પડશે. આ પ્રમાણે મનને બળપૂર્વક વશ કરવું જોઈશે. મન વશ થયા પછી બધા નિયમો આપોઆપ દૂર થઈ જશે.

નદીના પ્રવાહ પેઠે જીવન વહી જાય છે. જે દિવસ ગયો તે જાણો આવતો નથી. સમયનો સદુપયોગ કરો, પાછળથી હાથ ધરવાથી કંઈ પણ વળશે નહિ. ભીઠો, કામે લાગી જાઓ. મંત્રની સાધના કરો અથવા શરીરને પડવા દો.” જે દિવસ જગજ કે પાછળ મરવાનું તો છેજ. જે ભગવાનને માટે જીવન થ તો તો લાલ, લાલ ને લાલજ છે-કંઈજ નુકસાન નથી.

નિશ્ચયપૂર્વક મનને કહો કે, 'હું સદ્વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરીશ, કરીશને કરીશજ.' આ દુનિયાને તુરંત સમજો, એમાં શું સુખ બન્યું છે! માત્ર દુઃખ, દુઃખ ને દુઃખજ છે. એ દુઃખ-દરિયાની પાર જવું જોઈએ. તેનો આભાસ પ્રાપ્ત થવાથી પણ દેહમુખ તુરંત યજ્ઞ બન્યો છે. એ સુખ અનંત છે. જ્યારે પરમહંસદેવનાં ચરણોમાં આવી પડ્યા છો, ત્યારે બીજો શો વિચાર કરવાનો છે? દુનિયાની બધી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી, તેમનેજ ધરાબર વળગી રહો!

સ્થાન-ખેલુર મઠ

૧૮૧૬

એક વાર મન સાધન-ભજનમાં ધરાબર લાગી જશે, ત્યારે એમાં કેટલો બધો આનંદ છે, તે જોઈ શકશો. રાત્રિ અને દિવસ કયાંનાં કયાં આડ્યાં બન્યા છે, તે પણ ખબર પડશે નહિ.

પોતાના ભાવો બહુ માણસો આગળ બોલી બતાવવા એ ઠીક નથી. ખાસ કરીને જુઓ વિરોધી ભાવવાળા છે તેમને તો નજ કહેવા જોઈએ. તેથી ભાવની ક્ષતિ થાય છે. જેમની સાથે ભાવમાં મજતાપણું છે, તેમની સાથે સાધન-ભજન સંબંધી કથાવાર્તા કરવાથી ઘણાજ લાભ થાય છે. બધા એક માર્ગતા પ્રવાસી છે, પરસ્પર મદદ કરી શકે. એક માણસ જે રસ્તેથી ચાલ્યો છે, તે તે રસ્તે શી શી અગવડો ને મુશ્કેલીઓ આવે છે, એ તે જાણે છે તેની પાસેથી એ બધી જાણતો લાભી લીધા પછી વિરોધ નકલીક રહેતી નથી. સારો ભોગિયો હોવાથી જે કંઈ જોવા-જાણવા નું હોય છે, તે બધું લાભી તેમજ જોઈ શકાય છે અને કેઈ પણ નકલીક કે મુશ્કેલી રહેતી નથી. થોડા સમયમાં બધા કામ પાળના શકાય છે અને જલદી જલદી જ્યાં જવાનું હોય છે, ત્યાં પણ પહેંચી શકાય છે. મનુષ્યની બુદ્ધિ તે કેટલી?

તેથી એક સારા લોભિયાની જરૂર છે. જીવન દુઝડ છે, તેમાં અનેક કાર્યો કરવાનાં છે. આ થોડા સમયમાં કેમ કરીને લક્ષ્યસ્થાને પહોંચી શકાય તેનો જ ખાસ પ્રયત્ન કરવો જોઈશે.

આ જીવનનું કંઈજ ઠેકાણું નથી. દસવીસ વરસ પછી પણ પૂરું થાય કે આજે પણ પૂરું થઈ જાય. ક્યારે પૂરું થશે તે જ્યારે ખબર નથી, ત્યારે તો એ મહાયાત્રાનું લાથું લેટલું વહેલું તૈયાર કરી લેવાય તેટલું સારું. કેાણ જાણે છે કે ક્યારે તેડું આવશે ? છેવટે શું ખાલી હાથે એ અસાત પ્રદેશમાં જઈશું ? ખાલી હાથે અભણ્યા પ્રદેશમાં જવાથી તો ઘણીજ તકલીફ વેઠવી પડે છે. જ્યારે જન્મ્યા છીએ, ત્યારે મૃત્યુ તો અવશ્ય આવશે જ. મૃત્યુ પછી બીજાં એક દેશમાં જવું પડશે, એ પણ નક્કીજ છે. ત્યારે તો જલદી જલદી માર્ગનું લાથું તૈયાર કરીને બેસી જાઓ; પછી તેડું આવે ત્યારે હસતા હસતા ચાલ્યા જાવો. કામકાજ પર-મારી લીધા પછી કંઈ પણ ભય રહેશે નહિ. મનમાં ખાતરી રહેશે-મારી પાસે તો માર્ગનું લાથું છે.

જ્યારે-મનમાં સદ્ભાવના જાગૃત થઈ છે, સદ્ભાવનામાં જીવન-વાની, તેમને જાણવાનો અને સમજવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત થયો ત્યારે એ પરમ વસ્તુને ખૂબ મહેનત કરીને પ્રાપ્ત કરીજ શકે છે. પરમ વસ્તુને બસ બેસી જાઓ, મંડી પડો. શરીર પડે કે રહે છે મનુષ્ય છું, હું સર્વ કંઈ કરી શકું છું, આ પ્રમાણે વિશ્વાસ આગળ ચાલશે તો વસ્તુને પ્રાપ્ત કરશે, મનુષ્યજીવનનો સદુપયોગ થશે. આવવું ને જવું, જન્મવું ને મરવું એ દુઃખકારક છે. આવાગમનનો ફેરો ટાળી દો. તેમના પાથી બની જાઓ.

અને દુષ્કર્મના મનમાંથી દૂર કરી નાઓ. પાપ, પાપ ને

પાપનો વિચાર કરી મનને કદી પણ ખરાબ કરશે નહિ. ગમે તેટલું મહાપાપ ભલે ને હોય તે લોકદષ્ટિએજ મોડું છે, ભગવાનની નજરમાં તે કંઈજ ગણતરીમાં નથી. તેના એકજ કૃપાકટાક્ષ વડે કરોડ કરોડ જન્મોનાં પાપ ક્ષણવારમાં નાશ પામી જાય છે. લોકો ને પાપના માર્ગમાંથી નિવૃત્ત કરવા માટે પાપના આટલા બધા ઠંડની વાતો કરેલી છે, છતાં કર્મનું ફળ તો છેજ. અદ્યટિત ને અનીતિનાં કામ કરવાથી મનમાં અશાંતિ થાય છે.

સ્થાન-બેસુર મંડ

૧૯૧૬

સાધન-ભજન સંબંધી બધાને માટે એક નિયમ નથી. કોની કંઈ બાબતમાં મતિગતિ છે, તે ભેદને આગળ ઠીક કરી હેવાનું હોય છે. કોઈને પણ તેના ભાવથી ભલટો ઉપદેશ આપવાથી ઉપકાર ને બદલે અપકારજ થાય છે, તેથી કોની કંઈ બાબતે મતિગતિ છે તે ખરાબર જાણી લઈને, કેવી રીતે કહેવાથી સહેજે સમજી શકશે, એ ખાસ જાણી લઈનેજ કોઈને કંઈ કહેવું યોગ્ય છે.

સાધન-ભજન સંબંધી એએક સામાન્ય બાબતો સિવાય બધાને માટે ખાસ કહેવાનું નથી. કેટલીક બાબતો વ્યક્તિગત હોવાથી દરેકને જુદી જુદીજ કહેવાની હોય છે. પરમહંસેવને પણ એજ પ્રમાણે કરતા જોયા છે. તેઓ દરેકને અલગ અલગ જોણી વીને ખાસ અધિકારીને ખાસ ઉપદેશ આપતા. સાધન-ભજન સંબંધી કંઈ પ્રશ્ન પૂછવાનો હોય તો એકાંતમાં પૂછવો યોગ્ય છે સામાન્ય રીતે આ કેટલીક બાબતો જણાવે જાણવા જેવી છે.

પ્રથમ-ભગવાનમાં વિશ્વાસ ભેદજે. મનમાં નિશ્ચય કરી રાખવો જોઈએ કે એમને પ્રાપ્ત કરવાથી, એમની કૃપા થવાથી, માં જન્મન. બધા મવાતોનો હેતુ આવી જશે. હું જેને માટે અ

પૃથ્વી ઉપર આવ્યો છું તે સાચુંક થઈ જશે. હું અમૃતનો સ્વાદ પામી ને અમર થઈ જઈશ.

બીજું-પ્રજ્ઞાચય. પ્રજ્ઞાચય વિના કોઈ પણ મહામાવને ધારણ કરી શકાતો નથી. શરીર, મન અને મગજને પુષ્ટ કરવા અને તેમનો પૂરેપૂરો વિકાસ કરવા માટે પ્રજ્ઞાચય જોઈએ. પ્રજ્ઞાચારીમાં એક ખાસ નાડી હોય છે અને તેને લીધે તેની સ્મરણશક્તિ, ધારણશક્તિ, અદ્ભુત પ્રકારે વધી જાય છે. આપણા આચાર્યોએ પ્રજ્ઞાચય ઉપર આટલું બધું જોર શા માટે આપ્યું છે? તેઓ જાણતા હતા કે આ બાબતમાં ઠેકાણું નહિ હોય તો બધું નકામું છે. પ્રજ્ઞાચારીના શરીરનો નકામો વ્યય થતો નથી. કામ કરવાથી પણ તેની શક્તિ ઘટતી નથી, પરંતુ દિનપ્રતિદિન એના મગજની શક્તિ એટલી બધી વધી જાય છે કે, તેનામાં સ્વાભાવિકપણે અતીન્દ્રિય રાજ્યનાં તત્ત્વોને સમજવાની અને ધારણ કરવાની શક્તિ આવી જાય છે.

ત્રીજું-લુભ ઉપર સંયમ. લુભ અનેક અનર્થ કરે છે. પરમ-સદેવ કહેતા કે, “ચેટ અને માથું ઠંડું રાખો.” એટલે કે ચેટ અને માથાને ઠંડું રાખવાથી અનેક કાર્યો કરી શકાય છે. વધારે ગોલ-લ કરવાથી માથું ગરમ થાય છે. માથું ગરમ થવાથી ધ્યાન-રણ કરી શકાતાં નથી, ચિત્ત અચળ થાય છે, જિંઘ આવતી નથી અનેક ઉપાધિઓ ઊભી થાય છે. એજ પ્રમાણે જે લોભી છે, આવીવામાં જે સંયમ રાખતો નથી, તે પણ ચોતાવું શારીરિક માનસિક વિકસાન કરે છે. ઘણા સારું સારું ખાવાનું મળે પણ ખાઈને પછી તરફકયા કરે છે. એ ખાધેલું પચાવવાની શક્તિ જોઈએ તે ન હોવાથી દુઃખ ઊભું થાય છે. અર્થાત્ દુઃખ સહુ વગેરે કેટલીયે ઉત્તેજક વસ્તુઓ ખાઈને શરીર અને એટલું બધું ઉમ્મ બનાવી દે છે કે, એના ઝેરથી અનેક વિકારો

ઉત્પન્ન થાય છે. મને તો લાગે છે કે જેઓ સાધન-ભજન કરવા ઇચ્છે છે, તેમણે ખવાપીવા સંબંધી ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. ભારે ખોરાક કદી પણ ખાવો નહિ. પુષ્ટિકારક અને સહેલાઈથી પચી જાય અને ઉત્તેજક ના હોય એવી વસ્તુઓ ખાવી જોઈએ. જેમ ઉત્તેજક સ્ત્રીએ ખાવી એ ખરાબ છે, તેજ પ્રમાણે બીજી કેટલીક વસ્તુઓ તમોગુણ વધારનારી હોય છે. એ બધી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. ખાવાની જરૂર તો શરીરને સારું રાખવા માટે છે. શ્રીભગવાનના સ્મરણ-મનન માટે શરીર સારું રાખવું જોઈએ. “શરીરમાયં સ્વલુ ધર્મસાધનમ્” શરીર સારું રાખવું જોઈએ એનો અર્થ એવો નથી કે, રાતદહાડો શરીરમાન-દૈહિક પાર્થિવ મુખો તરફ જ મનને પરોવી રાખો.

પરમહંસદેવ કહેતા કે, “દિવસે દારૂગોળાની પેટે ખાઓ અને રાત્રે થોડું ખાઓ.” દિવસે પેટ ભરીને ખાઓ તે પચી જશે; રાત્રે થોડું ખાવાથી શરીર ઠીકઠીક હલકું રહેશે અને ધ્યાનભજન કરવામાં વધારે સગવડ થશે. રાત્રે પેટ ભરીને ખાવાથી આગ્રસ વધે છે અને માત્ર ઊંઘવાની જ ઇચ્છા થાય છે. રાત્રિ ઊંઘવામાં ગાળશે કે ભજન કરવામાં? દિવસે અનેક પ્રકારની ગરબડ ઘોંઘાટ હોય છે, મનને થોડું ક સ્થિર કરવા જતાં વિવિધ પ્રકારની ગરબડ આવીને તેને અંચળ કરી નાખે છે, રાત્રે કુદરત પણ શાંત હોય છે, છવજંતુઓ નિદ્રામાં હોય છે-સાધનાને માટે એજ યોગ્ય સમય છે. શાંત રાત્રિમાં ધ્યાન-જપમાં સહેજે એકાગ્રતા આવી જાય છે.

સાધન-ભજન ઉતાવળે કરવાની વસ્તુ નથી, એનાથી તો નુકસાન થાય છે. જુદા જુદા માણસો જુદી જુદી વાતો કરીને મરકરી દે છે અને આ ઠીક નથી, પત્ર ઠીક નથી, એવી તેવી વાતો કરીને વિવિધ પ્રકારના ઉપદેશ આપીને મનને અંધારીત્વ અને અંચળ કરી મે છે. આથી સાધકને શી રીતે

બોળખશે. તે મધ્ધરદાનીની અંદર સૂઈ જાય છે, બધા ધારે છે તે જિંદે છે, પરંતુ તે તો આખી રાત ધ્યાનરૂપમાં ગાળે છે. રાત્રે બ્યારે ઊઠે છે, ત્યારે બધા જાણે છે કે જિંદીને જીક્યો.

પ્રથમ અવસ્થામાં તેનો ખૂબ સ્વાદ લેવો જોઈએ. જેણે એક વાર સ્વાદ આજ્યો છે, તે ફરી જાય ક્યાં? તેણે તો ધડધી માથું જુડું કરે તો પણ તે તેને છોડી શક્યે નહિ. મને ઘણી વાર લાગે છે કે, જેઓને ખૂબ જિંદ આવી છે, તેઓ જો દિવસે જિંદી લે અને રાત્રે જાગે તો તે પણ ચારું છે. સાધન-ભજનનો સુંદર સમય સધ્યા-કાળ અને મધ્યરાત્રિનો છે. મનુષ્ય સામાન્ય રીતે એજ વખત નકામો શુભાવી દે છે.

પરમહંસદેવ રાત્રે જિંદી શકતા નહિ. તેમની પાસે જે છોકરાઓ રહેતા તેમને પણ રાત્રે જિંદવા દેતા નહિ. બધા જિંદી જતા ત્યારે તેમને મધ્યરાત્રિએ જગાડી દેતા. અને શું કહેતા તે જાણો છો? “અધ્યા, તમે જિંદો છો શા માટે? શું જિંદવા માટે અહીં આવ્યા છો?” બધાને ઉઠાડીને વિવિધ ઉપદેશ આપીને ધ્યાન-ધારણા કરવા માટે કોઈને પંચવટીમાં, કોઈને માના મંદિર-માં અને કોઈને શિવમંદિરમાં મોકલી દેતા. તેઓ પણ આશા-પ્રમાણે ધ્યાન-રૂપ કરીને પાછા આવીને સૂઈ જતા. આ પ્રમાણે મધ્યાને આગળ વધારતા હતા. તેઓ એક બીજી વાત પણ ધણી ર કહેતા કે, “રાત્રે ત્રણ જણ જાગે છે-યોગી, લોગી અને ગી. તમે બધા યોગી છો, રાત્રિની નિદ્રા તમારે માટે નથી.”

સ્થાન-બેલુર મઠ

તા. ૨-૨-૧૯૧૬

આજે મઠમાં મહારાજ, ગાણુરામ મહારાજ અને શરદ રાજ હાજર છે. જમતી વખતે એક સાધુએ સૌને ખબર દે આજે ચાર વાગે મહારાજની બોસરીમાં સલા થશે;

સાધુ-બ્રહ્મચારી બધાને તે સમયે હાજર રહેવાનું મહારાજે કહ્યું છે. ચાર વાગે બધા સભામાં હાજર થયા. એક સાધુએ મહારાજશીને પૂછ્યું.

પ્રશ્ન:-મહારાજ, દુષ્કાળનિવારણ વગેરેનું કામ છોકરાઓ કરવા ઇચ્છતા નથી, તો એ બધું શી રીતે ચાલશે ?

મહારાજ:-ઠેાણુ એ કામ કરવા નથી ઇચ્છતું ?

જેમણે પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો, તેમણે એક માણસનું નામ દીધું.

મહારાજ:-અરે બાઈ, તું શા માટે આ કામ કરવા ઇચ્છતો નથી ?

જવાબ:-સંકટનિવારણનું કામ કરવામાં આજો દિવસ ગાળવો પડે છે, તેથી સાધન-ભજન કરવાની સગવડ રહેતી નથી, સમય પણ મળતો નથી.

મહારાજ:-શું બરાબર આજો દિવસ એજ કામમાં ચાલ્યો જાય છે ?

ઉત્તર:-ના મહારાજ, શરૂઆતમાં ખૂબ સમય આપવો પડે છે.

મહારાજ:-ત્યારે વખત મળતો નથી એમજ કહે છે ને ? તો બાઈ, આ બધી વાત તારા મોંમાં ચોંટતી નથી. તમે સાધુ-બ્રહ્મચારી છો. તમારી અંદર બ્રહ્મચર્યની શક્તિ છે. તમારે ધ્યાન-ભજન અને કામકાજ એક સાથે કરવું પડશે. આ કરીને આ ઘર્ષ શક્ય નથી, એ તો ગૃહસ્થાશ્રમીઓના જેવી વાત કરી દેવાય. મને તાગે છે કે તમને ભજનની કામ અને હોશ કરીને વખત ધ્યાન-ભજનનો સમય મળે એ શરૂઆતમાં ન જને, કહે શામલ ઈર્ષ એ પ્રભાણે રહેતું.

સાધન-ભજન કેમ કરતા નથી? આ બધી વાતો કરતાં તમને શરમ નથી આવતી?

પરમહંસદેવની ઇચ્છાથી આપણે કેટલાંક કામ કરવાનાં છે. સાધુ હોવા છતાં વફીલ અને ઝેરિસ્ટરોને ઘેર પણ પરમહંસદેવ પ્રસંગોપાત્ત ગયા છે અને તેથી આપણું અકલ્યાણ થયું છે, જોમ તો મનમાં થતું નથી. આપણે જાણીએ છીએ કે બધાંજ કામ ભગવાનનાં છે.

મહારાજની વાત સાંભળી બધા રૂપ થઈ ગયા. પૂતળ શરહ મહારાજે હાજર રહેલાઓને બીજી કંઈ અગવડ કે મુશ્કેલીઓ હોય તો તે કહેવા જણાવ્યું. કોઈ બોલતું જણાયું નહિ, એટલે મહારાજે એક સાધુને પૂછ્યું કે, “તમને શું અગવડ પડે છે?”

ઉત્તર:-પહેલાં મને વાંચવાલખવાના અભ્યાસની અગવડ લાગતી હતી. હવે ભજનમાં વધારે મન લાગે છે. એટલે બીજી કંઈ અગવડ નથી. બીજા એક સાધુએ કહ્યું: “મઠમાં ભણવાગણવાનો બહુ અભાવ છે, એકાદ પંડિતની વ્યવસ્થા થાય તો સારું.”

મહારાજ:-શા માટે? તમે તો શુકલજી (સ્વામી આત્માનંદ) ની પાસે ભણ્યા છો. શુકલજી તો પંડિત છે, વળી સારા સાધુ પણ છે.

મહારાજ ચોતાને આસનેથી ઊભા થઈ વળી બોલવા લાગ્યા:-સ્વામીજીએ અમેરિકા જતાં પહેલાં મને અને હરિમહારાજને આપુ પહાડે જે પત્ર લખ્યો હતો, તેમાંની આ વાત મારા મનમાં ખાસ રહી ગઈ છે; હરિમહારાજ પણ એ વાત ઘણીવાર યાદ કરે છે. એ વાત આ રહી: “જગતના કલ્યાણને માટે, અનેક માણસોના કલ્યાણ માટે, જે થાય છે તે ધર્મ અને ચોતાને માટે જે કરવામાં આવે તે બધુંજ અધર્મ.” અહો! કહો તો કેટલી બધી બયંકર વાત છે! આ વાત કેટલી બધી કીમતી છે!

તમારામાંના કોઈ કોઈને કહેતા સાંભળું છું કે મિશનરું
 ગધું કામકાજ સાધનામાં અંતરાયરૂપે છે; સંકટનિવારણ વગેરે
 કામ કરવાથી આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થતી નથી. ખાજુરામ મહારાજ
 અને હું પણ આ વાત પસંદ કરતા નથી. તમારી આ ગંધીધાર-
 ણાઓ ભૂલભરેલી છે. અમારા બાવને તમે સમજી શકતા નથી.
 તમને યોગ્ય લાગે તે સ્વીકારજો. હું ફરીને ફરીને તમને કહું છું
 કે દુષ્કાળનિવારણ વગેરે જે જે કાર્યો કરવા બાંધો, ત્યારે સવારે
 ને સાંજે તેમજ કામકાજને અંતે એક એકવાર ભગવાનનું સ્મરણ
 કરજો અને જપધ્યાન કરજો. સ્વામીજીને મુખે ઘણીવાર હું
 સાંભળતો કે, સત્કાર્ય એજ પ્રભુપૂજા છે. કામ પણ કરો
 ને ધ્યાનજપ પણ કરો. કોઈ ખાસ કામના દળાણને લીધે
 કોઈવાર કંઈ ના બને તો એની વાત જુદી છે; રાત્રિદિવસ
 બધાજ વખત શું કોઈ જપધ્યાન કરી શકે છે? કામ કરતાં
 કરતાં તે નિષ્કામ કર્મ થાય એ જોતા રહેવાનું છે. એમ નહિ કરો
 તો વિવિધ પ્રકારના ખરાબ વિચારો અને નકામી ચિંતાઓ મનને
 ઘેરી લેશે. તેના કરતાં સત્કાર્ય કરવું એ શું સારું નથી? ગીતા
 અને બીજાં ગદ્યાં શાસ્ત્રોમાં આ વાત ઉપરજ બાર મૂકેલો છે, એ
 તમે જોઈ શકશો. હું પણ મારા પોતાના અનુભવથી કહું છું.

x

x

■

x

તમારી આંખો આગળજ ડેવી ભયાનક લડાઈ થાય છે, તે
 જોઈ શકતા નથી? તેઓ સ્વદેશને ખાતર સ્ત્રી, પુત્ર, ભોગવિલાસ
 ગધુંયે છોડીને પોતાનાં લીલાં માયાં અપંગ દરે છે અને તમે
 તેમના દગ્ગા પણ એક અતિમહાન ઉદ્દેશને ખાતર-ભગવાનની
 પ્રાપ્તિને ખાતર, જગતના કલ્યાણને ખાતર ધરતાર, સ્વર્ગ કંઈતજીને
 પરમદ સહેવને સ્વરૂપે મન, માણ અપંગ કથીં છે, છતાં સત્કાર્ય
 પ્રત્યે અજુગમો દર્શાવો છો! સ્વામીજી મને કહેતા: “બાઈ, અનેક

જનોના કલ્યાણને ખાતર જો આ એક જન્મ ચાલ્યો ગયો તોય શો વાંધો છે? કેટલાયે જન્મો આજસમાં નકામો ચાલ્યો ગયો છે, તો આ એક જન્મ જગતના કલ્યાણ માટે ગયો તો એમાં કશું વાનું શું છે? વળી ભયનું કંઈ કારણ પણ નથી. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, નિપ્કામ કર્મ કરવાથી ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. ગીતામાં કહ્યું છે કે:—

કર્મण્યેવ हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः ।

असक्तो ह्याचरत् कर्म परमाप्नोति पुरुषः ॥

અર્થાત્ જનક વગેરે કર્મ વડેજ સંસિદ્ધિને પામેલા છે. અનાસક્તપણે કર્મ કરનાર પુરુષ તે પરમતત્ત્વને પામે છે.

એકાદ ભગવું કપડું પહેરી લીધું, હાંપીકેશ ગયા, બેચાર દોટલી માગી ખાધી, બેચાર શ્લોક મોઢે કરી લીધા એટલે શું સાધુ થઈ ગયા? તમારામાંના જેઓ હાંપીકેશ ગયા હતા, તેઓ શું આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરી આવ્યા છે? કોઈ તો રોગી થઈને પાછા એજ મિશનને આગ્રયે આવેલા છે. કેમ, એવો વૈરાગ્ય નથી કે ગાડની નીચે પડી રહેવાય? મિશનનું કામકાજ નહિ થાય એમ કહીને ખસી ગયા અને પાછા શું એજ મિશનની સેવા લેવા આવશું? બે મહિના હાંપીકેશમાં, બે માસ લક્ષ્મણૂલા, બે મહિના કનખલ, બે માસ ઉત્તર કાશી, બે માસ રામેશ્વર એ પ્રમાણે અહીં ઠીક ન લાગ્યું તો ત્યાં અને ત્યાં ઠીક ન લાગ્યું તો વળી ત્યાંથી ક્યાંક બીજે. આ પ્રમાણે યુવાવસ્થામાં જો કરતા કરશે તો આખરે આ ભવાટવી ગોથમાં ખાયા કરશે અને જીવન અતિ-શય દુઃખમાં જશે. આ દેશમાં સત્સંગ કરવા સાધુઓજ જોવામાં આવે છે, બાપીના બધા આ ચાર શ્લોક ગોખી રાખે છે અને તેનુંજ રટણ સ્વામીજીનો આ મહં વગેરેની સ્થાપનાને

જેઓ સાધુ બનશે તેઓ આ પ્રવાહમાં નહિ તણાતાં જેનાથી આદર્શને માર્ગે આગળ વધાય તેવાંજ કાર્યો કરશે. આ પ્રમાણે ન હોત તો તેઓ તો ઘણાજ સુખમાં પોતાનું જીવન ગાળી શકત. આટલી બધી તકલીફ ઉઠાવીને મઠભંડ કરવાનું કામજ શું? સ્વામીજીએ એક દિવસ કહ્યું: “જુઓ, આજકાલના જે છોકરાઓ આવશે તેઓ તો રાતદહાડો ધ્યાનભજન કરી શકશે નહિ, એટલા માટેજ આ બધાં સેવાકર્મો ખોલવામાં આવ્યા છે. જો દોઢ રાતદિવસ બધોજ સમય ધ્યાન, ભજન, પાઠ વગેરેમાં ગાળી શકે તો તો ઉત્તમ વાત; પરંતુ એ આચારમાં ઊતરી શકે તેમ નથી અને છેવટે ગોટાળામાંજ પડી જવાય છે. સત્કાર્યનું કંઈ કંઈ ફળ હોયજ છે. એ ક્યાં જવાનું છે? એ ફળજ તમા મુક્તિનો માર્ગ સાફ કરી દેશે. મેં જોયું છે કે, જેઓ બેચાર વાં હપીકેશ ગાળી આવ્યા છે, તેઓના કરતાં જેઓ એક જગા સ્થિર ચિત્તે બેસીને ધ્યાન, ભજન અને સત્કાર્યો કરતા રહ્યા તેઓએ વિશેષ ઉન્નતિ કરી છે. તમે એ તો સારી રીતે જાણો કે જેઓ કામકાજમાં દિલ ચોરે છે, તેઓ પોતેજ સુમારે પોતાની જાતનેજ છેતરે છે અને દગો દે છે.

સ્થાન-બેહુર મઠ

સન-૧૯૧૮

ભગવાનનું નામ યાદ કરવાથી દેહ અને મન શુદ્ધ થાય ભગવાનના નામસ્મરણમા આટલો વિશ્વાસ જોઈએ. મને બં ગ્રો ભય છે? મને બીજું શું બધન છે? તેમનું નામસ્મરણ કરું અમર થઈ ગયો છું. આ પ્રમાણે શ્રદ્ધા અને પૂર્ણ વિશ્વ રાખીને સાધનભજન કરવું જોઈએ.

સાધન-ભજન કરવાનો ઉદ્દેશ શો છે? ભગવાનને જાણ

મની કૃપા પ્રાપ્ત કરવી. કામિની-કાંચનના સંસર્ગથી મન મેલું
જયેલું છે, મનમાં કચરો જામ્યો છે, તેને ઘોઈ નાખીને સાફ
રા. કેટલાયે જન્મોનો કચરો ભેગો થવાથી મન ખૂબ મેલું થઈ
યેલું છે, તેને ઘોઈને સાફ નહિ કરવાથી હજારો પ્રયત્ન કર્યો,
પણ કંઈજ થતી શક્યે નહિ. ચિત્ત શુદ્ધ થયા વિના તેમની
પા પામી શકાશે નહિ. પરમહંસદેવ એક સરસ ઉપમા આપતા:
કઢાચેલા ને કાઢવથી ખરકાચેલા લોહાને ચુંબક જેથી શકતું
થી, પણ તેના ઉપરનો કાઢવકચરો સાફ કર્યા પછી જેથી શકે
છે. ” એજ પ્રમાણે ભગવાનનું સ્મરણ-મનન કરવાથી, સરળ
સ્વભાવે તેમની પાસે પ્રાર્થના કરવાથી, ‘ હે ઇશ્વર, આવું કામ
કરી નહિ કરું ’ એમ કહીને પશ્ચાત્તાપ કરવાથી અને ખૂબ વ્યાકુળ
થઈને રુદન કરવાથી મનનો બધો મેલ સાફ થઈ જાય છે. ત્યારે
ઇશ્વરથી ચુંબક મનથી લોહાને જેથી લે છે. મન શુદ્ધ થવાથી
તેમની કૃપા થશે-કૃપા થતાજ દર્શન થશે.

પરમહંસદેવ સાજન્ટ સાહેબની વાત ઘણી વાર કહેતા:—
“ સાજન્ટ સાહેબ રાત્રે અંધારામાં હાથમાં વીજળીની બત્તી,
ટોચ લાઈટ અથવા ફાનસ લઈને ફરે છે, તેમનું મોં કોઈ જોઈ
શકતું નથી; પરંતુ આ બત્તીથી તેઓ બધાનાં મોં જોઈ શકે છે.
જો કોઈ સાજન્ટ સાહેબને જોવા ઇચ્છે, તો તેણે તેમને પ્રાર્થના
કરવી પડે છે અને કહેવું પડે છે કે, ‘ સાહેબ, કૃપા કરીને બત્તીનો
તમારા મુખ ઉપર પ્રકાશ પાડો કે જેથી એક વાર તમારાં દર્શન
કરી શકું. ’ ” ઇશ્વરની કૃપા પ્રાપ્ત કરવી કરવી હશે, તેમનાં દર્શન
પ્રાપ્ત કરવા હશે, તો વ્યાકુળ થઈને તેમને પ્રાર્થના કરવી પડશે.
તેઓ જ્ઞાનસૂય છે. તેમનો દીવો જો તેઓ કૃપા કરીને એક વાર
પોતેજ તેમના મુખ ઉપર પડે, તોજ તેમનાં દર્શન થાય.

ત્યાં સુધી ભોગવાસના રહે છે, ત્યાં સુધી ભગવાનને જાણવા

તથા તેમનાં દર્શન કરવાને પ્રાણ આકુળવ્યાકુળ થતા નથી. નાન બાળકો રમકડાં અને સંદેશ (મીઠાઈનું નામ છે) માંજ રચ્યાપચ્ય રહે છે. જ્યારે રમકડાં અને સંદેશ સારા લાગતાં નથી, ત્યારે માન પાસે જવા માગે છે અને રહે છે. મનુષ્યને પણ એજ પ્રમાણે લોગવાસના પૂરી થતાં ભગવાનને માટે પ્રાણ આકુળવ્યાકુળ થાય છે, ત્યારે ઠેવી રીતે ભગવાનની પ્રાપ્તિ થશે, એજ પ્રકારના વિચારો બધો વખત મનમાં ઉદય પામે છે.

શું સદ્વાસના સહેજમાં મનમાં ઉત્પન્ન થતી હશે કે? જેમ નામાં સારી ઇચ્છાઓ ભગૃત થઈ છે, તેમના ઉપર ભગવાનની ખાસ કૃપા થઈ છે એમ જાણ્યો. આ મહામાયાના રાજ્યમાં માણસ ઠેટલા બધા પક્ષા ખાય છે-ઠેટઠેટલાં દુઃખ લોગવે છે, છતાં શું તે રસ્તો બદલવા ઇચ્છે છે? જો કંઈ સદ્બુદ્ધિ આપે તો ગુસ્સે થઈ જાય છે. અહીંજ ગોજમજ છે, એમ જાણીને અગ્નિમાં હાથ મૂકવાથી હાથ બળી જશે, તો શું તે વારંવાર એજ પ્રમાણે કરવા જશે? ના, એમ નથી; બીજા દશ માણસોને બોલાવી જશે. ત્યારે કંઈ પણ તેના મત પ્રમાણે નહિ ચાલે ત્યારે તેમને પાગલ કહેશે અને કદાચ મારપીટ કરવાનું પણ બાકી રાખશે નહિ.

તમે જુઓ છો ને કે જ્યારે છોકરાઓ સાધુ થાય છે, સારી બાવનાથી જીવન ગાળવા ઇચ્છે છે, ત્યારે વડીલો તેમને બને તેટલી અડચણો નાખીને અટકાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ છોકરાઓ તો ઉચ્છ્રાંખલ થઈને પોતાના અને દેશના અકલ્યાણના કારણરૂપ બને છે, ત્યારે પણ તેઓ તેમને મુક્તારવાનો પૂરતો પ્રયત્ન કરતા નથી. સન્માર્ગે ચાલવા જાય છે ત્યારેજ આટલી બધી તકલીફ આપે છે કંઈ પણ પ્રકારે તેમને પોતાના જેવાજ રાખવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એક સાધુનો જાપ મઠમાં આવીને કહેતો હતો કે, તે સાધુ નદિ થતાં, મદી જાત તો દુઃખ ખુશી થાત.

યમ લઈ લાય તો કર્યો ઉપાય નથી. એના ઉપર મને કેટલો બધો વિશ્વાસ હતો. એનું કદી પણ કલ્યાણ થશે નહિ. આગળથી જો બખર હોત કે આ આવો નીકળ્યો, તો પહેલેથીજ ઝેર પાઇ દેવાની વ્યવસ્થા કરત અને બધુંયે પતી જત." આતુ'જ નામ સંસાર ! આ હોઠો સમજતા નથી કે જો પુત્ર સારો સાધુ બનશે તો છોકરાનું કલ્યાણ તો થશેજ, પણ સાથે તેમનુંયે કલ્યાણ થશે.

સામાન્ય કારણે મનુષ્ય એટલો બધો અસ્થિર બની જાય છે કે તેનામાં થોડો પણ વિચાર કરીને કામ કરવાની ધીરજ રહેતી નથી. એક મિનિટ પણ તે વિચારતો નથી કે આ કામ કરવાથી મારું સારું થશે કે ખરાબ થશે. માત્ર એમજ નથી પણ છોકરા-છોકરીઓને પણ એવીજ રીતે ઉછેરે છે કે તેઓ પણ તેની પેઠે ધક્કા ખાધા કરે છે. જન્મજન્માન્તરોના કેટલાયે સંસ્કારો તો છેજ, તે ઉપરાંત બાલ્યકાળથી તેમની મતિગતિ લોગવિલાસ તરફ વળી જાય એવી રીતેજ ઉછેરે છે. આ બધી વિપત્તિઓ અને સુરકેલીઓને દૂર કરી શક્યા છે અથવા એનાથી દૂર રહેવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ શું ઓછા બાબ્બશાળી છે ?

ભગવાનની કૃપાથી જ્યારે સાંસારિક વાસનાઓથી દૂર થઈ શક્યો, ત્યારે તમને લાગશે કે આવો સુયોગ હવે હાથથી જવા દેવો નજ નોઈએ. જોડો, ભગૃત થાઓ અને એ પરમ મંગલમય ભગવાનનેજ પકડો અને બીજી કોઈ બાબુ જોશો નહિ, માત્ર તેમના તરફજ તાકી રહો. તેઓ તમારો બધો બોલો ઉપાડી લેશે, ત્યારે બધીજ વાસનાઓ દૂર થઈ જશે.

આ શક્તિ વડે શું એ ભગવાનને સમજી શકાય ? મનુષ્યમાં શક્તિજ શી છે ? તે પરમ મંગલમયને શરણે જાઓ. તેમની ઇચ્છા પ્રમાણેજ થવા દો. તેઓ જેમ ઇચ્છે તેમ કરી શકે છે. તેમને

એ કશુંયે માણસને શાંતિ આપી શકતું નથી, પરંતુ દુઃખ, દુઃખ
ને દુઃખજ વધારે છે.

આંખોની આગળ જેટલા ભોગવિલાસ અને સુખનાં સાધનો
જુઓ છો, તે બધાં આંખો મીંચાયા પછી અંધકારમય બની જાય
છે. આ જે બધી ભોગવિલાસની વસ્તુઓ છે, તે અંધકારમાંથી
વિશેષ ગાઢ અંધકારમાં તમને લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરે છે. અંધા-
રામાં ઠોકરો ખાતા ખાતા ચાલ્યો કે હીવો લઈને રસ્તે રસ્તે
ચાલ્યો? હીવાનો આભાસ પ્રાપ્ત થયો છે, તો હવેથી એજ માગે
ચાલોને! બીજી બાજુએ જવાથી તો દૂષી જશે. ભોગવાસનાંઓનું
જેર એટલું બધું છે કે કોઈ પણ પ્રકારે મન ઉપર એકાદ વાર પણ
કબજે જમાવી જશે તો પછી એ તો સડસડાટ નીચે ને નીચે તાણી
જશે અને તમને જણવા પણ દેશે નહિ કે તમે અધોગતિ કરી
રહ્યા છો, નીચે પડી રહ્યા છો, તમારું પતન થઈ રહ્યું છે. આ બધી
વિપત્તિમાંથી બચી જવાનો એકમાત્ર ઉપાય પોતાની
જાતને સર્વભાવે તેમને ચરણે વેચી દેવાનો છે. તેમના બળ
વડે બળવાન થયા સિવાય આ મહામાયાના નાગપાશમાંથી પોતાની
જાતને બચાવી લેવાનો બીજો કોઈ પણ ઉપાય નથી. મનુષ્યનું
તે શું જોર કે તેમની ધારણા કરી શકે? તેઓજ કૃપા કરીને જેમને
માથી સમજણ-બુદ્ધિયોગનું બળ આપે છે, તેઓજ સમજી શકે છે.
જેમણે એમની કૃપા પ્રાપ્ત કરી છે, તેઓજ સંસારની આ પ્રપંચ-
જાને છિન્નલિપ્ત કરી નાખીને ભક્તિમુક્તિના અધિકારી-ધાય છે.

ચાહવા લેઈશે-તેમને માટે બ્યાકુળ થવું લેઈશે. જો ગાંડાજ થવું છે, તો સંસારી વસ્તુઓની પાછળ શું કરવા ગાંડા થવું? તે ભગવાનને ખાતરજ ગાંડા થાઓને.

જીવનનો ઉદ્દેશ ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાનો છે, સંસારી કાર્યો એ જીવનનો ઉદ્દેશ નથી. નિષ્કામ કર્મ એ એક ઉપાય છે. સાધન કરવા તત્પર થાઓ. સાધન કરતાં કરતાં આગળ વધીને જાણી શકશો કે ઈશ્વર એજ પ્રાપ્તવ્ય વસ્તુ છે, બીજું બધું અવસ્તુ-અસાર છે. થોડાંક જપતપ કરવાથી થોડીક પ્રગતિ થાય, તેથી એમ નહિ ધારતા કે જે કંઈ થવાનું છે તે થઈ ગયું. વળી વિશેષ આગળ વધવું લેઈશે. ત્યારેજ તેમને પ્રાપ્ત કરી શકાશે, તેમનાં ઈર્ષ્ય પામીને ધન્ય થઈ જશે. ક્રમે ક્રમે તેમની સાથે કથાવાતા અને વાતોચીતો થશે.

તર્કવિતર્ક અને વાદવિવાદો તો અનેક કયાં, હવે શું બાકી છે? હવે તો મનને પરમ મંગલમય તરફ વાળી દો. મનને કહો કે ઈશ્વરરૂપી સમુદ્રમાં ફૂદી પડ. પૂરેપૂરા બાવથી જો મન તેમને અર્પણ નહિ કરે. અને આડીબવળી બાજતોમાં પરોવી રાખશે, તો તો આ લોક ને પગલોક બંને ગયાજ જાણજો. તેમણે કૃપા કરીને સદ્ગુણ આપી છે, તો તેની કૃપાનો સદુપયોગ કરો. ક્ષણિક મુજબને ખાતર અનંત અપાર મુખનું બલિદાન દેશો નહિ. તેમને પ્રાર્થના કરો કે, “હે પ્રભો! તમારી પાસે આવવાને મારું ને બધી અપન્નિવિપન્નિઓ-અગવડઅડચણો છે, તેને દૂર કરવી નહિ મને આપો.” (આપો, આપો, એ પરમપિતા! હવે નહિ આપો તો ક્યારે આપશે? ઽ તન્મે મનઃ ત્રિવલ્લભમશ્નુઃ।) એક વાર એ મંગલમયનો સ્વાદ ચાખ્યા પછી મનની બધી વસ્તુઓ તુરંત થઈ જશે-મોળી લાગશે મનન થઈ શકે? અર્થજન, માનયજનું બળ, પરિવારનું બળ, છે ?

એ કશુંયે માણસને શાંતિ આપી શકતું નથી, પરંતુ દુઃખ, દુઃ
ને દુઃખજ વધારે છે.

આખોની આગળ જોટલા ભોગવિલાસ અને સુખનાં સાધને
જુઓ છો, તે જ્યાં આખો મીઠાયા પછી અંધકારમય બની જાય
છે. આ જે બધી ભોગવિલાસની વસ્તુઓ છે, તે અંધકારમાંથી
વિશેષ ગાઢ અંધકારમાં તમને લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરે છે. અંધા-
રામાં ઠોકરો ખાતા ખાતા ચાલ્યો કે હીવો લઈને રસ્તે રસ્તે
ચાલ્યો? હીવાનો આભાસ પ્રાપ્ત થયો છે, તો હવેથી જોજ માગે
ચાલોને! બીજી બાજુએ જવાથી તો દૂબી જશે. ભોગવાસનાઓનું
જોર એટલું બધું છે કે કોઈ પણ પ્રકારે મન ઉપર એકાદ વાર પણ
કબજો જમાવી જશે તો પછી એ તો સડસડાટ નીચે ને નીચે તાણી
જશે અને તમને લણવા પણ દેશે નહિ કે તમે અધોગતિ કરી
રહ્યા છો, નીચે પડી રહ્યા છો, તમારું પતન થઈ રહ્યું છે. આ બધી
વિપત્તિમાંથી બચી જવાનો એકમાત્ર ઉપાય પોતાની
જાતને સર્વભાવે તેમને ચરણે વેચી દેવાનો છે. તેમના બળ
વડે બળવાન યયા સિવાય આ મહામાયાના નાગપાશમાંથી પોતાની
જાતને બચાવી લેવાનો બીજો કોઈ પણ ઉપાય નથી. મનુષ્યનું
તે શું જોર કે તેમની ધારણા કરી શકે? તેઓજ કૃપા કરીને જેમને
સાચી સમજણ-શુદ્ધિયોગનું બળ આપે છે, તેઓજ સમજી શકે છે.
જેમણે એમની કૃપા પ્રાપ્ત કરી છે, તેઓજ સંસારની આ પ્રપંચ-
મગને છિત્તલિપ્ત કરી નાખીને ભક્તિસુક્તિના અધિકારી-યાય છે.

સ્થાન-ખેલુર મઠ

સન-૧૯૧૮

એ ભગવાનને શરણે જવું, તેમને ચરણે પોતાની જાતને વેચી દેવી, એ સહેલી વાત નથી. જેમને જાણતો નથી, જોળખતો નથી, તેમને કેમ કરીને ચાહું? કેમ કરીને તેમની આગળ હું અર્પણ થઈ જાઉં? આ પ્રશ્ન આપોઆપજ મનમાં ઊઠે છે. એક માણસ એક દિવસ પરમહંસદેવને કહેતો હતો કે, “મને ભગવાનને જોલાવવાનું મનજ થતું નથી.” તેમણે પૂછ્યું કે, “તું કોને ચાહે છે?” તેણે જવાબ આપ્યો કે, “મારું એક ઘેડું છે તેને હું ચાહું છું.” પરમહંસદેવ એ વાત સાંભળીને જોડ્યા: “ઠીક, તો, જ્યારે તું એ ઘેડાને ખવરાવે, જ્યારે તેની સેવા કરે, ત્યારે ત્યારે મનમાં મનમાં વિચારજે કે ભગવાનને ખવરાવું છું, ભગવાનની સેવા કરું છું. આ પ્રમાણે મન ને પ્રાણ બરાબર કરી લે, પછી એની મેળે બધું ઠીક થઈ જશે.”

જેમણે શુરુ કર્યો છે, તેમને શુરુ રસ્તો બતાવે છે અને રસ્તાની જે કંઈ અકચણ-અગવડો હોય છે, તે બધું દૂર કરી દે છે. શુરુવાક્યમાં વિશ્વાસ કરીને તેઓ જેમ જોલે છે, તેમ કંઈ જાઓ. જો જો, મનનો મેલ દૂર થઈ ગયા પછી ધીરે ધીરે જ્ઞાનનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થયો. શુરુ પ્રત્યે પૂરેપૂરો વિશ્વાસ ધર્તાજ બધું કામ થઈ જાય. શુરુમાં મનુષ્યબુદ્ધિ રાખવી ન જોઈએ. ચિત્તની આગળ શુરુ પ્રત્યક્ષ ભગવાનજ છે. શુરુને પ્રજ્ઞામ કરતાં જોડાય છે કે:—

શુરુર્વદા શુરુર્વિષ્ણુ શુરુર્દેવો મહેશ્વર: ।

શુરુર્વ પર્વશ્વર તરમે શ્રીશુરુર્વ નમઃ ॥

ભગવદ્બુદ્ધિથી શુરુની પૂજા, શુરુનું ધ્યાન અને શુરુનું નિર્માણ

કરતાં કરતાં દેહ, મન બ્યારે શુદ્ધ થઈ જાય છે, ત્યારે ગુરુ શિષ્યને ઈષ્ટદર્શન કરાવીને ખસી જાય છે. શુદ્ધ આધાર, શુદ્ધ મન ન થાય ત્યાં સુધી ભગવાનનાં દર્શન થતાં નથી.

પરમહંસદેવ કહેતા: “સદ્ગુરુ પ્રાપ્ત થતાં જીવનો અહંકાર અપાટાબંધ થાડ્યો જાય છે.” ગુરુ કાચા હોય તો તો ગુરુને પણ દુઃખ અને શિષ્યને પણ દુઃખ, દુઃખ ને દુઃખજ છે. શિષ્ય કાચા ગુરુના હાથમાં પડ્યો હોય તો શિષ્યનો અહંકાર જતો નથી, સંસારબંધન છૂટતું નથી. જેમણે ઈશ્વરને પ્રાપ્ત કર્યા હોતા નથી, તેમનો આદેશ પામ્યા હોતા નથી અને ભગવાનની શક્તિથી શક્તિવાન થયેલા હોતા નથી, તેમનું શું જોર કે તેઓ બીજાઓનાં સંસારનાં બંધન છોડાવી શકે? કાણો કાણુને રસ્તો બતાવવા જાય તો બંને અટવાઈ જાય છે. પોતે મુક્ત થયા પછીજ બીજાને મુક્ત કરી શકાય છે અને એ બાબતનો ઉપદેશ આપી શકાય છે.

જો કોઈને બરાબર પ્રેમ હશે, સાધન-સમ્પન્ન કરવાની ઇચ્છા હશે, તો તો અવશ્ય ભગવાન તેને સદ્ગુરુનો ભેટો કરાવી દેશે. ગુરુને સાધકની ચિંતા કરવાની કશી જરૂર નથી. જેમને સદ્ગુરુ પ્રાપ્ત થયા છે, તેમણે બીજું વિચારવાનું શું છે? રસ્તો તો હાથ લાગી ગયો છે. એજ રસ્તે રસ્તે તેઓએ ચાડ્યા જવાનું છે. “સંસાર કેવો છે તે જાણો છો? આમળા જેવો છે. આમળાં બહુ ખવાય તો અગ્નિશૂળ થાય છે.” તમે તો હજી બાળક છો. તમારાં મન હજી તમારીજ પાસે છે, અત્યારથી જો પ્રયત્ન કરશો, તો સહેલાઈથી ભગવાનને પ્રાપ્ત કરી શકશો. બાલ્યાવસ્થામાં મન નજીવી બાળતોમાં સ્થિર ચાય છે. કંઈક ઈંમર થતાં કંઈ પણ કરી શકાય છે. વૈષ્ણવોની એક સુંદર વાત છે કે—

ગુરુ, કૃષ્ણ વૈષ્ણવેર તિનેર દયા હોલો,
એકેર દયા બિને જીવ ઘોરખારે ગેલ.”

શુરુજીએ તો ખૂબ કૃપા કરી છે. ભગવાનની કૃપાથી સારી ઇચ્છા પણ જાગી છે, સાધુસમાગમ પણ પ્રાપ્ત થયો છે. હવે એકની દયા જાડી છે તે મનની દયા થતાં પ્રાપ્ત થાય છે. મનને વશ કરી શકાશે ત્યારેજ તેમની દયા સમજી શકાશે અને ધ્યાન-ધારણા કરી શકાશે. કેાઈ પણ ઉપાયે મનને વશ કરવું પડશે ને મન વશ ના થયું, તો ગયુંજ ગયું. મનનો સ્વભાવજ એવો છે કે તે માણસને ભગવદ્ભાવમાંથી નીચે પાડીને વિષયોમાં ફસાવી દે છે.

એટલે તો તમને કહું છું કે, સાવધાન, તમારું મન હજી દોડતાં શીખ્યું નથી. દોડતાં શીખે તે પહેલાં તેને રાશ બાંધીને ખેંચી રાખો. માવત જેમ પ્રચંડ હાથીને કેળવીને પાતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચલાવે છે, તેજ પ્રમાણે મનને એવી રીતે કેળવવું પડશે કે જેથી તે તમારા હુકમ પ્રમાણેજ ચાલે અને તમને તે વશ કરી જાય નહિ. મનને કેળવવાનો એકમાત્ર ઉપાય તેને ભોગવાસનાનો ત્યાગ કરાવવાનો છે. મનમાંથી ભોગવાસના નીકળી જવાથી તે તમારું દાસ બનીને રહેશે. તેથીજ ગીતા વગેરે શાસ્ત્રોમાં ત્યાગનો આટલો બધો મહિમા ગાવામાં આવ્યો છે.

ત્યાગ, ત્યાગ, બસ ત્યાગ વિના બીજો રસ્તોજ નથી. જેમનું મન હજી સાંમારથી ખરડાયેલું નથી, તેઓનેજ ત્યાગનો મહિમા સમજાશે. પરમદંસદેવ કહેતા કે, “ટિટોડીનો કંઠ ઊપડ્યા પહેલાં જે કંઈ શીખવ્યો તે શીખ્યો. કંઠ ખૂટ્યા પછી તો તે માત્ર ‘ટીટી ટીટી’જ કહી દરશે.” નાની ઉંમરમાંજ ભગવાનની વાતો સાંભળવાથી મન ઉપર એક પ્રકારની મુંઢર છાપ પડે છે. થોડેક પ્રયત્ન કરવાથી મદેજમાં સમજી શકાય છે અને ધ્યાન-ધારણા સાધન-ભજન વગેરે બધુંજ થઈ શકે છે.

નાનાં જાગદોમાં સરળતા અને યદા દોાય છે. તેઓ ને કંઈ ને ને નિવાસ રાખશે અને એ બધું જીવનમાં જીવે

વાનો પ્રયત્ન કરશે. તેમનું કામજી મન જે તરફ વાળશે તે તરફ વળી જશે. ઉંમર વધવાની સાથે સાથે મન સંશયગ્રસ્ત-શંકાશીલ બની જાય છે. બધી બાબતોમાં શંકા કરતાં શીખે છે. આખરે મનની એવી સ્થિતિ થાય છે કે કોઈ પણ બાબતમાં શ્રદ્ધા રાખવી એ તેને માટે મહામુશ્કેલ બની જાય છે. આ ઉંમરમાં જ જે કંઈ કરવા જેવું છે, તે કરી લેા. પરમહંસદેવને નાના છોકરાઓને ત્યાગની વાતો શીખવતાં જોયા છે. ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવા એજ જીવનનો એકમાત્ર ઉદ્દેશ છે-એ ભાવ તેમના મનમાં ઠસાવી દેવાનો તેઓ પ્રયત્ન કરતા. તેઓ જાણતા હતા કે તેઓજ તેમનો ભાવ બરાબર સમજી શકશે. તમારી ઉંમર હજી નાની છે, મન પણ સરળ છે-બધી વાસનાઓ છોડી દઇને ભગવાનને ચરણે તમારી જાતને વેચી દો-અર્પણ કરી દો.

રામ અને કામ (બોજશોખ, ભોગવિલાસ, કામિની નેકાંચન)-ની સોબત એક સાથે બનતી નથી. એકને છોડ્યા સિવાય બીજાને પકડાતું નથી. મહા વસ્તુનો સ્વાદ પામ્યા સિવાય અદ્ય વસ્તુ છોડી શકાતી નથી. આ વખતે ભગવાન સંજોગથી ભાવનાઓ-વિચારોને સોજે આના મનમાં ઠસાવી લેા, તેમને પોતાના કરી લેા. તેઓજ મારું સર્વ કંઈ છે, એ ભાવ પાકે થઇને મનમાં જડાઈ જશે તો કંઈ પણ ગરબડગોટાળો રહેશે નહિ અને કોઈ-પણ કાળે કોઈ તમારું અહિત-અકલ્યાણ કરી શકશે નહિ. એ પરમ મંગલમય ભગવાનનો સ્વાદ આપ્યા પછી શું કુન્યવી ભોગો સારા લાગે? બધા ભોગવિલાસ તુચ્છ બની જાય છે-અણુ અને દ્રિક્ષા લાગે છે ખાંડ-સાકરના લાડુ ખાધા પછી શું કોઈ ગોળના લાડુ ખાવા ઇચ્છે ખરું કે? આ જીવન ભગવાનને અર્પણ કરી દો, ભગવાનની જે ઇચ્છા હોય તેજ પ્રમાણે થવા દો. એ મંગલમયને ચરણે આવો! ચરણે આવો! ચરણે આવો!

સ્થાન-બેલુર મઠ

તા. ૧૭-૩-૧૯૨૨

સંધ્યાકાળ થયો છે. મઠમાં આસ્તી થાય છે. ગંગાજીને બેઠે દિનારે આવેલાં અનેક દેવદેવીઓનાં મંદિરોમાંથી પણ આસ્તીના ઘંટાનાદ સંભળાય છે. મહારાજ ઓસરીમાં સ્થિર ચિત્તે બેઠેલા છે. સામે કેટલાક ભક્તો બેઠેલા છે. કલાકેક પછી મઠના સાધુ-બ્રહ્મચારીઓ એકે એકે આવીને મહારાજજીને પ્રણામ કરીને ત્યાં બેઠા. એક ભક્તે આવીને પ્રણામ કરીને બેએક પ્રશ્નો પૂછ્યા.

પ્રશ્ન:-મહારાજજી, તપશ્ચર્યા કેને કહેવાય?

મહારાજ:-તપશ્ચર્યા વિવિધ પ્રકારની છે. અનેક જાણી શકે છે કે વધારે વખત બેસી રહેવું નહિ. મેં એક સાધુને જોયા છે કે જેમણે બાર વરસ સુધી નહિ બેસવાનું શ્રવણ કર્યું હતું. મેં તેમને જો વખતે જોયા હતા, તે વખતે તેમનું શ્રવણ લગભગ પૂર્ણ થવા આગ્યું હતું. માત્ર પાંચ-છ મહિનાજી બાકી હતા. જિભા રક્તિ રક્તિને તેમના પગ ફૂલીને દડા જેવા થઈ ગયા હતા. તેઓ જીંધવા માટે એક ઢોરકાને આધાર લેતા હતા. એક લાકડાની બે બાજુએ એ બાંધેલું હતું, તે પકડીને તેઓ રાત્રે જીંધતા હતા. બીજી એક પ્રકારની તપસ્યા છે-શિયાળામાં આખી રાત પાણીમાં ગળા સુધી ડૂબીને જપ કરવા. એક બીજા પ્રકારની તપસ્યા એવી છે કે, ઉનાળામાં બપોરે સૂર્ય ગાયે હોય ત્યારે ચાતરફ અગ્નિ સજગાવી તેની વચ્ચે બેસીને જપ કરવા. એ સિવાય પણ ઉપર રાખીને-ગીર્જાસન કરનાં કરનાં જપ કરવાની તપસ્યા પણ છે.

પ્રશ્ન:-શું આ ગાંધી તપશ્ચર્યા છે?

મહારાજ:-જગજ્ઞાન જાગે ! કયો દેવ પાર પાડવા માટે તેઓ આ પ્રમાણે કરે છે. તેઓ આજી રાખા છે કે, બીજા જન્મે રાજા થઈને જગતને પણ સારી રીતે બોગવીશું.

પ્રશ્ન:-તેઓ આ જાતનું કૃણ મેળવે છે?

મહારાજ:-ભગવાન જાણે!

પ્રશ્ન:-ત્યારે સાચી તપશ્ચર્યા શું છે?

આ બધી સાચી તપશ્ચર્યા નથી-એ તો કોઈ પણ અભ્યાસ કરીને કરી શકે છે. શરીર ઉપર જ્ય મેળવવો એ સહેલી વાત છે; મન ઉપર જ્ય મેળવવો, કામિની-કાંચન, માનમોટાઈ અને કીર્તિની વાસના ઉપર જ્ય મેળવવો એજ ઘણું અઘરું છે.

સાચી તપશ્ચર્યાનો આધાર ત્રણ બાબતો ઉપર છે. એક તો સત્યનો આધાર લેવો જોઈએ-પ્રત્યેક કાર્યમાં સાચાપોતાને સમજી લઈને સત્યનીજ પ્રતિષ્ઠા કરવી જોઈએ. બીજું કામવાસના ઉપર વિજય મેળવવો જોઈએ. ત્રીજું સંસારી વાસનાઓ ઉપર જ્ય મેળવવો જોઈએ. આ ત્રણે કરવાંજ જોઈએ. આ બાબતોને જીવનમાં ઉતારવી અને સાધ્ય કરવી તેજ ખરી તપશ્ચર્યા છે. આમાં બધા કરતાં બીજી બાબતની એટલે કે પ્રજ્ઞાચારી થવાની ખાસ જરૂર છે. આપણાં શાઓ કહે છે કે, જેઓ બાર વરસ સુધી મન, વચન અને કર્મથી પ્રજ્ઞાચર્ય પાળે છે, તેમને માટે ભગવાનને પ્રાર્થ કરવાનું સહેલું બની જાય છે. આ પ્રમાણે બનવું અતિશય કઠણ છે. હું તમને મારા પોતાના અનુભવ ઉપરથી કહું છું કે, ખરેખર પ્રજ્ઞાચારી બન્યા સિવાય બરાબર ધ્યાન થવું અશક્ય છે. સૂર્યમ વાસનાઓને જીતવી ઘણીજ કઠણ છે. તેથી સંન્યાસીઓએ આટલા કઠોર નિયમો પાળવાના હોય છે. સંન્યાસી કોઈ પણ સ્ત્રી તરફ જોયે નહિ. ચિત્ર અથવા છાત્ર જોવાથી પણ મન ઉપર અસર થાય છે મનનો સ્વભાવજ એવો છે કે તે કોઈ પણ સુંદર વસ્તુ જુએ છે કે તેનો ઉપભોગ કરવા ઇચ્છે છે. આ રીતે અનિચ્છાએ પણ તે અનેક વસ્તુઓનો ઉપભોગ કરે છે. આ ઘણુંજ મુશ્કેલીજનક છે. પ્રજ્ઞાચર્યમાં ચિંતરતા આખ્યા પછી પ્રત્યેક વસ્તુમાં ભગવાન-

ની વિભૂતિનાં દર્શન થશે. બ્રહ્મચર્યાપાલનથી યોગ:શક્તિ વધશે.

પ્રશ્ન:-ઘણાજ દુઃખની વાત છે કે, આંખણા યુવકોને આ બાળત કોઇ પણ ભારપૂર્વક કેમ કહેતું નથી. ?

મહારાજ:-પહેલાં યુવકો ગુરુને ઘેર રહેતા. તે સમયમાં તેઓ બ્રહ્મચારી રહેતા. ત્યારપછી તેઓ ઘેર પાછા ફરીને લગ્ન કરતા. નક્કી કરેલી સુદતના બ્રહ્મચર્યાને લીધે લગ્ન પછી ત્યારે તેમને બાળકો થતાં, ત્યારે તેઓ પણ ખૂબ બળવાન અને આરોગ્યવાન થતાં અને જેઓ સંન્યાસી થતા, તેઓ જંગલમાં જઇને ભગવાનની ઉપાસનામાં જીવન ગાળતા.

પ્રશ્ન:-બ્રાહ્મણો બ્રહ્મચર્યાની આ ભાવનાને સમજે છે. બાળકને તેઓ બ્રહ્મચારી કહે છે. પરંતુ આ વાત અત્યારે માત્ર બોલવામાંજ રહેલી છે. મહારાજ, શું બધી જાતિઓમાં આ ભાવનો પ્રચાર કરી શકાય નહિ ?

મહારાજ:-હા, બ્રહ્મચર્યાની સાથે સાથે મનનચિંતન પણ જોઇએજ, એમ ન થાય તો બ્રહ્મચર્યા સાથની શકાય નહિ.

સ્થાન-શ્રીરામકૃષ્ણ સેવાશ્રમ

કનખલ, હરિદ્વાર

સન-૧૯૧૨

આ સ્થાન મહાંજ પવિત્ર છે. અહીં ધ્યાનરૂપમાં રિધર થતાં બહુ અગવડ આવતી નથી. વાતાવરણજ સુંદર છે. ગંગાનાં પાણી વહી રહ્યાં છે અને પ્રિમાલય ગંબીર બાવે દર્શન દે છે. આવા સુંદર વાતાવરણમાં મન આપોઆપજ શાંત અને ગંબીર બની જાય છે. દેવામાંજ મનના નિરાકારો રચિત બનેલાં રહ્યો છે. આવ. રથ ના આવીને તેનો લાભ નહિ લેતાં ખાતરી દેવાં કરવાથી શું થાય ? અહીં

સાધનભજન કરતાં કરતાં શરીર નો પડી જાય તો પણ સરસ છે.

માનવજન્મજ્ઞાનભક્તિની પ્રાપ્તિ માટે છે, એ નો ના જન્યુ તો ખાલી જીવવાનો શો અર્થ? પશુની પેઠે ખાવું, પીવું, ફરવું અને ફેટલાંક ઉંચાંછોકરાં લઈને રહેવા માટે જા જીવન નથી. માનવીના શરીરમાં લગવાનનો વિશેષ પ્રકાશ છે. તેને સમજવાનો અને ધારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરો. સાંભળ્યું છે કે, પરમહંસદેવના માનસપુત્રોએ સત્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે ફેટલી કઠોર તપસ્યા કરી છે? તેમણે તો જ્વલંત જ્યોતિનાં દર્શન કર્યાં હતાં. તેઓ જેટલાં કામ કરી શક્યા છે, તેટલાં તમે કરી શક્યો નહિ.

તમને સાધન-ભજનની સગવડ થયે, એમ સમજીને સ્વામી-જીએ પોતાના ફેહની પણ પરવા કર્યાં સિવાય આટલી બ્યવસ્થા કરી છે. અહો! તમારે માટે સગવડ કરવાને વધારે પડતો શ્રમ કરી કરીને તેમનું જીવન આટલું વહેલું પૂરું થયું. તેઓ ફેટલો બધો પ્રેમ રાખતા! તમે નિમકહરામ ન થયો. જંગાળ ઉપર તેમને ખૂબ આશા ને વિશ્વાસ હતાં. તમે જંગાળી નવજીવવાનો છો. તેમના કાર્યનો ભાર તમને સોંપીને તેઓ ચાલ્યા ગયા છે-તમે વિશ્વાસ-ધાતી થયો નહિ. પરમહંસદેવ જેમની દ્વારા જગતમાં પ્રગટ થયા છે, તેમની વાતને પરમહંસદેવની વાત સમજીને માનજો. પરમહંસદેવ એટલા મોટા હતા કે સામાન્ય માણસ તેમને સહેજે સમજી શકે તેમ નથી. સ્વામીજી સામાન્ય માણસને ઉપયોગી કરીને સામાન્ય જનતા આગળ તેમને રજૂ કરી ગયા છે. જે કોઈ બાગ્ય-શાળી હશે, તેમણે જા પતાકાની નીચે આવવું જ જોઈશે.

સ્વામીજીનાં પુસ્તકો સારી રીતે વાંચજો. જ્યાં સમજી શકે નહિ ત્યાં શુદ્ધાનંદ અથવા એવા કોઈ જીવનની પાસેથી સમજી લેજો. તેમણે પરમહંસદેવના જીવોને આધારણ માણસોને ઉપયોગી

થાય તેવી રીતે સમજાવેલા છે. તેમના ભાવો સમજ્યા વિના પર-
મહંસદેવના ભાવો સમજવા જરૂં એ તો ગાંડપણ કહેવાય. સ્વા-
મીજીનાં પુસ્તકો અને પદ્મહંસદેવના ઉપદેશો ખૂબખૂબ વાંચજો,
ખૂબ જપધ્યાન કરજો. મનને હમણાં ઘડી લેશો નહિ તો પાછળથી
પસ્તાયો. જીવનનો સર્વોત્તમ સમય આજ છે. એનો સદુપયોગ
કરી લો. મનને એકવાર ઘડી લેશો પછી બીજો ભય નહિ રહે. પછી
એને જે દિશાએ વાળશો તે દિશાએ વળશે. ઠેજવાયેલા ઘોડાની
પેઠે મનને વશ કરવું જોઈશે. જો મન કાળુમાં આવી ગયું તો તે
ઘણું ધામ થઈ ગયું. મનને હંમેશાં કૂટકારજો. જરાક આડું-
અવળું આવે તો જોરથી આળુક મારજો, હંમેશાં એને તો ધમકાવ-
તાજ રહેજો. સહેજ પણ આમતેમ ભટકવા દેશો નહિ.

સાધનભજનની પ્રથમ અવસ્થામાં ઠેટલાક નિયમો કરવા
સારા છે. આટલો વખત જપ કરીશ, આટલો સમય ધ્યાન કરીશ,
આટલો વખત પાઠ કરીશ વગેરે. સારું લાગે કે ન લાગે મારે મારા
નિયમ પ્રમાણે તો ચાલવુંજ જોઈએ એ વાતની ટેક રાખવી
જોઈશે. યોગ દિવસ આ પ્રમાણે કરવાથી એક વાતનો અભ્યાસ
થઈ જશે. અન્યારે ધ્યાન-જપ કરવાનું સારું લાગતું નથી, પરંતુ
તે વખતે આશીર્વાદન ડીલદુંજ બનશે ધ્યાન-જપ નહિ થાય ત્યારે
મનને હજી લાગશે મનની અવસ્થા જ્યારે આ પ્રમાણે થઈ જશે,
ત્યારે પીરે પીરે લોક્ય તરફ આગળ વધી રહ્યા છે એમ લાગુજો.
ખાવાનું નહિ મગવાયો અને ડીઘવાનું નહિ મળવાથી જેમ દુઃખ
થાય છે અને મન તરકડાટ કરે છે, તેવીજ મનની ગિચા ભગ-
વાનને માટે થાય ત્યારે લાગુજો કે તેઓ તમારી તદ્દન નજીક છે.

પ્રથમ ભજનની પ્રાપ્તિ કરી લો, અમર થઈ જાવો. પછી
જે થવાનું હશે તે થશે. તે જામે તો નરમાં રાખો કે તિલક ને
લેખાટે તેમાં કશુંજ નુકસાન નથી હોતું પારમહંસજીન ન તથા

એક વાર સોનું ઘર્ષ લાય પછી તેને કશી ચિંતા નથી. તેને પછી તો માટીમાં નાખી રાખે છે. પેટીમાં પૂરી રાખે, સોનું તો સોનું જ રહેશે. પરમહંસદેવ કહેતા કે, “અદ્વૈત જ્ઞાનને છેટે બાંધીને જે પ્રમાણે ઇચ્છા થાય તે પ્રમાણે કરે.” અધોત્ત જ્ઞાનબલિ પ્રાપ્ત કરીને, ભગવાનને વાણી લઇને, કોઇ પણ કામ બંધે ને દરે, તેનાથી કંઇ પણ મુકસાન નહિ થાય, પછી આઠેઅરણે માર્ગે પગ પડશે તદિ.

સનાતો આલવામાં અનેક અડચણો છે-મહામાયા ચહેજે છાડી દેતી નથી. તેમની કૃપા મેળવવા માટે અનેક વાર રૂઢન કરવું પડે છે, અનેક પ્રાર્થનાઓ કરવી પડે છે. પૂર્વજન્મના કૈટલાયે સંસ્કારો રહેલા છે, વળી આ જન્મમાં પણ થોડાઘણા સંસ્કારો મળેલા હોય છે. સમસ્ત જીવનમાં આ સંસ્કારોની સાથે સાથે લડાઈ કરતાં કરતાં ચાલવું પડે. સંસ્કારો સાથે જોટલું વધારે લડશે, સંસ્કાર પણ તમારી સાથે જોટલાજ પ્રમાણમાં વધારે જોર દરીને ધક્કાધક્કી કરશે; ત્યારે ઉદ્દેશને ભૂલ્યા વિના જેઓ પોતાના લક્ષ્યસ્થાને ચાલ્યા જાય છે, તેઓજ વિજયી થશે.

મનુષ્યની અંદર બે વૃત્તિઓ રહેલી છે “ક્રુ” અને “કુ”. એ બંનેની વચ્ચે ખૂબ લડાઈ ચાલે છે. એક લોભ તરફ ખેંચવા ઇચ્છે છે, બીજી ત્યાગ તરફ લઈ જવા ઇચ્છે છે. એમની હારજીત ઉપર મનુષ્યના મનુષ્યત્વનો અને પશુત્વનો આધાર છે.

લોભવાસનાઓથી લરપૂર જગતમાં મનુષ્ય ઇષ્ટ સમક્ષ વિવિધ સાધનો જોઇને જોટલો બધો મુન્ધ ઘર્ષ લાય છે કે, બીજી બાજુએ જે છે, તેનો વિચાર કરવાની કંઈ દરકાર કરતો નથી-મનમાં વિચારે છે કે, ક્યારે શું થશે કે નહિ થાય તે કશું નક્કી નથી. જે જાત હાજર છે, તેનો ત્યાગ શું કરવા કરું? અધોત્ત ભગવાન મળશે કે નહિ મળે, સાચો આનંદ પ્રાપ્ત થશે કે નહિ થાય તે કંઈ નક્કી

નથી; પરંતુ સંસારને લોગવવો એ તો મારા હાથની વાત છે-એને શું કામ છોડું ? આમ વિચારીને આગમાં દૂદકો મારે છે. આખરે બ્યારે દાઝે છે અને બળતરા શરૂ થાય છે, ત્યારે વિચારે છે કે, તો પછી આ પ્રમાણે કયું જ શું કામ ? પછી શાંતિ ઇચ્છે છે. અસં-યમથી ચાલીને પોતાને એવા સ્વભાવના દાસ કરી દીધા છે કે ઇચ્છા હોવા છતાં પણ કંઈ કરી શકવાનું ભર નથી રહેતું.

સ્થાન-શ્રીરામકૃષ્ણ મિશન સેવાશ્રમ

કનખન, હરિદ્વાર

સન-૧૯૧૨

બધાજ સુખ ઇચ્છે છે, દુઃખ ઝૂને તકલીફ ટોણ ઇચ્છે છે ! સુખ કયાંથી મળશે ? બધાં સુખોના મૂળ ભગવાનને ફર રાખીને ઠેકલીયે નકામી બાબતોની પાછળ દોડવાથી શું સુખ પામી શકાય ? તેમણે ઠેકલીયે પ્રકારનાં રમકડાં આપીને ભુલાવી દીધા છે; એ બધાંને ફર કરી તેને પોકારો, તેઓ દોડી આવીને ખોળામાં બેસાડી દેશે. રમકડાં માગશે તો રમકડાં મળશે, તેને ઇચ્છશે તો તે મળશે-બેમાંથી એકનો ત્યાગ કરવો પડશે.

રમતગમત તો અનેક વાર કરી છે-આ વખતે રમત ઘોડી દઈને માને ઘોલાવો. તને ભોલા નથી કે જે છોકરાંઓ રમકડાં ઉપર પ્રેમ કરે છે, તેમને મા રમકડાં આપીને રાજી રાખે છે અને જે છોકરાં રમકડાંને આદત્ત નથી, રમવા પણ ઇચ્છતાં નથી, તેમને મા દર્શાવે પામે પામે રાખે છે, ખોળામાં રાખે છે અથવા કેટલાંક રાખીને ફરે છે માના ખોળામાં રહેવામાં ઠેકલી બપી મળે છે, કેટલાં બપાં આનંદ છે, તે તો જે માના ખોળામાં રહે છે, તેજ જાય છે. જે છોકરાંઓ રમકડાંમાં ખૂબ પડે છે, તેઓ માની પાસેથી માત્ર રમકડાંજ નેજાવે છે. પરંતુ એ રમકડાં ઠેકલીયે

અન્યોની રચના કરે છે. ક્યારેક તો હાથમાંથી પડીને ભાંગી જાય છે, ક્યારેક રમનારાઓની સાથે ઝગડો થાય છે અને એમાંથી વળી મારામારી થાય છે. આ પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારનાં દુઃખો ઊભાં થાય છે. જે છોકરાંઓ માના ખોળામાં રહે છે, તેમને આ બધી પંચાત હોતી નથી. તેઓ જાણે છે કે, મને જેની જરૂર પડશે, તે મા મને આપશે.

પરમહંસદેવની આમ્રકુંજના માળીની વાત સરસ છે. “કેરી-ઓ ખાવા આવ્યા છે તો કેરીઓ ખાઓ-કેટલી ડાળીઓ અને કેટલાં પાન છે, તે ગ્રોધવાની શી જરૂર છે? કેરીઓ ખાઓ એટલે પેટ ભરાશે.” જગતમાં ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાજ આવ્યા છે; તેમને પ્રાપ્ત કરીને ધન્ય થઈ જાઓ. પહેલાં પોતાની જાતને વિચાર કરી લો, પોતાના માર્ગનું ભાથું પહેલાં ખાંધી લો, શુ કરવા માટે અહીં આવ્યા છો, એ પ્રશ્નનો ઉકેલ પહેલાં કરી લો. જલદી કરો, જલદી કરો. અમૃતકુંડમાં પડીને અમર થઈ જાઓ. રાતદહાડો તેમની આગળ પ્રાર્થના કરો. ભગવાનનું નામ અને ચિંતન કોઈ પણ ભાવે કરશો તો તેનાથી તમારું કલ્યાણ થશે. જે નામે, જે ભાવે બોલાવવાનું સારું લાગે તે નામે અને એજ ભાવે તેમને બોલાવો. પ્રેમભાવે બોલાવવાથી તમે તેમનાં જરૂર દર્શન કરી શકશો એ વાત નક્કીજ છે.

પાર્વતીએ મહાદેવને પૂછ્યું હતું કે, “ભગવાન, સચ્ચિદાનંદ-રૂપનાં દર્શન કેમ થાય?” મહાદેવ બોલ્યા: “વિશ્વાસ વડે” તમને તો રસ્તો જતાવી દેવામાં આવ્યો છે. વિશ્વાસથી સાધના કરો. અમૂલ્ય વસ્તુ પામ્યા છો. ઊઠો, કામે લાગી જાઓ, અનુશીલન કરો, શ્રવનશુદ્ધિ કરો. આ ભાવે સાધના કરવી કે પેલા ભાવે સાધના કરવી વગેરે વિષયો મગજમાં ભરીને નકામો વખત નાંધો. ભગવાનને બોલાવવાથી કૃપા પ્રાપ્ત થશે. તે ભાવે

ખોલાવજો. પરમહંસદેવ કહેતા હતા કે, “સાકરને ગમે તે રીતે આશો તો પણ તે ગળીજ લાગશે. તમે તો કલ્પતરુના મૂળમાં બેઠેલા છો—તે ઇચ્છ્યો તે મળશે.”

પોતાને ઘડુ ચાલાક—હોશિયાર માનશે નહિ. પોતે પોતાને ચતુર માનવા એ સારું નથી. કાગડો પોતાને ખૂબ ચાલાક માને છે અને વિદ્યા ખાઈને મરી જાય છે. આ સંસારમાં જેઓ વધારે ચાલાકી કરવા જાય છે, તેઓ ઠગાઈનેજ મરે છે.

વિશ્વાસ રાખીને રૂબરૂ મારો—ઊંડા જળમાં રૂખી જાઓ, વસ્તુને અવશ્ય પ્રાપ્ત કરશોજ. ચોરુંક સાધન—ભજન કયાં પછી ઇશ્વરનાં દર્શન થયાં નહિ એમ બોલીને હતાચ થયો નહિ. મહાસાગરમાં અનેક રતનો છે. એક રૂબરૂમાં કંઈ હાથ ન આવે તો મહાસાગર ને—રતનાકરને રતલીન માનશે નહિ.

પરમહંસદેવ કહેતા: “સમુદ્રમાં એક જાતની માછલીઓ રહે છે, તે હંમેશાં મોં ખુલ્લું રાખીને પાણી ઉપર રહે છે. પરંતુ સ્વાતિ નક્ષત્રનું એક દીપ્ત પાણી તેના મોંમાં પડે છે કે તરતજ પાણીમાં નીચે ગાલી જાય છે અને પછી ઉપર આવતી નથી.” તમે પણ ગુરુપાદ્મી એક ગિંદુ જગ પામ્યા છો, તે લઈને હંમજાં સાધનાના અગાધ જળમાં રૂખી જાઓ, બીજી ઠોઈ પણ બાળુએ એવાને લવચાશેજ નહિ.

ધૈર્ય રાખીને સાધન કરતા જાઓ—યોગ્ય વખતે જગવાનની દૃષ્ટિ તમારા ઉપર થશેજ. ઠોઈ ધનવાન માણસની પાસે જતાં જેમ ત્રિપાઈ—મત્રીની ધન્યે ખુશામત કરતી પડે છે, તેમજ ઇશ્વર પાસે જતા પડેલા દેવે જે સાધનમજન અને સુખમંત્ર કરવાં પડે છે. જગવાનને પોતાનામાંથી પોતાનાજ બાળીને તેમનાં દર્શન પામતા

માટે, તેમની કૃપા મેળવવા માટે સરળ બાળકની પેઠે વ્યાકુળ થઈને રડવું પડ્યું. બાળકનું રુદન સાંભળી ને મા શું વધારે વાર બેસી રહી શકે કે ? ભગવાન પણ એજ પ્રમાણે દોડયા આવે છે, દર્શન દીધા સિવાય રહી શકતા નથી.

હોકો, ભગૃત થાઓ અને એ પરમ વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરી લો. મનને બરાબર હોકાયત્રના કાંટા જેવું કરવું જોઈએ. વહાણ ગમે તે દિશાએ ભણેને હોય, પરંતુ હોકાયત્રનો કાંટો ઉત્તર દિશાએજ રહે છે. તેથીજ વહાણની દિશામાં ભૂત્ર નથી-મનુષ્યનું મન જોઈશ્વર તરફ રહે તો તેને બીજો કયો ભવ રહેતો નથી. હજારો બરાળ લોકોમાં રહેવા છતાં પણ તેની શ્રદ્ધા-ભક્તિ કેઈ પણ પ્રકારે નાશ પામતી નથી. ભગવાનની વાત ચાલતાંજ તે ઈશ્વરપ્રેમમાં ઉન્મત્ત બની જાય છે. કેવી રીતે, જાણો છો ? જેમ ચક્રમક સેંકડો વર્ષો સુધી પાણીમાં પડી રહે, છતાંયે તેની ચાંદરનો અગ્નિ નાશ પામતો નથી-લોહાની સાથે ઘસવાથી તરતજ અગ્નિ થાય છે. તેજ પ્રમાણે ભગવાનને પ્રાપ્ત કરીને જેઓ ધન્ય થયા છે, તેઓ બીજા કશામાં મન રાખી શકતા નથી, માત્ર ભગવાનની પાસેજ રહે છે. ભગવત્કથા અને સાધુ-સંતોના સમાગમ સિવાય તેમને બીજું કશું-યે સારું લાગતું નથી. તેઓ વંદોજિયામાં એકાં પતરાળાં પેઠે પડી રહે છે-પોતાને કાંઈ ઇચ્છા કે અભિમાન રહેતું નથી, તેમને પવન જે દિશાએ લઈ જાય છે, તે દિશાએજ જાય છે. તે ત્યારે સંસારમાં પણ રહી શકે છે અને સચ્ચિદાનંદસાગરમાં પણ ડૂબી શકે છે.

તમારું મન હજી વાસનાસંહત, સરળ ને નિર્મળ છે. તમારો આ સ્વાભાવ જે રીતે પાકેા થઈ જાય, એવો પ્રયત્ન એક વાર, બીજી તરફ વળી ગયા પછી બીજો ઉપાય રહે
મન કેવું છે ? હો ! જેમ સૂકી દીવ
ધીજ સ' પરંતુ બીજાં

રાણી સાંગી જવા છતાં પણ સળગતી નથી; તેજ પ્રમાણે મનઉપર એક વાર બીજી જાતના સંસ્કાર પડી ગયા પછી સેંકડો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ તે નાશ પામતા નથી.

સ્થાન-અદ્વૈતાશ્રમ, કાશી

તા. ૨૭-૨-૧૯૧૪

શ્રીમહારાજશ્રીએ એક ભક્તને પૂછ્યું: “તમે શું હમણાં ધ્યાન અથવા પ્રાર્થના કરો છો?”

ભક્તા:-ના મહારાજ, કંઈ પણ કરતો નથી,

મહારાજ:-થોડું થોડું કરતા રહેવું સારું છે. શાંતિ પામ્યો, મન સ્થિર થયે, તમારે કુલગુરુ તો છે ને? તમે હજી મુખી મંત્ર લીધો નથી? મંત્ર લો, તો ઠરી શકો ને? થોડા થોડા જપ અને ધ્યાન કરજો. એક રુદ્રાક્ષની માળા લાવજો, તેના વડે ૧૦૮ અથવા એક હજાર જપ કરજો. ધારો તો એથી વધારે પણ કરી શક્યો.

ભક્તા:-કયા જપ કરું?

મહારાજ:-ભગવાનના નામના જપ કરજો કે જેથી ભગવાન ઉપર તમને વિશેષ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય, હૃદયથી અને બાહ્ય સ્થિતિમાં પણ ભગવાનનું ધ્યાન કરજો.

ભક્તા:-ઠોકું પણ એક રૂપ હિંદિ આગળ રાખ્યા સિવાય ધ્યાન થયે નહિ, તો હવે રૂપ લેવું?

મહારાજ:-ગુરુ શિષ્યને ઠોકા ઉપર વિશેષ શ્રદ્ધા છે, તે જાણી શકે છે અને તેનીજ બજામણ કરે છે. ત્યાર પછી માનસ-પૂજા છે લોકો જેમ બાહ્યપૂજામાં ફળ, સંદન વગેરે અર્પે છે, આન્તઃ વગેરે કરે છે, તેજ પ્રમાણે માનસપૂજામાં મનમાં મનમાં તેમના રૂપનું ચિંતન કરે છે. આ પ્રમાણે જપ કરવું જોઈએ.

આજથીજ મંડી પડો, સંધ્યાકાળથી શરૂ કરી દો. હમણાં માનસપૂર્ણ કરો. જપ અને ધ્યાન રોજ સવારે ને સાંજે કરો. આ પ્રમાણે બેએક વરસ કરી જુઓ. કેટલો બધો આનંદ આવે છે, તે જોઈ શકશો, ભાવ પ્રાપ્ત થશે અને બીજું બધુંયે જોઈ શકશો. આ પછી જે જે કરવાનું હશે, તે હું ત્યારે ત્યારે કહીશ.

ભક્ત:-તો શું હવેથી માનસપૂર્ણ બંધ કરું ?

મહારાજ:-ના, માનસપૂર્ણ બંધે કરતા રહો; જ્યારે બીજું કંઈ કરવાનું હશે ત્યારે હું કહીશ-તે વખતે મંત્રતંત્ર લેજો, હમણાં બીજો મંત્ર લેવાની જરૂર નથી. માત્ર આજ કરતા રહો, નકામો સમય શુભાવશો નહિ. મંડી પડો; એક આસન, કામળો કે એવું કંઈ ખરીદી લો. એને ઠીક રીતે રાખી મૂકજો બીજા કોઈ કામમાં તેનો ઉપયોગ કરશો નહિ. માત્ર આજ કામ માટે તેનો ઉપયોગ કરજો. તમારા બાગમાં એકાંત જગ્યાઓ તો ઘણી છે. ઘરમાં કંઈ પણ અગવડ લાગે ત્યારે ત્યાં જઈને અવારનવાર સાધનબજન કરજો. વળી અહીં પણ કાશીના જેવું સ્થાન જલદી બની જશે. બેએક વર્ષ આ પ્રમાણે કરી જુઓ. કોઈ કોઈને જલદી પણ થઈ જાય છે એક વરસમાં પણ થઈ શકે છે. એક વાર મંડી પડો ને પછી જોયું જશે. થોડા દિવસો પછી એટલો બધો આનંદ આવશે કે ઊઠવાનું મન પણ નહિ થાય-માત્ર ધ્યાન કરવાનીજ ઇચ્છા થશે. બરાબર સ્વસ્થ થઈને, પગ ઉપર પગ ચડાવીને, બન્ને હાથ છાતી આગળ આમ રાખીને (પોતે કરી બતાવીને) ધ્યાન કરજો; કેવી રીતે બેસવું તે હું કોઈ બીજે દિવસે કરી બતાવીને સમજાવીશ.

વચ્ચે વચ્ચે સાધુસમાગમ કરજો. કોઈ કોઈ વાર સૂત્રમંથન વાચન કરજો. વચ્ચે વચ્ચે મારી પાસે આવજો. આસને બેસતાંજ ધ્યાન કરશો નહિ. બેત્રણ મિનિટ ચૂપ બેસીને મનને શૂન્ય કરવાનો પ્રયત્ન કરજો કે જેથી મનમાં બીજા કોઈ વિચારો આવે શકે નહિ.

ત્યાર પછી ધ્યાન કરજો. શરૂઆતમાં બેએક વર્ષ મનને ખૂબ સંય-
મમાં રાખીને કરજો, પછી આપોઆપ થયા કરશે. જે દિવસે
બહુ કામકાજ હોય તે દિવસે એક વખત કરજો અર્થાત્ દશપંકજ
મિનિટ કરજો. ખાસ અગવડ હોય તો માત્ર એક વાર ભગવાનનું
સ્મરણ કરીને પ્રણામ કરજો. સવારમાં હાથમાં ધોધને વજ્રો
ઉતારીને બેસી જાજો. થોડાક ગંગાજળનો સ્પર્શ કરી લેજો. સંધ્યા-
સમયે પણ આ પ્રમાણે કરજો. રુદ્રાક્ષની માળા પણ લઈ આવજો.
પછી ગંગાજળમાં સારી રીતે સ્નાન કરીને ભક્તિભાવે વિશ્વનાથને
સ્પર્શ કરી લેજો. આ પ્રમાણે કરતા જાઓ, આથી મનમાં શાંતિ
થશે અને ખૂબ આનંદમગ્ન રહેશો. વળી નીતિની બાબતમાં આ
બે બાબતોનું પાલન કરજો-સત્ય બોલજો અને પરત્રીને માતા
સમાન ગણજો. બીજું કંઈ કરવું નહિ પડે. આ બે બાબતો વડેજ
બીજું બધું હીક થઈ જશે. ભગવાનની ખૂબ ભક્તિ કરજો. ઈશ્વર છે.
ઈશ્વર નથી એમ કદી પણ માનતા નહિ. હું કહું છું કે ઈશ્વર છે-
અવશ્ય છે, છે ને છેજ. આજથીજ મંડી પડો, સમત્યા ? ઈશ્વ-
પ્રાપ્તિ માટે વાર કરવાનું કંઈજ કામ નથી. હું પણ છુંજ-વર્યે
વર્યે કદીશ. આજથીજ શરૂ કરી દો.

સ્થાન-અદ્ર્વતાશ્રમ, કાશી

તા. ૨૨-૧-૧૯૨૧

મદારાજ:-મોગલમરાઈથી મોટરમાં આવતાં આવતાં જામે
બાજુએ પુણી ખેતરા વગેરે જોઈને મનમાં કંઈજ આનંદ થયો
નહિ કેવનો મદિમાજ એવો છે કે આ પુણ પસાર કરીને આવતાં
આપોઆપજ એક પ્રકારના માધુર્યનો અનુભવ થયો. બીજું રિટેન્શન
શુ કદ ? રિટેન્શન કેવ છે અને રિટેન્શન ગુરુ છે. એક બાજુ માન
અમૃત ! અત્ર આપીને જદાગના અમાવ દૂર કરે છે અને બીજી

ખાલુએ પિતા વિધનાથ ધર્મભાવના પ્રેરે છે. પરમહંસદેવ પાસે એક દાહીવાળા જ્યોતિર્મય પુરુષ આવ્યા હતા. તેમણે પરમહંસદેવને કાશીનું ણધું માહાત્મ્ય સમજાવ્યું હતું. તેઓ મહાકાળ ભેરવ હતા. પરમહંસદેવ તે વખતે આઠે પડખે હતા.

સંધ્યાકાળ થયો. મહારાજે પરમહંસદેવને પ્રસ્થામ કરવા માટે ગંગાજળ મંગાવ્યું. ગંગાજળ લાવવામાં આવ્યું. પોતે લઇને ખીનઓને લેવા કહ્યું. એકે એકે ણધાએ ગંગાજળ લીધું. તેઓ પરમહંસદેવને પ્રસ્થામ પૂરા કરીને બોલ્યા: “ગંગાજળ એ તો બ્રહ્મવારિ છે. ઇચ્છિત વસ્તુ અપાવનાર છે. ઇષ્ટદર્શનમાં સહાયક છે.” પરમહંસદેવ કહેતા: “ગંગાજળ, મહાપ્રસાદ (શ્રીજગન્નાથદેવનો) અને વૃન્દાવનની રજ એ સર્વ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. ”

એક કથાપ્રસંગે તે બોલ્યા હતા કે, જ્યારે કુંડલિની અધોમુખે હોય છે, ત્યારે જીવનું મન લિંગ, શુદ્ધ અને નાભિની બાબતો સમજી શકે છે અને જ્યારે ઉર્ધ્વમુખે રહે છે, ત્યારે ભગવાન સંબંધીની બાબતો સમજી શકે છે. સત્ત્વગુણ વધતાં ઇન્દ્રિયનું રૂપ જોવાની ઇચ્છા થાય છે. ભગવાનનું નામ લેતાં, ધ્યાન કરતાં સારું લાગે છે.

સ્થાન-અદ્વૈતાશ્રમ, કાશી

તા. ૨૪-૧-૧૯૨૧

માતાકાળે મહારાજશ્રીએ એક સાધુને પૂછ્યું: “કેમ, કંઈ સાધન-ભજન કરો છો ને?”

ઉત્તર:-ના, મહારાજ! મન સ્થિર થતું નથી, રસ પડતો નથી, અંતરથી કંઈ પણ ખુલા થવાતું નથી, તેથીજ પૂજા અશાન્તિ છે. અમે એવા ખરાબ સંસ્કાર લઇને આવ્યા છીએ કે, એજ બધો વખત માર્ગમાં આડે આવ્યા કરે છે.

મહારાજ:-એમ વિચારવાનું નથી. મહારાજને જપ કરી જુઓ. જો તે વખતે ન કરી શકે તો બ્રાહ્મમુદ્ર્તમાં કરજો. પુરસ્કાર પણ દેશે. વખત નકામો ગુમાવો નહિ. ધ્યાનભજનમાં ખૂબ તક્લીફ થઈ જાય. કંઈક ને કંઈક તો કરોજ. થોડુંવધું કરતા રહેવાથી આગળનો માર્ગ આપોઆપ ખૂલવા માંડશે.

બીજા એક સાધુએ પ્રશ્ન પૂછ્યો:-મહારાજ રાત્રે ખાવાપીવાને લીધે સવારે વહેલા ઊઠી શકાતું નથી. રાત્રે જમતાં મોડું થવાથી સારી રીતે પચતું નથી. તેથી સવારે વહેલા ઊઠવા છતાં શરીર અને મનની જડતા જતી નથી અને નહિ ખાવાથી ડુર્બળતા જણાય છે. એવું હવે શું કરવું?

મહારાજ:-રાત્રે ખાવાનું ઓછું કરી નાખો. પહેલાં જરૂર આના જેટલું કરી નાખો, પછી આઠ આના જેટલું થઈ જશે. પહેલાં શરીર કંઈક ડુર્બળ જણાશે, પછી ઠીક થઈ જશે. અને શરીર હળવું થઈ જશે એવું લાગશે. હું તપસ્યાના વખતમાં એક ભુક્ત રહેતો, તેથી શરીર ખૂબ હલકું રહેતું.

એક દિવસ સંધ્યાકાળે શ્રીમહારાજ અને શ્રીધરમહારાજ (સ્વામી શ્રીબ્રહ્માનંદ) મહારાજના ઘરમાં બેઠેલા છે. સાધુ-પ્રશ્નચારીઓ તેમને પ્રજ્ઞામંત્રીની બેઠા. થોડીક વાર પછી શ્રીમહારાજે એક સાધુને અનુલક્ષીને કહ્યું કે, "કેમ મહાપુરુષની પાસેથી બાળીને યથાશક્તિ આધનભજન કરવું જોઈએ. છૂટક છૂટક કરવાથી શું થાય? વચમાં છોડી દેવાથી ફરી બેરડું ભેર કરવું પડે છે. અભજન, પહેલાંનું નિવૃત્તિનાશ પામી જતું નથી. આધનભજન કરવાથી જ સામકોષ વગેરે આવવા જશે. હમણાં મન રમેશ્વર અને નૈનાદુર્ગાથી છવાયેલું છે એને શુદ્ધ કરવું પડશે, સૂક્ષ્મ કરવું પડશે, મન્વન્દુર્ગામાં લઈ જવું પડશે ત્યારે જ્ઞાન-જપ આગંતારી, વધારે ને વધારે કરવાની જરૂર મળે. ત્યાર પછી મન ત્યારે શુદ્ધ

સત્વવાળું થશે ત્યારે ભગવાનને સમજી શકશે. હમણાં તો મન જડ (તમોગુણથી ઘેરાયેલું) છે. કામકાળમાં પણ તેને જડ (બાહ્ય) વિષયો પ્રત્યે આકર્ષણ રહે છે. આ મન વળી જ્યારે ચેતનમય થઈ જશે, ત્યારે ચેતનને જોઈ શકશે. મન સૂક્ષ્મ થતાં મનની ધારણાશક્તિ વધી જશે, ત્યારે સૂક્ષ્મ ઈશ્વરી તત્ત્વ જલદી જલદી સમજાશે.

ધ્યાન કરવાના સમયે ઐક આનંદમય સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું જોઈએ. તેથી સ્નાયુઓ શાન્ત થઈ જશે. ઇદ મૂર્તિને હસતાં હસતાં આનંદમય ધારીને તેનું ચિંતન કરવું જોઈએ, નહિ તો ધ્યાન નીરસ થશે, વધારે વખત ગુમાવશે નહિ. બધા શત્રુઓ પ્રબળ થઈ રહ્યા છે. હમણાં તેમનો વેગ સહન કરવો પડશે, તેથી દુઃખ પણ થશે. સાતઆઠ વરસ પ્રયત્ન કરો. પછી સમસ્ત જીવન સુખમાં જશે. ઐકાદ વસ્તુનું પરિણામ પણ જોઈ શકશે. છોકરીઓ પોતાના પ્રયત્નનું ફળ પામે છે, ને તમે નહિ પામે? કાશીમાં ઐક છોકરીએ ઐક વરસમાં ખૂબ ઉન્નતિ કરેલી છે. તે ખૂબ આનંદ મેળવે છે. છોકરીઓને શ્રદ્ધા બહુ હોય છે, તેથી તરતજ કામ થાય છે. પરમહંસદેવ તમારી સાથે સાથે રહ્યા છે; થોડુંક કરો, પછી તમને જણાશે કે તેઓ તો તમને સ્વીકારવા માટે હાથ ફેલાવીને બેઠા છે. તેઓ બધી આપત્તિવિપત્તિમાંથી તમારું રક્ષણ કરશે. તેમની કેટલી બધી કૃપા છે એ બધું સમજી શકાતુંયે નથી.

આ જે બધું સાંભળ્યું છે, તેને પ્રાપ્ત કરો. જેમનામાં જેવો ને જેટલો ભાવ હોય તેનાથી પ્રથમ શરૂ કરવાનું છે; પછી ભાવ પાઠો થયા પછી સર્વભાવે તેને લીધે આનંદ પ્રાપ્ત થશે. ભાવ-પ્રધાન થવાનું નથી, લાગણીઓને વશમાં રાખવાની છે. જપની સાથે સાથે મૂર્તિનું ચિંતન કરવાનું છે, નહિ તો જપ બરાબર થશે નહિ. પૂર્ણ મૂર્તિનું ધ્યાન નહિ થવા છતાં પણ જે સામે આવે તેનુંજ ધ્યાન શરૂ કરો. શરૂઆતમાં ચરણકમળથી શરૂ કરજો. ન

બની શકે તો પણ વારંવાર પ્રયત્ન કરજો. ના મળે ત્યાં સુધી ઇશ-
શોજ નહિ. ચાલુ રાખ્યાજ કરજો. ધ્યાન એ શું નાનાં ઉત્કર્ષની
રમત છે? એ તો પ્રયત્ન કરતાં કરતાંજ સાધ્ય થશે. ધ્યાનનું બીજું
પગથિયું સમાધિ છે. નિર્મરતા, સર્વાપેક્ષબુદ્ધિ, ભગવાનમાંજ
સંપૂર્ણ વિશ્વાસ વગેરે જે કંઈ હશે તે સાધના વડે અંદરથી આવ્યા
કરશે. ભગવાનની ઇચ્છા ઉપર સર્વ કંઈ ઇંડી ઢો, વિશ્વાસ
રાખી સંપૂર્ણપણે ભગવાનનું શરણ સ્વીકારો.

સ્થાન-અદ્વૈતાશ્રમ, કાશી

બાન્યુઆરી, ૧૯૨૧

પ્રશ્ન:—મહારાજ, કોઈ દુઃખમાં, જો કોઈ મસ્તકે ધ્યાન કરવા-
નો પ્રયત્ન કરે છે. પણ હું બહાર જે રૂપ જોઈ છું, તેમાં આપનાં
દર્શન થતાં લાગે છે અને જોજી આવે ધ્યાન કરવાનો પ્રયત્ન કરે
છું. કેવા ભાવથી ધ્યાન કરવું યોગ્ય છે?

મહારાજ:—જુઓ, એ બધું ઉપાસનજોડથી જુડી જુડી
ભૂતનું છે. સામાન્ય રીતે દુઃખે ધ્યાન કરવુંજ સારું છે. કેહી જાણે
મંદિર છે અને તેમાં પરમદ્વંસદેવ પ્રતિષ્ઠિત છે. ધ્યાન કરતાં કરતાં
મન જ્યારે સ્થિર થશે ત્યારે જ્યાં ઇચ્છા હશે, ત્યાં ઇષ્ટદર્શન થશે.
પદ્મમાં, દુઃખમાં, પૂઠે, બહાર સર્વ જગાએ ધ્યાન કરી શકાય.
ધ્યાન કરતાં કરતાં પ્રથમ જ્યોતિનાં દર્શન થાય છે. પરંતુ આ
પ્રમાણે જ્યોતિનાં દર્શનની સાથે સાથે અથવા યોગિક વાર પછી
કેંક પ્રકારનો આનંદ આવે છે, તે ઇશ્ટને મન આગળ વધવા
ઇચ્છાનું નથી. ત્યારપછી પરમ જ્યોતિર્મંથનાં દર્શન થતાં મન તેમાં
તન્મય બની જાય છે. દર્શન અને અનુભવના ગાંધર્વમાં અંત કયો
છે? મને નેહલ: આગળ વધવા જાણી, એ તો અનન્ન છે.
અને મ. જુઓ કેંક જ્યોતિનાં દર્શન કરીને મનમાં વિગ્ન છે

કે આજ હૃદ આવી રહી, પણ જોમ નથી. જ્યાં જઈને મન સંકલ્પ-
વિકલ્પરહિત બની જાય છે, કોઈ કોઈ કહે છે કે, ત્યાંજ પૂર્ણહુતિ
થાય છે, જ્યારે કોઈ કોઈ કહે છે કે અહીંથીજ શરૂઆત થાય છે.

મહારાજ:—જો તો મનની દુર્બળતા છે. મનની જેટલી
શક્તિ છે, તેટલુંજ તે ગ્રહણ કરી શકે છે, તે વિશેષ લઈ શકતું
નથી. બધાનાં મનમાં તો એક જાતની શક્તિ નથી. મનની શક્તિ
જૂન વધારવી જોઈશે. પરમહંસદેવ કહેતા: “બ્રહ્મચર્ય” ધારણ કર-
વાથી મનની શક્તિ જૂન વધી જાય છે.” જો મન પછી સામાન્ય
કામકોષથી ચંચળ થતું નથી, જો બધું અતિશય તુચ્છ જણાય
છે. અને આત્મવિશ્વાસ આવી જાય છે કે જો બધાં મને કશું કરી
શકશે નહિ, સાધનમાર્ગે અનેક વિદ્યો છે. તેથીજ પૂના વગેરેમાં
આસન, મુદ્રા વગેરેની વ્યવસ્થા કરેલી છે.

પ્રશ્ન:—મહારાજ, આપ અમને એકે એકે બોલાવીને પૂછો
છો કે તું શું કરે છે, તારે શું મુશ્કેલી છે વગેરે વગેરે. એથી
અમારો ઉત્સાહ વધે છે. આપ આ પ્રમાણે ઉત્સાહ આપ્યા કરશો,
તો અમને જૂન હિંમત આવી જશે.

મહારાજ:—અરો જો શી વાત? એવું કંઈ બધો વખત થતું
નથી. કોઈ કોઈવાર મનની આવી અવસ્થા થાય છે. મનમાં થાય
છે કે પગે પડીને કહું કે, બાપુ, આ કરો, તે કરો; વળી કોઈ
કોઈવાર મનમાં થાય છે કે, હું શું કરીશ? પરમહંસદેવ છે—તેઓ
જોમ કરાવે છે તેમજ થાય છે. બીજા કોઈને દહેવાતું કામજ
શું છે? તેઓજ કરણ-કારણ, તેઓજ સર્વ કંઈ છે. વધારે બોલ-
વાથી લોકો શું લેવાના છે? લોકો તો જ્યાંથી પ્રેરણા મળે છે
ત્યાંથી લે છે. તમે જૂન સાધનસજ્જનમાં મંડી પડો. સમજ્યા?
જૂન, જૂન, બસ ક્યેજ જાઓ. જરાયે સમય નકામો ગુમાવતા

સાબળવાનું નથી, અનત! અનત! આ પ્રમાણે બધી અવસ્થા
બની રહે છે ત્યારે મનને જોર કરીને આ જગતમાં આણવા
હોય છે અને એ કંઈ નથી એમ કહે છે, "દ્વૈતાદ્વૈત વિવર્જિતઃ"
એ અવસ્થાને જઈને કોઈ શરીરને આધાર પાળીને સમાધિ
કરીને દોરી દે છે અને જાગી ન આવવાની જેમજ પરમહંસ
એક મુક્ત દેહના રૂપના હતા તેના પાણી છે, તે
નરના પ્રાણિમ મારે છે એક જોર કરીને પડે બગત ભાજ
કેવળે એ જોર ને ના જુદું નહીં, જે પદ્મ ભાગી નાખતા
નહીં તે જોર ના જુદું નહીં એ જોર ને કંઈ અર્થ ન
એમ કહે કંઈ નહીં?

જોર ને ના જુદું નહીં એ જોર ને કંઈ અર્થ ન
એમ કહે કંઈ નહીં? વિચાર નહીં તે જોર ને કંઈ અર્થ ન

મદાગજ:—હા, એ જોર ને કંઈ અર્થ ન
ત્યારે એ જોર ને કંઈ અર્થ ન ત્યારે એ જોર ને કંઈ અર્થ ન
આકાશમાં અને જમીનમાં એ જોર ને કંઈ અર્થ ન
અનુભવ થવા મારે

પ્રશ્ન:—હા, એ જોર ને કંઈ અર્થ ન
અભાવમાં માટે મુકેને

મદાગજ:—હા, એ જોર ને કંઈ અર્થ ન
મુકે માવ છે મુકેમાં અનુભવ
પ્રશ્નમાં અનુભવ રહેતા છે એમ
મેં જાણ્યું છે મુકેમાં પ્રિયમદિત્ય
જે પડી અનુભવ રહેવાની દોષ
કે પડી મુકેને કંઈમાં કય જણના દે
કે પડી મુકેને કંઈમાં કય જણના દે
કે પડી મુકેને કંઈમાં કય જણના દે

તમારા ઇષ્ટદેવ છે. ત્યાર પછી શુરુ ઇષ્ટદેવમાં લય પામી જાય છે.” શુરુ પશુ ઇષ્ટદેવથી કયાં દૂર છે. કેટલાં તત્ત્વ છે, તે તમને મોં વડે શું કહેવું? મંડી પડેા. ભજન કરતાં કરતાં ચિત્ત શુદ્ધ થાય છે. ત્યારે કેટલું ને શું શું સમજી શકાય છે, તેનો કંઈ અંત છે? તેમનેજ લીધે પછી તન્મય થઈ જવાય છે. વાજન કરવાથીજ હૃદય વગેરેમાં ધ્યાનનું સ્થાન પશુ સમજી શકાય છે.

પ્રશ્ન:—હીક, મહારાજ, મને લાગે છે કે એ આનંદનો અરૂપ આભાસ પ્રાપ્ત થતાં લોકો આગળ વધી શકે છે.

મહારાજ:—આનંદની શી વાત કરો છો? ત્યાં તો આનંદ નિરાનંદ કશુંયે નથી. ભાવઅભાવ કંઈજ નથી. આનંદ તો સાધન અવસ્થાની વાત છે. નોકા જ્યાં સુધી લક્ષ્યસ્થાને—જવાને સ્થાને પહોંચી નથી હોતી, ત્યાં સુધીજ અનુકૂળ વાયુની જરૂર હોય છે. પહોંચી ગયા પછી પવનખવનની દરકાર રહેતી નથી. આનંદ આ અનુકૂળ પવનની પેઠે મદદ કરે છે. જ્ઞાન, જ્ઞેય, જ્ઞાતાં બધું લય પામી જાય છે. શાસ્ત્રમાં એટલે સુધી કહે છે. પરંતુ તમે જાણો છો? ત્યારપછી જે છે, તે જોલી શકાય તેમ નથી. સાધન-કરવાથી એ બધું જાતે અનુભવાય છે. એ જૂમા વસ્તુ સ્વયંવેદ છે. ત્યાં કંઈજ અભાવ નથી, કંઈ લય નથી, ખાલી વિચાર કરતાંજ મન ઉચું ચાડ્યું જાય છે. કેવી મજાની વસ્તુ! કોઈ કોઈ નિત્ય અને લીલા બંનેનેજ જુએ છે.

પ્રશ્ન:—મહારાજ, નિત્યને પહોંચ્યા પછીજ લીલાની વાત ને ?

મહારાજ:—તેનો કરો અર્થ નથી. બંને ઠીક છે. જ્યારે રાસ-લીલા થતી હતી, ત્યારે એક સખી બીજીને કહેતી હતી. “સલ્લિ વેદાન્ત સિદ્ધાન્તો નૃત્યતિ” વેદાન્ત સિદ્ધાન્ત તો શું એજ પરબ્રહ્મ અર્થોત્ત્ત્વ ધીકૃષ્ટ. અહીં નિત્ય અને લીલા એક જની જાય છે. બીજી એક નિત્યલીલા આ બંનેની પેલી પાર છે.

નહિ. પરમહંસદેવ એક દિવસ પૂરો થતાં માની આગળ રડી રડીને કહેતા: “મા, વળી એક દિવસ વાદ્યો ગયો, હંમુ પણ હંમંન થયાં નહિ !” તમે ખૂબ વ્યાકુળ થાઓ, ખૂબ તન્મય થઈ જાઓ.

પ્રશ્ન:—મહારાજ, પ્રભુકૃપા એ શું સાપેક્ષ છે?

શરદમહારાજ:—પવન તો વાઈ રહ્યો છે. જે બારીબારનાં ખુલ્લાં રાખશે તેમનેજ મળશે.

મહારાજ:—પરમહંસદેવ કહેતા: “ગરમી મટાડવા માટે પંખો હલાવવો પડે છે. પરંતુ હવા આપોઆપજ વહે છે, ત્યારે પંખો બંધ કરવામાં આવે છે.”

પ્રશ્ન:—ખરેખર ઈશ્વરનાં હંમંન થાય છે કે મનની ભૂક થાય છે, એ કેમ કરીને જાણવું?

મહારાજ:—ગરાબર હંમંન થતાં ખૂબ સ્થિર આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. પોતાનું મનજ બધું સમજાવી દે છે.

પ્રશ્ન:—મહારાજ, મુદ્રા વગેરેની શી જરૂર છે ?

મહારાજ:—વિવિધ પ્રકારની અસરો હોય છે. ક્યારેક લાગે છે કે મન ખૂબ એકાગ્ર છે અને અત્યારે સરસ ધ્યાન થઈ. પરંતુ ધ્યાનમાં બેઠાનાં પાંચ મિનિટમાંજ મનમાં વિવિધ પ્રકારનાં વિચારો આવીને મનને ખરાબ કરી નાખે છે. આ પ્રમાણે એક વખત માત્ર મનમાં યજ્ઞ મલિન જાયો આવ્યા દના. પરમહંસદેવ મને દૂગડી એટલેજ સમજી ગયા દના. તેઓ જોડ્યા: “તારી બંદા એક જાનની મલિનતા આવેલી જણાય છે.” એમ કહીને મેં એક દિવસ મૂર્છાને પીચે પીચે કંઈક જોડ્યા. પાંચ મિનિટમાં જ. જરો ખરાબ જ થઈ રહ્યું ગયો. મન ઉચ્ચ હોવાએ પરેડ થઈ જાવી આ જાણી અમરેનો એને સ્પર્શ થતો નથી.

પ્રશ્ન:—ખાલી ધ્યાનજપ કર્યો કરવું એ કઠણ નથી શું?

મહારાજ:—જેએક વાર ના થવાથી છોડી શા માટે દો છો? વારંવાર પ્રયત્ન કરો. અભ્યાસ કરતાં કરતાં સહેજે થઈ જશે.

સ્થાન-અદ્વૈતાશ્રમ, કાશી

તારીખ ૩-૨-૧૯૨૧

પ્રશ્ન:—મહારાજ, પૂજા, પાઠ, ભજન વગેરેની વાત આપે કહી હતી, તેનો અર્થ શું ગાહ્યપૂજા છે?

મહારાજ:—પૂજા એટલે આંતરિક અને ગાહ્ય બંને પ્રકારની ગાહ્યપૂજામાં સાધનોની જરૂર પડે છે. તે ભેગાં કરવાં તમારે માટે કઠણ છે. માનસપૂજાજ સમગ્ર હરેલી છે. મનોભાવે અર્ધપાદ વગેરે અર્પણ કરીને માનસજપ, ધ્યાન વગેરે કરજો. માનસિક જપમાં હ્રુભ હતાવવાની પણ જરૂર નથી. સામાન્ય જપમાં મંત્રોચ્ચારણ કરવાનું હોય છે.

ધ્યાન સમયે ઇંદ્રભૂતિને લ્યોતિરૂપે વિચારવાની હોય છે. જાણે તેનીજ લ્યોતિથી સર્વ પ્રકાશિત છે. એતન્યસ્વરૂપનો વિચાર કરજો. આ પ્રમાણે ધ્યાન પછી સહેજે નિરાકાર ધ્યાન થવા લાગે છે. તેનાથી સાચી સમજણ પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યાર પછી જ્ઞાન-ચક્ષુ ખૂલ્યા પછી પ્રત્યક્ષ દર્શન થાય છે, એ એક બીજુંજ જગત છે. ત્યારે આ જગત દર્શન વિનાનું હોય છે, ત્યારે તે તુચ્છ જની જાય છે. જેમ ઉદિ (મહારાજના પ્રિય બાળક રસોયાનું નામ) ત્યારે કલકત્તામાં આવી શહેરનું એશ્વર્ય જુએ છે, ત્યારે કહે છે કે, “ભુવનેશ્વર તો કંઈજ નથી.” ત્યાર પછી મન લય પામી જાય છે અને પછી સમાધિ. પછી નિર્વિકલ્પ દશા. ત્યાર પછી આગળ શું તે મોં વડે જોલી શકાય તેમ નથી. ત્યાં જોવાનું નથી,

સ્થાન-અઢૈતાશ્રમ, કાશી

તારીખ ૫-૨-૧૯૨૨

પ્રશ્ન:—મહારાજ, કુંડલિની ચક્રિત કેમ કરીને જાગે ?

મહારાજ:—ધ્યાન, જપ વગેરે વડે જાગે છે. અને કોઈ કોઈ કહે છે કે તેની ખાસ સાધના છે, તેના વડે જાગે છે, મને ખાતરી છે કે જપધ્યાન દ્વારાજ જાગે છે. કળિયુગમાં જપધ્યાનજ ઇશ્વર થોડાં છે. જપના જેવું સ્વાભાવિક સાધન બીજું નથી. જપની સાથે સાથે ધ્યાન કરવાનું હોય છે.

પ્રશ્ન:—મહારાજ, ધ્યાન એટલે મૂર્તિનું ચિંતન ને ?

મહારાજ:—મૂર્તિનું ચિંતન અને નિર્ગુણનું ચિંતન બંનેજ.

પ્રશ્ન:—હીક, મહારાજ, મૂર્તિના ચિંતનનું કોણ અધિકારી છે અને નિર્ગુણના ચિંતનનું કોણ અધિકારી છે, તે તો શુદ્ધ હીક કરી દે છે ને ?

મહારાજ:—હા, ત્યારે તો મનજ શુદ્ધ હોય છે, મનને ક્યારેક મૂર્તિનું ચિંતન ચાહે છે અને ક્યારેક નિર્ગુણનું ચિંતન ચાહે છે, બહારના શુદ્ધ બધી વખત મનના નથી, માધન-ભાવનમાં મંદી પડવાથી મનજ બધું મમજી થકે છે, મનજ બધું બનાવી દેશે. યોગવામિદમાં કહ્યું છે કે, મનને, પ્રવાહ વિવિધ બાબતોને કારણે વિવિધ બાબતોથી બધી રક્તિ વધી જાય છે, કેટલાયે દેહો, દંડિયો અને વિષયોમાં મન જાપાયેલું છે મનને બધે બે બંધન ઊઠાવેલા કરી નાખે, નમસ્ત મનને એ તરફ યોગ દે. એજ માધન છે, નમસ્ત મનને એકાગ્ર કરીને જ્યાં હુમી ૧૨ વસ્તુનું ક્રમિક ચપલ્ય મુખી એજ દિશામાં પેલું રાખવું છે. નમસ્ત મનને દેહો, પ્રતી પડે, આજ પેલું નમસ્ત પેલું જાગે છે. ૧૬ વસ્તુમાં કહ્યું થકે, નિદિ એજ વસ્તુમાં

રીને મંડી પડો તો. પછી જોઈ શક્યો કે મનની બધી શક્તિ લેકાચ કરી શકવાથી બધી બળતરા મટી જશે. મંડી પડો, મંડી ડો, જપ કરવાથી, ધ્યાન કરવાથી, વિચાર કરવાથી એ થાય છે, મેં બધું સમાનજ છે. એકને પકડી ને લયલીન થઈ જાઓ, મીઠો સવાલજ નથી. કંઈક પણ ક્યાં પછી કહેજો.

એક સાધુને અનુલક્ષીને કહ્યું કે, “પંચદેવતાનાં પાંચ સ્તોત્રોનો રોજ પાઠ કરજો એ સાધન જેવુંજ થશે.”

પ્રશ્ન:—મહારાજ, ગુરુકૃપા ચવાથી કુંડલિની જાગે છે ને ?

મહારાજ:—કુંડલિની જાગે છે એટલું તો નહિ પણ બ્રહ્મજ્ઞાન સુધ્ધાં બધુંયે પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે શું ગુરુકૃપા એમ ને એમ પ્રાપ્ત થાય છે? ઘણા ઘણા પ્રયત્ન કરવો પડે છે. મનને એકાંતમાં પૂછો કે, “શું કયું?” મનજવાળ આપશે: “કંઈ પણ કયું નથી.” કંઈક ને કંઈક કરો, મંડી પડો, બીજી કોઈ બાબત નજર નાખ્યો નહિ. માત્ર એજ વસ્તુ લઈને મંડી પડો; દૂષી જાઓ. પ્રથમ એક કાર્યક્રમ નક્કી કરવાની જરૂર છે. પછી એજ કાર્યક્રમનું પાલન કરો. મન માને કે ના માને, પણ જપ, ધ્યાન વગેરેનું નિયમિત કામ એજ પ્રમાણે કર્યું જાઓ.

ધ્યાન—અદ્વૈતાશ્રમ, કાશી

ફેબ્રુઆરી-૧૯૨૧

પ્રશ્ન:—ધ્યાન-જપ કરું છું, પણ તેમાં મલ આવતી નથી; જાણે બળજબરીથી કરું છું, એનો ઉપાય શો ?

મહારાજ:—એ શું શરૂઆતમાંજ થાય કે? શરૂઆતમાં મલ ન પણ આવે, એને માટે જૂળ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. તમારી જે કાર્યશક્તિ છે, તેને એ દિશાએ વાળી દો. બીજી કોઈ બાબત જોતા નહિ, બીજી કોઈ દિશાએ શક્તિને ચોજ્યો નહિ, આગળ

ધસો, આગળ ધસો, કદી પણ સંતોષ પામીને જોસો નહિ. એક પ્રકારની અશાંતિ પેદા કરવાનો પ્રયત્ન કરો. મારાથી કશુંજ બનતું નથી, એ ભાવે પરમહંસદેવ કહેતા: “મા, બીજો એક દિવસ વહી ગયો પણ હજી દર્શન હીધાં નહિ!” રોજ રાત્રે સૂતા પહેલાં એક વાર વિચારી જો જો કે કેટલો સમય સત્કાર્યમાં ગયો, કેટલો સમય ખરાબ કામમાં ગયો, કેટલો સમય ભગવાનના ચિંતન અને ધ્યાનભજનમાં ગયો અને કેટલો તમોગુણી કાર્યોમાં વીતી ગયો. તપશ્ચા અને બ્રહ્મચર્ય વડે મનને મજબૂત બનાવી દો. મોટા દોડોને ઘેર દરવાન હોય છે. તેનું કામ ચોર, ગાય વગેરે ને હાંકી કાઢવાનું હોય છે. તેજ પ્રમાણે મનદરવાન છે, એ નેટલું મજબૂત હશે તેટલું સારું છે. મનની સરખામણી દુહા ઘોડા સાથે કરવામાં આવી છે. દુહા ઘોડો ગમે તેવે માર્ગે ઉપાડી લાય છે. જે લગામ ખેંચી રાખી થકે છે તેજ સારે માર્ગે તેને વાળી થકે છે. પણ પ્રયત્ન કરો. તમે શું કરો છો? ભગવાં પહેરીને સંસારનો ત્યાગ કરવાથીજ શું બધું પતી ગયું? તમને શું થઈ ગયું છે? સમય તો ચાક્યો જાય છે. એક પણ પગ નકામી ગુમાવો નહિ. બીજાં ત્રણચાર વર્ષ પણ જોર કરી શક્યો, ત્યાર પછી ચરીર-મન દુર્બળ થઈ જશે પછી બીજું કંઈજ કરી શક્યો નહિ. પ્રયત્ન ન કરવાથી શું કંઈ બને છે? તમે એમ વિચારના. તારો છો કે પહેલાં પ્રેમ અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવા દો ત્યાર પછી જોતાવશે. એ શું કપારેય બનવા જોઈ? અદ્વૈતાદ્ય યથા સિવાય શું પ્રકાશ દેખાય છે જો આવનાર પ્રેમ, જ્ઞાન અને વિદ્યાના સાથે માથે આવશે. ભગવાનને બધુંજ નાટક તપસવો છે તપસવો વિવાય શું કંઈ બની શકે છે? જહાં એ પ્રથમ સંજ્ઞાનું દર્શન. “તપ તપ તપ” જ્ઞાન-દિ. પુરુષને પણ કેટલો: બધા પ્રયત્ન કર્યો પડે છે ને બધુંજ નહિ? તે પછી મન-દર્શન વિવાય કંઈ બનવી શકાય છે?

દ, શંકર, ચૈતન્ય વગેરેએ પણ ઠેકઠેકથી તપશ્ચર્યા કરી છે!
મહો! ઠેકલો ગધો ત્યાગ! ઠેકલી બધી તપશ્ચર્યા!

વિશ્વાસ શું પહેલવહેલો થાય છે? અનુભવ યથા પછી વિશ્વાસ
થાય છે, પરંતુ ત્યાર પહેલાં માત્ર શુર, મહાપુરુષનાં વાક્યોમાં
વિશ્વાસ રાખીને—અંધ વિશ્વાસ રાખીને આગળ વધવાનું હોય છે.
પરમહંસદેવની જિનુક (એક ભતની માછલી)ની વાત તો જાણો
છો ને? સ્વાતિ નક્ષત્રનું એક બિંદુ જળ ઝીલવા માટે તે મોં ખુલ્લું
રાખીને રહે છે. એક બિંદુ જળ મળતાંજ તે ઊંડા જળમાં ડૂબી
જાય છે અને ત્યાં મોતી તૈયાર કરે છે. તમે પણ એજ પ્રમાણે
શુરુદ્ધપાડ્ડી એક બિંદુ જળ પામ્યા છો. જાણો, ડૂબી જાઓ!

તમારામાં આત્મશ્રદ્ધા નથી. સાધનમાર્ગમાં તો પ્રયત્નની
જરૂર છે, કંઈક તો કરોજ. ચાર વરસ સુધી કરી જુઓ. જો કંઈ
ના બની શકે તો મારા ગાલમાં આવીને એક ચપ્પડ મારજો. તમે—
શુષ્ક અને રોષેશુષ્ક છોડીને સત્ત્વશુષ્કમાં જઈ શક્યો, નહિ તો ધ્યાન-
જપ કંઈ પણ થશે નહિ. ત્યાર પછી સત્ત્વને પણ છોડીને આગળ
જવું જોઈશે. એવી જગાએ જવું પડશે કે દરી ત્યાંથી પાછા આ-
વવુંજ ના પડે. માનવજન્મ ઠેકલો ફુલેલ છે. બીજાં પ્રાણીઓને
જ્ઞાન મળું નથી. એક માત્ર મનુષ્યજન્મમાંજ ભગવાન પ્રાપ્ત
થાય છે અને તેમને પ્રાપ્ત કરવાજ જોઈશે. આ જન્મમાં પ્રયત્ન
કરીને મનને એવી જગાએ લઈ જવું જોઈશે કે જાણે દરીથી જન્મ-
પાત્રુંજ નથી. પ્રથમ મનને સૂલમાંથી સૂક્ષ્મ, પછી સૂક્ષ્મમાંથી
કારણ, કારણમાંથી મહાકારણ અને મહાકારણમાંથી મહાસમા-
ધિમાં લઈ જવું જોઈશે.

પોતાની ભાતને સંપૂર્ણરૂપે ભગવાનનાં ચરણકમળોમાં અર્પણ
કરી દો. તેમના સિવાય બીજું કંઈજ નથી. “સર્વં ક્વત્વિદં બ્રહ્મ”

તેઓજ સર્વ કંઈ છે, બધુંજ તેમનું છે. કંઈ પણ હિસાબ કરો નહિ, આત્મસમર્પણ શું એક દિવસમાં થાય છે? એ થયું તો તો બધુંયે થઈ ગયું. તેને માટે ખૂબ પ્રયત્ન કરવો પડે. જીવન અનંત છે. મનુષ્યનું આયુષ્ય બહુ બહુ તો સો વર્ષનું છે, જો અનંત સુખ મળે તો આ સો વર્ષનું સુખ તજી દેવું પડે.

સ્થાન—અદ્વૈતાશ્રમ, કાશી

તારીખ ૧૨-૮-૧૯૨૧

મહારાજ—સાધનભજન કેમ ચાલે છે ?

ઉત્તર—કામદાજને લીધે ધ્યાનજપનો વળત મળતો નથી.

મહારાજ—મનની અસ્વસ્થતાને લીધે ધ્યાનજપ થતાં નથી, કામને લીધે ધ્યાનજપનો સમય નથી મળતો, એમ વિચારવું જોઈએ છે. વડે એન્ડ વચિંપ-કમ્ અને ઉપાસના બંને એકથાથે કરવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. માત્ર સાધનભજનમાંજ સમય જાતી થકો તો ચાલે, પરંતુ ઠેકઠા માણસો એ પ્રભાવે કરી શકે છે? કંઈ પણ નહિ કરતાં અજગરવૃત્તિ ધારણ કરીને રહેવું, એ તો જગજીવાન માણસો-જેમનામાં માનસિક શક્તિ નથી અને કંઈ પણ પ્રકારે જીવવું છે તેઓજ કરી શકે-અને બીજા જેઓ કમ્થી પર રહી ગયા છે, તેવા મદાપુરોગ કરી શકે છે. ગ્રીનામાં રહ્યું છે કે, કમ્ ક્યાં નિરાપ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થતી નથી. કમ્માં થઈને જીવવું પડે. જેઓ કમ્ છોડીને સાધનભજન કરે છે, તેઓજ સમય મળે છે અને રહે. કમ્ કરવામાં ચાલ્યો જાય છે. હું જો કમ્ કરું છું તે પરમદુઃખ અને રવામીજીનું કામ છે-એવું જોઈએ. કમ્થી કંઈ પણ સધન રહેશે નહિ. પરંતુ તેમજ કમ્થી જીવિકા, નેત્રિકા, માનસિક અને શારીરિક મર્મ પ્રાપ્તિ થઈ શકે. તેવને સર્વે અભ્યસન કરવો. કારણ, મન દર્શ

કંઈ ભગવાનને ચરણે અર્પણ કરી દો. તેમના ગુણામ થઈ જાઓ. બોલો કે, આ શરીર, મન સર્વ કંઈ તમને આપી દઉં છું, એનું જે કંઈ કરવું હોય તે કરો. મારી અદ્યસ્વદ્ય શક્તિથી જે કંઈ થશે તે કરવાનો પ્રયત્ન કરવા હું હાજર છું. પછી તમારો ભાર તેમના ઉપર છે. તમારે પોતાને બીજું કંઈ કરવું પડશે નહિ. બરાબર આજ પ્રમાણે કરો. “મુખમાં રામ અને બગલમાં છુરી” એવી વાત ચાલશે નહિ. હું પણ પાંચઘ વર્ષ ક્યાં પછી કામમાં બેઠાઈ ગયો છું. સ્વામીજીએ મને બોલાવીને કહ્યું: “અરે, આમ રખડપટ્ટીમાં દહાડો વળશે નહિ, કામ કરો, કામ કરો બસ કામ કરો.” હું પણ ત્યારથી બધા પ્રકારનાં કામ કરું છું. તેનાથી કંઈ તુકસાન થયું છે, એમ તો નથીજ. મને સ્વામીજીના શબ્દોમાં વિશ્વાસ હતો. તમે પણ એમની વાતમાં વિશ્વાસ રાખી ચાલ્યા જાઓ. કંઈ પણ ભય નથી. દૈવ વિશ્વાસ રાખો. કેટલાક માણસો આમાંથી છટકી જવાનો પ્રયત્ન કરશે, તો પછી પરમહંસદેવ અને સ્વામીજીનું કામ શું છે? કોઈની વાત સાંભળશે નહિ. સમસ્ત જગત જે વિરુદ્ધ પડે તો પણ હોડશે નહિ, બરાબર મજબૂત પકડી રાખજો.

પ્રશ્ન:—માત્ર જપધ્યાન ઉપર રહેવું ઘણુંજ કઠણ છે. હું વધારે દહાડા રહી શકતો નથી.

મહારાજ:—કામ અને ઉપાસના એક સાથેજ કરવાં જોઈએ. બેયાર વાર ન કરી શકો તેથી હતાશ થવાનું કારણ નથી. વારંવાર પ્રયત્ન કરો. પરમહંસદેવ કહેતા: “વાહરહું જિભું થતા પહેલાં સેંકડો વાર પઠી જાય છે, પરંતુ જે પ્રયત્ન હોડતું નથી ત્યારે આખરે દોડતાં શીખી શકે છે.”

છે. પછી જોજ મનને સાધનભજનમાં જોડી શકાય છે. નહિ તો અવ્યવસ્થા થઈ જાય છે અને સાધનભજનનો સમય પણ ગમે ત્યાં ચાલ્યો જાય છે. એક વખત એવો આવે છે કે જ્યારે સર્વ કંઈ છોડીને માત્ર જપધ્યાનમાં જોગાઈ રહેવાનું મન થાય છે, ત્યારે પછી દામકાજ આપોઆપજ છૂટી જાય છે. જ્યારે મન ભગ્નત થાય છે, ત્યારેજ એ પ્રમાણે થાય છે. નહિ તો ભેર કરીને કશા જતાં બેચાર દિવસ સારું લાગે છે, ત્યાર પછી નીરસ અને કંટાળાભરેલું લાગે છે અને કેટલાક તો ગાંઠા થઈ જાય છે. કોઈ કોઈ તો અનેક જાળતોમાં માથું મારે છે અને દશબાર જાળતોમાં મનને પ્રવૃત્ત રાખે છે.

બ્રહ્મચર્ય મારફત ખૂબ શક્તિ આવે છે. એક માણસ પચીસ માણસનું દામ કરી શકે છે. પહેલાં બ્રહ્મચર્યવસ્થાના કેટલાક નિયમોનાં જપ, ધ્યાન, સ્વાધ્યાય, તીર્થજમલ અને સંતસંગ એ બધા નિયમો હતા. પોતાનું જાત્રુ ચાનાથી થયે તે બધાજ ભણી શકે છે? તેથી ગુરુ અને મહાત્માઓનો સમાગમ કરવો પડે છે. વમને પૂરેપૂરી સ્વતંત્રતા આપું છું. જુઓ તો ખરા, કેટલા દિવસ કરી શકો છો? બેચાર દિવસ મન હજી ઠાનું હોવાથી, ગંધમમાં આવેતું નહિ હોવાથી, આટલી બધી ગરમડ થાય છે. ધમાલ, ગરબડ, ચાંપાટના જેવું કોઈ થતું નથી. કોનો નરન નાથ કહેવો જોઈએ. એકાંતવાસ નહિ કરવાથી મનની બધી ક્રિયાઓ સમજી શકાતી નથી. વિવિધ પ્રકારની ગરમડ જમ્યે રહેવાથી ભાવનો વિકાસ થયે: થયે: મુશ્કેલ છે.

દિન દિવ જેવું જીવું કોઈ રચાતું છે? કેટલું કોમલ? કેટલું વિચાર? વિચારુ ૧૫ ન છે, મનુ' કંઈ' રહે છે. મારે કલાનુ કામ એક કલાક માં જો જાય છે. નું બધું જ સ્વતંત્રતા આપું છું. કેટલું જાણવું જાય છે. નરન નાથ કહેવો જોઈએ. એકાંતવાસ નહિ કરવાથી મનની બધી ક્રિયાઓ સમજી શકાતી નથી. વિવિધ પ્રકારની ગરમડ જમ્યે રહેવાથી ભાવનો વિકાસ થયે: થયે: મુશ્કેલ છે.

એક જગ્યાએ પરમહંસદેવ અને સ્વામીજીનું કામ લઈને બેસી
 નહું એ બાધી રીતે સારું છે. એમ ને એમ વધારે દિવસ બેસી
 રહેવાથી તમારા મનમાં પણ થશે કે કંઈજ કરતો નથી, બેઠો
 બેઠો ખાઈ હું અને બીજા લોકો પણ એવી વાત કહી શકે. એક
 કામ લઈને મંડી પડવાથી મન સારું રહેશે અને શરીર પણ સારું
 રહેશે. આપણે જ્યારે કામ કરતા હતા, ત્યારે શરીર અને મન
 કેવું રહેતું હતું? લોકો ધારે છે કે આ લોકો કશુંજ કામ કરતા
 નથી. જેમકે હું. કેઈ આજમુનો દાખલો લઈ આપણે પણ કામ
 શા માટે કરીએ? એવો વિચાર ક્યારેય કર્યો નહિ. અનંત જીવન
 આજસમાં શુભાચું છે. હવે બેચાર જન્મો ભગવાનનના કામમાં
 ગાળી નાખો. ભૂલ થાય તો પણ શું થઈ જાયું? બેચાર જન્મ ગાળો
 તો ખરા. ભગવાનની કૃપાથી તમે જોઈ શક્યો કે હવાઈની પેઠે
 ક્યાંના ક્યાં ભીડી જાઓ છો. હવે નકામો વખત શુભાવો નહિ.
 મનસ્વી થવાથી સાધનભજન પણ થશે નહિ. જે કંઈ કરો તે
 સોજોસોજા આના દિલ હઈને કરજો. આ કાર્યકુશળતાની વાત છે.
 સ્વામીજી પણ મને આ વાત કહેતા. મંડી પડો. એકાદ વર્તમાન-
 પત્ર ચલાવવું એ તેમને મન સહજ હતું. કામ કરતી વખતે ભગ-
 વાનને એક વાર પ્રણામ કરજો. પછી કામ કરતાં કરતાં વચ્ચે વચ્ચે
 સમય મળતાં, તેમનું સ્મરણમનન કરજો. કામ પૂરું થયો પછી
 ફરીથી પ્રણામ કરજો. તેમનીજ વાત, તેમનુંજ ચિંતન, તેમનોજ
 ઉપદેશ; એ બધાનું ચિંતન કરતાં કરતાં દિવસ ગાળજો. આ બધું
 કામ નિ—નું છે, એમ ધાર્યો નહિ. પરમહંસદેવનું કામ છે,
 એમ વિચારજો. નિ—કંઈ પણ કહે ત્યારે સમજજો કે મોટા
 ભાઈએ જે વાતો કહી છે. આપણે બધા એક કુટુંબનાજ છીએ.
 ભાઈભાઈની જેમ વર્તજો. નિ—જેમ મારા પાતાના છે, તેમ
 તમે પણ છો. એજ પ્રમાણે બધાજ-છો.

મનને શાંત કરવું જોઈએ. જડતાને સ્થાન નહિ આપતાં સ્થિરભાવે શાંત રહેવું જોઈએ. નહિ તો પ્રતિક્રિયા સહન કરી શકાશે નહિ, પરિણામ ખગગ આવશે. જપધ્યાન વડે ઈન્દ્રિયો આપોઆપજ સંયમમાં આવે છે, પરંતુ શરૂઆતમાં તેમને વધ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો પડે છે. જપધ્યાન એક આસને ઘણા સમય સુધી કરવાની શક્તિ ક્રમે ક્રમે આવે છે. શરૂઆતમાં દિવસમાં ચાર-પાંચવાર જેસીને અભ્યાસ કરવો સાચો છે. મન લાગે કે ન લાગે, જપ કયાંજ કરવા ઉચિત છે; કારણ કે એમ જેમનાં જેમતાંજ મન એકાગ્ર થશે. આ પ્રમાણે થવાનો ખૂબ સભવ છે. તેથી આ શાંત ભાવને માટે અનિષ્ટા હોય છતાં પણ જપધ્યાન કરતા રહેવું ચારું છે. કુંડલિની જાગ્રત થતાં દુરમનો તો ક્યાંના ક્યાંયે ભાગી જશે. ત્યારે મનમાં ખગર પણ નહિ પડે કે એ જધા છે.

સ્થાન-અદ્વૈતાશ્રમ, કાશી

સન-૧૬૨૧

નમને આટલું બધું આ માટે કરું છું તે જાણો છો? ત્યારે તમારા જેટલી મારી ઉંમર હતી, ત્યારે પરમદંમરેવ જમને જોઈ શકીને શાપનામાં જેમાડના. નાની ઉંમરમાં મન બીની માટીના જેવું હોય છે અને તે જ કંઈ સામે આવે છે, તેને પકડી પાડે છે. તમારે માટીમાંથી જે પાણું હોય તે પડે. જપી ચીજ નિવાર કરી દાખો. એક વસ્તુ નિવાર કરો, તેને જાણી નાખો અને ફરીથી બીજી વસ્તુ નિવાર કરો. જ્યાં દુષ્ટી માટી નરમ થશે, ત્યાં સુધી ઈચ્છા પ્રમદે ના પાડે પદિ મારા. પરંતુ એ માટીને આગમાં પડાવ્યા પછી તેના કે જે વસ્તુ પ્રમાણમાં પાડે થકી મારા છે નહિ. તમારું જ આજીવન કે જે વસ્તુ પ્રમાણમાં પડે છે. તમારું એવું જેવું જાણો કે જે વસ્તુ છે. તેવું જો. મન દમજાં મુદ્દ અને પરિ

અરુપ પ્રયત્ને ભગવાન તરફ જશે. મનને અત્યારથી સારી રીતે ભગવાન તરફ યોગ રાખવાથી બીજા કોઈ ભાવ દાખલ થઈ શકશે નહિ. તેમના ભાવમાં જો મન એક વાર પાકું થઈ જાય, તો પછી બીજું કશું જ વિચારવાનું નથી.

મન સરસવતી-રાઈની પોટલીના લેવું છે. રાઈની પોટલી છૂટી જવાથી બધા દાણા ભેગા કરવા કઠણ છે; તેમ ઉંમર થતાં મન ત્યારે સંસારમાં જકડાય જશે, ત્યારે તે મનને તાણી લાવીને ઈશ્વરી બાળતોમાં યોજવું એ એટલું જ કઠણ છે. તેથી જ તમને કહું છું કે, મન સંસારમાં જકડાય જાય તે પહેલાં જ એને ઘડી લો, બરાબર મજબૂત બનાવી લો. મોટી ઉંમર થતાં મન ત્યારે સંસારી વિષયોમાં જકડાય જશે, ત્યારે સારી ભાવનાઓમાં મનને યોજતાં ખૂબ ભેર કરવું પડશે-ઘણું કષ્ટ પામવું પડશે. સોળ વર્ષથી ત્રીસ વર્ષ મુખીમાં જે કરવાનું છે, તે કરી લેવું પડશે, ત્યાર પછી કંઈ પણ ધવાની આશા થોડી છે. અત્યારે શરીર અને મન તાણ છે. આ વખતે જ એક ઉદ્દેશ નક્કી કરી લેવાનો છે. આ ઉંમરમાં જ જે સંસ્કારો દૃઢ થશે, ઇષ્ટપ્રાપ્તિના સાધન-માર્ગો સમસ્ત જીવનનું હીમતી ભાથું બની જશે.

અત્યારથી જ મંદી પડે. આ ઉંમરમાં જ જો મનને ઘડી શક્યો, ભગવાનને પ્રાપ્ત કરી શક્યો. ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવા એ જ જીવનનો એકમાત્ર ઉદ્દેશ નક્કી કરી લેવો, તેમનામાં બરાબર મન જોડી શક્યો-તો એવા સુંદર ભાવોવાળું તમારું જીવન થાય છે કે કશાથી પણ સંસારનાં દુઃખ, કષ્ટ અથવા નિરાનંદ તમને રૂપ થઈ શકશે નહિ. કેવળ આનંદ, આનંદ, અપાર આનંદના અધિકારી થશો.

માણસ શું ઇચ્છે છે? આનંદ. આનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે

જાંખરાં સિવાય ચારું ઘાત્ર આપશે તોયે નહિ ખાય. જાણું ઘાસ ખાઈને મોઢામાંથી લોહી નીકળશે, છતાંયે એજ શે." સારા સંસ્કાર, સારો સ્વભાવ, સારી ઇચ્છાઓના અનુભવનના અભાવેજ મનુષ્યની આવી રીતિ છે. તમે છોકરાઓ. દુનિયાની ઇચ્છા હજી તમારાં મન ઉપર પડેલી નથી. આ ખતેજે મંડી પડ્યોતો દુઃખના સાણસામાંથી છટકી બહાર ચકચો.

ગમે તેટલું ઐશ્વર્ય ભલે ને હોય, સ્વજન-જાંખરો ભલે ને ગમે તેટલા હોય, કશામાંથી સ્થાયી આનંદ પ્રાપ્ત થતો નથી. જાહુ મહુ તો પાંચદશ મિનિટ અને જાહુ જોર કરે તો અધો કલાક. કોઈ પણ સંસારી આનંદ તેથી વધારે સ્થાયી હોતોજ નથી. આ આનંદ પછી પાછો નિરાનંદ આવે છે. અંગ્રેજીમાં તેને એક્ઝાન અને વિએક્ઝાન-ફ્રિયા અને પ્રતિક્રિયા કહે છે. આપણે તો એવો આનંદ જોઈએ છીએ કે જેની પ્રતિક્રિયા ધાયજ નહિ. એકમાત્ર ભગવદ્ આનંદમાંજ પ્રતિક્રિયા નથી. એ સિવાય ગમે તેટલા પ્રકારના આનંદની વાત ભલે ને કરે, પરંતુ બધાને પ્રતિક્રિયા છે. પ્રતિક્રિયા હશે ત્યાં સુધી દુઃખ અને કષ્ટ પણ રહેશેજ.

મનુષ્યજીવનનો ઉદ્દેશ ભૂલ્યો નહિ. પશુની પેઠે ખાઈને રાજગુરુ અને ગમે તેમ દિવસ ગાળી નાખવા માટે આ જીવન નથી. આ જીવનનો ઉદ્દેશ ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાનો છે. જ્યારે મનુષ્યજીવન પામ્યા હો, ત્યારે પૃથ્વીના અર્ધ, લોગ, સુખને સુવિધ ગણીને ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાને માટે, સત્યની પ્રાપ્તિ. કર્ત્તા માટે દૃઢ સંકલ્પ કરો. પ્રાણ ભલ્યો કે રહો તેની પરવા ન કરો. આ પ્રમાણે જો ના કરો તો પરમહંસદેવને નામે માળાપને છોડીને શું કામ ચાલ્યા આવ્યા હો ? દુઃખ-કષ્ટમાંથી જો મુક્ત થવા ઇચ્છો તો શરીર-મન પ્રકુલ્લ હોય તે રીતિમાંજ એ ઉદ્દેશ તરફ દોડવા માંડો. કાલે યશે, વખત આવતાં યશે, ભગવાનની.

કૃપા થતાં થશે, એમ જોદરકાર ના રહેશે. એ જાણો તો આજમુ લક્ષણ છે. હું પ્રમાદીઓને આશ્રય આપવા ઇચ્છતો નથી. તે કરતાં તો સ્પષ્ટ કહી દો કે અમારી ભોગો ભોગવવાની ઇચ્છા મન અને મુખ એક કરો.

દેરી સમય ક્યારે આવવનો છે? જીવનનો સૌથી ઉત્તમ સમય થાઓ જાય છે. સોળથી ત્રીસ વરસ યુધીનો સમય નકામો શુભાવી દીધા પછી વૃદ્ધાવસ્થામાં ધર્મ કરશે એમ મનમાં રાખો છો! આજથી આઃમવંચના-પોતાની જાતને જ દેવતાવાની વાતો

સ્થાન-અર્ધતાશ્રમ, કારી

સન-૧૯૨૨

અનેક માણસો સમસ્ત જીવન ગરબડગોટાગામાં ખાલી પેન્થન લઈને તીર્થવાસ કરે છે. તેઓ વિચારે છે કે, તીર્થવાસ કરવાથી સમસ્ત જીવનમાં જે કંઈ અશુભ કામો કર્યા હોય, તેના ખગળ પરિણામ નાશ પામી જશે અને મૃત્યુ પછી મુક્તિ પ્રાપ્ત થશે. ગાંડા બીજા કોને કહેવા? અવશ્ય, તીર્થસ્થાન એ પરિવ્રજા સ્થાન છે, એમ જેમનાં મન-પ્રાણમાં જાગર વાગી ગયું છે, તેમને તીર્થસ્થાન દેરલાકે મારા મંત્રકારો આપશે અને તેનું કંઈક કામ પણ મળશે એવું જુદું. કારણની વાત નો સુવીજ છે. કારણમાં મરણ પછી મુક્તિ થાય છે, એ સ્વયં વાત છે. વિધવાય નો વિધવા ન છે. તેમની જાણી પ્રજ્વલિ જ્વલિવાળી પડે છે! મમલ્ક જીવન દાનમયી મુક્તિ કરીને મનુષ્ય એ મારી વાત છે કે સમસ્ત જીવન ન. જનજનન અને ન. જનજનનમાં આનંદમાં મરણને અવસ્થામાં પણ અવરજન નરના અધિકારી મનુષ્ય મારી છે! જન દાનમયી કરે છે. મુખ્ય કરે છે જ્વલિ પણ પામી છે. મરણ દાનમયી છે અને અજ્ઞાને જાગે છે. જન જનન દાનમયી છે.

કયો રસ્તો સારો ? અત્યારે પ્રયત્ન કરવાથી મુખ્ય રસ્તેથી દાખલ થઈ શકાય તો દુર્ગંધવાળે માર્ગે જવાની જરૂર નથી ?

બીજી એક વાત કૃપાળી છે. તેમનો કૃપાવાયુ તો વહી રહ્યો છે. બારીબારણાં ખુલાં રાખેા. ભોગવાસના અને માનઆવરૂની ઇચ્છા દૂર કરીને તેમનો આશરો લઈને પડ્યા રહો. દુનિયાને પણ ભોગવશેા અને પાછા ભગવાનને પણ પ્રાપ્ત કરશેા, એ શું કહી બનવાનું છે ? બંને એકસાથે બની શકશે નહિ. ભગવાનને ઇચ્છો તો ભોગવાસના છોડો અને ભોગો ભોગવવા ઇચ્છો તો ભગવાનને છોડવા પડશે. બે હોડીમાં પગ રાખશેા નહિ. મહાકષ્ટ પામશેા. એકજ માર્ગ નક્કી કરી લેા.

અત્યારે તમારી ઉંમર નાની છે. આ વખતે એક રસ્તો નક્કી કરી લેા. અત્યારે જો રસ્તો ઠીક નહિ કરી લેા, તો કોઈ પણ કાળે ઠીક થશે નહિ. ભગવાનને પોતાની અંદરથીજ પોતાના બાણીને જે તેમને માટે આ જીવનમાં સમસ્ત વાસનાનો, સમસ્ત મુખ-ભોગની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરે છે, તેઓજ તેમની અતિ નિકટમાં છે. યશોદાની પાસે, ગોપીઓની પાસે જેમ ચંદુનંદન શ્રીકૃષ્ણ બંધાયેલા પડ્યા છે, તેમજ તેમની આગળ તેઓ બંધાયેલા પડ્યા છે.

પરમહંસદેવ કહેતા: “ ભગવાનને ખાતર જેમણે સર્વ કંઈ છોડ્યું છે, તેમનામાં એક પ્રકારનું બળ હોય છે.” માતૃપિતા તેમજ પોતાનાં સ્વજનોને જોર દરીને કહેવાય છે, આગ્રહ કરાય છે, તેજ પ્રમાણે ભગવાનને પણ આગ્રહપૂર્વક જોર કરીને કહી શકાય છે કે, દર્શન દો, દર્શન દેવાંજ પડ્યો. પછી તેઓ દોડ્યા આવે છે, ખોળામાં બેસાડી લે છે. તેમના ખોળામાં બેસવામાં કેરો આનંદ, કેટલું મુખ્ય છે, તે તેમના ખોળામાં બેઠેલા છે તેઓજ બધું છે. એ આનંદ

છે તે મોળો લાગે છે, તુચ્છ લાગે છે. તેઓ વળી કહેતા: “જેમણે ભગવાનને ખાતર ઈન્દ્રિયમુખનો ત્યાગ કર્યો છે, તેઓ બાર આના રસ્તો વટાવી ચૂક્યા છે.” હેહમુખનો ત્યાગ કરવો એ શું સહેલી વાત છે? ભગવાનની અત્યંત કૃપા હોય, પૂર્વજન્મની ભારે તપ-શ્રેયો હોય તોજ મનુષ્ય એ શક્તિસામર્થ્યનો અધિકારી થાય છે. મનને એવી રીતે તંયાર કરવાનો પ્રયત્ન કરો કે જેથી એ ગપી વાસનાઓ છિંકવાજ પામે નહિ. આ પ્રકારે જીવન ગાળવું પડતું હોય છે. આત્માને નાનપણમાં જેટલું સહેલું લાગે છે, તેટલું સહેલું એ નથી. આ સ્થિતિ તો પુણી તણવાર ઉપર ચાલવા જેવી છે. પ્રત્યેક ઘણે કપાડને દુકડે દુકડા ચવાનો સંભવ છે. અખંડ બ્રહ્મચર્ય સિવાય આ રસ્તેથી ચાલી શકાય તેમ નથી. ભગવાન ઉપર પ્રેમ અને વિશ્વાસ થયા સિવાય બ્રહ્મચર્ય પાળવું પડતું હોય છે. ભોગવિગ્રાસપૂર્ણ જગતમાં રહેવાનું છે, સેંકડે નખાણું દશાથી પણ વધારે મનુષ્યો ભોગવિગ્રાસ પાછળ દોડે છે, એ જાણું નથી. ભોગવનું છે, આ જાણું એકદમ-સાંભળીને મન ઉપર વિવિધ પ્રકારના સંસ્કારો પડવાનો ખૂબ સંભવ છે. આ જાણી છાપો એ એક વાર કોઈ પણ પ્રકારે પડી ગઈ તો પછી જયજનો ઉપાય નથી. જેઓ બ્રહ્મચર્યનું જીવન ચલાવે છે, તેમણે નેમિયાં પાતાના મનને ચાલી જાતડીમ કાઢેલું રાખવું પડે. મનુષ્યનો પાંચ, છાંયો મન વિષયે નહિ બધો, ભગવાનની સેવા, માપુરેલા, મનુષ્ય મનુષ્ય અને જીવ-જીવાન સુધી નહેવું એવું. મન આજ કાલે જે જે નેમિયાં કરી રહ્યો.

જેમ બ્રહ્મચર્યનું જીવન ચલાવે છે, તેમણે નેમિયાં પાતાના મનને ચાલી જાતડીમ કાઢેલું રાખવું પડે. મનુષ્યનો પાંચ, છાંયો મન વિષયે નહિ બધો, ભગવાનની સેવા, માપુરેલા, મનુષ્ય મનુષ્ય અને જીવ-જીવાન સુધી નહેવું એવું. મન આજ કાલે જે જે નેમિયાં કરી રહ્યો.

દર્શન થતાંજ આનંદ, આનંદ ને આનંદ છે. તમે હજી બાળક છો, તમારામાં સદ્ગુણ અને શુદ્ધ મન છે. થોડો પ્રયત્ન કરો, થોડા પ્રયત્ન વડેજ શ્રદ્ધા-ભક્તિ જાગી ઊઠશે.

સ્થાન-મહારાસ મંડ

જૂન, ૧૯૨૧

પ્રશ્ન:—મહારાજ, અમે બધા અનેક કુસંસ્કારો લઈને આવેલા છીએ, ત્યારે તો મનની ગરબડ જતી નથી. પાંચ જણ સાથે મળીને રહી શકતા નથી.

ઉત્તર:—જુઓ બાઈ, બધું સહન કરતા જાઓ. પરમહંસદેવ કહેતા: “જે સહન કરે છે, તેઓજ રહે છે.” પાંચસાત જણ સાથે હળીમળીને રહેવું એના જેવો ખીજો કયો શુભ છે? સંસારમાં કેટકેટલું સહન કરવાનું હોય છે. જેઓ ખીજના મનને દુઃખ દે છે, તેઓનું શું કદી પણ કલ્યાણ થશે?

“સત્યં જુયાત્ પ્રિયં જુયાત્ મા જુયાત્ સત્યમપ્રિયમ્.”

સત્ય બોલજો, પ્રિય બોલજો, પરંતુ સત્ય અપ્રિય હોય તો બોલશો નહિ. અપ્રિય સત્ય બોલવાથી જો કોઈના મનને દુઃખ થાય, તો તે ક્યારે પણ બોલશો નહિ. જુઓને મારી પાસે સારા-નરસા કેટલા પ્રકારના માણસો આવે છે. બધાને સમાન આદરથી સત્કારું છું. કોઈ ખરાબ માણસ આવે તેને દૂર કરું તો એ જાણે કયાં? સનકસનકાદિકના જેવા માણસોને રાખીને તો બધાજ રહી શકે. બધી જાતના લોકોને રાખીને રહેવું એજ સાચી વાત છે.

પ્રશ્ન:—મહારાજ, મહાપુરુષોનાં સ્વપ્નો શું સાચાં હોય છે?

ઉત્તર:—હા, બરાબર સાચાં હોય છે. મહાપુરુષો સ્વપ્નમાં દર્શન દે છે. તેઓ કૃપા કરીને સ્વપ્નમાં અનેક બાબતો સમજાવી

ગયા પછી હજી હજાર વાર સંસારમાં પડેા તેા પણ કોઈ તમારેા વાળ વાંકેા કરી શકશે નહિ.

માયાથી બંધાયેલો જીવ સમજતો નથી કે આ જગતમાં દેહ ધારણ કરવો એ મહાકલ્પનું કામ છે. મનુષ્યનું આ શરીર કંઈજ નથી. દિવસે દિવસે તે નાશ પામતું બાય છે. છતાંયે ખબર નથી પડતી કે, આ-મોહમાયામાં જીવનનો ઉદ્દેશ જૂઠ્ઠી જઈને વારં-વાર જન્મમરણનાં દુઃખ એ શું કરવા ભોગવ્યા કરે છે? દેહ ધારણ કરવો એ મહાકલ્પનું કામ છે, પણ આ મનુષ્યજીવનમાંજ ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેથી એવાં કામ કરવાં જોઈએ કે જેથી ફરીથી જન્મ લેવો ના પડે. કોઈ પણ ઉપાયે તેને પ્રાપ્ત કરીને આ જન્મમૃત્યુના ચક્રાવામાંથી છુટવુંજ જોઈએ.

પ્રશ્ન:—મહારાજ, નિરાકાર ધ્યાન કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર:—ખૂબ આગળ વધ્યા સિવાય નિરાકાર ધ્યાન થતું નથી. પહેલાં સ્થૂલ, પછી સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મ પછી કારણ અને ત્યાર-પછી મહાકારણમાં લય થાય છે.

સ્થાન—ખજરામમંદિર, કલકત્તા

તારીખ ૨૩-૧-૧૯૧૮

સાત વાગ્યાનો સમય છે મહારાજના ઘરમાં સ્તવન-પાઠ થાય છે. મહારાજ સ્થિરચિત્તે બેસીને જીકાગ્રચિત્તે સાંભળે છે. પ્રથમ ગુરુ-સ્તવનનો પાઠ થયા પછી જગદ્દાત્રી અને કાલિકાસ્તવનનો પાઠ થયો.

ગુરુસ્તવન:—

શરીરં સુરૂપં સદા રોગમુક્તં ।

યયાધ્યારુષિત્તં ધનં મેરુતુલ્યમ્ ॥

ગુરોરંભિપદ્યે મનઃકેન્દ્ર લમં ।

તતઃ કિં તતઃ કિં તતઃ કિં તતઃ કિમ્ ॥

જગદ્દાત્રીધ્યાન:—

ૐ સિંહસ્કન્ધાધિસંરુઢાં નાનાલંકારભૂષિતામ્ ।
ચતુર્મુખાં મહાદેવીં નાગયજ્ઞોપવીતિર્નમ્ ॥ इत्यादि ।

જગદ્દાત્રીસ્તવન:—

આધારભૂતે પાથેયે ધૃતિરૂપે ધુરન્ધરે ।
ધ્રુવે ધ્રુવપદે ધીરે જગદ્દાત્રિ નમોઽસ્તુ તે ॥ इत्यादि ।

દક્ષિણાકાલિકાધ્યાન:—

ૐ કરાલવદનાં ધોગં મુક્તકર્ણાચતુર્મુખામ્ ।
વાલિનાં દક્ષિણાં દિવ્યાં મુંઢમાલ્યાધિભૂષિતામ્ ॥
મલદિઉત્પત્તિરઃસ્પર્શ્ય પામાર્થોદ્ધકરામ્બુજામ્ ।
અમય ષડ્દર્શનં દક્ષિણોદ્ધકરામ્બુજામ્ ॥ इत्यादि

સ્તવન-પાઠ પૂરા થયા પછી ચોટી વારે રામતાત દાદા (પર-
મદેવના બીજા) દક્ષિણેશ્વરી આવ્યા બતા, તેમને પણ
ચોટી મંદાર દેવાં પછી મહારાજ દક્ષિણ દેગના જામણ મંત્ર
ધની વાગ કરવા લાગ્યા. કાંચિ, શીરંગમ્, કન્યાકુમારી વગેરે
લીધેરધાનનાં દેવદેવીઓની મૂર્તિ, ત્યાંનાં તોઢેનાં આચરણ
દાર અને લઢામણ અને પ્રાચીન મહિશનાં ડગમ કલતિષદ
વગેરેની કલ્પના પ્રગંભા કરવા લાગ્યા.

જે રીતે રાજા રાજાએ જોવા કે “દક્ષિણમાં અનેક મૂર્તિ
તેમને જોવા અને કન્યાકુમારીના નિરમારને લીધે વગેરે
કલ્પના અને કલ્પના, અને કલ્પના કરેલાં મંત્ર
પ્રગંભા અને તેમને કલ્પના કરવાની રીત.”

સ્થાન-બતરામમંદિર. કલકત્તા

તારીખ ૨૪-૨-૧૯૧૮

સવારના સાતનો સમય હતો. મહારાજે એક સાધુને સ્તવનનો પાઠ કરવાનું કહ્યું. પ્રથમ કાલિકાસ્તવન અને પછી ત્રિપુરાચંદરીના સ્તવનનો પાઠ પૂરો થતાં મહારાજે “નવીનનીરદ” ગોપાલના આ સ્તવનનો પાઠ કરવાનું કહ્યું.

ત્રિપુરાચંદરીનું સ્તવન:—

કદમ્બવન ચારિણીં મુનિકદમ્બકાદમ્બિનીમ્ ।

નિતમ્બજિતમૂધરાં મુરનિતમ્બિનીસેવિતામ્ ॥ ઇત્યાદિ ।

ગોપાલસ્તોત્ર:—

નવીનનીરદશ્યામં નીલેન્દીવરલોચનમ્ ।

યલ્લવીનન્દનં ચન્દ્રે કૃષ્ણં ગોપાલરૂપિણમ્ ॥ ઇત્યાદિ ।

રામલાલ દાદા કાલથી રામમંદિરમાં છે. તેઓ સવારમાં મહારાજના સ્થાનમાં બેસીને સ્તવન-પાઠ સાંભળતા હતા. સ્તવન-પાઠ પૂર્ણ થયા પછી મહારાજે રામલાલ દાદાને એક ભજન ગાવા કહ્યું. રામલાલ દાદાએ મધુર કંઠે ભજન ઉપાડ્યું. આ ભજન પરમહંસદેવને ખૂબ પ્રિય હતું. રામલાલ દાદાએ પરમહંસદેવને ઘણી વાર આ ભજન સંભળાવ્યું છે.

બોલ રે શ્રીદુર્ગા-નામ !

(બો રે આમાર આમાર મન.)

નમો નમો નમો જોરિ, નમો નારાયણિ !

દુઃખી હાસે કર દયા, તબે ગુણ બાનિ.

તુમિ સધ્યા, તુમિ દિવા, તુમિ ગો યામિની,

કખન જો પુરુષ હોજો જો કામિની.

દુર્ગા દુર્ગા બેલે નેખા, પથે ચલે જાય,
શૂલ હસ્તે શૂલપાણિ રક્ષા કરેન તાય.

પછી એક બીજું લજ્જન ગાયું:—

કે રણે નમે છે વામા નીરહ જરણી,
ચોષ્ણિત શાયરે, જેન ભાગિ છે નીલનલિની
કેરે ધુણિંત્ર લોચની ત્રિનયની દિગંજરી.
પદભરે ધરાધર અધીરા ધરણી,
તાઈ લેલે શ્રીચરણે પડે આછેન શૂલપાણિ.

સ્થાન-ખજારામમંદિર, કલકત્તા

તારીખ ૩૦-૧-૧૯૧૮

રવિવારે સવારના સાત વાગે મહારાજ નાના ઘરમાં સ્થિર થિતે મૌન બેઠેલા છે. સાધુ, બ્રહ્મચારી અને લક્ષ્મી એકેએકે આવીને પ્રણામ કરીને બેઠા. તેઓ સૌને સંબોધન કરીને બોલ્યા: “સવારમાં વહેલા ઊઠી જવું સારું છે. રાત્રિ જાય છે અને દિવસ આવે છે, દિવસ જાય છે અને રાત્રિ આવે છે. આ સમય સંમયનો સમય છે. આ વખતે પ્રકૃતિ વધારે શાંત હોય છે. તે ધ્યાનજપ માટે વિશેષ અનુકૂળ છે. આ વખતે સુષુપ્ત્તા નાડી ચાલે છે ત્યારે બન્ને નાકમાંથી ઉર્ધ્વાસ ચાલે છે. નહિ તો ધંડા-પિંગલા નાડી ચાલે છે અર્થાત્ એક નાક વડેજ ઉર્ધ્વાસ ચાલે છે, ત્યારે ચિત્ત ચંચળ હોય છે. યોગીઓ હંમેશાં સુષુપ્ત્તા નાડી ક્યારે ચાલશે, તેનું ધ્યાન રાખે છે. આ વખતે તેઓ ગમે તે કામમાં લલે ને હોય બધું ઊઠીને ધ્યાનમાં બેસશે.

“મનને બે ઉપાયથી સ્થિર કરવાનું હોય છે. પ્રથમ કાંઈ પણ નિર્જન સ્થાનમાં જઈને મનને સંકલ્પવિકલ્પરહિત કરીને ધ્યાન-ધારણા કરવાં. બીજું સુંદર સુંદર વિચારોનું ચિંતન કરતાં કરતાં

ગણવાથી કાકભુશંડીને ત્રણેલોકમાં કયાંયે સ્થાન મળ્યું નહિ. પછી તેમની કૃપાથી તેમને ભગવાન તરીકે સમજ્યા અને સ્તુતિસ્તવન વડે ખુશી થયાં. ભગવાન કોને કયે માગે આગળ વધારે છે તે બુદ્ધિથી અગમ્ય વસ્તુ છે. તેઓ ક્યારેક મુગમ માગે, ક્યારેક કાંટાળે માગેથી અને ક્યારેક દુર્ગમ પહાડ-પર્વતમાંથી લંછ બાય છે. તેમને શરણે જઈ તેમની આગળ પડી રક્ષા સિવાય બીજે કંઈ ઉપાય નથી.”

સ્થાન-બલરામમંદિર, કલકત્તા

તારીખ ૪-૨-૧૯૧૮

પ્રશ્ન:—મહારાજ, પેલે દિવસે બોડ્યા હતા કે મનને બે ઉપાયથી સ્થિર કરવું પડે છે. હું કયે ઉપાયે કરું? —

ઉત્તર:—મનને જોર કરીને પ્રયત્નપૂર્વક ઈષ્ટનાં ચરણકમળોમાં ચોટી રાખજો,

પ્રશ્ન:—ઈષ્ટમૂર્તિનું ધ્યાન કયાં કરવું, મસ્તકે કે હૃદયે? —

ઉત્તર:—હૃદયે ધ્યાન ધરજો.

પ્રશ્ન:—હૃદયે કેવા ભાવથી ધ્યાન કરું?

ઉત્તરમાં મહારાજે કેવા ભાવે બેસવું અને કેવી રીતે હૃદયમાં ચિંતન કરવું તે બતાવ્યું.

પ્રશ્ન:—હૃદયમાં હાડમાંસ વગેરે છે, ત્યાં ઈષ્ટમૂર્તિનું કેવી રીતે ચિંતન કરું?

ઉત્તર:—હાડમાંસની વાતનો વિચારજ કરશો નહિ. બરાબર હૃદયસ્થાને તેઓ રહેલા છે એજ ભાવનું ચિંતન કરજો. શરૂઆતમાં એકબે વાર હાડમાંસની વાત મનમાં આવે તો પણ પછી મનમાં રહેશે નહિ, માત્ર ઈષ્ટમૂર્તિજ રહેશે.

પ્રશ્ન:—ઈદમૂર્તિ પ્રતિમામાં જે રીતે છે, તેજ પ્રમાણે જરા-
બર સમજવું ને ?

ઉત્તર:—આકાર એ લલે રહે, પણ છત્રાંત અને જ્યોતિર્મંથ
સમજીને ચિંતન કરજો.

પ્રશ્ન:—સાંભળ્યું છે કે મંત્રના અર્થનું ચિંતન કરતાં કરતાં
જપ કરવાના હોય છે. મંત્રનો શું પ્રત્યેક અક્ષર પકડીને ચિંતન
કરવું કે સમગ્રનું એક સાથે ચિંતન કરવું ?

ઉત્તર:—મંત્રાર્થ કેવી રીતે જાણ્યો ? જેમ નામ વટે લોકાલો-
છા તે પ્રમાણે તમારું અમુક નામ છે. તમારું નામ જાણે બ્રહ્મા-
વતા તમારું રૂપ પણ આરા મનમાં જાગૃત થયે. એજ પ્રમાણે
મંત્ર અને સાથે સાથે તેનું રૂપ અર્થાત્ ઈદમૂર્તિનું ધ્યાન કરવું પાડે.

પ્રશ્ન:—જપ અવાજ કરીને કરવા કે મનમાં મનમાં ?

ઉત્તર:—જ્યારે એકલા એકાંતમાં જપ કરે ત્યારે પં.નાન.
કાનથી સાંભળી શકે. એ રીતે કરજો અને લોકો નજીકમાં હોય
ત્યારે મનમાં મનમાં કરજો.

સ્થાન-અસરમમંદિર, કલકત્તા

તારીખ ૬-૨-૧૯૧૮

જપ કરવા મનમાં મંત્રજપે નિરા અક્ષરો ૩૫.૫ની જામે
મંત્રજપે રહે છે. અર્થ જાણે નિયો જાણે જોય તેમ ૧૫૪ જો
૧૧૪ છે. આ ૧૧૪ ઈદમૂર્તિનાં હરનામનાં નથી, મંત્ર જ
મંત્રજપે રહે છે.

ઉત્તર:—જપ શુદ્ધ અને શુદ્ધ હજી છે. અને એજ
જોડે. જપ ન કરે છે. જપને પણ એ જોડે અને ઈદમૂર્તિ
જોડે એ જોડે.

પ્રશ્ન:—ઇષ્ઠધ્યાન શરૂઆતમાં મુખેથી શરૂ કરવું કે કેમ?

ઉત્તર:—પ્રથમ શ્રીચરણે વંદન કરીને શ્રીચરણથી શરૂઆત કરજો. પછી મુખ, હાથ, પગ, જે આવે તે ભલે આવે.

પ્રશ્ન:—આટલા મોટા મંત્રની શી જરૂર?

ઉત્તર:—હા, એની પણ જરૂર છે. મંત્રમાં વિશેષ શક્તિ છે. ખૂબ જપ કરજો.

પ્રશ્ન:—અનેક માણસો કહે છે કે, જપ વખતે માળાને તર્જની અડકવાથી અપરાધ ગણાય છે?

ઉત્તર:—તમે શું તર્જની વડે જપ કરશો? તર્જની વડે જપ ન કરવાં એજ સારું છે. એમ છતાં જો તમને અગવડ થાય તો તર્જની વડે જપ કરી શકશો—તેથી કશો હોપ નહિ લાગે.

પ્રશ્ન:—મનને દેવી રીતે સ્થિર કરવું?

ઉત્તર:—દરરોજ ધ્યાન-અભ્યાસ કરવાં જરૂરનાં છે. સવારનો સમય એ ધ્યાનને માટે ઘણોજ સુંદર સમય છે. ધ્યાન પહેલાં થોડોક શાસ્ત્રમંથનો પાઠ કરી લેવાથી મન સ્વાભાવિક રીતેજ એકાગ્ર થાય છે. ધ્યાન પછી આછામાં આછો અર્થો કલાક મૌન બેસવાની જરૂર છે. કારણ કે ધ્યાન કરતી વખતે તેની અસર ન પણ થાય, થોડી વાર પણ લાગે. તેથી ધ્યાન છોડીને ખીલ કોઈ સંસારી વિષયમાં, નકામા કામમાં કે ક્ષુદ્ર વિચારો કરવામાં મનને જોડવાથી ખૂબજ નુકસાન થાય છે.

ધ્યાન, જપ અને અભ્યાસ કરવાની શરૂઆતમાં ખાસ જરૂર છે. સારું ના લાગે તો પણ રોજ અભ્યાસ કરવો જોઈએ. કોઈ એકાંત બગીચામાં, નદીકિનારે, મોટા ખેતરને છેડે અથવા પોતાના ઘરમાં એકલા મૌન બેસી રહેવાથી પણ ઘણું કામ થાય છે. શરૂઆતમાં એક નિયમિત કાર્યક્રમ કરીને કામ કરવું જરૂરનું છે. એવું કોઈ પણ કામ કરવું નહિ કે જેથી કાર્યક્રમમાં ભંગ પડે.

સ્થાન-બલરામમંદિર, કલકત્તા

તારીખ ૯-૨-૧૯૧૮

પ્રશ્ન:—ઈષ્ટમૂર્તિનું ધ્યાન કરવા જતાં તો બીજાં દેવદેવીની મૂર્તિ દેખાય તો શું કરવું ?

ઉત્તર:—એ તો બહુ સારું બાબતું. મારા ઈષ્ટદેવજી વિવિધ દેવદેવીઓની મૂર્તિમાં મારી આગળ આવે છે, એમ માનવું. ભગવાન એક છે, વળી તેઓ અનેક પણ છે. પોતાની ઈષ્ટમૂર્તિને પણ જોએ અને બીજાં જે જે રૂપ આવે તેમને પણ જોએ. યા! દિવસ પછી જોઈ શક્યો કે ઈષ્ટદેવમાંજ બધું લય પામી જાયે.

અમાવારવા, પૂર્ણિમા, આદ્ય, કાળીપૂજા, જગદ્દાત્રીપૂજા અને દુર્ગાપૂજામાં નિયમપૂર્વક પૂજા પૂજા જપ્તધ્યાન કરાવે. બધી સ્ત્રીઓને માતા સમાન મળે. કોઈ પણ પ્રકારે આપેલું વચન પાળે. ભેગા પડે કે નહિ કરી શકે તો સ્પષ્ટ કરી દેએ કે પ્રધાન કરી દે.

પ્રશ્ન:—સામિયું છે કે, જપ્તધ્યાન કરતાં પહેલાં શુરૂપૂજા કરી દેએ એવું હું તો એ કશું જાણતો નથી.

ઉત્તર:—મગધાનમાં ઈષ્ટદેવનો પેઠો દુરદશમાં ગુરૂનું સ્થાન હતું. પછી મુન અને ઈષ્ટ એક છે એ દેહ આવના કરીને શુરૂને ઈષ્ટ તરીકે જાણે પછી ઈષ્ટનું સ્થાન અધિક જપ્ત કરવાના હોય છે.

સ્થાન-જેનક બ્રહ્માનું મંદિર

તારીખ ૧૮-૨-૧૯૧૯

પ્રશ્ન:—જેનક બ્રહ્માનું મંદિર કેમ છે ?

ઉત્તર:—જેનક બ્રહ્માનું મંદિર છે એ જાણે તેમ નિમજ્જીત છે.

પ્રશ્ન:—જેનક બ્રહ્માનું મંદિર કેમ છે ?

ઉત્તર:—જેનક બ્રહ્માનું મંદિર છે.

મહારાજ:-સાહે, તો તો સારી વાત છે. મન સારું હોય એટલે બધું કુશળ છે. ભગવાનનાં ચરણકમળોનું સ્મરણ રાખ્યા કરો. તેમની જેવી ઇચ્છા હોય તે પ્રમાણે કરજો. તેમનાં ચરણ-કમળોમાં હંમેશાં મનને જોડી રાખજો. સંસારનો ત્યાગ કરો. સંસારમાં વધારે મન ઘાલ્યો નહિ. એ ઘણું હલકું સ્થાન છે, તેથી તો નહિ કરવાનાં કામ ત્યાં કરવાં પડે છે. તમે એક વાર પ્રયત્ન કરો, તમારી અંદર સુસંસ્કારનાં બીજ છે, થોડો પ્રયત્ન કર્યો એટલે આગળ વધી શક્યો. પ્રયત્ન કરો, પ્રયત્ન કરો, પ્રયત્ન કરો ! તમારે તનતોડ પ્રયત્ન કરવો જોઈશે, મંડી પડો. થોડુંક આગળ વધ્યા પછી જોઈ શક્યો કે કેટલો બધો આનંદ છે. કેટલી બધી મજા છે. આ માયાને વટાવી જવી જોઈશે. આ જીવનમાંજ એની પાર જવું જોઈશે. આ માયાને વટાવી જવી એ શું સહેલું છે ? ખૂબ વિશ્વાસ જોઈએ. જરા પણ સંદેહ હશે તો ચાલશે નહિ. જોર કરીને પણ વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરવો જોઈશે.

પ્રશ્ન:-વચ્ચે વચ્ચે જો અવિશ્વાસ રહે તો ?

મહારાજ:-શું સમજો છો ? જરાબર પાકો વિશ્વાસ તો અનુભવ-સાક્ષાત્કાર થયા સિવાય થતોજ નથી. એક વાર જો ભગવાનનાં દર્શન થાય, અનુભવ થાય તોજ જરાબર વિશ્વાસ પ્રાપ્ત થાય છે. તેની પહેલાં એક પ્રકારનું દ્વંદ્વચુદ્ધ જામે છે. ખૂબ જોર કરીને વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરવો પડે છે. વારંવાર એ પ્રમાણે કરવાથી વિશ્વાસ દઢ થાય છે. અવિશ્વાસ તો રાખવોજ નહિ. જ્યારે શંકા થાય ત્યારે વિચારવું કે ભગવાન સત્ય છે, મારા જાગ્યનો દોષ છે, મારા અશુભ સંસ્કારોને લીધે તેમને સમજી શકતો નથી. જ્યારે તેમની કૃપા થશે ત્યારે તેમનાં દર્શન થશે.

આ મન શું ભગવાનને ધારણ કરી શકે ? તેઓ આ મન-બુદ્ધિથી ઘણાજ દૂર છે. જે સૃષ્ટિનું દર્શન કરો છો, તે તો મનનું

રાજ્ય છે, મનજ એનો કર્તા છે. આ બધી મનનીજ સદિ છે. તેની પેલી પાર જ્યાની એનામાં તાકાત નથી. ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરતાં કરતાં એક સૂક્ષ્મ મન જન્મે છે. એજ મન હાલમાં નાનામાં નાના ઘીજરૂપે બધાની અંદર રહેલું છે. સાધના વડે જ્યારે એ મન વિકસિત થાય છે, ત્યારે વિવિધ પ્રકારના સૂક્ષ્મ અનુભવો થાય છે, તે પણ આખરી નથી. આ સૂક્ષ્મ મન પણ પરમાત્મા પાસે લઈ જઈ શકતું નથી, છતાં ઘણે જોડે લઈ આવે છે. પછી બાજ્ય જગતનું કંઈજ સારું લાગતું નથી. માત્ર ભગવાનનામાંજ તરલોત રહેવાની ઇચ્છા થાય છે.

ત્યારપછી સમાધિ આવે છે. એનું વર્ણન કરી શકાય એમ નથી. ' છે અને નથી 'થી તે પર છે. ત્યાં મુખાદુઃખ કંઈજ નથી. જ્ઞાનંદ-નિગાનંદ નથી, પ્રકાશ-અંધકાર નથી, જે કંઈ છે તે મુખેથી બે.લાય તેમ નથી.

રેશમાં મત્સ્ય, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણની વાત છે. આ ત્રણે ગુણો પર ઘનું પડે. ત્રિગુણીન ઘનું પડે. રેશમાં કહ્યું છે કે, "ત્રિગુણવિકલ્પા વેદા ત્રિગુણવો મવાનુંન." તમો ગુણનો લક્ષણ માગમારી, કાપાકાપી, કેવ, દિમા, અતિમાન અને અત્યંત છે એજુગ્મ મોટો પર્મ છે પર્મ નામ, દિવિ વર્તે તમ લક્ષણ છે એક માત્રમ કે પી વાર પવનમા યેમો, એ જમલો કાપા પડી એમ કે કે ઇના એક કે નદિ એ રવડો મત્સ્ય પર્મ વેદન. આ ત્રણે ગુણો વાત છે, તેની પેલી પાડી વાત નથી રેશમાં રહી પર્મ જનું પડે.

એક જ જગત - કેરવ કમ કમનુ અ.વડુ રાજ્ય છે એવું જ નથી, તે કેવ જ રેશમાં ?

તેવ જ રેશમાં રહી પર્મ જનું પડે.

ભાવથી કરી શકેા તો તેમાં નુકસાન નથી. સંસારમાં કોઈ પણ 'મારું' છે એમ સમજશોજ નહિ. જ્યાં સુધી ભગવાનની ઇચ્છા હશે ત્યાં સુધીજ તે સંસારમાં રાખશે, જ્યારે ઇચ્છા થશે ત્યારે એની મેળે તરતજ છોડાવી દેશે.

સંસારનાં જે કોઈ કાર્યો હોય તે જૂળ ધ્યાનપૂર્વક કરજો, તમારો ઉદ્દેશ જાણે કોઈ જાણતુંજ નથી એ રીતે રહેજો; પરંતુ મનમાં નિશ્ચય કરી રાખવો કે આ જગ્યામાં મારું કંઈજ નથી. કોઈ પણ વસ્તુમાં આસક્તિ રાખશો નહિ. મન અને પ્રાણથી જાણવું જોઈશે કે હું કંઈજ નથી, તેઓજ સર્વ કંઈ કરે છે. તેમની ઇચ્છાથી આ સંસાર રહે તો પણ ઠીક છે, ના રહે તો પણ ઠીક છે ભગવાનની ઇચ્છાનેજ અધીન વર્તો.

પ્રશ્ન:—આ પ્રમાણે સંસારમાં રહેતાં રહેતાં જો મન નરમ પડી જાય, કોઈ પણ વસ્તુમાં મારાપણાનું જ્ઞાન રહે, કોઈ વસ્તુમાં આસક્તિ રહે તો કરવું શું ?

મહારાજ:—હતાશ થાઓ નહિ. પોતાની જાતને હતાશ થવા દેશો નહિ એક વાર નરમ થતાં તે વિશેષ નરમ પડતું જશે. વળી જોર કરીને ભગવાનમાં જોડયા કરવું. તનતોડ પ્રયત્ન કરવો જોઈશે. ભૂલ બલે ને ગમે તેટલી વાર થાય, નિરાશ થશોજ નહિ. હંમેશાં મનમાં ઉત્સાહ રાખજો. જૂળ ઉદ્યમપૂર્વક મંડી પડો, ગમે તેટલી અગવડો આવે તો પણ છોડશો નહિ. મંત્રની સાધના, કાર્યની સાધના અથવા દેહનું પતન એનેજ તમારા જીવનનો આદર્શ બનાવો. ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાજ પડશે—આ જીવનમાંજ પ્રાપ્ત કરવા જોઈશે. જો આ દેહમાં ભગવાન પ્રાપ્ત ન થયા, જો આ મન વડે તેમને પ્રાપ્ત ન કર્યા, તો આ શરીરનું કામજ શું છે ? આ મનનું કામજ શું છે ? આ શરીર-મન નાશ પામે તો પણ

પૂજા શરૂ કરી. થોડા દિવસ પછી જોયો કે આથી તો જપ કરવા સારા, એટલે જપ વધવા માંડ્યો વળી થોડા દિવસ પછી ધ્યાન કરવાનું સારું લાગ્યો એટલે માત્ર ધ્યાન કરવાની ઇચ્છા થયો. આ પ્રમાણે મનુષ્ય ક્રમે ક્રમે લક્ષ્ય તરફ આગળ વધ્યો. આ પ્રમાણે સ્વાભાવિક પ્રગતિ દ્વારા મન જે પ્રાપ્ત કરે છે, તે નાશ પામતું નથી.

મનમાં વિચારો કે તમે આ એટલા ઉપર બેઠા છો, ત્યાંથી અગાશીમાં જવું જોઈયું. સીડી ક્યાં છે, તે ચોધી કાઢશો, તો ઉપર જઈ શકશો. એમ નહિ થાય અને કોઈ તમને અડીથી ધક્કો મારે તો ઘણુંજ દુઃખ થશે અને તેથી વિપત્તિનો સંભવ પણ ઘણોજ છે. આ બાદ જગતમાં જે પ્રમાણે જુઓ છો કે નિયમ અને કાયદા છે, તેજ પ્રમાણે અતજગતમાં પણ એવીજ વ્યવસ્થા છે.

પ્રશ્ન:—મારે માટે કોઈ ભાવ નુકસાનકારક છે, એમ જાણવા છતાંયે એ ભાવ જો વારંવાર મનમાં ઊઠે તો શું કરવું?

મહારાજ:—આ ભાવ મને અત્યંત વિપ્રકારક છે. મારો પરમ શત્રુ છે, મારો સર્વનાશ કરી શકે તેમ છે, આજ વિચાર તમારા મનમાં વારંવાર લાવો; તમે જોઈ શકશો કે તમારામાંથી એ ભાવ ચાલ્યો ગયો છે. સામેજ એક છોકરો બેસી રહ્યો છે, એ છોકરાને વિષે વિચારો કે તે કંઈજ નથી, અતિ અપદાર્થ છે, નકામી વસ્તુ છે; ત્યારે તમે જોઈ શકશો કે છોકરા સંબંધી તમારા મનમાં કોઈ સંસ્કારજ પડ્યો નહિ, એના તરફ તમારું મન સહેજ પણ જશે નહિ. બીજી એક વાત નાના છોકરાની લો. તે જાણતો નથી કે ઝેર ખાવાથી શું થાય. તેની પાસે થોડી વાર ઝેર રહેવાથી તે ડરતો નથી. પરંતુ તમે થોડુંક ઝેર જોયો તો કંપી ઊઠ્યો અને બાપ દે બોલીને ઘસ ઢાસ દૂર ખસી જ્યો. તમે જાણો છો કે ઝેર ખાવાથી મનુષ્ય મરી જાય છે. મન એવી મજાની વસ્તુ છે કે જે શીખવશે તે શીખશે.

એક ચીજ મારા શરીરને માફક આવે અને તમારા શરીરને માફક ન પણ આવે. મારું શરીર કોઈ એક વસ્તુ પચાવી શકે ને તમારું શરીર ન પચાવી શકે. તેથી આપણું ગીતા વગેરે શાસ્ત્રોમાં ખાવા સંબંધી કંઈ ખાસ કહેવામાં આવ્યું નથી. ગીતામાં આહાર સંબંધી જે ઉલ્લેખ છે, તે માત્ર એક સામાન્ય વિભાગ છે. સામાન્ય રીતે કહી શકાય કે, ભારે ભોજન ન કરવું ને જે પથ્ય હોય તેજ ખોરાક લેવો એજ ચોગ્ય છે.

x

x

x

x

સ્થાન-રામકૃષ્ણપુર, હાવરા

ઓગસ્ટ-સન ૧૯૧૮

મહારાજ નીચે બેઠક સ્થાનમાં બેઠા છે. કલકત્તાથી એક યુવક આવીને પ્રણામ કરીને બેઠો. મહારાજે તેને પૂછ્યું: “તમારા વિદ્યાર્થી ગૃહતું કામકાજ કેમ ચાલે છે?”

ઉત્તર:—ખરાબર નથી ચાલતું, અનેક પ્રકારની ગરબડ ચાલે છે.

યુવકની વાત સાંભળી મહારાજે કહ્યું: “આ વિષે મને પહેલાં કંઈ પણ જણાવ્યું કેમ નહિ?”

મહારાજની વાત સાંભળી યુવક કાંઈ પણ જવાબ નહિ આપતાં દુઃખી અને સંતપ્ત થઈને ખિન્ન વદને બેસી રહ્યો. ત્યારે મહારાજે તેને ખૂબ સ્નેહભાવે બોલાવ્યો અને સમજાવવા લાગ્યા કે “જો, તું જેના ઉપર ઉપકાર કરશે, તેઓજ તારું અનિષ્ટ કરશે. વિદ્યાસાગરે લોકો ઉપર ઘણા ઘણા ઉપકારો કર્યા, પરંતુ જેઓએ તેમની મદદ પ્રાપ્ત કરી હતી, તેઓએજ તેમની નિંદા અને અનિષ્ટ કર્યું છે. આખર સમયે તેઓ લોકોથી નિરાશ થઈ ગયા હતા. કોઈ માણસ તેમની નિંદા કરે છે, એમ સાંભળીને તેઓ એમ પણ કહેતા કે, ‘જે’ એના ઉપર કંઈજ ઉપકાર કર્યો નથી.’

લગવાનનાં ચરણક્રમજોમાં મન નહિ રાખતાં અસાર મોહમાયાના સમુદ્રમાં ડૂબવા છતાં મનમાં વિચારે છે કે, “સુખી છું” ત્યારે તેઓ પણ કહે છે કે, “સુખી રહો.” વળી જ્યારે દુઃખે કે કષ્ટ પ્રાપ્ત કરીને હાય હાય કરીને વિચારે છે કે, “આ જીવનમાં શું કયું?” ત્યારે તેઓ પણ કહે છે કે, “શું કયું?” મનુષ્ય કલ્પતરુની નીચે બેઠેલો છે. તેની પાસે જે ઇચ્છ્યો તે મળશે, દેવત્વ ઇચ્છ્યો તો દેવત્વ મળશે અને પશુત્વ ઇચ્છ્યો તો પશુત્વ મળશે.

મનુષ્યને તેમણે જે વસ્તુ આપી છે—વિદ્યા અને અવિદ્યા. વિદ્યા જે પ્રકારની છે, વિવેક અને વૈરાગ્ય. એનો આશ્રય લઈને મનુષ્ય લગવાનને શરણે જાય છે. અવિદ્યા છ પ્રકારની છે—કામ, ક્રોધ વગેરે. એનો આશ્રય લઈને મનુષ્ય પશુભાવને પામે છે. વિદ્યાનું અનુશીલન કરવાથી અવિદ્યાનો નાશ થાય છે, વળી અવિદ્યાનું અનુશીલન કરવાથી ‘હું’ અને ‘મારું’નું જ્ઞાન વધવાથી મનુષ્યને સંસાર બાંધી રાખે છે, લગવાનની પાસેથી ઘણું દૂર લઈ જાય છે અને અત્યંત દુઃખ પામે છે. તેમણે જીવને વિદ્યા અને અવિદ્યા એ બંને વસ્તુઓ આપેલી છે એમ નથી; આ બંનેમાંથી સારું-નરસું પારખી લેવાની શક્તિ પણ આપી છે. મનુષ્ય જેને સારું ગણે તે લેશે અને કુળ પણ તેજ પ્રમાણે પામશે.

મનુષ્ય દુઃખ-કષ્ટ પ્રાપ્ત કરીને લગવાનને દોષ દે છે તે જૂલ છે, મોટી જૂલ છે. તમે પોતાની પસંદગીનો રસ્તો લઈને સારાં-નરસાં કુળ લોગવો છો. એને માટે લગવાનને દોષ દેવાથી કેમ આવે? ક્ષણિક સુખના મોહમાં એટલા બધા જૂલો ગયા કે સારું-નરસું વિચાર કરીને જીવાનો સમયજ રહ્યો નહિ! આગમાં હાથ મૂકવાથી હાથ બળે, એમાં આગનો દોષ કે તમારો ?

પરમહંસદેવ કહેતા: “દીપકનો સ્વભાવ પ્રકાશ આપવાનો છે, કેાઈ તેના પ્રકાશમાં ભાત રાખે છે અને કેાઈ તેની મદદથી

કયું છે, તે લોગવીનેજ જવું છે. આ પ્રમાણે પોતાની જાતને તાણી જઈને અંધકારવાળા કૂવામાં લઈ જઈને ફેંકી દે છે અને આખરે અતિ દુઃખ લોગવે છે.

અંદનની સુગંધીનો ઉપલોગ કરવો સારો કે દુર્ગંધનો ઉપલોગ કરવો સારો ? શાંતિ સારી કે અશાંતિ ? એને સારી રીતે સમજો; સમજીને એક રસ્તો નક્કી કરો. વખત તમારે માટે જિલો રહેશે નહિ. નદીના પ્રવાહની પેઠે એ તો સડસડાટ ચાલ્યો જાય છે. પછી હાય હાય કરવાથી કંઈ વળશે નહિ. જે સમય ચાલ્યો ગયો છે તે પાછો મેળવવાનો કંઈજ ઉપાય નથી. તેના વિષે વિચાર કરવાથી પણ કંઈ લાભ નથી. જે સમય અત્યારે પણ તમારા હાથમાં રહ્યો છે, તેનો સદુપયોગ કરો. બીજી એક ક્ષણ પણ નકામી જાય નહિ. મનને અત્યારથીજ એવી રીતે ધડો કે ભગવાનના ચિંતન અને સ્મરણમનન સિવાય બીજી કોઈ પણ ચિંતા મનમાં સ્થાનજ પામે નહિ. માટે આજથીજ મંડી પડો. ગરબડ-ગોટાળામાં સમય નષ્ટ કરશો નહિ. *

બ્યાકુળ પ્રાણથી ભગવાન આગળ પ્રાર્થના કરો કે, “હે પ્રભો ! મને સદ્બુદ્ધિ આપો, મને તમારો પોતાનો કરી લો ‘હું’ અને ‘મારું’ એ ભાવ દૂર કરી દો. ‘હું’ અને ‘મારું’ કહેતાં કહેતાં તો અનેક ધક્કા ખાધા છે. ‘તમે’ અને ‘તમારો’ બોલતાં શીખવો.” જોતા નથી કે આંખ મીંચાઈ ગયા પછી કોઈ પણ તમારું નથી. જે લોકો મારા મારા કરે છે ને તમારી આસપાસ વીંટાઈ વળ્યા છે, તેઓ શું તમારી સાથે જશે ? તેઓ તો વખત યતાં પોતાને સ્થાને ચાલ્યા જશે, પછી પાછા આવીને તમારા તરફ જશે પણ નહિ. તમારે એ જાણું ફેંકી દઈને કોઈ એક અજ્ઞાત પ્રદેશમાં

* એક કવિએ દીકરુ રહ્યું છે કે, “આજનો લાવો લીટ્યે કે, કાલ દોણે દીટી છે !”

—અનુવાદક

તમારી નોકા બરાબર ઠેકાણે પહોંચી જશે. પ્રયત્ન કરો, પ્રયત્ન કરો. તમારામાં શક્તિ તો પૂરતી છે. પોતાની જાતમાં વિશ્વાસ રાખો. ભગવાનનું નામ સાંભળ્યું છે, તેમનું નામરમરણ કયું છે, એટલે આપણી અંદર લય, કે દુર્ગંજતા રહી શકશે નહિ. ભગવાનની કૃપાથી હું આ જીવનમાંજ તેમને પ્રાપ્ત કરીશ, એવી શ્રદ્ધા રાખો. પાછું ફરીને જુઓજ નહિ. આગળ ને આગળ ધાર્યે જાઓ, તેમનાં દર્શન પામીને ધન્ય થઈ જશો, મનુષ્યજન્મ સાથેક થશે, અપાર આનંદના અધિકારી થશો.

સ્થાન-શશિનિકેતન, પુરી

સન-૧૯૧૫

અનેક માણસો કહે છે કે, દેશનું કામ કરીશું. મને લાગે છે કે આ ભાવ અંગ્રેજી શિક્ષણના અપયાનું પરિણામ છે. પોતાનું ચારિત્ર્ય મજબૂત કર્યાં સિવાય બીજાનું કલ્યાણ ક્યારે પણ સંભવિત નથી. જેઓએ ભગવાનનો પક્ષી આશરો લીધો છે, ભગવાનની કૃપા પ્રાપ્ત કરી છે તેઓ ક્યારે પણ ચારિત્ર્યશ્રદ્ધ થતા નથી. તેમનાં કાર્યો, વાતોલાપ, હિલચાલ, વર્તન બધુંજ દેશના કલ્યાણનું કારણ બને છે. પરમદંસદેવ કહેતા કે, “મનુષ્યજીવનનો ઉદ્દેશ ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાનો છે. પહેલાં ભગવાનને ભણી લેવા પડશે, તેમના ચરણોમાં ઘડાભક્તિ દઢ કરવા પડશે, ત્યારપછી બીજાં જે કંઈ કામ કરવાનાં હોય તે કરાશે.” ભગવાનને જાણ્યા પછી કાર્યો કરવાથી પોતાના પ્રાણમાં શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે, બીજાઓને પણ શાંતિ આપી શકાય છે.

પરમદંસદેવ કહેતા: “ભક્તનું હૃદય એ તો ભગ... બેઠક છે.” જો આપણે તેમના ભક્ત, તેમના સેવક અને હાસ તરીકે ઓળખાઈએ, તો આપણે શુદ્ધ

મનુ પારે. દુહા દુપા એક જેમનું આ ગરબે અને એક દુપા
આ. પ. દુપા, જે એક આ પહેલું જેમનું ગરબ, પુન, જે એક જે અધિક
કહેવા રા. ન. અ. પ. ર. ર. જે

દુહા મનમ આગળ નથી એ પુનરાવરણ છે આદિ. મેને.
શેષ ના જેમ મે જા મારે જેમનું નથી. જેમજ આગળ મનમ
આગળ નનુ કહેલિયાર પડતું નથી અ. પ. જે નમ. રી ન. નો ગુમા છે.
મન દેવા કે છે પણ મારા જે. મેલ વહેલે. નથી. અ. પ. રીજ
આગળ નને મારે નુદયમાં આગળ પ પરી ર. ને. નીજુ કે. પંજ
વરતુનું કહેલ ન્યા. ધ. વજ નહિ મુદ્દ અને પવિત્ર જીવન નહિ
હોય તે. આગળ નને મારી મારેલ નહિ મુદ્દ અને પવિત્ર ધ. એ.
આગળ નને આ જીવન મ. ન. પ્રાપ્ત કરવા પડે

માત્ર આગળ વળવાથી મુંઝવણી જી. એ અવધા એમ. એ પ. મ
મધને મુનિવર્મિનીની પદવી દેવાથી અવધા એરિન્ડર મધને પેસા
લેખા કરવાથી બધું પગી જતું નથી. એન થી તે મનને કવિ
આનંદજ થયો. પરંતુ જેને મારે આ જગતમા આગળ હોય, જેને
માટે આ મનુષ્યજીવન મારુ છે, તે બાગતમા કંઈ પણ મદદ મળે
નહિ. હું કહેને મૂખ રહેવાનું તે કહેનો નથીજ મૂખને ધર્મ
હોતો નથી અને ઉચ્ચ બાવોને તે પારણ કરી શકતો નથી જેઓ
આ મગધમાં લોગવિતાઓ ઇ-છતા હોય, તેઓ બહે જી એ.
અને એમ. એ. પાસ ધાય પેમાટકાની સગવડ થયે પરંતુ જેઓ
અનંત મુખ ઇ-છે છે, તેઓને પદવીઓની માત્રી જરૂર નથી.
દિગ્રી લેવા માટેના અભ્યાસમાં જેટલો વખત ગાળવામાં
આવે છે, તેના બારમા ભાગનો સમય પણ જો સદ્-
અધ્યાના સ્વાધ્યાયમાં ગાળવામાં આવે તે અનેક સારા
ભાવો જીવનમાં લિતરે છે. પરમહંસદેવ કહેતા "અથ
નથી પણ અંધિ છે." અર્થાત્ એ તે બધી ગાહે છે. એનાથી તે

ખંધાઈ જવાય છે. સદ્ગ્રંથની જાળતમાં આ વાત લાગુ પડતી નથી. જેમકે ગીતાદિ શાસ્ત્રોનો પાઠ અને પરમહંસદેવ તથા સ્વામીજીનાં-વિવેકાનંદજીનાં પુસ્તકો વગેરે. આ સિવાય જે કંઈ પુસ્તકો વાંચશે તેનાથી અભિમાન-અહંકાર વધશે અને ભગવાન પાસેથી ધણે દૂર જઈ પડશે. જે ગ્રંથો વાંચવાથી ભગવાનમાં ભક્તિ અને પ્રેમ ઉત્પન્ન થતાં નથી, ધ્વજાવિશ્વાસ પ્રાપ્ત થતાં નથી, તે અત્યારે સારાં લાગવા છતાં આખરે અકલ્યાણ કરનારાં છે. બાધજો! જો મનુષ્ય જનવા ઇચ્છે, જો તમારું કલ્યાણ ઇચ્છતા હો, તો ભગવાનના નામમાં તલ્લીન થઈ જાઓ, પૂરેપૂરા તન્મય થઈ જાઓ. મંત્રની સાધના અથવા તો દેહનું પતન એને તમારો મૂળમંત્ર જનાવો.

વળી પૈસાના વાતાવરણનો પણ દોષ છે. પૈસા લાભ કરતાં હાનિજ વધારે કરે છે. પૈસાથીજ જગતમાં વિશેષ અનર્થ થાય છે. જાત્રત અથવા નિદ્રાવરથામાં પણ પરમહંસદેવ પૈસાને અડકી શકતા નહોતા. તેમણે આ જગતમાં આવીને જતાવી આપ્યું છે કે, ત્યાગ એજ મનુષ્યજીવનનો એકમાત્ર ઉદ્દેશ છે. મનુષ્ય ભોગોની પાછળ દોડીને પથુ થતો આવ્યો છે. જો મનુષ્યપદે રહેવું હોય તો ત્યાગનો આશરો લો. ભગવાનનો આશરો લો. સંપૂર્ણ-પણે ભગવાનને જાણો. દાણિક આનંદની આશાનો ત્યાગ કરીને અનંત આનંદના અધિકારી થાઓ.

પરમહંસદેવના અવલંત જીવનમાં જોતા નથી કે ત્યાગનો શો અર્થ છે? હે જીવ! ભોગવાસનાનો ત્યાગ કર, ભગવાનનાં ચરણકમળોનું ચરણ લે, માનસસરોવરનો હંસ જન.

ત્યાગ-એકમાત્ર ત્યાગજ શાંતિ આપી શકે તેમ છે. ભગવાનને ખાતર સર્વસ્વનો ત્યાગ કરો. ભગવાનનેજ પોતાના કરો. તમેજ પિતા, માતા, જંધુ શ્વાતા, તમેજ સર્વ કંઈ છો, એ લાવ

નાચ્યો છે, તેમને જવાબદારીનું જ્ઞાન છે. તેઓ તમારા પોતાના કરતાં તમારી જાળતમાં ઘણું વિશેષ વિચારે છે. સોજે આના તેમના ઉપર નિર્ભર રહો-આધાર રાખો. તેઓ બધી આપત્તિ-વિપત્તિમાંથી તમારું રક્ષણ કરશે. આ જગતમાં કોઈનીયે શક્તિ નથી કે ગુરુને આશરે આવેલા શિષ્યનું અનિદ્ર કરી શકે. ગુરુની કૃપાથી તેની આરે જાણુએ લોખંડી કોટ છે. ભગવાન પ્રાપ્ત થશે નહિ, ત્યાં સુધી જીવનમાં અનેક ભૂલો થવાનો સંભવ છે. ગુરુનો આશરો લઈને રહેવાથી ભૂલ થવાનો સંભવ નથી.

ઉપર થઈને બાપદીકરાના જવાની પરમહંસદેવની પેલી વાત ધ્યાનમાં છે ને? બાપ છોકરાનો હાથ પકડે તો પડવાનો ભય નથી, પણ છોકરો બાપનો હાથ પકડે તો પડવાનો ભય છે. જેમણે સદ્ગુરુનો આશ્રય પ્રાપ્ત કર્યો છે, તેઓ જો ભગવાનનો આશ્રય લઈને પડ્યા રહે તો તેઓજ તેમની ભૂલ-ભ્રાંતિ સુધારી દેશે.

ત્યાગ સિવાય શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી. ત્યાગ તો જોઈએ-જ. ભગવાનને ખાતર, શાંતિને માટે, પોતાના કશ્ચાણુને માટે સર્વ-સ્વનો ત્યાગ જોઈએ છે. માનવી પશુપ્રવૃત્તિનો દાસ નથી. મનુષ્ય ઇચ્છે તો ભગવાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, ત્યાગ પણ કરી શકે છે. બધાને છોડીને ભગવાનને જોરથી પકડો.

ત્યાગ એટલે નાગા બાવાઓની પેઠે શરીરે રાખોડી ચોળી, ચીપિયો હાથમાં લઈને ઊભા રહેવાનું નથી. લોકોને દેખાડવાના ત્યાગની કંઈજ કિંમત નથી. એનાથી કશો લાભ પણ નથી. ઊંચડું તેનાથી તો નુકસાન થાય છે. ખરો ત્યાગી તેજ છે કે જેણે સંપૂર્ણ-રૂપે પોતાની જાતને અર્પણ કરી દીધી છે. પોતાનું કહેવા જેવું કંઈજ જે રાખતો નથી. મારો આ દેહ, મન, બુદ્ધિ બધુંજ તમને અર્પણ કર્યું છે. તમારી જેવી ઇચ્છા હોય તે પ્રમાણે કરો. તમારી

હૃદયમાં શાંતિ પ્રાપ્ત કરતો નથી. શ્રીપરમહંસદેવે અત્રે આવીને રસ્તો સાફ કરી રાખ્યો છે. તેમના શિષ્યોમાં અમૂલ્ય રત્નોનો ભંડાર મૂકી ગયા છે. જે કોઈ સાચો શ્રદ્ધાળુ અને ભક્તિમાન થશે તેણે અહીં આવવું જ પડશે. બીજે કયાંય શાંતિ મળશે નહિ. એમની પાસેથી જેમણે જે પ્રાપ્ત કર્યું છે તેમાં બે વિશ્વાસ રાખીને પોતપોતાનું જીવન ઘડતા ચાલ્યા જાય, તો તેઓ અવશ્ય અપાર આનંદના અધિકારી થશે, મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કરશે. તેઓ આ યુગની ભાવનાઓને સમજે છે આ યુગમાં ઠેવી જાતના શિક્ષણ-સંસ્કારની આવશ્યકતા છે તે તેઓ સારી રીતે જાણે છે. જેમની જે ભાવે ઉત્પત્તિ થાય, તેજ પ્રકારનો ઉપદેશ તેઓ તેમને આપે છે. કોઈને વિધિપૂર્વક દીક્ષા આપે છે, કોઈને ઉપદેશરૂપે દીક્ષા આપે છે, કોઈને વળી સ્વપ્નમાં દીક્ષા આપે છે; જેના ભાગ્યમાં જે નિર્માયું છે, તેમાં શ્રદ્ધા રાખીને આગળ ચાલે, સરળ પ્રાણે શુરની આગળ પ્રાર્થના કરે, પછી બાકીનું જે જરૂરી હશે તે તેઓ આપશે. તેઓ નરદેહમાં વસતા હોય કે ના વસતા હોય, શિષ્યને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થવા સિવાય જે સાચા શુર છે તે તો તેને માર્ગ બતાવવા માટે, તેની મુક્તિની રાહ બુઝે છે. શિષ્યને ખાતર શુર વચ્ચે વચ્ચે સ્થૂળભાવે પ્રગટ થાય છે.

પ્રયત્ન કરો, પ્રયત્ન કરો. શંકાઓ છોડીને જે જીવન પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેને સફળ કરવા માટે છિઠો, બજાત ચાલો અને મંડી પડો. ઢોલ પીટવાની કશી જરૂર નથી, અતિ ગુપ્ત રીતે કામ કરવા મંડો. લોકોને કશી ખબર જ ન પડે. અનેક પ્રકારના માણસો છે. કોઈ વિવિધ પ્રકારની વાતો કરે છે, ભાવનાઓ નિષ્પટ્ટ કરી નાખે છે, વળી કોઈ માન આપીને અહંકાર વધારી મૂકે છે; પરમહંસદેવની એજ વાત મનમાં રાખો કે, "ધ્યાન કરજો મનમાં,

સંસારમાં બધાને હરિમય ભેજે અને વિચારજે કે હરિ સર્વ જૂતોમાં રહેલા છે. આ પ્રમાણે કરતાં કરતાં તૃષ્ણ કરતાં પણ નીચા બની જાશે. બધાની પાસે બેસજો અને માત્ર હરિકથાજ સાંભળજો. જે રથજે હરિના ગુણતું કીર્તન ન થાય તે જગાને સ્મશાન જેવી જાણજો. આ હરિનામના બળથીજ સ્મશાનનાં જૂત, પક્ષીત વગેરે તેનાથી દૂર નામી જાય છે.

ભગવાનનું નામ હો, ભગવાનને બોલાવો; તે તો તમારાજ છે. તેઓ શા માટે દર્શન ન આપે? તેમની આગળ બધી વાત જણાવો, તેઓજ સન્માર્ગ બતાવશે. જે કંઈ માગણી કરવી હોય તે તેમની પાસેજ કરો. તેઓ બધી પૂર્ણ કરશે.

દીક્ષામાં બીજું છે શું? તમને જે નામમાં શ્રદ્ધા હોય તેજ નામનો જપ કરજો. શ્રદ્ધાપૂર્વક-મનની ઇચ્છાપૂર્વક નામજપ કરવાથી બધું ઠીક થાય છે. દીક્ષાનો અર્થ બીજો કશોજ નથી, આ ધ્યાનધારણાજ કરવાં જોઈશે. ભગવાનને પ્રાણપૂર્વક બોલાવવા જોઈશે. ભગવાનમાં વિશ્વ શ્રદ્ધા અને પ્રેમ થાય એટલા માટે એક માણસને હાજર માનીને કામ કરો. હંમણાં ખૂબ ધ્યાન કરો.

પ્રથમ અવસ્થામાં પ્રાર્થના કરવી સારી છે, ભગવાનને બોલાવજો, ભગવાનના મહિમાનું કીર્તન કરીને તેમની પ્રાર્થના શરૂ કરજો. ભગવાનને બોલાવજો અને કહેજો કે, 'હે ભગવાન, તમે સૂર્ય, ચંદ્ર અને આ સૃષ્ટિને બનાવ્યાં છે. તમે હયામય સર્વજ્ઞ, અંતર્યામી છો, તમે મારા પ્રત્યે હયાળુ થાઓ, મને સફળુદ્ધિ આપો, શ્રદ્ધા આપો, લક્ષિત આપો, પ્રેમ આપો' એમ કહી કહીને તેમને હંમેશ બોલાવજો.

હજારો કામ ભલે ને હોય, ગમે તેવાં જરૂરી કામો પણ ભલે ને હોય, હંમેશાં બે વળત ભગવાનનું સ્મરણમનન કરવાનું બૃલયો!

이 글은 한글 맞춤법에 관한 것으로, 한글의 구성과 사용에 대한 기본적인 원칙을 설명하고 있다. 한글은 우리 민족의 고유한 문자로서, 그 사용에 있어서는 정확성과 통일성이 매우 중요하다. 이 글에서는 한글의 구성 원리, 즉 자음과 모음의 결합 방식, 그리고 띄어쓰기와 줄임표 사용에 대한 구체적인 지침을 제공한다.

한글은 '한글'이라는 한자에서 유래하며, '한'은 '우리'를, '글'은 '글씨'를 의미한다. 이 글에서는 한글의 기본적인 구성 요소인 자음과 모음의 결합 방식, 그리고 띄어쓰기와 줄임표 사용에 대한 구체적인 지침을 제공한다.

한글의 구성 원리

한글은 '한글'이라는 한자에서 유래하며, '한'은 '우리'를, '글'은 '글씨'를 의미한다. 이 글에서는 한글의 기본적인 구성 요소인 자음과 모음의 결합 방식, 그리고 띄어쓰기와 줄임표 사용에 대한 구체적인 지침을 제공한다.

한글은 '한글'이라는 한자에서 유래하며, '한'은 '우리'를, '글'은 '글씨'를 의미한다. 이 글에서는 한글의 기본적인 구성 요소인 자음과 모음의 결합 방식, 그리고 띄어쓰기와 줄임표 사용에 대한 구체적인 지침을 제공한다.

한글은 '한글'이라는 한자에서 유래하며, '한'은 '우리'를, '글'은 '글씨'를 의미한다. 이 글에서는 한글의 기본적인 구성 요소인 자음과 모음의 결합 방식, 그리고 띄어쓰기와 줄임표 사용에 대한 구체적인 지침을 제공한다.

વિશ્વાસ રાખીને થોડા દિવસ કર્યે જવાથી પછી જોઈ શકશે કે આપોઆપજ આનંદ આવે છે.

જેઓ સાધનભજન કરે છે, તેઓ બધીજ અવસ્થામાં કરે છે. ત્યાં સુયોગ અને સગવડ વધારે હોય છે, ત્યાં તેઓ વળી વિશેષ સાધનભજન કરે છે. અહીં સગવડ નથી, પણ સગવડ નથી, એમ કરતા કરતા જેઓ ક્યાં કરે છે, તેઓ કેઈ પણ વખતે કંઈજ કરી શકશે નહિ. તેઓ જડસુ અથવા ગુંડાઓની પેઠે ક્યાં કરીને ખાલી તેમને કીમતી સમય ગુમાવશે.

ભાઈઓ ! ખૂબ જપ કરો ! ખૂબ જપ કરો ! કળિયુગમાં જપ એજ સ્વાભાવિક ઉપાય છે. આ યુગમાં યોગયાગ કરવાં ઘણાં ઠકણ છે. જપ કરતાં કરતાં મન સ્થિર થઈ ઇષ્ટમાં લીન થઈ જશે. જપની સાથે સાથે ઇષ્ટભૂતિનું ચિંતન કરવાનું છે. તેનાથી જપધ્યાન બન્ને એક સાથે થઈ જશે. આવી રીતે ભાવપૂર્વક જપ કરવાથી ખૂબ અપાટબંધ કામ થાય છે.

સ્મરણમનન ખૂબ કરવું પડશે. જપ-ધ્યાન કરવા જતાં વિવિધ પ્રકારની સગવડો શોધી લેવાની છે. પરંતુ સ્મરણ-મનન માટે તો કશાંયની જરૂર હોતી નથી. ખાતાં, સૂતાં, ઊઠતાં, બેસતાં, બધો વખત સ્મરણ-મનન થઈ શકે છે. રાતઢહાડો સ્મરણમનન કરી શકશો, તો જણાશે કે, મન ઘણું ઊંચું ચઢેલું છે. રામાનુજના મત પ્રમાણે આ પ્રકારના અવિરામ ચિંતનનું નામજ ધ્યાન છે.

અમારા અનુભવનો તો કંઈક લાભ તમે લેશોને ! ભાઈ, ભમ્યા કરવાથી કશું થતું નથી. એક જગાએ સ્થિર થઈને બેસીને થોડીવાર પછી ભગવાનને બોલાવી શકો નહિ, તો કશુંજ થવાનું નથી. સ્વામીજી આવો સુંદર મઠ બંધાવી ગયા છે, ખાવાપીવાની ચિંતા નથી. બહાર ભટક્યા કરવા કરતાં બળે રોડદી ખાધને

ભગવાનની કૃપા મેળવો, તેમની કૃપા મળ્યા ચિત્તાય કશું જ થતું નથી. કૃપાને ખાતર રાત્રિદિવસ ભગવાન પાસે પ્રાર્થના કરવી પડે છે. પ્રાર્થનાથી ભારે કામ થાય છે. તેઓ પ્રાર્થના ખાસ સાંભળે છે. સાધન, ભજન અને અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે. જે દિવસે જેટલું થાય તેટલું કરવું. પાંચ મિનિટ થાય તે પણ સારું છે, પરંતુ એક વખત નક્કી કરેલો ભોધઓ. રાત્રિ એ ધ્યાન માટે સુંદર સમય છે, મગજ સારું હોય છે. વધારે વાર ધ્યાન ધારણા કરવા છતાંયે નુકસાન થતું નથી. વળી આ વખતે કુદરતી મદદ પણ મળે છે. રાત્રીની શાંતિમાંજ ધ્યાન કરવું એ સારું છે.

કર્મ

મોટાં મોટાં કામ કરવાં સારાં છે, અનેક માણસો તે કરી શકે છે. નામ અને યશને ખાતર ઘણાં મોટાં મોટાં કામ કરી શકાય છે, નાનાં નાનાં કાર્યોમાંથીજ મનુષ્યને સમજી શકાય છે. તેનું ચારિત્ર્ય કેવું છે, તે પણ એ ઉપરથી જણાય છે. જેઓ ખરા કર્મ-યોગી છે, તેઓ ઘણું નજીવું કામ હશે, તો પણ તે કામ ભગવદ્-જીવિ રાખીને મન પરોવીને કરશે, તેઓ લોકોની વાહવાહ લેવા માટે કપારેય કશું કરતા નથી.

મનને ગમતું કામ તો સૌ કોઈ કરી શકે છે. તો પછી ખીણું કામ કોણ કરે ? જે કોઈ કામ હોય તેને પરમહંસદેવનું-ભગવાનનું સમજીને કરવાની જરૂર છે.

માત્ર કામ કરવાથીજ નહિ પતે. ભગવદ્ભાવપૂર્વક કામ કરવું પડશે, બાર આના મન ભગવાનને આપવું અને બાકીના ચાર આના મન દઈને કામ કરવું. આવા ભાવથી કામ કરવાથી બરાબર કામ કરી શક્યો-મનમાં ઉદારતા આવશે, આનંદ આવશે. વળી સાધનભજન છોડી દઈને કર્મ કરવા જતાં સ્વાભાવિકપણેજ

ગીતામાં જે કર્મ વિષે કહ્યું છે, તે કર્મ વડેજ મુક્ત થશે, નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરશે. કર્મયોગ મહાકઠણ છે. ઠંડું મગજ ને ત્યાગ-વૈરાગ્યની ખૂબ જરૂર છે. જો નહિ હોય તો ડૂબવાનું છે. ખરી રીતે તો સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ પછીજ કર્મયોગના અધિકારી થવાય છે.*

સાધકનું કર્તવ્ય

બહાર તપસ્યા કરવા નાઓ ત્યારે અન્નક્ષેત્રનું અન્ન ખાશે નહિ. ગૃહસ્થો શ્રાદ્ધાદિના પૈસા સાધુસેવા માટે આપી નાથ છે. અને તે ઉપરાંત જો પૈસા આપવામાં કેટકેટલીયે વાસનાઓ-કામનાઓ ભરેલી હોય છે. આ બધાં કારણોથી અન્નક્ષેત્રનું અન્ન શુદ્ધ નથી. સાધકોને માટે માધુકરી કરીને નિર્વાહ કરવો જો ઉત્તમ છે. માધુકરીનું અન્ન જો શુદ્ધ અન્ન છે.

એકાંતમાં એકલા એકલા જઈને સાધન-ભજન કરવું ઘણું કઠણ છે. ભગવાનમાં ખૂબ પ્રેમ અને લગની લાગ્યાં હોય તોજ એ બની શકે તેમ છે. શરૂઆતમાં એકલા રહેવા જતાં પતનનો ખૂબ સંભવ છે. તેથી મનના મેળવાળા જે માણસોએ એક સાથે રહેવું સારું છે એક સાથે બે જણના રહેવાથી પરસ્પર મદદ થાય છે. બેથી વધારે રહેવાથી તો કામ કરવાની અગવડ થાય છે. બહુ ટોણું થઈ જાય તો સાધનભજનમાં વિશેષ થાય છે, મનને અસ્થિર કરી મૂકે છે અને ભગવાનને ભુજાવી દે છે.

* આ રીતે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કર્યા પછી કર્મયોગમય જીવન ગાળનારા સંન્યાસીઓ દેશમાં હવે દેખાવા લાગ્યા છે, જે આ હનભાગી દેશના ઉત્પન્ન નિરાન ગણાવ; પણ એવા કર્મયોગીઓથી દેશનું એક-એક મામડું પાવન થશે, ત્યારેજ આપણી કંઈક પ્રગતિ થશે. ભગવાન! મામડે મામડે એવા એક એક કર્મયોગીને જમાડો! જો પરમ પિતા! સાચા કર્મયોગીઓથી આ યુષ્મા દેશ વહેલો નિર્મૂલિત થાઓ!

રહેવું ને આનંદ કરવો. સાધુ યદને પેલો આમ કરે છે ને તે આમ કરે છે, એમ વાતો કરીને પાંચજણ મળીને ચર્ચા કરવી અને લોકોની પાછળ લાગ્યા રહેવું, એ ઘણું ખરાબ છે. ખરાબ બુદ્ધિ યદ ગઈ હોય તેઓજ એ પ્રમાણે કરે છે.

કોણ શું કરે છે, કેને શું થયું, એ બધું જોવાવિચારવાની કંઈ પણ જરૂર નથી. તમે પોતે ખરાબર માર્ગે આગળ ચાલ્યા જાઓ. લક્ષ્ય ખરાબર રાખીને તમારે જવાને માર્ગે ચાલ્યા જાઓ.

બધો વખત મનુષ્યના શુભ જોતાં શીખો. થોડોક શુભ જુઓ કે તેને મોટો કરીને જુઓ, સન્માન આપો અને તેની પ્રશંસા કરો. શુભનો આદર નહિ કરવાથી મનુષ્ય મોટો થઈ શકતો નથી, પોતાનું મન પણ ઉઠાર થતું નથી.

બેઠા રહીને ગૃહસ્થોનું અજ્ઞ ખાઈને સાધનભજન કરવું નહિ, એ સાધુને માટે ચોરી-જુગાર જેવું છે. સાધુ બધું છોડીને ભજન કરશે એમ માનીને ગૃહસ્થો તેને દાળરોટી આપે છે. સાધન-ભજન નહિ કરતાં છતાં ગૃહસ્થનું અજ્ઞ ખાવાથી મહા અકલ્યાણ થાય છે. સાધુ ગૃહસ્થની પાસેથી જે કંઈ ભિક્ષા લે છે, તેનાથી તેનાં શુભકર્મો એ ગૃહસ્થને મળે છે. તેથી સાધુએ એટલું બધું સાધનભજન કરવું જોઈએ કે જેથી ખરચ કરવા છતાં જામે રહે.

મનુષ્યમાં હોય જોઈને તેને હલકો ગણતા નહિ. તેના ઉપર પ્રેમ રાખી, પોતાનો કરી સારે માર્ગે વાળવો જોઈએ. સારું ને ખોટું દરેકમાં હોય છે. હોય તો બધાજ જોઈ શકે છે, મનુષ્યને જો સારો કરી શક્યો તો હું સમજીશ કે તમારામાં ધીરજ છે.

જુઓ ભાઈ, તમે સાધુસન્યાસી છો. તમારે બધો સમય સ્થિર, ધીર, વિનયી અને મધુર બોલનારા થવું જોઈએ. તમારી કથાવાર્તા, ચાલચલણ અને વર્તન વડે બધામાં આંતરિક સત્વશુ-

જગતમાં કાશી મહાયૈતન્યમય સ્થાન છે. ત્યાં બેસીને ભજન કરવાથી જે કરવામાં આવે તેનું દશગણું ફળ મળે છે. વળી ખૂબ જલદી જલદી મંત્રચૈતન્ય પ્રાપ્ત થાય છે. કાશી મુક્તિનું ક્ષેત્ર છે. અહીં પિતા વિશ્વનાથ અયાચકભાવે જીવને મુક્તિ આપે છે. અહીં નાનામોટા, ધનવાન, ગરીબ, ગમે તે ભલે ને હોય, બધાજ મુક્ત થઈ જશે! ગમે તેમ કરીને અહીં પડ્યા રહેવામાં પણ બધું કુશળ છે.

પરમહંસદેવ એક દિવસ કહેતા હતા કે, “કાલીમંદિરમાં ધ્યાન કરું છું, ત્યારે જાણે માયા અથવા અજ્ઞાનનો પડોડો ફર થઈ જતો જોઈ છું; બીજે એક દિવસે માએ મને બતાવ્યું કે, કરોડો સૂર્યની જ્યોતિ સામે છે. એ જ્યોતિમાંથી એક ચિદ્રધન રૂપ બહાર આવતું જોયું. વળી થોડીકવાર પછી તે જ્યોતિમાંજ મળી ગયું. નિરાકારમાંથી સાકાર દર્શન થમાં અને સાકાર હતું તે નિરાકાર થઈ ગયું.”

એક દિવસ કાલીપદ ઘોષ કાલીમંદિરમાં જઈને માને ખૂબ ગાળો દેવા લાગ્યા. તેમની છાતી લાલ લાલ થઈ ગઈ અને આંખ-માંથી પાણી પડવા લાગ્યું. પરમહંસદેવ ગાળો સાંભળીને કાલી મંદિરમાંથી બહાર આવીને કહેવા લાગ્યા: “આપણો માતૃ-ભાવ ધણોજ કઠણ છે. પોતાનાજ માણસો ઉપર આટલું બધું અભિમાન કંઈ ચાલે?”

સમાધિ જે જાતની છે. સવિકલ્પ અને નિવિકલ્પ. સવિકલ્પમાં રૂપનાં દર્શન થાય છે. સર્વ, રબ્ અને તમોગુણી લોકો જે જે ભાવનો આશરો લે છે, તેઓ તે તે ભાવે દર્શન કરે છે. આ પ્રકારનું અનુશીલન નહિ કરવાથી લોકો હલકા વિષયોમાં ફસાઈ પડે છે. ભજવાનજ પોતાના માણસને જાણે છે—એ બરાબર જાણીને પ્રત્યક્ષ અનુભવનું જોઈએ. નિવિકલ્પમાં રૂપ વગેરે કંઈજ નથી. જગત, પ્રજાંડ બધું ભુલાઈ જાય છે. ના બાગમાં સ્વામીજીને

પછી આ, ત્યાર પછી પેલું, એમ કહીને તમારો હાથ પકડીને આગળ વધારશે. ભગવાન ઉપર પ્રેમ જોઈએ ત્યારેજ મન સ્થિર થશે.

માનસિક, દૈહિક અને આધ્યાત્મિક એ ત્રણ શક્તિનું એક સાથે મિલન થયા સિવાય ધર્મપાલન ઘણું કઠણ છે. શું ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવા એ સહેલી વાત છે?

ખૂબ કામ કરો અને કામની સાથે સાથે ભગવાનનું સ્મરણ કરો. શ્રદ્ધા સિવાય કોઈ પણ ભગવાનને પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી. જેઓ શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ રાખતાં શીખ્યા છે, તેઓએ અવશ્ય ભગવાનને પ્રાપ્ત કર્યા છે. જો વિશ્વાસ રાખો તો કૂટી ગદામની પણ કિંમત છે અને જો વિશ્વાસ ના રાખો તો સોનાની મહોરની પણ કિંમત નથી. જેમને ભગવાનમાં વિશ્વાસ નથી તેઓ આમતેમ ભટકે છે, જેમને ભગવાનમાં પાકો વિશ્વાસ છે, તેમના તો બધાથે સંશયો ચાલ્યા ગયા છે.

ત્યાગ નહિ કરવાથી ભગવાનમાં ભક્તિ થતી નથી. ત્યાગ તો અવશ્ય જોઈએજ. અહંકારનો નાશ કરવો એજ સાચો ત્યાગ છે.

કેટલાક લોકો કહે છે કે, આ નામ નહિ લેવાથી કંઈ વળશે નહિ તમે જે નામ લો છો તે ભૂલ છે. કેાની ભૂલ અને કેાની વાત સાચી? આ ઘુઘ્ર મનબુદ્ધિને આધારે તમારી ભૂલ ને અમારું સાચું એવી ગડમથલમાં ઊતરવાનું કામજ શું છે? જો ખોટુંજ હોય તો બધુંજ ખોટું છે અને જો સત્યજ હોય તો બધુંજ સત્ય છે. એક વાર મૂળ વસ્તુનો પરિચય થવાથીજ બધું સમજાઈ જાય છે. જેમને જે નામ સારું લાગે તે ભલે ને તે લે. તેનાથી કોઈને પણ કશી અગવડ થવાની નથી.

પરમહંસદેવમાં શું સત્યનિષ્ઠા નહોતી. જમવા બેસવા છતાંયે જો બેલી નાખતા કે, ‘ખાઈશ નહિ’ તો તેઓ ખાતા નહિજ.

હારાદિની મુખ્યવસ્થા ન કરી શકાય તો કશું થશે નહિ? અવ-
ય થશેજ. ભગવાનમાં વિશ્વાસ, ભક્તિ અને પ્રેમ હશે તો એ
બધું અવશ્ય આવી મળશે. પછી બીજું વિચારવાનું નથી. જ્યારે
જરૂરી હશે તે બધું ભગવાન આપી રહેશે.

ધૃષ્ટપ્રાપ્તિના બે માર્ગ છે. એક ભક્તિમાર્ગ અને બીજો જ્ઞાનમાર્ગ.
મક્ત ભગવાનનો એક આકાર ધરે છે, ક્યારેક રૂપ જુએ છે,
મગવાનને બોલાવે છે, ભજન કરે છે, રહે છે વગેરે. જ્ઞાનીઓ
જ્યોતિ ધરે છે. કેટલીયે જાતનો પ્રકાશ જુએ છે. છેવટે બંને
એક થઈ જાય છે. આ ભક્તિમાર્ગ વડે પણ અજ્ઞાનનો નાશ થાય
છે અને જ્ઞાનમાર્ગે પણ અજ્ઞાન અને અવિદ્યાનો નાશ થાય
છે. પરંતુ જ્ઞાન રહે છે. જ્ઞાન જતું નથી. જે જાય છે તે અજ્ઞાન
છે. આ જ્ઞાનની પેલી પાર શું છે? તે કંઈ બોલી શકતું નથી. જે
ત્યાં જાય છે, તેઓજ જાણે છે.

ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે, ભક્ત પણ ઠીક છે અને જ્ઞાની પણ
ઠીક છે. બંનેનો માર્ગ જતાવવામાં આવ્યો છે, છતાં જ્ઞાનની વાત
વધારે જોવામાં આવે છે.

ભાગવતમાં પ્રથમ અવતાર વગેરેની વાત કહેલી છે. ભક્તોને
તે ઠીક ગમે છે. ભગવાનમાં પ્રેમ થાય છે, વળી કેટલીક ભૂતિ-
ઓની વાત પણ કહેલી છે. પરંતુ એકાદશ સ્કંધમાં જ્ઞાનની
આખરમાં તર્ક વેદાંત છે.

યોગવાશિષ્ઠ, અષ્ટાવક્રસંહિતા વગેરે પુસ્તકો જ્ઞાનનાં આદર્શ
છે. એ બધા ગ્રંથોમાં જ્ઞાનનો માર્ગ સ્પષ્ટ રીતે બતાવેલો છે.

મને સાંખ્ય બહુ સારું લાગે છે. એમાં પુરુષ અને પ્રકૃતિથી
શરૂ કરીને એજ અંતીમ માર્ગે ચાલ્યા ગયા છે. પ્રકૃતિ અને પુરુષ
તો જોડે, બન્ને હોય નહિ તો પૂર્ણતા આવતી નથી. તેથી
બન્નેને લઈને સમજાવતાં સમજાવતાં એજ માર્ગે લઈ ગયા છે.

આ બધું જોઈને મનમાં થાય છે કે આટલા બધા મતમતાં-

પુત્રદેવ શબ્દ જોઈને, વૃદ્ધ માનવીને જોઈને છવેની રક્ષા કરવા માટે ચાલી નીકળ્યા. જોમની ઇચ્છા મનુષ્યને જન્મ, મૃત્યુ અને વૃદ્ધાવસ્થાના ચક્રાવામાંથી છોડાવવાની હતી. તેને માટે તેમણે કેટકેટલાં સાધનભજન કરીને છેવટે નિર્વાણપ્રાપ્તિ કરી. હિન્દુધર્મની મુક્તિ એ જોજ વસ્તુ છે, છતાં કંઈક ફેર છે.

ભગવાનને પ્રાણપૂર્વક જણાવો કે, “હે ઈશ્વર! તમે આટલા બધા નિકટના હોવા છતાં ક્યાં છો? તમે જે પિતાનાયે પિતા, માતાનાયે માતા, બંધુનાયે બંધુ અને આત્માથીયે વિશેષ છો તેવા તમે ક્યાં છો? શું તમારાં ઈશાન નહિ થાય?” આ પ્રમાણે કહીને તેમને બોલાવજો અને જણાવજો કે, “તમારા સિવાય મારે બીજું નજીકનું કોઈજ નથી. તમારી પાસે હક્ક કરીને નહિ માગું તો બીજા કોની પાસે માગવા જઈશ?”

કોઈ એક સાધુએ દશ હજાર રૂપિયા બેંકમાં રાખ્યા છે, એ સાંભળીને પરમહંસદેવે કહ્યું હતું કે, “જે આગળપાછળનો વિચાર કરીને કામ કરશે, તે મૂર્ખ પતિત થશે.”

ભગવાનને વિશાળદિગ્ધી જોવા જોઈએ. એ વિશાળ ભાવ-હિમાલય પહાડ, સમુદ્ર, આકાશ વગેરે કુદરતનાં રમ્ય દૃશ્યો જોઈને એ ભાવ આણવો જોઈશે.

બહાર કશુંજ નથી, બધું અંદર છે. બહારનું જ્ઞાન કંઈજ નથી. અંતરમાં એવું મધુર જ્ઞાન સાંભળવામાં આવે છે કે, બધું ફિક્કું થઈ જાય છે. પરમહંસદેવ પંચવટીમાં ધ્યાન કરતાં કરતાં વીણાનો અવાજ સાંભળી શકતા હતા.

એક દિવસ બપોરે હું જ્યારે પંચવટીમાં ધ્યાન કરતો હતો, ત્યારે પરમહંસદેવ શબ્દબ્રહ્મ સંબંધી વિચાર કરતા હતા. એ બધા વિચારો સાંભળી સાંભળીને વૃક્ષનાં પશીઓ પણ વેદમંત્રોનું ગાયન કરી રહ્યાં છે, જોમ મને લાગ્યું.

હું વધારે શું કહું? તમારું કલ્યાણ થાઓ, ધ્યાન, ધારણા અને સાધનભજનમાં હંમેશાં તમારું મન રહો. ભગવાનને વિનંતી કરો, ભગવાન સાથે જોલો.

તરો શા માટે? પ્રલય તો થવાનોજ છે. આ જે સર્વ કંઈ જોવામાં આવે છે, તે બધું લય પામી જશે. તો પછી આ બધી ધમાકે શા સારું? ભગવાનની હીલા તો તેઓજ બાંધે છે. બીજું કોઈ બાંધી શકે, કહો તો ખરા? પ્રલય વખતે આ બધું કંઈજ રહેવાનું નથી. તમે જોતા નથી કે ધરતીકંપ થતાં હાથવારમાં શું ડુંડું થઈ જાય છે? એનાથી ઘોડુંક વધારે ધાય એટલે પ્રલય. તે યતાં કેટલી વાર લાગે? આવી તો જીવની દશા છે.

તૃપ્તિ-સંતોષ યતાં નથી, મન તરફડાટ કરતું ભટકયા કરે છે, ભગવાનને બાંધવા માટે જે લગની લાગે છે; તેનેજ પ્રેમ કહે છે. તે અનુરાગ-પ્રેમનીજ જરૂર છે.

દાનના જેવો બીજો કોઈ ધર્મ છે? ઈસુખ્રિસ્ત કહે છે કે, પાણીમાં પડો, તરતજ પાણી તમને ઉપર લાવી દેશે. એકવાર દાન દઈ દો, તમને તે પાછું પ્રાપ્ત થશે. દાન એ શું ગમે તેવી વસ્તુ છે? બધા ધર્મોમાં દાનની વાત છે.

દાન તો કરજો, પરંતુ એના ઉપર એક પ્રકારનો બાર દેવની પછુ જરૂર છે. દેશ, કાળ, પાત્ર વગેરેનો વિચાર કરીને દાન દેશું છે. કારણ કે કેટલી મહેનતના પૈસા છે! મોમાંથી લોહી વહે છે, ત્યારે પેદા ધાય છે. એ પૈસા સુપાત્રેજ ખરચાવા જોઈએ.

આ ગ્રહાંકની સાથે સરખામણી કરવાથી આપણું તો કંઈજ રહેતું નથી. આ પૃથ્વી સૂચક કરતાં નાની છે, વળી આપણે આ પૃથ્વી કરતાં કેટલા બધા નાના છીએ! આવી વાત છે. અનંતની સાથે તુલના કરવા જતાં આપણું તો કંઈજ રહેતું નથી. હાલમાં વિજ્ઞાનવેત્તાઓએ કેટલાંયે નક્કરો ચોખી કાઢ્યા છે નેઓ કહે છે કે, એ સૂચક કરતાં કેટલાંયે મોટાં છે. એ સિવાય બીજા એવા કેટલાંયે નક્કરો છે, જેમનો પ્રકાશ હજી પૃથ્વી ઉપર આવ્યો નથી. આ ઉપરથી વિચારી જુઓ કે આપણે કેટલા બધા અલ્પ છીએ.

બુદ્ધદેવ શળ લેખને, વૃદ્ધ માનવીને લેખને જીવેની રક્ષા કરવા માટે ચાલી નીકળ્યા. એમની ઇચ્છા મનુષ્યને જન્મ, મૃત્યુ અને વૃદ્ધાવસ્થાના ચક્રાવામાંથી છોડાવવાની હતી. તેને માટે તેમણે કેટકેટલાં સાધનભજન કરીને છેવટે નિર્વાણપ્રાપ્તિ કરી. હિન્દુધર્મની મુક્તિ એ એજ વસ્તુ છે, છતાં કંઈક ફેર છે.

ભગવાનને પ્રાણપૂર્વક જણાવો કે, “હે ઈશ્વર! તમે આટલા બધા નિકટના હોવા છતાં ક્યાં છો? તમે જે પિતાનાયે પિતા, માતાનાયે માતા, બંધુનાયે બંધુ અને આત્માથીયે વિશેષ છો તેવા તમે ક્યાં છો? શું તમારાં દર્શન નહિ થાય?” આ પ્રમાણે કહીને તેમને બોલાવજો અને જણાવજો કે, “તમારા સિવાય મારે બીજું નજીકનું કોઈજ નથી. તમારી પાસે હક્ક કરીને નહિ માશું તો બીજા કોની પાસે માગવા જઈશ?”

કોઈ એક સાધુએ દશ હજાર રૂપિયા બેંકમાં રાખ્યા છે, એ સાંભળીને પરમહંસદેવે કહ્યું હતું કે, “જે આગળપાછળનો વિચાર કરીને કામ કરશે, તે મૂર્ખ પતિત થશે.”

ભગવાનને વિશાળદૃષ્ટિથી જોવા લેખજી. એ વિશાળ ભાવ-હિમાલય પહાડ, સમુદ્ર, આકાશ વગેરે કુદરતનાં રમ્ય દૃશ્યો લેખને એ ભાવ આણવો લેખશે.

બહાર કશુંજ નથી, બધું અંદર છે. બહારનું જ્ઞાન કંઈજ નથી. અંતરમાં એવું મધુર જ્ઞાન સાંભળવામાં આવે છે કે, બધું ફિક્કું થઈ જાય છે. પરમહંસદેવ પંચવટીમાં ધ્યાન કરતાં કરતાં વીણાનો અવાજ સાંભળી શકતા હતા.

એક દિવસ બપોરે હું ન્યારે પંચવટીમાં ધ્યાન કરતો હતો, ત્યારે પરમહંસદેવ શબ્દબ્રહ્મ સંબંધી વિચાર કરતા હતા. એ બધા વિચારો સાંભળી સાંભળીને વૃક્ષનાં પક્ષીઓ પણ વેદમંત્રોનું ગાયન કરી રહ્યાં છે, એમ મને લાગ્યું.

હું વધારે શું કહું? તમારું કલ્યાણ યાજો, ધ્યાન, ધારણા અને સાધનભજનમાં હંમેશાં તમારું મન રહો. ભગવાનને વિનંતી કરો, ભગવાન સાથે બોલો.

તરો શા માટે? પ્રલય તો થવાનોજ છે. આ જે સર્વ કંઈ જોવામાં આવે છે, તે બધું લય પામી જશે. તો પછી આ બધી ધમાલ શા સારુ? ભગવાનની લીલા તો તેઓજ બાંધે છે. બીજું કોણ બાંધી શકે, કહેા તો ખરા? પ્રલય વખતે આ બધું કંઈજ રહેવાનું નથી. તમે જોતા નથી કે ધરતીકંપ થતાં ક્ષણવારમાં શું ડું ડું થઈ જાય છે? એનાથી થોડુંક વધારે થાય એટલે પ્રલય. તે થતાં કેટલી વાર લાગે? આવી તો જીવની દશા છે.

તૃપ્તિ-સંતોષ થતાં નથી, મન તરફડાટ કરતું બટકયા કરે છે, ભગવાનને બાંધવા માટે જે લગની લાગે છે; તેનેજ પ્રેમ કહે છે. તે અનુરાગ-પ્રેમનીજ જરૂર છે.

દાનના જેવો બીજો કોઈ ધર્મ છે? ઇસુખ્રિસ્ત કહે છે કે, પાણીમા પડેા, તરતજ પાણી તમને ઉપર તાવી દેશે. એકવાર દાન દઈ દેા, તમને તે પાછું પ્રાપ્ત થશે. દાન એ શું ગમે તેવી વસ્તુ છે? બધા ધર્મોમાં દાનની વાત છે.

દાન તો કરજો, પરંતુ એના ઉપર એક પ્રકારનો ભાર દેવાની પશુ જરૂર છે. દેશ, કાળ, પાત્ર વગેરેનો વિચાર કરીને દાન દેવાનું છે. કારણ કે કેટલી મહેનતના પૈસા છે! મોમાંથી લોડી વહે છે, ત્યારે પેદા થાય છે. એ પૈસા સુખાત્રેજ ખરચાવા જોઈએ.

આ બ્રહ્માડની સાથે સરખામણી કરવાથી આપણું તો કંઈજ રહેતું નથી. આ પૃથ્વી સૂચં કરતા નાની છે, વગી આપણે આ પૃથ્વી કરતા કેટલા બધા નાના છીએ! આવી વાત છે. અનંતની સાથે તુલના કરવા જતાં આપણું તો કંઈજ રહેતું નથી. પાત્રમાં વિજ્ઞાનવેત્તાઓએ કેટલાંયે નક્ષત્રો થોધી ઠાઢયા છે તેઓ કહે છે કે, એ સૂચં કરના કેટલાંયે મોટાં છે. એ સિવાય બીજા એવા કેટલાંયે નક્ષત્રો છે કે, જેમનો પ્રકાશ હજી પૃથ્વી ઉપર આપ્યો નથી. આ ઉપરથી વિચારી જુઓ કે આપણે કેટલા બધા અદ્ય છીએ.

તરે શા માટે? પ્રલય તો ધવાનોજ છે. આ જે સર્વ કંઈ જોવામાં આવે છે, તે બધું લય પામી જશે. તો પછી આ બધી ધમાલ શા સારું? ભગવાનની લીલા તો તેઓજ બાંધે છે. બીજું કોણ બાંધી શકે, કહેા તો ખરા? પ્રલય વખતે આ બધું કંઈજ રહેવાનું નથી. તમે જોતા નથી કે ધરતીકંપ થતાં ક્ષણવારમાં શું તું શું થઈ જાય છે? એનાથી યોડુંક વધારે ધાય એટલે પ્રલય. તે થતાં કેટલી વાર લાગે? આવી તો જીવની દશા છે.

તૃપ્તિ-સંતોષ થતાં નથી, મન તરફડાટ કરતું બટકયા કરે છે, ભગવાનને બાંધવા માટે જે લગની લાગે છે; તેનેજ પ્રેમ કહે છે. તે અનુરાગ-પ્રેમનીજ જરૂર છે.

દાનના જેવો બીજો કોઈ ધર્મ છે? ઇસુખ્રિસ્ત કહે છે કે, પાણીમાં પડેા, તરતજ પાણી તમને ઉપર લાવી દેશે. એકવાર દાન દઇ દેા, તમને તે પાછું પ્રાપ્ત થશે. દાન એ શું ગમે તેવી વસ્તુ છે? બધા ધર્મોમાં દાનની વાત છે.

દાન તો કરજો, પરંતુ એના ઉપર એક પ્રકારનો બાર દેવાની પધ્ધતિ જરૂર છે. દેશ, કાળ, પાત્ર વગેરેનો વિચાર કરીને દાન દેવાનું છે. કારણ કે કેટલી મહેનતના પૈસા છે! મોમાંથી લોડી વહે છે, ત્યારે પેલા ધાય છે. એ પૈસા મુપાત્રેજ ખરચાવા જોઈએ.

આ 'અક્ષાડની' સાથે સરખામણી કરવાથી આપણું તો કંઈજ રહેતું નથી. આ 'પૃથ્વી સૂય' કરતાં નાની છે, વળી આપણે આ 'પૃથ્વી' કરતા કેટલા બધા નાના છીએ! આવી વાત છે અનંતની સાથે તુલના કરવા જતા આપણ તો કંઈજ રહેતું નથી. હાલમાં વિજ્ઞાનવેત્તાઓએ કેટલાયે નક્કરો ચોખી કાઢ્યા છે તેઓ કહે છે કે, એ સૂય કરતાં કેટલાંયે મોટાં છે. એ સિવાય બીજા એવા કેટલાયે નક્કરો છે કે, જેમનો પ્રકાશ હજી પૃથ્વી ઉપર આજે નથી આ ઉપરથી વિચારી જુઓ કે આપણે કેટલા બધા અદ્ય છીએ.

બુદ્ધદેવ શબ્દ જોઈને, વૃદ્ધ માનવીને જોઈને જીવોની રક્ષ
 કરવા માટે ચાલી નીકળ્યા. એમની ઇચ્છા મનુષ્યને જન્મ
 મૃત્યુ અને વૃદ્ધાવસ્થાના ચક્રાવામાંથી છોડાવવાની હતી. તેને
 માટે તેમણે કેટકેટલાં સાધનભજન કરીને છેવટે નિર્વાણપ્રાપ્તિ
 કરી. હિન્દુધર્મની મુક્તિ એ એજ વસ્તુ છે, છતાં કંઈક ફેર છે.
 ભગવાનને પ્રાણપૂર્વક જણાવો કે, “હે ઈશ્વર! તમે આટલા
 બધા નિકટના હોવા છતાં ક્યાં છો? તમે જે પિતાનાયે પિતા,
 માતાનાયે માતા, બંધુનાયે બંધુ અને આત્માથીયે વિશેષ છો તેવા
 તમે ક્યાં છો? શું તમારાં દર્શન નહિ થાય?” આ પ્રમાણે કહીને
 તેમને બોલાવજો અને જણાવજો કે, “તમારા સિવાય મારે બીજું
 નહિ કંઈક નથી. તમારી પાસે હંમેશાં કરીને નહિ માગું તો
 બીજા કોની પાસે માગવા જઈશ?”
 કોઈ એક સાધુએ દશ હજાર રૂપિયા બેંકમાં રાખ્યા છે, એ
 સાંભળીને પરમહંસદેવે કહ્યું હતું કે, “જે આગળપાછળનો
 વિચાર કરીને કામ કરશે, તે મૂખ પતિત થશે.”
 ભગવાનને વિશાળદષ્ટિથી જોવા જોઈએ. એ વિશાળ ભાવ-
 હિમાલય પહાડ, સમુદ્ર, આકાશ વગેરે કુદરતનાં રમ્ય દર્શ્યો
 જોઈને એ ભાવ આણવો જોઈએ.
 બહાર કશું જ નથી, બધું અંદર છે. બહારનું જ્ઞાન કંઈ જ
 નથી. અંતરમાં એવું મધુર જ્ઞાન સાંભળવામાં આવે છે કે, બધું
 રૂંકેં થઈ જાય છે. પરમહંસદેવ પંચવટીમાં ધ્યાન કરતાં કરતાં
 જુનો અવાજ સાંભળી શકતા હતા.
 બહાર કશું જ નથી, બધું અંદર છે. બધું જ્ઞાન પંચવટીમાં ધ્યાન કરતો હતો,
 એક દિવસ બપોરે હું જ્યારે પંચવટીમાં ધ્યાન કરતો હતો,
 તે પરમહંસદેવ શબ્દબ્રહ્મ સંબંધી વિચાર કરતા હતા. એ
 વિચારો સાંભળી સાંભળીને વૃક્ષનાં પક્ષીઓ પણ વેદમંત્રોનું
 ન કરી રહ્યાં છે, એમ મને લાગ્યું.
 હું વધારે શું કહું? તમારું કલ્યાણ થાઓ, ધ્યાન, પારણા
 સાધનભજનમાં હંમેશાં તમારું મન રહો. ભગવાનને
 કરો, ભગવાન સાથે જોડો.

તરો શા માટે? પ્રલય તો થવાનોજ છે. આ જે સર્વ કંઈ જોવામાં આવે છે, તે બધું લય પામી જશે. તો પછી આ બધી ધમાક શા સારું? ભગવાનની લીલા તો તેઓજ બાંધે છે. ખીચું ડોણ બાળી શકે, કહો તો ખરા? પ્રલય વખતે આ બધું કંઈજ રહેવાનું નથી. તમે જોતા નથી કે ધરતીકંપ થતાં ક્ષણવારમાં શું શું થઈ ચક્રિય છે? એનાથી ઘોડુંક વધારે ધાય એટલે પ્રલય. તે થતાં કેટલી વાર લાગે? આવી તો જીવની દશા છે.

તૃપ્તિ-સંતોષ થતાં નથી, મન તરફડાટ કરતું બટકયા કરે છે, ભગવાનને બાળવા માટે જે લગની લાગે છે; તેનેજ પ્રેમ કહે છે. તે અનુરાગ-પ્રેમનીજ જરૂર છે.

દાનના જેવો ખીજો ડોષ ધર્મ છે? ઇંદુચિરત કહે છે કે, પાણીમાં પડો, તરતજ પાણી તમને ઉપર લાવી દેશે. એકવાર દાન દઈ દો, તમને તે પાણું પ્રાપ્ત થશે. દાન એ શું ગમે તેવી વસ્તુ છે? બધા ધર્મોમાં દાનની વાત છે.

દાન તો કરજો, પરંતુ એના ઉપર એક પ્રકારનો બાર દેવની પલ્લુ જરૂર છે. દેશ, કાળ, પાત્ર વગેરેનો વિચાર કરીને દાન દેવાનું છે. કારણ કે કેટલી મહેનતના પૈસા છે! મોમાંથી લોડી વડે જે ત્યારે પેદા થાય છે. એ પૈસા મુપાત્રેજ ખરચાવા જોઈએ.

આ બ્રહ્માન્દની સાથે સ્વરખામણી કરવાથી આપણું તો કંઈજ રહેતું નથી. આ પૃથ્વી સૂચ્ય કરતાં નાની છે, વળી આપણે અ પૃથ્વી કરતા કેટલા બધા નાના છીએ! આવી વાત છે. અનંતનું સાથે જીવના કરવા જતાં આપણું તો કંઈજ રહેતું નથી. કાંડન વિનાનવેનાઓએ કેટલાંયે નક્કરો ચોપી કાઢ્યા છે તેઓ કહે છે કે, એ નવું કરતાં કેટલાંયે મોટાં છે. એ સિવાય બીજા એવા કેટલાંયે નક્કરો છે કે, જેમનો પ્રકાર દશ પૃથ્વી ઉપર અજાણ નથી. આ ઉપરથી વિચારી જુઓ કે આપણે કેટલા બધા અજાણ છીએ.

બુદ્ધદેવ શબ્દ જોઈને, વૃદ્ધ માનવીને જોઈને જીવોની રક્ષા કરવા માટે ચાલી નીકળ્યા. એમની ઇચ્છા મનુષ્યને જન્મ, મૃત્યુ અને વૃદ્ધાવસ્થાના ચક્રાવામાંથી છોડાવવાની હતી. તેને માટે તેમણે કેટકેટલાં સાધનભજન કરીને છેવટે નિર્વાણપ્રાપ્તિ રી. હિન્દુધર્મની સુક્ષિપ્ત એ એજ વસ્તુ છે, છતાં કંઈક ફેર છે. ભગવાનને પ્રાણપૂર્વક જણાવો કે, “હે ઈશ્વર! તમે આટલા બધા નિકટના હોવા છતાં ક્યાં છો? તમે જે પિતાનાયે પિતા, માતાનાયે માતા, બંધુનાયે બંધુ અને આત્માથીયે વિશેષ છો તેવા તમે ક્યાં છો? શું તમારાં દર્શન નહિ થાય?” આ પ્રમાણે કહીને તેમને બોલાવજો અને જણાવજો કે, “તમારા સિવાય મારે બીજું નહીં કંઈ જ નથી. તમારી પાસે હજી કરીને નહિ માથું તો ખીજા કોની પાસે ભાગવા જઈશ? કોઈ એક સાધુએ દશ હજાર રૂપિયા બેંકમાં રાખ્યા છે, એ સાંભળીને પરમહંસદેવે કહ્યું હતું કે, “જે આગળ પાછળને વિચાર કરીને કામ કરશે, તે મૂખ પતિત થશે.” ભગવાનને વિશાળદૃષ્ટિથી જોવા જોઈએ. એ વિશાળ ભાવ-હૃદય પહોંચ, સમુદ્ર, આકાશ વગેરે કુદરતનાં રમ્ય દર્શનો જોઈને એ ભાવ આણવો જોઈએ. બહાર કશું જ નથી, બધું અંદર છે. બહારનું જ્ઞાન કંઈ જ નથી. અંતરમાં એવું મધુર ગાન સાંભળવામાં આવે છે કે, બધું કેં થઈ ગયું છે. પરમહંસદેવ પંચવટીમાં ધ્યાન કરતાં કરતાં એવાજ સાંભળી શકતા હતા. એક દિવસ બપોરે હું જ્યારે પંચવટીમાં ધ્યાન કરતો હતો, પરમહંસદેવ શબ્દપ્રહ સંબંધી વિચાર કરતા હતા. એ વિચારો સાંભળી સાંભળીને વૃક્ષનાં પક્ષીઓ પણ વેદમંત્રોનું કરી રહ્યાં છે, એમ મને લાગ્યું. વધારે શું કહું? તમારું કલ્યાણ થાઓ, ધ્યાન, માર્ગ સાધનભજનમાં હંમેશાં તમારું નન રહે. ભગવાનને કરો, ભગવાન સાથે બોલો.

~ ૬૫૩૧૧૧૧ ~

શ્રીગુરુદેવચરણે નમઃ

વૃંદાવન,
તારીખ ૬-૨-૧૯૬૦

સવિનય નમસ્કાર. વિ. વિ. સાથે લખવાનું જે—

અનેક દિવસથી આપને કોઈ પત્ર લખી શક્યો નથી. આપની તકલીફની વાત વૃંદાવન આવીને સાંભળી અત્યંત દુઃખી થયો છું. હું ધારતો હતો કે, આપ આટલા દિવસ આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરીને કોઈ જગાએ હવાફેર માટે ગયા હશે. બધુંજ પ્રારબ્ધાધીન છે. જેટલા દિવસ ભાગ્યમાં હશે, તેટલા દિવસ શરીર ધારણ કરી રાખવાનું છે અને લોગ, દુઃખ અને સુખ લોગવવાનાં છે; તેને માટે આપ કંઈજ ચિંતા કરશો નહિ. શ્રીગુરુદેવની કૃપાથી આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરજો. તમને જ્યારે તાવ આવે છે, ત્યારે અનેક દિવસ સુખી દુઃખ હે છે. ગમે તેમ પણ તમારે હવાફેર માટે કોઈ ઉત્તમ સ્થાને જવાની જરૂર છે. કારણ કે હવાદારૂ કરતાં હવાફેરથી તમને ઘણો ફાયદો થશે. જ્યાં બધી ભતની સગવડ હોય ત્યાં જવું ઠીક છે. ઉત્તર પશ્ચિમાન્યલ અથવા કટક, ગમે ત્યાં, આ વખતે કોઈ જગાએ જઈને રહો. વધારે વિલંબ કરશો નહિ. કારણ કે સારમાં બધી સગવડ કરીને જવું, બધો વખત બખાથી બનવું નથી. ગમે તેા વિવેચક હો, જે ચાલું લાગે તે કરશો. અહીં કદી કશું પણ વધારે લાગે છે, પણ અહીંના લોકો કહે છે કે, પહેલા કળાં દમણાં બોલી છે અને રથપંદર દિવસમાં વળી વિરોધ બોલી થઈ જવાનો સંભવ લાગે છે.

૬ ક યી થકેને એક સાચી સાથે નર્મદાકિનારે જવાનો છે. નર્મદાના સ્નાનાદિ કરીને ઉદારનાયનાં દર્શન કરીને ત્યાં યાત્રા

દિવસ રહીશ. ઝુકારનાથનું સ્થાન (ઝુકારેશ્વર) નર્મદાકિનારે
અતિ ઉત્તમ સ્થાન છે. અનેક સાધુબાવા ત્યાં રહે છે. રહેવાની સારી
સગવડ છે. હું એક મઠમાં પહેલાં રહ્યો હતો. ચોતરફ પહાડો
અને એકાંત સ્થાન છે. ઘણું અમતકારી દૃશ્ય છે. ત્યાં ઘોડાક વધારે
દિવસ રહેવાની ઇચ્છા હતી, પરંતુ પ્રારબ્ધ ક્યાંથી ક્યાં લઈ
જાય છે. ત્યાંથી ગોદાવરીને કિનારે હંડકારજય, પંચવટીના વનનાં
દર્શન ક્યાં અને બેત્રણ દિવસ રહ્યો; ત્યાં રહેવાની સારી સગ-
વડ છે તેથી ઘણા અંસારી લોકો ત્યાં રહે છે. સ્થાન પણ બહુ
નિર્જન નથી. વનનું તો નામ પણ રહ્યું નથી, છતાં ચારે બાજુએ
મોટા મોટા પહાડો છે. ત્યાંથી સુબઈ ગયો હતો. સુબઈ અમે
સાતઆઠ દિવસ રહ્યા હતા. કેઈ પ્રકારની અગવડ પડી નહોતી.
એક સારા મકાનમાં બિતથો હતા. કાઢીપદ બાણુ મળ્યા હતા.
તેમણે અમને તેમને ઘેર રહેવાનો ખૂબ આગ્રહ કર્યો હતો.
પરંતુ ત્યાંના કરતાં અમે સારી જગાએ હતા, એટલે તેમને ત્યાં
ગયા નહિ. સુબઈથી એક શેડે અમને દ્વારકા જવાની વહાણની
ટિકિટ કઢાવી આપી. વહાણમાં લગભગ ૪૭ કલાક રહેવું પડે છે.
તે પછી દ્વારકા પહોંચાય છે. દ્વારકાધીશનું મંદિર લગભગ સમુ-
દ્રની નજીકમાં છે અને નાનું નથી. ત્યાંથી ૧૪ માઈલ દૂર બેટપુરી
નામની જગાએ ગયા હતા. ત્યાં ખૂબ ધામધૂમથી મંદિરનું સેવા-
કાર્ય થાય છે. ત્યાં દર્શન કરીને પાછા દ્વારકા આવીને વહાણમાં
બેસીને સુદામાપુરી ગયા. ત્યાંથી જૂનાગઢ ગયા, ત્યાંથી ગિરનાર
૭ માઈલ છે, ત્યાં બેએક દિવસ રહીને ગિરનાર પહાડ ઉપર ગયા.
ગિરનાર ઘણો બિંચો છે. દશ માઈલનો બિંચો ચઢાવ છે. અમને
ઉપર જતાં ઘણી તકલીફ પડી હતી. ત્રણચાર દિવસ શરીરે તકલીફ
રહી હતી. ત્યાંથી ગુજરાતના અમદાવાદ શહેરમાં આવ્યા અને
ત્યાંથી પાંચ પુષ્કરતીથ આવ્યા. પુષ્કરતીથ આવેનવ દિવસ

રહ્યા હતા. ત્યાં એક બંગાળી બ્રહ્મચારી છે. તેમણે અમને રહેવાની જગા આપી. ઘણા સરસ માણસ હતા. ત્યાં મારા સાધીને તાવ આવ્યો. તાવ કેમે કેમે વધતો જવાથી અમે બે જણ તેમને અજમેરની હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા. ત્યાં ડોક્ટરે કહ્યું કે તેને ન્યૂ-મોનિયા થયો છે. તેથી તેને દવાખાનામાં રાખીને અમે બે જણ વૃંદાવન આવ્યા છીએ. બ્રહ્મચારીએ અમને અહીં આવવામાં ઘણી મદદ કરી હતી. વરાહનગરના સૌને મારા પ્રણામ કહેજો. માતાજીની તબિયત કેમ છે? તેમને મારા અનેકાનેક પ્રણામ કહેજો. થોડેન ક્યાં અને કેવી સ્થિતિમાં છે? કૃપા કરીને પત્ર તરત લખજો; અને આપ મારા નમસ્કાર સ્વીકારજો. પત્રનો જવાબ તરતજ લખજો. હતિ.

શ્રિ. રાખાડ

વૃંદાવન,
તારીખ ૨૬-૩-૧૮૯૭

શ્રીગુરુદેવચરણે નમઃ

નમસ્કારપૂર્વક નિવેદન જે—

ગઈ કાલે તમારો એક પત્ર પ્રાપ્ત થતાં ઘણોજ આનંદ થયો. આ પહેલાં જે પોસ્ટકાર્ડમાં મારું શરીર સારું છે એમ લખ્યું છે, તે મારા પાસવા પ્રમાણે તમને મળ્યો હશે. મુરેશખાણુની પીડા કેમેકમે વધતી જાય છે, તે જાણીને અત્યંત દુઃખ થયું. શ્રીજનની ત્યાર જીવું રક્ષણ કરનાર છે તેઓ તેમજ રક્ષણ કરે તો ખર્ચ મંનડ છે નહિ તો આમાન્ય જીવની દરકારથી મુગ્ધ થાય તેમ નથી. જનરાજની કીર્તિ કેળવવા પદ; અમજી મકનું નથી. નાની નાની અંગાની, નાનકડો કેરો કે દુપનું કેરો, કમું પ્રમાણે. કુખ એવો જાનવરાજ હોય છે આ જનતામાં જન્મ નહીં. ને નહીં

તા. કે. રેવડા નં. ૬ દાવાવાડા કોટવાડવા નં. ૧૧૧
૩ મેના જન્મ કોટવાડવા નં. ૬

અને શાંતિમાં રહેનારા માણસો ઘણા વિરલ છે. ખરા ભાગ્યશાળી તો તેઓજ છે કે જેઓ બધી વાસનાઓથી મુક્ત થયા છે. મને લાગે છે કે શાંતિના રાજ્યમાં તેમનોજ અધિકાર છે. આ જગતમાં સુખનો ભાગ અતિ અલ્પ છે, દુઃખનો ભાગજ વધારે છે; અને આ દુઃખમય જીવન વિતાવતાંજ બધા દિવસો ગાળે છે. જગદીશ્વર પરમ દયામય થઈને તેમના જીવને આટલું બધું કષ્ટ કેમ આપે છે, તેનો ગૂઢ ભાવ તો તેઓજ જાણે છે. સામાન્ય જીવને જાણવાનો કંઈ ઉપાયજ નથી. જીવને આટલું બધું કષ્ટ માત્ર 'હું' અને 'મારું'ના અજ્ઞાનને લીધેજ છે; જેમનો અહંકાર તદ્દન ગળી ગયો છે—મન, બુદ્ધિ અને પ્રાણ જેમણે જગદીશ્વરને અર્પણ કર્યાં છે, જેમને મારું કહેવાનું કંઈ નથી, એવા માણસોજ સૌભાગ્યશાળી અને ખરેખરા સુખી છે. જીવના પોતાનામાં કંઈ પણ કરવાની શક્તિ નથી. પરંતુ તેમની આગળ આ પ્રાર્થના સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી. હે જગદીશ્વર! હું કંઈજ નથી. આવી જાગૃતિ રહો અને તમે સત્ય અને નિત્ય છો. એવું જ્ઞાન હંમેશાં રહે; આ પ્રમાણે થતાં અજ્ઞાન આક્રમણ કરી શકતું નથી. શ્રીપરમહંસદેવ કહેતા કે, “શ્રીપુત્રાદિમાં લોકોને જે જાતની આસક્તિ અને પ્રેમ છે તેવી આસક્તિ અને પ્રેમ ભગવાનમાં ફેટલાને છે?” મને તો લાગે છે કે, એના સોળમા ભાગના માણસો પણ ભગવાનને આહી શકતા નથી, છતાં ફેટલાક લોકો આહવાનો પ્રયત્ન કરતા બેવામાં આવે છે.

બાહ્ય જગતમાંથી મન દિપ્ત થયું છે અને બાહ્ય જગતમાંજ રહેવાનું તેને સારું લાગે એ તો મનનો સ્વધર્મ છે. આ મનને સર્વ પ્રકારે બાહ્ય વસ્તુઓમાંથી ઉઠાવી લઈને શ્રીહરિનાં ચરણોમાં સ્થિર કરવું, એ ભગવાનની કૃપા થયા વિના કોઈ પણ રીતે બનવું સંભવિત લાગતું નથી.

હાલમાં મારા મનની અવસ્થા બહુ સારી નથી. જેટલા

દિવસો બીય છે, તેટલા અજ્ઞાનતા અને અશાંતિમાં મનને બંધ કરતા બીય છે. સાધનભજન વડે મનની શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકો એવી આશા પણ નથી. જેમ પક્ષીને પાંખો ન હોય તો ઊડી શકે એવો અસંભવિત છે, તેજ પ્રમાણે પ્રેમ વિનાના સાધનભજનના પ્રયત્નને નકામા બીય છે. મને ખબર નથી કે મારે આવી અશાંતિમાં આવીશું માનસિક દુઃખમાં કેટલા દિવસો ગાળવા પડશે! હું શ્રીગુરુદેવની આગળ પ્રાર્થના કરું છું અને આપ આશીર્વાદ આપજો કે જેથી દેહાદિભાવમાંથી તરતજ મુક્ત થઈ શકું. આ જન્મમાં બીજી દેશી આશા નથી. હવે તો જીવતા રહેવું એ પણ દુઃખ છે. આપ આશીર્વાદ આપજો કે શ્રીગુરુદેવનાં ચરણોમાં મળી જઈ અને મને કોઈ પણ વાસના રહે નહિ.

નરેન હાલમાં કયાં સાધનભજન કરવા ગયો છે? પહેલાં પત્રમાં લખ્યું હતું કે, પાણિહારી ગાવા ઉપર પહેલાં જેટલી શક્તિ અને ભક્તિ હતાં તેટલાં હવે રહ્યાં નથી. આ વખતે લખ્યું છે કે તેમના આદેશથી બીજી કોઈ જગાએ તપસ્યા કરવા ગયા છે એમ હોય તો લાગે છે કે એમના ઉપર હજી એ ખૂબ વિશ્વાસ છે નહિ તો તેમનું સંભળીને સાધન કરવા શા માટે બીય? નરેન હાલમાં શું ગાણપુર નથી? ગાણપુરમાં હજી માંદા હોવાથી ગાણપુર રહે છે, તેઓ ત દુસ્ત થતાજ દલકરતા પાછા ફરશે. તેમ પાછા ફરના આપ પત્ર લખજો. એક જગ્યાએ રહેવાથી વિવિધ સ્થાને જવાને મન થા, આનુર થાય છે, એ તો માત્ર જન્મજી શ્રીગુરુદેવની કયામાં પણ હજી મને આનંદ આવતો નથી રિય થઈને જેનવથી બગાડે સમજી શકો તેઓ કહેતા, "જેમને અહીં છે તેમને ત્યાં પણ છે, અને જેમને અહીં નથી, તેમને ત્યાં પણ નથી" ખરી વાત હજી હમણાજ મનન થા પાંખો ન હોય તો નહીં નહીં નહીં નહીં એમ લખ્યું છે અને ત્યાં આનંદને લેવું રહેશે. આગળ ઉપર નિર્મલનને અન્યત્ર થા

લક્ષિ છે અને તેમની સેવા કરવી અને તેમને કોઈ પ્રકારની તકલીફ ન થાય એ જોવાનું અમારું સૌનું કર્તવ્ય છે. મારું ઘણુંજ હુલોમ્ય છે કે તેમની કોઈ પણ પ્રકારે સેવા કરી શક્યો નથી. અમારા ઉપર તેમનો સાચો પ્રેમ છે. માતાજી ગંગાસ્નાન કરે અને ગંગાકિનારે રહે એવી અમારી ઘણી ઘણી ઇચ્છા છે, પરંતુ કદાચ નિરંજન તેમને લઈ જઈને કંઈક ગરબડ કરી મૂકશે. જો કે માતાજીને તો ગરબડથી ઘાટ ગમતાં નથી. તેમના ચરણોમાં મારા અસંખ્ય પ્રણામ કહેજો; અને કહેજો કે તેઓ આશીર્વાદ આપે કે જેથી ભગવાનના ચરણોમાં મારી અચળ લક્ષિ થાય.

હાલમાં અહીં ઇન્ડિયન-આ નામના તાવનો ખૂબ ઉપદ્રવ છે. નાના મોટા સૌ કોઈ એમાં સપડાયા છે. લગભગ બધાજ તાવના ભોગ થઈ પડ્યા છે, છતાં કોઈ એથી મર્યું નથી. પરંતુ હજી તાવ ઓછો થયો નથી-હજી પણ ઘણાને થાય છે. માણસના અભાવે અનેક જગાએ મંદિરનાં સેવાકાર્ય દીલમાં પડ્યા છે. આપને મંદિરે પણ મહામહેનતે જવાય છે. નવો માણસ આવે છે તે જોયાર દિવસ ઠામ કરીને તાવે પડે છે, અહીં બીજા માણસો મળતા નથી. તાવવાળે શરીરે ભગવાનની સેવા કરું છું એમ કહેવાય.

ગોસાંઈજી (શ્રીવિજયકૃષ્ણ ગોસ્વામી)ની તબિયત બહુ સારી નથી. તેમનું શરીર કંઈક અસ્વસ્થ છે. મને લાગે છે કે તેઓ થોડા સમયમાં સાજા થઈ જશે. મારું શરીર હજી પણ ઘણું અશક્ત છે. સ્નાન પણ સહેવાતું નથી. છોકરો વધારે સારો છે. તે ચાલીને ઉત્તરાખંડ વાત, પણ એક સફળ હસ્થે કહ્યું છે કે તે તાવથી સાજો થશે એટલે તે અને છોકરો સાથે હરિદ્વાર જશે. માળા તરતજ મોકલવાનો પ્રયત્ન કરજો. યોગેનને મારા સમાચાર આપ્યો. હું તેને પત્ર લખી શકતો નથી, તેથી તે મને માફ કરે. વરાહનગરમાં સોને મારા પ્રમાણ કહેજો અને આપ પણ કૃપાદષ્ટિ રાખજો, એજ. વિ. આપનો રાખાલ

શ્રીગુરુદેવચરણે નમઃ

શ્રીવૃંદાવન ધામ,
તારીખ ૬-૮-૧૯૯૭

મારા વહાલા !

તમારા બે પત્રો મળવાથી ઘણો સંતોષ થયો. શ્રીમદ્ જ્ઞાનાનંદ સ્વામી આશ્રાથી રવાના થયા પછી બીજી કંઈ ખબર મળી નથી. તેઓ વચ્ચે અડલાહાળાદ અને મિર્જાપુર ધર્મને પછી કાશી જાયે. કાશી પહોંચ્યા પછી તમને પત્ર લખશે, એ વિષે ચિંતા કરશે નહિ. હંમેશાં સંસંગ કરતા રહેજો. અમૃત વસ્તુઓના સમાગમથી એટલે કે સંસારના સંસર્ગથી મનના લાવે ખરાબ થઈ જાય છે. મને લાગે છે કે તમે સંસારના અનેક મુખો લોગળ્યા છે અને તેની અનિત્યતા પણ સારી રીતે સમજ્યા છો. હવે એ બધા સંસારોનો ત્યાગ કરી જીવનને પવિત્ર કરવાનો પ્રયત્ન કરો; તેથી જીવનમાં અને પરલોકના જીવનમાં એ નિત્યાનંદસ્વરૂપને જાણી શક્યો. સંસારમાં અનેક પ્રલોભનો છે, પણ જે અંતરથી બચી શકાયો. શ્રીહરિનાં ચરણકમળોનું સ્મરણ અને પ્રાર્થના કરો છે, તે અનાયાસે જ એમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે. તમને એક વાત યાદ કરાવી દઉં છું, આ કામ તરત જ કરજો. શ્રીગુરુદેવના ઉપદેશો જેટલા લખ્યા છે, તેની બને તેમ જરૂરી નહિ કરીને મોકલી આપ્યો; તમે કેટલી રીતે રહો છો તે પણ વચ્ચે વચ્ચે લખજો. બેજ.

હિ પ્રદ્યાનંદ

શ્રીગુરુદેવચરણે નમઃ

બેલુગ મઠ,
તારીખ ૧૬-૫-૧૯૯૬

વહાલા !

તમારો પત્ર મળ્યો છે. પણ વચ્ચે મળે છે. અસ્વસ્થ રહેવાથી અને વિવિધ કાર્યોના રોકાઈ રહેવાથી તમને પત્ર લખવાનું સમય નથી આવ્યું છે કે ને મારે તમને લખવું. તમારું શ્રીગુરુદેવનાં ચરણકમળોનું સ્મરણ અને પ્રાર્થના કરો છે, તે અનાયાસે જ એમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે. તમને એક વાત યાદ કરાવી દઉં છું, આ કામ તરત જ કરજો. શ્રીગુરુદેવના ઉપદેશો જેટલા લખ્યા છે, તેની બને તેમ જરૂરી નહિ કરીને મોકલી આપ્યો; તમે કેટલી રીતે રહો છો તે પણ વચ્ચે વચ્ચે લખજો. બેજ.

આમંત્રણ આપીને તેડી ગયા છે; ત્યાંથી કાશ્મીર જશે. સાથે સ્વામી તુર્યાનંદ, સદાનંદ અને સ્વરૂપાનંદ તથા ચાર મહત્ત્વ ગયેલી છે, એ મહત્ત્વ ને મારા ધાર્વા પ્રમાણે તમે જાણેલી છે. મિસ્ટ્રીસ ખુલ, મીસ મેકિલવોડ, મીસ નોબલ અને મિસ્ટ્રીસ પેટર્સન-છેલ્લા મેડમ કલકત્તા રહે છે. તેમના પતિ કલકત્તા ખાતેના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાના કોન્સલ જનરલ છે. સ્વામી નિત્યાનંદ ત્યાં છે અને સારા છે જાણી ખૂબ ખુશી થયો છું; માસિક પત્રિકાના નિયમો હજી પ્રસિદ્ધ થયા નથી; બહાર પડતાં તમારી પાસે ટેલિગ્રાફ મોકલાવી આપીશ. હાલમાં કલકત્તામાં પ્લેગનો ભારે ઉપદ્રવ છે. ઘણા માણસો શહેર છોડીને ગયા છે અને જાય છે. મુખ્ય મુખ્ય હોસ્પિટલો કહે છે કે પ્લેગ નથી. હજી પણ બરાબર ખબર પડતી નથી. સ્વામીજીએ મને આજ્ઞા આપી છે કે, જો હજી પણ કલકત્તામાં પ્લેગ હોય, તો હોસ્પિટલ ઉઘાડીને સામાન્ય અને ગરીબ લોકોની સેવા શુદ્ધ કરવી જોઈશે. કલકત્તામાં સ્થાન શોધાય છે. આજ્ઞા છે કે તમે સારા હશો. શ્રીભગવાનનાં ચરણોકમળોમાં હંમેશાં સ્મરણમનન રાખજો તેથી સર્વ પ્રકારની મલિનતા દૂર થઈ જશે. રોજ પ્રાતઃકાળે અને સંધ્યાકાળે એક અલગ ઘરમાં ધૂપ વગેરે કરીને, એક આસન ઉપર બેસીને જેટલી ઘડી અને તેટલી ઘડી નિયમિતરૂપે ધ્યાન, જપ વગેરે કરજો. આ સંસારમાં જન્મ લઈને જે જેટલો સમય ઈશ્વરની ઉપાસનામાં ગાળી શકે, તેટલું તેનું જીવન સારુંક થયું. અનિત્ય પદાર્થોમાં જેટલી આસક્તિ છે, તેટલી વધુ અશાંતિ ભોગવવી પડે છે*. હું પ્રાર્થના કરું

* સાબળ, સાબળ. એ સંસારસંકટ મારા પાખર મન! આ બધી ચામરતાનો પોટલો દરિયામાં ફેંકી દઈને અર્નત શુભસાગરનાં ચરણોમાં પ્રીતિવાણું તું ક્યારે થશે? જેટલું અને તેટલું પહેલું એ શ્રીચરણોમાં વળી જા, કે જેથી આ બધી જગતના, દાવરાગો ને લોહીના ઉમાળા શાંત થાય. ચેત રે મન ચેત! ઝટપટ ચેતી જા. અને સમજ કે સંસારસ્થળં ત્વજ મોદિનિદ્રા ।

—અનુવાદક

હું કે, શ્રીભગવાનની કૃપાથી તમારી શુદ્ધિ ધર્મમાર્ગમાં રહો.
 જો ઈશ્વર કૃપાથી કલકત્તામાં પ્લેગ નહિ હોય તો આવતા
 શિયાળામાં શારદાનંદ સ્વામી અને હું ઠાકા જવા ધારીએ છીએ.
 શ્રીયુત નિત્યાનંદ સ્વામીને મારા નમસ્કાર કહેશે. એજ.
 પ્રેમ અને લલી લાગણીઓપૂર્વક,
 તમારો સાથો બ્રહ્માનંદ

ગેહુર મઠ,
 તારીખ ૧૭-૧-૧૮૯૮

મારા વહાલા,

આશા રાખું છું કે તમે કુદ્યજ હશે. થોડાક દિવસ પહેલાં
 તમને એક પત્ર લખ્યો હતો તે મળ્યો હશે. સ્વામી શ્રીનિત્યાનં-
 દજીને હમણાં કેમ છે અને તેઓ ક્યાં છે, તે વિગતસર લખજો.

સ્વામીજી હાલમાં આલમોરાથી કાશ્મીર ગયા છે, ખીમ
 સાધુઓ આલમોરા છે. માત્ર જો જળ શીર્કલાસ પર્વત જોવા ગયા
 છે. ત્યાં મડમાં રહેવા જેવાં પાણી ધર તૈયાર કરવા માટે કોન્ટ્રી-
 ઠટરને જાનું આપવામાં આવ્યું છે ત્રણ મહિનામાં તૈયાર થઈ જશે.
 આવના આસો મહિનામાં મઠ ત્યાં લઈ જઈ શકાશે.

હાલમાં તમારા મનની અવસ્થા કેવી છે? ઈશ્વરકૃપાથી
 શિવાય મનને શાંતિ થતી નથી હોય તો હજારનું ગમ છે. દીને થોડો
 થોડો સમય પચાત, જપ, દીનંત વગેરે કરજો નથી બાંધી, શરીર
 અને રાત્રી પણ જ સાધનમંડળને પગિનું પ્રેમ થાય છે ના
 અંતરમાં અનેક માનુષી કેટલાક દિવસ સુધી તોડે નહીં. તમને
 કેમને કહેવું નહીં જ શકાર અથવા આનંદ નહિ પ્રેમ થાય. તમે
 નિસ્તિક જેવા થઈ જાય છે, તેનું કારણ એજ છે કે તેમને નરો
 પ્રેમ રહેતો નથી પ્રેમ ન હોવા તો આવનમંડળ થાય નહીં. અને
 પિયરના પગ નથી અનુરાગ વિનાના ન હોય, મન અને
 હૃદય. દુઃખ અને અશાન્તિનય રહે છે અનુષ્ઠાન થાય નહીં.

એટલું કદ ભોગવી શકે છે, તેટલોજ તે પરિણામે વધુ શાંતિ પામે છે. પરમહંસદેવ હ મેમાં કહેતા-“હરિસે લાગી રહો રે બાઈ, તેરો બનત બનત બનિ જાઈ” ખૂબ મંડી પડો, “ગમન કરી લે પણ દંડ પ્રાણથક્રી અદકું હો જી.”

કલકત્તામાં પ્લેગ બહુ ચાલે છે. સાંભળવા પ્રમાણે ઘણા માણસો એના ભોગ યાય છે. કોઈ કહે છે કે સહેજ શંકા થતાં લોકો દવાખાને જાય છે. ગમે તેમ હવે તો શ્રીજગદંબાની કૃપા થાય તોજ કુશળ છે. નહિ તો સમસ્ત બંગાળ નષ્ટબ્રહ્મ થઈ જશે. નોકર વગેરેને માટે લોકોને એટલું બધું દુઃખ પડે છે કે, કહેવાની વાતજ નહિ. શિયાળાની શરૂઆતમાં હું અને શરદમહારાજ ઠાકા હરી આવવા ઇચ્છીએ છીએ તે પહેલાં તમને લખીશ. હાલ તમારે ત્યાં હવાપાણી કેવાં છે તે લખજો. શ્રીયુત નાગમહારાય કેમ છે? તેમને મારા નમસ્કાર કહેજો x x x મારું શરીર કંઈક ખરાબ થતું જાય છે-અમ પડવા લાગ્યા છે. આશા છે કે તમે કુશળ હશે, હાલ એજ.

પ્રેમ અને આશીર્વાદપૂર્વક
તમારો સાથો પ્રદાનંદ

શ્રીગુરુદેવ ચરણે નમઃ

બેલુર મઠ,
તારીખ ૬-૬-૧૮૯૮

મારા વહાલા,

તમારા બે પત્રો સમયસર મળ્યા છે. આહ્મોડાથી સદાનંદ સ્વામી હમણાં આવેલા હતા, તેમને કોઈ કામને લીધે અમારે કેટલાક દિવસ કલકત્તા રહેવાનું થયું હતું. તેથી તમને યોગ્ય સમયે જવાબ આપી શક્યો નથી. આહ્મોડાથી ‘પ્રયુદ્ધ ભારત’ બહાર પડ્યો. ૧લી ઓગસ્ટથી નિયમિતરૂપે બહાર પડ્યો. વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ.૬ રૂપિયો છે. વચ્ચે વચ્ચે તેમાં સ્વામીજીના લેખો આવશે. તમે તેના આહુક થાઓ અને વાંચજો. તેમાં ચુંદર લેખો આવશે.

તમે નિયમિતરૂપે સાધનભજન કરો છો, એ સાંભળીને ખૂબ સુખી થયો છું. બે વરસ આ પ્રમાણે નિયમિત અભ્યાસ કરવાથી પરિણામે કૃણ સમજી શકશો. તમારું શરીર ખરાબ હોવાથી વધારે વાર બેસવાની જરૂર નથી. પહેલાં ધીરે ધીરે અભ્યાસ કરવો ખૂબ સારો છે. આજે હું કામમાં રોકાયેલો છું, તેથી વધારે લખી શકતો નથી.

સ્વામીજીના ઠાકા જવા સંબંધી કંઈ સાંભળ્યું નથી. બે શિયાળામાં અહીં આવે તો જઈ શકે. તેઓ પોતેજ સહાયિય છે, તેમની ઇચ્છા-અનિચ્છા કંઈજ નથી, તમે આગ્રહ કરશો તો જરૂર આવશે. અમને જવાની ખાસ ઇચ્છા છે. એ વખતે તમને લખીશ. અહીં ડેટલાક દિવસ ખૂબ વરસાદ પડ્યો છે અમારાં નવા મકામાં રહેવા જેવાં ઘર બનાવવાનું શરૂ કર્યું છે. જેતલ મઠિનામાં પૂરાં ધવાનો સંભવ છે. આશા છે કે તમે કુશળ હશો. હાલ એજ.

પ્રેમ અને ભક્તી ઇચ્છાઓ સાથે
તમારો સાચો પ્રદાનક

શ્રીગુરુદેવ ચરણે નમઃ

મારા વદાલા,

બેલુર માં,

તા. ૧૫-૫-૧૯૨૩

અનેક દિવસ પછી તમારો પત્ર મળતા ખૂબ આનંદ થયો અને વિરતુ ખગરઅંતર લાગી તમે તાત્કાલ : શ્રી ગુપ્તી છે. લાગીને ખૂબ સુખી થયો છું. પાનંડની જે મળ્યાં મેં કહી છે, તે મળી છે તે લાગુએ મળ્યાં પછી મુદ્દા છે. ને પૂત પચંદ પછી છે પરંતુ મંદાવરા જતા જતાનું કે પાનંડની છે. ત્યાં કરતાં કંઈક અગત્ય પડે છે તે તમે જાણો છો. મળ્યાં તરતજ મોકલી આપો તો પહેલું અગત્યની રહેવાનું કાગળી વનેરે ન્યેરે એ મળે છે. મળેલાં પાનંડની વનેરે રહેવાના અને નાધનના નામ

એ પ્રમાણે મનમાં નિશ્ચય કર્યો છે. શ્રીગુરુદેવની જેવી ઇચ્છા હશે તે પ્રમાણે થશે.

વૈરાગ્ય ન આવે તો ભગવાનના ભાવ ધારણ કરી શકાતા નથી. મને દૃઢ શ્રદ્ધા છે કે જેમનામાં જેટલો વૈરાગ્ય વધારે તેઓ તેટલી આંતરિક શાંતિ પ્રાપ્ત કરે છે. શ્રીરામકૃષ્ણદેવ સાચેજ વિવેક-વૈરાગ્યની મૂર્તિ હતા. દ્વિસો બય છે તેમ તેમ તેમનો મહિમા સમજી શકું છું. વિવેક-વૈરાગ્ય વિષે શાસ્ત્રમાં વાંચ્યું છે, પરંતુ શ્રીરામકૃષ્ણમાં તેના જ્વલંત દર્શન થયાં છે. મારું કમ-ભાગ્ય છે કે આવી ચીજ જોઈ, સાંભળીને પણ મારા જીવનમાં ભિતારી શક્યો નથી. મઠમાં એક પાતાળ કૂવો ખોદાય છે, તેના ઘણા કામમાં છું. વચ્ચે વચ્ચે ખખરઅંતર લખતા રહી સુખી કરજો. હાલ એજ.

પ્રેમ અને ભલી લાગણીઓપૂર્વક
તમારો સાચો શ્રદ્ધાળુ

શ્રીરથયાત્રા ભદ્રક—ઓરિસ્સા,
તારીખ ૧૪-૭-૧૯૧૫

શ્રીરામકૃષ્ણ શરણુમ પ્રિય,

મેં ધાર્યું હતું કે તપશ્ચર્યા વગેરે કરીને અમને બધાને ભૂલી ગયા છો. હવે જણાય છે કે એમ નથી, અમારું કંઈક કંઈક તો સ્મરણ કરો છો. તમે તપશ્ચર્યા માટે કાશી જાઓ છો, તો જાઓ. પરંતુ મને પણ કંઈક આકર્ષણ કરજો કે જેથી અમારે પણ ત્યાં આવવાનું થાય. અહો ! કેવું સુંદર સ્થાન ! ત્યાં જઈને રહેવાની કોને ઇચ્છા ન થાય ? હું જેમને જોઉં છું તેમને કહું છું કે જાઓ, કાશી જઈને તપશ્ચર્યા કરો. કાશી તપશ્ચર્યાનું સર્વત્રેષ્ઠ સ્થાન છે. મને બ્યારે બ્યારે કાશી યાદ આવે છે, ત્યારે થાય છે કે બધું ઓળખીને ત્યાં જાઉં. x x x x બાકીનું જીવન કાશીએ જઈને ગાળીશ, એવી મારા મનની પ્રવ્રણ ઇચ્છા

છે. કાશીની વાત યાદ આવતાં બીજી કોઈ પણ વાત સારી લાગતી નથી. વધારે શું કહેવું? એકાંતમાં સ્થિર ચિત્તે બેસીને ભગવત્ પ્રેમમાં મસ્ત બનીને રહેવું એજ કાશીમાં રહ્યાનું પરમ ફળ છે. પ્રેમ અને શુભેચ્છાઓ બાણુઓ. હાલ એજ.

તમારો વહાલો, પ્રહ્લાદ

ભદ્રક ઓરિસ્સા,
સન-૧૯૧૫

શ્રીરામકૃષ્ણ શરણમ્ શ્રીમાન,

તમારો પત્ર પ્રાપ્ત થયો. શ્રીભગવાનની ઇચ્છાથી તમને સાધન-ભજન કરવાની ઇચ્છા થઈ છે અને અનુકૂળ સ્થાન મળ્યું છે એ બાબતે સુખી થયો. બધું ભગવાનની ઇચ્છાથી થયું છે. જ્યારે બધા પ્રકારની સગવડ મળી છે ત્યારે સમયનો સફળપયોગ કરો. નકામો સમય ગુમાવશો નહિ. મોટા મોટા પ્રશ્નોમાં માથું નહિ મારતાં કંઈક ને કંઈક કામ કરો. પ્રયત્ન કરવાથીજ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે, એવી શ્રદ્ધા રાખીને કામમાં લાગી જાઓ. પ્રયત્ન નહિ કરતાં ખાલી મોટા મોટા પ્રશ્નોની પાછળ પડીને છૂવળ માગવાથી કંઈ પણ કામ થશે નહિ. જ્યારે બધા પ્રકારની સગવડ મળી છે, ત્યારે મોટાકા દિવસ સાધન-ભજનમાં બરાબર લાગી જાઓ. જોગમાં જોડાઈ એક વરસ તો જરૂર. હેલ-મન શુદ્ધ થશે, ભગવાનની દૃષ્ટિમાં સાચવી શકાશે.

આવીશવની ચિંતાઓ અને ફાગટના કામોમાં મન નહિ એટલાં મોટા દિવસ બનવાનને આશ્ચર્ય રહે. એની મ.રી ઇંગ્લેન્ડ ઉપાસ, જપ, સ્મરણ, મનન વગેરેમાં કરશે. લોકોને લેવા કરીને બીજાને ને ઉપદેશ આપશે. નહિ ... રની પેડે નવલેખ કરવાથી નવશે નહિ. શરીર દબ્બુ ચપલ છે, મન ઉપર લજ્જિત નથી. કેટલુંક પ્રકાશના નિર્દોષ પદ્મ નથી, આ વનનંત. કામ નથી. હા. હા. હા. મનને નિયંત્રિત કરવાથી કંઈ નહીં.

શકશે નહિ. ઉપદેશ અને લોકસમાગમનો સમસ્ત જીવન પૂરતો સમય મળશે. હમણાં તો હાડીને મંડી પડો. વ્યાકુળ પ્રાણે ભગવાનને પ્રાર્થના કરો, તેઓ બધા પ્રશ્નોનો ઉકેલ લાવી દેશે. નીચે તમારા પ્રશ્નોનો યથાશક્તિ ઉત્તર આપું છું, આ બાવે થોડા દિવસ ચાલી શકવાથી યદ્યપ્ત કલ્યાણ થશે.

પ્રશ્ન:-ચોવીસ કલાકમાં કેટલો સમય ધ્યાનભજન કરવા યોગ્ય છે અને કેટલો સમય પૂજાપાઠમાં આપવો યોગ્ય છે?

ઉત્તર:-ધ્યાન, જપ, અને પૂજાપાઠમાં જેટલો સમય આપી શકાય તેટલું વિશેષ કલ્યાણ છે. જેઓ માત્ર સાધન-ભજન ઉપર આધાર રાખવા ઇચ્છે છે તેમણે લગભગ ૧૫-૧૬ કલાક ધ્યાન અને જપ, કરવાં જોઈએ. અભ્યાસ કરવાથી સાથે સાથે સમય વળી વિશેષ વધી જશે. મન જેટલું આંતરિક બાબતો વળશે, તેટલો વિશેષ આનંદ પ્રાપ્ત થશે. એક વખત ભજનમાં આનંદ આવ્યા પછી કોઈ પણ પ્રકારે તે છોડી દેવાની ઇચ્છા થશે નહિ. ત્યારે કેટલો સમય શું કરવું એ પ્રશ્નો ઉત્તર મન પોતાની મેળેજ આપી રહેશે. મનની આવી સ્થિતિ ન થતાં સુધી ચોવીસ કલાક-માંથી ૩ ભાગનો સમય ધ્યાનજપમાં જે રીતે બાય, તેનો ખાસ પ્રયત્ન કરજો. બાકીના સમયમાં સફ્રમંથનો પાઠ કરજો અને ધ્યાનજપને વખતે મનમાં કેવા કેવા ભાવો બીજે છે, મન જેટલું સ્થિર થાય છે, વગેરે બાબતો વિચારજો. માત્ર આંખકાન બંધ કરીને કલાકેક ધ્યાનજપ કરવાથી બધું પતી જતું નથી. ભગવાન સંબંધી વિશેષ ચિંતન કરવાની જરૂર છે. આ ભાવથી ચિંતન કરવાથી મનની અવસ્થા ખાસ સમજી શકાય છે અને મનમાં જે બધો ગરબડ થાય છે તેનો ત્યાગ કરવાનો પ્રયત્ન કરી શકાય છે. આ પ્રમાણે એક એક કરીને ત્યાગ કરીને મન બ્યારે શાન્ત થઈ જશે, ત્યારેજ બરાબર ધ્યાનજપ થશે. આ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા

માટેજ ધ્યાનજપ કરવાનાં છે. ધ્યાનજપનો ઉદ્દેશ મનને શાન્ત કરવાનો છે. ધ્યાનજપ કરવાથી જો મન શાન્ત ન થાય, જો આનંદ ન આવે, તો સમજવું કે ધ્યાનજપ બરાબર થતાં નથી. વળી એક બાબતમાં વિશેષ ધ્યાન રાખજો કે, જેમણે તમારા આહારાદિની જોગવાઈ કરી આપી છે, તે તમારા શુભ કર્મોનું શ્રેયું કે ફળ પ્રાપ્ત કરશે. સંચય એટલો જોઈએ કે ખર્ચવા છતાં પણ પોતાને માટે કંઈક રહે.

પ્રશ્ન:-મન અનેક વાર જપ કરવા ઇચ્છતું નથી; ત્યારે ધ્યાનજપ છોડી દઈને પાઠ વગેરે કરવાં યોગ્ય છે કે જોરપૂર્વક ધ્યાનજપ કરવાં યોગ્ય છે ?

ઉત્તર:-મન પ્રયત્ન કરવા ઇચ્છતું નથી, તે તો બધી વખત સુખજ ઇચ્છે છે. કંઈ પણ પ્રાપ્ત કરવું હોય તો પ્રયત્ન કરવો જોઈશે. શરૂઆતની અવસ્થામાં અભ્યાસ દૃઢ કરવા માટે જોરપૂર્વક ધ્યાનજપ વગેરે કરવાં પડે છે. જો વધારે વાર એસતાં કુઝ જમાય તો સૂતાં સૂતાં જપ કરવા. અને એમ કરતાં જિંદગી આવે તો ફરતા ફરતાં જપ કરજો. આ પ્રમાણે અભ્યાસ દૃઢ અને મજબૂત કરી લેવો જોઈશે. ઇચ્છા ન થતાંજ શું છોડી દેશે ? આ બારે આવવાથી કોઈ પણ દિવસ અભ્યાસ દૃઢ થતો નથી મનની સાથે રીતસર વાત કરવી જોઈએ. આ જાતના પ્રયત્નોનું નામજ સાધન છે મનને વશ કરવું એજ સાધનમાર્ગનું ઉદ્દેશ છે.

પ્રશ્ન - પ્રાણાયામ, આસનાદિ હઠયોગની ક્રિયાઓ યોગી વધારે પ્રમ.ણના કરવી જરૂરની છે કે નહીં ?

ઉત્તર:-હઠયોગ એ બધું કરવાની જરૂર નથી, જનરલનું નામજમનજ કરો, પ્રાણના કરો, રત્નરત્ન-મનન કરો. તેમજ નમ કે ને જે જરૂરી હશે તે કરાવી લેજો એવી ચક્ર.
પ્રશ્ન - ૧૯૫૩-૬ કેટલો સમય અને ધ્યાનજપ કેટલો નમજ કરવો જરૂર છે અને નિદ્રાની કેટલો જરૂર છે ?

ઉત્તર:-ચોવીસ કલાકમાં લગભગ ત્રણ ભાગના સમયમાંથી બે ભાગનો સમય ધ્યાનજપમાં અને બાકીનો એક ભાગ, પૂજાપાઠ ચિંતન, નિત્યકર્મ અને આરામ માટે રાખવો સારો છે. સ્વસ્થ શરીરને ચાર કલાકની ઊંઘ પૂરતી છે. કોઈને જેએક કલાક વધારે નિદ્રાની જરૂર પડે છે. પાંચ કલાકથી વધારે ઊંઘ તો રોગનું લક્ષણ છે. ખૂબ સૂવાથી શરીરને આરામ મળતો નથી, પણ શરીર ખરાબ થાય છે અને નુકસાન કરે છે. સાધકે ઊંઘમાં વધુ સમય ગાળવો યોગ્ય નથી. શરૂઆતની ઉંમરમાં મનને ઘડી લેા, ઊંઘવાનો સમય તો પાછળથી ઘણો મળશે. કોઈને કંઈ કામ કરવાનું કહેતાં પ્રથમ તો શરીરથી સહન થયે નહિ, આરામ ભેગ્રથે, વગેરે વિવિધ પ્રકારની વાત કરે છે. પરિશ્રમ કરવાની વાત નહિ. પણ આરામ, આરામ ને આરામજ ભેધએ છે! જેઓ જરાબર ધ્યાનજપ કરે છે, તેમની બધી ઇન્દ્રિયો એવી નિયમિત કામ આપે છે કે તેમને માટે ચાર કલાકની ઊંઘ પૂરતી છે. સામાન્ય રીતે લોકો અનિયમિતપણે ચાલીને શરીર અને મનને એટલા બધાં થકવી નાખે છે કે, આઠ-દશ કલાક ઊંઘવાથી પણ તેમને પૂરતો આરામ મળી રહેતો નથી. જીવનને નિયમિત કરવાનો પ્રયત્ન કરો. ઘડિયાળની માફક ચાલો. તેથી શરીર અને મન ખૂબ સારું રહેશે. કંઈક ને કંઈક તો કરોજ. ખાલી પ્રશ્ના પૂછવાથી કંઈ વળશે નહિ. કામમાં લાગી જાઓ, પછી બધું ભેધ થકયો, સમજી શકશો.

પ્રશ્ન:-આહારની બાબતમાં શું કરવું ઠીક છે? જે મળી આવે તે ખાઈ લેવું કે ખાવાપીવામાં કંઈક વિચાર રાખવો?

ઉત્તર:-સાધન-ભજનના સમયમાં જાને તો વિચાર કરીનેજ ખાવાપીવાનું રાખવું સારું છે. કેટલીક વસ્તુઓ ખાવાથી ઊંઘ વધે છે, તે ન ખાવી એજ ઠીક છે. મીઠાઈ અને જલદી પચે નહિ તેવા ભારે ખોરાકો ન ખાવાએજ સારું છે. ભારે પદાર્થો ખાવાથી

તમોશુલુ વધી જાય છે અને ખૂબ જીંઘ આવે છે. તમે તો જિંઘણો કે જપ કર્યો? જે સહેજે પચી જાય તે બધી ચીજો વડે ત્રણમાંથી બે ભાગ જેટલું પેટ ભરીને ખાવાથી શરીરની શક્તિ વધે છે. ભરપેટ ખાવાથી બધી શક્તિ ખાધેલું પચવવામાં જ ચાલી જાય છે. અને પેટમાં વાયુ ભરાવા લાગે છે. ત્રણ ભાગમાંથી એક ભાગ ખાલી રાખવાથી આ પ્રમાણે થતું નથી. સ્વસ્થ શરીર ભજનમાં સહાયક છે.

સાધનભજનમાં મન સારી રીતે બેસી ગયા પછી કોઈક વાર વધુ ખવાઈ ગયું તો વાંધો નહિ. સાધનભજનના સમયમાં જેઓ બેએક કલાક ખંડારનાં દામોમાં ગાળતા હોય તેમણે માધુકરી કરીને ખાવું સારું છે. માધુકરીનું અન્ન શુદ્ધ અન્ન છે. એ અન્ન ખાઈને ભજન કરવાથી દોષ લાગતો નથી. બેસીને ખાવાથી કાતાને ભજનનો કેટલોક ભાગ આપવો પડે છે, તેથી માધુકરી કરીને જમવું એ ઠીક છે.

પ્રશ્ન:-સાધનભજન વખતે મોન રહેવું સારું કે નહિ? કોઈ દામને માટે વાત કરવી જરૂરી હોય ને મોન લીધું હોય છતાં મન ચંચળ થાય, ત્યારે તેવી સ્થિતિમાં શું કરવું યોગ્ય છે?

ઉત્તર:-આવે વખતે મોન રહેવું એ પણ ઠીક નથી તેનજ ખટુ બોલવું એ પણ સારું નથી. ખંડારના મોન કરતાં આંતરિક મોન એજ જાત છે જરૂરથી વધારે વાત ન કરવાથી પણ દામ પતી જાય છે તેન કરીને મોન રહેવાના પણ અનેક દોષો રહેલા છે.

પ્રશ્ન:-કપડાવસ્તુ કેટલા રાખવા ચાગ્યાં કેટલો દીપ અને તાપ ચંદન કે-વ સ્વિત્ત છે?

ઉત્તર:-સાધન રજા કપડા રાખવાની જરૂર છે. જાન જાત રીતે ખટુ કે જાત નહન કરી શુદ્ધ નથી પચી પડતો નવર જેવો કપડો વાહે જાવડો કપડો તે પણ ચાલુ નાહ. જાન જાત રીતે નેતરજા નહીં વાહે રાખવો જાન જાત રીતે

આપોઆપ આવી મળે તો પણ વધારે લેવાં ઉચિત નથી. ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવા એજ ઉદ્દેશ છે. કઠોરતા નરી-સહનશીલતા પ્રાપ્ત કરવી એજ કામ નથી; શરીર સ્વસ્થ રાખવાને માટે જેટલાં કપડાંલેતાની જરૂર હોય તેટલાંનો ઉપયોગ કરવો. એથી વધારે રાખવાં અને ઉપયોગ કરવો એ તો બાબુપણું છે. સાધુએ બાબુ બની જવું ઘણુંજ ખરાબ છે. વિલાસિતાને માટે લોકો પાસે બિલા માગવી એ અત્યંત ખરાબ છે.

પ્રશ્ન:-મારા પોતાથી કશુંજ બની શકે તેમ નથી, આપ આશીર્વાદ આપો કે પરમહંસદેવ અને આપની ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ થાય અને આપની કૃપા સમજવાની અને ધારણ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય.

ઉત્તર:-પોતાના ઉપર અવિશ્વાસ લાવો નહિ. શ્રીપરમહંસદેવજ બધી સગવડ કરી દેશે. જે સવજન તમને મદદ આપે છે, તે ભગવાનની ઇચ્છાજ બાબુજો. ભગવાન ઉપર વિશ્વાસ રાખો. તેમનું નામસ્મરણ કરતા જાઓ, તેજ બધું સમજાવી દેશે. અસ્થિર થશો નહિ, પડ્યા રહો; નામસ્મરણ કરો અને પ્રયત્ન કરો. પ્રયત્ન કરશો એટલે વસ્તુની પ્રાપ્તિ થશે, નકામી ચિંતાઓમાં અને મોટા મોટા પ્રશ્નોમાં સમય જોશો નહિ. ખૂબ સુંદર સુયોગ પ્રાપ્ત થયો છે, તેને નકામો ગુમાવશો નહિ. ભગવાનની કૃપા સૌની ઉપર છે, થોડાક પ્રયત્ન કરવાથી, આંખો જોલીને જોવાથી સમજી શકાય છે. જો ઝડી' આવ્યા હો, ગુરુદેવની કૃપા પામ્યા હો, તો તેઓ જેમ કહે છે, તેજ જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરો. નકામો સમય ગુમાવશો નહિ.

પ્રશ્નો લગભગ બધા વિષયો ઉપર કર્યા છે, ઉત્તર પણ સર્વ પ્રકારના આપ્યા છે; હવે જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરો. જે સજ્જને તમારે માટે બધો જંઘાબસ્ત કરી લીધો છે, તેમને મારી

શુભાશિષ્ય કહેજો. તમારા પત્રથી સમજ્યો છું કે એ લોકો સ્વાભાવિકપણે જ ભક્ત છે. દ્રવ્યનો સંદુપયોગ કરવાની ઇચ્છા દેટલા માણસોને થાય છે? ખાસ કરીને મોટા માણસોનેજ. તેમણે તમારે માટે આટલું કયું છે, તેમનું ખર્ચ નકામું જ રહેશે નહિ. તમે એવી રીતે રહેજો કે તમારું ચારિત્ર્ય જોઈને તેમને સંદુપયોગ કરવાની વૃત્તિ દિવસે દિવસે વધે. તમારાં સારાંતરણાં કાંઈનું પરિણામ તેમને પણ કંઈક લોગવનું પડશે. એવું કાંઈ પણ કામ કર્યો નહિ કે જેનું ખરાબ પરિણામ તેમને લોગવનું પડે. સ્વાધ્યાન! માન-યશના ભિખારી થશો નહિ.

શ્રીભગવાનની હંમેશાં પ્રાર્થના કરજો કે જેથી માન-વધની ઇચ્છા મનમાં ધ્યારે પણ લગે નહિ. મારી શુભાશિષ્ય બહુજો. શ્રીકાકુરને પ્રાર્થના કરું છું કે તેઓ તમારા મનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે, સંતુષ્ટિ આપે અને સાચા મનુષ્ય બનાવે! હાઉ એજ. ગુજરાતી બ્રહ્માનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણમઠ મયડાપૂર-મરાઠા,
ઓગસ્ટ, ૧૯૧૮

શ્રીગુરુદેવચરણે નમઃ

કર્યાબિયા,

તારો પત્ર મળ્યો. x x x એવું કહીને મનને ઠીક કરી લો કે જેથી મનથી અનોચર કંઈજ રહે, નહીં. એજ અત્યંતી મહાન પુરુષનું ચિત્તન કરીને મનને તેમનામાંજ સંપૂર્ણરૂપે રૂપ કરી દો. એમ થવાથી મન મહાદેવિયો રહે. મન જશે, પછી મનથી અનોચર એવું કશું નહિ રહે. એજ મહાપુરુષના જે નામ વડેને જનન વિજાન થાનેનું છે. નિષ્ક અને હોવા તેવો ક્યારેક નિષ્ક સ્વરૂપમાં રહે છે અને વ્યવસ્થા વાલે ન. રૂપન ન જનનને. ઉપદેશન કરના. રહે છે ન. વાત વાતે. ન. ન. અને વિચર કરે. વિચાર કરવાથી જ. રહે. ઉપદેશ વાલે. જે. ન. રૂપને જ જ ન થાય છે.

“દર્શન દો હે પ્રભો ! દીન હીન બાણી આપ,
રોગે દુઃખી, શોકે વ્યાકુળ, મલિન મતિ રંકને.”

સંસારમાં રહેવા જતાં વિવિધ પ્રકારના આઘાતપ્રત્યાઘાતો-
માં થઈને જીવન ગાળવું પડે છે. આ સંસારની એવીજ રીત છે.
જે એ પરમપદનો આશરો લઈ શકે છે, તેજ વીરની પેઠે સહન
કરતો જાય છે.

કવિ રામપ્રસાદે ગાયું છે કે—

તોમાર સૃષ્ટિ દષ્ટિ પોડા મિષ્ટ બોલે ધૂરે મરિ.

મહાપુરુષો હિમાલયના ઉચ્ચ શિખરની પેઠે નિશ્ચલ થઈને
સંસારમાં જીવન ગાળે છે. હિમાલયના શિખર ઉપર કેટલાં
તોફાન, કેટલી વૃષ્ટિ, કેટલો અંજાવાત અને કેટલા વજ્રપાતો
થાય છે, પણ એ આ બધું નિશ્ચળતાપૂર્વક તેના મસ્તક ઉપર
ધારણ કરે છે અને સહન કરી શકે છે.

કવિ રામપ્રસાદે ગાયું છે કે—

દેખ, સુખ પેઠે^૧ લોક ગર્વ કરે; આમિ કરિર દુઃખેર^૨ ભડાઈ
ભાવનાતરંગો દૂરની બાળતને પાસે બાંધી રાખે છે. તે ઘણી
વાર મનને ભાવરાજ્યમાં દુઃખ અને સુખની વચ્ચે થઈને લઈ જાય
છે. ભાવ નહિ આવવાથી સ્વાર્થને દૂર કરી શકાતો નથી. ભાવ
વડેજ નિઃકામ અને નિઃસ્વાર્થભાવ પ્રાપ્ત થાય છે—“જેવો ભાવ
તેવોજ લાભ,”

“નદનદી સાત સમુદ્ર સખ સખ ભરપુર

તુલસી ચાતક કા એક બિન્દુ બિના સખ દૂર”

ભાવ કહો, ભક્તિ કહો, પ્રેમ કહો, જ્ઞાન કહો, બધાં સુધી
ભગવાનની પાસે પહોંચાડે નહિ, ત્યાંસુધી બધું સાર રહિત છે.

“કિ છાર^૪ શશાંક બ્યોતિઃ મલિનતા તાય હે,

જદિ સે ચાંદ પ્રકાશે તવ પ્રેમ મુખચાંદ ઉદય નહિ હે”

શુભાકાંક્ષી પ્રદ્યાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ હુવનેશ્વર, પુરી,

તારીખ ૩-૧૨-૧૯૨૧

શ્રીગુરુચરણે નમઃ કલ્યાણિયા,

આજે તમારો પત્ર મળવાથી ખૂબી હકીકત બણી છે. તેમપરી-
ક્ષા આપો કે નહિ, એ સંબંધી મારો અભિપ્રાય બહુવા ઇચ્છો
છો. તમને જો પરીક્ષા આપવાની ખાસ ઇચ્છા હોય તો હર્ષ થકો
છો. નહિ તો તમે તો સ્ત્રી છો, તમને પરીક્ષા આપવાથી ચોભાત
થવાનો છે? ઘેર ખૂબ ધ્યાન આપીને અભ્યાસ કરી દો કે જેથી
ગીતા, ભાગવત વગેરે મૂળ ગ્રંથો સારી રીતે સમજી શકો, પરં-
હંસદેવ કહેતા: “પાશમદ્ધ શુભ અને પાશમુક્ત શિવ.” તેથી આ
ખધા પાશથી લગભગ ખધાને પાંડિત્યનું અભિમાન વળગે છે અને
તેઓ ભગવાનને બૂઝી બાય છે. તમારે પોતાને માટે પાઠ-પુસ્તકો
સમજવા માટે જેટલા સંસ્કૃતની જરૂર હોય તેટલું શીખજો. પાઠ
થઈને શું થવાનું? જેથી સંસારમાં રહીને હંમેશાં શ્રીભગવાનનું
સ્મરણમનન, આધનભજન કરી શકો, તે તરફ વિશેષ દૃષ્ટિ રાખો.
ક્યામાં કહ્યું છે કે, જે દિવસે ભગવાનનું ભજન ન કરી શકાય,
તે દિવસ નકામો ગયો બહુવો. તેથી તમે ભગવાનના આપન
ભજનમાં વિશેષ મન લગાડવાનો પ્રયાન કરો કે જેથી નિત્ય એ
પ્રમાણે કરી શકો.

મારે તરતજ કેવડકતા જવાની જરૂર છે ત્યાં કેટલાક દિવસ
રહીયા કારણ કે પાંડા દિવસ પછી ત્યાં બકતોને જેવા પાંડો-
ત્યાં જઈને તમે અને પત્ર લખજો. પછી જે પ્રકારની વ્યવસ્થા પડે,
તે તમને જાણશે. મારા શુભચિન્ત્ર બહુજો-હાર અને

ગુનાક છે હાર ના

પરમહંસદેવનાં દર્શન કરવાને તલસવા લાગ્યું.

દિલ્હીથી કલકત્તા આવીને તેમણે 'મેકેન્ઝી કંપની'માં નોકરી લીધી. ત્યારે પણ તેઓ બ્રાહ્મોસમાજમાં આવતાજતા હતા. શ્રીપરમહંસદેવના ભક્ત શ્રીરામચંદ્ર દત્તના એક સગા પાસેથી તેમણે પરમહંસદેવ સંબંધી અનેક વાતો સાંભળી. ક્રમે ક્રમે બ્રાહ્મોસમાજમાંથી તેમનું મન બિતરી ગયું. કારણ કે તેમનું મન પ્રારે આધ્યાત્મિક રાજ્યમાં તદ્દપ ધર્મ જવા માટે તલપાપક હ્મ રહ્યું હતું. સત્યને જાણવા માટે તે વખતે તેઓ અત્યંત જરાસુ અને તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે અત્યંત ઉત્સુક હતા. મને સત્યની શોધની લગની લાગી હતી !

એક દિવસ તેમના સાંભળવામાં આવ્યું કે, પરમહંસદેવ મચંદ્ર દત્તને ત્યાં પધારનાર છે. ઇ. સ. ૧૮૮૦ અથવા ૮૧ ! સાલમાં તેમણે આ શુભ પ્રસંગે તેમનાં દર્શન કરવાનું કી કયું. સંધ્યાકાળે રામબાબુને ઘેર જઈને જોયું કે, પરમહંસદેવ એક ઓરડામાં બેઠેલા છે. ઘણા લોકો ત્યાં એકઠા રેલા છે અને તેઓ અર્ધલાવાસ્થામાં અનેક માણસો સાથે તાલાપ કરી રહ્યા છે. અત્યંત એકાગ્રતાપૂર્વક તારકનાથ પરમહંસદેવની વાતો સાંભળવા લાગ્યા. તેઓ ઘણા સમય પહેલાં સમાધિની વાતો જાણવા આતુર હતા અને અતિ આ-
 'પૂર્વક તેમણે સાંભળ્યું કે, પરમહંસદેવ તે દિવસે સમાધિ ! જ વાતાંલાપ કરે છે. આથી તેમને ઘણું જ આનંદ થયો. એક દિવસોથી જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની તેમની ઇચ્છા હતી, વસ્તુ પ્રાપ્ત થવાથી તેમનો પ્રાણ આનંદથી યનગન યનગન બી બહો. થોડી વાર પછી તેઓ ધીરે ધીરે બહાર ચાલ્યા. આ એક દિવસના પ્રસંગથીજ તેમને પરમહંસદેવને માટે મુન આકર્ષણ થયું અને તેમણે બીજે યનિવારે જ દક્ષિણેશ્વર

શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ ભુવનેશ્વર, પુરી,
તારીખ ૩-૧૨-૧૯૨૧

શ્રીગુરુચરણે નમઃ કલ્યાણિયા,

આજે તમારો પત્ર મળવાથી ખૂબી હકીકત બાણી છે. તેમ પરી-
ક્ષા આપે કે નહિ, એ સંબંધી મારો અભિપ્રાય બહુવા ઠંડો
છો. તમને જો પરીક્ષા આપવાની ખાસ ઇચ્છા હોય તો દર્ધ થકો
છો. નહિ તો તમે તો સી છો, તમને પરીક્ષા આપવાથી શો તાત
થવાનો છે? ઘેર ખૂબ ધ્યાન આપીને અભ્યાસ કરી લો કે જો
ગીતા, ભાગવત વગેરે મૂળ ગ્રંથો સારી રીતે સમજી શકો, પરમ-
દંસદેવ કહેતા: "પાશબદ જીવ અને પાશમુક્ત શિવ." તેથી આ
ખધા પાશથી હમબમ ખધાને પાંડિત્યનું અભિમાન વળજે છે અને
નંદો ભગવાનને મૂલી લાય છે. તમારે પોતાને માટે પાશ-પુરવઠો
સમજવા માટે જેટલા સંસ્કૃતની જરૂર હોય તેટલું શીખજો. પાંચ
યદને મુ ધવાનું? જેથી સંસારમાં રહીને હંમેશાં શ્રીભગવાનનું
સ્મરણમનન, નામનમજન કરી શકો, તે તરફ વિશેષ દિલ્લિ રાખો.
કયાં મ કહુ છે કે, જે દિવસે ભગવાનનું ભજન ન કરી શકા-
તે દિવસ નકામો ગયો બહુવો. તેથી તમે ભગવાનના સાધન-
ભજનન વિશે નવ લગાડવાનો પ્રયત્ન કરો કે જોડી નિયમે
...

... જરૂર છે. ત્યાં જેટલા દિવસ
... ત્યાં બહોતોને એવા પાશ-
... પછી જે પ્રકારની વ્યવસ્થા કરે
... મુનાશિષ બહુવો-લાવ નેજ.
મુનાકોટી ૪૬-૧૬

स्वामी श्रीशिवानंदजीनું
સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર, વાર્તા-
લાપ્સે, લેખો અને પત્રો

स्वामी श्रीशिवानंदजी

संक्षिप्त जीवनचरित्र

ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના આજે કેટલા બધા અનુયાયીઓ અને ભક્તો છે; કેટલા બધા લોકોના તેઓ ચિરપરિચિત છે, તેનો આંક માંડી શકાય તેમ નથી. તેઓ તો એક દિવસ દક્ષિણેશ્વરમાં એક નવીન સાધનચક્ર ચલાવી ગયા અને આજે તેમના કેન્દ્રસ્થ ભાવશાશિ કેઈ એક અભૂતપૂર્વ ઉપાયથી ભારતવર્ષ અને ભારતવર્ષ બહારના અન્ય પ્રદેશોમાં પોતાનો આત્મવિકાસ સાધીને, માનવપ્રગતિના એક અતિ ઉચ્ચ પક સુધી પહોંચીને, એક નવચેતનની રચના કરી રહ્યો છે. તેઓ માનવજાતની જીવનમરણની સંધિશ્લેષે સર્વધર્મસમન્વયરૂપ મહાવાણીને મૂર્ત કરીને પ્રત્યેક વ્યક્તિના હૃદયની સંકીર્ણતા દૂર કરવા માટે અવતર્યા હતા. આ સુવિશાળ યુગકાયને માટે તેઓ જે કેટલાક ગરવાગાંધ્યા શિષ્યોને સાથે લાવ્યા હતા, તેઓમાં મહાપુરુષ શિવાનંદજીનું સ્થાન સૌથી મોખરે છે.

અહો ! તેમના અંતરંગ લીલાપાપંદો સાથે પરમહંસદેવ કેટલી કેટલી ભાવમધુર લીલાઓ ફેરી ગયા છે ! દક્ષિણેશ્વર.

સંપૂર્ણરૂપે આ સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્રમાં લખવું સંભવિત નથી.

આરે દિશાઓમાંથી ધર્મપિપાસુ ભક્તો મહાપુરુષ મહારાજના ચરણોમાં આવીને આગોટતા. જેમણે એક વાર જોયું છે, તેઓ મુગ્ધ થયેલા છે. તેમનાં હૃદયમાં જે આકર્ષણશક્તિ ભગૃત રહેતી, તે અમે આત્મરાજ્યના એક ઉચ્ચ સ્થાને પહોંચ્યા વિના કેવી રીતે સમજી શકીએ? છેલ્લાં વર્ષોમાં વાતસલ્યપ્રેમ જાણે અતિશય ઊભરાઈ આવ્યો હતો. નાના-મોટા, ધનધાન-નિર્ધન સૌ કોઈ આવતા. કેટલો બધો રનેહ! કેટલો બધો પ્રેમ! અહો કેટલી સહાનુભૂતિપૂર્વક તેઓ સૌને આદરસત્કાર કરતા, તે લખીને શી રીતે સમજાવવું? પ્રાણુ વડે પ્રાણુનો સ્પર્શ કરીને જેમણે જાણ્યું છે, તેઓ જ તે જાણે છે.

મહાપુરુષ મહારાજનું 'પહેલાંનું' નામ તારકનાથ ઘોષલ હતું. એવીસ પરગણા જિલ્લામાં ખારાસત ગામમાં ઈ. સ. ૧૮૫૪ (?) માગસર વદિ એકાદશીને દિવસે તેઓ જન્મ્યા હતા. તે વખતમાં ખારાસતમાં ઘોષલ કુટુંબ ઘણું પ્રતિભા-શાળી હતું. તેમના પૂર્વજ શ્રી. હરિકૃષ્ણ ઘોષલ કૃષ્ણનગરના રાજાના દીવાન હતા; અને તેમનાં માતાના પિતા શ્રી. દીનબંધુ મુખોપાધ્યાય ખારાસતમાં વકીલ હતા. તેમના પિતા શ્રી. કાનાઈલાલ ઘોષલ પણ ત્યાં વકીલ હતા. તેઓ શુભ કાલી-સાધક હતા. કાર્યવશાત તેઓ દક્ષિણેશ્વર આવતા જતા હતા. તેમનાં પત્ની વામાસુંદરી એક ભક્ત ઓ હતી. વામાસુંદરી પ્રથમ પુત્રના વિયોગ પછી તારકેશ્વરની કઠોર તપસ્યા કરીને મહાપુરુષજીને પુત્રરૂપે પામ્યાં હતાં. તેથી માતાએ પુત્રનું નામ 'તારક' રાખ્યું હતું.

કાનાઈલાલજીએ શ્રીરામકૃષ્ણદેવને જે દિવસે જોયા હતા, તે

દિવસથી તેમને કોઈ અપૂર્વ આકર્ષણ થયું હતું અને તેઓ મંદિરમાં આવીને પરમહંસદેવને મળ્યા વિના પાછા ફરતા નહિ. આ સમયમાં સાધના કરતાં કરતાં એક વાર શ્રીરામ-કૃષ્ણદેવને શરીરે અતિશય બળતરા થવા લાગી. કોઈ દવાથી રોગની શાંતિ થતી નહોતી. એક દિવસ કાનાઈબાણુને પાસે જોઈને તેઓએ રોગની વાત કરી. બધી વાત સાંભળીને તેમણે પરમહંસદેવને તેમનું ઇષ્ટકવચ આપ્યું અને તે પાસે જઈ પાથી તેમની બળતરા શાંત થઈ.

બાદ્યકાળની ચરૂઆતથી જ તારકનું મન બધું કોઈ જુદા જ રાખ્યમાં વિચરતું હતું. તેઓ ત્યારથી જ નિયમિત ધ્યાન-પારણા વગેરે કરતા. હૃદયના ઝંડા પ્રદેશમાંથી વચ્ચે વચ્ચે તેમને કોઈ મધુર આનંદવાન આવતું; તેને લીધે તેઓ તરત જ એટલા બધા ઝંડા જોતરી જતા કે, નજીકના ચાથીઓ પણ તરત અવાક થઈ જતા. ત્યારે કોણ બોલતું હતું કે, આ સામાન્ય બાળક કવિધ્યમાં આટલા મોટા મહાપુરુષ થશે!

નમે તેમ, પણ ધોરનના આગમન સાથે સાથે તેઓ પણ નમવના જુદા જુદા પાનિક માળસોની પેઠે મહાતમા કેટલાક નવાજી પ્રાસોનમાજમાં આવવાજવા લાગ્યા. તેઓ કોઈવચાતુ દિગ્વી નવા. ત્યાં તેમના એક બાળક કોમુથી પર્મચિયક લાંબી ચર્ચાઓ થઈ હતી. તે પ્રયત્ન કરીને પર્મચર્ચાની પૂર્ણતા પ્રયત્ન કરી નમવિ કેઈ મહાપુરુષ વિના કેઈ નમે અતિશય દુર્ગત વસ્તુ છે. પર્મચર્ચાને બાંધી પૂર્ણ કે, જેમને બંદેલી નમવિ અને કહેને તેમને દિગ્વી નવા. કહેને કહેને ૧૫૫૨થી ૧૬૧૨

પરમહંસદેવનાં દર્શન કરવાને તલસલા લાગ્યું.

દિલ્હીથી કલકત્તા આવીને તેમણે 'મેકેન્ઝી કંપની'માં નોકરી લીધી. ત્યારે પણ તેઓ બ્રાહ્મોસમાજમાં આવતાજતા હતા. શ્રીપરમહંસદેવના ભક્ત શ્રીરામચંદ્ર દત્તના એક સગા પાસેથી તેમણે પરમહંસદેવ સંબંધી અનેક વાતો સાંભળી. કમે કમે બ્રાહ્મોસમાજમાંથી તેમનું મન જિતરી ગયું. કારણ કે તેમનું મન ત્યારે આધ્યાત્મિક રાજ્યમાં તદ્રૂપ થઈ જવા માટે તલપાપક થઈ રહ્યું હતું. સત્યને જાણવા માટે તે વખતે તેઓ અત્યંત જિજ્ઞાસુ અને તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે અત્યંત ઉત્સુક હતા. તેમને સત્યની શોધની લગની લાગી હતી !

એક દિવસ તેમના સાંભળવામાં આવ્યું કે, પરમહંસદેવ રામચંદ્ર દત્તને ત્યાં પધારનાર છે. ઇ. સ. ૧૮૮૦ અથવા ૮૧ ની સાલમાં તેમણે આ શુભ પ્રસંગે તેમનાં દર્શન કરવાનું નક્કી કર્યું. સંધ્યાકાળે રામબાણુને ઘેર જઈને જોયું કે, પરમહંસદેવ એક ઓરડામાં બેઠેલા છે. ઘણા લોકો ત્યાં એકઠા થયેલા છે અને તેઓ અધંભાવાસ્થામાં અનેક માણસો સાથે વાર્તાલાપ કરી રહ્યા છે. અત્યંત એકાગ્રતાપૂર્વક તારકનાથ પરમહંસદેવની વાતો સાંભળવા લાગ્યા. તેઓ ઘણા સમય પહેલાંથી સમાધિની વાતો જાણવા આતુર હતા અને અતિ આત્મ્યપૂર્વક તેમણે સાંભળ્યું કે, પરમહંસદેવ તે દિવસે સમાધિ વિષે જ વાર્તાલાપ કરે છે. આથી તેમને ઘણું જ આનંદ થયો. અનેક દિવસોથી જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની તેમની ઇચ્છા હતી, તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થવાથી તેમનો પ્રાણ આનંદથી યનગન યનગન નાચી ઊઠ્યો. ચોરી વાર પછી તેઓ ધીરે ધીરે બહાર આવ્યા ગયા. આ એક દિવસના પ્રસંગથીજ તેમને પરમહંસદેવને માટે અદ્ભુત આકર્ષણ થયું અને તેમણે બીજે શનિવારે જ દક્ષિણેશ્વર

સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યાં. એ સતે દક્ષિણેશ્વર રહી જવા માટે પર-
મહંસદેવે તેમને વારંવાર આગ્રહ કરીને કહ્યું કે, “આજે રાત્રે
અહીં રહો; એક દિવસ આવવાથી શું વધારે સ્થાયી ફળ
પ્રાપ્ત થાય ખરું કે? ઘણી વાર આવવાનો પ્રયત્ન કરજો.”

“આવતી કાલે સાંજે આવજો.” એમ કહીને તે દિવસે તો
રમ્યા આવી. આમ ભાવપૂર્વક આવ-જા કરવાથી પરમહંસદેવની
સાથે ક્રમેક્રમે તેમને ઘનિષ્ઠ સંબંધ બંધાયો અને વૃદ્ધિ પામ્યો.
એક દિવસ પરમહંસદેવે તેમને કહ્યું: “જુઓ, અહીં ને કોઈ
આવે છે, તેમના બાપનું નામ અથવા તે કયાંથી આવે છે, એ
બધું કંઈ જ હું પૂછતો નથી. માત્ર તેનું હૃદય જોઈ લઉં છું.
પરંતુ તમારા પિતા અને ઘર-કુટુંબ બધા વિષે બહુવાની
ઇચ્છા થાય છે.” જ્યારે પરમહંસદેવે સાંભળ્યું કે, પૂર્વપરિ-
ચિત કાનાઈબાણુ જ તેમના પિતા છે, ત્યારે તેમણે કાનાઈ-
બાણુના કવચથી પોતાના શરીરની બહારના કેવી રીતે શાંત
થઈ હતી, તે વાત ઠઠી સંભળાવી અને ફરીથી તેમને મળ-
વાની ઇચ્છા જણાવી. તારક પણ આ વાત સાંભળીને અત્યંત
આશ્ચર્ય પામ્યા. પછી કાનાઈબાણુ એક દિવસ ત્યાં આવ્યા
ત્યારે પરમહંસદેવ પોતાના ચરણો તેમના બેજામાં સખીને
અમાધિસ્થ થયા. કાનાઈબાણુ પણ પરમહંસદેવના ચરણોને
વજગી પડીને રડતા રડતા ચિત્રવત્ સંપ્ત ગયા.

ત્યારથી તારક પરમહંસદેવ પ્રત્યે ધણા જ આકર્ષાયા. વખત
મળતાં તેઓ દક્ષિણેશ્વર આવ્યા જતા. પરમહંસદેવની બે-એક
વાંતો સંભળીને, જગડંબા માટેની તેમની ઉન્માદ-અવસ્થા
જોઈને તેઓ સાંસ્ત્રિક આનંદથી નાની બિડતા હતા.

એક દિવસ ધણે ભાગે ત્રીજા કે ચોથી વાર પરમહંસ-
દેવનાં દર્શન કર્યા પછી પરમહંસદેવે તેમને એક આજ્ઞા આપી

જઈને જીભ જહાર કાઢવાનું કહ્યું અને જીભ ઉપર કોણ બંધે
ગું થે લખી દીધું. આ પછી તારકનું મન બાહ્યજગતમાંથી કોણ
નહો કયાં થે ચાલ્યું ગયું બસ, એકદમ સમાધિસ્થ ! ક્ષણાર-
માં આટલા મોટા વિરાટ જગતનાં વિરાટ દૃશ્યો કોણ બંધે
કયાં થે અદૃશ્ય થઈ ગયાં, તે તેઓ કંઈ પણ બાણી શક્યા નહિ.

એક બીજે દિવસે પણ પરમહંસદેવે બાવાવસ્થામાં તેમને
સ્પર્શ કર્યો અને તેઓ પણ સમાધિસ્થ થઈ ગયા. તે દિવસે
સ્વામી પ્રદ્યાનંદ મહારાજ પણ ત્યાં હાજર હતા. ત્યારપછી
પત્ર એક વાર તેમની આવી અવસ્થા થઈ હતી.

આ સમયની માનસિક અવસ્થા વિષે મહાપુરુષ મહારા-
જને પૂછતાં તેમણે કહ્યું: “વારંવાર મનમાં થતું કે, પરમહંસ-
દેવ આમળા રહ્યા કરે. એક દિવસ રાત્રે કાઢીમાતાના
મંદિર સામે ગિતો રહીને ખૂબ રહ્યો હતો. આ બાબત પરમ-
હંસદેવ મને ગેરહાજર જોઈને વિચારમાં પડી ગયા હતા.
પાસે જતાં જ તેઓ બોલ્યા: ‘જેઓ જગવાનને ખાતર રહે છે,
તેમના ઉપર તે કૃપા કરે છે. આંખનાં અગુથી પૂર્વજીવનમાં
પાપો શિવાઈ બાધ છે.’ એક દિવસ હું પંચવટીમાં ૧૧.૪
કરને હતો, તેવામાં પરમહંસદેવ ત્યાં આગ્યા. મારા તરફ
જોઈ જોઈ રહી પડ્યો. તેઓ કંઈ પણ બોલ્યા વિના થઈને
ગયા. ત્યારે મારી અંદર બંધે કોઈ એક પ્રકાર રહેલ
વસ્તુ અને અર્ધ જાગ્રત પ્રજ્વળત પ્રજ્વળત મારી આ અવસ્થા
એ ને જનકદેવે જાનંદ પાનીને બોલ્યા કે, ‘જનકદેવ
... ને કોઈ થયેલો છે.’ ત્યાર પછી તેમના અંતર
... ને મને કંઈક ખાતરનું બાધું. દિવસ પછે
... જાતરના રહેલા પ્રજ્વળતના ગુણ ...
... રહેલો.”

પરમહંસદેવને પામીને તારકને લાગ્યું કે, પોતે પોતાના મનની ઇચ્છા પ્રમાણેના ગુરુ પ્રાપ્ત કર્યા છે. જેને માટે તેમના પ્રાણ તરફડતા હતા, જે એ મહાન અનંતને માર્ગે તેમને લઈ જઈ શકશે, તે તેમને પ્રાપ્ત થયા છે. પછી બીજું શું જોઈએ? તેઓ પરમહંસદેવની સાથે જેમ જેમ અંતરંગ ભાવે હળવા-મળવા લાગ્યા, તેમ-તેમ તેમને લાગવા માંડ્યું કે, તેમનો સંસારપાશ છૂટતો જાય છે. તેઓ પરમહંસદેવને પોતાના સર્વશ્રેષ્ઠ સ્વજન માનવા લાગ્યા. આ સમયે તેમની કૃપાથી તારકની કુંડલિની શક્તિ જાગૃત થઈ હતી. તેઓ સમજ્યા કે, સર્વ ધર્મનો જેમનામાં સમન્વય થયો છે તે આ શ્રીરામકૃષ્ણને જાણવાથી જ બધું જણાઈ ગયું છે. પરમહંસદેવે પણ તેમનો સર્વ ભાર શરૂ કરી લીધો !

મહાપુરુષજીના એક પત્ર ઉપરથી તેમના આદિ જીવનના પ્રસંગો અને પરમહંસદેવ સંબંધી અનેક વાતો જાણી શકાય છે. નીચે એ પત્રનો ઘોડો ભાગ આપવામાં આવ્યો છે.

“બાલ્યાવસ્થાથીજ ધર્મજીવન તરફ એક પ્રકારનું માર્ગે સ્વાભાવિક વલણ હતું અને ભોગ એ જીવનનું લક્ષ્ય નથી, એવી વિવેકબુદ્ધિ મારા અંતરમાં આપોઆપ જ જાગી ઊઠી હતી. ઉંમર થતાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિની સાથે સાથે આ બંને ભાવો વળી વિશેષ દૃઢ થયા. ભગવદ્-જ્ઞાનની શોધખોળમાં હું કલકત્તાના વિવિધ ધર્મસંપ્રદાયો અને મંદિરોમાં જવા લાગ્યો; પરંતુ ક્યાં ચે સાચી શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ નહિ. કોઈ પણ વૈરાગ્યની વાત જોરપૂર્વક કહી શક્યું નહિ. વળી મને એક પણ યથાર્થ આધ્યાત્મિક જ્ઞાનસંપત્તિ માનવી મળ્યો નહિ. ત્યાર પછી ૧૮૮૦ અથવા ૮૧ ની સાલમાં શ્રીરામકૃષ્ણની વાત સંભળી અને તેમને મળવા તેમના કલકત્તામાં રહેતા

“શ્રીરામકૃષ્ણમાં બીજામાં ધર્મભાવના જાગૃત કરવાની શક્તિ હતી અને તેઓ તેમનું મન જ્ઞાનની ઉચ્ચ ભૂમિકામાં ઉઠાવી જઈ શકતા હતા. તેઓ એ બધું વિચાર, શક્તિ અને સ્પર્શ દ્વારા કરી શકતા હતા. સ્વામી વિવેકાનંદજી અને બીજા અમે અનેક જણ ઘણી વાર તેમના દર્શને જતા અને તેમની કૃપાથી અમને જ્ઞાનની ઉચ્ચ ભૂમિકાઓમાં આરોહણ કરવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત થયો હતો. મને યોતાને જ તેમના સ્પર્શથી અને ઇચ્છાથી તેમના જીવનકાળમાં જ ત્રણ વાર સમાધિપ્રાપ્તિનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું હતું. તેમની ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક શક્તિના સપ્રમાણ દર્શાવ તરીકે હું બલેજ જીવતો છું. આ મોહ નથી કે સ્વપ્ન પણ નથી; કારણ કે આ બધા અનુભવોથી ચારિત્ર્ય ઉપર એક પ્રકારનું અપૂર્વ અને સ્થાયી પરિવર્તન તેઓ લાવી દેતા હતા.”

પરમહંસદેવ પ્રત્યેક કાર્યમાં તેમના શિષ્યો પ્રત્યે દક્ષિણતા હતા. નિત્યજીવનની જે કંઈ આંતરિક્ષીઓ અને સારા-માઠા વિચારો એ બધું જ તેઓ તેમના શિષ્યોને બરાબર સમજાવતા. તેઓ બહુતા હતા કે, તેઓ બાળક છે-હજી દુનિયાને તેઓ બરાબર ઓળખી શક્યા નથી; તે જ પ્રમાણે આધ્યાત્મિક રાજ્યમાં પણ તેમનું બાળમન હજી દંઠ થયું નથી; તેથી તેઓ બધો વખત તેમને યોતાને આશ્રયે રાખવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. પરમહંસદેવની શિષ્યામણ સંજોગોથી બોલતાં એક દિવસ મહાપુરુષ મહારાજે કહ્યું: “ત્યારે હું ઘણી વાર ગંગામાં ધોયાદિ કાર્ય પણ કરતો.” એક દિવસ દક્ષિણેશ્વરમાં આ વાત પરમહંસદેવને કહેતાં તેઓ આશ્ચર્ય પાત્રીને બોલ્યા: ‘અરે એ શું! ગંગાજળ એ તો પ્રલ્લપારિ છે! ત્યાર પછી મેં ક્યારેય ગંગાજળમાં ધોયાદિ કર્યું નથી.”

ઈ. સ. ૧૮૮૫ માં પરમહંસદેવની તબિયત સારી નહિ
હોવાથી તેમને કાશીપુરના બાગમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા.
તે વખતે નરેન્દ્રનાથ વગેરે પરમહંસદેવના લગભગ બધા મુખ્ય
શિષ્યો ત્યાં સાથે રહેતા હતા. ત્યારે વિવિધ વિષયો સંબંધી
શુરુભાઈઓમાં ચર્ચા ચાલતી હતી. એક વખત ડેટલાક દિવસ
મુખી નરેન્દ્રનાથે માત્ર બુદ્ધદેવ વિષે જ ચર્ચા કરી. બુદ્ધ-
નો ત્યાગ, તિતિક્ષા, તપસ્યા ઇત્યાદિ બાબતોની ચર્ચા કરતાં
કરતાં શુરુભાઈઓ તેમાં ભાવમગ્ન થઈ ગયા. નરેન્દ્રે પોતાના
મનમાં ને મનમાં નિશ્ચય કરી લીધો કે, બુદ્ધદેવની તપસ્યાનાં
સ્થાન ને બુદ્ધગયા ત્યાં તો જવું જ; પણ એ વાત એમને તારા
અને કાલી સિવાય બીજા કોઈને કહી નહિ. એ વાત સંભળીને
બીજા જગ્યા ઉત્સાહમાં આવી ગયા. તારક તો ત્યાં જવા માટે
તું ભાડું આપવા પણ તૈયાર થઈ ગયા. આખરે એ ત્રણે જવા
છાનામાના ગયા તરફ રવાના થઈ ગયા. બુદ્ધગયા પહોંચ્યા
માટે એમને ગયા સ્થાનથી સાત માઈલ પડે ચાલીને જવું
પડ્યું. હદામને શુદ્ધયતુ મે શરીરં। (આ આશન ઉપર જ માઈ
શરીર શુક્રાઈ જવ) એમ બોલીને બુદ્ધદેવ આ યોગિકમ નીચે
પ્રેમ ધ્યાનમાં મગ્ન થઈ ગયા હતા. એ પવિત્ર મનોરમ રહેને
પડે ગયા પડી આ ત્રણેનું મન આનંદમાં તરબોળ બની મગ્ન
જ ત્રણે જગ્યા દિનપ્રતિદિન ધ્યાન અને જપમાં નિમગ્ન થઈ
૬ થા એક દિવસ લગ્યાકાગે યોગિકમની નીચે એ ત્રણે
૭ થા એકઠે ધ્યાનમાં બેસા હતા, તેમાં નરેન્દ્રનાથ તારક
૮ થા ત્રણે એકજ રહ્યા માંડી પડ્યા. કે.ઈ. પણ કે.ઈ.
૯ થા એકઠે નહિ. આથી તારકને આશ્ચર્ય થયું. એ ત્રણે
૧૦ થા એકજ નરેન્દ્રે કહેા જવામ આપેલા નહિ, એ છતાં
૧૧ થા એકજ રહેને બુદ્ધદેવનો વિચાર કરતાં કરતાં

તેમના વૈરાગ્યનો એમને ખ્યાલ આવી ગયો હોય અને તેથી એ પોતાના મનને વચમાં રાખી શક્યા ન હોય. આવા બળવાન છાતીવાળા નરેન્દ્રની (સ્વામી વિવેકાનંદજી) છાતી બુદ્ધ-દેવના ભાવમાં સંપૂર્ણપણે દ્રવી ગઈ.

ટેટલાક દિવસ પછી એ બધા ઠાકુર પાસે પાછા આવ્યા. એ અરસામાં તારકની સ્ત્રીનો એમને વિયોગ થયો. સંસારમાં એમને એ એક બંધન હતું, એ બંધનને ઠાકુરે લઈ લીધું. શ્રીઠાકુરની હયાતીમાં જ તારકે ધરનો ત્યાગ કર્યો અને વરાહનગરના મઠમાં એ ગોપાળદા અને લાદુ મહારાજ જોડે રહેવા લાગ્યા. ત્યાં તારકનું મન તીવ્ર વૈરાગ્યમાં માસ્ત બની ગયું. એમની એક માત્ર સહાય, અથવા એક માત્ર આશ્રય-સ્થાન ઠાકુર હતા, તે એમને છોડીને ચાલ્યા ગયા. ઠાકુર સિવાય એ કંઈ બાંધુતા નહોતા, ઠાકુર સિવાય કશું પિછા-નતા નહોતા. ફરીથી ઠાકુરની પ્રાપ્તિ માટે વરાહ નગરના મઠ-માં એ ઘોર તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા. વચમાં વચમાં ભારતનાં જુદાં જુદાં સ્થાનોમાં તપશ્ચર્યાદિ કરવા માટે એ બહાર પણ જવા લાગ્યા.

તેમનું ‘મહાપુરુષ’ નામ પડવાનું એક ખાસ કારણ પણ છે. એક દિવસ બલરામ બસુને ઘેર સ્વામીજી વગેરે ગુરુભાઈ-ઓ પ્રદક્ષિણ વગેરે સંબંધી વિવિધ વાતોલાપ કરતા હતા. તે પ્રસંગે સ્વામીજીએ કહ્યું કે, “વિવાહિત જીવનમાં પૂર્ણ પ્રદક્ષિણ પાલન પરમહંસદેવના જીવનમાં જ બની શક્યું હતું.” ત્યારે મહાપુરુષ મહારાજે કહ્યું: “પરમહંસદેવે મને એક એવી વસ્તુ શીખવી હતી કે, જેને લીધે મારી બાળતમાં પણ તે સંબંધિત બન્યું હતું.” એટલે સ્વામીજીએ કહ્યું: “તો તો આપ મહાપુરુષ છો!” તે દિવસથી ગુરુભાઈઓ તેમને “મહા-પુરુષ” કહીને જ બોલાવતા. આ સિવાય તેમનું બીજું નામ

સ્વામી શિવાનંદ હતાં. અન્યાસની દીક્ષા લેતી વખતે તેમને આ નામ પડ્યું હતું.

ઈ. સ. ૧૮૬૩ માં સ્વામી વિકાનંદજી અમેરિકા ચાલ્યા ગયા. સ્વામી શિવાનંદ પણ ભારતવર્ષના અનેક તીર્થસ્થાનોમાં પરિભ્રમણ કરવા લાગ્યા. આ સમયમાં આંધ્રોરામાં ઈ. ટી. રૂઢીની સાથે મહાપુરુષ મહારાજને ધર્મ સંબંધી અનેક ચર્ચાઓ ચાલી હતી. આ ગૃહસ્થ ધિયોમોદિસ્ટ હતા. તેઓએ મહાપુરુષ મહારાજ પાસેથી સ્વામી વિવેકાનંદ વિશે સંતોષ અને લંડન પાછા ફર્યા પછી સ્વામીજી કે જે ત્યારે અમેરિકામાં હતા, ત્યાંથી તેમને નિમંત્રણ આપીને લંડન બોલાવ્યા.

અને ૧૮૬૭ માં સ્વામી વિવેકાનંદજી અમેરિકાથી પાછા ફરતાં દક્ષિણમાં મહાપુરુષજી સાથે તેમને મેળાપ થયો અને ખરે કલકત્તા પાછા આવ્યા. ત્યારપછી કેટલાક વિચાર પડી સ્વામી વિવેકાનંદજીના આનંદથી તેઓ લંકા ગયા અને તેમને કેટલાક વર્ષ સુધી અનેક કાર્યો કર્યાં. લંકામાં તેઓ રાજાઓને જે જે સંસ્મરણ હતા, તેમાં અનેક પુરોપચારથી ભરી પાડ્યા હતા. ઈ. સ. ૧૮૬૮ ની શરૂઆતમાં તેઓ માર્ગ પાછા આવ્યા. તે વખતે મહા નીલાંતર બાબુના આગમન હતું.

તે વખતે કલકત્તાનાં બલકર પંડિત ફારી નીકળ્યો. હોંડોલન જી ત્યારે દક્ષિણે જતા હતા. તેઓ તરુનજી પાછા આવ્યા અને મહાપુરુષ મહારાજ અને જનિની નિર્વહિતને પંડિતનાં વચનને વાળીને તેમણે કલકત્તામાં જઈને મહાપુરુષ મહારાજને તેમની સંસ્મરણ કરી પાછા ફર્યા. કલકત્તા પાછા ફર્યા પછી તેમણે મહાપુરુષ મહારાજને તેમની સંસ્મરણ કરી પાછા ફર્યા. કલકત્તા પાછા ફર્યા પછી તેમણે મહાપુરુષ મહારાજને તેમની સંસ્મરણ કરી પાછા ફર્યા. કલકત્તા પાછા ફર્યા પછી તેમણે મહાપુરુષ મહારાજને તેમની સંસ્મરણ કરી પાછા ફર્યા.

પડવાથી ઘણું નુકસાન થયું હતું, ત્યારે પણ તેમણે દુઃખીઓની સેવા માટે પૈસા વગેરે લેવા ક્યો હતા.

આ વખતે તેમને હિમાલય જઈને રહેવાની ઇચ્છા થઈ. તપસ્યા વગેરે કરવું એ તો મહાપુરુષ મહારાજનો સ્વાભાવિક ધર્મ થઈ પડ્યો હતો. એ જ પ્રેરણાને વશ થઈને તેઓ વચ્ચે વચ્ચે હિમાલયના એકાંત પ્રદેશોમાં રહીને સાધન-મજન કરતા હતા અને ક્યારેક ક્યારેક મડમાં આવીને રહેતા હતા. તે સમયે સ્વામીજીએ તેમને હિમાલયમાં એક મઠ સ્થાપવાનો આગ્રહ કયો. પરંતુ ત્યારે ત્યાં મઠ સ્થાપવાનું તેમનાથી બની શક્યું નહિ. પરંતુ તે પછી સ્વામીજીના આદેશ પ્રમાણે તેમણે આદમોરામાં ઈ. સ. ૧૯૧૫ માં એક મઠ સ્થાપ્યો. ત્યારપછી સ્વામી તૂર્ણાનંદ મહારાજે એ કામ પૂરું કર્યું.

સ્વામી વિવેકાનંદજી બીજી વાર યુરોપથી પાછા ફર્યા પછી મહાપુરુષજી તેમની સાથે માયાવતી ગયા. સ્વામી વિવેકાનંદે તેમને પિલિવિટમાં બેસુર મઠ માટે પૈસા લેવા કહવાનું સોંપ્યું.

સ્વામી વિવેકાનંદજીના ઢેકત્યાગ પહેલાં થોડા દિવસે તેમના હાથમાં ભિંંગારાજે વેદાંતપ્રચારના કાર્ય માટે કાશીમાં પાંચસો રૂપિયા મૂક્યા. આ પૈસા વડે એક આશ્રમ સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કરવાનો હતો. આશ્રમ સ્થાપવાનો બધો બાર સ્વામી શિવાનંદજી ઉપર મૂકવામાં આવ્યો. શિવાનંદ મહારાજે કાશીના અદ્વૈત આશ્રમ માટે રૂપિયા દસના બાડાથી એક મકાન બાડે લીધું ઈ. સ. ૧૯૦૨ ની ચોથી જુલાઈએ આશ્રમગૃહના પ્રવેશ દિવસે સ્વામી વિવેકાનંદજીએ તેને ખુલ્લું મૂક્યું.

ભિંંગારાજે આપેલા દાનના રૂપિયા પાંચસો પૂરા થવા આવ્યા. જ્યારે માત્ર રૂપિયા પચાસ રહ્યા હતા તે વખતે એક

લાગ્યા. આ વખતે તેમણે સ્વામી વિવેકાનંદજીના ચિકાગોના ભાષણનો હિન્દી અનુવાદ કરાવીને તેનો પ્રચાર કર્યો હતો. સને ૧૯૦૨ થી લગભગ ૧૯૦૬ સુધી મહાપુરુષજીએ ઉપદેશક આદ્યમ ચલાવ્યો હતો.

ઈ. સ. ૧૯૧૨ માં બેલુર મઠમાં એક વાર તેમને ‘આમ’નું દર્દ થયું હતું. ઘણી દવા કર્યા પછી આરામ થતાં સ્વામી તપ્પાનંદજી સાથે તેઓ કનખલ ગયા. ભોજનાદિ બાબતમાં તેઓ દેવા સંયમી હતા, તે આ સમયમાં જણાયું હતું. આ આહારસંયમને લીધે જ તેઓ આટલા દીર્ઘાયુપી થયા હતા.*

શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ અને મિશનના પ્રથમ અધ્યક્ષ સ્વામી પ્રદ્યાનંદ મહારાજને વિવિધ કાર્યો માટે ભારતવર્ષનાં જુદાં જુદાં સ્થાનોમાં જવાનું થતું. તેથી તેમના અનન્ય ગુરુભાઈ સ્વામી પ્રેમાનંદ મઠનું બધું કામકાજ સંભાળતા હતા. ઈ. સ. ૧૯૧૭ માં સ્વામી પ્રેમાનંદજીનું શરીર ખરાબ થતાં મહાપુરુષજીએ મઠનું બધું કામકાજ સંભાળ્યું હતું. ઈ. સ. ૧૮૯૬ માં સ્વામી વિવેકાનંદે બેલુર ગામમાં ગંગાકિનારે હાલના બેલુરના શ્રીરામકૃષ્ણ મઠની સ્થાપના કરી હતી. અને ઈ. સ. ૧૯૦૧માં તેમના ૧૧ સંન્યાસી ગુરુભાઈઓને નામે તેનું એક ટ્રસ્ટડીડ કર્યું હતું. સ્વામી ચિવાનંદજી તેઓમાંના એક હતા. સને ૧૯૦૬માં રામકૃષ્ણ મિશનને રજિસ્ટર કરવામાં આવ્યું. આ સમયથી ઈ. સ. ૧૯૨૨ સુધી તેઓ મિશનના કોઈને કોઈ સંચાલકપદે હતા. ત્યારપછી ઈ. સ. ૧૯૨૨ના એપ્રિલ-માં સ્વામી પ્રદ્યાનંદજી સ્વસ્વરૂપમાં ભળ્યા. તે પછી તેઓ

* કોઈક મહાપુરુષે ડીક જ કહ્યું છે કે:—આહારસંયમ એ તો સાધનાનું પ્રથમ પગથિયું છે. વળી આહારનુદ્ધો સત્ત્વશુદ્ધિ એ તો સુપ્રસિદ્ધ હકિત છે.

—અનુવાદક

શિષ્યોને તેઓ ઝોળખતા નહોતા. અનેકે તેમની પાસે આવી-
ને તેમના શિષ્ય તરીકે પરિચય આપીને ઉત્તર મેળવ્યા છે.
મને એ બધું ગમતું નથી. હું તો દીક્ષા દેતો નથી. દીક્ષા
તો પરમહંસદેવ આપે છે; હું તો સાધન માત્ર છું.” અનેકને
જવાબ આપવા દીક્ષા દેવી એટલે પરમહંસદેવને સરણે શિષ્યો-
ને સમર્પણ કરવા; આ કરવામાં જ તેમનો ઉપયોગ હતો.

૪. સ. ૧૬૨૫ની સરસ્વતીપૂજા વખતે તેઓ દેવધર
શ્રીરામકૃષ્ણ વિદ્યાપીઠના નવા મકાનને ખુલ્લું મૂકવા ગયા
હતા. તે સમયે બેલુર મઠમાંથી ઘણા સાધુઓ અને અનેક
ભક્તો તેમની સાથે ત્યાં ગયા હતા. માત્ર તેવીસ-ચોવીસ
દિવસ તેઓ ત્યાં હતા. પરંતુ ત્યાં ઘોડાક દિવસ માટે તો
બધે આનંદખજાર ભરાયું હતું. ત્યારે પણ તેમનું શરીર
પૂજા સારું હતું. સવારે બિહીને વિદ્યાપીઠના ઘણા મોટા ખેત-
રની ચારે બાજુએ તેઓ ઠેકઠા બધા આનંદથી ફરતા હતા !
ઘણી વાર તેઓ બોલી બેઠા: “ સમય જતાં વિદ્યાપીઠ
પૂજા મોટું સ્વરૂપ પકડશે. હું સ્પષ્ટ જોઈ શકું છું, કે
અહીં અતિ ભારે કામ થશે.” તે વખતે વિદ્યાપીઠની માત્ર
શરૂઆત જ હતી. દર વર્ષે શ્રીસરસ્વતી પૂજાને વખતે
બાબા વૈદનાથના મંદિરમાં ઘણા મોટા મેળો ધાય છે અને
તે પ્રસંગે લાખેક યાત્રાળુઓ એકઠા થાય છે. તે સમયે
ઘણાખરા યાત્રાળુઓ માથે ગંગાજળ લઈને પગે ચાલીને
વિદ્યાપીઠનાં ખેતરમાં થઈને મંદિરે જતા હતા. અહો ! તે
દેટલું અનુપમ દ્રશ્ય હતું ! સરસ્વતીપૂજાના બેત્રણ દિવસ
આગળથી જ રાત્રે ત્રણથી શરૂ કરીને આખો દિવસ હબરો યાત્રી-
ઓ વરે “ બોલો બમ ! બોલો બમ ” ના ધ્વનિથી આકાશ-
મંડળ ગાજી બેસતું હતું ! કોઈ તાંડવનૃત્યમાં મગ્ન થાય છે !

તો કેઈ જોવાન પડ્યા છે. એ વર્ષે મહાપુરુષ મહાત્મ
યાત્રાગુઓની આવી વિરાટ મેદની જોઈને મુન્ધ થઈ ગયા હતા.
પછી વાર તેઓ જોવતા કે, “વચનાથ આપાનો કેટલો બધો
મહિમા છે ! યાત્રાગુઓ કેવા આનંદથી એકત્ર થાય છે.” વચ્ચે
વચ્ચે તેઓ સવારમાં ખેતરમાં ઊભા રહીને યાત્રાગુઓની
સાથે હસતા હસતા કેટલીયે વાતો કરતા હતા.

૭. સ. ૧૬૨૬ની સાલમાં બેતુર મઠમાં શ્રીરામદાસ
મઠ અને મિથનનું પ્રથમ મહાસંગેતન થયું હતું. તે વખતે
મહાપુરુષજીએ શ્રીરામદાસજીનાં ચતાનો-ચિખોને ઉદ્દેશીને એ
વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું તેમાં શ્રીરામદાસ-અંપનો શ્રી આદ્ય
અને શ્રી ઉદય છે અને તેનો અમલ કેવી રીતે કરવો
છે તે બાબતનો દીક્ષી ઉપદેશ આપ્યો છે. ત્યારે તેમણે
કેવડો જાન આપવામાં આવે છે

[illegible]

બની ગયા છે. આજે આપણે એકત્ર થયા છીએ, ત્યારે સ્વામી પ્રેમાનંદ, સ્વામી શ્રીરામકૃષ્ણાનંદ અને બીજા અનેકની ખોટ આપણે અનુભવીએ છીએ. મઠ અને મિશન એમનાં પણ એમાં મળી નથી. મઠ અને મિશનનો હાલનો ફેલાવો, સંગઠન અને ઉત્પત્તિને માટે તેઓએ પણ એમાં કયું નથી. આજે આ શુભ મુહૂર્તે આ સંમેલન ઉપર એ સૌની અને સૌથી વિશેષ આપણા શુરુમહારાજશ્રીની મંગળ આશિષ વર્ષો, એવી હું મન, વાણી ને ઠમથી સર્વ પ્રથમ પ્રાર્થના કરું છું.”

x

x

x

x

“શ્રીરામકૃષ્ણનાં સંતાનો ! તમે સૌ અંતઃકરણપૂર્વક ઉપરોક્ત ઉચ્ચ આદર્શ જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરો છો-તમારા સૌના ઉપર મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. તમે આ આદર્શ જીવનમાં ઉતારવા તમારાં વ્યક્તિગત સુખલોગનાં પ્રલોભનો ગમે તેટલાં પ્રબળ હોવા છતાં તે સૌને મનમાંથી બળપૂર્વક દૂર કરવાનો પૂરો પ્રયત્ન કરો છો અને જરાયે શિથિલ થતા નથી. આજે હું દિવ્યચક્ષુઓથી ભેળે છું કે આપણા જીવન-પ્રદીપ અને પ્રથમદર્શક ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ આપણી પાછળ રહીને કાચું કરી-કરાવી રહેલા છે. તમે જે કંઈ કરો છો, તેની પાછળ તેમનો મંગલ હસ્ત રહેલો છે. માત્ર તેમની કૃપાથી જ આટલા થોડા સમયમાં તમારું કાચું આટલું સફળ થયું છે. જેટલા દિવસ સુધી તમને તેમનામાં વિશ્વાસ રહેશે, જ્યાંસુધી તમે તમારી બાતને તેમના હાથમાં યત્રરૂપે વિચારો, ત્યાં સુધી જગતની કોઈ પણ શક્તિ-તે ગમે તેટલી બલવાન ભલેને હોય, પણ તમને તમારા સ્થાનથી સહેજ પણ હટાવી શકશે નહિ.”

ઉપરોક્ત વાતોથી જણાય છે કે, મહાપુરુષજી પરમહંસ-

વાતું તદ્દન બંધ થયું નહોતું. રાત્રે જમ્યા પછી તેઓ એકાદ કલાક એકલા રહેતા હતા. માત્ર એકાદ જણ તેમની પાસે રહેતો હતો. તેઓ એકલા હોવા છતાં બાંહેડું કંઈ એક ચકવર્તી રાખી જોવા હતા. તેઓ કેટલા ગંભીર ભાવથી સ્થિર દૃષ્ટિ રાખીને બેસતા હતા, તે કહી સંભળાવવાની વાત નથી. વચ્ચે વચ્ચે તેઓ માત્ર “શીશુરુ, શીશુરુ!” નો ધ્વનિ કરતા હતા. તેમણે લગભગ સમસ્ત જીવન એકાંતમાં પરમ-હંસદેવના ધ્યાનમાં ગાળેલું છે. અનેક કાર્યોમાંથી જ્યારે પણ એકાંત મળે છે, ત્યારે તેમનાં મધુર સ્મરણો બાગી બીઠે છે ! અહો ! તેઓ કેવા મહાપુરુષ હતા ! મહિનાઓ સુધી જોયું છે કે, તેઓ રાત્રે જમ્યા પછી આખી રાત સમાધિસ્થ જ રહેતા હતા, તેમને પોતાના ફેફસાં પશ્ચ કંઈ ભાત રહેતું નહિ !

સંધના પ્રમુખ તરીકે જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી તેમને મઠ અને મિશનનાં વિવિધ કાર્યો કરવાનાં રહેતાં. જ્યારે સર્વ કાર્યો છોડીને આરામ લેવાનું જરૂરી હતું, તેવી અતિશય વૃદ્ધ અવસ્થામાં પણ તેઓ પ્રમુખકક્કા ચાકરની પેઠે પોતાનાં મુખસગવડો છોડીને જગત-સ્વામીની સેવામાં તત્પર રહ્યા હતા. પોતાના પાળેલા કૂતરાને જતાવીને કહેતા કે, “આ (પોતાને જતાવીને) આનો કૂતરો છે.” ત્યાર પછી પોતાના તરફ એક આંગળી અને પરમહંસદેવના ઘર તરફ એક આંગળી કરીને કહેતા: “અને આ એમનો કૂતરો છે.” વૃદ્ધાવસ્થા ધરીરને અસર કરવા લાગી છે, ચામડી ઢીલી પડી ગઈ છે, અંત્ર અકડાઈ જવા લાગ્યાં છે-રોગ ભયંકર રૂપે દિનપ્રતિદિન ધરીરને ખગલવાવી મૂકે છે, પરંતુ આ અદ્ભુત પ્રમુખકક્કા ધ્યારે પણ ભગવાનનું કાર્ય છોડતા નથી. કાર્યકર્તા તરીકે પણ તેમનો વિચાર કરતાં આધુનિકનાં જ દર્શન ધાય છે !

સકાનુભૂતિ હતી. “મહારાજ, અમુક જગાએ અમુક માણસ બહુ દુઃખી છે. કંઈક આપવું પડશે.” “કેટલું?” “દશ રૂપિયા.” “ઠીક લઈ જાઓ.” “મહારાજ, નોકરી નથી.” “ઘણું દુઃખી છું.” “ઠીક કરવાનું કંઈ કારણ નથી, જાઓ નોકરી મળશે, હમણાં પચીસ રૂપિયા લઈ જાઓ.” આ પ્રમાણે તેઓથી પ્રાર્થનામગ્ન અને હસતે સુખે હંમેશાં જોવામાં આવતા. તેમનો જન્મોત્સવ ઉજવવાનો છે, એવી ખબર ક્યાંથી તેમને કાને આવી. “કોનો જન્મોત્સવ? કોણ જાણે? હે ભોળાનાથ! “હું” તો ઘણો સમય યયા ભૂલી ગયો છું, ઠીક, ભગવાનની સારી પૂજા કરો! અને ગરીબોને કામળા આપશો ને?” જ્યારે સાંભળ્યું કે, “હા, એ જ પ્રમાણે થશે.” ત્યારે તો તેમને ઘણું જ આનંદ થયો.

x

x

x

x

ભક્ત અને મઠના સાધુઓ પ્રત્યે તેમને કેવું આંતરિક ખેંચાણ હતું! તે આંતરિકતા કેટલી ઊંડી હતી, તે તો તેમની પાસે જેઓ રાતઠહાડો રહેતા હતા, તેઓ પણ જાણી શક્યા નહોતા. મઠમાં સાધુ અથવા કોઈ ભક્તને કંઈ તકલીફ છે, એમ સાંભળતાં જ તેઓ તેના વિચારમાં સતત દુઃખી રહેતા હતા. અનેક ભક્તો રવિવારે નિયમિતરૂપે મઠમાં આવતા હતા. કોઈ પણ કારણે જો કોઈ કોઈ દિવસ આવી શકતું નહિ, તો તેઓ અસ્થિર થઈ જતા હતા; વારંવાર તેમની તપાસ રાખતા. જો જેઓ મઠમાં આવેલા છે તેમને નિયમિત પ્રસાદ ઇત્યાદિ મળ્યું છે કે નહિ, આરામ કરી શક્યા છે કે નહિ, એમ બધા પ્રકારની ખબર રાખતા હતા. જેમને માટે તેઓ આટલી બધી ચિંતા રાખતા, તેઓ આ વિષે કશું જ ભણતા નહોતા! એક દિવસ રાત્રે જમ્યા પછી નીચે બધા સાધુઓ સાથે

બેગીને પૂજ હાસ્યવિનોદ કરતા હતા. આ હાસ્યનો અરાજ મહાપુરુષ મહારાજના ઓરડા ગુપ્તી સંભળાતો હતો. તેઓ ઘોડુંક હસ્તીને ધીરે ધીરે બોલ્યા કે, “છોકરાઓ પૂજ હવે છે. એથી લાગે છે કે જ્યાં પૂજ આનંદમાં છે. અહો! આનંદને માટે ધરસંસાર છોડીને આવ્યા છે. ભગવાન એમને આનંદમાં રાખો, આનંદમાં રાખો.” માત્ર ઘોડી જ વાતો પચે કેવી કરેણુ વિનતી કરીને, કેવી આંતરિકતાથી ભગવાનને તેમણે પ્રાર્થના કરી તે મારાથી લખવું અશક્ય છે. આ રીતે અમણતાં તેઓ પરમહંસદેવના શિષ્યોના કહ્યાણુ માટે કેવા લાવથી પ્રયત્ન કરતા હતા, તેની અમે કેટલી ખબર રાખી શકીએ!

એક બીજો દિવસે જમ્યા પછી મહાપુરુષ મહારાજ કાગળ વાંચતા હતા. એવામાં એક ગૃહસ્થ ભક્તે આવીને પ્રણામ કર્યો ને પૂછ્યું: “મહારાજ! કેમ છો?” કંઈક ગંભીર ચર્ચને તેઓ બોલ્યા: “કેમ છે? હું સારોસાજો છું. પરંતુ શરીર સારું નથી, બાઈ! શરીર સારું નથી. પણ હું સારો છું. હું એ જ સમ્વિદાનંદ આત્મા છું!” કહેતાં કહેતાં આખો બંધ કરતા તેઓ ધ્યાનસ્થ થઈ ગયા. એ કહ્યાણુમય પુરુષ બધો વખત જાણે સમ્વિદાનંદના ધ્યાનમાં જ મગ્ન રહેતા હતા!

છેલ્લાં ત્રણ વરસથી તેઓ દમ ઇત્યાદિ વિવિધ વ્યાધિઓથી ઘણા હઃખી થયા હતા. પરંતુ આશ્વયંની વાત તો એ છે કે, આટલા હઃખમાં પણ મોં ઉપરનું હાસ્ય ક્યારેય વિચીન થઈ નથી. દમના હઃખથી તેમણે કેટલીયે રાત્રિઓ ઊંઘ વિનાની ગાળી છે. પરંતુ સવાર થતાં તેઓ બધાને કુશળ પ્રશ્નો પૂછીને એવો આનંદ આપતા હતા કે, જાણે રાત્રે કંઈ બન્યું જ નથી. આમાં કેટલી બધી સહનશીલતા જોઈએ છીએ, તે તો મારી જ જાણે છે.

છેલ્લા સમયમાં 'મા' ના મધુર નામથી જ તેઓ મસ્તી-
 આવી જતા. વૃદ્ધ બાળકના મુખમાં 'મા' 'મા'ની બોલી
 ૧ જ મીડી લાગતી. પ્રત્યેક ઉચ્ચારણ સાથે સાથે તેમને
 પ્રેમ ભરે છેછળી આવતો હતો. વળી એક સ્વરૂપે માને
 ને તૃપ્તિ થતી નહોતી, વિવિધરૂપે જોવા ઇચ્છતા હતા. તેથી
 ૧ના બિછાનાની સામે અને પડખા આગળની દીવાલમાં
 સીમાતાની પ્રતિમા રાખેલી હતી. ગણેશજનની હુગો હતાં,
 ૧ભુજ હતાં, અમુરનાશિની ચામુંડાદેવી હતાં અને કન્યા-
 ૧ારી તેમજ કુલદેવી હંસેશ્વરી પણ હતાં. હંસેશ્વરી માતાને
 ૧ે તેઓનું જોશાન અવસ્યાનું ગાંડપણ, ભક્તોને માટે
 ૧ાલોચ્ય વસ્તુ હતું. રાખના આકારવાળા શિવના નાલિકમ-
 ૧ાંથી સહસ્રદલ પદ્મ-તેના ઉપર ચતુર્ભુજ કાલિકા દેવી-ઉમ
 ૧પમાં નથી, ફેલાવેલી જીભ પણ નથી. હસતી શાંત માતૃ-
 ૧િ' જ છે। હુગલી જિદ્દવાના વંશવાદીનાં રાજકુળનાં એ કુળ-
 ૧ી-મંદિર હાલ જીર્ણ થયેલું છે-છતાં દેવીમૂર્તિ' હજી એ સુંકર
 ૧. મહાપુરુષ મહારાજ કહેતા: "એ હંસેશ્વરીની મૂર્તિ' આધ્યા-
 ૧ેક અનુભવનું પ્રતીક છે. શિવના નાલિકમગમાં હાસ્યમયી
 ૧ાતા બેઠેલાં છે. ભક્તની કામીની-કાંચનની વાસના દૂર કરીને
 ૧૬ માતૃભાવે જાણે આશિષ આપે છે." વળી કહ્યું: "બાળ-
 ૧ા તે ચળકતું સોનું જોઈને જ છેતરાય છે." પહેલાં તેમ-
 ૧ી ઇચ્છાનુસાર માતાને એક મોટો ફાટો કરાવી લાવવામાં
 ૧ાખ્યો હતો. તેને દીવાલે ટાંગવામાં આપ્યો. પરંતુ માને
 ૧ેટલે દૂર રાખવાં એ બાળકને ઠીક લાગ્યું નહિ. તેથી એ જ
 ૧કારની બે નાની છબીઓ કરાવીને તેમના ટેબલ ઉપર રાખી
 ૧વી. સવારમાં સાધુઓ પ્રણામ કરવા જતાં તેમણે જોયું કે,
 તેઓ પુરશીમાં બેસીને એક છબી બંને હાથે પકડીને છાતીએ

ચાંપે છે. અને તે પછી મસ્તકે પધરાવે છે. વળી ક્યારેક આંખો આગળ રાખી ધરાઈ ધરાઈને માને જુએ છે. રાત્રે સૂવા જવાને વખતે પણ સેવક માની એ છળીને તેમના હાથમાં આપતો. તેઓ કેટલીક વાર તેને માથે અને છાતીએ લગાડતા, ત્યારે તેમને નિદ્રા આવતી. પ્રત્યેક અમાવાસ્યાને દિવસે તેઓ વિવિધ પ્રકારનાં પૂજાદ્રવ્યો સાથે માની પૂજા કરવા માટે કેટલાક બ્રહ્મચારીઓને વંશવાટી મોકલતા. તેઓ પાછા આવતા નહિ ત્યાં સુધી તેમને શાંતિ થતી નહિ. તે વારંવાર સેવકને પૂછતા કે, “આવવાનો વખત થયો કે નહિ?” છેવટે જ્યારે તેઓ આવતા ત્યારે તેઓ બધી વિગતો પૂછતા અને પ્રસાદી સિંદૂરનો આલ્લો કરતા. અને માની નાની છળીને માથે રાખીને ગદ્ગદ કંઠે કહેતા: “મા! મા! જગદીશ્વરી, હું તો તમારી પાસે જઈ શકતો નથી, તમે તો સર્વ કંઈ જુઓ છો બધું જ જાણો છો. બધાં બાળકોનું કલ્યાણ કરો. અમારું સૌનું કલ્યાણ કરો.”

હુર્ગાપૂજાને સમયે તેઓ બાળકની જેમ જાન બૂલી જતા હતા. પણ તે નવાં કપડાં અને રંગતમાસાનો આનંદ નહોતો; એ તો જાગ્રત અવસ્થામાં જગન્માતાની સાથેના પ્રત્યક્ષ મિલનનો આનંદ હતો. પૂજાના એક મહિના પહેલાંથી તેમને દરરોજ સવારમાં આગમન ગીત સંભળાવવામાં આવતું. રાત્રે પણ ગણગણાટ કરતા ગાતા હતા કે, “જાઓ, જાઓ, ગિરિ આનીતે ગૌરી, ઉમા નાકિ બડ કેં દે છે.” પૂજા સમયે વૈદ્યની સલાહને અવગણીને પણ તેમને એક વાર નીચે લાવવા પડતા. તેમના દેહાવસાનના વર્ષમાં પૂજા વખતે જ્યારે પત્રાઘાતથી ચરીર તદ્દન પરવશ થઈ જાયું હતું, વાત કરવાની શક્તિ રહી નહોતી, ત્યારે તેમણે પૂજાને સ્થાને જવાની

ધમ્મા દર્શાવી હતી અને આરામખુરશીમાં તેમને નીચે લાવવામાં આવ્યા હતા.

જો શક્ય હોત તો લાગે છે કે, તેઓ માનો પૂજનો ઉત્સવ મઠમાં રોજ કરાવત; પરંતુ એ કેમ બને? છેવટે 'સર્વ ભૂત-પ્રાણીઓમાં મા રહેલાં છે' એવા ભાવથી પ્રેરાઈને તંત્રમાં રહેલા મત પ્રમાણે શિવાખલિની વ્યવસ્થા કરીને મહામાયાની નિત્ય પૂજની વ્યવસ્થા કરી હતી. ઘોર રાત્રિમાં સમસ્ત જગત શાંત છે, તે સમયે દ્વરના શિવાલયનો ધ્વનિ સંભળાયો: "અરે આ મને યોલાવે છે-મા! ઓ....મા...જય જય મા લઈ જાઓ! મને લઈ જાઓ, લઈ જાઓ!" સેવક ખલિ લઈને ઘણે દ્વરના ખીલીના ઝાડના મૂળમાં મૂકી આવતો. આ પ્રમાણે હંમેશાં જગન્માતાને પોકારતાં પોકારતાં દિવસો ઉપર દિવસો વીતી જતા હતા.

આવી તો કેટલી થે બાબતો સ્મરણે ચડે છે. પણ એ બધી અસંખ્ય ઘટનાઓ લખવાનું અત્રે સ્થાન નથી.

તેમનું શરીર ક્રમે ક્રમે ભાંગતું જતું હતું. સને ૧૯૩૩ ના વૈશાખમાં તેઓ પક્ષાઘાતના સખત સપાટામાં આવ્યા અને શરીરમાં જડતા જણાવા લાગી. વૈદો અને દાક્ટરો પણ ભય પામ્યા. ખબર પડતાં શહેરમાંથી અને ગામડામાંથી અનેક સાધુ-ભક્તો તેમને જોવા માટે બેઝુર મઠમાં એકત્ર થવા લાગ્યા. પ્રેમના ધ્યા સૂતરને તાંતણે તેમણે અનેક ભક્તોને બાંધેલા હતા. તેથી તેઓ તેમની નાદુરસ્તીના સમાચાર સાંભળી રાત્રિદિવસ આવ-જા કરવા લાગ્યા હતા. દરરોજ કલકત્તા અને આનુબાનુનાં ગામડાંના અનેક માણસો માત્ર તેમનું એક વારનું દર્શન કરવા માટે બેઝુર મઠના ચોગાનમાં આવી રાહ જોયા કરતાં હતાં. એ કેટલું બધું કષ્ટ દૈન્ય હતું! મઠના આંગણમાં એક

મોટા આંખાના ઝાડ નીચે પુરુષ અને સ્ત્રી-ભક્તો સજ્જન નયને
ઊભાં રહેતા હતાં. તેમના દર્શન ક્યારે પામશું? દિનપ્રતિદિન
મહિનાઓ સુખી મહના આગણામા માણસો એકઠાં થતાં હતાં.

આ પ્રમાણે કેટલાક મહિના વ્યાધ્યા ગયા. શરીરની ઉત્તતિ
અવનતિ કશું ચે સમજાય નહિ. તકલીફના દિવસોની શરૂઆત
થી જ બોલવાની શક્તિ અને ઊઠવાજેસવાની શક્તિ તદ્દન
ઓછી થઈ ગઈ હતી પરંતુ એ દિવસોમાં ચે ઇશ્વાર-
થી અને સંકેત કરીને ભક્તજનોની અને પ્રિયજનોની બધી
ખબર રાખવાનું તેઓ જૂઠ્ઠા નહિ મહના બાર મહિનાના
તેર તહેવારો વિષેના પૂરેપૂરા સમાચાર તેમને સ્પષ્ટપણે કહે-
વામાં આવતા હતા. જોતજોતાંમાં પરમહંસદેવનો વાર્ષિક ઉત્સવ
આવી પહોંચ્યો. મહાપુરુષજીનું બાગેકું શરીર તદ્દન ભાંગી
પડ્યું. કોઈ પણ પ્રકારે પરમહંસદેવની જન્મતિથિ, પૂજા અને
સાધારણ ઉત્સવ નિર્વિધે પૂરા થયો. ઉત્સવના બે દિવસ પછી
ઈ. સ. ૧૯૩૪ ના ફેબ્રુઆરીની ૨૦ મી તારીખે કાગળની
અટ્ટમીને મંગળવારે બપોરે કલાક ૫-૩૫ મિનિટે સાધુમંડળી
અને ભક્તજનોથી ઉચ્ચરાતા સમકુલ્યના નામધ્વનિનું શ્રવણ
કરતાં કરતાં મહાપુરુષ શિવાનંદજી મહાગજ શ્રીપરમહંસદેવનાં
અભય ચરણોમાં મળી ગયા.

આ વખતે તેમની ઉંમર લગભગ ૮૦ વર્ષની હતી.
તેમના દિવ્ય કાંતિવાળા દેહને વિવિધ ગુણમાળાઓથી વિભૂ-
ષિત કરીને બેસુર મઠમાં પૂજ્યતોયા બાગીરથીને તીરે અગ્નિમાં
અર્પણ કરવામાં આવ્યો.

સોને થોડાગરમાં હુળાડીને સ્વામી શિવાનંદજી આજે
અમરલોકમાં વ્યાધ્યા ગયા છે. ખબર નથી કે, તેમના અગ્નિ-
નાનો પિતૃદીન થઈને આજે કેવી રીતે જીવન ગાળતા.

ર નથી કે, આજે આ અમાવાસ્યાના અંધકારમય ભાગે
ને કોણ પ્રકાશ કરાવશે.

મહાપુરુષ મહારાજ આજે સ્થૂળદેહે નથી—માત્ર તેમનાં
રણો છે. જીવનલીલાના અપૂર્વ જોડનની એ મધુર સ્મૃતિઓ
તે પછી ભૂંસાય તેવી નથી. કાળના કુટિલ ચક્રમાં એ
મૃત થાય તેવી નથી. તેથી તો ધ્યાનમગ્ન મહાપુરુષ આજે
મારા ધ્યાનની વસ્તુ છે. બાહ્યજગતના સર્વ સંબંધો છિન્ન-
જન થવા છતાં યે, અંતર્જગતનાં સૂક્ષ્મ પડોમાંથી તેઓ
દૃશ્ય થવાના નથી, એ અમે બાળીએ છીએ. તેથી અમારી
માત્ર પ્રાર્થના છે કે, હે તપસ્વી! જે મહાનત ઉદ્ધાપન કરીને
મેં જીવનને પરિપૂર્ણ કરી ગયા, તે આપે જતાવેલા આદર્શ
જીવનને અમારા જીવનમાં વિકસિત કરી શકીએ, એવી
આશિષ આપજો!

૭ કથાપ્રસંગો ૭

તારીખ ૧૦-૩-૧૯૧૬

મઠમાં આરતી અને સ્તોત્રપાઠ પૂરાં થયાં છે. પ્રહારચારી
અને સાધુઓ, કોઈ પરમહંસદેવના ઓરડાની બાજુના કઠેરામાં,
તો કોઈ પાછલા ભાગમાં બેસીને ધ્યાન-જપ વગેરે કરે છે.
રાતના લગભગ આઠ સાડાઆઠ થયા હશે, આંગણના સામેના
ભાગમાં ત્યારે ચાનું ટેબલ રહેતું. આ ટેબલની પાસે એક
લાંબા મોટા બાંકડા ઉપર બાજુરામ મહારાજ અને મહાપુરુષજી
મહારાજ બેઠેલા છે. મહાપુરુષજી મહારાજે બાંધીખાલના ડેટ-
લાક ભક્તોને આ પ્રમાણે કહ્યું:

“તમે સૌ પરમહંસદેવને પકડો, તેમને પોતાના કરીને
ધિ. ૬

શ્રી, પુત્ર, બાઈ, બંધુ, જે જ્યાં હોય, તેમને સોને ભક્ત બનાવો. માત્ર સંન્યાસી થવાથી શું વળે ? શ્રીપુત્ર, માબાપ, બધાજ બે ભક્ત બની જાય, તો પછી ઘર છોડવાની શ્રી જરૂર ? માબાપ અભક્ત હોય છે, ત્યારે જ છોડરાઓ ઘર છોડીને ચડ્યા જાય છે.”

તારીખ ૨૩-૩-૧૯૧૬

મહારાજશ્રી અને બાબુરામ મહારાજ નીચેના ગંગાકાંઠા તરફના વરંડામાં પૂર્વાભિમુખે બેઠેલા છે. સામે ઘાટ છે અને ત્યારપછી તરતજ પતિતોદ્ધારિણી જાહનવી ગંગામૈયા છે. સ્ફૂલ્ક કોલેજના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ મઠનાં દર્શન કરવા આવેલા છે. મહાપુરુષજી અને બાબુરામ મહારાજને પ્રણામ કરીને સામેના નાના બાંકડા ઉપર તેઓ પશ્ચિમ તરફ મોં રાખીને બેઠા છે. તેમણે હમણાં વિદ્યાલયની પરીક્ષા પૂરી કરેલી છે. હાલમાં બેત્રણ મહિનાની રજા છે. તેમનાં સોનાં ઘર પૂર્વબંગાળમાં છે. તેઓ રજાઓમાં ઘેર જવાના છે, તેથી એકવાર મઠનાં દર્શન કરવા આવ્યા છે.

મહાપુરુષજી-(વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશીને) “તમને જે જે મહિનાની રજા મળી છે, તેમાં તમારે ગામ જઈને એ રજાઓનો કેવો ઉપયોગ કર્યો ? વાતોના તડાકા મારવા, ગરખાં મારવાં અને પાના રમવાં એ કંઈ કીક છે કે ? એમ જ હોય તો મઠમાં આવવાનું પ્રયોજન જ શું ? ગામ જતા પહેલાં જ્યારે મઠમાં આવ્યા છો, ત્યારે માત્ર મહર્ષુ મકાન જોઈને અને થોડોક પ્રસાદ મેળવી લેવાથી મઠ જોવાઈ જતો નથી. અહીંની કંઈકે જાવના લઈ જઈને થોડુંક સક્રિય કામ કરવાનો પ્રયત્ન કરો. સ્વામીજીનાં પુસ્તકો તો તમે વાંચ્યાં છે, તેમાં પણ છે અને હું કંઈ કહું છું તેમાંથી પણ જેટલું બની શકે તેટલું કરવાનો પ્રયત્ન કરો.

“તમે જાતે બેત્રણ રૂપિયા ખર્ચાને દેશમાં જતી વખતે એક હોમિયોપથીની પેટી ખરીદીને લેતા જાઓ. ત્યાં જઈને જે ગામમાં ગરીબ દુઃખીઓ રહેતા હોય, તે ગામમાં જઈને, ગરીબોની દવા કરો, તેમની સેવા કરો, તેમની સાથે છૂટથી બજો. તેમને શી શી બાબતની તકલીફ છે, તે પૂછી પૂછીને જાણો. તમે જે હલકી ગણાતી જાતિના માણસોનાં શરીર ઉપર હાથ મૂકીને એકાદ વાત કહેશો, એટલે તેઓ તો તમારા ગુલામ થઈ જશે એ જાણો છો? એ ઉપરાંત જે તેમની સેવા કરશો અને દવા વગેરે આપશો, તો તમે તેમનાં હૃદય છતી લઈ શકશો. તેમને બહુવચા માટે રાત્રિયાળા સ્થાપો. તેમની આગળ સાથે સાથે બને તેટલી સ્વામીજી અને પરમહંસદેવની તેમજ દેશ સંબંધી વાતો કરજો અને નીતિનું શિક્ષણ આપજો. આરોગ્ય અને શિક્ષણ એ બધી બાબતોમાં પણ કંઈક કંઈક શિક્ષણ આપજો, વચ્ચે વચ્ચે કીર્તન અને ભજન પણ કરજો. બેચાર આનાનાં પતાસાં લાવી ભગવાનને સોગ ધરાવી હરિકીર્તન કરાવજો અને પ્રસાદ આપજો. આ રીતે તેમને શિક્ષણ આપવું જોઈશે. તેમને બગૃત કરવા પડશે. કહાય તેઓ શરૂઆતમાં તમારે કશો સ્વાર્થ હશે, એમ ધારીને તમારી સાથે બળશે નહિ. પછી બ્યારે જોશે કે તમારો કંઈ પણ સ્વાર્થ નથી, ત્યારે તેઓ તેમના પ્રાણ દેવાને પણ તૈયાર થશે. વળી સાથે સાથે તમે પણ નિઃસ્વાર્થ થતાં શીખજો. આ પ્રમાણે નિઃસ્વાર્થપણે કામ કરતાં કરતાં ચિત્તશુદ્ધિ થશે. ત્યારપછી ભગવાનના બાવધી-ભગવાનના પ્રેમથી તમારું હૃદય બરાઈ જશે. એમ ન બને અને ચિત્તશુદ્ધિ યાવ નહિ તો તો હજાર વાર નામ લો, તો પણ કંઈ પત્તો ખાશે નહિ. સ્વાર્થપરાયણતા, હિંસા અને દ્રેષણુદ્ધિ મનમાં રાખીને માત્ર નામજપ

કરવાથી શું થયે ? દેશ તમોગુણથી ઘેરાયેલો છે, એમ સમજીને જ સ્વામીજી મહારાજે આ પ્રમાણે કામ કરવાનું કહેલું છે. પરીક્ષા આપી, પાસ થયા, લખતાં વાંચતાં શીખ્યા પણ જો 'વહુ જનહિતાય' (ઘણા માણસોના હિતને ખાતર) સ્વાર્થત્યાગ કરી શક્યા નહિ તો ધૂળ પડી એ ભણતરમાં અને પરીક્ષામાં ! માત્ર ગુલામી કરવાથી શું વળવાનું છે ? તમે આયં ઋષિમુનિઓનાં સંતાન છો, હજી પણ તમારી નસોનાં પવિત્ર હિન્દુ લોહી વહે છે. ખીલઓની ગુલામી કરતાં તમને શરમ નથી આવતી ? તમે સ્વદેશાભિમાન, સ્વદેશાભિમાન કયાં કરો છો, તો આના જેવું રચનાત્મક સ્વદેશાભિમાન ખીલું કયું હોઈ શકે ? માત્ર "સોનાર ભારત તોમાય ભાલોખાશિ" (હે સુવર્ણમય ભારતવર્ષ ! હું તને ચાહું છું) નાં ગીત ગાવાથી અથવા ભાષણો આપવાથી શું વળે ? સાચા દેશસેવક થવા ઇચ્છો તો મેં જે કહ્યું છે તે કરજો. આ પ્રમાણે લોકશિક્ષણ આપતા રહો. તમે નવભારતના યુવકો છો, સ્વામીજીએ તમારા ઉપર ખૂબ વિશ્વાસ રાખ્યો છે.

“સ્વામીજીએ યુરોપઅમેરિકા જઈને જે બી વાળ્યાં છે, તેનાં ફળ આવશે જ, યુરોપમાં પણ આ પ્રકારનો એક ખળવે થઈ રહ્યો છે. તેમણે વિનાશકારી વિજ્ઞાન પકડ્યું છે. જોતા નથી કે જેપ્લિન, મશિન-ગન, સળમરીન વગેરે મનુષ્યોને મારી નાખવાનાં કેટલાં બધાં સાધનો તૈયાર કર્યાં છે ! એટલે તો કરોડો માણસોના બનની ખુવારી થાય છે. આપણા ડૉ૦ જગદીશચંદ્ર વસુને જુઓ, તેમણે વિજ્ઞાનમાં કેટલી બધી ઉત્તતિ કરી છે ! વૃક્ષમાં પ્રાણ છે, તેમને મુખદુઃખ લાગે છે, એ બધું ચંત્રદારા બતાવી આપ્યું છે. એ કંઈ નંવી તેથી ઉત્તતિ છે ? અને આ વિજ્ઞાન શીખવા માટે કેટલા સાહેબકોઈ

આતુર છે ! આપણું વિજ્ઞાન આ બાતનું નોંધ્યો. હાલમાં યુરોપ-માં મારામારી અને કાપાકાપી ચાલી રહી છે. (તે સમયે યુરોપમાં મહાયુદ્ધ ચાલતું હતું. આજે ઇ. સ. ૧૯૩૯ માં પણ યુરોપમાં યાદવાસ્થળી ચાલી જ રહી છે.) એ બંધ થયા પછી નેચો કે સ્વામીજીનાં વાવેલાં બી જિગી નીકળ્યાં છે. આ દેશ-માંથી આધ્યાત્મિક લહરીઓ એ દેશોમાં જશે અને તમે પણ તેને માટે તૈયાર થાઓ. તમે ભારતમાં જન્મ્યા છો, તમે મહાભાગ્યવાન છો, કારણ કે પરમહંસદેવ અને સ્વામીજી પણ ભારતવાસી જ હતા. તેઓ ઇચ્છતા તો ગમે ત્યાં જન્મ લઈ શકતા, પણ તેમણે તેમ શા માટે ન કર્યું ? તમે નેચો કે એમનાથી દેશનું સુખ ઉજાગવળ થશે-એથી જ તેમણે આ બંગ-ભૂમિમાં-ભારતભૂમિમાં જન્મ લીધો છે. તેની ખાતરી તમને થવી જ નોંધ્યો. ‘યદુ જનહિતાય યદુ જનસુખાય’ અર્થાત્ નિઃસ્વાયે ભાવે કાર્ય કરવાની ભાવના સમસ્ત ભારતવર્ષમાં બંગાળમાં જ વધારે છે.*

“જો તમે ખરેખર દેશને ચાહતા હો તો આજસ ખંખેરીને બાગી જીઠવાનો આ મહો સુયોગ છે, “ઉત્તિષ્ઠત જામત” બધો તમોશુષ્ય-આજસ-અંધકાર ખંખેરીને જીઠો, બાગૃત થાઓ અને

* આ પછી તો દેશમાં અસહકાર અને સત્યાગ્રહનો પ્રચંડ ભુરાળ ફરી પડ્યો હતો. અને તેના છવનાચાર્ય માંથીજીની પ્રેરણા અને વિવિધ પ્રતિષ્ઠાઓદારા ભારતવર્ષના પ્રાંતપ્રાંતમાં દરિદ્રનારા-પણની સેવાના જ ઉદ્દેશથી, ‘યદુ જનહિતાય’ ની ભાવનાથી જ છવનસર્વપણપૂરેક કાર્ય કરનારા યુવકો અને લોકસેવકો નીકળી આવેલા છે. એટલે દેશમાં લગભગ બધે જ સેવાભાવનાવાળા માનવ-દેવો નેરાનાં આવે છે. તે અનેકગણા વધે ! અને ભારતમાતાની મુક્તિ વહેલી વહેલી થાઓ !

—અનુવાક

જાતે જાગીને જીવજ્યોને જગાડો. આ પ્રમાણે સમાજને કેળવણી, આરોગ્ય અને નૈતિક ચારિત્ર્યનું શિક્ષણ આપીને સત્યને માગે લઈ જાઓ, પ્રત્યેક ગામમાં અને પ્રત્યેક વિભાગમાં, પ્રત્યેક જંપડે જંપડે હરિજનો વગેરે પછાત કોમોમાં કેળવણી અને આરોગ્ય વગેરેનો પ્રચાર કરો. સ્વામીજી કહી ગયા છે કે તમારી નિઃસ્વાર્થપરાયણતા જોઈને દેશ જાગી ઊઠશે. આ પ્રમાણે બધી રજાઓમાં યોજાઈ જાઓ. તેમની સાથે રમત ગમતમાં પણ ભાગ લેવો. રજામાં ફેટલાક દિવસો આ પ્રમાણે કયાંથી એક પ્રકારનું સ્થાયી કાર્ય ચલેલું જણાયે. ઇચ્છા હોય તો તમારામાંથી કેઈ ગામડાંની મુલાકાતે ઊપડો અથવા પહોંચો, વનો અને જંગલોમાં ધૂમો. પર્વતે પર્વત ખૂંદી વળો. જાઓ, આજસમાં દિવસો શુભાવશે નહિ. “સોતાર ભારત તોમાર ભાણોઆશિ” એમ ગાયા કરવાથી કશું વળશે નહિ.”

નવેમ્બર ૧૯૩૭

શ્રીમહાપુરુષજી શરીર અસ્વસ્થ થતાં પહેલાં થોડા દિવસ અગાઉ હવાફેર માટે મધુપુર આવ્યા છે. મધુપુરના શેઠને ત્યાં ઊતર્યા છે. જામતાડાથી સવારે આઠની ગાડીમાં હું અને પ્રભુચારી મુ-શ્રીમહાપુરુષજી મહારાજનાં દર્શન કરવા સવાના થયા. નવ વાગ્યા પછી થોડીવારે થેઠ મિલાએ જઈને જોયું તો તેઓ ગરમ પહેરણ પહેરીને ઓસરીમાં બેઠાલા છે. અમે પ્રણામ કર્યા. તેમણે કુશળવર્તમાન પૂછ્યા. મને જોઈને તેમણે પ્રભુચારીને પૂછ્યું: “આ બધા જામતાડાથી જમીને આવ્યા ?” સાડાસાન વાગે જમીને બહાર નીકળ્યા છીએ, એમ સમજીને તેમણે કહ્યું કે, “ખૂબ પહેલા જમ્યા છે. દેવ ન હોય તો આટલું પહેલું ખાવાથી ઘણી તકલીફ લાગી થાય છે.”

થોડી-વાર પછી તેઓ સ્નાન કરવા ગયા. કાંઈ કાંઈ

થયેલો છે. ફલાલીન જાંધેલું છે. જમ્યા પછી ઓસરીમાં આવીને બેઠા મેં કહ્યું: “બ્રહ્મચારી સુ-એ એક ગુરુસ્તોત્ર રચ્યું છે.” તેમણે કહ્યું: “ઠીક, થોડી વાર પછી સાંભળીશ.” થોડી વાર પછી ઘેર આરામ કરવા ગયા. આરામ કર્યા પછી મને કહ્યું: “ક્યાં છે, સુ-ક્યાં છે? સ્તોત્ર બોલવાનું કહ્યું હતું ને!” મેં તેમને બોલાવી આપ્યા. તે સ્તોત્ર બોલવા લાગ્યા. સ્તોત્ર સંસ્કૃતમાં લખેલું હતું. પહેલો શ્લોક વાંચ્યા પછી તેનો ખંગાળી અનુવાદ વાંચવાનું શરૂ કરતાં તેમણે કહ્યું: “હું સંસ્કૃત જ સાંભળવા ઇચ્છું છું. ખંગાળીની જરૂર નથી.” આખું સ્તોત્ર સાંભળીને બોલ્યા: “સારું લખ્યું છે. હાલ કેટલાક સ્તોત્ર લખે છે. કેટલાંયે લખેલાં છે, તેમાંથી પાંચ છ વાંચી જઈ તેમાં થોડાક ચખ્છોના ફેરફાર કરીને પતાવે છે. મેં કહ્યું: “તો પણ છંદનું જ્ઞાન તો હોવું જોઈએ ને?” તેમણે કહ્યું: “હા, એ તો ઠીક છે.”

પછી વાર ચૂપ રહ્યા પછી બોલ્યા: “ગુરુ મનુષ્ય નથી, ગુરુ તો સ્વયંભગવાન છે. ભગવાનની શક્તિ મનુષ્ય મારફતે આવે. ભાવ પામે છે. મને તો બધા શિષ્યો યાદ પણ રહેતા નથી. પરમહંસદેવ-ભગવાન જ બધાનું ધ્યાન રાખે છે.”

તો નોકરી પણ મળતી નથી, ઘણાએ ચારી ડીઝીવાળાઓ
 બેસી રહેલા છે. અથવા સામાન્ય કામકાજ કરે છે. પછી
 તેઓ વિચાર કરે છે કે પાસ થયા, પણ કંઈ પત્તો ખાધો
 નહિ. તમે પણ એમ. એ. થઈને નોકરી સિવાય બીજું શું
 કરો છો? વળી હવે તો તમારા જેવી નોકરી પણ ઘણાને
 મળતી નથી. પરમહંસદેવ પાસ થવાને 'પાસ' કહેતા, વળી
 એમ પણ કહેતા કે બે ત્રણ પરીક્ષા પાસ કરે છે, તેનું મન
 ફેળવાય છે. બહુવાથી એક વિષયમાં મન ચોજી રાખવાનો
 અભ્યાસ થાય છે. ભગવાનમાં મન ભેડતાં આ મનની એક-
 ચતાનું શિક્ષણ જ તેમને મદદ કરશે."

ત્યાર પછી તેઓ સી-મહારાજને બોલાવીને બોલ્યા:
 "મને લાગે છે કે તમે આમને ઓળખતા નથી." ત્યાર પછી
 પ્રશ્નચારી-સુ કે જેઓ હુપીકેશમાં કેટલાક મહિના રહ્યા હતા
 અને તપસ્યા કરતા હતા તે વાત શરૂ થઈ. સી-મહારાજ
 બોલ્યા:—"ત્યાં કેવું લાગતું હતું? સાધુઓ તપસ્યા
 કરે છે, કે ત્યાં જઈ અહો જમાવી વાતો કરીને સમય
 ગુમાવે છે?" હું જ્યાં હતો, ત્યાં તો બેસું કે અનેક સાધુઓ
 છાપાં વાંચે છે, અને અહો જમાવીને સમય ગાળે છે. મોટા
 ભાગના ધ્યાનધારણા કરતા નથી."

મહાપુરુષજી મહારાજ:—કેટલા માણસો બધો વખત ધ્યાન-
 માં મગ્ન રહી શકે? અનેક આ પ્રમાણે વાતો કરીને સમય વિતાવે
 છે. તો પણ ઠીક છે. સદ્ભાવોથી ભરપૂર જીવન ગાળી શકાય
 તો તે પણ સારું છે. સંસારની વ્વાળાઓ, બળમગતી અમિ
 યિખાઓ, પોતાના કહેવાતા માણસોને જ વિશ્વામયાન, કર્મ,
 દેવ વગેરેથી તો દૂર રહે છે. એ પણ જોઈએ લાભ નથી

સી-મહારાજ:—આપણે ભેદને છીએ કે થોડી વાત

ધ્યાન કર્યા પછી વધારે ધ્યાન કરી શકાતું નથી. મગજ જાણે શૂન્ય થઈ જાય છે. માત્ર દાળરોટી ખાધા કરે છે. દૂધ-ધી તે મળે નહિ. મગજ એ સડન કરી શકતું નથી. આહુ પહાડમાં એક સાધુ એક દિવસ બધા સાધુઓને ભંડારો આપીને એક જગાએ એવો સંકલ્પ કરીને બેઠો કે સિદ્ધિ પામ યથા સિવાય તે બીકથે નહિ. થોડી વાર પછી તે વધારે સમય ધ્યાન કરી શકતો નહિ. ગાંઝા જેવો થઈ ગયો, મેં કહ્યું: “હમણાં ધ્યાન ચોધું કરીને લોક-કંડ્યાણુનું કામકાજ કરો, શાંતિ પામશો પણ તેમને એ વાતમાં વિશ્વાસ બેઠો નહિ”

મહાપુરુષજી મહારાજ:—ભગવાનને શું સહેજે પ્રાપ્ત કરી શકાય કે ? આટલા દિવસ આટલો સમય ધ્યાન કરતો, ત્યારે જ ભગવાન મળશે, એમ પણ કોઈ યરત નથી. ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવા એ મહાકષ્ટસાધ્ય છે.

ત્યાર પછી હરિદ્વારના જળપ્રલયની વાત નીકળી. મહા-પુરુષજી મહારાજે કહ્યું: “એક માણસ એમ. એ. પાસ થઈને સાધુ થઈને હરિદ્વારમાં તપસ્યા કરતો હતો. તે જળપ્રલય-માં તણાઈ ગયો. તેનો ભાઈ પણ કાશી હિન્દુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં એમ. એ. માં અભ્યાસ કરતો હતો. પરીક્ષા આપતા પહેલાં થોડા દિવસ પહેલાં તે કાશી અદ્વૈત આશ્રમમાં ગયાં આગ્યો. તે સાધુ યથા માનના હતો. ત્યાંના સાધુઓએ તેને પરીક્ષા આપીને આવવાનું કહ્યું. તે તેણે ધ્યાનમાં લીધું નહિ. ત્યાં તે વળતે સ્ત્રી-મહારાજ હતા. તેઓ તેને દેવધર વિદ્યાપીઠમાં લાગ્યા ને તેને કામમાં ચોજી દીધો. થોડા દિવસ પછી તેની માતાના રુદનની વાત તેને યાદ આવવા લાગી. માગાપ પોતાના પુત્રને પાછો મેજવવા માટે પક્ષાં તરફડ્યાં હતાં, મનમાં દુર્બળતા

આવી. વિદ્યાપીઠ છોડીને તે ઘેર ગયો. તેનો પિતા પશ્ચિમ કચાક કોઈ સ્કૂલનો હેડ માસ્તર હતો. ત્યાં તે ગયો અને થોડા દિવસ પછી હિન્દુવિશ્વવિદ્યાલયમાંથી એમ. એ. ની પરીક્ષા આપી. તે અરસામાં તેના પિતાએ તેનાં લગ્નનું નક્કી કરી રાખ્યું હતું. તે પણ ખાસ વિરોધ કરી શક્યો નહિ અને પરણી નાખ્યું. હાલ ક્યાંક કામ કરે છે. પરંતુ તેના મનમાં હજી પણ વૈરાગ્યભાવ છે અને મળતાં જ તે અદ્વૈત આશ્રમમાં જાય છે. ભગવાન એ ક્યારે પણ સુયોગ આપે તે સંસાર છોડીને પણ આવી શકે તેમ છે. એ પણ હીક છે. સંસારમાં તદ્દન રૂખી જવા કરતાં આ પણ સારું છે.”

મહાપુરુષજી મહારાજના ઓરડામાં પરમહંસદેવનો જે ફોટો છે, તે ઘણો સુંદર છે, એમ વાત કરતાં તેઓ બોલ્યા: “આજે ટેટલાક ફોટો એક માણસ જન્મનીથી તૈયાર કરી લાવેો હતો. એક નકલની કિંમત દસ રૂપિયા હતી. આ જાતના એક ફોટાની બેઝુર મઠમાં પૂજા થાય છે. પૂ—બાળુના સસરા ભક્ત હતા. તેમણે એક ફોટો લીધો હતો. એ ફોટોજ અડી આવેલો છે.”

મેં પૂછ્યું—પરમહંસદેવ ચાંબલાને હાથ અડાડીને બિભેલા છે, તે પણ શું સમાધિઅવસ્થાની છળી છે ?

મહાપુરુષ મહારાજ—સમાધિઅવસ્થાની જ છે, એમાં પૂછવાનું શું ? તેઓ બીજે કોઈ સમયે છળી લેવા દેતા જ નહિ.

મેં કહ્યું—તે છળી સમાધિઅવસ્થાની જ હશે, એમ જણાય છે, પણ મનમાં ખાતરી થતી નથી.

મહાપુરુષજી મહારાજ—ફોટો જોઈને તેમની સમાધિદશા કેમ કરીને સમજી શકો ? તેમને સમાધિ ક્યારે નહોતી ? સૂતાં, સ્વપ્નમાં, નિદ્રાવસ્થામાં બધે વખતે તેઓ સમાધિસ્થ જ રહેતા, એક સામાન્ય સાધુ રામબાણુના બાગ (યોગોદ્યાન) નજીક થોડા દિવસ રહ્યો હતો. સાધુ ખૂબ શાંત પ્રકૃતિનો હતો. વાતચીત બહુ ઓછી કરતો. એક ઝાડ નીચે બેસી રહેતો—રામબાણુના બાગમાં જતાં રસ્તામાં તે જગા આવેલી છે. રામબાણુ તેને ખાવાપીવાનું પહોંચાડતા. રામબાણુએ પરમહંસદેવ પાસે એના વિષે વાત કરી. પરમહંસદેવે કહ્યું : “તો એક દિવસ એમને અહીં લઈ આવો.” પછી રામબાણુ એક દિવસ ગાડીમાં બેસાડીને તેમને દક્ષિણેશ્વર લઈ ગયા. પરમહંસદેવે તેમનો આદરસત્કાર કરીને તાની પાટ ઉપર બેસાડ્યા. પોતે પણ એક બાજુ બેઠા. ઈશ્વર સંબંધી વાર્તાલાપ ચાલ્યો. ક્રમે ક્રમે સર્વિકંઠ્ય અને નિર્વિકંઠ્ય સમાધિની વાત ચાલવા લાગી. પરમહંસદેવ નિર્વિકંઠ્ય સમાધિની વાત કહેતાં કહેતાં તદન સમાધિસ્થ થઈ ગયા. પછી એક પગ પાટની બહાર ઝૂલે છે અને એક પગ પાટ ઉપર છે—એવી રિધતિમાં તદન નિશ્ચળ-નિરુપંદી થઈ ગયા. સાધુએ ધ્યાન કે પરમહંસદેવ હવે ધ્યાનમાં બેસશે. પરમહંસદેવને જેમના તેમ બેસી રહેલા જોઈને સાધુ પરમ-

હંસદેવને જરાજર બેસીને ધ્યાન કરવાનું કહેવા લાગ્યો કે. "આસન લગાવીને બેસો, જરાજર બેસો." આ પ્રમાણે વારંવાર બોલવા લાગ્યો પણ એ વાત સાંભળે જ કેણ? પરમહંસદેવનું મન તે સમયે શરીરમાં ન હતું. પરમહંસદેવને ગમે તે કામ કરતાં, ક્યારે ને કેવી અવસ્થામાં સમાધિ થતી તે કેમ કરીને સમજી શકાય?

"આસન લગાવીને બેસો, જરાજર બેસો." એ વાત મહાપુરુષજી મહારાજ એવા આજ્ઞા કરીને બોલવા લાગ્યા કે, હાજર રહેલા અમે બધા હસવા લાગ્યા. તેઓ પોતે પણ હસ્યા.

તેમની તબિયત વિષે પૂછતાં તેઓ જોડ્યા કે, "પહેલાં કરતાં ઘણું સારું છે. મઠમાં રહેતો ત્યારે ઘરમાંથી વરંડામાં જતાં કેટલીયે તકલીફ પડતી. જિભા થતાં કદ પડતું. રાત્રે જાંઘ આવતી નહિ. છોકરાઓને પણ ખૂબ તકલીફ આપતી પડતી. આખી રાત મને પંખો નાખતા. ધીમે ધીમે પંખો નાખ્યા કરતા." આ વાત કરીને છોકરાઓને કેટલી તકલીફ આપી હતી તેનું દુઃખ વ્યક્ત કરવા લાગ્યા અને પોતાના દુઃખની વાત તો બૂલી જ ગયા.

ત્યારપછી મહાપુરુષજી મહારાજ ઘોડા સંદેશ ખાકને બહાર ફરવા ગયા. ફરીને આવીને સંધ્યા સમયે ઘરમાં બેઠા. અમે વિદાય લેતા હતા. દેશને જવું હતું. મુ-એ કહ્યું: "અમારા ઉપર કૃપા કરજો."

મહાપુરુષજી મહારાજ બોલ્યા: "કૃપા તો વરસી રહેલી છે જ. શુરનું ધ્યાન કરીને, અંતરમાં તેમને પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાત્ન કરો, એટલે શુરકૃપા પણ પ્રાપ્ત કરી શક્યો. માત્ર શરીરને વળગી રહેવાથી કંઈજ વળગે નહિ. આત્માને પકડો. તેઓ મૂન છે તેઓ ધારે છે કે, શુરનો દેહ નાચ પામતાં શુર

પશુ ચાલ્યા ગયા છે, એમ માનીને રુદન શરૂ કરે છે કે, 'હાય રે, મારા ગુરુ ચાલ્યા ગયા !' અને બેભાન થઈ જાય છે. ગુરુ ક્યાં જવાના છે ? તેઓ તો સર્વદા છે જ. દેહના નાશની સાથે જો તેમનો નાશ થઈ જાય તો અમે પણ શું બચી શકતા ? એટલા જ માટે હું કહું છું કે આત્માને પકડો, ભાવને પકડો અને તેજ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરો. આ પ્રમાણે કહીને તેમને ખૂબ ઉત્સાહ આપવા લાગ્યા. અમે પ્રણામ કરીને આતંદિત મને થવણુ કરેલી વાતોનો વિચાર કરતા વિદાય લઈને ચાલ્યા ગયા."

તારીખ ૭-૭-૧૯૨૮

એક ભક્તે "શરીરે કેમ છે ?" એમ પૂછતાં તેઓ બોલ્યા: "શરીરનો શો ભરોસો ? પરમહંસદેવ થાગડથીંગક કરીને કોઈ પણ પ્રકારે ચલાવ્યે રાખે છે, વૃદ્ધ શરીર છે. એટલે કંઈને કંઈ ઉપાધિ તો રહેવાની જ. મારે હવે આ સંસારમાં કોઈ કામ કે કર્તવ્ય બાકી નથી; કંઈ કામ પણ નથી; ખાઈશ, ઓઢીશ, પહેરીશ, માનમરતબો મેળવીશ, વેપાર કરીશ, એવી કોઈ વાસના જ નથી. ભગવાન માલિક છે, તેઓ તેમના કાર્યને માટે આ શરીરને કેટલા દિવસ રાખશે, તે તો તેઓ જ જાણે."

કેશવબાપુને એક દિવસ પરમહંસદેવે કહ્યું કે, "તમે સ્ત્રીપુત્રાદિ સાથે કેમ રહો છો ?" કેશવબાપુએ કહ્યું: "હું માત્ર મારી જ સુખિત ઇચ્છતો નથી, આ બધાનો પણ ઉદ્ધાર થાય તો સારું, એવી મારી ઇચ્છા છે." પરમહંસદેવ આ વાત સંભળી પણા ખુશ થયા ને કેશવબાપુની ઉદારતાની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. તેથી તમારું કર્તવ્ય તો સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઈ, બહેન, સગાંસંબંધી વગેરે જેથી ભગવાનને માર્ગે જઈ શકે, ભક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે તેવો પ્રયત્ન કરવાનું છે."

તારીખ ૧૯-૮-૧૯૨૮

બે રૂપિયા અર્પણ કરીને પ્રણામ કરતા તેઓ બોલ્યા હતા: “તમારે રૂપિયા આપવાની શી જરૂર છે? તમારી આવક ઓછી છે, પગાર ઓછો છે, સંસારનું બાળબચ્ચાને લીધે ખર્ચ વધારે છે, તમે પૈસા આપો છો, તેથી મને દુઃખ થાય છે. તમને જેથી સગવડ થાય તે મારે ભેટું ભેટુંએ તમે આવો જાઓ એટલું જ બસ છે. જેમની પાસે પૈસા હોય, તેઓ આપશે જ, પરમહંસદેવના ઠરખારમાં ખર્ચ કંઈ ઓછું નથી, તમારી પાસે પણ પૈસા થાય, ત્યારે આપજો, મને તો હાલ ખાસ જરૂર નથી. ભગવાન ખાવાનું આપે છે અને રહેવાની જગા પણ આપે છે. તેમ છતાં શુરને કંઈ આપવાનું મન થાય, પણ તમારા શુર તો સંન્યાસી છે. તમારે રૂપિયા શું કામ આપવા? વળી આ તો વ્યવસાયી શુર નથી. તેમ છતાં સાધુનાં હસ્તને જતાં ખાલી હાથે જવું ભેટુંએ નહિ, તે શું અમે પણ બાણતા નથી? પરમહંસદેવ કહી ગયા છે કે, “અધ્યા, સાધુની પાસે ખાલી હાથે જવું નહિ; કંઈક ને કંઈક ઓછામાં ઓછાં એક પૈસાનાં પાન પણ લઈ જવાં. અમે બેપાંચ પૈસાનાં પાન લઈ જતા.” તેથી ભલે થોડું ફળપાન લાવજો.

“તમારું હાન હું અવશ્ય સ્વીકારું છું, પરંતુ હું જ પાછું તમને ફેરું છું, તમે બેચ રૂપિયા લઈ લાઓ. કંઈક ખરીદીને લઈ જાઓ અથવા તમારા વ્યવહારમાં ખર્ચજો.”

એક ભટ્ટાને એક દિવસ તેમણે કહ્યું: “ઘેરથી શ્રીવર્મને અને છોકરીઓને પણ સમગ્ર પ્રમાણે અહીં લઈ આવજો. તેમને શું સંસારમાંજ પરોવી રાખવા છે? તેમણે પણ ધર્મ-કાર્યો કરવાનાં છે, જેવો તમારો અધિકાર છે તેવો તેમને

પણ અધિકાર છે. તેમને આઘાતક્રિતાના અંશ સમાન લાગ્યોને."

તારીખ ૧૬-૮-૧૯૨૮

"શ્રીમદ્દાપુરુષણ મહારાજનું શરીર કેમ છે?" એમ પૂછતાં તેઓ બોલ્યા: "બહુ સારું નથી, વળી ભાઈ આ તો વૃદ્ધ શરીર છે, યાગડ થીંગડ કરીને પરમહંસદેવ ચલાવ્યે રાખે છે. વળી શરીર સંબંધી મારી આણું વિચારવાનું પણ નથી. એક દિવસ તે પડવાનું જ છે. કશો વિચાર કરવાનો કે ચિંતા કરવાની નથી. પરમહંસદેવે બાહ્યકાળથી જ બધી ભાતની ગરબડ-ચૂંચવણનો નિકાલ કરી દીધો છે. લગભગ ૫૦ વરસનું આ સાધુજીવન એમને જ આભારી છે તો પછી ભગવાનનું સ્મરણ કરવા-ભજન કરવા શરીરની જેટલી જરૂર છે, તેટલું ચલાવ્યે રાખે છે. કંઈજ તાડીફ નથી. વળી શરીરની તો કશી ચિંતા જ નથી. જે સાધુ શરીરની ચિંતા કરે છે. મરણથી ડરે છે, તે સાધુ જ નથી. તે હજી સુધી સાધકદશામાં છે, હજી સાધુ થયો નથી એમ ગણાય. આ પ્રમાણે આધ્યા કર્યો તો પણ બસ છે, ભગવાન આ શરીરને જેટલા દિવસ રાખશે, તેટલા દિવસ ભગવાનનું કામ થશે. હું તો ભગવાનના તેડાની હંમેશાં વાટ જ ભેઈ રહ્યો છું. શરીરની આટલી બધી શી ચિંતા કરવી? સુંદર ચહેરાની પણ કંઈ દરકાર નથી, નાથવંત શરીર ઉપર બહુ બાર ડેવાની શી જરૂર છે? વધારે પડતી ચિંતાની પણ શી જરૂર છે? ભગવાનનું ભજન કરવા યોગ્ય શરીર આધ્યા કરે એટલે બસ છે."

તારીખ ૨૩-૧૦-૧૯૨૮

આજે મહાનવમી છે. એક સાધુએ શ્રીમદ્દાપુરુષણને વિજયાની કથા કહેવાનું કહેતાં તેઓ બોલ્યા: "અહીં વિજયા

બિજયા નથી. અહીં તો માની જ કૃપા છે. તો પણ ખાસ તિથિએ તેઓનો વિશેષ પ્રકાશ હોય છે.”

તારીખ ૧૧-૧૧-૧૯૨૮

આજે સ્યામાપૂજા છે. એક કૃતરીએ તેનાં બચ્ચાંને નિર્ભય સ્થાને રાખ્યો છે, એ વાત સાંભળીને બોલ્યા: “આ મહા માયાની પાલક શક્તિ છે.” મહામાં કામનારહિત પૂજાની વાતનો ઉલ્લેખ કરતાં કહ્યું કે, “તેઓ ભારતવર્ષને માટે આ આગળ તેજ, વીર્ય, શક્તિ જ્ઞાન, પ્રેમ, વિવેક બધાની પ્રાર્થના કરે છે.”

નિમતાવાસી એક સદ્ગૃહસ્થે પૂછ્યું કે, “તમારે બાળ બચ્ચાં કેટલાં છે?” મહાપુરુષજી મહારાજ તરત જ બોલી બોલ્યા: “પરમહંસદેવ, પરમહંસદેવ જ પુત્ર. તેઓ જ પિતા અને માતા, સર્વ કંઈ તેઓ જ છે.”

આ યુગમાં આ ‘રામકૃષ્ણ’ના નામથી વધારે પ્રસન્ન થાય છે, જે ‘રામકૃષ્ણ’નું નામ લેશે, તેમનું કલ્યાણ થશે. તેમનું નામરમણ કરતા તેમના હરઆરમા પડ્યા રહેવાથી કોઈ દિવસ અવસ્થ બગવાનની દયા થશે બગવાનનો મહિમા જીવને જણાવવા માટે તેમણે અવતાર લીધો હતો.

તારીખ ૧-૧-૧૯૨૯

ધ્યાન સંબંધી વાત નીકળતાં તેમણે કહ્યું: “નિરાકારનું ચિંતન કરવું ઘણું કઠણ છે. તેથી મર્તિનું ચિંતન કરવું એ જ ઠીક છે. પરમહંસદેવનું ધ્યાનચિંતન કરવું, તેઓ જ તમારા ગુરુ છે. આ (પોતાના મર્તિન બતાવીને) તો માત્ર સાધન છે. કંમે કંમે ને દદયમ ભગ્યમ થશે.”

તારીખ ૪-૨-૧૯૨૬

એક સાધુ મહામાંથી બહાર જનાર હતા. વિદાય લેવા જતાં પ્રણામ કરીને તેમણે નીચે પ્રમાણે કહ્યું:

સાધુ—મહારાજ, હું તો કામકાજ લઈને જાઉં છું. મારે એટલાથી જ પતથે ?

મહાપુરુષજી—હા, એટલાથી ચાલશે, અવશ્ય ચાલશે. પરમહંસદેવનું કામ કરો છો, તમારું પોતાનું તો કંઈ જ નથી. મોકરી પણ કરતા નથી અને પગાર પણ લેતા નથી. જે કંઈ છે તે પરમહંસદેવનું છે.

સાધુ—કામ કરવામાં અનેક અગવડો છે. ઘણી વાર કામ કરતાં કરતાં પરમહંસદેવ સાંભરતા જ નથી.

મહાપુરુષજી—કામ કરતાં ઘણી મુશ્કેલીઓ આવે છે, ઘણી અગવડો નડે છે, પરંતુ જમે તેમ તોયે પરમહંસદેવનું જ કામ કરો છો ને ! કામ કરતાં પરમહંસદેવનું સ્મરણ રહે એ ઠીક છે, પરંતુ એટલું જ બસ નથી. પરમહંસદેવનું જ કાર્ય છે. તે શું તેઓ જોતા નથી, એમ માનો છો ?

સાધુ—ઘણી વાર મને ભય લાગે છે કે મને કશું પ્રાપ્ત થશે નહિ.

મહાપુરુષજી—શાનો ભય ? કશો જ ભય નથી, કંઈ જ ભય નથી. કેમ નહિ પ્રાપ્ત થાય ? પરમહંસદેવને માટે, ભગવાનને ખાતર તો બધું સમર્પણ કરેલું છે. પોતાનો સ્વાર્થ તો આમાં કશો જ નથી. કંઈ વેતન પણ લેતા નથી. તમે મહાન અણાવો છો, તો તે પણ તેમને જ માટે છે.

સાધુ—તો શું મારું કામ આટલાથી જ પતથે ?

મહાપુરુષજી—હા, હા, અવશ્ય, હું કહું છું કે અવશ્ય થશે. જો એમ ના હોત તો હું તમને કામે મોકલત જ નહિ.

હું તમારું કલ્યાણ ઇચ્છું છું. તમારું જેનાથી અકલ્યાણ થાય, તેવું હું કરું જ નહિ.

સાધુ—ઘણી વાર મનમાં થાય છે કે, ધ્યાન, જપ, તપસ્યા વગેરે થાય તો આના કરતાં ઘણું જ સારું. કોઈ કોઈ વાર કામને લીધે ધ્યાન, જપ તદ્દન ચર્ધ શકતું નથી.

મહાપુરુષજી—તમારું કલ્યાણ કેમ થાય, તે હું જાણું છું. જ્યારે કામ વધારે હોય ત્યારે ધ્યાન, જપ, કશું જ થતું નથી તે હું જાણું છું. પણ કામ પતી ગયા પછી ધ્યાન, જપ, બધું જે ખૂબખૂબ કરજો. કંઈ જ કર નથી. ભગવાન તમને બધો વખત જુએ છે.

“ હીક ચયું, કે આખો દિવસ દશિણેશ્વરમાં પસાર કરી આનંદમાં ગાળ્યો. મહામાયાનો પ્રસાદ લીધો. મા તમને ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય આપો. જય હો મા, આના ઉપર કૃપા કરો, એને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાઓ, વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાઓ! મા પૂર્વ જ્ઞાન આપો. ”

એક સજ્જનને ‘શરીર કેમ છે?’ એમ પૂછતાં તેમણે કહ્યું: ‘શરીર સારું નથી, કંમે કંમે નાશને ભાગે’ આલે છે. વૃદ્ધ શરીર છે, વળી ૭૫ વરસ તો વીતી ગયાં. હવે શી ચિંતા છે? એક દિવસ તો એ નાશ પામવાનું જ છે. ગમે તો તે આગે નાશ પામે કે સો વર્ષ પછી. શી એની ચિંતા કરવી? શો વિચાર કરવો? મૃત્યુનો કંઈ જ ભય નથી, મા નથી, બાળબચ્ચાં નથી, કેદુંબકળીલાની ચિંતા નથી. જેમને માં બાપ, બાળકો વગેરે છે, તેમને સંસારની ચિંતા કરવાની હોય એમને ‘દાચ! મારું શું થયે? મારાં બચ્ચાંનું શું થયે?’ વગેરે ચિંતા થાય. વળી જેમને વિવિધ પ્રકારના લોચવિલાસો હોય છે, તેમને જ મૃત્યુનો કર લાગે છે. મને તે

પરમહંસદેવે જ્ઞાન આપ્યું હતું કે શરીરનું જે થવાનું હોય તે થાઓ, હું તો જરાજર છું. પોતાપણ કાઢી નાખવાથી જ પાત્યું. આવું જ્ઞાન જાગૃત રહે એટલે ખસ, બધું જરાજર છે. ભગવાન કૃપા કરીને આવું જ્ઞાન જાગૃત રાખ્યા કરો !”

તારીખ ૧૮-૮-૧૯૨૯

બપોરે ય-બાપુ, કૃ-સરકાર અને હું બેઠેલા છીએ. ય-બાપુએ કહ્યું: “આપ જ શિવ છો.” મહાપુરુષજી આ સાંભળીને હસ્યા. મેં કહ્યું: “અમારું કેટલું અહોભાગ્ય છે કે અમે અહીં તેમના સેવકની પાસે બેઠેલા છીએ!” મહાપુરુષજી બોલ્યા: “ભગવાનને ખાતર જ સર્વ કંઈ છે. ભગવાનને ખાતર જ આપણે સૌ છીએ. વળી તમે પણ છો.”

વિદાય લેતી વખતે તેઓ બોલ્યા કે, “તેઓ તો હૃદય-માં જ છે, પ્રત્યેક જીવના હૃદયમાં તેઓ ચૈતન્યસ્વરૂપે છે. તેથી પોતાના હૃદયના ચૈતન્યસ્વરૂપ આગળ હમેશાં જ્ઞાન, ભક્તિ, વિશ્વાસ, પ્રેમ વગેરે માટે પ્રાર્થના કરવી જોઈએ અને તે સર્વ સમયે, ખાતાં, પીતાં, સૂઈ જતાં, ફરતાં, ઊઠતાં, બેસતાં બધા વખત જ્ઞાનભક્તિને માટે પ્રાર્થના કરવી પડે છે. પરમ-હંસદેવ કહેતા: “જેટલી ક્ષણે અસ્તવ્યસ્તપણે ચાલી જાય છે, તેટલું અજ્ઞાન છે, જેટલી ક્ષણે ભગવાનના સ્મરણ, મનન અને ચિંતનમાં જાય છે તે જ્ઞાનદશાનું લક્ષણ છે.”

તારીખ ૯-૧૨-૧૯૨૯

ધ્યાનમાંથી ઊઠીને સવારે પોતે જ એક ગાયન શરૂ કર્યું: ‘નટવરવેશે વૃંદાવને કાઢી હોલે રાસ વિહારી.’ ગાયન આપું કંઠસ્થ નહિ હોવાથી ‘રામપ્રસાદી સંગીત’ નામનું પુસ્તક મંગાવીને ગાયન ગવડાવ્યું.

ત્યાર પછી બીજી વાતો થવા લાગી. તંદુરસ્તીની વાત કાઢતાં એક પ્રાચીન ખંજાળી શ્લોક બોલવા લાગ્યા.

x

x

x

x

તારીખ ૨-૧-૧૯૩૦

એક મોટા અમલદારનાં પત્ની એક બહેનને સાથે લખે આ બધાં હતાં, ત્યારે હું પૂછ કરતો હતો. આવા મોટા કુટુંબની સ્ત્રી પરંતુ કેટલી વિનમ્ર, કેટલી મધુર બોલનારી! તે ધારતાં હતાં કે સ્વામીજીએ પ્રથમ આ સંઘની શરૂઆત કરી હતી. તેમને એ વાત કરતાં કરતાં કહ્યું કે, “આ સંઘની યોજના અમે કરી નથી. પરમહંસદેવનું શરીર સાજું નહોતું, તે સમયે તેમણે પોતે જ આ સંઘની સ્થાપના કરી હતી. તે વખતે તેમણે પોતે જ સ્વામીજી અને બીજા બધાને શિક્ષણ આપીને ઠેવી રીતે આ સંઘની રચના કરવી અને ચલાવવો એ શીખવ્યું હતું. આ મઠની સંસ્થાપના આ પ્રમાણે થયેલી છે.” આ વાત મારી જાણેથી સર્વ પ્રથમ સાંભળીને તે સજારી આશ્ચર્ય પામ્યાં. તેઓ જણતાં હતાં કે સ્વામીજીએ મઠની પ્રથમ શરૂઆત કરી છે.”

તારીખ ૨-૧-૧૯૩૦

સંજારમાં દશન થતાં તેઓએ કહ્યું: “કેમ જીવે તો બરાબર આવી હતી ને? રાત્રે ત્રણ વાગ્યા પછી, મહારાજને સ્વપ્નમાં જોવા હતા. જાણે ઠાણી અદૈત-આઘ્રમમાં ગયો છું. મહારાજજી બેઠા હતા. હું તકિયાને અડેલીને બેસી વાતો કરતો હતો. તેમને જોઈને ખૂબ આનંદ થયો. ત્યારે અઠાં બાદ હતો, ત્યારે એક સુન્દરમાન ભજનિક ગંગાકિનારા ઉપરના ઘરના પગથિયા પર બેસીને ચાર સાકાર્યાર વાગે રોજ ભાગીને ભજન ગાતો. ‘રાત્રે ઠેાં જો શ્રીપર વિયા (બરાબર

હિંદી નહિ બાણનારને સમજાશે નહિ) યમ કો કોઈ તરિયતરે.’
વગેરે રાજ ગાતો હતો.

“ત્યારે (દક્ષિણેશ્વર રહેતી વખતે) પરમહંસદેવતા ઓર-
ડામાં એક મોટી મચ્છરદાનીની અંદર ઠંડીના સમયમાં બધા
સૂતા. સૂતી વખતે પરમહંદેવ આવીને કેમ કરીને સૂઈ તે
બધાને બતાવતા. તેઓ કહેતા કે, ચત્તા સૂઈને છાતી
ઉપર માનું ધ્યાન ધરતાં ધરતાં સૂઈ રહેવાથી સારાં
સ્વપ્ન આવે છે. આ પ્રમાણે બધાએ ચિંતન કરતાં
કરતાં સૂઈ જોઈએ. અહો! પરમહંસદેવનો કેટલો બધો
સ્નેહ હતો, કેટલો બધો પ્રેમ હતો! પણ ખૂબ સાવધાનીથી
રહેવું પડતું. x x x ક્યારેક શ્રીધ્મ યતુમાં બહાર પૂર્વની
ગેલરીમાં સૂઈ જતા. મચ્છર વગેરે કંઈ કરડતું જ નહિ.
મહારાજને વચ્ચે વચ્ચે ઘેર જવાનું કહેતા. મહારાજ બધો
સમય ઘેર જવા રાજી નહોતા. તેઓ કહેતા: ‘ના, બાઓ, સાવ-
ચેતીથી રહેજો.’ મહારાજ હાથ ભેડીને બોલતા: ‘આપ બાણો
આપ જ રક્ષા કરનાર છો.’ મહારાજનાં પત્ની બાંચી કોટીનાં
અને શુદ્ધ સાર્વિક પ્રકૃતિનાં હતાં. તેઓ કહેતાં: ‘તેઓ તો
કામ-કાંચનના ત્યાગી છે.’ તે મહારાજને ગોપાળસ્વરૂપે જોતાં.”

“મહારાજ દક્ષિણેશ્વર હોય નહિ ત્યારે પરમહંસદેવને ખૂબ
દુઃખ થતું. એક દિવસ રાત્રે એક વાગે બહારની ગેલરીમાં
આવી મને કહ્યું: ‘અરે, મને ગોપાળનું નામ ઘોડી વાર સંભ-
ળાવ તો.’ મેં લગભગ એક કલાક એ પ્રમાણે કયું. કોઈ કોઈ
દિવસ નધ્ય રાત્રિએ દોઢને પણ ન જોતાં દરવાનને બોલાવીને
દયાં ય સુધી માત્ર સમનામ જ સાંભળતા.”

તારીખ ૩-૧-૧૯૩૦

“મ-ભટ્ટાચાર્યની પૂજા દયા છે. એવો માણસ બીજો એવો

નથી. એકમાત્ર પુત્રના મૃત્યુ પછી તેના મનોભાવો બદલાઈ ગયા અને ત્યાર પછી એ આ સ્થિતિમાં છે. એને રાખવાની ઇચ્છા પહેલાં નહોતી. પણ છોકરો ખૂબ સારો છે. મૈટ્રિક પાસ થઈને કામકાજ શીખે છે. મ-બાળુએ વધારે બહુવા લીધી નહિ. તેના ચિક્ષકે તેની અંદર પવિત્ર ભાવો ભરી મૂક્યા હતા.”

x

x

x

x

ડૉક્ટરોમાં જો દયા ન હોય તો તેઓમાં કંઈ જ નથી. દયા અને બીજા ગુણો હોય, પરંતુ ધર્મભાવના-ભગવાનમાં ભક્તિ-વિશ્વાસ ન હોય, એમ પણ બને. વળી પૂત્ર-અર્થ ન કરે પણ દયા ન હોય એ પણ શક્ય છે. માત્ર આ જાતની ધર્મભાવના હોય તો જ દયા હશે, એવો કંઈ નિયમ નથી.”

બીજો પ્રસંગે તેઓ બોલ્યા: “બધું જ ભગવાનની ઇચ્છાને અધીન છે. ખરાબ હોય તે સારું બની જાય છે અને સારું હોય તે ખરાબ બની જાય છે. માતાજીની ઇચ્છાને અતુલ્ય વર્તવામાં બધું કુશળ છે. હમણાં જે દિવસો જાય છે, તે સારું છે-આ જ ભાવમાં કેટલાક દિવસો ચાલે તો સારું.”

તારીખ ૭-૧-૧૯૩૭

“ઉત્સવપ્રસંગે ચરદૂ મહારાજે કાળીપૂત્ર વણી સારી કરી. માની પૂત્ર એ જ ઉત્સવનું મૂળ અંગ છે. તેની પૂત્રથી બધું કુશળ છે. મેં બધો પ્રસાદ થોટો થોટો લીધો-એ જ ઠીક કર્યું. પ્રસાદ વધારે લેવો બેઝબે નહિ.” ત્યાર પછી બીજી વાતો આવી.

તારીખ ૮-૧-૧૯૩૭

દુર્લોકેશ્વરી આવેલા એક સાધુ પ્રત્યે તેઓ આમ બોલ્યા: “સ્વગતપ્રમત્તા કેવા સાધુઓ બોલા-ખાત્રી ભગવાનના ને? મેં બધું છે કે કેટલાક હોશિયારપુર સ્ટેશને સાદાં કપડાં ધારી નાની જાનવાં કપડાં પહેરીને ત્યાં કેટલાક મદિના નાની

આવે છે-તેમ છતાં ચે વૈરાગ્યવાળા માણસોને માટે ભજનમાં સહાય આપનારું સ્થાન તો છે જ.”

ખીજી વાત કરતાં તેઓ કહેવા લાગ્યા: “અમંગળમાં ઘઈ-ને મંગળ-કલ્યાણ આવે છે. અનેક માણસો પૈસાને માટે પ્રયત્ન કરતા હતા. ભગવાને તેમને પૈસા આપ્યા છે.”

તારીખ ૧૨-૧-૧૯૩૦

કુંભના મેળામાંથી પાછા આવેલા સાધુઓ પ્રત્યે: “‘માધે પ્રયાગે વદિ કલ્પવાસ:।’ સમ્યક્દાનંદ-શિવ-શિવ-ઈશ્વર સાકાર નિરાકાર વળી તેનાથી પણ પર; અર્થાત્ તેઓ ધ્યાન-ગમ્ય, ‘યોગિનાં યોગગમ્ય:’-તેઓ કેવા છે, તે મુખે કહેવાય તેમ નથી. નિર્વિકલ્પ સમાધિની અવસ્થામાં એ બધી વાતો સમજાય છે.”

“કુંભમાં ૩૦ લાખ માણસો એકઠા થયા હતા! ગમે તેટલી પાશ્ચાત્ય અસરો ભલે ને થયા કરે, પણ ભારતવર્ષનો પોતાનો સ્વભાવ તો કાયમ રહેવાનો જ છે. કેટલી બધી વાતો યાદ આવે છે! પાઉહારી બાવાને જોયા નથી. તૈલંગ સ્વામીને બે વાર જોયા છે. એક વાર બેઠેલા અને એક વાર સૂતેલા, ભાસ્કરાનંદ સ્વામીને સ્વામીજી, ગોપાલદા અને બાબુ-રામ મહારાજ સાથે જોવા ગયો હતો. સ્વામીજી કાયસ્થ છે. એ બાળીને એમને સારું લાગ્યું નહિ. વિવિધ તરો કયા પછી તેઓ બોલ્યા: ‘એમ માલી, ઇસકો રાસ્તા દેખલાય દો.’ છેવટે ચંગેલીપુરીની વાત સાંભળી હતી. તેઓ ખૂબ ત્યાગી હતા. છોકરાઓને ઝોળ-ચણા આપતા, મા-ભગવતીના ભક્ત હતા. (તેઓ એક પડિયામાંથી ચણા ખાતા હતા અને વચ્ચે વચ્ચે બોલતા હતા. ‘શિવ કેદાર! ગોરી કેદાર!’-સાંભળ્યું છે કે તેઓ તોતાપુરીના ગુરુમાર્ગ) એક વાર તેમણે કહ્યું હતું કે,

દેવીએ તેમના ઉપર કૃપા કરી છે અને ૭૨ વર્ષની કડોર તપ-
શ્રયા પછી દેવી તેમના શુરુ ઉપર પ્રસન્ન થયાં હતાં.) નવ-
રાત્રિના નવ દિવસ ઉપવાસ કરતા. મશિરામ બરાબર નૈષ્ઠિક
બ્રહ્મચારી હતા, ભારે ત્યાગી હતા, પવિત્ર હતા, છતાં બ્રાહ્મણ-
ત્વનું અભિમાન જતું નહોતું. ભાસ્કરાનંદ સ્વામીની ખૂબ
પ્રતિષ્ઠા અને કડકાઈ હતી. બારતેર રાત્રીએ તેમના શિષ્ય
થયા હતા. મહેશનું બીન સાંભળીને પરમહંસદેવને સમાધિ
થઈ હતી. તેઓ પ્રમદા મિત્તિ કે જેમની સાથે સ્વામીજીને
ખૂબ પત્રવહેવાર થયો હતો, તેમના બાહેજ થતા હતા. મેં
મહેશ બાબુનું બીન સાંભળ્યું નથી. પ્રમદાબાબુએ તેમની
પાસે શીખીને એક દિવસ રાત્રે મને સંભળાવ્યું હતું.”

તારીખ ૧૩-૧-૧૯૩૭

એક બક્ષા તેમને નમસ્કાર કરીને પરમહંસદેવને ઇશને
જતો હતો, તેને કહ્યું: “એ શું ? પહેલાં પરમહંસદેવને પ્રણામ
કરીને ત્યાર પછી મને કરવા બેઠાં. — ‘વસ્યમાસા સર્વમિદં
વિભાવિ’—તેમના પ્રકાશથી બધું પ્રકાશિત છે. આ બધાં ઝાક,
પાન, ફળફૂલ, બક્ષા, હું, લોકો બધું તેમનું છે. તેઓ જે
બેટલે તો આ બધાનું અસ્તિત્વ છે. તેમના ચિવાય-ભગવાનના
ચિવાય કોઈનું અસ્તિત્વ જ નથી. તેઓ અસ્તિ-સ્વરૂપ છે.
તેમના નામરૂપના એક એક કિસ્મના પ્રકાશથી રામ છે, હરિ
છે, ચંદ્ર છે, સૂર્ય છે, જગત છે, તેઓ છે, તેથી તેમને છીપે
જ આ બધું છે. વગી તેઓ જ સન્નિવહાનંદ છે. એ અસ્તિ-
ત્વનું જ્ઞાન ન રહે તો તે અસ્તિત્વ તે અસ્તિત્વ જ નથી. તેથી
મેં ગત : છે) તે જ ચિત્ (જ્ઞાન) છે. વગી સત્ય જ્ઞાન ધર્મ
ત્યાં આનંદ અવશ્ય હોય છે. જ્યાં સત્ય જ્ઞાનનો અભાવ છે,
તે જ નિરાનંદ છે. જ્યાં બેટલો સત્ય જ્ઞાનનો અભાવ છે, તેટલો

રાનંદ છે. તમને બધાને આશીર્વાદ આપું છું. ભગવાનની પાછી તમને અચળ, અટલ સુમેરુવત્ વિદ્યાસ-ભક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ."

તારીખ ૧૪-૨-૧૯૩૦

આજે પૂજ્ય હરિમહારાજનો જન્મદિવસ શુકલ ચતુર્દશી મંગળવાર, પોષસંક્રાન્તિ છે. મઠમાં ઘણા ભક્તો પધારેલા છે. અપોરે આર વાગે અનેક સાધુબ્રહ્મચારીઓ મઠના પશ્ચિમ તરફના વરંડામાં એકત્ર થયેલા છે. પૂજ્ય અ-મહારાજ, સ-મહારાજ, નિ-મહારાજ વગેરે અનેક વૃદ્ધ સાધુઓ હાજર છે. પૂજ્ય મહાપુરુષ મહારાજ પધારેલા સાધુબ્રહ્મચારીઓને કંઈક સદુપદેશ આપશે, એવી આશાથી બધા તેમની રાહ જોતા બેઠા છે. બધા શાંત છે.

પૂજ્ય મહાપુરુષ મહારાજ ત્યાં પધારતાં બધાએ કિંમત ધઈ તેમને માન આપ્યું. તેઓ આરામ ખુરશીમાં બેઠા પછી બધાએ આસન લીધું. તે વખતે તેઓ તેમના સ્વભાવ-સિદ્ધ ભાંવથી બોલવા લાગ્યા.

"આજે હરિમહારાજનો જન્મદિવસ છે. ઘણો શુભ દિવસ છે. એ મહાપુરુષ શુકદેવજીની પેઠે શુદ્ધસત્ત્વ પવિત્ર હતા. નાન-પણથી શ્રીમદ્ગીતા અને વિવેકચૂડામણિ બહુ વાંચતા. એ બધાં પુસ્તકો એમને કંઠસ્થ હતાં. તેઓ ધ્યાનપરાયણ, નિર્જનતા-પ્રિય યોગી તપસ્વી હતા. સ્વામીજી તેમને જોર કરીને અમે-રિકા લઈ ગયા હતા. તેઓ એવા નિષ્ઠાવાન હતા કે સહેજે બંધ તેમ નહોતા. છતાં સ્વામીજીને તેઓ ખૂબ ગાહતા હતા, એટલે તેમની વાતને તેઓ હયાપતા નહિ. ત્યાં લગભગ ત્રણ વર્ષ રહ્યા હતા. તેમની પાસે જવાથી ડેટલાક માણસોનાં જીવન તદ્દન પલટાર્પ ગયાં હતાં. પાછા વળતી વખતે સ્વામી-

જીના દેહત્યાગની વાત સાંભળતાં આઘાત થવાથી હતાથ ઘટ્ટ ગયા. સ્વામીજી પાસે મનની ઘણી ઘણી વાતો કરવાની હતી. અહીં આવ્યા પછી થોડા દિવસ રહીને તેઓ વૃંદાવન ચાલ્યા ગયા, સાથે કૃષ્ણલાલ ગયા હતા. પાંચ વરસ એ જગામાં ને આસપાસમાં ગાળ્યાં, પછી બોલાન્દરસ અને હરિદ્વાર પાસે બાંગલ વગેરે સ્થાને ગંગાકિનારે ઘણા દિવસો તપસ્યા કરી હતી.

“સંઘ ઉપર તેમને અગાધ પ્રેમ હતો. પરમહંસદેવની ઇચ્છા અને આદેશથી આ સંઘ સ્થપાયો છે. સ્વામીજીને પણ સંઘ પ્રત્યે કેટલો બધો પ્રેમ હતો! સંઘ સંબંધી તેમના ઉપદેશો હરિમહારાજને ખૂબ પ્રિય હતા. આખરના સમયમાં અસ્વસ્થ દશામાં પણ કાશીમાં ઘણા લોકોનું તે બહુ કરી ગયા છે. તેમના જીવનમાં સહેજ પણ દોષ નહોતો, સર્વે ગુણોથી સંપન્ન હતા. તેમનું જીવન પરમ પવિત્ર હતું. યોગ, જ્ઞાન, ભક્તિ, કર્મ બહુ જ તેમના જીવનમાં દૃષ્ટિગોચર થતું હતું. તમારું સૌનું કર્તવ્ય છે કે તેમના ગુણોનું અનુસરણ કરવું અને અનુસરણ કરીને ઉન્નત જીવન જીવવું. મહારાજ તેમને ખૂબ ચાહતા. પાંચ વરસ સાથે પંબળ, સિંધ, કરાંચી, રમ્ પૂતાના વગેરે જગામાં ગાળ્યાં હતાં. બંને જણને ખૂબ પ્રેમ હતો. તેઓ થોડો સમય સાથે રહ્યા હતા એમ નહોતું. ઘણો સમય તેઓ નાથે રહ્યા હતા. મહારાજ કહેતા કે, ‘ક્યારેક ક્યારેક હરિમહારાજનો સ્વભાવ સમજી શકાતો નહિ. (વાત કરત કરતા સંઘની વાત ચાલી.)

‘તેને ખાસ ખ્યાલ રાખીને એને કે સંઘ અને તમારું કાર્ય એકબીજાને અનુરૂપ થાય છે કે નહિ. આ બધાં કાર્યો ને માનવ કાચીપુરના પરમહંસદેવના સેવાકાર્યોથી ધરેલો

છે. ડૉક્ટર ખૂબ સેવા કરવાનું કહેતા. અમારામાંના ઘણા બહુતા હતા, કોઈ કોઈએ બહુવાનું છોડી દીધું. ભિક્ષા માગીને સેવા કરવાની હતી, સંઘનું બંધારણ અને સ્થાપના ત્યાંથી થયાં છે. સત્યપ્રાપ્તિ શાથી થાય, એ ભાવ સ્વામીજીના મનમાં બરાબર હતો. ત્યાર પછી ફરતાં ફરતાં સ્વામીજી જ્યારે મદ્રાસ આવ્યા, ત્યારે બ્રાહ્મણ-શૂદ્રના લેદ અને શૂદ્ર-ભંગીના લેદ અને વિવિધ પ્રકારનાં દુઃખો-કષ્ટો જોઈને તેમના હૃદયને ખૂબ લાગણી થઈ આવી. જનસમાજની-સામાન્ય જનતાની સેવા કરવી જોઈએ, લોકકલ્યાણ કરવું જ જોઈએ એ ખૂબ સમજાઈ ગયું. ત્યારપછી અમેરિકા ગયા, ત્યાં તેમને ખૂબ સફળતા મળી, ઘણા લોકો તેમને માનવા લાગ્યા. ત્યારે સ્વામીજીએ આલમ-બજાર મઠમાં યશી મહારાજને લખ્યું: 'જે, યશી, હવે બધું સમજી શકાય છે કે આ બધું ભગવાનનું કાર્ય છે, તેઓ આટલા બધા કેમ આહતા હતા, પ્રેમપૂર્વક બોલવતા, એ બધું હવે સમજાય છે.' પહેલાં તો સ્વપ્નમાં પણ વિચાર નહોતો કે કામકાજ ને સેવા કાર્યો કરવાં પડશે, આ તરફ વલણ પણ નહોતું. સ્વામીજીનો પત્ર મળતાં વિચાર થયો એટલે કંઈક તો કરવાનું નક્કી થયું. તે સમયે બહુવા તરફ વૃત્તિ હતી. પૈસાટકા કંઈ જ નહોતા. બરાબર એ જ વખતે મુંબઈથી એક ભક્તજન આવ્યા. તે કેટલાક રૂપિયા આપી ગયા. તેમાંથી કલકત્તાથી વેસ્ટર ડિસ્કનેરીનાં બે પુસ્તકો ખરીદી લાવ્યો. બુક-કેસ થયું, લખવાની ડેસ્ક આવી અને કંઈક કામ કરવાનો ભાવ પણ થયો. એ કોઈ કહે કે, તમારી ઇચ્છાનુસાર આ બધું કરો છો, તો તે જોડું જોલે છે. સંઘની રચના બીજા કોઈએ નહિ પણ સ્વામીજીએ જ કરેલી છે. જેઓ ટીકા કરે છે, તેઓ સંઘનો દંતિહાસ બહુતા નથી. તેમણે આ બધું

પરમહંસદેવની સૂચનાઓથી જ કયું છે.

x x x x

“સ્વામીજી પરમહંસદેવને ત્યાં બે વખત બરાબર જતા હતા. ધ્યાનનું પ્રમાણ ખૂબ વધી ગયું હતું. એક દિવસ અમે આશ્રમ બુદ્ધાની નીચે જીભા હતા, સ્વામીજીનું શરીર છૂટ્યું તે પહેલાં મેં ત્રણ અડવાડિયાં અગાડી, પરમહંસદેવના ઘરમાંથી બહાર આવ્યો એક અત્યોક્તિક દર્શન ભેળ ખોલ્યા: “જુઓ, આ જે પ્રસંગ વહી રહ્યો છે, તે સાતસોઆઠસો વર્ષ સુધી ચાલ્યો.” ત્યાર પછી બીજી બધી વાતો થઈ. અમે થોડું ઘણું ભેળું છે. તમે ઘણું ઘણું ભેળું શક્યો. કેટલા બધા સારા સારા ઇકરાઓ આવશે. મારી વાતમાં પૂરો વિશ્વાસ રાખો. હું બધું આમ બધી બાણી-સમજી શકું છું. પરમહંસદેવ, માતા જગદંબા, આ બધું ચલાવે છે, તમે કંઈ ચલાવતા નથી. જ્યારે થંકા પડે, ત્યારે શાંત ચિત્તે વિચાર કરી ભેળાથી બધું બરાબર સમજાઈ જશે. ગમે તેટલી ગરબક ભેળેને હોય, કશુંયે રહેશે નહિ. જેમને એવો વિશ્વાસ છે કે સંધ્યે કંઈનો ચલાવ્યો ચાકે છે, તેમનું મન મેકું છે, પણ તેઓ પણ ભેળે માને-પરમહંસદેવને પકડી રાખશે તો ઉગત થશે. પરમહંસદેવની ક્યા નેકામ-અહેતુકી છે. થીલગવાને ગીતાજીમાં કહ્યું છે કે:-

न मे पार्थास्ति कर्तव्यं त्रिषु लोकेषु किञ्चन ।
 नानवाप्तमवाप्तव्यं वर्त एव च कर्मणि ॥
 यदि दाहं न वर्तयं जातु कर्मण्यतद्रितम् ।
 मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥
 उत्पीदयुस्मि लोका न रुपां कर्म चेदहम् ।
 संहरस्य च कर्त्तव्यामुपहन्यामिमा प्रजाः ॥

અર્થોત્તરે પાથ' । મારે ત્રણે લોકમાં કાંઈ કર્તવ્ય નથી કે નહિ મળેલું મેળસ્વાનું નથી, છતાં હું કમ કરતો જ રહું છું; કેમકે જો હું સાવધાન થઈ કર્મમાં પ્રવૃત્ત ન રહું, તો હે પાથ' ! મનુષ્યો પણ સર્વ રીતે મારા માર્ગને અનુસરે. જો હું કમ ન કરું તો આ લોકો નાશ પામે અને હું વર્ણસંકરનો કર્તા થાઉં તથા આ પ્રજાઓનો નાશ પણ હું કરું.

“તેઓ તો પૂર્ણ ઈશ્વર છે, તેમને તો પ્રાપ્ત કરવાનું કે પ્રાપ્ત નહિ કરવાનું પણ નથી-છતાં તેઓ જીવો પ્રત્યે કૃપા કરીને કાર્યો કરે છે-આ તેમની નિષ્કામ કૃપા છે. કાર્યવશાત્ બહુ લોકો એકલા થવાથી કંઈ ને કંઈ ગરબડ થાય જ છે. પણ એ બધું હીક થઈ જશે. કોઈ પણ એક માણસને માન્યા વિના ચાલશે નહિ, સ્વામીજીની મઠની નિયમાવલિ છે, તેને અનુસરીને ચાલજો. મારી વાત પણ ખ્યાલમાં રાખજો. અહીં કોઈ નાનું નથી, એટલે હુકમ આપીને આમ કરો કે તેમ કરો-આમ કરો ને પેકું કરો-એમ કંઈ કહેવાની જરૂર નથી. જરૂર જણાયે તો હું કહીશ. મારે પણ વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી, છતાં એક ધારણા હોવી જોઈએ કે હજી પણ એકાદ જણ પરમહંસદેવનો આશ્રિત છે અને હું તો તમારી વચ્ચે જ રહ્યો છું. નીચે જવાની શક્તિ રહી નથી. વળી મને બીજાઓનાં કામમાં માથું મારવાની ટેવ નથી. તેમ જ સ્વસાવ પણ નથી. હું બહુ છું-મને ઘડા છે કે માતાજી અને ભગવાન છે-તેથી જ બહુ થોડું બોલવાનું છે. તમે મારામાં વિશ્વાસ રાખજો. હું તો મારી શુદ્ધિમાં જ આવે છે, તે બોલી નાખું છું.

“કામકાજની સાથે સાથે નિયમિત જપ-ધ્યાન ચાલુ રહે તો કરી ગરબડ થતી નથી. આપણે કામ તો કરવાનું જ છે. હરિદાર હૃપીકેશમાં માથુકરી કરીને જીવન ગાળવું એ આપણું

જીવન નથી. સ્વામીજી હુપીકેશ જઈને જાતે એ પ્રત્યક્ષ કરી
આવ્યા છે. એ પ્રમાણે થોડાક દિવસ રહેવું ઠીક છે, પણ
હંમેશને માટે સારું નથી. પરમહંસદેવે મારી પાસે દક્ષિણે-
શ્વરમાં અભિમાનત્યાગની શિક્ષા માગી હતી. જાતિકુળ વગે-
રેના અભિમાનના ત્યાગ માટે બેચાર વાર માધુકરી કરવી
પડશે. જુઓ છા ને ? સ્વામીજી અમેરિકા જઈને ઠેઠવું બધું
કામ કરી આવ્યા છે. નિયમિત ધ્યાનભજન નહિ કરવાથી
સત્કાર્યો થઈ શકતાં નથી. એ તો કરવું જ જોઈએ. સંધના
પાંચ માણસો બધો વિચાર કરીને જે કહે તે કરવાથી જ કસ્યાણ
થશે; બીજી રીતે નહિ બને. પાંચ જણ સાથે બેસીને એક
જણે એક વાત કહી, બીજાએ બીજી અને એક જણ ચૂપ રહ્યો.
આથી ઠેાઠવું અનિષ્ઠ થશે નહિ. ‘હું’ પદ’ અથવા પોતાપણનું
અભિમાન એ જ નુકસાનકારક છે. ભાઈલા, ધ્યાનભજન
કરવું જોઈએ. હંમેશાં કરવું જોઈએ, એથી બધું સુધરી જશે.
જ્યારે ધ્યાન કરે ત્યારે કામકાજ, સંધ, મઠ, બધું ભૂલી
જઈને એક તેઓ જ છે અને હું જ છું, એ ભાવે ધ્યાન કરવું.
ધીરે ધીરે ‘હું’ ને પણ ભૂલી જવો જોઈએ. જે કામ કર-
વાથી મનમા મજિનતા આવે, તે શું કામ કહેવાય કે ? એ
ને રક્ત કહેવાય.

ન - ૫૦નું જ્ઞાન થવાથી જરાબર સેવા થાય છે. હું
ન - ૫૦નું જ્ઞાન થાય છે ? શરૂઆતમાં નારાયણનું
જ્ઞાન ને નુ - ૫૦નું જ્ઞાન એક સરખીને પ્રાપ્ત કરવાનું છે. પરમ-
હંસદેવ ન - ૫૦ જાને સ્વામીજીએ કહ્યું છે, એવો વિચાર
ન - ૫૦ને પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

હું ને એ જ નમસ્કાર ને કે, પરમહંસદેવ ધર્મસં-
ચાપક છે. સ્વામીજી વ્યવસ્થાપક છે. પરમહંસદેવ

જાણે સૂત્ર છે, સ્વામીજી બાબ્ય છે, પરમહંસદેવના જીવન-પ્રસંગોમાંથી સ્વામીજીએ સેવાનો બાવ લીધો છે. દેવધરના દુષ્કાળપીડિત સંતાલોને જોઈને પરમહંસદેવે મથુરખાણુને પકડ્યા ને કહ્યું: ‘તમે એ લોકોને તેલ, એકેક વસ્ત્ર અને ઓછામાં ઓછું એક વાર પેટપૂરતું અન્ન આપો. નહિ તો હું એમની વચ્ચે જઈને રહીશ. તીર્થ બધાં ચૂલામાં પડો ! તમે માતાજીના ખજાનચી છો, તમે કેમ ના આપો ?’ ત્યારપછી બીજી એક વાર રાણાઘાટ, કુષ્ઠિયા તરફ તેમની જમીનદારીમાં કેટલાંયે વયોથી નહિ જોયેલો એવો બચકર દુષ્કાળ પડ્યો, ત્યારે પણ પરમહંસદેવે મથુરખાણુને પકડ્યાને કહ્યું કે, ‘એ લોકોનું બધું મહેસૂલ માફ કરી દો.’ આખરે એ જ પ્રમાણે થયું. આ પ્રસંગે પણ તેમણે કહ્યું કે, ‘તમે તો જગદંબાના માત્ર ખજાનચી જ છો, તમારે એમને આપવું જ પડશે.’ સ્વામીજીનું કેટલું બધું વિશાળ હૃદય ! આ બધું જોઈને જ સેવાધર્મ ફેલાવ્યો.

મહારાજ કહેતા: “જે ચોદ આના મન ભગવાનમાં રાખે છે ને જે આના મન દહને કામકાજ કરે છે, તે દુખી જાય છે.” શ્રમદ્ ભગવદ્ગીતામાં શ્રીભગવાને કહ્યું છે કે:-

વિષ્ણુમિદં કૃત્સ્નમેકાંશેન સ્થિતો જગત્ । ગી० ૧૦-૪૨

અર્થાત્ હું (મારા) એક અંશવડે આ સમગ્ર જગતને ધારણ કરીને રહેલો છું.

“તેમણે જગતને એક અંશ વડે ધારણ કરેલું છે. ભગવાનનું રમરણ-મનન પૂર્ણ કરવું જોઈએ. તુલસીદાસજીએ કહ્યું કે, ‘મુખે રામ, હાથસે કામ’ દ્વંદ્વીકેશમાં માધુકરી કરીને જીવવું એ આપણો આદર્શ નથી. હરિમહારાજ પૂર્ણ એકાંત ચાહતા. દ્વંદ્વીકેશ વગેરે સ્થળોએ ઘણા દિવસ રહ્યા છે. તેઓ પણ એક

દિવસ બોલ્યા હતા: ‘આપણે તો ચોર છીએ, આપણે શું આજો દિવસ ભગવાનનું નામ લઈએ છીએ? મહામહેનતે ત્રણચાર કલાક ધ્યાન થાય છે, બાકીનો વખત તો એમજ ચાલ્યો જાય છે. ભાવપૂર્વક ચાહુ રાખવાથી છ માસ કે એક વરસનું સાધનભજન પૂરતું છે. જે જણ હોય તો તો સરસ. વળી બીજી એક વાત વાંચવું-લખવું, વિદ્યાભ્યાસ કરવો એ ખૂબ સારું છે. જ્યારે જપ-ધ્યાન થાય નહિ ત્યારે શાસ્ત્રાદિનો પાઠ કરવાથી આવે અને વખત સારી રીતે પસાર થાય છે.’ હરિમહારાજ પાસે હંમેશાં ઠાઈ ને ઠાઈ ધર્મપુસ્તક તો હોય જ-ગીતા, ચંડી, ત્રિવેદચૂડામણિ, ઉપનિષદ, વેદાન્ત, કથાંત, એ બધાં તેઓ ખૂબ વાંચતા, તેમનું અભ્યાસમાં જ ધ્યાન હર્ષ-ગીતાઉપનિષદના શ્લોકોનું સ્મરણ કરતાં કરતાં તેઓ ધ્યાન કરતા હતા. અભ્યાસ કરવો ધણું સારું છે, એનાથી ધણું લાભ થાય છે. કનખત્રમાં જોયું છે કે, ચાહુ જે ઠાંચ ચાલીને યોગ જાય છે. બેચાર કલાક કરવામાં ગાળી નાખ્યા. પણ આપ-બુને તો એક કલંબનું જ્ઞાન થયેલું છે અને તે ખૂબ ધ્યાન-સમાધિ થવા છતાંયે જતું નથી. પરમહંસદેવ સમસ્ત જન-તના કન્યાનું માટે આવ્યા છે, આપણે તેમના હાથ છીએ. ધ્યાન કેટલું વખત થાય? બાકીનો સમય તો ગમે તેમજ ચાલ્યો જાય છે. બેચાર કલાકમાં બેએક મિનિટ મળી થઈને ધ્યાન થાય છે, ભગવાનની કૃપાથી યોગક્રમાં આ પ્રમાણે અને છે.

“અર્જુન હરિમહારાજનો જન્મ દિવસ છે, ભગવાનને પ્રાર્થના કરી હું કે, તમારું કર્મનું યાત્રો, તમને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાઓ, તમારું પ્રભુ થાઓ; વિદ્યાવધી તમારું હૃદય પૂર્ણ થાઓ, તમે અ.નંદ. વૈદ્ય, આનંદ વૈદ્ય, અઃનંદ વૈદ્ય-એ જ ભગવાન

આગળ મારી એક માત્ર પ્રાર્થના છે.”

તારીખ ૧૪-૧-૧૯૩૦

“પરમહંસદેવની ઇચ્છાથી જ સ્વામીજીએ આ સંધ બનાવ્યો છે. આલમખાતરમાં રહેતાં એક દિવસ તેમણે કહ્યું: ‘શરી, આપણે કંઈક કરવું પડશે. તમે બધા તૈયાર થાઓ.’ આની અંદર તેમના દાસ અને સંતાનો હજી પણ છે. આ બધું કામ કોણ કરે છે? પરમહંસદેવની ઇચ્છાથી સ્વામીજી જ કરે છે. સ્વામીજીએ મને કહ્યું છે કે, ‘સાતસોઆઠસો વર્ષ સુધી આ કામ ચાલ્યું-કેટલા ય સારા સારા ઊકરાઓ-શિષ્યો આવશે.’ પરંતુ ધ્યાનધારણા તો ભ્રમજે જ, ભગવાનની કૃપાથી હજી પણ હું વાતો કરી ચકું છું.” x x x x

તારીખ ૧૫-૧-૧૯૩૦

“રામાં રાલાંએ પરમહંસદેવનું જીવનચરિત્ર લખ્યું છે. જીવનચરિત્ર કેવા પ્રકારનાં લખવાં તે તેઓ બણે છે. રામ-મોહન રાય, દેવેન્દ્રનાથ ઠાકુર અને કેશવચંદ્ર સેનથી ચર્ચ કરીને પરમહંસદેવ અને સ્વામીજીનું કેવું સુંદર ચરિત્ર-નિરૂપણ કયું છે-અહો! કેવું સુંદર આલેખન કયું છે! x x x કેવી નવાઈની વાત, કેવી રીતે બધા ભક્તો થાય છે. પરમહંસદેવ એક દિવસ બોલ્યા: ‘પીળા, સાદા, કેટલા યે રંગના ભક્તો થશે. ભગવાનને તો દેશ, કાળ, પાત્ર વગેરેનો વિચાર નથી, તેઓ કૃપામય છે. આપણે કેટલા ભાગ્યશાળી છીએ. પાત્ર ચાવીએ છીએ, ચતમાકુ બનાવીને ખાઈએ છીએ-પીએ છીએ,

x કોણ જાણે કેમ? સંવાસીઓને પણ તમાકુ ખાતા. ખીડીઓ ફૂંકતા અને દુકા ગમડાવતા અમે ભ્રમજે છીએ ત્યારે અમને દુઃખ થાય છે, બીજા વેદના પણ જીવડે છે કે, સંસારનો ત્યાગ કરીને નીકળી ચાલેલા અને પ્રત્યુપીત્યર્થે જીવન ગાળનારાઓ

અનુલક્ષીને તેમણે કહ્યું: “પરમહંસદેવે અગને દક્ષિણેશ્વરમાં માત્ર ધ્યાન, જપ, કરવાને વળતે પહેરવા માટે એક ભગવું વસ્ત્ર આપ્યું હતું—એ તો ઠીક, તે તો જેમની ખુશી હોય, તે ધારણ કરે.” ત્યાર પછી સ્વામીજીએ વિરભહોમનું પુસ્તક આણી બધાને સંન્યાસ આપ્યો. તે બિદ્યાને માટે, નહિ તો અનેક માણસો આગળ પરિચય આપવો પડે. ભગવાન-પરમહંસદેવ અંતર્યામી, અંતરાત્મા છે. જગતની અને આપણી તેમનામાં ભક્તિ, પ્રીતિ, શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ થાય એટલે બસ છે. એ જે રીતે થાય તે પ્રમાણેનો પ્રયત્ન કરવો એ જ ઠીક છે. હોમ કરીને સંન્યાસ લીધો, એટલું જ બસ નથી. આત્મ દારસ કરવાની મારી ઇચ્છા નથી. અહીં આવીને પણ જો સત્યની પ્રાપ્તિનો પ્રયત્ન થાય નહિ, તો પછી ખીજું શું થવાનું? ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવા એ મોટી વાત કે આ બધી બાધ વસ્તુઓ મોટી? આ બધી બ્યાવહારિક વાતો ણની ગઈ છે. કોઈ પણ પ્રકારે સંન્યાસ લીધો એટલે બધું કે પત્યું. માત્ર જ-સિવાય મંત્રો પણ કોઈ સમજતું નથી—એક વર્ણ પણ નથી. સંન્યાસીનો નિત્યનિયમ છે કે, રોજ વિરભહોમ કરવો, મનોભાવે પણ સતત કરવો. બ્રહ્મચર્ય એ જ સંન્યાસ છે. તેના ઉપર ભગવું! ભક્તોને આવી કરી જરૂર નથી. સ્વયં ભગવાન જ અવતરેલા છે, તેમનામાં વિશ્વાસ રાખવો અને મનપ્રાણ સમર્પણ કરવા એ જ સંન્યાસ છે.”

તારીખ ૨૦-૧-૧૯૩૦

એક સંન્યાસીને પૂર્ણજ્ઞાન અને સુપ્રમુખા નાડીના વાયુ સંબંધી ઉપદેશ કરતા હતા. x x x x તેને અંતે આ વાત યમહતી: “શું ફરી વાર આત્મ? આવ્યો છું તેમાં તો શંકા નથી, મનમાં યાય છે કે બધું ફરી આવવાનું જ બનશે નહિ!”

પૂર્વોક્ત બ્રહ્મચારીએ ફરીથી આવીને સંન્યાસ ઇચ્છતાં
સૌને અનુલક્ષીને તેઓ બોલ્યા: “ખરો અનુભવ, ભગવદ્વસ્તુની
પ્રાપ્તિ એ જ મુખ્ય છે, સાર વસ્તુ છે. પરમહંસદેવના સંબંધ-
માં પણ શું ગાદરિયો પ્રવાહ ચાલશે? ભેખને ખાતર ભીખ-
ભગવા ધારણ કરવાથી જ શું પરતુ? રોજ વિરજાહોમ કરવો
ભેધએ. શૂન્યતા પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે, ભેતણુ ખીલીપત્ર
ચઢાવવાથી જ પતવાનું નથી ભગવાન આપણા અંતરાત્મા છે,
જગતના અંતરાત્મા છે, એ જ અનુભવ થવો ભેધએ-લાખો
સાધુઓ છે, સાધુ થવાથી કંઈ પતી જતું નથી. આપણા
પરમહંસદેવના સંબંધમાં પણ શું એમ જ જાનશે? સંન્યાસી
ભક્તોની આ ખમી વાનો નથી સમિચકાનંદ! સમિચકાનંદ!
શિવ! શિવ! ”

તારીખ ૨૧-૧-૧૯૩૭

આજે પોપ વડે આત્મ-સ્વામીજીનો જન્મદિવસ છે.
વિવિધ વાતો કયો પછી બોલ્યા. “સ્વામીજીને ભજન-ગાયન
પણાં ગમતાં. તેઓ રોજ સ્વારમ નેત્રી નાનાપ્રીમા પોતે
ગાતા હતા. સ્વામીજીના એકાદમા આજે કોટપનિહનો પાક
થાય છે. આજે આનંદનો દિવસ છે, તમ આનંદ કરો.”

સુન્મહારાજને ભજન ગાવાનું હતું, તેમણે નિમંત્ર
ભજન ગાયું.

નોંધ—૧૯૧૧

યોગાનને મહાપ્રાને મત્ર યોગીવન
અનંત તપાસે જન, અનંત યોગન
૨૩૪-નીતિ-ચારે એકાદી પૂરેલ મત્ર.
જેને અતિ જનન માટે કહે સંકર
શિવ સમી નાદિ આનંદ અંકાર નિગાર

એક, નામ દૂર્ધ આર, પ્રકૃતિ નિથર,
કાલખદ્ધ વર્તમાને વ્યોમકેશ વ્યોમપાને,
નિત્ય સત્ય-પૂર્ણ-જ્ઞાને, પૂર્ણ મહેશ્વર!

જ્ઞાન સાંભળીને બોલ્યા: “આની અંદર ગિરીશખાબુએ
“કાલખદ્ધ વર્તમાને” એલીટીમાં ખૂબ લખ્યું છે.” હ-મહારાજ
પ્રજ્ઞામ કરવા આવ્યા. તેમણે પૂછ્યું કે, “તમને ત્યાં કેવુંક
ગમે છે?” તેમણે ઉત્તર આપ્યો: “પરમહંસદેવ અને માતા-
જીની યોગશોપચારે પૂજા થશે.” તેઓ બોલ્યા: “ઠીક, ઠીક,
હવે ખૂબ દુપદ જમાવો. ભગવાન (પખાજ વગાડનાર) ને
બોલાવી લાવો.” તેઓ બોલ્યા: “અંકિમ પણ આવ્યા છે.
સૂ-મહારાજે બપોરે મોટા મોટા ગવેયાઓને બોલાવ્યા છે. જલ-
તરંગ પણ થશે. એ તો ઠીક, પણ તે પહેલાં તમારું પેલું
શિવજીનું ભજન ગાઓ. આજે શિવજીનો જન્મદિવસ છે,
તેઓ શિવકલ્પ હતા.” ત્યાર પછી મુલાકાતે આવનારાઓને
બેસવાના ઓરડામાં શિવજીનાં વિવિધ પ્રકારનાં ભજન થયાં.

તારીખ ૨૨-૧-૧૯૩૦

સવારે પ્રજ્ઞામ કરવા જતાં બોલ્યા: “જય સચ્ચિદાનંદ
બ્રહ્મા! જય મા કરુણામયી! જય દયામયો!” ત્યાર પછી હાથ
બેડીને ધ્યાનસ્થ બેસી રહ્યા. થોડી વાર પછી પૂછવામાં આવ્યું
કે, “કાલે યજ્ઞ માણસો આવ્યા હતા, આપને ઘણું કદ પડ્યું
નહિ વાર?” ઉત્તર આપ્યો: “ના, કદ શાનું? એવું કંઈજ
મનમાં નથી. સ્વામીજીના ઉત્સવનો દિવસ, આનંદદિવસ છે,
કેટલાયે લોકોને સ્વામીજી અને પરમહંસદેવના આકર્ષણથી
ખેંચાઈ આવતાં બેઠાં કેટલો બધો આનંદ થાય છે! વળી કદ
શાનું? કદ તો એકાદ વાર થાય, પછી તેનો કયો ખ્યાલ જ
રહેતો નથી.”

તારીખ ૨૩-૧-૧૯૩૭

ત્યારે કુંભમેળો ચાલતો હતો. બીજી એક ટોળી જનાર છે. તેઓ રબ લેવા આવ્યા છે, તેમને ઉદ્દેશીને તેઓ બોલ્યા: “સાધુસંન્યાસી યયા છે ને કુંભમાં બાઓ છે, સત્કાર્યમાં ઢાણ અટકાવે તેમ છે? સરસ વાત તો એ છે કે ભગવાનનું નામ લેતા લેતા ચાલવા માંડો, ત્યારે તો અહીંના કામનો એક સારો બંદોબસ્ત થયો કહેવાય. (હસતાં હસતાં) ત્યાં તો સખત ઠંડી પડે છે. થોડી ઠંડી સહન કરી આવો અને સાધુઓનો મેળો જોઈ આવો. જેમનું ધરીર ખરાબ હોય તેઓ ના લાયક. મેં કે-ને મના કરેલી છે. ચઢાવ ઉપર ત્રિવેળીમાં સખત ઠંડી પડશે. ઘાસ બિછાવીને સૂજો, ઘાસ ધણું ગરમ છે. હું કાચીમાં રહેતો ત્યારે ઠંડીના સમયમાં ઘાસ ઉપર સૂતો અને ઘાસની એક સાદવી બિછાવીને ઘેસી રહેતો. એટલે ઠીક ગરમ લાગતું. સત્કાર્યમાં મારા તરફથી કંઈ જ અડચણ નથી, મારી રબ લેવાની પણ કંઈ જરૂર નથી.”

ગાં-મહારાજને અને હુ-બાણુ અને બ-મહારાજને કુંભમાં મેળાપ થયો હતો, એ સાંભળીને બોલ્યા: “ઠીક છે, ભગવાનને નામે આ બધા કામ જે કોઈ જેટલા કરે તેટલા સારાં છે માત્ર કયામાં જે આગ્રહિત અથવા ટેવનુદ્ધિ ન હોય તેમજ.”

તારીખ ૨૬-૧-૧૯૩૭

ન-મહારાજને અનુવર્તીને તેઓ બોલ્યા: “જા બા, જોત પરમહંસદેવ ઉપર જરૂરી વિશેષ યજ્ઞ થાય છે પરમહંસદેવે જેમના દરબારે એવો પ્રેમ જરી મૂક્યો છે કે કે. ૫૧ નંબરના આગ્રહ નવના નથી નિ-સ્વાધ્યપણું રહીને નિ-સ્વાધ્યપણું નથી કરવા જાય છે, કંઈ પણ ઇ-છતા નથી નથી કરવા જાય છે.” ત્યાર પછી બીજી વારના એક નજર

વાત નીકળી, તેઓ બોલ્યા: “એમનું જીવન અદ્ભુત છે, ભગવાન ભક્તની કેવા ભાવે રક્ષા કરે છે, તે એમના જીવનના અનેક બનાવો ઉપરથી સમજી શકાય છે. રસ્તો ભૂલી ગયા હતા, મોટા મોટા પહાડો, વિકટ રસ્તો અને ભયંકર નિર્જનતા ! એવા સમયમાં એક સ્ત્રી તેમની આગળ આગળ ચાલવા લાગી. નદી પાર જઈને જણાવ્યું કે પાણી બહુ ઓછું છે. ત્યાર પછી કંઈ પણ જોવામાં આવ્યું નહિ. બે એક વાતો તો હું પણ જાણું છું. કેટલીયે વાતો છે. ભગવાન ઉપર એમને ઘણો વિશ્વાસ છે, નિર્ભરતા ખૂબ છે અને તપસ્યાપૂર્ણ જીવન પણ ખૂબ જીવે છે. જય ગુરુદેવ ! જય કરુણામયી !

તારીખ ૨૫-૧-૧૯૩૦

પૂછતાં શ્રી-મહારાજને કહ્યું: “કામકાજ ઠીક છે, પરંતુ જેઓ ઈશ્વરને પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે તેમને પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ એ ચારે અવસ્થાઓ પસાર કરવી જ પડે છે. ત્યાર પછી સમાગમની ખાસ જરૂર છે. નહિ તો ભાવ રહી શકતો નથી. આ અવસ્થા બીજી કંઈ નથી, સ્થૂળમાથી સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મતર અવસ્થાની ધારણા અને તેમાંથી અવસ્થાન.” ન-બાબુની વાત નીકળતાં કમંચોગીનાં લક્ષણો વિશે બોલ્યા કે, “પ્રમાણિકતા, મહેનતુ સ્વભાવ અને ચતુરાઈ એ બધા વ્યક્તિ ગુણો જોઈએ, ત્યાર પછી લોકોને સમજાવવાની શક્તિ આવે છે.”

તારીખ ૨૬-૧-૧૯૩૦

પછી શ્રી-મહારાજ પ્રત્યે બોલ્યા: “હલકા વિચારો આવે જાય એની બહુ ચિંતા ના કર્યો. ભગવાનની કૃપાથી અભ્યાસ કરતાં કરતાં ખૂબ બળ આવશે. જપ, ધ્યાન, પૂજા, પાઠ, પ્રાર્થના, જ્યારે જે ભાવ આવે ત્યારે તેમાં જ મન પરાવી દેવું, ભગવાન બધું ઠીક કરી દેશે. પરમહંસદેવ કહેતા: ‘મારે તો ઉત્તમ વસ્તુ જોઈએ છે.’”

અવતારી સ્થૂળ શરીરના ત્યાગ પછી સૂક્ષ્મમાં ભક્તની સાથે લીલાવિલાસ કરે છે કે નહિ? એમ પૂછતાં તેઓ બોલ્યા: “હા, એ બરાબર છે. એ તો આખર સુધી ચાલ્યા જ કદવાનું છે. નહિ તો આ બધું કેટલા દિવસ ચાલે? સૂક્ષ્મની તો જરૂર છે!” ધ્યાન સંબંધી જિજ્ઞાસા કરતાં તેઓ બોલ્યા કે, “સુષુપ્તજ્ઞાનાં વિવિધ કેન્દ્રોનો વિચાર કરવાનો છે. હૃદયમાં (રક્તવર્ણ દાદશદલ પદ્મમાં) ઇંદ્રનું અને મસ્તકમાં (શ્વેત સહસ્રદલ પદ્મમાં) ગુરુસ્થાન, એ બધું ધ્યાન, જપમાં મદદ કરનાર છે, તેથી તે કરવું જ જોઈએ.”

‘સ્વાતંત્ર્ય દિવસ’ સંબંધી મુ-મહારાજ અને નિ-મહારાજ વચ્ચે વાતોચાપ ચાલવા લાગ્યો. છેવટે તેઓ બોલ્યા: “પરમહંસદેવ અને સ્વામીજી ભારતવર્ષના અને જગતના કદ્યાણુ માટે દેહ ધારણ કરીને આખ્યાયતા, એટલે અસ્પૃશ્ય થયે જ, કંઈક કદ્યાણુ તો થયે જ.”

તારીખ ૨૭-૧-૧૯૩૭

પછી નિ-મહારાજ સાથે દેશ સળખી વાનચીન, અમેરિકા, બ્રાહ્મણ, ચીન, ઇંગ્લેન્ડ, નેપાલિયાવિજય, બેંગલોરવિજય, અને સળખી વાતો થવા લાગી.

આજે કાલીપૂજનો દિવસ હોવાથી માતાજીને મુ જોડા પરાં વણે, એ વિધિ કયાવાળા કરતા પરમહંસદેવના ખાનપાન સંબંધી પૂછતા તેમ બોલ્યો કે, “તેમના ખાનપાનમાં ખાન વિશેષતા નહોતી તેમજ જમતુ એ ગાથાનું મંત્રનોના જેવું જમતુ નહોતું. તેમજ તેમણે હનું ક્યારે ઇન્ડો પેલ ક્યારે કોઈ નહોતું કે જે પાદ જીવન-વર્તણૂક જતાકી સ્વચ્છ નાર પડે કે જે નહોતું, જેથી તેમણે એક જમતુ કમનસૂતું નહોતું હોતું.”

રસ્તે જતાં જતાં રસ્તામાં એક દુકાને બિલા રહ્યા. ૧૧-૧૨ થયા હશે. તેમણે હૃદયે કહ્યું: 'ભાઈ હૃદે! મને વંતાકનું શાક ને ભાત ખાવાની ખૂબ ઇચ્છા થઈ છે.' હૃદયે કહ્યું: 'અત્યારે રીંગણાં ન મળે મહારાજ.' દુકાનદારે પણ એમજ કહ્યું. પરંતુ માની ઇચ્છા તે થોડી જ વારમાં ત્યાં થઈને મોટાં મોટાં રીંગણાં લઈ જતો એક માણસ મળ્યો. એ જોઈને પરમહંસદેવ આનંદમાં આવીને બોલ્યા: 'હૃદે! હૃદે! આ ખરીદી લે, જો જો કેવાં સુંદર વંતાક આવ્યાં છે.' જલેખી પણ તેમને ખૂબ ગમતી. વળી કોઈ કોઈ વાર સંદેશ પણ રોજ ખાતા. પરંતુ બધું ચે જરાક જેટલું. જલેખીને તેઓ 'ગવર્નર સાહેબની ગાડીનું પેડું' કહેતા. એક દિવસ તેઓ બોલ્યા: "છત્રાની ખીર ખાવાની ધણી ઇચ્છા થઈ છે." કલકત્તા ગયા સિવાય છત્રાની ખીર મળે તેમ નહોતું-પણ માની ઇચ્છા તો બુઝો! બાણુરામ મહારાજની મા છત્રાની ખીર પોતે તૈયાર કરીને લઈ આવ્યાં, પરમહંસદેવ ધણા આનંદથી ખાત્રા લાગ્યા. આવી બધી વાત છે-આમાં શું સમજવું? એમનું ખાવાનું બાળક જેવું હતું-કશું નિશ્ચિત નહોતું. તેમજ એમને કશી આસક્તિ નહોતી."

તારીખ ૨૮-૧-૧૯૩૦

કા-મહારાજને સ્વામીજી સાથે તેઓ પહાડમાં રહેલા તેની વાત કરવા લાગ્યા. ત્યારપછી તેઓ દક્ષિણેશ્વર જશે એવી ઇચ્છા દર્શાવી. એ સાંભળીને તેઓ બોલ્યા: "ભાઈ, ભાઈ; જરૂર ભાઈ, એ અમારું જેરુસલેમ, કાશી, કેલાસ બધું ચે છે-બધાં ભક્ત જીવંતસ્થાન-વેલતલા, પરમહંસદેવનું સ્થાન, પંચવટી બધું ય એ છે." આમ કહેતાં કહેતાં ધ્યાનમુદ્રા બતાવી. ત્યાર પછી વળી બોલ્યા: "થોડુંક બેસીને ભાવના અને ચિંતન કરી આવો, ભાઈ આજે ચતુર્દશીને મંગળવાર છે." "

તારીખ ૩૧-૧-૧૯૩૭

આજે મહારાજજીનો જન્મ દિવસ છે. ‘જય મહારાજ’ કહેતા તેઓ હાથ વડે તાળી પાડવા લાગ્યા. મહારાજની આખરી અવસ્થાની વાતો ચાલી. તેઓ બોલ્યા: “ પરમહંસદેવે પહેલેથી જ કહ્યું હતું: ‘અરે, આ શું?’ હવે એ શરીર રાખી થક્યે નહિ.’ આખરે થયું પણ તેમજ; બરાબર પરમહંસદેવ બોલ્યા હતા તે જ પ્રમાણે. માત્ર “કમલે કૃષ્ણ” “નૂપુર પરિચે રૂ” એ બધી વાતો બોલવા લાગ્યા. અને કમે કમે વિવિધ પ્રકારની ભાવનાભરી વાતો કરતા જવા લાગ્યા.”

તારીખ ૨-૨-૧૯૩૭

એક બાળક વાંચવાટખવાતું શીખવા હંચતો નથી. મોટું પાસ થઈ શકતો નથી. તેની હંચા સાધુ થવાની છે. તેને સંબોધીને તેઓ બોલ્યા “ભણવું એ આરી વાત છે, નહિ તો કર્યે શું? કોઈ જિજ્ઞાસુ પણ આપ્યો નહિ! પરમહંસદેવનાં ઠેઠલાં બધાં મોટા મોટાં કાચો કરવાનાં છે, તે કરી થક્યે નહિ. એટલે જાગ્રીગણીને આબો સોન તો ચાકું. પરમહંસદેવ જાગૃતરને આદતા હતા એ ઊંકરાઓ જાગૃતમણવામાં ઉંચિ પાર હતા, એન્દ્રિય, એવ એ કેળી. એ પાસ થતા જતા, તેમની વાત કરતાં તેઓ કહેતા: ‘એમનો જગદી વિજાગ થયો. તેઓ મને પોતા જગદી કરી થક્યે કાણ કે જાગૃતની મન રિપર કરવાના અનેક પ્રયત્નો તેમને કરેલા છે, તે ને ને નવ વાત તરફ ચાલે થક્યે, તેા વચારે ચરચ ’ વડો તેમ એમ કહેતા કે ‘જગદી થક્યે એ ને પાસ થવન છે એ નવા પાસ થા નહિ પણ જાગૃતના જાગૃત છે ’ તેમણે તે નવ જગદી થક્યે પુરકેને જગદી ચક્રના દત્ત. વડો જગદી નવ વચારે રિચે, રિચે, જગદી, જગદી થક્યે દત્ત. તેમની વાત નવ

જ છે; એ જેમનામાં છે, તેઓ અહીંતહીં ભટકતા નથી, તેઓ તો જપ-તપમાં તટ્લીન થાય છે. મંત્ર લીધો છે તો એકાગ્રચિત્તે જપ-તપ કરો.”

તારીખ ૩-૨-૧૯૩૦

આજે સરસ્વતીપૂજા છે. સવારમાં ભીડીને નમસ્કાર કરવા લાગ્યા:-

“ ૐ ગુરુવે નમઃ । ૐ ગુરુવે નમઃ । ૐ ઈં હ્રીં સરસ્વત્યે નમઃ । ૐ ઈં, હ્રીં સરસ્વત્યે નમઃ । ૐ ઈં હ્રીં સરસ્વત્યે નમઃ । ૐ રામકૃષ્ણ ૐ રામકૃષ્ણ ૐ રામકૃષ્ણ, ૐ શારદા, ૐ શારદા ૐ વિવેકાનંદ ૐ વિવેકાનંદ ૐ વિવેકાનંદ ૐ બ્રહ્માનંદ ૐ બ્રહ્માનંદ ૐ બ્રહ્માનંદ. ”

કેટલાક ઉત્તર-પશ્ચિમ તરફના ભક્તો આવ્યા હતા. તેમણે પૂછ્યું એટલે તેઓ જોડ્યા: “ હબારો કામકાજ કે સુખદુઃખ કે સારીનરસી સ્થિતિ ભલે ને હોય, પરંતુ દિવસમાં બે વાર કે ઓછામાં ઓછું એક વાર પણ ભગવાન પાસે શરણાગત થઇને હંડવત પ્રણામ કરવા-ભજન કરવું. ખાસ કરવું-ભજન કરવાથી બધું થે ઠીક થઇ જશે. ભગવાનની કૃપાથી જ્ઞાન-ભક્તિ બધું પ્રાપ્ત થાય છે. સારા સંસ્કારો જન્મે છે અને વધે છે. ખોટા સંસ્કારો નાબૂદ થાય છે-પછી સારા ને ખોટા બધા ય આડ્યા બાંધ છે. કાંટા વડે કાંટો કાઢી નાખ્યા પછી કાંટો પણ ફેંકી દેવામાં આવે છે તેમજ. નાદત્તે કસ્યચિત્ પાપં ન ચૈવ સુકૃતં વિમુઃ । ”

તારીખ ૪-૨-૧૯૩૦

એક સાધુને કહ્યું: “ હું કાર્યની અંદર તો ક્યારેય રહેતો નથી. તેથી જેવાને જેવું લખવું એકંએ તેવું લખતાં, કાગળપત્રના જવાબ આપતાં અથવા કથાવાર્તા કરતાં મને ખરા-

નહિ ?' સાંભળ્યું છે કે, રામપ્રસાદે કાશીમાં કૃષ્ણમૂર્તિમાં ભગવતીનું દર્શન કરીને આ ભજન લખ્યું હતું.”

તારીખ ૮-૨-૧૯૩૦

એક સાધુ બહુજ કઠોર તપસ્યા કરે છે, એ સાંભળીને તેઓ બોલ્યા: “યસ્ય, તપસ્યા, દાન, શ્રુતિ કથા યે દ્વારા તેને પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી. ‘યમેવૈષ વૃણુતે’ તેઓ જેને પસંદ કરે છે, જેમના ઉપર કૃપા કરે છે, તે જ તેમને પ્રાપ્ત કરે છે. વળી એ વાત પણ છે જ કે, “નાયમાત્મા ચલહીનેન લભ્યઃ।” અર્થાત્ દુર્બલ-નિરુત્સાહી માણસ ભગવાનને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. શ્રીગીતામાં પણ આવી બધી વાતો છે. “સર્વોપનિષદો ગાવો દોગ્ધાગોપાલનન્દન । પાંચોવસ્સઃ સુધીર્ભોક્તા દુર્ગ્ધં ગીતા-મૂતં મહત્” અર્થાત્ ઉપનિષદો ગાયો છે, યથોદાનંદને તેમના-માંથી શ્રીગીતામૃતનું દોહન કરેલું છે, પાંચ એજ ગાયનો વાછ-રડો છે અને જ્ઞાનીઓ એ અમૃતના લોક્તા છે.”

હાથમાં એક પુસ્તક લેઈ પૂછતાં તેઓ બોલ્યા: “ચંડી ! કાલે રાત્રે ઠોણ બણે કેમ નિદ્રા જ આવતી નહોતી. ફરતા ફરતા આ શ્લોક મનમાં આવવા લાગ્યો: “સૈવા પ્રસન્ના ચરદા નૃણાં ભવતિ મુક્તયે” એ જ દેવી પ્રસન્ન થઈને મનુષ્યોને મુક્તિ-તું પરદાન આપે છે, તે જ સવારમાં ઊડીને ફરીથી વાંચું છું.”

તારીખ ૧૩-૨-૧૯૩૦

‘મન ક્યારે ગુરુ ધાય છે ?’ એવો પ્રશ્ન એક સાધુએ પૂછતાં તેઓ બોલ્યા: “તે ક્યારે ધાય છે, ત્યારે મન જ કહી દે છે-સંશયચ્છિત્ત અવસ્થા ધાય છે.” હાથ લેડીને બોલ્યા: “આપણા ભગવાન આપણી અંદર છે-એવો અનુભવ ધાય છે. શ્રીગીતામાં પુરુષાર્થ ઉપર ખૂબ ભેર દેવામાં આવ્યું છે. ઉદ્ધ-રેદાત્મનાત્માનં નાત્માનં ભવસા દયેત્ । આત્મેવ દ્યાત્મનો વન્ધુ-

રામૈવ રિપુરાત્મનઃ ॥ અર્થાત્ પોતે જ પોતાનો ઉદ્ધાર કરવો પડશે. ક્યારે પણ આત્મનાશ થાય તેમ કરવું નહિ. આત્મા એ જ આત્માનો બંધુ છે અને આત્મા જ આત્માનો શત્રુ છે. અહીં આત્મા એટલે મન, બુદ્ધિ, બધું જ બીજું કંઈ જ નહિ.”

એક સાધુ પ્રશ્નામ કરીને ભિક્ષતાં તેઓ બોલ્યા: “કેમ છે? ” મૂમૈવ મુલં નાલ્પે મુલમસ્તિ” અર્થાત્ ભૂમામાં જ મુખ અદ્યમાં મુખ નથી. એ સમજ, બાઈ!”

તારીખ ૧૫-૨-૧૯૩૭

અ-મહારાજ, નાડંદા, રાજગિરિનું ચોધખોળનું કામ જોઈ આવ્યા છે. બુદ્ધદેવની વાત નીકળતાં તેઓ બોલ્યા: “કેટલો બધો ત્યાગ, કેટલી બધી દયા!” તેઓ બોલ્યા: “ઓ, પુત્ર, રાજ્ય ઇન્દ્રિય નહિ, પણ સત્યને જ ઇન્દ્રિય.” પૂત્ર મુંદર. પરંતુ મા બવનાતિપ્તિ-આ મહાશક્તિ જ બુદ્ધરૂપે અવતર્યા હતા; હાલમાં ફરી પાછા રામકૃષ્ણ-વિવેકાનંદરૂપે આવ્યા છે. અવતાર તો એક જાગ છે, તેઓ જ પૂર્વ છે. આ જગત જ તેમના એક અંશનાં રહેતું છે. તેમના અંશમાંથી જ અર તાર થયેલ છે. સ્વામીજીની વાતો બરાબર ધ્યાનમાં લેવાથી કલ્યાણ થશે. તમે બધા પૂત્ર ધ્યાન કરો, બલવાનની દૃષ્ટિથી બાળ કલ્યાણક રી થશે. તમે નારી ઇચ્છા રાખીને તેમનું ધ્યાન કરો. ” ત્યાર પછી દેશની વાત ચાલી, તેઓ બોલ્યા “શું કરવાથી મું થશે તે તો બલરાત બલે, દ્રવિદ્રવ, નકાતેમ બલ વ, વિવિધ વાગ્યો અર્થે. બલારા, પાવ ન વાગ્યું પણ એક ને એક રીતે રાજા નહો. કે જે કે હોને થ નહત કરે તેવા ના કેમ રાજા મું થશે, તે તેઓ જ બલે છે પણ જગત ના હો કે જે રીતે વિવિધ અ. આજ વિવિધ નહિ પણ એક ને એક રીતે જ નહો. અને તેમણે રાજાની પાત્ર

માંનીજીએ વિચાર કરીને બધી વ્યવસ્થા કરી લીધી છે. ડોનો દેશપ્રેમ ગાંધીજીમાં જિતરેલો છે. ગાંધીજીનું ચરિત્ર અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે. દેશેદેશમાં આવા માણસો ૧, ત્યારે જ શાંતિ સ્થપાયે.” શરીર સંબંધી પૂછતાં જોડ્યા: “મારું શરીર અશક્ત થઈ ગયું છે-હતાં માતા-હંછાથી, ભગવાનની કૃપાથી બોલવાની શક્તિ છે-વિચારની શક્તિ પણ છે. આનંદ તો પૂજાપૂજ છે, બસ દેહને જલુ’ હોય તો ભલે બપ.” વળી દેશ સંબંધી વાતચીત કરતાં જોડ્યા: “પ્રેમ બંધજે, પ્રેમ-પ્રેમ, પ્રેમ ને પ્રેમ-લાગણી મળી ને લાગણી બેઠજે. સહાનુભૂતિ બેઠજે.”

તારીખ ૧૭-૨-૧૯૩૭

અમેરિકન પ્રદાચારી કેડુવની સાથે વાતચીત ચાલતી હતી. તેણે કહ્યું: “મારાં માતાજી ખૂબ કામદાં છે. કામ ન કરીએ તો ખાવાનું જ આપતાં નથી.” એ સાંભળીને તેઓ જોડ્યા: “અમારે પણ એમ જ છે, ધ્યાન જપ, પૂજા, પાક સેવા જે કંઈ બને તે કંઈ ને કંઈ કરવું જ બેઠશે, બેકા રહીને ખાવાનો સ્વામીજીનો સિદ્ધાંત નહોતો.” મિસ મેકલાઈડ આબ્યાં તેમની સાથે જાંબાળામાં પાણી સંબંધી ઉગતિ માટે તદીતાળાંના ઉદ્ધારની વાત થવા લાગી. તેઓ આખરે જોડ્યા: ‘એનિનિ-પર વિલકોકસ આવે છે, હું પ્રેટ ઇસ્ટન’ હોટેલમાં બાઉ’ છું, કાલે ગવર્નર સાથે મારે ઘણા વાર્તાલાપ થયો છે. વિલકોકસનો ઉંમર ૭૫ વરસનો છે, આટલી ઉંમરે પણ તેમની કાર્ય-પરાયણતા અને કાર્યશક્તિ અચ્ચળ છે. મને આશિષ આપો.” તેમને માથે હાથ મૂકીને આશીર્વાદ આપ્યા.

એક દિવસ વાતચીત પ્રસંગે પૂજ્ય મહાપુરુષજી મહારાજ
એ ભજનનો ઇતિહાસ કહેવા લાગ્યા: “દેવીસહાય નામનો
એક જન્મમાં શિવભક્ત વિશ્વેશ્વરના મંદિરનાં દર્શનની
ઇચ્છાથી પોતાને ઘેરથી પગે ચાલતાં કાશીની યાત્રા કરતો હતો.
યાત્રા કરતા કરતા હંમેશાં શિવનામ સિવાય ખીજો કોઈ જ
વિચાર તેના અંતઃકરણમાં આવતો નહિ. અર્ધો માર્ગ વટાવ્યા
પછી કૈલાસપુરવાસી ગૌરીપતિનો કૃપાથી એકઠમ તે દેખતો
થયો અને ચિસ્તમયથી અને આનંદથી તેની આંખોમાંથી અપુ-
ધારાઓ વહેવા લાગી. ત્યાર પછી શિવનામ, શિવગાન અને
શિવભક્તિ કોણ જાણે ક્યાંયથી તેના હૃદયમાં ઊભરાઈ આવ્યાં.
તે દિવસથી તે શિવનામ, દિવસુષ્ણદીતન પુસ્તકાકારે પ્રસિદ્ધ
કરવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો અને શૈવ-મનોરંજની નામનો
એક અતિ અપૂર્વ અને ગુંદર હિંદી પ્રાંથ તેણે પ્રસિદ્ધ કર્યો.
એ જ પ્રાંથમાંથી આ ભજન ઉતારવામાં આવ્યું છે.”

(આગાધિયા ગિરનાર-ગિરનારી)

અમ સિવ પાર કુંદો મારી મૈયા,
ઓંકાર થાર અમાર મદાજલ, ખરડી જો ન ખિંપવા.
ખારિ અરોખર આરિ રૂંધો દો, તાપર અતિ મુખેવા.
મરંધવાન કંપન દિવ મંદો, સિવકો દેવ કુંદવા.
દેવી સદાય પ્રજાન પૂકારન સિવ પિતૃ નિરિખ મૈયા.

ગાલીન ૧૭-૨-૧૯૩૭

... ૭ મે, જે ગુરુનાથમાં આજનાં પહેલાં પ્રદક્ષિણાં ૧૮ મે
... ૧૭ મે પૂજામાં તેઓ બેઠા: “ભાદીપદાસીન
... ૧૭ મે, જન્મવરનાં ૭ વરસ અને અ. ૩૫૫૫૫૫૫૫
... ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે
... ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે ૧૭ મે

નહિ, એટલે ગંગાને પેલે પાર નીલાંબર મુકલના ઘરમાં યોડા દિવસ. ત્યારપછી અહીં (બેલુરમાં) સ્વામીજીએ પત્ર લખ્યો કે, એમને મઠમાં મોકલી આપો. તે વખતે હું ટિંકરી, મસૂરી વગેરે ખાત્રુ હતો. લખનોમાં ઉનાળામાં મહારાજ અને હરિમહાન્નો મેળાપ થયો, ઘણા દિવસો પછી મેળાપ થયો. કેટકેટલીયે વાતો ચાલતી. x x x x x

તારીખ ૨૧-૨-૧૯૩૦

‘વૈરાગ્ય સાધના ઉપર નિર્ધાર રહે છે કે નહિ ?’ એમ પૂછતાં તેઓ બોલ્યા: “ના, સંસ્કાર ઉપર આધાર રાખે છે, વાસના શૂન્ય થતાં યાય છે. કોઈ પણ વાસના રહેવાથી બનતું નથી. ત્રિચારયુક્ત અભિસત્તાદ્વારા જ વૈરાગ્ય આવે છે. ત્યાર પછી સાધના તો ભેદજે. પરંતુ ભગવાનની કૃપા થતાં બધું આવી જાય છે. તેથી જ પરમહંસદેવ કહેતા: ‘કૃપા, કૃપા, મા કૃપા કરો ! હું સાધનભજન કરું ચે તાણતો નથી, તમે કૃપા કરો !’ ભગવાનની કૃપા વિના સાધનભજન કરું ચે સંભવિત નથી. કોઈ પણ પોતાની ઇચ્છાથી કેઈ કામ કરતું નથી. બધું ભગવાનની ઇચ્છાથી યાય છે. તેઓ યંત્રી છે, ખીન્ન બધા યંત્રો છે, આ બધું મનમાં રાખવું ઘણું કઠણ છે; આ પ્રભાણે ત્રિચારવાથી સારંનરસું કંઈજ રહેતું નથી. ભગવાનની કૃપાથી જ બધું યાય છે. મહામાયાની કૃપાથી સાધન, ભજન, વૈરાગ્ય, બધું યાય છે. ભગવાનની વિદ્યાને અવિદ્યા એ બે શક્તિઓ છે. તેઓ અવિદ્યા ખસેડી દઈને તેમની વિદ્યાશક્તિ દ્વારા મદદ કરેતાં જ બધા મુયોગો ઠીક ઠીક આવી મળે છે. માત્ર પ્રાર્થના કરો કે, “માતાજી દયા કરો.” તેઓ દયા નહિ કરે, તો કરું જ નહિ બને.” આ પ્રભાણે બોલીને હાથ ભેગીને આંખો મીંચી દીધી.

ત્યાર પછી પાછા બોલવા લાગ્યા: “જોકા મહારાજ મારા કરતાં નાના છે, મારા ગુરુભાઈઓમાં મારી ઉંમર સૌથી વધારે છે. માતાજીએ મને આશ્રય આપ્યો છે, માત્ર મને જ નહિ, મારા બધા ગુરુભાઈઓને આશ્રય આપ્યો છે. વળી બીજા પત્ર ફેટલા ચે માણસોને આપ્યો છે અને આપ્યો. આ સંસાર-માયાપુરી થયો. માયાનો અંત છે, પણ તેનો અસ્વીકાર કરવાનું ભેર નથી. જીવન તો માત્ર કેટલીક ક્ષણોનું જ છે. સત્ તો એ સમ્બિદાનંદ જ છે.”

“જુદ થયો છું એટલે બધા ચે દીશા, અન્યાસ લેવાની ઉનાવળ કરવા માંડી છે. પરમહંસદેવ, સ્વામીજી, માતાજી અને મહારાજ એક પછી એક આજ્યાં ગયા, તેથી શું તેમનું કામ કઈ બધ થયું છે? બધું જ આપ્યો.”

તારીખ ૨૬-૨-૧૯૩૭

‘મોક્ષગિનિ’ના એક લેખ અંગ્રાંબી વાર્તાલાપ થતાં નેએ નેચ્યા —

एतावानस्य महिमानो ज्ञवापांश्च पुरुषः ।

पादोऽस्य विद्या भूतानि विद्यादस्मानृतं दिवि ॥

(પુરુષસુકત-૩)

“... જનન વિરાટ પુરુષનો મહિમા અત્યંત ...
... મહિમાથી પણ વિશેષ છે. જાણ ...
... તેમનાથી જે અમૃતનય વિદ્યા, ...
... આ જનન એક પાત્રમાં છે, ...
... હતા કે, “શ્રી, પદ, પદ, ...
... જનનનો અર્થ હવે ...
... હવે કદાચ તેમના અર્થે”

સમજાવે નહિ, ત્યાં મુખી શું પ્રાણની ઇચ્છા તૃપ્ત થાય ખરી કે ?” તમે પાર્થાસ્તિ કર્તવ્યં ત્રિપુલોકેષુ ચિંતન । (ગીતા. ૩-૨૨) તેઓ તો ભગવાન છે, તેમને શાનો અભાવ છે ? તેઓ તો પૂર્ણસ્વરૂપ છે, તેઓ દયા ના કરે તો બીજો ઉપાય શો ? કેટલાયે સંપ્રદાયો છે, પણ ભગવાનની દયા ના હોય તો ત્યાગી-ઓ ક્યાંય ઉત્પન્ન થાય નહિ.”

સંન્યાસ લેવાની વાત ચાલતાં તેઓ બોલ્યા: “એ બધું બહિરંગ છે, ખરી વાત તો પરમહંસદેવના ચરણોમાં છે; ભગવાનનાં ચરણકમળોમાં મન લીન થઈ જાય, અર્પણ થઈ જાય, એકરૂપ થઈ જાય એ જ આવશ્યક છે. આ તરફ કોઈતું લક્ષ નથી. પરમહંસદેવના ચરણોનો સ્પર્શ કરી ભગવાં ધારણ કર્યાં એટલે કંઈ પતી જતું નથી. જ્ઞાનભક્તિ નિશ્ચય થાય ત્યારે જ બધું સારું છે.

“જાઓ આજે શિવરાત્રિ છે-ૐ નમઃ શિવાય ! નમઃ શિવાય ! નમઃ શિવાય !”

ૐ ब्रह्मापणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणाहुतम् ।

ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्मसमाधिना ॥

(શ્રી. ગીતા ૪-૨૪)

અર્પણ (શુદ્ધ શ્રુવાદિ) બ્રહ્મ, હવિ (ધી) બ્રહ્મ, બ્રહ્મરૂપ અગ્નિમાં બ્રહ્મસ્વરૂપ યજમાને હોમ કરવાનો છે. આ બ્રહ્મરૂપ કર્મમાં તે (એકાગ્રચિત્ત સાધક) બ્રહ્મને જ પ્રાપ્ત થાય છે.”

રાત્રિ પૂરી થતાં પૂજા પછી બોલ્યા: “બધું શિવમય થઈ ગયું છે-નમઃશિવાય સહિદાનેશ્વર-બધું શિવથી ભરપૂર છે ! બધા ભૂખ્યા છે-બધાને પ્રસાદ આપો. “અન્નં પ્રદોતિ વ્યજાનાન્ અન્નાદૃષ્યેય સત્ત્વિમાનિ ભૂતાનિ જાન્યન્તે । અન્નન્ જાતાનિ જીવન્તિ । અન્નં પ્રવન્ત્યભિસંવિસન્તિ ॥” (તૈન્નેગ્નિ અન્નિપદ્ ૩-૨)

તેઓ બોલ્યા: “મહારાજ એ જ્ઞાન તો જ્ઞાન જ નથી.”
સ્વામીજી એક દિવસ માતાજીને કહેતા હતા: “માતાજી, જ્ઞાન
આપીને બધા સંસ્કારો કટ કટ કરીને કાપી નાખો છો,”
માતાજી હસીને બોલ્યાં: “બાઈલા, મને તો કાપી નાખતો
નથી ને?” સ્વામીજી હાથ જોડીને બોલ્યા: “જે જ્ઞાન ગુરુનાં
ચરણકમળોને ભુલાવી દે, તે જ્ઞાન તે વળી જ્ઞાન કહેવાય?”
માતાજી આ સાંભળીને હસવા લાગ્યાં.

ત્યાર પાછી ફરીથી બોલવા લાગ્યા: “એ જ તો વાત છે.
ભક્તિ ન હોય તો ચાલતું નથી, પ્રાપ્તિ થતી નથી. જ્ઞાન-
વિચાર ઠીક છે, પણ કંઈ મદદ થોડું કરે છે? પણ ભક્તિ જ
સર્વ કંઈ છે. ભક્તિમાં જ્ઞાન છે, ભક્તિ શું સહેલી બાબત
છે? ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય તો બધું જ પ્રાપ્ત થયું. ભક્તિ ચમત્કારી
વસ્તુ છે—એ પ્રાપ્ત થયા વિના મન નરમ પડતું નથી. મહા-
પ્રભુ, આપણા સ્વામીજી બધાએ ભક્તિ પ્રાપ્ત કરી
હતી ઉપનિષદ તો ભક્તિથી ભરપૂર છે. તે વિશે ઉદ્ભવે
કરતાં મહાપ્રભુ બોલ્યા છે કે:—

ન ધનં ન જનં ન કવિતાં સુન્દરી વા જગદીશ કામયે ।
મમ જન્મનિજન્મનિ મવતુ ત્વયિ અદૈતુકી ભક્તિરીશ્વરે ॥

સાદાર, સગુણ, નિરાકાર સગુણ—એટલે ગુપ્તી મન લાય
છે, ત્યાર પછી મન વાણીથી પર છે. પરમહંસદેવ કહેતા,
“ઈશ્વર શુદ્ધ મનથી દેખાય છે.”

તારીખ ૧૧-૩-૧૯૩૦

મહાત્મા ગાંધીજીની વાત નીકળી અને વિવિધ વાતોવાપ
ચાલવા લાગ્યા, ત્યાર પછી તેઓ બોલ્યા: “મહાત્માજી આજે”

'જે હું પ્રચાર ન કરત તો તમારા પરમહંસદેવને કોણ
 જાણખત?' યોગીન સ્વામી બોલ્યા: "તેઓ ન હોત તો
 તમે બહુ જોર મારી મારીને બેરિસ્ટર કે એડવોકેટ થાત." યોગીન
 સ્વામી ક્રમશઃ ગંભીર થતાં, સ્વામીજી ગંભીર થઈ
 ગયા અને ઘસકે ઘસકે બાળકની જેમ રડવા લાગ્યા. ત્યાર
 પછી બોલ્યા: "યોગીન, હું તેમને કંઈ દૃષ્ટિએ જોઉં છું, તે
 તું શું જાણે?" પરમહંસદેવ તેમના ભાવસંબંધી શું કહેતા
 તે હું જાણતો નથી, છતાં ઈશ્વર સમાન, ખૂબ ઉચ્ચ આધાર
 કહેતા. ઘણું કઠોર જીવન જીવનારા, સાદાસીધા, તેમને જ્યારે
 બહુ જ તકલીફ જણાવા લાગી, ત્યારે સ્વામીજીએ કહ્યું હતું:
 "યોગીન, તમે બચી જાઓ, હું મરું છું." નિરંજન સ્વામી
 કહેતા: "યોગીન તું મારા માથાનો મણિ છે." સ્વામીજી
 કોઈ પણ ઉપાયે તેમનું શરીર બચે, તેને માટે ઘણું વિચારતા
 હતા. દેહત્યાગ વખતે જ્યારે પૂછ્યું કે, "યોગીન, પરમહંસ-
 દેવનું ધ્યાન છે ને?" ત્યારે તેઓ બોલ્યા: "ઘણા ઘણા
 સ્મરણમાં છે." તેઓ એકાંત વધારે ચાહતા. શાસ્ત્રાદિના
 વાચનશ્રવણની ઝાઝી ચિંતા કરતા નહિ. એક શ્રીગીતા, ઉપ-
 નિષદ વગેરે. કાશીમાં હતા, ત્યારે સીતારામના અન્નક્ષેત્રની
 સામે રહેતા હતા. એક વાર વૃંદાવન માની સાથે ગયા હતા.
 આદ્યતના ચંદ્ર અને તારાને ખૂબ ચાહતા. તેઓ કહેતા: "હું
 વિચારું છું કે હું તો ચંદ્રલોકનો માનવી છું, આ પૃથ્વીનો
 નથી. મનમાં યાય છે કે, જાણે ચંદ્રલોકમાં તારાની માળા
 પહેરીને બેઠેલો છું. ગંગામાં નીકા કરીને સ્વામીજીએ તેમને
 આ મઠ દેખાડ્યો હતો. મહાત્યાગી, સાધુપુરુષ, અતિપવિત્ર,
 શુકદેવજી જેવા તે હતા. કાશીમાં એક રોટલી લીંબવી રાખતા,
 તેજ યોડી યોડી ખાતા. પણ દયાળુ અને દયાદાસિદ્ધરાજા

૪ જ સારી લાગતી નહિ, પણ પરમહંસદેવ જે બેએક વાત કહેતા, તે હું સાંભળતો અને તે જ મને સારી લાગતી, તેની વાતો સાંભળવાની ઇચ્છા જ થતી નહિ.”

તારીખ ૨૦-૩-૧૯૩૦

એક જણને ગાયત્રી જે બાવે ઉપદેશેલી છે, તે બાવે તે કરી શકતો નહોતો તે જોઈ તેઓ બોલ્યા: “તને જેમ ઠીક લાગે તેમ કરજે. જોર કરીને કંઈ કરતો નહિ. જે જરૂરી હશે, તે પરમહંસદેવ જ કરી દેશે. ગાયત્રીની શું ખીજ કાઢ મૂતિ છે? તે તો ત્રિજગતપ્રસવિની પ્રહારક્રિયા મા છે. ઉપાસકની સગવડ ખાતર પ્રાણી, વૈષ્ણવી અને રુદ્રાણીની મૂતિની કલ્પના કરવામાં આવી છે. તેમજ ખીજું રૂપ જ કયાં છે? જેમ કરો છો, તેમ કરો. કાલે બધું ઠીક થઈ જશે, પછી ત્રિમૂતિ પરમહંસદેવમાં લય પામી જશે. ત્યાર પછી તેમને પણ પ્રાપ્ત કરી શકશો; વિદ્યાઅવિદ્યાને અને જ્ઞાનઅજ્ઞાનને પણ પારખી શકશો. ખરી વાત નામરૂપની પાર જવાની છે. ત્યાં કંઈ જ નથી તેમ છતાં બધું જ ત્યાંથી બહાર આવ્યું છે. નામરૂપની પારમાર્થિક સત્તા વારતવિક નથી. આ બધાથી ઉપરની ભૂમિકામાં જવું જોઈશે. પરમહંસદેવ કહેતા: “અરે, માતાજી બધું કરી દેશે, માતાજીને પકડી રાખો, માતાજી યથાકાળે બધું બનાવી દેશે. બધું જ થશે, કાલે બધું થશે—હમણાં જેમ ચાલે છે, તેમ ચાલવા દો.”

શરીર કેમ છે? એમ પૂછતાં તેઓ બોલ્યા: “મને એ બધું મનમાં જ આવતું નથી કે બિંબ આવી અથવા નહિ, પરમહંસદેવ અને માતાજી જેટલા દિવસ જેમ રાખે તેમ રાખવા દો, ન રાખે તો પણ કંઈ નહિ. મારે શું છે? તેમની

યા દેવી સર્વ ભૂતેષુ નિદ્રારૂપેણસંસ્થિતા ।

નમસ્તસ્યૈ નમસ્તસ્યૈ નમસ્તસ્યૈ નમોનમઃ ॥

(ચંડી ૫-૨૫)

જે દેવી સર્વ ભૂતોમાં નિદ્રારૂપે વસી રહી,

નમું તેને, નમું તેને, નમું તેને લળી લળી.

એક જણ ચંડીપાઠ વાંચે તો સારું, આજે સારો દિવસ છે. સંક્ષિપ્તમાં દેવીસૂક્ત વાંચવાથી બધું ચાલશે, એમાં બધું જ છે. પરમહંસદેવ કહેતા: “ શક્રાદય । ” સ્તવન વાંચવાથી ચંડીનો પાઠ થયો ગણાય. હું કાશીમાં વાંચતો. પૂજા કરીને વાંચતાં માત્ર બે કલાક લાગતા. વળી બહુ જલદી કરતાં ઢોઢ કલાક-પોણા બે કલાકમાં થઈ શકતો. હરિમહારાજને ચંડી કંઠસ્થ હતી, એક કલાક લાગતો. બધો વખત પૂજાનો સામાન હોતો નથી, તેમ છતાં માતાજીની પાસે જ વાંચું છું. એવો વિચાર કરી ભક્તિભાવે માત્ર વાંચવાથી પણ ચાલે. ”

૨૩-૩-૧૯૩૦

“ અહીં જેટલા દિવસ રાખે તેટલું સારું જ છે—”

શ્રોત્રસ્ય શ્રોત્રં મનસો મનો યદ્વાચો હ વાચં સડ પ્રાણસ્ય પ્રાણઃ ।
ચક્ષુષથધુરતિમૂચ્ય ધીરાઃ પ્રેત્યાસ્માલ્લોકાદમૃતા ભવન્તિ ॥

(કેન ઉપનિષદ ૧-૨)

તેઓ શ્રોત્રના શ્રોત્ર, મનના મન, વાક્યના વાક્ય, પ્રાણના પ્રાણ, અને ચક્ષુના ચક્ષુ છે. જે ધીર પુરુષો ઇચ્છાનો ત્યાગ કરીને સિદ્ધ થયા છે, તેઓ આ શરીરનો ત્યાગ કરીને અમૃતને પ્રાપ્ત થાઓ. એ “ પ્રાણના પ્રાણ ” જેટલો સમય પ્રાણ રાખ્યો, તેટલો વખત પ્રાણ રહેશે; ત્યાર પછી પૂર્ણ સચ્ચિદાનંદ! શરીર પડ્યું રહેશે, ખસ પછી શું? ” એમ બોલી ને હાથમાં તાળી આપી.

ત્યાર પછી પક્ષીઓ તરફ નજર પડતાં તેઓ બોલ
 "આ વખતે તેઓ માળો બાંધશે એ જોડું છું, હાજીડાંબ
 લઈને જામે છે. પરમદયદેવ એક સરસ વાત કહેતા. પ
 અને દરવેશ, એમને કંઈ જ આસક્તિ નથી. પેટમાં ઇંડું છે
 છે, ન્યારે વધારે જિંદગી નથી." x x x

તારીખ ૨૬-૩-૧૯૧૧

મુ-મહારાજ આવતાં વૈષ્ણવો સંબંધી વિવિધ વાર્તાઓ
 યથા લાગ્યો. "મુ-મહારાજ, જાણુરામ મહારાજ સાથે નવરો
 મયા હતા તે પ્રયત્નથી વાર્તાગ્રાપ આવતાં તેઓ પોતામાં "પ
 કિનારે બસાદનમરમાં મહાપ્રભુનું એક સ્થાન છે, મહાપ્રભુ
 નાખ્યા હતા, ભાગવતપાઠ સાંભળતા હતા, તેમની એક ક
 જુ કહ્યું છે." એમ કહીને નામસ્મરણ કરવા લાગ્યા.

હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ, કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે
 હરે રામ હરે રામ, રામ રામ હરે હરે
 હરે કૃષ્ણ હરે રામ, નિરાજ ગોર સંકિરણમ."

નરનરાય જાણીનું સ્થાન છે, રામદાસ જાણી મ
 ધાર્મિક છે, બહુ નામકારી છે, પત્ની ચારી ર
 છે.

તારીખ ૩૧-૩-૧૯૧૧

જેવંતે જાણીનું કૃષ્ણ ઉપર નું નામ
 નું નું નું નું નું નું નું નું નું નું
 નું નું નું નું નું નું નું નું નું નું
 નું નું નું નું નું નું નું નું નું નું
 નું નું નું નું નું નું નું નું નું નું

લાગ્યા. તેઓ બોલ્યા: “આ ગ્રીષ્મ ઋતુના બપોરે ગાય, લેંસ વગેરે પ્રાણીઓને ઘણું કष्ट થાય જ. એક કાચદો કરીને બપોર વખતે ગાડીઓ ચલાવવાનું બંધ કરવાની જરૂર છે. વળી જુઓ, ગાય, બગદ, ઘોડાનું રક્ષણ કરવા જતાં મનુષ્ય મરી ગયો. આ પૃથ્વીમાં કેવો ચ દુર્યોગ ચાલે છે! આજે રેલનો અકસ્માત, કાલે હુલ્લડ, મેલેરિયા વગેરે.”

અમેરિકાપ્રવાસી ધ-મુખોપાધ્યાય આવીને પ્રજ્ઞામ કરીને તેમની શારીરિક સ્થિતિ જોઈ રડવા લાગ્યા. તેઓ બોલ્યા: “જુદાં જ્યારે દેહત્યાગ કરવા ઇચ્છતા હતા ત્યારે આનંદ રડવા લાગ્યા. જુદાં કહે: ‘આનંદ, રડે છે શા માટે? આ જીવન તો પચાસ સાઠ બહુ બહુ તો સો વર્ષ સુધી છે. વળી હું તો અનંત જીવન પ્રાપ્ત કરવા બહિં છું.’ ત્યાર પછી જાતિ સંબંધી વાતચીત ચાલતાં તેઓ બોલ્યા: “સમાજમાં જે કંઈ હોય તે ભલે હોય, ભક્તની જાત નથી, પરમહંસદેવ કહેતા ભક્તની એક જુદી જ જાતિ છે. આપણે તો સંન્યાસી, આપણી નાત-જાત નથી અને અભિમાન તો અમે ઘણા દિવસોથી છોડી દીધું છે.” ત્યાર પછી શુરુ અને ઇંદ્ર સંબંધી વાર્તાલાપ ચાલ્યો. તેઓ બોલ્યા: “શુરુ ઇંદ્ર એક, છતાં જ્યાં સુધી રૂપમાં છે, ત્યાં સુધી રૂપભેદ કરવો પડશે. ત્યાર પછી અસલ વસ્તુ જોતાં જોઈ શકાય છે કે, ખત્તે એકજ છે. આ બાલુવું સાધના ઉપર અવલંબે છે.”

તારીખ ૯-૪-૧૯૩૦

એક મુસલમાન ભક્ત પ્રત્યે બોલ્યા: “તમે બાલુએ કે, ભગવાન અને અલ્લા એક છે. પરમહંસદેવની વાતો વાંચી છે ને? ભગવાનને અલ્લા એક છે—બાઈ, અલ્લાને છોડતો નહિ, તેઓ નિરાકાર ઈશ્વર છે. નિરાકાર તો પ્રચાર કરવા માટે

તેઓ મહામહારૂપે આવ્યા હતા, તેઓ જ હાલમાં ફરીથી
રામકૃષ્ણરૂપે આવ્યા છે. બલો છે ને કે, તેઓએ મુલવમાન
મત પ્રમાણે સાધના કરવાનું જતાબુનું, એથી પણ ઉપર
પ્રાપ્ત થઈ શકે. તેમણે આ માટે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી."

રામનામ થયે એમ સાંભળીને તેઓ બોલ્યા: "નામ અને
નામી અલિન છે, જે નામ છે, તે જ નામી છે. રામ-નામ,
હરિનામ."

તારીખ ૧૦-૬-૧૯૩૩

તેઓ નવા સૂતા બોલવા લાગ્યા:—

અગંઠમંડનાકારં વ્યાપ્તં યેન ચરાચરં ।

નમસ્તં દર્શિતં યેન તર્મ્મ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

અજ્ઞાનનિમિગન્ધમ્બગ્નાનાંજન મુલાકાવા ।

અમુક્ત્વીનિતં યેન તર્મ્મ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

(ગુરુગીતા)

અર્થ ૧ અર્થ : નડગાગારૂપે અવતાર રૂપેને બાદ
૧૬ ૭ અર્થ : જેથી નમસ્તં દર્શિતં કરાઈ છે, કે
અર્થ : અજ્ઞાનનિમિગન્ધમ્બગ્નાનાંજન અર્થ :
અર્થ : અમુક્ત્વીનિતં કરાઈ છે, કે

તારીખ ૧૨-૬-૧૯૩૩

૧૨-૬-૩૩ તેઓ બોલ્યા

૧૨-૬-૩૩ તેઓ બોલ્યા

૧૨-૬-૩૩ તેઓ બોલ્યા

૧૨-૬-૩૩ તેઓ બોલ્યા

છે. નામસ્મરણ કરજો. નામસ્મરણ કરતાં કરતાં ધ્યાન કરવાથી તમને બ્રહ્મજ્ઞાન થઈ જશે.” ત્યાર પછી તે દિવસે શ્રી. પ્રમદાદાસ મિત્ર પરમહંસદેવના સ્તવનનો પાઠ કરીને બોલ્યા: “પરમહંસદેવનાં એટલાં બધાં સ્તોત્ર છે, પરંતુ આમાં સૌ કરતાં વિશેષ અમત્કાર છે. પ્રમદાદાસ બાણુ કવિ, ભક્ત અને દેખક હતા. સ્તવન આ પ્રમાણે છે:—

ૐ વિશુદ્ધ વિજ્ઞાનમગાધસૌરવ્યં વિશ્વસ્યવીજં કરુણાપયોધિઃ ।
 અનાઘનન્તં પ્રકૃતેઃ પરસ્તાત્ તત્ત્વમેકં ભૂવિ રામકૃષ્ણઃ ॥ ૧ ॥
 ન નેતિ ભીત્યા શ્રુતયો વદન્તિ વદન્તિ સાક્ષાન્ન ચ યં કદાચિત્ ।
 ચિદેકરુપો શિવ ऐश्वराणां महेश्वरोऽसौ भुवि रामकृष्णः ॥ ૨ ॥
 યં નિત્યમાનન્દમનન્તમેકં શિવેતિ નામ્ના શ્રુતયો ગૃણન્તિ ।
 તસ્યાવતારો નરરુપધારી કૃપાસુધાન્ધિર્ભુવિ રામકૃષ્ણઃ ॥ ૩ ॥
 વિજ્ઞાનપીયુષનિમગ્નમૂર્તિઃ પસ્પર્શ યાન્ યાન્ દયા કરેણ ।
 તે કામિની કાશ્ચનરિક્તચિત્તાઃ સયો ચમ્બુવૃર્ધુવિરામકૃષ્ણઃ ॥ ૪ ॥
 પ્રેમાન્ધિ ગંભીર તરંગ મંગૈરાન્દોલિતો યો ભગવદ્વિલીનઃ ।
 ભાક્તિર્વિશુદ્ધા સ્વયમાવિરાસીત્ પુંવિગ્રહોઽહો ભુવિ રામકૃષ્ણઃ ॥ ૫ ॥
 તમદ્ભુતં કંચિદચિન્ત્યશક્તિં વન્દે પ્રશન્તં પરિપૂર્ણ ઘોષમ્ ।
 જ્ઞાનસ્ય ભક્તેશ્વ વિશુદ્ધમૂર્તિં દ્વિમૂર્તિમેકં ભુવિ રામકૃષ્ણઃ ॥ ૬ ॥

અર્થાત્-જે વિશુદ્ધ વિજ્ઞાનરૂપ છે, જે અગાધ સોબ્યરૂપ છે, જે વિશ્વના પીઠરૂપ છે, જે કરુણાના સાગરરૂપ છે, જે આદિ ને અંતરહિત છે અને જે પ્રકૃતિથી થે પર છે તે તરવ આ પૃથ્વીમાં રામકૃષ્ણ છે. (૧)-શ્રુતિએ સ્તુતિએ કરીને જેને વિષે નેતિ નેતિ (આ નહિ, આ નહિ) કહે ને ને વિષે તેઓ ક્યારેય સાક્ષાત્ કદી ચકતા નથી, જે

તમારા જીવનનું બીજું કોઈ જ કાર્ય કે ઉદ્દેશ નથી. તમે સ્વરૂપ છો. સત્યને જ પકડી રાખો.”

તારીખ ૧૯-૪-૧૯૩૦

એક હિન્દુસ્થાની ભક્તને તેમણે કહ્યું: “સંસારબંધન ભગવાનની કૃપાથી છૂટી જાય છે, તેમની કૃપા થવી જોઈએ. ભગવાનની કૃપા-દીક્ષા શું છે? રામનામ, રામકૃષ્ણનું નામ રજુ કરો-એ જ દીક્ષા છે. તમારી પત્નીને રામકૃષ્ણનું નામ બોલવું કહો. પછી સગવડ હશે તો એક વાર કલકત્તામાં રહી જો. નક્કી કરીને અહીં લઈ આવજો-દીક્ષા મળી જશે. મારે તો એક છોકરો અને એક છોકરી છે. બહુ નથી. એવી જાવના કરો કે-બધું નારાયણનું-ભગવાનનું છે, તમારું કંઈ જ નથી. બધાં તેમનામાંથી આવ્યાં છે, તેમનામાં આદ્યાં જશે અને તેમનામાં જ રહેલાં છે-જે કંઈ છે તે બધું ભગવાનની વિભૂતિ છે.”

તારીખ ૨૦-૪-૧૯૩૦

હાલમાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનો પાઠ ચાલે છે, વાતાવરણ કેરતાં તેઓ બોલ્યા:—

ગતિર્મર્ત્ત પ્રભુઃ સાક્ષી નિવાસઃ શરણં સુહૃદ્ ।

પ્રમયઃ પ્રલયસ્થાનં નિધાનં વીજમવ્યયમ્ ॥

(ધી૦ ગીતા ૯-૧૮)

અર્થાત્ ગતિ, પાપલુકતા, પ્રભુ, સાક્ષી, નિવાસ, શરણ, સુહૃદ્, ઉત્પત્તિ, પ્રલય, સ્થાન, નિધાન (આધાર) તથા અવિનાશી બીજ હું છું.

“ઉપરનો શ્લોક મને બહુ જ પ્રિય છે, ઘણા ચમત્કારની વાત છે-શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાની ખાસ મહત્તા જ એ છે કે,

ભગવાન ગાધું સીધેસીધું જ કહે છે—કોઈ પણ જાતની પુણ્યવાની વાત નથી—સ્પષ્ટરૂપે જોડ્યા છે કે, “હું જ ગતિ, ભતો, પ્રભુ, સાક્ષી, નિવાસ, શરણ અને સુદૃઢ છું.”

તારીખ ૨૧-૬-૧૯૩૭

કાશી અદ્વૈતઆશ્રમના પરમહંસદેવના મંદિરના પાયાને પર્યટ, પૂજા વગેરે થયા પછી આજવામાં આંગો. તેને સ્પર્શ કરીને તેઓ જોડ્યા: “પૂજા કરી છે તે સરસ થયું છે. જા પ્રભુ ! જે જોડે છે, તે સરસ છે. ભગવાનનું—પરમહંસદેવ મંદિર થયે, તે સરસ છે.” પર્યટનો સ્પર્શ કરીને પાયા થયા ત્યાર પછી જોડ્યા: “શ્રીકાશીજીમાં તો ભગવાન પડે છે જ બેઠેલા છે. છતાં હાલ એક સરસ મંદિર થયે છે તેનાથી કેટલાયે ટોકોનું કસ્યાણ થયે. ભગવાન, આ મંદિર બંધ થાઓ—શ્રીકાશીમાં, શ્રીવિશ્વનાથની તાજધાનીમાં કે અંદર, બહાર જે વસ્ત્રમાં બાંધીને રાખી લેજો.”

તારીખ ૮-૫-૧૯૩૭

તારીખ ૧૨-૫-૧૯૩૦

“ આજે વૈશાખી પૂર્ણિમા છે, બુદ્ધદેવનો જન્મદિવસ છે. ત્રણગણો કલ્યાણકારી દિવસ છે-જન્મ, નિર્વાણ અને પરિ-
નિર્વાણ એક દિવસે થયેલાં છે. અહો, એવી બુદ્ધિ અને સદ્-
દયતા ખીજે જોવામાં આવતાં નથી. ભગવાનની ખતિહારી છે.
આપણા પરમહંસદેવ પણ બુદ્ધ, શંકર અને ચૈતન્યનું એક
સ્વરૂપ છે. વળી બધા જ અદ્ભુત છે. જય પ્રભુ, જય કરુણા-
મય, બધાને શાંતિ આપો-ભારતવર્ષમાં શાંતિ, જગતમાં
શાંતિ, કલ્યાણ થાઓ, મંગળ થાઓ ! ભારતવર્ષમાં જેવો
ત્યાગનો આદર્શ છે, તેવો ખીજે ક્યાં મેં નથી. ભારતવર્ષ બચશે,
તો જગતની રક્ષા થશે. પહેલાં હિંદુ-મુસલમાન વચ્ચે ઝગડા
નહોતા-તેઓ એકબીજાને જુદા પણ ગણાતા નહિ-આ બધું
હાલ જોઈ છું. અનેક દિવસોનાં પાપતાપ લેગાં થયાં હતાં.
હાલમાં કઠોર તપસ્યા જરૂરની છે. જો માતાજીની કૃપા થાય
તો જોશો કે કેવી રીતે બધું ઠીક થઈ જાય છે.” x x x

તારીખ ૧૩-૫-૧૯૩૦

પેશુમાં ધરતીકંપ અને આગથી લગભગ ૩૦૦૦૦ માણસો
ધર વગરનાં થઈ ગયેલાં સાંભળીને તેઓ બોલ્યા: “ મહા-
માયાના બ્યવહાર સમજવાની શક્તિ નથી-તેમની સંહારક
શક્તિની આ ક્રિયા છે. તેથી જ પરમહંસદેવ કહેતા:

‘ મા, આ બધું હું સમજતો નથી, સમજી શકતો
નથી. તમે મારા ઉપર દયા કરો-તમારાં શ્રીચરણોની
શુદ્ધ ભક્તિ અને શુદ્ધ જ્ઞાન આપો. ’ સર્વ માતાજીની ઇચ્છા,
તમે ખીન્નું શું કર્યો ? તમે સેવા શરૂ કરો.” x x x x

તારીખ ૨૦-૫-૧૯૩૦

“ પરમહંસદેવનો-ભગવાનનો આશ્રય લેવાથી ક્યારે પણ

નકાનું' જયે નહિ. રામરાવ દાદા કહેતા હતા: 'હું
 સુચિ પરમહંસદેવને પિતા, પિતા કહેતા. મૃત્યુ વખતે તે
 બેઠી કહ્યા: 'આ બાપુજી આપ્યા છે. બાપુજી આપ્યા છે'
 એમ કહીને તુલસીવનમાં દેડત્યાગ કર્યો. પરમહંસદેવને
 કેવો સાવ! પાંચ વરસના બાળક જેવો-પુરુષોની રાત તે
 રહી, પણ છોકરીઓનો સાવ પણ ક્યારેય બદલતો નહિ."

x

x

x

x

તારીખ ૧૬-૧-૧૯૦૬

મન બધો વખત સ્થાન કેમ રહેતું નથી, એમ રૂઝ
 તેઓ બોલ્યા: "એ તો યશે, માત્ર પ્રાર્થના કરો-પરમહંસો
 દયામય, શિવ, શંભો, હે મહાદેવ દયા કરો, ધંધા દો, સ્ત્રી
 દો, રાત દો, વિવેક દો! ખરા દુઃખપૂર્વક સમયાગતી કુ
 માટે, સ્ત્રી-ધંધા માટે આંતરિક પ્રાર્થના કરો. સ્વપ્ન જ
 ધ્યાન બધા કરી શકતા નથી. માત્ર પ્રાર્થનાથી જ બધાનું કા
 થાય છે. વનને મહારાજશ્રી કહેતા બધા ચાકતા હતા! તેમ
 કશાકુ યશે જ. તેઓ કૃષ્ણસ્તુત્ય મહાપુરુષ હતા, તેમ
 પ્રેમ અનેક હતે, તેમની પાસે આટલા દિવસો રહ્યા એ
 બોધ છે' વધે વધે એ. અવિદ્ય. સત્ય વિચારો. અ.વશે કે
 ને અ.વે. એન. કંઈ નહિ; વિચાર કરો. એટલે જા.યો થશે
 એક મ.વસને સ.કુ ધરાની કંઈક હતી, પણ વિવેક કંઈક
 થઈ શકતો. નહે.તો, એ સંસ્થાની તેઓ બોલ્યા: "હે પ્રેમ
 દેવ તો કંઈક સ્વપ્ન સ્વપ્નને તે યાત્રી કેવો રીક છે. નહિ
 સ્વપ્ન ધયા પછી પંચતથ યશે. સુરુષધી એ બધું નહિ
 થકે. વળી એ વસંત બહુ પ્રગટ હોય, તે. તે. તે. તે
 વિચારપૂર્વક ત્યાગ કરવો એ જ સ્થાન છે નહિ. તે
 એના એ જ વિચારો અને સાચે રહેશે. બાકી તે. તે."

ગુરુકૃપા અને સાધુસંગથી આદ્યું બંધ છે.” એક માણસે અર્વાચીન જગતની હાલની સ્થિતિ વિષે ભગવાનને કહેવાનું કહેતાં તેઓ બોલ્યા: “જેમનાથી બધું દીક થઈ બંધ છે, જેમની ઇચ્છાથી બધું થાય છે, તેમને તો રાત્રિદિવસ જણાવું છું કે જીવો પ્રત્યે તેઓ દયા કરે. એક પ્રયંડ પરિવર્તન આવે છે અને તેથી બધો વિપ્લવ થયે જ. આ લોકો તો ભગભગ દોઢસોબસો વરસ અહીં રહ્યા છે—આખરે ભગવાન બધાનું અવશ્ય કહ્યાણુ કરશે.”

તારીખ ૧૮-૬-૧૯૩૦

શ્રીગીતા વિષે વાતોવાય આલ્યો: “શ્રીધરની ટીકા ઘણી સુંદર છે—આવો જ્ઞાનભક્તિનો સમન્વય ક્યાં ચે નથી. જેવા સાધુ તેવા જ મેધાવી-પ્રખર બુદ્ધિશાળી છે. ખીજી ટીકાટિપ્પણી કરવાથી ગરબડ થવાનો સંભવ છે. મહા-પ્રભુ સાવંભોમની ટીકા સાંભળીને દીક જ બોલ્યા હતા: ‘મૂળ સારી રીતે સમજી થકાય છે, પણ ભાષ્યમાં બહુ ગોળ મૂકી દીધો છે.’

x

x

x

x

“ગોપિકા ગીત બહુ સુંદર છે! સ્વામીજી સુંદર સ્વરે ગોપિકા ગીત ગાતા હતા. કેવો સુંદર શબ્દપ્રયોગ! “દયિત દશ્યતા” હે સ્વામી! દર્શન દો. “તે અશુલ્કદાસિકા” અમે તમારી વિનાયગારની દાસીઓ છીએ. ભગવાન ભક્તોની કેટલી રીતે રક્ષા કરે છે. “વૈષ્ણવાનલાત્” વગેરે વળી:

વિપજલાપ્પદ્મહાટરાધસાદ્ વર્ષમારુતાદૈષ્ણવાનલાત્ ।

પૂપમયાત્મજાદિચ્ચતો મયાદ્ ક્રપભ તે વયં રધિતા મુદ્ધુઃ ॥

(ગોપિકાગીતા, ભાગવત ૧૦-૩૧)

અર્થાત્ હે મેઘ! કાલીનાગનાં એરી નળ, અધામુર, પવન, વર-

સાદ, પવંતો પડવા, અગ્નિ, વૃષામુર, મયપુત્ર, વ્યોમાસૂર વગેરે બીજા સર્વ પ્રકારના ભયમાંથી તમે અમારી વારંવાર રક્ષા કરી છે.

ગોપીઓ બાણુતી હતી કે તેઓ “અશિલદેહિનામન્તરાત્મદ્વ” । છે, તેથી તેઓ લીલામૂર્તિની જ સેવા અને સંલોભ ઇચ્છતાં હતાં.”

न खलु गोपिकानन्दनो भवान् अशिलदेहिनामन्तरात्मद्व ।
विखनसार्थितो विश्वगुप्तये सख उदेयिवान् सात्वतां कुले ॥

અર્થાત્ હે સખે! તમે માત્ર યથોદ્ધાનંદન નથી, સર્વ પ્રાણીઓની જીવિના સાક્ષી છો. બ્રહ્માની પ્રાર્થનાથી તમે પૃથ્વી પાલન કરવા માટે સાત્વત કુલમાં જન્મ લીધો છે.

ત્યાર પછી પોતે જ સૂર કાઢીને ગાવા લાગ્યા—

तव कथामृतं तप्तजीवनं कविभिरीडितं कलमपापहं ।

श्रवणमंगलं श्रीमदाततं भुवि गृणन्ति ते भूरिदा जनाः ॥

હે પ્રિય! તમારા વિરહથી અમારું મૃત્યુ થવા આવ્યું હતું, પુણ્યશાળીઓએ તમારું કથામૃત પાઇને તે અટકાવ્યું છે. કાશ્યુ કે, તમારું કથામૃત એ સંસારના તાપથી બચાડી ધયેલા જનોનાં જીવન જેવું છે. બ્રહ્મા જનો પણ તેનું સ્તવ કરે છે, તેથી સર્વ ઇચ્છાઓ શાંત થાય છે. તમારી આ અમૃત વાણી માત્ર સાંભળવાથી પણ કસ્યાણુ થાય છે; પૃથ્વી ઉપર ન લોકો તેનું પાન કરાવશે, તેઓએ પૂર્વજન્મમાં ઘણા ઘણા કાં કયાં હશે. અર્થાત્ તેઓ અતિશય પુણ્યશાળી છે.

ત્યાર પછી તેઓ બોલ્યા: “કેવો પ્રેમ! કૃષ્ણનાં ચરણોને યતો તૃપ્તનો સ્પર્શ પણ તેમને અસહ્ય લાગતો.”

તારીખ ૧૩-૯-૧૯૩૭

એક માણસને કહ્યું: “आता हि परमं दुःखं नैराश्र्यं परम”

સુલં । સુખલોગની આશા રાખવી નહિ એ જ સારું છે. ત્યારે શું બધી આશાનો જ ત્યાગ કરવો પડશે ? જડ વસ્તુની વાસનાનો ત્યાગ કરવો પડશે; એટલે શું ભગવાન પ્રાપ્ત કરીશ, જ્ઞાનભક્તિ પ્રાપ્ત કરીશ, એ આશાનો પણ ત્યાગ કરવો પડશે ? તો પછી પ્રાપ્ત કરવાનું જ શું રહેશે ? આ બધી આશા તો રહેશે જ પણ વિષયલોગ બાજતની આશાઓનો ત્યાગ કરવો જરૂરી છે. ”

ધ્યાન કેમ થતું નથી ? એમ પ્રશ્ન પૂછતાં તેઓ બોલ્યાઃ “આત્માની પરીક્ષાની જરૂર છે. પોતાના મનનો પોતે અભ્યાસ નહિ કરવાથી નકામી વસ્તુઓનો ત્યાગ સી રીતે થવાનો ? ધ્યાન ન થાય તો પ્રાર્થનામાં પરાયણ થવું જોઈએ. ધ્યાનમૂર્તિ શું પ્રથમ દિવસે જ સ્પષ્ટ થાય કે ? જેટલા પશ્ચિમમાં આગળ વધશે તેટલી પૂર્વ દિશા પાછળ પડશે. ”

તારીખ ૧૬-૬-૧૯૩૦

કાલરાત્રે ભારતર મહાશયની શુભ જન્મતિથિ નિમિત્તે તેમના આમહસ્ટં સ્ત્રીદત્તા ઘરમાં સાધુઓને ઘણા પ્રેમપૂર્વક જમાડવામાં આવ્યા હતા. આ બધા વાર્તાલાપ પ્રસંગે તેઓ બોલ્યાઃ “ભારતરણ ઘણા ચમત્કારી માણસ છે, ભારે ભક્ત છે; આવા બીજા ભક્તો જેવામાં આવતા નથી. તેઓ લાંબો સમય જીવશે, તો ઘણા લોકોનું કલ્યાણ થશે. તેમના પુણ્યે અમારું પણ કેટલુંક કલ્યાણ થયેલું છે. ”

તારીખ ૧૭-૭-૧૯૩૦

કવિરાજને શરીર બતાવવાની વાત ચાલતાં તેઓ બોલ્યાઃ “કવિરાજ મને શું જ્ઞેશે ? હું તો નિરાકાર છું. ” કહીને હસવા લાગ્યા. જગતનાં દુઃખદારિદ્ર્યની વાત ચાલી, તેઓ બોલ્યાઃ

“પરમહંસદેવ અને સ્વામીજી અધર્મનો નાશ કરી રામ-રાજ્યનું સ્થાપન કરવા આવ્યા હતા, તે થયે જ, નહિ તો તેઓ આવે શા માટે?”

તારીખ ૧૮-૬-૧૯૩૦

પૂજ્ય જોકા મહારાજને રામાયણ વાંચતા જોઈને જોડ્યા: “પરમહંસદેવ અધ્યાત્મ રામાયણને બહુ જ ચાહતા હતા. ‘અધ્યાત્મ રામાયણ’ અને ‘મુક્તિ અને તેના સાધન’ નામના પુસ્તકો હંમેશાં તેમની નાની પાટ નીચે રહેતા. પણ પોતે વાંચે જ શું? લગભગ ચોવીસે કલાક ભાવમાં મસ્ત રહેતા હતા. કોઈ આવે ત્યારે વચ્ચે વચ્ચે વાંચવાનું કહેતા. ‘મુક્તિ અને તેના સાધન’ એ પુસ્તક હાલમાં મળતું નથી, કોનું લખેલું છે, તે હમણાં યાદ આવતું નથી.”

એક માણસ હંડવત્ પ્રજ્ઞામ કરીને આશીર્વાદ માગતાં જોડ્યા: “મહારાજ એવી આશિષ આપો કે હું સાચો મનુષ્ય થઈ શકું.” જવાબમાં તેઓ જોડ્યા: “તમારે વળી એ બધું શું? સારા તો છો, તમારે આવું જોલવું એ પણ ઠીક નથી, ભક્ત કશું માગે જ નહિ, હંમેશાં સંતોષમાં જ રહે. ભગવાન જેમ રાખે તેમજ સારું છે તમે સારું કામ કરો છો, તે કયેં જાઓ.”

તેઓ જોડ્યા: “સવાર થતા જ કાનડા કા. . કા. . કરે છે. એમાં પણ કેટલું બધું શીખવાનું છે સવાર થતા જ આધાર શોધવા બહાર નીકળી જાય છે. બીજી કરી જ ચિંતા કરતા નથી. આહાર, નિદ્રા, લય અને જૈથુન આ બધા પશુધર્મ છે મનુષ્યની વિશેષતા તેના ધર્મમાં, ત્યાગમાં, ઈશ્વર ગંગાધીન જ્ઞાનમાં છે.”

સ્વરૂપ સમજાવના જોડ્યા : ઈશ્વર

પ્રાપ્તિની દૃષ્ટિએ તો સંસાર સર્વ નાશ કરવા યોગ્ય વસ્તુ છે, એના જેવું ખીજું પાપ નથી. સંસારમાં અનેક પુણ્યકાર્યો હોય છે. એ વાત સાચી, પણ પરમાર્થની દૃષ્ટિએ એ ગદ્યાં પુણ્યકર્મો પણ પાપ છે, એમ ઉપનિષદમાં કહેલું છે. માયા વળી છે શું? તેના ચકાવામાં જે પડે છે, તેની દુર્ઘટાનો પાર નથી, નરકના કીડા ઘઇને રહેવાનું હોય છે, એમાં દુઃખવાથી બચવાનો ઉપાય નથી, પરંતુ મહામાયા બહુ અજળ છે! દુઃખ આવે છે, ત્યારે બધું ભુલાઇ ભાય છે.”

તારીખ ૨૦-૭-૧૯૩૦

એક માણસ ઘણું ઘણું ફરીને મઠમાં આવ્યો છે. એ સાંભળીને તેઓ બોલ્યા: “હીક, પેલા પક્ષીની વાત તો વાંચી છે ને? કથામૃતમાં છે. એ પંખી બધી દિશાઓમાં ફરી વળ્યું, ભોયું કે કયાંયે કંઈ જ નથી, ત્યાર પછી તે પોતાના માળામાં આવીને બેઠું. એ જ પ્રમાણે જો રહો તો સારી વાત છે, નહિ તો માત્ર ભ્રમ્યા કરવાથી કશું ચે થતું નથી. જે કંઈ કરો તે બધું વિચારપૂર્વક કરજો. મૂળ વાત તો વિવેક-વૈરાગ્યની છે. મારી સંપૂર્ણ ઇચ્છા છે કે તમે પરિપૂર્ણ થઈ જાઓ, તમારું કલ્યાણ થાઓ.”

તારીખ ૨૨-૭-૧૯૩૦

“રાત્રે ઊંઘ આવી નથી, થોડુંક ઊંઘી લો. લાડુ મહારાજ ક્યારેય રાત્રે ઊંઘતા નહોતા, આખી રાત ધ્યાન, જપ અને નામસ્મરણ કરીને ચિતાવતા. હમણાં થોડુંક ઊંઘીને રાત્રિની ઓછી નિદ્રા પૂરી કરી લો. રાત્રે હવે વધારે તકલીફ ન પડે તેની બરાબર વ્યવસ્થા કરી દીધી છે. x x x x

“રામપ્રસાદની ભાષા અતિથય સુંદર છે એમ સ્વામીજી કહેતા હતા. તેઓ અનેક ભાષાઓ બોલતા, સમજતા, પણ

તેઓ રામપ્રસાદની ભાષા બહુ પસંદ કરતા, વળી પરમહંસ-
દેવની ભાષા વિશે પણ કહેતા કે, ‘ખૂબ ચમત્કારી ભાષા છે.’
તેઓ કહેતા: ‘કેવી અદ્ભુત શક્તિ! કેમ બોલવાથી કેમ ધરે
તે બરાબર બહુતા હતા.’ એક દષ્ટાંત આપીને કહેતા: ‘તું
કરે છે શું?’ જો વાતમાં ‘શું કરે છે’ બોલો તો તમારી વાતમાં
એટલું જોર આવતું નથી. તેઓ કહેતા: “પરમહંસદેવના
જેવો બોલવાનો કાયદો ખીજે કયાંયે જોયો નથી. જ્યારે જેવું
પ્રયોજન ત્યારે તેઓ જોરથી કે ધીમેથી બોલતા. ભાષાની
અંદર મનુષ્યના મનમાં જે ભાવ છે, તે હજાર વાર લેખન
સારું હોય તો પણ જોવામાં આવતા નથી. કથામૃત વાંચીને
જેમણે એમની વાતો સાંભળી છે, તેમના જેટલી સમજ પડશે
નહિ. એક માણસની વાત એક વાર સાંભળવાથી મૂળ અર્થ
અવશ્ય અહણુ કરી શકાય છે. પરંતુ લખવાવાંચવાથી મનના
ભાવો કેટલા સમજી શકાય તે શંકાસ્પદ છે.

x

x

x

x

તારીખ ૨૩-૬-૧૯૩૭

હાથ વડે તાળી પાડતા પાડતા “શ્રીતારામ જય શ્રીતા-
રામ જય” ગાવા લાગ્યા. તેમણે કહ્યું: “મહારાષ્ટ્રમાં તુકારામ
ધણા પ્રખ્યાત છે, આપણા દેશમાં જેમ શ્રીગોરાંગ મહાપ્રભુજી
છે તેમ જ. તેમનાં લજનો ધણાં સુંદર છે, તેઓ ભારે ભક્ત
હતા. ભક્તિ અને જ્ઞાન, રૂપ અને અરૂપ એ મિશ્ર ભાવ છે.

તારીખ ૨૮-૬-૧૯૩૭

ચંદ્રી મહારાજના જન્મદિવસ પ્રસંગે કાલે ઘણી વાતો
યદ્ય હતી, એ સાંભળીને બોલ્યા: “ચંદ્રી મહારાજ પરમપવિત્ર
ને વિશુદ્ધ છે. તેમનું જીવન જે વાંચશે, વિચારશે ને લખશે
તેમનું કલ્યાણ થશે. સ્વામીજી તેમને ઘણા જ આદરતા હતા,

તેમનું જીવન કમંચોગથી પરિપૂર્ણ હતું. હિમાલયમાં તપસ્યા
બપસ્યા કશું કયું નથી. પશ્ચિમમાં વર્ધમાન જિલ્લામાં માનકર
સુધી એક વાર ગયા હતા. x x x

બહુ વાતો કરવાથી દુઃખ થાય છે. તેઓ બોલ્યા: “પર-
મહંસદેવ પરમ દયાળુ છે. ॐ નમઃ શિવાય વિપત્તે મધુસૂદનમ્ ।
વિપત્તે મધુસૂદનમ્ । બ્યાકરણ પ્રમાણે વિપત્તૌ મધુસૂદનમ્ થવું
જોઈએ નહિ વારું? છોકરીઓ મારી પેઠે વિપત્તે (વિપદે) બોલે
છે.” ત્યાર પછી ફરીથી શશી મહારાજની વાત કહેવા લાગ્યા.
“શશી મહારાજ બ્યાકરણ બાણતા, વળી ગણિત બહુ સારું
બાણતા. તે ગણિતબુદ્ધિવાળા હતા. બેઠા બેઠા પોતાના મનમાં
આંકડા ગણતા. મહિમાચરણે બરાનગરમાં કાશીનાથ હાઈસ્કૂલ
ઠાઠી હતી. તેઓ બોલ્યા: “તમે થોડું થોડું બણાવો.” શશી
ગણિત શીખવવા તૈયાર થયા. પચાસ રૂપિયા લેતા. પિતાજીને
આપતા અને ભગવાનની સેવામાં ખરચતા. તે સુવિખ્યાત
થયા હતા, પણ જે એક મહિનાથી વધારે કરી શક્યા નહિ.

તારીખ ૩૧-૬-૧૯૩૦

“સ્વામીજી ખૂબ રસિક હતા. કોઈ કંઈ ભાગી નાખે
અથવા અવાજ કરે તો તેઓ કહેતા: “કેમ તમે કયું ને?”

x x x x

તારીખ ૪-૮-૧૯૩૦

એક માણસે સેવાના કાર્યમાં ખૂબ રૂપિયા દાન કર્યું છે.
એ સંભળીને તેઓ બોલ્યા: “સ્વામીજી કહેતા કે, મા ઠાલીનું
રૂપ ભગવાનનું બરાબર પ્રતીક છે. એક બાજુ મૃત્યુરૂપી તલવાર
પકડેલી છે, લેમકે રોગ ચોક, દુષ્કાળ, પ્લેગ વગેરે અને એક
બાજુએ દયા, દાન વગેરે છે. સેવા કરવાથી તો સંતાન ઉપર
વહાલ કરનારી, મા સંતાનોનું રક્ષણ કરે છે. તેને કેવી રીતે સમ-

જવી? જાણવી પણ શી રીતે? પરમહંસદેવ કહેતા: “મા, તમને જાણવા ઇચ્છતો નથી—કેઈ તમને કદી પણ જાણી શકે તેમ નથી.” તેઓ દયામયી માતા છે, તેમને જાણવા ઇચ્છતો નથી, તેઓ પૂર્ણશ્રદ્ધા ભક્તિ આપો—તેમના પ્રત્યે ભક્તિ ધાઓ—મારે બીજું કંઈજ નોંધવું નથી. ખસ એટલુંજ.”

x

x

x

x

તારીખ ૮-૮-૧૯૩૭

જીવનસંઘામમાં આશા અને ભય અવશ્ય રહેવાનાં. એક-ધારું જીવન એ જીવન નથી. મનુષ્યના જીવનમાં જો યુદ્ધ ના હોય, તો સૌ ઇન્દ્રિયપરાયણ જીવન જ ગાળ્યા કરે, અને એમ થાય તો માણસ કેઈ દિવસ ઇશ્વર કે, આત્મા સંબંધી કંઈ પણ ઉચ્ચ વિચાર જ કરી શકે નહિ. તો પછી પશુના જીવનમાં અને માણસના જીવનમાં ફેર શો? પણ માત્ર ભય અને દુઃખ મનુષ્યને આગળ આવવા દેતાં નથી. નાનો બનાવ્યે રાખે છે. તેથી જ કહું છું કે જેઓ મનુષ્યને દાબી રાખવા માગે છે, તેના જેવું પાપી બીજું કોઈ નથી.”

x

x

x

x

તારીખ ૧૦-૮-૧૯૩૭

અધ્યાપક જયગોપાળ બંદોપાધ્યાય અને હિંદુ વિશ્વ-વિદ્યાલયના રજિસ્ટ્રાર શ્રીયુત સ્વામાચરણ દે એ પ્રશ્ન પૂછતાં તેઓ જોડ્યા: “જગવાનની ઇચ્છાથી જૂનાઓમાનો દુ હજી હયાત છું. તેમની જેટલી ઇચ્છા હશે, તેટલા દિવસો રાખશે. જેટલા દિવસ રાખવો હોય તેટલા દિવસ રાખે, મને કશી હરકત નથી, કે કોઈ પ્રકારનો ખેદ નથી. શરીર નાશ પાને તેમાં મારું શું બાધ છે? જગવાને દયા કરીને એવું જાન આપ્યું છે કે હું મરીશ નથી, મરીશહિન આત્મા છું તેમજે ૬૧

કરીને આ જ્ઞાન મને આપ્યું છે. આપ સૌ રહેજો ને ખૂબ કલ્યાણકારી કાર્યો કરજો. આપ સૌને ભગવાનમાં ખૂબ શ્રદ્ધા-ભક્તિ થાઓ. જો વાચન અને શ્રવણથી ભક્તિ, વિશ્વાસ અને જ્ઞાન ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામે તો એ વસ્તુ ઘણી સારી છે. શ્રદ્ધા-ભક્તિ એજ મૂળ વસ્તુ છે. ખીણું કંઈ જ નથી. હું હવે બિહું છું. તમે પ્રસાદ લઈને જાઓ. આજે ભગવાનનું નામ-સ્મરણ કરવા અનેક માણસો આવ્યા હતા; જે ત્રણ કલાક બેઠા છું-શરીર વૃદ્ધ થયું છે ને!”

x

x

x

x

તારીખ ૧૭-૧-૧૯૩૭

આજે જન્માષ્ટમી હોવાથી વહેલા બિઠીને પ્રણામ કર્યો.

નમો ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च ।

जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमोनमः ॥

અર્થાત્ જેઓ બ્રહ્મણ્યદેવ, ગાય, બ્રાહ્મણ અને જગતના કલ્યાણકારી છે, એ જ શ્રીકૃષ્ણ ગોવિંદને હું પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર કરું છું.

જન્માષ્ટમી સંબંધી વિવિધ વાતો થવા લાગી. ત્યાર પછી ભજન ઉપાડ્યું—

“જયગોપાળ ગોવિંદ, બૃભારદ્વરજ,
ધર્મસંસ્થાપક જયહરિ નારાયણ.”

પહેલાં અહીં બધાં ભજનનો થતાં હતાં—

“નન્દર આનંદ આજ નન્દરિ આનંદ,
ગોકુલે ગોવાળા નાચે પામ્યે ગોવિંદ.”

આજે સારી રીતે દેવકીનંદનની પૂજા કરો. રાત્રે હોમ યજ્ઞ. પશ્ચિમવંશદેવ ઘણો આનંદ કરતા. આ દેહ ધારણ કરીતે,

આ જ માનવદેહમાં ભગવાનની કેટલી કેટલી લીલાઓ ભેદ.
જય ભગવાન, જયશિવશંભો.' x x x

તારીખ ૨૬-૮-૧૯૩૭

હું હમણાં કથામૃત અને વીરવાણી બહુ વાંચું છું. એ
તો પરમહંસદેવનો વાર્તાલાપ છે, એમાં બધાં શાસ્ત્રોનો સાર
આવી જાય છે. મારું શાસ્ત્ર પરમહંસદેવની વાણી છે. ખીન્નું
શાસ્ત્ર કેવું? એ જ શાસ્ત્ર છે. મને એ ઘણું સરસ લાગે છે.
વીરવાણી કેવી ચમત્કારી છે, એવું લખાણ, એવી કવિતા, એક
ગાયન ખીન્નું નથી. આ બધું સ્વામીજીએ સ્વહસ્તે લખેલું છે.
પરમહંસદેવનાં કેટલાંયે સ્તોત્ર છે. પણ “આચંડાલાપ્રવિહ-
રયો यस્ય પ્રેમપ્રવાહઃ” (વીરવાણી) આ સ્તવન જેવું ખીન્નું
નથી. શંકરાચાર્યની પદ્ધતિમાં એ લખેલું છે. મોટા મોટા માણ-
સોનાં લખાણ, ભાવ બધું એક પ્રકારનું હોય છે. પહેલાં આર-
તીમાં ‘જયદેવ દેવ, જય જય નરદેવ.’ બોલવામાં આવતું.
જેવું બંગાળી તેવું જ અંગ્રેજીમાં ‘સખા પ્રત્યે’ મને ગણું
સરસ લાગે છે.

“આજકાલ એક ભારે મજા ભેડાં છું, એનું અવલંબન
લખીને બે વેપાર ચાલે છે, એક શરીરનો, બીજો આત્માનો.
શરીર તરફથી વ્યાધિ વગેરે અને આત્મા તરફથી નિર્માળ
આનંદ ભેળવે અને વિચારીને બહુ આનંદ થાય છે

“જે સત્ય છે તે જ ટકી રહેશે. સત્ય જ આખરે જય
પામશે. જે સત્ય છે તે જ ટકે છે. જે મિથ્યા છે તે ટકે
નહિ, તેથી તેને માટે હઃખ પણ શાનું?” x x x

એક જગે ગાયત્રીનો અર્થ પૂછ્યો. ‘જપ કરતો’ કહીને
તેઓ બોલ્યા: “બહુ સરસ છે, બહુ જપ કરતો. પરમદેવ
દેવ જ ગાયત્રી છે. એકનું જ્ઞાન એ જ જ્ઞાન છે, બીજું જ

અરાન છે. “તુમિ સંધ્યા, તુમિ ગાયત્રી, તુમિ જગદ્ગત્રી,
 ગો મા.” એ જ પ્રદ્ધ છે, તેમનાં બીજાં કેટલાંયે રૂપ છે.
 શક્તિની જ ઉપાસના થાય છે. ગાયત્રીનાં ત્રણ રૂપ છે—કુમારી,
 સુવત્તી, વૃદ્ધા, પ્રાક્ષી, વૈષ્ણવી, રૌદ્રી, પ્રાતઃ, મધ્યાહ્ન, સાયં-
 સ્થિતિ, સ્થિતિ, લય પરમહંસદેવ જ એ બધું છે. મૂઃ મૂઃ
 સ્વઃ ત્રણે લોક, સવિતુઃ—પ્રસવિતુઃ—એમણે જન્મ આપ્યો છે,
 તેમનાં વરણ્યં=ઇચ્છવા યોગ્ય, પૂજવા યોગ્ય મર્ગોદેવસ્ય—એ
 દેવતાના એટલે કે પ્રદ્ધના, મર્ગઃ એટલે તેજ અધોત શક્તિ;
 ધીમહિ=ધ્યાન કરીએ છીએ, પ્રાર્થના કરીએ છીએ. ધિયોયોતઃ
 પ્રચોદયાત્—તેઓ અમારી બુદ્ધિને સન્માર્ગે પ્રેરે.

“વળી ઇષ્ટગાયત્રી છે, ઇષ્ટગાયત્રીની ઉપાસના ઘણી સરસ
 છે; બહુજ ઉચ્ચ પ્રકારની ઉપાસના છે. ઇષ્ટનામ અને ગાયત્રી
 એક જ વસ્તુ છે. ગાયત્રીના જપ કરવાથી ઇષ્ટમંત્રના જપ
 થાય છે. વળી ઇષ્ટમંત્રના જપ કરવાથી જ ગાયત્રી સિદ્ધ થાય
 છે. પણ ખરી વાત તો ભગવાનની ભક્તિ, પ્રેમ, શ્રદ્ધા
 અને સ્નેહ જ છે, નહિ તો કંઈ જ કરશા કામનું નથી.

“શરીર તરફ ધ્યાન આપવું જરૂરનું છે. શરીર સારું હોય
 તો જ ભણવા-ગણવાનું, લખવા-વાંચવાનું, ધર્મકર્મ, ધ્યાનજપ
 અને છે. શરીર નાથ પામતાં બધું જ નાથ પામે છે.”

તારીખ ૧૯-૧૦-૧૯૩૦

સંન્યાસદીક્ષા દેવાની છે, તેથી એક જણને વિરજાહોમમાં
 જરૂરી ત્રિમુપલ્લ, મેધામંત્ર અને પંચપ્રદક્ષમંત્ર નારાયણ ઉપ-
 નિષદગાથી બોલવાનું કહ્યું.

તારીખ ૧૮-૫-૧૯૩૧

એક સાધુ પ્રણામ કરવા આવ્યા હતા. મહાપુરુષજીએ
 તેમને અનુલક્ષીને કહ્યું: “પેલે દિવસે બગેન મિત્ર કીર્તન સંભ-

જાવવા આવ્યા હતા. પ્રોફેસર અને પંડિત હોવા છતાં કેટલી બક્તિ છે! માત્ર તાલગાલની વાત કરતો નથી, પણ કેટલી બધા ભાવથી ગાતા હતા. તેમની મંડળીના બીજા માણસો હાથપગ હલાવતા હતા, પણ તેઓ તો સ્થિરજ હતા. ભગવાનના રૂપની સતત શબ્દધારા વહેતી હતી. અહો! એ કેવું રૂપ—“યોગેશ્વર” “સાક્ષાત્ કામદેવ” ભગવાનનું રૂપ. કાલિન્દીને કાઠે તેમને જોઈને ગોપીઓ અવાક થઈને તેમના તરફ તાકી રહેતી હતી. અદ્ભુત મોહિની શક્તિ. એજ મોહિની-શક્તિથી સભામાં કૌરવોને અને યુદ્ધમાં કર્ણને મુગ્ધ કરી હતા. કર્ણ રોજ વિચારતો કે, કાલે અર્જુનને એકાગ્રિ મારીને મારી નાખીશ. પણ શ્રીકૃષ્ણને જોઈને બધું ભૂલી જતો. તમે એકવાર ખજેન બાણુનાં કીર્તન સાંભળો.

સાધુ—મહારાજ, ભાગવતમાં એક જગાએ લખેલું છે કે સમસ્ત જગત કામિનીની માયામાં મુગ્ધ છે, એજ કામિનીઓ ભગવાનની માયા ઉપર મુગ્ધ થતી હતી. જેટલી માણસમાં દેવી સંપત્તિ વધે છે, તેટલી તેની લક્ષ્મી વધે છે, એજ લક્ષ્મી ઉપર બધા મુગ્ધ થાય છે.

મહાપુરુષજી—હા, સાત્ત્વિક ભાવ આવતાંજ મનુષ્યની અંતર આ શક્તિ આવે છે. લેથી પ્રથમ અવસ્થામાં અતિ સાવધાન થઈને ચાલવાનું હોય છે. આખો તરફ જોતા જ કોંકો મુગ્ધ થઈ જાય છે. તે વખતે દૃષ્ટિ દેશ્વીને જલદી જલદી ચાલવાનું હોય છે. આ પ્રમાણે એકવાર થયું હતું કે ત્યારે કાશ્મીરમાં જેલમને કિનારે એક વ્રજુ માળવાળા પ્રમાણે હોતો હતો. બારીમાંથી જોયું તો એક માણસ મૂનેલો છે તે તરફ જવત મુગ્ધ બની ગયો. એ હાલતો એ નહોતો ચાલતો એ નહોતો. હું તરત જ આંખ દેશ્વીને બીજી મુગ્ધ

આહ્યો ગયો. સમન્થો કે માણસ આમ મરી જાય છે, જે કંઈ ખરાબ લાવો હોય છે, તે આ વળતે જાગી બેઠે છે—અને જેમના મનમાં સદ્ભાવ હોય છે, તેમનામાં એજ જાગી બેઠે છે.

સાધુ—મહારાજ, ગોપીઓ શું સામાન્ય સ્ત્રીઓની જેમ મુગ્ધ થઈ હતી, કે શ્રીકૃષ્ણ તરફ તેમને ઈશ્વરબુદ્ધિ હતી ?

મહાપુરુષજી—હતી એટલે શું ? ગોપિકાગીતમાં સ્પષ્ટ લખેલું છે કે:—

न खलु गोपिकानन्दनो भवान् अखिलदेहिनामन्तरात्मदक् ।
विखनसार्थितो विश्वगुप्तये सख उदेयिवान् सात्वतां कुले ॥

અર્થાત્ હે સખે, તમે ગોપિકાનંદન નથી, સમસ્ત દેહીઓના અંતરાત્મા છો, પ્રહ્લાદજીની પ્રાર્થનાથી વિશ્વની રક્ષા માટે સાત્વતકુલમાં જન્મેલા છો—ગાંડા વૈષ્ણવો શ્રદ્ધા રાખતા નથી કે અદ્વૈત બુદ્ધિ હોવા છતાં પણ ભગવાનને ભક્તિ વડે અનુભવી શકાય છે. પરમહંસદેવ પહેલાં અદ્વૈત પ્રદર્શન્યોત્તરે સાગર બોતા હતા. ત્યાર પછી નામસ્મરણ કરતાં કરતાં સમાધિસ્થ થતા, એ જ લાવે એ અરૂપ સાગર ધનરૂપ ધારણ કરીને એ જ મૂર્તિમંત થતો. મહાપ્રભુજીમાં પણ ગોપીલાલ હતો, અંતરમાં અદ્વૈત પણ ભગવાનનો મધુરભાવે ઉપસોગ કરતા. હું તેથી જ પેલા ગાંડાઓને કહું છું કે, “અપ્રલોકનો અર્થ કરી જુઓ તો! તેઓ કરી શકતા નથી.” સ્વામીજીએ એક વાર પરમહંસદેવને કહ્યું: “લાઇ સાહેબ, આ તો માત્ર ચેતન્ય, ચેતન્ય કરો છો, પણ એ તો માત્ર ભગવાન છે. એનાથી જગતનું શું કસ્યાણુ થશે ?”

પરમહંસદેવ બોલ્યા:—એ શું ? તેઓ તો ભગવાન !

તેમની અંદર સર્વ લાવો છે. તે મનુષ્ય પોતાની બુદ્ધિથી વર્ણન કરવા જતાં એકદેશી બની ગયો છે. તેમની અંદર બધા લાવો હતા, તેઓ તો ભગવાન હતા ! તેથી તો મેં આને (એક સેવકને બતાવીને) ગોવિંદદાસના કડયા વાંચવાનું કહ્યું છે. તેમાં લખેલું છે કે, તેઓ પરિભ્રમણ સમયે જે મંદિરમાં જતા, ત્યાં તે ભાવાવેશમાં આવી જતા. શિવમંદિરમાં જઈને આનંદનૃત્ય કર્યું હતું. ગાંડાઓ આ બધું માનવા ઇચ્છતા નથી.

સાધુ—મારા ભગવાન સંબંધી આ ભાવસમન્વય સંબંધી મને હવે ઠાઈપણ શંકા બિઠતી નથી. કારણ કે કહેવાય છે કે આ બનાવો તો ભાષામાં બિતરી આવેલા છે.

મહાપુરુષજી—ભગવાન સંબંધી વળી પાછી શી ગરબડ ! હાલ પણ જેમણે જોયું છે, સાંભળ્યું છે, તેઓ હયાત છે. ન-પરાબર જાણે છે. દિવસો જાય છે, તેમ તેમ પરમહંસદેવ અને સ્વામીજીની વાતોનો ઠીક ઠીક મેળ મળતો જાય છે. આ બધું જોઈ સાંભળીને જ જગતના મોટા મોટા લોકો માને છે કે જગતમાં શાન્તિ રચાપવા માટે તેઓ આવ્યા હતા. ભાવનો સમન્વય નહિ થતાં બહારનો સમન્વય અથવા શાંતિ બીજ કયાથી થશે નહિ. તેથી સૂક્ષ્મમાં તેઓ ભાવનો સમન્વય કરી ગયા છે, કમે કમે સ્થૂલમાં તે પ્રગટ થતાં શાંતિ પ્રાપ્ત થશે ખરી, પણ સમય લાગશે. સમયનું એક લક્ષણ જોયું છે ને ! બધું કાર્ય એકતા તરફ જ યાય છે.

તારીખ ૬-૮-૧૯૩૧

માજદિવાના સ-ગ્રાણુ સાથે મૃત્યુ અને આત્મા સંબંધી બોલતાં બોલતાં બોલ્યા : “ આ પરમહંસદેવ, માતાજી અને પુત્રો હોવા છતાં, પણ મું તેમનો અંત આવ્યો છે ! ”

ભગવાન તો વ્યાપક થઈને રહેલા છે, હંમેશાં શ્વાસે શ્વાસે હું તેમનાં દર્શન કરું છું.’

તારીખ ૨-૪-૧૯૩૨

એક સમજન—આપે કહ્યું હતું કે, ‘ગયા જઈ આવ, પછી મન સ્થિર કરવાની એક રીત શીખવીશ.’ મહાપુરુષજી મહારાજ—આ રીત આ રહી. ગયા થઈને જ ઠાકુર આવ્યા હતા. ગઢાધર ઠાકુર માનવશરીર ધારણ કરીને આવ્યા હતા, એટલું નિશ્ચિતરૂપે સમજો, ખીજી રીત કેવી ?”

તેમને પૂછ્યું: “આજે રહેશે ? આ તમારું જ ઘર છે. ગંગાસ્નાન ક્યાં કરશે ?” તે દિવસે વારુણીનો યોગ હતો. સંધ્યાકાળે શ્રીભગવાનની આરતી પછી મહાપુરુષજીનાં શ્રીચરણોમાં તેઓ હાથર થતાં પૂછ્યું: “રાતે શું ખાઓ છો ? અહીં ખધું જ છે, રોટલી, ભાત, થોડી પ્રસાદી પૂરી પણ છે.” ત્યાર પછી શ-મહારાજ તરફ જોઈને બોલ્યા: “વારુણી ક્યારે લાગશે ?” શ-મહારાજ “રાતે દોઢ વાગે” એવા સમજનને પૂછ્યું: “સ્નાન કરશે કે નહિ ?” તેઓ બોલ્યા: ‘ના.’ મહાપુરુષજીએ કહ્યું: “ના, ના, સ્નાન કરો ને” તેઓએ જવાબ આપ્યો: “આપનાં શ્રીચરણોનો સ્પર્શ કયો છે, પછી સ્નાન શું ?” સેવક તરફ જોઈને બોલ્યા: “આ રહેશે ? ક્યા ઘરમાં રહેશે ?” ખીજે દિવસે તેઓ સવારે પ્રણામ કરવા જતાં કંઈ અગવડ પડી હતી કે નહિ અને નિદ્રા ખરાબર આવી હતી કે નહિ તે પૂછ્યું.

ॐ फरिश्ति ॐ

સાધના-પ્રાણાયામ

(લેખક:-સ્વામી શ્રીશિવાનંદજી)

સાધના એટલે ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવાના અથવા આત્મ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાય. ગમે તે ભક્તિમાર્ગના પ્રવાસી હો કે જ્ઞાનમાર્ગના પયિક હો, સૌને સાધનાની આવશ્યકતા છે. સાધના કયાં સિવાય કોઈ પણ માણસ ઇષ્ટપ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી. જેમને શ્રદ્ધા છે કે ભગવાન જુદી જુદી મૂર્તિઓમાં, ગોલોકમાં, ચિત્તલોકમાં, વૈકુંઠલોકમાં રહે છે અને જેમનું લક્ષ્ય જેકે પડ્યા પછી ભગવાનની કૃપાથી પોતપોતાના ઇષ્ટલોકમાં જવાનું છે, તેમણે પણ સાધન અવશ્ય કરવું જોઈએ. તેમણે પૂજા, અર્ચન, જપ, ધ્યાન, ભગવત્કથાનો સ્વાધ્યાય, ભગવતપ્રેમીઓનો સમાગમ વગેરે બધું જ કરવું પડે છે. તેઓ સાધનામાં થોડાક આગળ વધતાં જ એકાંતવાસ પ્રિય થાય છે અને ઘણો વખત ઇન્દ્રિયો વગેરેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને આપોઆપ ઇશ્વરિયતમા મગ્ન થાય છે. તેઓ કેવળ એક-દમ જ ભગવાનમા ત્રય થઈ જવા ઇચ્છતા નથી, પણ સેવક સેવક ભાવ આત્મ રાખવા માગે છે પણ તેઓ ભગવાનની ધ્યાનમા આનંદ, ભગવાનના જપમાં આનંદ, ભગવાનના નમસ્કરણમા આનંદ, બીજા ભક્તો સાથે સંપર્ક કરવામા આનંદ અને ભગવાન પ્રાપ્તી માત્રમાં વિરાજમાન છે, એવું દર્શન કરીને સર્વ પ્રાપ્તિઓની સેવા કરીને પણ આનંદ ભોજન છે આથી બરાબર સમજાય છે કે, સાધના પહેલાં સાધકની નિષ્કારણ-જનવાન પાત્ર પાત્ર કે જે પાત્ર પાત્ર લોકમા ને છે

અને એ બધા લોક આ જગતથી પર છે-તેમની એવી ધારણા કમે કમે સ્વચ્છ થઈને છેવટે આ મનુષ્યનું હૃદય જ ભગવાનનું નિવાસસ્થાન અને એ જ વાર્તાવિક સ્વર્ગ, ગોલોક, શિવલોક, વગેરે છે, એવું જ્ઞાન થાય છે. સાધના વડે ચિત્તશુદ્ધિ થયા પછી ભાગ્યશાળી સાધક, ભગવાનનાં હૃદયમાં જ દર્શન કરે છે અને ત્યારે જ દ્વૈતવાદી અને અદ્વૈતવાદીની કાચી બુદ્ધિમાંથી જન્મેલા બધા વાદવિવાદો મટી જાય છે અને શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

જ્ઞાનમાર્ગનો પચિંક જે ‘બ્રહ્મ સત્ય અને જગત્ મિથ્યા’ અથવા ‘નેતિ નેતિ’ બોલ્યા કરે છે અને ‘અહં બ્રહ્માસમિ’ પ્રાપ્ત કરવાનો જેમનો ઉદ્દેશ છે, તેઓ ‘ગુરુ અને વેદાન્તનાં વાક્યોમાં શ્રદ્ધા,’ ‘આ લોકમાં અને પરલોકમાં કોઈ પણ પ્રકારનાં કર્મફળ ભોગવવાની ઇચ્છા ન રાખવી’ અને ‘શમ,’ ‘દમ’ ‘તિતિક્ષા,’ ‘ઉપરતિ’ વગેરેની સાધના કરે છે. ઉપરોક્ત ભગવાનના નિવાસસ્થાન સ્વર્ગ વગેરેમાં જવું અને સુખ ભોગવવાં વગેરે તેમનો હેતુ નથી. તેમના મત પ્રમાણે આ બધું જ અનિત્ય અને મનોરાજ્યમાં આવેલું છે, જ્ઞાની મનની બહાર જવા ઇચ્છે છે ‘અવાજ મનમો ગોચરમ્’ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે. તે ‘ક્ષણિ પુણ્યે મર્ત્યલોકં વિશન્તિ’ એ અવસ્થા ઇચ્છતો નથી. તેઓ બોલે છે ‘મૃત્યોઃ સ મૃત્યુમાપ્નોતિ ચ રૂઢ નાનેવ પર્યાતિ’ અર્થાત્ ‘આ જન્મે આ શરીરમાં જેઓ જીવ અને બ્રહ્મની એકતાનું દર્શન કરતા નથી, તેઓ વારંવાર જન્મમૃત્યુ પામે છે.’ આ જીવન્મુક્ત પુરુષ પછી આત્માનું સર્વ બૂતોમાં દર્શન કરીને તેમની સેવામાં જ યોગાર્થ લેય છે, તેમના દ્વારા જગતમાં મોટાં મોટાં કડયાણુકારી કાર્યો પણ થાય છે.

દરે સમજાઈ ગયું હશે કે જે કોઈ પણ માર્ગે ભગવા-

નને પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તેમને બધાને સાધનાની જરૂર છે. શાસ્ત્રમાં પણ વિવિધ ઉપાયો બતાવેલા છે. એ બધા ઉપાયોમાં પ્રાણાયામ અનન્ય છે. હું ભગવાનની પ્રાપ્તિ અથવા આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે જે પ્રાણાયામરૂપી સાધન જરૂરી છે તે જ કહીશ. વર્તમાન સમયમાં ઘણા શારીરિક સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરવા માટે અને બીજાં કાર્યો સિદ્ધ કરવા માટે પણ પ્રાણાયામનો અભ્યાસ કરે છે અને સાંભળીએ છીએ કે એ જાતના ઉપદેશકો અથવા શિક્ષકો પણ છે. મારા અભિ-પ્રાય પ્રમાણે આ જાતના લૂખા પ્રાણાયામ મહાઅનિષ્કારક હોઈ અનેક માણસો “અન્ધેનૈવ નિયમાના ચધાન્ધાઃ” થઈને છેતરાઈ જાય છે અને કોઈ કોઈ તો અકાળે મૃત્યુ પણ પામ્યા છે.

‘પ્રાણાયામ’ શબ્દ સમજવો સહેલો છે—એટલો સહેલો છે કે સહેજે સમજાવવાથી બધા જ સમજશે. આપણે દરરોજ બધા જ અઝણતાં પ્રાણાયામ કરીએ જ છીએ અને તેનો અભ્યાસ કરવો પણ ઘણો સહેલો છે. (જ્યારે તમે કોઈ અફ-ભુત બતાવોથી ભરપૂર વાતોનું પુસ્તક લઈો છો અથવા આશ્વપૂર્વક કોઈ નવીન દેશનો ઇતિહાસ લખવા માંડો છો, અથવા એકાદ્યિત ગણિતના કોઈ અધરા દાખલાઓ ગણવામાં મશગુલ થઈ જાઓ છો; ત્યારે તમે એટલા તદ્દલીન થઈ જાઓ છો કે, વાતો પૂરી થયા સિવાય અથવા નિજીતનો હિસાબ રાખો ગણાયા સિવાય તમને કોઈ પણ કાળે એ ઓળખે બેઠવાનું મન થતું નથી.) આ બધા સમય જો તમે તમારા શ્વાસની ગતિ ખાસ ધ્યાનપૂર્વક જોશો તો તમે જોઈ શક્યો કે, શ્વાસપ્રવાસનો સ્વાભાવિક વેગ અનિશ્ચય એક યોગ્ય છે, તે પૂર્વ ધીમે ધીમે આવે છે. જાણે હૃદયની અ-

શ્વાસોચ્છવાસ ઘણો રોકાઈ રહ્યો છે. હુઃખજનક બનાવ વાંચતાં વાંચતાં જોવામાં આવે છે કે, હુઃખમાં હૃદય જાણે ભારે થઈ જાય છે અને આનંદજનક બનાવમાં હૃદય જાણે હસી જીંઠે છે. આ બંને અવસ્થામાં શ્વાસોચ્છવાસ લગભગ રોકાયેલો હોય છે. જો ઘણો જ હુઃખજનક બનાવ વાંચ્યો તો તો કદાચ ક્યારેક હૃદયનો ભાર અદ્યુપાતથી ઘણો જ હળવો કરી નાખ્યો અથવા અત્યંત આનંદનો જિભરો આવતાં હાસ્ય અથવા આનંદાશ્રુ દ્વારા તે બહાર કાઢ્યો. પણ આ જાબતમાં ધ્યાનથી જુઓ તો જણાયે કે, બંને પ્રસંગોએ શ્વાસોચ્છવાસ (જે પ્રાણવાયુનું કાર્ય છે) ઘણો સંકોચાયેલો રહે છે. આ બંધા દૃષ્ટાંતોથી સારી રીતે સમજાય છે કે, કોઈ એક ખાસ વિષયમાં મન રોકાઈ જતાં શ્વાસોચ્છવાસનું કાર્ય સ્વાભાવિક રીતે જ રોકાઈ જાય છે અથવા આપોઆપ પ્રાણાયામ થાય છે. એક ખીજ વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે, કે જ્યારે આ પ્રમાણે એકાગ્ર ચિત્તે અભ્યાસ કરતી વખતે અથવા ગણિત ગણતી વખતે શ્વાસ ધીરે ધીરે વહે છે કે નહિ તે ધ્યાનમાં લેતા જશે, ત્યારે એ પાઠ અથવા આંકડાઓ તરફ મન રહેશે નહિ; શ્વાસ તરફ મન જશે અને જશે કે તે વળી કમે કમે સ્વાભાવિક ભાવ ધારણ કરે છે. પણ તમે સારી રીતે સમજી શક્યો કે શ્વાસ રોકાઈ રહ્યો હતો. હવે સ્વાભાવિક ભાવ ધારણ કર્યો છે. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત સાથે આ જાબતની સરખામણી કરવાથી જણાયે કે, મન કોઈ પણ એક ભાવમાં તદ્દન લીન થઈ જવાથી પ્રાણવાયુ આપોઆપ કંઈક રોકાઈ જાય છે અને એ ભાવ જ મુખ્ય હોય છે. પ્રાણનિરોધ ગોણ બની જાય છે. આ પ્રમાણે આપણે પ્રાણાયામ હંમેશાં અત્તાતપણે કર્યો જ કરીએ છીએ.

હવે જોઈએ કે, સાધનમાર્ગના પ્રાણાયામ એટલે શું! એ પણ આ પ્રમાણે સ્વાભાવિક છે કે કોઈ પણ પ્રકારે કંઈક કૃત્રિમ કરવાના હોય છે અને સાધન પોતે જ સ્વાભાવિક છે કે નહિ ?

આનો ઉત્તર એ છે કે, સાધન સ્વાભાવિક છે અને સાધનના ઉપાયો જેટલા શાસ્ત્રોક્ત છે, તે બધું જ સ્વાભાવિક છે. જેમ ભૂખતરસ એ શરીરનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે, તેમ તેના નિવારણના ઉપાય પણ વિવિધ અને મનુષ્ય કરી શકે તેવા અને સ્વાભાવિક હોય છે. બધાને સમય યતાં ભૂખ લાગે છે. એક માણસ જમે છે એ જોઈને જેનું પેટ ભરેલું છે, તેને ક્યારે પણ ભૂખ જણાયે નહિ. જો કોઈને જણાય તો બળવું કે તેનું પેટ ભરાયું નથી, તેનો પણ જમવાનો સમય થયો છે, તેથી તેનું કર્તવ્ય છે કે તે યથાશક્તિ ભોજનનો પ્રયત્ન કરે ॥ અને ભોજન કરે છે. જો કોઈને પણ ભોજન કરતો જોઈને ભૂખ ન હોય છતાં પણ કોઈ જમવા ઇચ્છે છે, તો તેણે કૃત્રિમ ઉપાયો વડે ભૂખ જગાડવી પડે છે, તેથી કમચાં તે રોગી બને છે. જુલાબ વગેરે ઉપાયો લેવાથી પણ ઘણું ભાગે એમ જ બને છે. વળી કોઈ માણસને જો ખરેખર ભૂખ લાગતી જ નથી, તો બળવું કે તેને કોઈ રોગ થયો છે, તેને કોઈ પણ ક્વા લેવાની જરૂર છે. ઔષધ લેવાથી તેને લાભ પણ થયેલો જણાય છે.

જે પ્રમાણે શારીરિક અવસ્થામાં છે, તે જ પ્રમાણે આધ્યાત્મિક નિમિત્ત નિવૃત્તિના પણ છે માનવદેહ ધારણ કરીને જેઓ માત્ર આત્મિક નિર્વાણ, ભય, મૈત્રુતા અર્થાત્ કેવળ પોતાના જ મુખે ભોજન કરવાનો જ સ્વાર્થ સાધવામાં મગ્ન હોય છે, તેઓએ માત્ર માનવદેહ ધારણ કરેલો છે, એટલું જ, પણ તેમની આત્મિક નિર્વાણ દ્વંદ્વ વે દવાન છે જેમનામાં ભગવદ્

અથવા ભજન, સાધન, સત્સંગ, શાસ્ત્રપાઠ, દયા, દેશકલ્યાણની ભાવના વગેરે નથી, તેઓ હજુ પણ મનુષ્ય ગણાવાને લાયક નથી. તેથી તેઓ મનુષ્યસમાજના નિયમો પ્રમાણે ચાલતાં દુઃખ અનુભવે છે અને તે પ્રમાણે ચાલી શકતા પણ નથી.

આહાર, વિહાર, અધ્યયન, ચિંતન, ગુરુજનોની સેવા, સ્વજન-બંધુ-બાંધવો સાથે સફળવિહાર, મનુષ્ય તરીકે ઓળખાતા માનવીમાં સ્વાભાવિકપણે જરૂરનાં છે અને બધા તે પ્રમાણે કરે જ છે. તે જ પ્રમાણે ધર્મસાધના એ પણ મનુષ્યની સ્વાભાવિક આધ્યાત્મિક જરૂરિયાત છે. અને મનુષ્ય તરીકે ઓળખાતા બધા જ માણસો કોઈ ને કોઈ રૂપે ધર્મસાધના કરે જ છે. કોઈ સ્વાભાવિક આધ્યાત્મિક પ્રયોજન અનુસાર ધર્મસાધના કરે છે, બીજા કોઈ તેમનું આચરણ જોઈને પોતાનો પણ સમય આવેલો જાણીને સરળતાથી સાધના શરૂ કરે છે. કોઈ બીજાની દેખાદેખીથી અસમયે ધર્મસાધનાની ઇચ્છા કરે છે અને શરીરમાં કૃત્રિમ ભૂખ જગાડવાની પેઠે આધ્યાત્મિક રાજ્યમાં પણ સાધનાને લગતા વિવિધ ઉપાયો, જેવા કે સાધુસમાગમ, શાસ્ત્રપાઠ, પ્રાણાયામ વગેરે કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પણ પ્રાણની ખરી ઇચ્છા ન હોવાથી કોઈ દુર્ભાગ્ય ગમે તેવા ગુરુમાં દ્વિસાર્થ લેય છે. શાસ્ત્રનો ચૂક મર્મ નહિ સમજી શકવાથી ખાલી પ્રાણાયામ વગેરે કરીને શારીરિક રોગગ્રસ્ત અને ધર્મ ઉપર સર્વનાશક ભાર રૂપ ધઈ પડે છે. તેમનું આ જીવન નકામું લેય છે. ધર્મ ઉપરના શાપ અથવા ભાર જેવો આધ્યાત્મિક રાજ્યમાં બીજો કોઈ કંઈ રોગ નથી. ખાસ કરીને જેઓને જોઈ જાણીને અને ખેંચી તાણીને આવી અવસ્થા થાય છે, તેમનો રોગ અસાધ્ય ગણાય છે. ઉરટે એક બીજી ઐલિના લોકો પણ છે, જેમને

એવી આધ્યાત્મિક અરુચિ હોય છે કે, હબારો માણસોને ધર્મસાધના કરતાં બેવા છતાં પણ તેમને ધર્મસાધનાની ઇચ્છા નામમાત્રની પણ થતી નથી. ઠીક જ કહ્યું છે કે,

શાન્તા મહાન્તો નિવસન્તિ સન્તો વસન્તવલ્લોકહિતં ચરન્તઃ ।
તીર્ણાઃ સ્વયં ભીમ ભવાર્ણવં જનાનહેતુનાઽન્યાનપિ તારયનીઃ ॥

(વિવેકચૂડામણિ)

અર્થાત્ સંયમી, સાધુ મહાપુરુષો વસંતઋતુની પેઠે તહિ માગવા છતાં પણ લોકકલ્યાણ કરતા કરતા વિચરતા રહે છે. તેઓ આ ઘોર સંસાર-સમુદ્ર પોતે તરી જીતરીને નિઃકામ દયાવશ થઈને બીજાઓને પણ બચાવે છે. કોઈ મહાત્મા બે દયાર્દ્ર ચિત્તવાળા થઈને તેમના આધ્યાત્મિક અલ્પજ્ઞતારૂપી ભવરોગનું ઔષધસેવન કરાવે છે, તો તે તેમને માટે અવશ્ય કલ્યાણકારક થઈ શકે છે. તેમનામાં ત્યારે સ્વાભાવિક ધર્મની ભૂખ બળી જીટે છે.

સાધનાનાં મુખ્ય અંગ-શુભ્યે ઉપદેશેષ નામ, જપ અને સ્વાધ્યાય છે. શુભ અથવા આચાર્યસેવા, સત્સંગ, સત્યાગ્રહ ધ્યાન, વગેરે દ્વારા આ શુભ્યે ઉપદેશેષ નામ, જપ, ધ્યાન વગેરેમાં વધારે પ્રેમ થાય છે, તેથી મનનો સંયમ પણ વધારે થઈ શકે છે. જ્ઞાનમાર્ગ કે, ભક્તિમાર્ગ બધા જ માગોમાં જપ, ધ્યાન નો સાધકે કરવાનાં જ છે. જ્ઞાનીને માટે પ્રભુ જપ, જાતને માટે શિવ, તારા, હરિ ઇત્યાદિ વધુ પ્રકારના નામ જપ છે. ભગવાનનું સ્મરણમનન પ્રત્યેક સાધક ૫ મેઘાં કરે છે અને ૬ મેઘાં સ્મરણમનનનો મુખ્ય ઉપાય નામ જપ પણ ૫ મેઘાં કરે છે.

૬ - સાધનમાર્ગના પ્રાણાયામ મુ છે ને શ્લોક પ્રાણ વ ન

કરવાથી જ શું ભગવાનની પ્રાપ્તિ અથવા આત્માનુભવ થાય છે? ના, ક્યારેય નહિ. શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસદેવ કહેતા: "માને પોતાનાં બાળકો ઉપર જેટલું આકર્ષણ અથવા વહાલ હોય છે, સતી સ્ત્રીને પોતાના પતિ ઉપર જે ભાવ હોય છે, કંબુ-સને ધન જેટલું વહાલું હોય છે, તે જ પ્રકારનું આકર્ષણ ભગવાનને માટે જ્યારે કોઈને ભાગ્યવશાત્ થાય છે, ત્યારે તેને પણ જ થોડા સમયમાં સાચી વસ્તુ અર્થાત્ ભગવદ્પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્યારે કોઈના હૃદયમાં આવી વ્યગ્રતા-વ્યાકુળતા જાગી ઊઠે, ત્યારે જ તેના પ્રાણવાયુની સ્થિતિ રુંધાઈ જાય છે. આ અવસ્થામાં સાધક જપ, ધ્યાન, ગાન, શાસ્ત્રપાઠ વગેરે જે કંઈ કરે છે, તે અતિ સંયમ અને વિશેષ અનુરાગ તથા પ્રેમપૂર્વક થાય છે અને પ્રાણવાયુની આવી અવસ્થાને જ પ્રાણાયામ કહે છે. નહિ તો અનુરાગ નથી, આકર્ષણ નથી, પ્રેમ નથી, શુદ્ધ આસનો નિગ્રહ અને અતિ ધીરે ધીરે તેનો ત્યાગ કરવાથી જ્ઞાનભક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની કંઈ જ સગવડ થતી નથી. યોગદર્શનમાં 'યોગશ્ચિત્તવૃત્તિ નિરોધઃ' અને 'તદાદ્યુઃ સ્વરૂપેઽવસ્થાનમ્' । સૂત્રમાં ચિત્તવૃત્તિના નિરોધનું નામ યોગ અને એ જ નિરોધ સમયે દૃષ્ટા અર્થાત્ આત્માની સ્વસ્વરૂપમાં અર્થાત્ પરમાત્મામાં સ્થિતિ થઈ છે એમ કહેવાય છે અને આ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવાના વિવિધ ઉપાયો ક્રમે ક્રમે કહેવામાં આવ્યા છે. જેઓ સ્વસ્વરૂપની શોધ કરવાના પ્રેમી છે, તેમને જ માટે આ બધા ઉપાયો બતાવેલા છે. જેઓ એ સદ્ગુરુસેવા, બક્ષયર્થ, ગુરુમુખેથી શાસ્ત્રાર્થના ધ્રુવ અને મનન વડે ચિત્તની શુદ્ધ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી છે, તેઓને સ્વરૂપનું પરોક્ષ જ્ઞાન થાય છે. તેઓ પછી ક્રમેક્રમે ધ્યાનમાં નિમગ્ન રહે છે અને તેમના પ્રાણાયામ આપોઆપ થાય છે. નહિ તો અશુદ્ધ

ચિત્તમાં તે સ્વરૂપ શું ચીજ છે અને સ્વરૂપનું જ્ઞાન પણ કે
પ્રકારનું છે, એવો સંશય હંમેશાં રહે છે. સ્વરૂપનું પ્રત્યક્
જ્ઞાન થતાં સમાધિ થાય છે, તે પ્રાણાયામની પરાકાષ્ઠા છે,
પછી ધ્યાન, દ્યેય, ધ્યાતા એ ત્રણેયનું જુદાપણું રહેતું જ નથી.

આ બધાનો સાર એ જ છે કે, હૃદયની વ્યાકુળતાપૂર્વક
ભગવાનના નામનાં જપ, સ્મરણ અને મનન કરવાથી પ્રાણ
યામ આપોઆપ જ થાય છે. ફળ આધ્યાત્મિક જીવનમાં
અમાપ છે. વ્યાવહારિક જીવનમાં મનની શક્તિ વધે છે, ચિત્ત
ત્રની શુદ્ધિ, ચિત્તનો વિસ્તાર, હયા, દંઢવ્રતતા અર્થાત્ ઈશ્વર
કૃપાથી તેમના અનંત ઐશ્વર્યનો કેટલોક ભાગ તેમના બક્ષો
માં આવે છે, તેમાં કશી જ શંકા નથી. આ માર્ગમાં ધ્વજ
બક્ષિત અને સત્સંગ એ જ સ્વાભાવિક ઉપાય છે. સત્સંગ પ્રાપ્ત
કરવો એ સૌથી પહેલું કર્તવ્ય છે. સત્સંગ મળવો એ
ભગવાનની વિશેષ કૃપા જ છે. શ્રુતિમાં પણ કહ્યું છે કે
'તદ્વિજ્ઞાનાર્થં સગુરુમેવાભિગચ્છેત્ સમિત્વાણિઃ' ધ્રોણિયં પ્રહ્નિષ્ઠ
ભગવાનને વિશેષ રૂપે જાણવા માટે સમિધ (યજ્ઞનાં લોકીય)
હાથમાં લઈને વેદપારંગત અને પ્રહ્નિષ્ઠ ગુરુ પાસે જાવો.

(જંગમ-૧૩૦૬ના "હૃદ્યોપદેશ" ના ચૈત્ર અંકમાંથી)

ॐ જ્ઞાતિઃ જ્ઞાતિઃ જ્ઞાતિઃ

એક મનયનાં રોગી કર્મચોગી બને છે

(૧૫૩-૧૫૪નાં શ્રીશિવાનંદજી)

સ્વામીજી પચ્ચણા નિહાના બચિરકાદ સુમતિવિનન. નિહા
ચ-કાન્તેદ નામના ઉપેન્દ્રનાથ નામનો ૩૦-૩૧ વચ્ચેનાં આ
ગુરુ રહેતો હતો. પિત્રાદના નામના બનાવી તે પેલીને ૧૫૩
રોજ ફેરિયા કરાવે. પણા વિવશથી તે મેલેરિયા ન થયું.

કંઈ પામતો હતો. તાવની તકલીફ વધારે ને વધારે થતાં તે કંટાળ્યો અને ત્રણેક વર્ષ દુઃખમાં દિવસો કાઢ્યા. છેવટે જીવનની આશા છોડીને મુક્તિપુરી શ્રીકાશીધામમાં દેહત્યાગ કરવાની ઈચ્છાથી આવ્યો. અહીં ગંગાસ્નાન, વિશ્વેશ્વર, અન્નપૂર્ણાનાં ઈશાન, અન્નક્ષેત્રની શિક્ષા વડે કંઈક પેટ ભરીને અને અન્નક્ષેત્રના છાપરા વિનાના એટલા ઉપર સૂઈ જઈને કોઈ પણ પ્રકારે જીવન ગાળવા લાગ્યો. ‘ઔવધં જાહ્નવીતોયં વૈદ્યો નારાયણો હરિઃ’ આ શાસ્ત્રવાક્ય આ વખતે જાણે તેના જીવનના આધારરૂપ હતું.

ઉપેન્દ્રનું શરીર ક્રમે ક્રમે દુર્બળ થવા લાગ્યું. અન્નક્ષેત્ર તો કાશી નગરીમાં ઘણાં યે છે, પણ તે બધાં પ્રાક્ષણેને માટે છે; પ્રાક્ષણેતર વ્યક્તિ શ્રીકાશીજીમાં શિક્ષા ઉપર જીવવા જાય તો તેને ‘નિર્વાણપદ’ મળતાં વધારે સમય લાગે નહિ! ગંગાકિનારે અથવા શ્રીવિશ્વનાથ અન્નપૂર્ણાને દ્વારે કપડું બિછાવી બેચાર કલાક બેસી રહેવાથી અન્નપૂર્ણાદેવીની કૃપાથી એક માણસ અથવા વધારેને માટે જરૂરી એટલા ચોખા શિક્ષામાં મળે ખરા, પરંતુ આપણા ઉપેન્દ્રમાં એટલી શક્તિ નહોતી કે તે આ પ્રમાણે જાતની શિક્ષા માગીને તેને પાછો સંધીને ખાઈ શકે. વળી તેને સંધી ખાવાનું સ્થાન પણ કયાં હતું? તેથી અન્નક્ષેત્રમાં પ્રાક્ષણના લોજન પછી જે અન્ન વધતું, તે જ માગી ખાઈને મહાકષ્ટે જીવનનિર્વાહ કરતો હતો.

આ પ્રમાણે કેટલાક માસ વીત્યા. એક દિવસ કોઈએક સંજને દયા આવતાં ઉપેન્દ્રને રામકૃષ્ણ સેવાશ્રમની વાત કરી અને તેને કહ્યું કે, ‘ત્યાં જવાથી કયા ખર્ચ’ વિના દવા, ખંચ, આહાર અને રહેવાની જગા બધુંયે મળશે.’ ઉપેન્દ્ર આ ખબર મળતાં શરૂઆતમાં સેવાશ્રમમાં આવી દવા લઈ જતો;

પણ સેવાશ્રમના કાર્યકર્તાઓએ જોયું કે આથી એનો રોગ મટતો નથી. એટલે તેઓ તેને આશ્રમમાં રાખીને તેની ઠવા તથા સેવા શુશ્રૂષા કરવા લાગ્યા. તેમના પ્રયત્નો અને સેવાથી લગભગ સાતઆઠ મહિના રોગની પીડા વેઠ્યા પછી ઉપેન્દ્ર પૂરેપૂરે તંદુરસ્ત થયો અને કંમે કંમે જળવાન થવા લાગ્યો.

જરાજર સાંભળે યયા પછી આશ્રમના અધિકારીઓએ તેને કહ્યું કે, 'જો તમે તમારે દેશ પાછા જવા ઇચ્છતા હો તો તમને આશ્રમ તરફથી ત્યાં પહોંચાડવા વ્યવસ્થા કરી આપીએ.' ઉપેન્દ્રનાથ આ સાંભળી બોલ્યો: 'મને મારે દેશ પાછો ફરવાની ઇચ્છા નથી; આપ જો ઠવા કરીને આશ્રમમાં રાખીને તેના કોઈ પણ કાર્યમાં મારો ઉપયોગ કરો, તો હું આપનો હંમેશાંને આભારી થઈશ.' આશ્રમના અધિકારીઓ સંમત થતાં ઉપેન્દ્ર અતિથય આનંદપૂર્વક જીવસેવારૂપી મહાન કાર્યમાં ભેડાઈ ગયો. વૃદ્ધ, ટાંચીઓ, ગાંડા, લૂલાલંગડાં, અધિર્ગાં અને ખીબા રોગીઓની તે કેવા ભાવપૂર્વક અને શ્રમપૂર્વક સેવા કરતો તે અવર્ણનીય છે. તેની સેવા જોઈને જણાતું કે, તે બધું પોતાના જ વૃદ્ધ માતાપિતાની સેવા કરે છે. ગાંડા રોગીઓ ખાતા નહિ, તેમને પોતાને હાથે કેળિયા બરાબી તેમને ખવડાવતો. તેઓ મરના, માંગો દેના, પણ ઉપેન્દ્ર તે સાતગતો નહિ. તે પોતાના નેત્રકાર્ય કંમે જતો હતો. ઉપેન્દ્ર થોડા દિવસમાં જ સેવાશ્રમનો એક ઉપયોગની સેવક ગણાવા લાગ્યો.

નવ શ્રમન સેવકો લગભગ બધા જ શ્રીમદ્ સ્વામી વિવેક નંદજીના પ્રસન્નતાની વિષયો હતા. તેઓ બધા નેત્રકાર્યમાંથી સમય મળતા, શ્રીરામદૃષ્ટદેવ. સ્વામી વિવેકાનંદ અને પદ્મ સંપ્રદાયના બીજા બ્રહ્મજ્ઞોન જીવન અને ઉપદેશની વચન મળતા. પણ તેમ બેઠે તો સ્વામી વિવેકાનંદજી નવ

રાજના કમ'યોગના ઉપદેશો તેના હૃદયમાં બિંડા બિતરી ગયા. કમે કમે સેવાકાર્યમાં તેની નિષ્ઠા એટલી બધી વધી કે, તે રાતદહાડો રોગીઓની પડખે બેસી રહેતો. કેટલીયે વાર તેમના વિચારોમાં જ તેને નિદ્રા પણ આવતી નહિ. આ પ્રમાણે ઘણા વિશેષ પરિશ્રમથી તેને માથાનો સખત દુઃખાવો બિપડ્યો. ડોક્ટરોના કહેવા પ્રમાણે તેને કેટલાક દિવસ રોગીઓ પાસે જવા દેવામાં આવતો નહિ. થોડા દિવસના આરામ અને સેવા પછી તે તંદુસ્ત થઈ ગયો.

વાયકોએ બાણુવું ભેઈએ કે, સેવાશ્રમની મહદ માટે અહીં કાશીવાસી અનેક સાહુકાર વ્યક્તિઓને ત્યાં એક એક હાડી અથવા માટલી મૂકી આવવામાં આવે છે. તેઓ દરરોજ તેમાં સંધતા પહેલાં એકેક મૂકી ચોખા લિક્ષારૂપે નાખ્યા 'કરે છે. અને અઠવાડિયામાં એક દિવસ આશ્રમનો એક પ્રદક્ષિણારી ઘેરે ઘેર જઈને તે લેશું કરી લાવે છે. આ રીતે મહિને ૫-૬ મણુ ચોખા સેવાશ્રમમાં આવે છે અને તેની મારફતે અનેક દીન-દરિદ્ર દુઃખીઓની સેવા થાય છે. ઉપેન્દ્રનાથે હવે આ કાર્યને પોતાનું કથું. તેણે પોતાના પ્રયત્નથી માટલીની સંખ્યા પહેલાં કરતાં લગભગ બસો જેટલી વધારી દીધી અને આ રીતે આશ્રમની ઠીક ઠીક સેવા થવા લાગી.

હમણાં લગભગ એક માસ થયાં, સેવાશ્રમના એક સેવક-એક વસંત-શીતળાના રોગીની સેવા કરતાં કરતાં પોતે એ રોગમાં સપડાયો. ઉપેન્દ્રે તેમની સેવાચાકરી કરી તેમને તો બચાવ્યા, પણ પોતે એ રોગમાં સપડાઈને ૬ ફી મે ને શુક્રવારે સ્વર્ગવાસ પામ્યો છે.

ઉપેન્દ્ર આશ્રમના જે સમજા રોગીઓની સેવા શુદ્ધપા કરતો અને ઘેરે ઘેર જઈને જે બધા દરિદ્ર, અનાથ અને અશક્ત

રાગીઓને ઔષધિ અને પથ્ય-કાંજી વગેરે-હંમેશાં પહોંચાડી આવતો, એ બધા તેના આ અકાળ-મૃત્યુથી રાત્રિદિવસ તેના સુષોત્તુ સ્મરણ કરતા કરતા અશ્રુ સારે છે. ધન્ય ઉપેન્દ્રનાથ ! તે જે મૂળમંત્ર પ્રાપ્ત કર્યો હતો, તે મંત્રની સિદ્ધિને માટે હું બરાબર નિષ્કપટતાથી પ્રાણની માયા છોડીને સતત યત્નવાન હતો. વાચકો શું એ મંત્ર સાંભળશે ? ઈશ્વરજ જગતમાં જીવ રૂપે વિચરે છે, નિઃસ્વાર્થભાવે જીવસેવા કરવાથી આપોઆપ ઈશ્વરસેવાજ થાય છે. નિષ્કામભાવે ઈશ્વરનું ધ્યાન, જપ, પૂજા, પાક, તપસ્યા, વગેરેથી મનુષ્ય જે ફળ પ્રાપ્ત કરે છે, તે જ ફળ નિષ્કામ લોકસેવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. વળી કોઈ કોઈના મત પ્રમાણે તો તેથી યે અધિક ગણાય છે. ઉપેન્દ્ર જ્યારે સેવાધ્રમમાં સેવક તરીકે જોડાયો, ત્યારે આ જીવસેવાનો મંત્ર તેણે સ્વીકાર્યો હતો અને એજ મંત્રની સિદ્ધિ માટે પોતાની જાતને હોમી દહને સમર્પિત થઈ ગયો. તે સેવાધ્રમમાં રાગી તરીકે દાખલ થયો હતો, તેજ સ્થાને પાછો સેવાયોગી થઈને ભગવાનનું કાર્ય નિઃસ્વાર્થભાવે કરતાં કરતાં આ મુક્તિપામ શ્રીકાશીપુરીમાં તેણે પોતાનો દેહ સમર્પણ કરી દીધો. ધન્ય શ્રીમદ્સ્વામી વિવેકાનંદજીનો કમંચોગનો ઉપદેશ ! ધન્ય તેમના સુન્દર, કે જેમણે લોકકલ્યાણ સાધનારા જીવંત મહામત્રથી તેમને દીક્ષા આપી હતી અને જેઓએ સ્વામીજી પાસેથી આ મંત્રધર્મનો મત્ર સ્વીકારી દીક્ષા લીધી છે, તેઓ ૫૧ ધન્ય હો !

૧૯૩૧-૩૨ના વર્ષમાં આશિષ-અમૃત

સ્વામી શ્રીપ્રેમાનંદજી

(લેખક:-સ્વામી શ્રીચિવાનંદજી)

હુગલી જિલ્લામાં આંટપુર નામે એક પ્રસિદ્ધ ગામ છે. ઘણા જૂના સમયથી ત્યાં ઘણા બ્રાહ્મણો અને કાયસ્થો રહેતા હતા. કાયસ્થોમાં ઘોષ અને મિત્રવંશની વિશેષ ખ્યાતિ હતી. બાબુરામ મહારાજના પિતા સ્વ. તારાપ્રસાદ ઘોષ ઉપરોક્ત ઘોષ વંશમાં અને તેમનાં દિવ્ય શુભશાળી માતાજી શ્રીમતી માતંગિની મિત્રવંશમાં જનમ્યાં હતાં. લગ્ન થયા પછી તેમને ઈશ્વરકૃપાથી પ્રથમ કૃષ્ણભાવિની નામની કન્યા અને પછી તુલસીરામ, બાબુરામ અને શાન્તિરામ નામના ત્રણ પુત્રો થયા હતા. એમાંના વચ્ચલા પુત્ર બાબુરામજી ઉત્તરાવસ્થામાં શ્રીરામકૃષ્ણ સંઘમાં શ્રીપ્રેમાનંદ સ્વામીના નામથી સુપ્રસિદ્ધ થયા અને અસામાન્ય રૂપશુભવાન એકમાત્ર કન્યા શ્રીમતી કૃષ્ણભાવિની, શ્રીરામકૃષ્ણદેવના પ્રિય પાર્શ્વ-સેવક બલરામ વસુ સાથે પરવ્યાં હતાં અને તેમનાં સેવા અને ભક્તિના શુભોદ્દેશથી શ્રીરામકૃષ્ણના બધા ભક્તોનાં પૂજ્ય બન્યાં હતાં.

લગ્ન પછી બલરામ ઘણો વખત સુધી ઓરિસ્સાના બાલેશ્વર જિલ્લામાં તેમને ગામ ભદ્રક મહાકુમાર કાઠારીને ઘેર અથવા ભદ્રકથી કેટલાક માઇલ દૂર કોઠાર નામના ગામમાં રહીને ક્રીશ્નામચંદ્રની ભૂતિની સેવા, પૂજા, પાઠ વગેરે ધર્મકાર્યોમાં યોગદાન રહેતા હતા. જમીનદારીનાં કાર્યો તેઓ ક્યારે પણ જોઈ શકતા નહિ. તેમના પિતા અને ભાઈઓ એ બધું સંભાળતા. પોતાની સોળી ગોઠી કન્યા શ્રીમતી બુવનેશ્વરીના વિવાહપ્રસંગે બલરામબાબુ કલકત્તાના ઘરમાં આવીને રહેતા

લાગ્યા. અને શ્રીપરમહંસદેવનાં પુણ્યદર્શનથી ધન્ય થઈ ઓરિસા પાછા ફર્યા જ નહિ. બલરામે અત્યારથી સહ કુટુંબ પરમહંસદેવનો આશ્રય સ્વીકાર્યો અને કહેવાય છે કે પ્રથમ દર્શને જ પરમહંસદેવ તેમને પૂર્વપરિચિત પરમ નિકટન ભક્ત તરીકે સમજી ગયા હતા. આ પ્રેમાપ પછીથી બલરામ ઘણેભાગે દરરોજ પરમહંસદેવનાં દર્શન કરવા જતા હતા. વચમાં વચમાં તેઓ પોતાની સ્ત્રી, પુત્ર અને કન્યાઓને પણ સાથે લઈ જતા અને તેમનાં ચેતાનાં સર્ગાસંબંધી અને સ્વજનો જે ત્યાં હતાં, તેમને બધાંને ક્રમે ક્રમે પરમહંસદેવના ચરણોમાં લાવીને તેમનાં ભક્ત બનાવ્યાં હતાં. જે વસ્તુ તેમને સારી લાગી હતી, તેનો પોતાનાં સ્વજન બંધુબાંધવો બધાં જ સ્વાદ ચાખે, એવો તેમનો મનોભાવ હતો. બલરામ બાબુ તેમનાં સામુને પણ આ વખતે પરમહંસદેવને ચરણે લાવ્યા હતા.

બાબુરામ મહારાજ (પ્રેમાનંદ સ્વામી) આ વખતે કલકત્તામાં અત્રેજી વિદ્યાલયમાં ભણતા હતા. કલકત્તામાં કંબુદેવેલા નામના મહોદ્દામાં એક બાડાના ઘરમાં તેઓ રહેતા હતા. તેઓ પરમહંસદેવના પરમપ્રિય ભક્ત શ્રીયુત મહેન્દ્રનાથ શુભ (માસ્ટર મહાશયજી) ના વિદ્યાર્થી હતા. તેમની પાસે જ તેમણે પ્રથમ પરમહંસદેવ સંબંધી આંબળું હતું અને તેમના પ્રભુને ખંચાઈને વચમાં તેમનાં દર્શને દર્શિનેશી આવનારતા હતા. પીને પીને તેઓ પરમહંસદેવને સંબંધીનાથી પગમ સંબંધી સમજી શક્યા; પરમહંસદેવ પને તેમને ચાહવા લાગ્યા. થોડા નમય પછી પરમહંસદેવે એ દિવસ તેમના નાનાને કહ્યું “આ છોકરાને તમે મને અં” ૧૫ : તેમને અનિશ્ચય પુછી થઈને બોલ્યા “ભગવાન મ”

ની પાસે જાણુરામ રહે એ તો મારું પરમ સૌભાગ્ય કહેવાય.” આ બનાવ પછી જાણુરામ મહારાજ પરમહંસદેવ પાસે નિશ્ચિંત મને વારંવાર જવા લાગ્યા, જાણુરામ અને તેમનાં બહેન બાવિની સંબંધી પરમહંસદેવને ઊંચો અભિપ્રાય હતો. તેમના અંતરમાં નિઃસ્વાયં ભગવદ્પ્રેમ જોઈને તેઓ બોલતાઃ “તેઓ શ્રીમતીના અંશથી જન્મેલા છે.” આ વાતનું સ્મરણ કરીને જ શ્રીમદ્ સ્વામી વિવેકાનંદજીએ છેલ્લા સમયમાં જાણુરામ મહારાજનું નામ પ્રેમાનંદ રાખ્યું હતું.

પરમહંસદેવે દેહત્યાગ કર્યા બાદ કેટલાક માસ પછી ૧૮૮૬ ની સાલમાં હિસેગર મહિનામાં સ્વામીજી તેમના બધા સંન્યાસી ભાઈઓને જાણુરામ મહારાજને ઘેર આંટપુર ગામે લઈ ગયા હતા. અઠવાડિયાથી વધુ સમય તેઓએ ત્યાં સાધન-ભજન કરીને અતિશય આનંદમાં ગાળ્યો હતો. પરમહંસદેવની દુઃખી સ્થિતિમાં છેલ્લી ઘડી સુધી જેઓએ સેવા કરી હતી, પરમહંસદેવના દેહત્યાગ પછી તેઓ બધા જ ઘણે ભાગે વિખૂટા પડી ગયા હતા; કારણ કે તેમને એકત્ર રહેવાનું કોઈ નિશ્ચિત સ્થાન નહોતું. તેથી જ તેઓમાંના ઘણા આ વખતે પોતપોતાને ઘેર રહેતા હતા. પરંતુ લગભગ ટોઢ માસ પછી પરમહંસદેવના પ્રિયભક્ત શ્રીસુરેશચંદ્ર મિત્ર મહારાજે તેમનો આ અભાવ દૂર કરવા માટે બરાહનગરમાં એક ઘણું જૂનું ભાંયુંતૂટ્યું પર ઘોડા રૂપિયામાં ભાડે લઈ આવ્યા, પછી સ્વામીજી વગેરે ત્યાં આવીને રહ્યા હતા. બધા ભેગા તો થયા, પણ તે આંટપુર ગામમાં જાણુરામ મહારાજને ઘેર ગયા પહેલાં નહિ. તેથી ત્યાંથી આવીને જ અગ્રે બધા બરાહનગર મઠમાં લગભગ છ વર્ષ સુધી રાજે રહ્યા હતા એમ કહેવું ઠીક છે. આ વખતે સ્વામી રામકૃષ્ણાનંદ (ચંદી મહારાજ) પરમહંસ-

દેવની સેવાપૂજામાં યોગ્યતા રહેતા હતા. સ્વામી રામકૃષ્ણા-
નંદને મદ્રાસ મઠ સ્થાપવા માટે મોકલવામાં આવ્યા. પછી
બાળુરામ મહારાજ પરમહંસદેવની સેવાપૂજા થોડોક સમય
ક્યાં પછી તીર્થંત્રમણમાં નીકળી પડ્યા હતા. પછી રાત્રી-
જીએ ત્યારે બેલુર મઠની સ્થાપના કરી તે પહેલાં થોડા દિવસે
બાળુરામ મહારાજ તીર્થંદર્શન કરીને પાછા ફરીને ફરીથી
ભગવાનની પૂજાસેવા કરવા લાગ્યા.

સ્વામીજીના દેહત્યાગ પછી કેટલાક વર્ષો પછી સ્વામી
પ્રદ્યાનંદજીને મઠ અને મિશનના કાર્યને અંગે ભારતવર્ષનાં
વિવિધ સ્થાનોમાં ફરવાનું થયું. ત્યારે બાળુરામ મહારાજ જ
મઠનું બધું કામકાજ સંભાળતા અને મઠના સાધુપ્રજ્ઞચારી-
ઓને હંમેશાં શિશુઓ અને એકત્ર થયેલી લક્ષ્મીમંડળીને તેઓ
ધણા પ્રેમપૂર્વક ધર્મોપદેશ કરતા. મઠના સાધુપ્રજ્ઞચારી અને
બહારથી આવેલા ભક્તો બધાં જ તેમના આદર, પુરુષાર્થ અને
નિષ્કામ ભાવથી એકે અવાજે કહેતા કે, ‘પ્રેમાનંદ સ્વામી જન્મે
મઠનાં માતાજી છે, આવો રનેહ અમે ક્યાંયે જાયો નથી.’
કેવી રીતે મઠ ચલાવવો, દેશેદેશ અને ગામેગામ કેવી રીતે
પરમહંસદેવની ભાવનાનો પ્રચાર કરવો એકંએ, એ સંબંધનાં
સ્વામી વિવેકાનંદજીએ તેમને ખાસ શિશુઓ આપ્યું હતું, અને
તેઓએ પણ તેમના પોતાના જીવનમાં ઉતારવા માટે પૂરેપૂરો
પ્રયત્ન કર્યો હતો અને કૃતકૃત્ય થયા હતા. બાળુરામ મઠ
જે પૂર્વજનામને બહુ આદરતા અને એ પ્રદેશમાં ધર્મ વા-
રના નવા હતા. તેમનાં ઉત્સાહ અને પ્રેરણાથી પૂર્વજનામ
જ અનેક સ્થાનોએ પરમહંસદેવના મઠ અને નેર પ્રતે-
ષ્ઠા છે પૂર્વજનામના ભક્તો તેમને બહુ આદરતા હતા
પૂર્વજનામના ધણા ભક્તો હતા પણ તેમની વાતનું

કરીને અંશુ સારે છે. એ પ્રદેશમાં ઘણા મુસલમાન ભડતો. પણ તેમના ઉદાર ધર્મભાવ ઉપર મુગ્ધ થયા હતા. તેમના જીવનમાં મુખ્ય લક્ષ્યમાં રાખવા જેવી વસ્તુ તેમનો પ્રેમ હતો. લોકોને પોતાના કરી લેવા એ બાજુ તેમનો સ્વભાવસિદ્ધ ગુણ હતો. તેથી યુવકો તેમને અત્યંત આહતા હતા. યુવકોમાં ધર્મભાવ ભગૃત કરવાની તેમનામાં ખાસ જળવાન ઇચ્છા હતી. શ્રીપરમ-હંસદેવ અને સ્વામીજીની પાસેથી જ તેઓએ આ ભાવ પ્રકાશ કર્યો હતો. ઉતાળાની રજાઓમાં અથવા ખીજે વખતે કલકત્તાથી સ્કૂલ-કોલેજના છોકરાઓ બ્યારે તેમનાં દર્શન કરવા મઠમાં આવતા, ત્યારે તેઓ તેમને પરમ આદરપૂર્વક શિક્ષણ આપતા અને તેમને જમાડતા. છોકરાઓ તેથી તેમને પોતાના પરમ બંધુ ગણતા. મઠમાં રહેનાર સંન્યાસી-બ્રહ્મચારીઓ તેમના મધુર વ્યવહારથી મુગ્ધ રહેતા અને કેવી રીતે મઠનું કામકાજ કરવું અને કેવી રીતે આવેલા ભક્તોની સેવા કરવી, તે તેમની કૃપાથી શીખ્યા હતા. મઠના બાગનાં ફૂલઝાડની દેખરેખ રાખવી, ગોસેવા કરવી, એ બધું તેઓ પોતે સંભાળતા અને મઠના છોકરાઓને એ પ્રમાણે કરવાનું શિક્ષણ આપતા. મઠના સંન્યાસી-બ્રહ્મચારીઓ આ બધી બાબતમાં હજી મુધી તેમને બતાવેલે ભાગે ચાલે છે.

મઠનું નિત્યકાર્ય ચલાવવા માટે સ્વામી વિવેકાનંદજી જે નિયમો લખી ગયેલા હતા, તે બધા નિયમોનું પાલન કરવાનો તેઓ પ્રયત્ન કરતા હતા. મઠમાં ધાર્મપાઠ હંમેશાં થાય એ સ્વામીજીની આંતરિક ઇચ્છા હતી. તેથી બાબુરામ મહારાજ નેટલો સમય મઠમાં રહ્યા, તેટલો સમય એ બાબતમાં તેમણે બનતું ધ્યાન રાખ્યું હતું. આથી મઠમાં એક સંસ્કૃત પાઠ-શાળા લગભગ દસ વર્ષથી સ્થપાયેલી છે. વેદાંતતીર્થની

પદવીવાળા એક મુયોગ્ય પંડિત બ્રાહ્મણને તેના સંચાલ
માટે યોજવામાં આવ્યા છે. અંગ્રેજી દર્શનાદિની ચર્ચા પણ
મઠમાં નિયમિત ધાય, એ બાબતમાં બાબુરામ મહારાજ
વિશેષ ધ્યાન હતું. એ સિવાય પરમહંસદેવની સેવાપૂર્વક
વગેરે સ્વહસ્તે કરવામાં અને ભક્તોની સેવા અને ઉત્સવ વગે
ઠાયમાં તેમને ઘણાજ પ્રેમ હતો. વળી ભક્તો કોઈ પણ
જગ્યાએ પરમહંસદેવના ઉત્સવની યોજના કરીને મઠમાં નિમંત્રણ
મોકલતા તો બાબુરામ મહારાજ પોતે મઠમાં રહેનાર સા
બ્રહ્મચારીઓને સાથે લઈને તેમાં હાજર રહેતા ખાસ આનંદ
અનુભવતા હતા. કલકત્તા અને તેની પાસેનાં બધાં સ્થાન
તો વાત જ નહિ, પણ દૂર દેશમાંથી આ ભતનાં આમંત્રણ
આવતાં. તેઓ ત્યાં જઈને ભક્તોના આનંદમાં વૃદ્ધિ કરતા
તથા ઉપદેશ આપીને લોકોને સંકીર્તનમાં મસ્ત બનાવી દેતા
આ પ્રમાણે અનિશ્ચય પરિશ્રમે તેમનું શરીર વખતોવખત
ધનું થાકી જતું. જીવનના છેલ્લા સમયમાં પૂર્વ બંગાળ
કેટલાંક સ્થાનોમાં આ પ્રમાણે ઉત્સવાદિ કરવા જતાં તેમ
જેવું કે, ગામનું તળાવ, ઝાડનાં પાન વગેરેના કચરાથી મો
થયેલું છે અને તેનું પાણી ખરાબ થઈ ગયું છે, એટલે
પાણી પીને લોકો અનેક રોગોના લોભ બને છે. તેથી તે
જાનન કાઢીને આ બધાં જગ્યાઓ સ્વચ્છ કરવાનો ઉત્સવ
આપર લગ્ય. પણ ધણાં સમયથી એકત્ર કરેલ સ્વચ્છ
જન્ય નિવંધારીને લીધે તેઓ તદ્દન નિરુદ્યની
નપેટ ને રાથી તેમની વાત તેમણે ધ્યાનમાં લીધી નહિ. તે
તેમનું જીવન કોઈ ઉપાય ન એના પોતે જાતે નજાવન
દેને એ નવા નિવંધનનો કચરો ત્રાક કરવા લગ્ય
જન્ય નવા નિવંધન આ ભતના દર્શનથી મુન્ધ

તેમને પગલે ચાલીને તળાવ સાફ કરવા લાગ્યા હતા.

શ્રીપરમહંસદેવજી પાસે બાબુરામ મહારાજે જે ઉપદેશો સાંભળ્યા હતા, તે તેમના દેહ, મન અને પ્રાણમાં સદાકાળ બિંદીત રહ્યા હતા. ભક્તોને ઉપદેશ આપતી વખતે અને કોઈ પણ આધ્યાત્મિક વિષયની મીમાંસા કરવાની આવતાં તેઓ એ ઉપદેશોને મૂળ સત્યસ્વરૂપે અવલંબીને આગળ ચાલતા હતા. આ પ્રમાણે તેઓ પરમહંસદેવની ભાવનાઓને સંપૂર્ણપણે ધ્યાનમાં રાખતા હતા. તેને પરિણામે તેમની પાસેથી ધર્મોપદેશ પામીને બધાને શ્રીપરમહંસદેવ ઉપર શ્રદ્ધા અને ભક્તિ બિભરૂં આવતાં હતાં. તેમના હૃદયના અસાધારણ નિષ્કામ પ્રેમથી તેઓ શ્રોતાઓને એકદમ ચોતાના બનાવી લેતા. તેમની સાથે પરિચય કરીને તેમનાં જીવન તદ્દન ફેરવાઈ જતાં હતાં. ભક્તો ઉપર તેમનો આ નિષ્કામ પ્રેમ જ છેવટે તેમના શરીર ઉપર મહાબ્યાધિ લાગ્યો અને તેમના દેહાંતનું કારણ બન્યો. દેહત્યાગ અગાઉ દોઢ વરસ પહેલાં તેમને ઉત્સવનું નિમંત્રણ મળતાં તેઓ પૂર્વ બંગાળમાં ગયા હતા અને આહાર, નિદ્રાદિ બધી શારીરિક બાબતોની તદ્દન અગવડ સ્વેચ્છાથી સ્વીકારી લઈને ભક્તોના પ્રેમને ખાતર બેત્રણ માસ હંમેશાં જુદે જુદે સ્થળે ફરતાં ફરતાં તાવથી સપડાઈને મઠમાં પાછા આવ્યા. ટોકટરોએ તપાસ કરીને કહ્યું કે, તેઓ કાળા જ્વરમાં સપડાયા છે. દોઢ વરસ સુધી આ રોગથી કદ પામ્યા પછી સતત ચિકિત્સા, સેવા અને હવાફેરથી ત્યારે ઉપરોક્ત લયંકર બ્યાધિના મુખ-માથી મુક્ત થયા છે એમ માની અમે આનંદ અનુભવતા હતા; તેવામાં દંડક્યુએ-જાનો ઉપદ્રવ સમસ્ત બારતવર્ષમાં અને બંગાળનાં જુદાં જુદાં સ્થળોને સ્મરણ બનાવીને દેવધર વૈદનાથ-મા આવેલો હતો. અકસ્માત્ એક દિવસ ખબર આવ્યા કે બાબુ-

શ્રીમહાપુરુષજીના પત્રો

(૧)

અહાબાદ

તારીખ ૨૭-૧૦-૧૯૩૦

પ્રાણપ્રિય મહાશય,

આપને 'મહાશય' લખતાં જાણે કંઈક પ્રસન્ન રહેતો જણાય છે. આપનો છેલ્લો પત્ર કેટલો બધો આશ્ચર્યજનક અને પ્રેમથી ભરપૂર છે કે આ તે પત્રમાં લખીને શું જણાવું? આપના અંતર્દર્શનને ધન્ય છે, આપ ધન્ય છો, આપનું કુળ ધન્ય છે; શુરહેવ આપનો પ્રેમ દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ કર્યા કરે. આપ ઓતપ્રોત ચહેને ચિવન્નયોતિનાં દર્શન કરો. સંસારમાં આ વસ્તુ અતિ દુર્લભ છે; ઈશ્વરની વિશેષ કૃપાદષ્ટિ થઈ ન હોય તો આ પ્રમાણે બને નહિ. પરમ દિવસના એક પત્રમાં મારા બધા મનોભાવો મેં લખ્યા છે. આશા છે કે તે મળ્યો હશે. એક વાર ઘોડા દિવસ શ્રમણ અને દર્શનાદિ કરી આવ્યો, પછી તમારી સાથે મેળાપ થાય તો ચારું એવી પ્રત્યક્ષ ઇચ્છા થતી હતી. હમણાં શ્રીરામેશ્વરનું આકર્ષણ થયું છે; માત્ર રામેશ્વર નહિ, રસ્તામાં ઝંકારનાથ, ઉત્તરચિનીમાં શ્રીમહાકાળેશ્વર અને ગોદાવરીતટે શ્રીચંબકેશ્વર-એ લ્યોતિલિંગનાં દર્શન કરવાં છે; તેઓ પણ આકર્ષણ કરે છે. બધું જ શુરૂપ છે. મને લાગે છે કે, પરમહંસદેવ શ્રીરામકૃષ્ણદેવની ખાસ ઇચ્છા છે કે હું આ બધાં સ્થાનનાં દર્શન કરું. તેમ ન હોય તો આટલી ઇચ્છા શા માટે થાય? આ મન તો તેમને વેચાઈ ગયેલું છે. મારા પ્રમાણે શુક્રવાર પહેલાં યાત્રા શરૂ કરી

હર્ષા. શ્રીગુરુદેવની જેવી હૃદય. આપને અનેક સ્નેહસ્મરણ
મોકલું છું-હૃદયના ઊંડાણમાંથી બોલું છું-એ જ
શુભેચ્છક તારકનાથ (શિવાનંદ)

(૨)

શ્રીગુરુદેવો જયતિ

ખાગમારા કોટે, આલમોડા

તારીખ ૨૩-૧-૬૩

મહારાજ,

આપનો મોકલેલો પત્ર સમયસર મળ્યો છે, તે વાંચી
પણે ખુશી થયો છું. આપનું ચિત્ત દિનપ્રતિદિન શિવામૃત-
સિધુમા નિમગ્ન રહેવા શક્તિશાળી થય્યો, એ જ મારી ખાશ
હૃદય છે. એમ પારના નદિ કે માગ પત લખતી વખતે જ
હૃદય પ્રગટ કરું છું, આપના સંજમી અનેકવાર વિચાર કરું
છું અને પ્રાર્થના કરું છું. સત્યની સાથેને સંજમ કદી ભુલતો
નાથી. મહાશાસ્ત્રમાં વાંચ્યું છે કે, સાવિત્રી-વ્રતધારના ઉપા-
ખ્યાનમાં-સાવિત્રી અને વમરાજના વાતોડાપમાં, સાવિત્રીએ
વમને કહ્યું કે, 'નરારાજ, નર-મા નામેનો નજમ એકવાર
સ્થપાય પછી તે ચિરકાલ ગુપ્તી છવનો રહે છે.' આજે વધારે
કહ્યું છે કે કવિની રૂપા વિશાલ પ્રેમ ક્યાતનો આનંદ પ્રાપ્ત
યના નામે પણ ન તન દૂર કરીને શ્રીની ૧.૫ કરું છે કે -

નયો મનનમુક્તાનો મવનો પ્રાનિપૂરકં ।

દશમિ વૃદ્ધિયોમં નં વનમાનુષ્યાન્તિ ને ॥

આપને મળેલા પત્ર ચિત્ત કલ્પ અને પ્રભાવે મ
પ્રભાવ કલ્પ અને પ્રભાવે મળેલા પત્ર ચિત્ત કલ્પ અને પ્રભાવે મ
પ્રભાવ કલ્પ અને પ્રભાવે મળેલા પત્ર ચિત્ત કલ્પ અને પ્રભાવે મ

‘સતતયુક્ત’ એટલે બધા જ વિષયોનો ત્યાગ કરીને માત્ર અહોરાત્ર ધ્યાન કરવું, એનો અર્થ મારા ધારવા પ્રમાણે નથી. નિયમિત ધ્યાન સમયે જો માત્ર એક વાર લિંડા વિમળ આનંદનો અનુભવ થાય, તો તેની માદકતા (અથવા નશો) ચિત્તમાં ૨૪ કલાક સુધી રહે છે. ગમે તે કામ બલને કરો! ક્યારેય એ તાંતુ તૂટતો નથી; પણ વિષયી કાર્યોમાં મન રોકાયેલું રહેવાથી અવશ્ય કંઈક ન્યૂનાધિકતા થઈ શકે છે, એ જ. શુભેચ્છક શિવાનંદ

(૩)

શ્રીગુરુદેવો જયતિ

મહુરા

તારીખ ૧૩-૨-૮૪

મહાશય,

અહીં આવીને આપનો પત્ર મળ્યો. વાંચીને જો આનંદ થયો છે, તે કહી શકતો નથી. આપ હંમેશાં શિવાનંદસિંધુમાં મગ્ન રહો, એવી મારી દાર્દ્રિક ઇચ્છા છે. જો કે દુન્યવી બાબતોમાં અનેક વાર વિધો આવે છે, છતાં એ બધી બાબતો ઇશ્વરપ્રેમી ઉપર ક્યારે પણ વિજય પામી શકશે નહિ. પરંતુ ઇશ્વર વારંવાર વિશેષ પછી બમણા પ્રેમપૂર્વક ફરીથી આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો. હું નહીં કહું છું કે તમને સંસાર ક્યારેય પણ ડુબાડી શકશે નહિ, તમે કમળની પેડે નિહાળ રહેશો. જો કે કમળનાં મૂળ અને શાખા-ઉપશાખાઓ પાણીમાં ડૂબેલ હોય છે, છતાં ફૂલ તો જળ ઉપર દેખાય છે. કોઈ દોષ વાર પ્રગળ વાયુ-લહરીઓ જળમાં ઉચ્ચ તરંગો લાવીને બાળે કે કમળને પાણીમાં ડુબાડી દેશે એમ લાગે છે, પણ તે સ્વાભાવિક નથી.

જો તે ડૂબી જાય છે, તો પણ તે ક્ષણ વાર માટે જ. ગંગાધર
ખાવાજીના સમાચાર ગયા ડિસેમ્બર મહિનામાં મળ્યા હતા,
ત્યારે તેઓ રાજપૂતાનાના માલસીશ્વર નામના સ્થાનમાં કોઈ
સફળ હસ્થને ત્યાં હતા ત્યાર પછી કંઈ ખબર મળ્યા નથી.
નરેન્દ્રખાવાજીના સમાચાર તેમની પાસેથી કંઈ પણ મળ્યા
નથી. મદ્રાસમાં તેમના ઘણા મિત્રો છે કે જેઓ કોલેજના
પ્રોફેસર, હાઇકોર્ટના વડીલ, ડૉક્ટર અને જેઓ બધા જ
શ્રાવણ છે, કોઈ કોઈ કાયસ્થ પણ છે. તેમણે કંઈ ભેગું કરીને
લગભગ ચાર હજાર રૂપિયા એકઠા કરીને તેમને અમેરિકા
મોકલ્યા હતા તેમની પાને રિવેકાનદ્રજીએ મોકલેલા કેટલાક
પત્રો મેળ્યા છે. તેમણે અમેરિકાના લોકોમાં ઘણી જ્યાંતિ
મેળવી છે. હિન્દુ ધર્મ સખાળી બાલુવા નાં તેઓ ખાસ
પ્રયત્નશાળી બન્યા છે તેમની નવજીવન સિદ્ધાન્ત જેવી રીતિવિ
છે. મદ્રાસના સમજીનો તેમના કેપ્ટન અટલી ગાંડી મજિસ્ટ્રેટ રાજે
છે કે, તેમનામાંના કોઈ કોઈએ તો પેલાની ન પતિનો
ધોટાક બાગ વેચીને પૈસા ભેગા કરી નાખ્યા છે તે તેઓ
ત્યાંથી જરૂરિયાત વખી મોકલે તો તેમને તેમને તેમને
મોકલી આપશે; પણ અમેરિકાના લોકો તેમના પ્રતિ એકલો
બધો પ્રેમ રાખે છે કે, તેઓનું ખાસ ખર્ચ તેમને ના પડે
છે. તેમણે લખ્યું છે કે. ત્યાં ખર્ચ સામાન્ય રીતે ન કરે
હરોજ એક પાઉન્ડ છે, પણ તેઓ ઘણા ઘણા પાઉન્ડ
છે. તેનાથી વધારે લોકો હિન્દુ ધર્મ વિશે જાણવા માગે
આ પ્રસંગે તેમના પત્રમાં જણાવેલું બહુ જ છે.
જેમને તેમની પ્રતિષ્ઠાથી બોલીવડ મોકલુ મુજબ

(૪)

શ્રીગુરુદેવો જયતિ

એમ. એન. બેનરજી એસ્કવાયર,
ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર, દાર્જિલિંગ
તારીખ ૨૨-૬-૨૮

મહાશય,

આપને એક લાંબો પત્ર લખવાનું મેં કહ્યું હતું, પણ થોડા દિવસમાં જ અહીં આવીને લગભગ બૂલી ગયો હતો, તેથી ક્ષમા કરશો. અહીં વિસ્મરણના અનેક કારણો છે. હિમાલયનું ગાંભીર્ય અને સૌંદર્ય-ખાસ કરીને અહીંથી સામેનું જ કાંચનશૃંગ, ધણે જિંબે મુઘી પથરાયેલ ખરફના ઢગના ઢગ, એ બધું જોઈને ખીલું કંઈ જ મનમાં રહેતું નથી. પ્રકૃતિપતિ મહેશ્વર ભણે સૌંદર્ય અને ગાંભીર્યનાં પ્રતિભૂતિ ઉમાને ખોળામાં લઈને સદા વિરાજેલા છે. અનેક વાર તે બધાની સાથે એકાગ્રતા સાધીને પરમાનંદ અનુભવું છું. ખીણ એક બાજન અહીં ખાસ સુખકારક છે. આ સ્થળ ઘણું જ શીતળ છે અને જળવાયુ સ્વાસ્થ્યપ્રદ છે. હું આનંદ લોગવું છું, તે વખતે આપને પણ એ જ અવસ્થામાં મારી સાથે જોડીને ધ્યાન કરું છું. હું પ્રાર્થના કરું છું કે, આપ માનસિક અને શારીરિક બાબતમાં ઘણા આનંદમાં રહેજો. હું ચહેરથી દૂર વસું છું. ઘણું નિર્જન સ્થાન છે. મનમાં ઇચ્છા છે કે, કાંચનશૃંગની વિશેષ નજીકમાં ક્યાંક બાઉ. આવા સ્થળમાં કેમેકમે વેરાચ્ય અને ચિત્તની મહાશાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. ખાસ કરીને ત્યારે કાંચનશૃંગના હેમેથના ખરફના ઢગલાઓથી છવાયેલાં આકાશ સાથે વાતો કરતાં સ્વચ્છ શુદ્ધ ચિખરો ઉપર દ્રષ્ટિ પડે છે, ત્યારે મનમાં મહાદેવનો પેડો “શુદ્ધમકાયમત્રણમ્” ભાવ

ઉદય પામવાથી મલિનતા વગેરે દૂર થઈ જાય છે. ખીલું વિશેષ શું લખવું? લાંબા પત્રમાં આ બધી બાબતો સિવાય ખીલું કે શું લખવા જેવું નથી. જય મહાદેવ! જય મહેશ્વર! એજ.
 શુભાકાંક્ષી શિવાનંદ

(૫)

શ્રીગુરુદેવ, શ્રીગરુડ ભરોસો

બેલુર મઠ. પો. ઓ. હાવરા
તારીખ ૨૧-૧૨-૧૧

પ્રિય... બાળુ

તમારો પત્ર સમયસર મળ્યો છે. પ્રત્યુત્તરમાં મારે ખાસ લખવાનું નથી એમ લાગે છે; કારણ કે તમારા પોતાના પ્રશ્નનો ઉત્તર તમે પોને જ સમજ્યા છો અને લખ્યો છે. કંઈ પણ શુભકામ્ય અર્થાત્ કંઈ પણ નિષ્કામ કર્મ કરવું એ પ્રત્યેક માનવીને માટે યોગ્ય છે. પોતાનું ઉદરપોષણ અથવા સમાજનાં બીનું પાતનપોષણ તો બધા જ કરે છે. શુભકામ્ય અથવા નિષ્કામ કર્મ એટલે-યથાશક્તિ જો એક ખરેખરા નરીખને અન્ન આપીને તેનું પોષણ કરી ચકો, અથવા એક દુર્બલ બાળકને પણ આદારાદિ આપી લખવાવાંચવાનું મીઠાં મીઠાં કરી, તો પણ બહુ ચૂંકું કહેવાય. નહિ તો પેતે એક જ કરવાની શક્તિ નથી, તે બેચાર બંધુબાંધવો નહિ તે પણ કંઈક આ પ્રકારનું શુભ કામ્ય કરી ચકો છો. નિષ્કામ કર્મ દુષ્ટીની સેવા કરી ચકો છો. આ પ્રમ.ને નિષ્કામ કર્મની અનિશ્ચય નજીરમાં પડેલાં છે-એ જે નિષ્કામ કર્મ કરે તો તેને અનાવાને જ કહી શકો અને નિષ્કામ કર્મ કરી શકાય એટલું કહેવાય કે છતાં એટલું મોટું નિષ્કામ કર્મ નથી જોવાનું કેવળ જગત અને

ગુણગાન વગેરે પણ કરવાં જોઈએ, આ પ્રમાણે કરવાથી શાંતિ પ્રાપ્ત કર્યો.

શ્રીમદ્ વિવેકાનંદ સ્વામીજીના બધા ઉપદેશો મહાન અને જીવોનું યથાર્થ કલ્યાણ કરનારા છે. હાલના સમયમાં તો એ બધા ઘણા જરૂરના છે. આપણે ખરી રીતે તો તમસથી ઘેરાયેલા પડ્યા છીએ, આપણી ધર્મભાવના પણ એ ગુણમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. સત્વના જ્ઞાનમાં પણ તમોગુણ જ કાર્ય કરે છે, તેથી આપણાં મનમાં—‘સંસારમાં કંઈ જ કર્તવ્ય નથી, ચાલો સંસાર છોડીને વનમાં જઈને ભગવાનને ખોલાવીએ—’ વગેરે ભાવો ઉદય પામે છે. પણ તે કેટલા કઠણ છે તે જોઓ કંઈક કંઈક ધર્મપાલન કરે છે, તેઓ સમજી શક્યા છે; અને હાલના સમયમાં જો એ જ કર્તવ્ય હોત તો યુગાવતાર શ્રીરામકૃષ્ણદેવ તેમના શિષ્યોને એ જ પ્રકારનું શિક્ષણ આપત. અને પોતે પણ તેને જીવનમાં આચરી જતાવત. વળી શ્રીમદ્ સ્વામી વિવેકાનંદજી અને તેમના મુરોગ્ય શિષ્યો એ જ પ્રમાણે કરત તથા લોકોને તેમ કરવાનું કહેત. વધારે શું જાણવું? સંસારમાં જેમ કામકાજ કરે છે તે કરે અને બને તેટલું ઉપર જતાવેલું કંઈક નિષ્કામ શુભ કાર્ય કરતા રહો. મારા આંતરિક આશીર્વાદ. ભગવાન તમારા ઉપર કૃપા કરે! એ જ.

શુભાકાંક્ષી શિવાનંદ

(૬)

જેતુર મઠ પો. ઓ. હાવરા
તારીખ ૬-૩-૨૨

પ્રિય—

તમારો પત્ર સમયસર મળ્યો, વાંચી બધી બીના બાળી છે. ભગવાન તમારો અદ્વિતીય દિનપ્રતિદિન વધારીને તેમનાં

ચરણકમળોની તદ્દન નજીકમાં લઈ લાગ્યો, એવી મારી આત્મિક પ્રાર્થના છે. અને પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે કે, જેમણે શ્રીરામના ચરણોનો આશ્રય લીધો છે, તેમને આ ભવસંસાર તરીકે જવાની ચિંતા નથી. તમને શ્રીરામકૃષ્ણ અને તેમના ચરણોમાં શ્રિત ભક્તો ઉપર જે પ્રેમ છે, તે તમારા અનેક જન્મોના પુણ્યનું ફળ છે, એમાં કંઈ જ શંકા નથી, એ વાત ખાતરીથી લાગુએ.

તમારા પહેલા પ્રશ્નનો જવાબ એ છે કે, તમારામાં જેટલી અભેદબુદ્ધિ થઈ છે, તેમાં જો મોઢીનું અણ પ્રકલ્પ કરવાની રૂચિ ન થાય તો સમાજમાં જે રીત પ્રચલિત છે, તે જ પ્રમાણે કરવું સાચું છે. ખરેખર અવજ્ઞા કરવી એ કહી પણ યોગ્ય નથી. મોઢી હો કે તેના કરતાં યે (હોકો જેને નીચ કહે છે તે) નીચ હોય, તો પણ કોઈની ક્યારે પણ અવજ્ઞા કરવી સારી નથી. પરંતુ પ્રેમ, સદ્ગુણમૂર્તિ અને સમભાવ બધા સાથે રાખતાં એ ખાસ જરૂરી છે કોઈનું અણ ન હોવાથી તેની અવજ્ઞા થાય છે એમ નથી જો કોઈ ક્યારેક તેને માટે આનંદ પણ કરે, તો મીઠી વાણીથી તેને ના પાડવાનું સબ્ય સમજાવવા માટે અત્યંતજિન નથી. પ્રેમ, સદ્ગુણમૂર્તિ અને નેત્ર તાવ, એ જ મુદ્દયનું આકર્ષણ કરે છે.

જીમ્ - અનિષ્ટ માંસ વગેરે નિરાનિષ્ઠ લોકોની વાત તમે પૂરી છે અને એને કોઈને બાધ નથી, હવે કાનુન એ સુધારવા જરૂર છે એમ લાગે, તો નિરાનિષ્ઠ લોકોને કદાચ એ જ જરૂર પડે.

જીમ્ - તમે જે નવરથી સુરભિલા માટે રેગ. વ. પો. છે. તેને હું ફરીથી અનુનેદન આપું છું અને આ ગુરો ને કમળે જીવે. ન. ર. સુન્દરી દેવને જરૂર અનંદ આપે.

સેવામાં જીવન અર્પણ કરો એના કરતાં પ્રભુને વિશેષ વહાલું કાર્ય ખીજું નથી. તમે મારી પ્રેમપૂર્વક શુભેચ્છાઓ સ્વી-
કારજો એ જ.

શુભાકાંક્ષી શિવાનંદ

(૭)

રામકૃષ્ણ મિશન સેવાશ્રમ, પો. કનખલ
જિં સહરાનપુર યુ. પી.
તારીખ ૩-૪-૧૨

પ્રિય—

તમારા પત્રો મળ્યા છે. તમારા મનમાં જે જાતનો ભાવ થયો છે, તે સ્વાભાવિક છે; કંઈ પણ અસ્વાભાવિક નથી. બ્યારે ઇચ્છેલી વસ્તુ મળતી નથી, ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે અગ્રદા વગેરે વિવિધ પ્રકારના ભાવ મનમાં જાગે છે અને અભિમાન પણ થાય છે. ખરેખરો લજ્જા ખીજા કોના ઉપર શુભેચ્છા અથવા અભિમાન કરશે ? તેમનું જે કંઈ છે, તે ણધું ભગવાનના ઉપર છે. પ્રેમ એ પણ ભગવાનની સાથે, કલહ, તે પણ તેમની સાથે-તેથી પ્રભુને હોડતા નહિ. પ્રેમથી કે અપ્રેમથી ભગવાનને હોડી શક્યો નહિ. જેમણે શ્રીરામકૃષ્ણનો આશ્રય એક સણ વાર માટે પણ સમસ્ત પ્રાણપૂર્વક મૂકી દેશે છે, તે તેમને હોડવા ઇચ્છે તો પણ તે તેમને હોડશે નહિ, એ નહીં જાણજો.

હું હાંબો પત્ર લખી શકું તેમ નથી, છતાં એટલું તો કહી શકું કે, હું અંતર્યામી નથી અને મને પ્રભુ ક્યારેય પણ ગુરુ થવાની જીવિ ન આપે તેમજ હું તે ક્યારેય પણ ઇચ્છતો નથી; છતાં પ્રભુનો દાસ સમજીને તમે જે મારા ઉપર મદદ રાખો છો, તો તેનું ફળ ભગવાન તમને અવશ્ય આપશે.

જો મારી સલાહ સાંભળવાની ઇચ્છા હોય, તો વર્તમાન અવસ્થામાં સંતુષ્ટ રહીને જેટલું જાણી શકે તેટલું ભગવાનનું સ્મરણ, મનન, ધ્યાન, જપ વગેરે કરો અને સ્થિતિ પ્રમાણે જીવસેવામાં યોગદાન રહો. મને શ્રદ્ધા છે કે એથી તમારું પરમ કલ્યાણ થશે. મનને વધારે અશાંત થવા દો નહિ. અશાંતિ થાય તો ભગવાનની આગળ જાણકની જેમ રુદન કરી કરીને પ્રાર્થના કરજો, એટલે અવશ્ય શાંતિ પામશો.

શ્રીવ્રક્ષાનંદ સ્વામીજી વગેરે અમે પાંચસાત જણ ઠાક કાચંપ્રસંગે અને તંદુરસ્તી માટે પણ અહીં થોડાક દિવસ મારે આવ્યા છીએ. અહીંથી ઠાણ ક્યાં જશે તે નક્કી નથી. તમે મારા આંતરિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ સ્વીકારજો એ ૪. મુક્તેશજી શિવાનંદ

(૮)

રામકૃષ્ણ સેવાશ્રમ,
કેનખત, ગાંધીનગર, ગુ. પી.
તારીખ ૧૫-૭-૧૨

પ્રિય—

૧૪ મહત્તાં બાપી વિનય બાપી. તમે જે રીતે
... ને જ પ્રમાણે કરો, તેમાં ઠાક પ્રમાણે
... શ્રીમુનિ'વાને રાખીને આંખા તીર્થને
... કરીને પ્રમથૂરક પૂજ પ્રાર્થનામાં
... અર્ચા. અર્ચા તેમજ ૪૫૧
... સ્વર્ગના સુખમાનં વાદ કરી આજ
... ૧૭, જેન પદ્મકાં લોકજા જાણ કરી
... ૩૩૫ આ ગાંધીનગરે ૬ માર્ચ ૧૯૧૨

છે અને ઘણા લોકોમાં શ્રદ્ધાભક્તિ જાગ્રત કરી દીધાં છે, દે છે અને દેશે. તેઓ જ પિતા, માતા, બંધુ, શુરુ-બંધુ જ તેઓ છે." આ પ્રમાણે આત્મસમર્પણ કરજો. આ પ્રમાણે ભાવના કરતાં કરતાં તમારાં શ્રદ્ધાભક્તિ અત્યંત વૃદ્ધિ પામશે, એ અવશ્ય જાણજો. જ્ય વખતે પણ ભૂતિની કલ્પના અવશ્ય કરજો. એક માત્ર ભક્તિ, શુદ્ધ ભક્તિ ઇચ્છવાથી બધું મંગાઈ ગયું છે, તેમાં કંઈ જ શંકા નથી.

જેણે શ્રીરામકૃષ્ણદેવનું જરાબર શરણ લીધું છે, તેને તેઓ અવશ્ય અવળે રસ્તેથી જાણાવે છે-તેની સ્પષ્ટ સાબિતી તમારા જીવનમાં રહેલી છે. તેથી જ પ્રભુભક્ત શારદાનંદ સ્વામીએ તમને બૃહભરૂએ માર્ગેથી જાણાવ્યા છે. ખરી રીતે આ જાતના લોકો હાલમાં અનેક ફરે છે. સાચા શરણાગત ભક્તને બધું નથી, તેને ભગવાન અવળે માર્ગેથી જાણાવીને સુમાર્ગે લાવી દેશે.

તમે ધીરજથી ત્યાં રહીને ભગવાનને શરણે જાઓ-તેઓ કમે કમે બધી સગવડ કરી દેશે. ભક્તોને સમાગમ પણ મળશે અને ખીજી જાણતોમાં પણ લાભ થતો જશે, જેથી સેવા વગેરે ઇચ્છા પ્રમાણે કરી શકશો-હુઃખી થશો નહિ.

પ્રસન્ન થઈને જે જે આપે તેને ભગવાનનો પ્રસાદ સમજજો. મેં તમને જે સંદેશ ખાવા આપ્યા હતા, તે પ્રેમપૂર્વક આપ્યા છે તેથી તેને પ્રસાદ સિવાય બીજું કંઈ જ માનતા નહિ.

શ્રીમદ્ શારદાનંદ સ્વામી તમારા ઉપર કંઈ જ ગુસ્સે થયા નથી-તેઓ મહાપુરુષ છે-પરમ દયાળુ છે. તમે અમારી સ્ત્રીની શુભેચ્છાઓ જાણશો. એ =

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

(e)

રામકૃષ્ણ અદ્વૈત આશ્રમ
હુકસા, બનારસ સીટી. યુ. પી.
તારીખ ૧૨-૧૧-૧૧

प्रिय—

તમારો પત્ર મને કનખલ મળ્યો હતો, પણ આવવાની ઉતાવળમાં અને અહીં આવીને ધીરુયામાપૂર્વ ભાટે ગાંધાજી રોકાયેલા હોવાથી આટલા દિવસ તમારા પત્રનો ઉત્તર આપી શક્યો નથી

તમે જે સ્વપ્ન જોયું છે, તે સાચું સ્વપ્ન છે એમાં યંકા નથી. અને તમારા ઉપર બ્રહ્મવાનની કૃપા છે તેનું ઘોષક છે. તમે અસ્થાન લેજો-પ્રમુ તમારા ઉપર વળી વિશેષ કૃપા કરશે એ નહીં જાણજો. સંસારી લોકોનો સમાગમ અને વિદેશ ના કરવો એ જ કર્તવ્ય છે. છતાં ક્યારેય તિરસ્કાર નથી કરવો નથી. તેઓ જ બધું છે. માતાજી બધાં બ્રહ્મ છે. તમારે છે, ત્યારે જેમને જે ક્યારે દેશનું રોષ છે, તે નહીં જોઈ હંદા પ્રમાણે તે-ક્યારે જેને પાતાને પાંખે પાંખે જાય છે, ત્યારે આવે છે અને કાઢેને પાછાઈ જાય છે. તે બધું તેની જ હંદા છે....

અ મીત્રો ઉ. જનવાનનાં અરજીમાં લખે
અ જ મારી આંતરિક પ્રાર્થના ઉ. અ. જ.
જમારો મુનેંછક ધિ. નંક

(૧૦)

રામકૃષ્ણ અદ્વૈત આશ્રમ
બુકસા, બનારસ સીટી. યુ. પી.

તારીખ ૧૭-૧૨-૧૨

પ્રિય—

તમારું મોકલેલ પહેરણ અને ગંજીકાક પહોંચ્યા છે. તમે લખ્યું છે કે, તમારે સંન્યાસી, બ્રહ્મચારી કે ગૃહસ્થ બ્રહ્મચારી કે શું થવું પડશે? ભગવાનને શરણે આન્યા છો, તેઓ જે કરશે તે જ થશે; પણ મારા મત પ્રમાણે હાલમાં તમે તદ્દન શરણાગત થઈને ઘેર રહીને વૃદ્ધ માતાની સેવા કરો અને ત્યાંની સ્કૂલમાં કામ કરો. તમારા વિવાહ ન કરવાને કારણે જો તમારાં માતાજીના મનમાં દુઃખ થાય તો બલે થાય, એ બધું માયાવશ છે, એમ જાણજો. છતાં તે માતા છે અને વૃદ્ધ છે, તમે પુત્ર છો ને તેમને ઉપયોગી છો; તેમની સેવા કરવી. તેમની પાસે રહેવું એ તમારું કર્તવ્ય છે અને ઘેર રહીને પણ ભગવાનનાં સેવાપૂજા, ભજનભક્તિ, નિત્યપાઠ-સ્વાધ્યાય વગેરે કરજો તેથી ભગવાનની દયા તમારા ઉપર અવશ્ય થશે—તેમાં કંઈ પણ શંકા લાવશો નહિ. તમે મારા અને અમારા આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ સ્વીકારજો અને વચમાં વચમાં તમારા સમાચાર આપજો. એ જ.

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

(૧૧)

રામકૃષ્ણ અદ્વૈત આશ્રમ
બુકસા, બનારસ સીટી. યુ. પી.

તારીખ ૨-૩-૧૩

પ્રિય—

તમારો પત્ર પ્રાપ્ત થતાં બધી વિગત જાણી. તમારો આ પહેલાંનો પત્ર પણ મને મળ્યો. પણ તેમાં તમે જે

લખ્યું હતું, તે મને તદ્દન ચુક્તિસંગત લાગ્યું નહોતું અને હું
સમજ્યો હતો કે તમે પ્રલાપ કરો છો. વૃદ્ધ માતાની સેવા
કરવામાં તમે નહિ રોકાઓ-તમે સંન્યાસી ધર્મો-વગેરે વગેરે
વિવિધ પ્રલાપ કાઢ્યા હતા. તેથી એ પત્રનો જવાબ આપ-
વાની મને ઇચ્છા થઈ નહોતી. જે એકમાત્ર ઉપયોગી પુત્ર
હોઈને વૃદ્ધ માતાની સેવાશુદ્ધપા નહિ કરતાં માત્ર સંન્યાસી
થવા ઇચ્છે છે, તે મારા સમજવા પ્રમાણે ભગવાનનો ભજ
થવાનો અધિકારી નથી. તમે જે સ્થિતિમાં છો, અનાયાસે
શ્રીભગવાનનાં ચરણોમાં મન-પ્રાણ દઈને ભક્તિ કરી શકો છો
અને તમારા ઉપર ભગવાનની કૃપા થશે એમ મને લાગે છે.
તેથી ધીરજ રાખીને જે અવસ્થામાં ભગવાને રાખ્યા છે,
તેજ અવસ્થામાં રહો. “જિજ્ઞાસીનાં બચ્ચાં” ની પેઠે રહેવાનો
ભક્તનો સ્વભાવ હોય છે. ભગવાન તમે તે અવસ્થામાં જડો
રાખે, કેવળ તેમને યોગાવી શકે એટલે બસ. આ જીવનના
ભાવમાં એ વિચાર રાખીને રહી શકો તો શાંતિ પામશો,
નહિ તો સંન્યાસી ધાર્મો કે બીજું જે કંઈ કરો, પરિણામે
જ્યાંતે જ પામશો. એ ભગવાનની ઇચ્છા તમને સંન્યાસીનાં
નથી દશે તો તેના બધી ચત્રાક કરી આપશો; મનમાં
જો અપર વ્યાકુળ થશો કંઈ બનશે નહિ. આનંદપૂર્વક
તે ની નેચા કરો, જેમ કાનકાજ કરો છો, તેમ કરો
જો તેમને ભગવાનનું સ્મરણમનન કરો, એનાથી જ

જો તેમને ભગવાનની ઇચ્છા હોય કે, વિચારવું જોઈ
જો તેમને ભગવાનની ઇચ્છા હોય કે, વિચારવું જોઈ
જો તેમને ભગવાનની ઇચ્છા હોય કે, વિચારવું જોઈ

(૧૨)

રામકૃષ્ણ અદ્વૈત આશ્રમ
લુકસા, બનારસ સીટી, યુ. પી.
તારીખ ૨૩-૪-૧૩

પ્રિય—

તમારો પત્ર ઘણા સમય પછી પ્રાપ્ત થતાં આનંદ થયો છે. મેં શુસ્સો કરીને તમારા ઉપર પત્ર લખ્યો નથી, એમ માનવાનું કશું જ કારણ નથી, હું તમને શુસ્સે થઈને કશું જ લખતો નથી. જે ઠીક ને ચોગ્ય લાગ્યું તેજ લખ્યું છે, તેથી તમે કશું મનમાં લાવશો નહિ. અમે હજુ પણ અહીં છીએ, ઉત્સવ સમયે આ વખતે બધા જ અહીં હતા. આજે સ્વામી બ્રહ્માનંદજી મઠમાં બાંધે છે. હું અને તુર્યાનંદ સ્વામી હમણાં અહીં જ રહીશું, પછી લાગે છે કે પાછા કનખલ જઈશું. સંસાર તમને જેટલી યાતનાઓ આપશે, તેટલું ભગવાનના ચરણકમળોનું વિશેષ સ્મરણ થશે—જેટલું ભગવાનનું સ્મરણ મનન થશે, તેટલાં તમારાં બંધન કાપી નાખીને પોતાનાં ચરણકમળોની નિકટમાં લેશે, એ અવશ્ય બાજીને. સંસારની આ બધી તકલીફો અને હેરાનગતિઓ ભગવદ્ભક્તિને ખાતર જ થાય છે. ભક્તો આ પ્રમાણે ભગવાનને માર્ગે આગળ વધે છે. થોડો વૈરાગ્ય, થોડી ભક્તિ અને થોડી શ્રદ્ધા થતાં ન થતાંમાં જેઓ સંસારનો ત્યાગ કરે છે, તેમની ભક્તિ થોડા દિવસમાં જ મુકાર્ષ બાંધે છે અને ફરીથી સંસારમાં બમણા અથવા ત્રણગણા આસક્ત થઈને તેઓ ફરી બાંધે છે અથવા દૂબકાં ખાય છે. તમે જેવા ન થતાં સંસારમાં રહીને તમારાં જે જે કતવ્યો છે, તે કરતા રહો અને ભગવાનને સર્વ પ્રકારે યત્ને બાંધો. આથી તમારાં ભક્તિ અને શ્રદ્ધા કમેકમે વિશેષ

થયો નથી એમજ બાણુ. ભગવાનના વિરહથી અશાંતિ
એજ લક્ષણે માટે ભગવાનના રાજ્યમાં આગળ વધવાના
જુ અથવા હેતુરૂપ છે. પાછળથી બાણે કોઈ ધક્કો મારે છે
તે ભાવ છે. હું ભગવાનને ચરણે તમારાં ભક્તિ-શ્રદ્ધા વધે
માટે આંતરિક પ્રાર્થના કરું છું, એમ અવશ્ય બાણુ. જો
જે સ્થળે જતાં ભગવાનની પૂજનું શું કરવું, એ બાણુવા
છો છો, પણ અહીંથી એ વિષે શું કહેવાય ? તમારા સ્વ-
નો અને બંધુઓ છે કે નહિ, તે હું બાણુતો નથી, તેથી જે
કે લાગે તે પ્રમાણે કરજો. તમારાં માતાજી પણ પૂજા
ગેરે કરી શકે.

સ્વામી પ્રેમાનંદનાં દર્શનનો લાભ ત્યાં બેઠાં જ મળ્યો
છે, એ મહાભાગ્યની વાત છે, તેઓ ખરેખર રામકૃષ્ણમય
થઈને જ રહે છે-તેમનો પ્રેમ પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યથાળી થયા
છો, એ તમારા ઉપર ભગવાનની કૃપા છે, એનો જીવતો
જાગતો પરિચય છે.

તમને મારા હાર્દિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ. એજ
તમારો શુભેચ્છક, શિવાનંદ

(૧૪)

ચીલકાપીટા હાઉસ,
આદમોરા યુ. પી.
તારીખ ૧૨-૭-૧૯૧૩

પ્રિય—

તમારો પત્ર મને અહીં મળ્યો છે. અહીં અકસ્માત્ આવ-
વાનું બન્યું છે. કંઈજ વિચાર નહોતો-બાળુજ ભગવાનની
દંડા છે. શ્રીરામકૃષ્ણ કથામૃતમાં જેમનો ઉલ્લેખ છે, તે
પદ્મનું નામ તો તમે વાંચ્યું હશે. તેઓ તેમનો એકમાત્ર
પુત્ર અત્યંત કડીન રોગમાં સપડવાથી કલકત્તાના મુવિખ્યાત
ચિકિત્સકોની સલાહ લેવા અહીં ગયા એપ્રિલ માસમાં એમને

તારે ચિંતા શી છે? આ પ્રકારનું ચિંતન હમેશાં કર્યા કરજો. જી બ્યારે મનમાં શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને પ્રેમનો સહેજ પણ બલાવ જુઓ ત્યારે ભગવાનનું ચિંતન કરવાથી આ બધા સફાવો સો ઘણા બગી બિઠશે અને આનંદ, શાંતિ અને આશાથી હૃદય બિભરાર્થ બિઠશે. હું અંતઃકરણથી આશીર્વાદ આપું છું કે ભગવાન તમારી મનોવાંછા પૂર્ણ કરે.

વરસમાં એક વાર ઉત્સવ કરવા કરતાં મને લાગે છે કે જે ચાર ભક્તો મળીને હમેશાં અથવા જે ચાર દિવસને આંતરે ભગવાન સંબંધી ચર્ચા અથવા કેાઈ પણ સફ્રંથનો પાઠ અને કંઈક ભજન કીર્તન, ક્યારેક કંઈક ભોગ ધરવો અને બધાએ મળીને પ્રસાદ લેવો. આ પ્રમાણે કરવાથી સારું છે. વળી જો ગામમાં ક્યારેક ઉત્સવ કરવાની ઇચ્છા થાય ત્યારે ભગવાનનો જન્મોત્સવ બિજવવો એ મારા મત પ્રમાણે સારી વાત છે.

હું તમારી પાસે શું માગી લઉં? હું એજ ઇચ્છું છું કે તમે ભગવાનને પૂજા બોલાવો. ભગવાનના ભાવમાં મસ્ત થઈ રહો. ઠીક, તમે મને એક સારું ધોતિયું મોકલાવી આપજો, હું પહેરીશ-કેમ હવે ખુશી થયાને? ધોતિયું પાતળું નહિ ભેડએ. અહીં ઠંડી વધારે છે-પર્વતનો પ્રદેશ છે-એટલે ખાલી જેવું ધોતેડું હશે તો સરસ.

ફરીથી મારા આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ સ્વીકારજો. એ જ તમારો મુલેચ્છક ચિવાનંદ

તા. ૪. વિશેષમાં આ પ્રદેશ ઉત્તરા ખંડમાં આવેલો છે. ધીબહરિકાશ્રમ જવા અને આવવાનો આ એકજ માર્ગ છે. ધીકે-લાસ પણ આ સ્થાને યદને જવાનું હોય છે. અદ્વીતી બહરિકાશ્રમ, કેદારનાથ અને કેલાસનાથનાં હિમાન્ધાદિત સદેહ મુંગોની હારમાળાનાં ઘણાં સુંદર દર્શન થાય છે.

તમને મારા આંતરિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ. ભગવાનની કૃપાથી, સંસારમાં તમને જરૂરી દ્રવ્ય માટે મુશ્કેલી નહિ આવે, એ અવશ્ય બાંધુજી. ભગવાનનું ખૂબ સ્મરણ, મનન, ધ્યાન, જપ, કીર્તન અને પાક કરતા રહેજો, તમને કોઈ પણ પ્રકારનો અભાવ જણાયે નહિ. હૃદયમાં ભગવદ્-પ્રેમ-ભક્તિ ભરેલાં રહેશે, તો સાંસારિક અભાવોની કશી અસર જ નહિ થાય; હૃદયમાં હમેશાં સંતોષ રહેશે અને ભક્તોની જે કંઈ ઊણપો અને અધૂરાપણું હશે, તે બધું ભગવાન જ પૂર્ણ કરી દે છે. એજ

તમારો શુભેચ્છક, શિવાનંદ

(૧૬)

ચીફકાપીટા હાઉસ, આલ્મોરા.

કુમાયુ યુ. પી.

તારીખ ૧-૧૧-૧૯૧૩

પ્રિય—

તમારા બે પત્રો એક પછી એક મળ્યા છે. તમે તમારા માતાને લઈને કાલીઘાટ, દક્ષિણેશ્વર, બેલુરમઠ અને શ્રી-માતાજીનાં શ્રીચરણોનાં દર્શન કરીને, તેમના આશીર્વાદ લઈ, પ્રેમાનંદ સ્વામીના આશીર્વાદ લઈ ઘેર પાછા ફર્યા છો, એ બધી ઘણી આનંદ થયો છે.

તમે જે બધી ભૂલો જોઈ છે, તે ખરેખર સત્ય છે, બધુંજ ઉત્તરિણી છે. આ સંસાર એ પણ એક ભ્રમભંગ જ છે—એમ બાણીને જેઓ સંસારમાં રહે છે, તેઓ ક્યારે પણ તેમાં આસક્ત થતા નથી. પરમહંસદેવે કહ્યું છે કે—હાયે તેવ દત્તાત્રીને હણસ ભાગવું જોઈયે. તેવ લગાવું એ બીજું કંઈ

જ નથી પણ આ બધું પ્રપંચ છે એવું જ્ઞાન થયું અને
કણ્ઠસ ભાંગવું એટલે સંસારનાં કામકાજ કરવાં.

મને તમે નિષ્કામભાવે આહવા છડો છો, એ કિતમ
વાત છે. મારું હૃદયસર્વસ્વ અને પરમ ધન તો ભગવાન
રામકૃષ્ણ દેવ છે. પવિત્રતા, શુદ્ધતા અને હયાના આધાર
તેઓ જ નિષ્કામભાવે છવોનો ઉદ્ધાર કરવા પૂર્ણરૂપે અવતર્યા
છે. તેઓ જ એકમાત્ર સિદ્ધસંકર છે. તમે આ આધારને
જેટલા આહરો, તે ભગવાનને જ પહોંચશે અને તેના પ્રત્યે
ના પ્રેમ પણ તેમની પાસેથી પ્રાપ્ત કરશે. તેમણે તો તમારા
જેવા ભક્તિ-પ્રેમવાળા બાળકને ચોધી ચોધીને ગંદાર કાઢ્યા
છે-તેઓએ તમને પોતાના કરી લીધેલા છે-તેમને હવે પૂર
આવે તમે ભાગ્યશાળી છો, ધીરહિષેન્ધરમાં પરમદયોદેવનાં
સીત, પાનાના દર્શન અને સ્પર્શ પામ્યા છો અને તમારી
જનનાં પણ દર્શન કરાવ્યાં છે, આત્મ સ્થાન અર્થે પૂરણમાં
નથી નથી. મેં ઘણી ઘણી યાત્રાઓ અને દેશાટન કર્યાં
પણ મેં પવિત્ર અને સુંદર પવિત્ર સ્થાનોનાં દર્શન કર્યાં છે,
પણ તમને તમા લોકાર્થાન જેવાં સુંદર, સુચોખિત પવિત્ર સ્થાનો
નથી એ મારું કેવાનું, મારું કારણ, પેટું અને
નથી મુંઝવે?

જે દેવના આનંદ પુમરો ખોલનાં નથી. નથી
જે ભગવાન છેકરીના અને શ્રીમોની ૧.૩ ને
પણ ભગવાન આપ્યા છે, પછી તમને મને
નથી, એ ભગવાન બહુજી. મારું જીવન
ભગવાન બહુજી. પરમદયોદેવ સિદ્ધિ
નથી નથી અને કેટલે ભગવાન
નથી નથી મુંઝવે મુંઝવે મુંઝવે.

હમણાં જ ધૂમટો રાજે છે, એમ નથી, તેમણે મસ્તક હલાવી-
ને તમારી પ્રાર્થનાનો ઉત્તર દીધો છે. તમે અવશ્ય મહા-
ભાગ્યશાળી છો.

તમે ખુશીઆનંદમાં છો, લાણીને ખુશી થયો છું. મારું
શરીર પણ અહીં ખરાબ નથી, પણ ઠંડી ખૂબ પડી છે.
અહીંથી નજીકમાં જ, એટલે કે લગભગ ૨૫-૩૦ માઈલ દૂર
ખરફી છવાયેલાં પર્વતશિખરોનું ઘણું જ સુંદર દૃશ્ય છે.
હાલમાં ત્યાં ખરફની વૃષ્ટિ થવાથી બધાં શિખરો વળી વિશેષ
ઉત્તમવળ બન્યાં છે. એક બે મહિના પછી અહીં ચારે બાજુ
ઊંચાં ઊંચાં શિખરો ઉપર ખરફ પડશે અને અહીં પણ કંઈક
કંઈક પડશે, ત્યારે અસહ્ય ઠંડી પડશે.

તમને મારા હાર્દિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ. અવાર-
નવાર તમારા સમાચાર લખજો. એ જ

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

(૧૭)

ચીફકાપીટા હાઉસ,
ચો. આલ્મોરા. કુમાયુ. યુ. પી.
તારીખ ૨૬-૨-૧૯૧૪

પ્રિય—

તમારા બે પત્રો મળ્યા છે. છેલ્લા પત્રમાં જે લખ્યું છે,
તે ભગવાનની ઇચ્છાને પૂરેપૂરું અનુકૂળ છે. તમારે ચિંતા
કરવાનું કંઈ જ કારણ નથી. ભગવાનનું ખૂબ લજ્જન કરો. તેઓ
તમને પૂજું કરી દેશે. ખૂબ અગ્નિ પ્રગટો, ભક્તિમાં તદ્દન
લયલીન થઈ જાઓ, તમને કંઈ પણ અભાવ રહેશે નહિ.
તમે જે જે વસ્તુઓ મારી પાસે માગી છે, તેમાંથી એકાઠ
લિવાય બાકી એકલાની આપીશ.

તા. ૭-૪-૧૯૧૪

પો. અદ્ભોરા કુમાયુ
પ્રિય—

તમારો તા. ૨૩-૩-૧૪ નો પત્ર સમયસર પહોંચ્યો હતો.

x x x x

તમે મારા જીવન સંબંધી જાણવા ઇચ્છ્યું છે, મારા જીવનમાં એવી કોઈ ખાસ ઘટનાઓ નથી કે જે લખવા જેવી હોય. પણ એક સૌથી સરસમાં સરસ વાત જે બની હતી તે શ્રીરામકૃષ્ણના શ્રીચરણોનું દર્શન અને તેમની કૃપા—તે પણ તેમના પોતાના ગુણથી જ. મારામાં એવો કોઈ ગુણ નહોતો કે જેના વડે તેમની કૃપા પામી શકું. જેઓ ઇચ્છામય, સ્વતંત્ર અને સ્વાધીન છે, તેઓની ઇચ્છા ચતાં મારા ઉપર દયા કરી છે; આ જ એક માત્ર બનાવ આ જીવનમાં બનેલો છે.

કોઈને પણ સમજાવીને ઊભા કરવાથી શું ભગવાન બનાવી શકાય કે? જે ભગવાન છે, તે તો ભગવાન જ છે; તેમને લખી-વાંચીને ઊભા કરવાના હોતા નથી. સૂર્યને ઝોળખાવવા માટે દીપકની જરૂર હોતી નથી, સૂર્ય પોતાના પ્રકાશથી જ સ્વયં-પ્રકાશિત છે. તેથી તમે કદી પણ એવો વિચાર કર્યો નહિ. ભગવાનની ઇચ્છા પ્રમાણે જોડ્યે જાઓ. ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણના આશ્રિત થયા છો, એટલે ધન્ય થઈ ગયા છો. ખીજું કંઈ વિચારવાની જરૂર નથી. ધરાઈને પ્રેમભાવથી ભગવાનનું ભજન કરો; ભગવાનનાં આ જ-મમાં જ દર્શન કરી શક્યો.

સાંમર્ચ્યું છે કે, પ્રેમાનંદ સ્વામી પૂર્વ જંગાળમાં વિવિધ સ્થાનોમાં ફરે છે અને પરમહંસદેવ સંબંધી ઘણો પ્રચાર કરે છે. જો સંગવડ હોય તો તેમનાં કોઈ સ્થળે દર્શન કરવાનો પ્રયત્ન કરજો.

તમે જે જે પ્રશ્નો પૂછ્યા છે, તેનો ઉત્તર શું આપવો તે

હું જાણતો નથી; હું શ્રીરામકૃષ્ણના ચરણોનો દાસ છું; જે
 હું જ જાણું છું, એથી બીજું સત્ય હું જાણતો નથી. હે
 દયા કરીને જ્યારે તેમનું સ્મરણ કરાવે છે, ત્યારે જ તેમ
 સ્મરણ કરું છું; જ્યારે કરાવે છે, ત્યારે પુણ્યકર્મ કરું છું.
 કરું છું, કરું છું, કોઈ કોઈની સાથે ધાર્મિક વાર્તાલાપ
 છું, એ મારું કામકાજ છે; એકમાત્ર શ્રીરામકૃષ્ણદેવની કૃપાએ
 આશરો છે. એ બાળતમા નિશ્ચિંતતા છે, આ છવનમાં મને
 બીજું કશું જ નથી અને તેમની કૃપાથી બીજું કંઈ
 આશા પામું નથી!

તમે બરાબર ધ્યાન કરીને શ્રીરામકૃષ્ણનું ભજન કરો,
 તમને અવશ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. વધારે શું જાણું! તમને
 ને સ્મરણ અને આશીર્વાદ, એ જ.

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

પા. અ. ભોગ કુમાયુ

તા. ૨૬-૪-૧૯૧૧

મ. પો. વાંચી આનંદ થયો છે. તમને

જીવેને મારા મનમાં જે મનુ છે

જે આ સ્વપ્ન પાત્ર પાત્ર મ. પો.

કૃપા પછી કૃપા છે કે તેમ

જે બને તો તેમના જે

જે તેમને એવું, તમે

જે જ આનંદ મ. પો.

જે જ આનંદ મ. પો.

જે જ આનંદ મ. પો.

જે જ આનંદ મ. પો.

જે જ આનંદ મ. પો.

૧૬ વગેરે પવિત્ર તીર્થ અને પવિત્રાત્માઓનાં દર્શન કરવાનો
 મયત્ન કરશે. હું તે વખતે ભગવાન જ્યાં રાખશે, ત્યાં જ
 રહીશ. મારે પોતાને તો કંઈ જ કતવ્ય નથી, ભગવાન જે
 પ્રમાણે કરાવશે તે જ પ્રમાણે કરીશ.

આ સ્થળ ઘણું દૂર છે, રસ્તો ઘણો વિકટ છે અને મુસા-
 ફરી બહુ ખર્ચાળ છે, તેથી તમારે અહીં આવવાનું કંઈ જ પ્રયો-
 જન નથી. કલકત્તામાં અમારાં પૂજ્ય અને પરમ વંદનીય
 માતાજી છે, શારદાનંદ સ્વામી છે અને માસ્ટર મહાશય (શ્રી
 મહેન્દ્રનાથ શુભ-રામકૃષ્ણ કયામૃતના સંગ્રાહક અને લેખક)
 વગેરે ભક્તો છે. તેમનાં દર્શન કરજો. મઠમાં પ્રેમાનંદ સ્વામી,
 સુખોદાનંદ સ્વામી અને ખીબા ભક્તો છે, તેમનાં દર્શન કરજો.
 ભગવાનનાં ચરણકમળોમાં તમારી ભક્તિ વળી વિશેષ વૃદ્ધિ
 પામશે. જ્યારે ભગવાનની ઇચ્છા હશે, ત્યારે મારી સાથે મેળાપ
 થશે. બધું ભગવાનના ઉપર છોડી દેજો. નિર્ભરતાના જેવો
 આનંદ અને શાંતિ ક્યાંયે નથી જો બાળુજો. જો ઘરમાં બેસીને
 તેઓ તેમના પ્રેમ અને ભક્તિનો અનુભવ કરાવે તો ક્યાંયે
 જવું પડશે નહિ. રબના દિવસોમાં ચોડુંક સ્થાનપરિવર્તન
 કરવું એ તો અવશ્ય બહુ સરસ છે. વળી ભગવાનના ભક્તોનાં
 દર્શનથી શારીરિક અને માનસિક બંને પ્રકારે કલ્યાણ થાય છે.

તમે મારો હાદિક પ્રેમ અને આશીર્વાદ સ્વીકારજો. મારું
 શરીર હાલમાં બહુ સાજું નથી. આ સ્થળ ઘણું શીતળ છે-
 ગરમી તો લગભગ પડતી જ નથી. બપોરે સૂર્ય તપતો હોય
 છે, છતાંયે હંમેશાં શીતળ વાયુ જ વહે છે. જળ બહુ ચમ-
 કારી અસરોવાળું છે અને દરેક પક્ષ ઘણાં મનોરમ અને
 ઉચ્ચ ભાવો બાનૂત કરનારાં છે.

તમારો શુભેચ્છક ચિવાનંદ

તેમના ઉપર કૃપા કરે છે, વચ્ચે ઉપયોગમાં આવીને તમે ધન્ય થાઓ છો. ભગવાનના ચરણોમાં તમારાં શ્રદ્ધા-ભક્તિ આ કારણે વળી વિશેષ વૃદ્ધિ પામે છે અને પામશે, તેમાં કંઈ જ શક નથી. સ્વપ્નમાં તીર્થસ્થાનો અથવા સાધુઓનાં દર્શન એ અવશ્ય ઘણાં સારાં સ્વપ્ન છે. તેમને મારા ખૂબ આશિષ કહેજો. ભગવાન એમના ઉપર કૃપા કરે, એ જ મારી હાદિક પ્રાર્થના છે. એમને મારાં સ્મરણ કહેજો.

મને હવે તમારે ખીચું કશું આપવાનું નથી, તમે માત્ર ભગવાનની ભક્તિ કરશો, એથી મને પરમઆનંદ થશે. ભગવાનની કૃપાથી મને બહુ ઓછો અભાવ રહ્યો છે અને જે કંઈ હોય છે, તે તેઓ દયા કરીને પૂર્ણ કરી દે છે. તેથી તમે કોઈ પણ પ્રકારની ચિંતા કરશો નહિ. તમે મારા હૃદયનો દનેહ અને આશીર્વાદ સ્વીકારજો. એ જ.

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

લુકસા બનારસ સ્રીમતી

તા. ૧૬-૧૨-૧૯૧૪

શ્રીમાન—

કેટલાક દિવસથી તમારો પત્ર આવેલો છે, તે વાંચી બધી વિગતથી માહિતગાર થયો છું.

તમારું અભ્યાસી જીવન, અભ્યાસ એ જ હાલમાં જીવનનું આવશ્યક કાર્ય છે. વળી પિતામાતા અને પોતાનાં સરજનો, ગુરુ, શિક્ષક વગેરેની સેવા કરવી એ પણ જરૂરનું છે. સત્સંગ જે પ્રમાણે કરો છો, તે પ્રમાણે કરજો. હાલમાં તો ભગવાન આગળ પ્રાર્થના કરવી એ જ તમારું કર્તવ્ય છે. શુદ્ધ ચારિત્ર્ય અને પ્રહાર્યનું પાલન એટલે કે સાચા પ્રયત્નો.

અત્યારથી જ 'મને કંઈ પ્રાપ્ત થયું નહિ' એવો ભાવ મનમાં લાવીને અચાંતિ સોગવવાનું કંઈ જ પ્રયોજન નથી. ભગવાન શ્રીરામકૃષ્ણદેવ જીવોના કડયાણુ માટે પૂરેપૂરા અવતરણ છે, એવી ધૃઢા દૃઢ કરજો. તેઓ પવિત્રતા, વિશ્વાસ, ધૃઢા, જ્ઞાન, ભક્તિ, પ્રેમ, ત્યાગ, હયા-એ જાણાંની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ છે. તેમનું ચિંતન કરવાથી આ જાણા ગુણો ભક્તોમાં આવે છે. એ પ્રમાણે વિચારજો. તમારા ગુરુ કોણ છે, એવી ચિંતાથી મનને વ્યવ થવા દેશો નહિ. જેમણે તમને શ્રીરામકૃષ્ણ પ્રત્યે ધૃઢા-ભક્તિ સીખવ્યાં છે, તે જ તમારા ગુરુ છે. એ, બે કે અનેક જણ પણ હોઈ શકે છે.

તમને મારા આશીર્વાદ અને સાચા હૃદયનાં સ્નેહસંસ્પન્ન નિવેદન તમારા ઉપર દૃષ્ટા કરો. શ્રીમાનને પણ મારા આશીર્વાદ અને મારા સ્નેહસંસ્પન્ન જણાવ્યો. એ જ.

તમારો ગુરુશ્રી શિવાનંદ

શ્રી: કા: પી: ટા. આશીર્વાદ

તા. ૧૬-૪-૧૯૧૪

૧૪

૧૪ માર્ચ ૧૯૧૪ અહીં આગે છે. તમને મારા

૧૪ માર્ચ ૧૯૧૪ અહીં આગે છે. તમને મારા

૧૪ માર્ચ ૧૯૧૪ અહીં આગે છે. તમને મારા

૧૪ માર્ચ ૧૯૧૪ અહીં આગે છે. તમને મારા

૧૪ માર્ચ ૧૯૧૪ અહીં આગે છે. તમને મારા

૧૪ માર્ચ ૧૯૧૪ અહીં આગે છે. તમને મારા

૧૪ માર્ચ ૧૯૧૪ અહીં આગે છે. તમને મારા

૧૪ માર્ચ ૧૯૧૪ અહીં આગે છે. તમને મારા

તમારા ઉપવાસી દિવસોની વાત સાંભળી પછું દુઃખ થયું. ભગવાન તમને આ સ્થિતિમાં બહુ વાર નહિ રાખે. પણ ભક્તો જેટલું દુઃખ વેઠે છે, તેટલા વિશેષ પ્રત્યક્ષ વેગથી ભક્તિ કરી શકે છે. અને કહે છે કે, “ભગવાન ! આપની ઇચ્છા જ પૂર્ણ થાઓ !” તમે આજસુ નથી-કામકાજ કરવા-માં જે પાછા પડેલા નથી. તેઓ બધું જ જીએ છે. આ પ્રકારની તમારી સ્થિતિ વધારે દિવસ રહેશે જ નહિ.

“મને પ્રત્યક્ષ મળવા પહેલાં જ ભગવાને તમારા ઉપર કૃપા કરેલી છે.” એનું રહસ્ય કંઈ જ નથી. તમે જ્યારે મઠમાં મને મળવા આવ્યા હતા, તે પહેલાંથી તમને ભગવાન ઉપર શ્રદ્ધા-ભક્તિ થયાં હતાં. તમે શ્રીરામકૃષ્ણ કથામૃત વાંચ્યું છે અને કોઈ કોઈ ભક્તો પાસે પરમહંસદેવ સંબંધી સાંભળીને તેમના ઉપર શ્રદ્ધા થયેલી છે, ત્યાર પછી મઠમાં આવીને મારી સાથે પ્રત્યક્ષ સમાગમમાં આવ્યા છો. એટલું જ, ખીચું કંઈ જ રહસ્ય આ વાતમાં નથી.

તમને મારાં હાર્દિક સ્નેહસ્મરણ અને આશીર્વાદ. દરેક ભક્તને પણ મારી આશિય કહેજો. તેમને કહેજો કે, હું તેમને બધાને માટે તેમનામાં શ્રદ્ધા-ભક્તિની વૃદ્ધિ થાય તે માટે ભગવાનના ચરણોમાં હૃદયપૂર્વક પ્રાર્થના કરું છું.

આ વખતે સ્વામી તુલોનંદ (હરિમહારાજ) જેમને તમે કાશી સેવાશ્રમમાં લેવા હતા, તેઓ અને હું અને સેવાશ્રમનો એક પ્રહારચારી-જે તેમની સેવામાં છે, એમ ત્રણ જણ ગઈ આઠમી એપ્રિલે અહીં આવ્યા છીએ.

ધીમાન-ની સાથે આ વખતે મઠમાં જેતણ વાર મેળાપ થયો હતો. પણા ધીરજવાળા અને સુઘ કરે એવા સ્વભાવ છે ભગવાન એમના ઉપર જ દયા કરો, એવી મા

પ્રાર્થના છે એમ તેમને જણાવજો. અવારનવાર તમારા અને
બક્તોના કુશળસમાચાર લખીને આનંદ આપજો. એ ૪.

શુભેચ્છક શિવાનંદ

ચીડકાપીટા, આહમોરા

તા. ૨૩-૫-૧૯૧૫

પ્રિય—

તમારો પત્ર વાંચી બધો વિગત લાગી છે. ભગવાનનું
સ્મરણ એ જ એક માત્ર ઉપાય છે. ચિંતન શુદ્ધ હોય પછી
કેઈ પણ લાગનો બધ નથી. ભગવાનનું સ્મરણમનન હોય
જરૂરી છે જેટલો સમય મળે તેટલો વખત ધ્યાન, જપ કરો,
જે - પરી ભગવાનની કૃપા મળે તેઓ બધો સમજક કરી રહે.

જો હું જોઈ જોઈએ. શ્રીરામકૃષ્ણ કથામૃત મારા
અવશ્ય કોઈકની પાને હોય જ, પ્રયત્ન
અરથે

માનના આવીને સ્વામી પ્રેમાનંદનાં હર્ષન
જે હું જઈ ચકો, તો પછી જારી થત.
મને કહેજો કે, મેં તમને તેમનાં હર્ષન
તમને જુદા આપ્યો અને તમારા

જે, ભગવાનના મોહન મનુષ્ય એ. એ.

જે ન હોય તે નાહીલાડું. એ. એ. એ.

જે હું એનાં કોઈ જોઈ

જે પછી જોઈ જોઈ, એ

જે પછી જોઈ જોઈ, એ

જે પછી જોઈ જોઈ, એ

જે પછી જોઈ જોઈ, એ

તમે ભગવાનનું શરણ લીધું છે, તમને કયો કર નથી. તમે ભગવાન આગળ બાળકની પેઠે બધી જ બાળતો માટે પ્રાર્થના કરજો, તેઓ અવશ્ય સાંભળશે. ભક્તિ, શ્રદ્ધા, પ્રેમ, અવિત્રતા અને તે પ્રાપ્ત કરવાની અનુકૂળ અવસ્થા માટે ખૂબ બાંધકામ કરી રહેન કરી કરીને પ્રાર્થના કરજો, તેઓ બધી જ સગવડ કરી આપશે એ અવશ્ય બાંધજો. જ્યાં હો, ત્યાં જ ભક્ત-સમાગમ થશે. અસતનો સમાગમ અવશ્ય હોડજો. દુષ્ટ અવિત્રવાળા હોકરાઓ સાથે કોઈ પણ પ્રકારનો વહેવાર ન જ રાખવો સારો છે.

તમને મારા હાર્દિક સ્નેહસ્મરણ અને આશીર્વાદ, એ જ.
તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

ચીફકાપીટા, અદમોરા
પ્રિય—

તા. ૨૭-૬-૧૯૧૫

તમારો પત્ર સમયસર મળ્યો, વાંચી બધી વિગત જાણી છે. મઠમાંથી કેટલાક સંન્યાસી અને બ્રહ્મચારીઓ આવ્યા છે, તે મેં મઠ તરફથી જાણ્યું છે. ભગવાનની કૃપાથી જો દુષ્કાળપીડિત દરિદ્રનારાયણોની કંઈ પણ સેવા ભગવાનના મિથન દ્વારા થાય, તો તે ધણી જ આનંદની વાત છે. દેશની ધણી જ ખરાબ સ્થિતિ છે. અન્ન નહિ મળવાથી લોકો મૃત્યુ પામે છે-કેટલો બધો સર્વનાશ થઈ રહ્યો છે! ભગવાન દયા કરીને આ દુઃખનું નિવારણ કરો; એ જ મારી ભગવાનને ચરણે હાર્દિક પ્રાર્થના છે. જેઓ સેવા કરવા ગયા છે, તેમના તંદુરસ્ત શરીરો દ્વારા ભગવાન ખૂબ કાર્ય કરાવો, તેમને પૈસાની મુશ્કેલી નહોતી નહિ.

તમારી દુઃખી સ્થિતિ બાંધીને વિશેષ દુઃખી થયો છું.

તમારો ભક્તના જેવો સ્વભાવ છે, તે તે જ પ્રમાણે રહેશે. ભગવાન બધું જ ઠીક કરી દેશે. ભક્તનો સ્વભાવ તૃપ્તી જે વિશેષ નમ્ર, વૃદ્ધી જે વિશેષ સહનશીલ, માન નહિ આપવા યોગ્યને પણ માન આપે, તો પછી માનપાત્રની તો વાત જ શી? x એ પ્રમાણે થતાં ભક્ત બની શકાય છે. પરમહંસદેવ કહેતા કે, ત્રણ 'સ' છે એટલે કે શ, ય અને સ એનો અર્થ છે-સહન કરો, સહન કરો, સહન કરો. વિરોધીઓ જેટલી તકલીફ આપે છે, તેટલા ભક્તો ભગવાનને વિશેષ યાદ કરે છે અને ભગવાનને જેટલા વિશેષ યોગ્ય છે, તેટલાં ધદા-ભક્તિ વિશેષ વૃદ્ધિ પામે છે અને તેટલાં જ શાંતિ અને આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે અને ભક્તોનાં એ શાંતિ અને આનંદ જોઈને વિરોધીઓનાં મન પણ ભગવાનના ચરણો તરફ વળે છે અને વિરોધ રહેતો નથી, અડચણો ને વિદ્વો આવ્યા વિના મનુષ્ય આગળ વધી શકતો નથી, તેથી મોટા માણસોએ, મહાત્માઓએ અને સૌએ અડચણો અને વિદ્વોને ઘણાં જ કસ્યાણુકારી બંધુ તરીકે ગણ્યાં છે. વિશેષ શું લખવું? પત્ર ઘણા લાંબા થયો છે. તમને કશો હર નથી.

ધીમાન-ને પત્ર લખ્યો છે. તમને એક વસ્તુ હું મોકલી આપું છું-તમારી પાસે પહેલાંઓઢવાનું વસ્ત્ર નથી, તેથી ઘણું દુઃખ થયું છે-મારી પાસે એક ધોતિયું વિશેષ છે. તમને મારાં આંતરિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ. જેઓ મડમાંથી આવ્યા છે, તે બધાને મારા આશીર્વાદ કહેએ અને તમે બધા તેમને ખૂબ મદદ કરએ. જો કે આ વાત લખવાની મારે જરૂર નથી જ. એ જ. —તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

ॐ જ્ઞાત્વપિ સુનીચેન તગોરિય મ
અમાનિના માનદેન કીર્તે સુદા

ત્રીજો ઉત્તર:-નવા નામનું કંઈ પ્રયોજન નથી. એથી શ્રદ્ધા, ભક્તિ, પ્રેમ, કથામાં અગવડ આવતી નથી. હાલ જેમ છે, તે જ બરાબર છે.

ઘણા આનંદની વાત છે કે, એ પ્રદેશમાં ભગવાનના ભક્તોની સંખ્યા વધતી જાય છે. ઘણી જ વધે. યુગાવતાર આ પ્રમાણે જ તેમનો મહિમા ફેલાવે છે. ભક્તોના પ્રાણપ્રાણમાં પ્રેમ, અફ-ભુત સહાનુભૂતિ, એ બધું એ ભગવાનની યોગમાયાના બળ-થી જ થાય છે, એ ઘણું જ સુંદર છે !

શ્રીમાતાજીની મૂર્તિ પ્રાપ્ત કરીને પૂજા કરો છો, એ સાંભળી મને ખાસ વિશેષ આનંદ થયો છે. તમારું જીવન ધન્ય થઈ રહ્યું છે. લાયબેરીનો ઉત્કર્ષ થાય છે, એ ઘણા જ આનંદની અને આશ્ચર્ય વાત છે. તેનું ખાસ પ્રયોજન છે.

મારા એ પ્રદેશમાં આવવા સંબંધી હું કશું જ જાણતો નથી. ભગવાનની ઇચ્છા પ્રમાણે થયે.

તમને મારા તરફથી શ્રીવિજયાના આંતરિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ. અવારનવાર બજારઅંતર લખતા રહી આનંદ આપતા રહેજો, એ જ.

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

તા. ૬. માર્ચ શરીર એકંદરે સારું છે. શરીર છે એટલે સારુંનરમું ચાલ્યા જ કરવાનું. ભગવાનનું સ્મરણ જેટલો સમય કરી શકાય તેટલું સારું છે, નહિ તો બધું જ બરાબર છે.

શ્રીરામકૃષ્ણ અદ્વૈત આશ્રમ, લુકસા, બનારસ શહેર પ્રિય—

તા. ૨૮-૧૧-૧૯૧૫

તમારો પત્ર સમયસર મળ્યો હતો. પણ હું અહીં આવવાની તૈયારીમાં શકાયેલો હતો. શ્રીસ્વામાપૂજ સમયે અહીં

આવ્યો છું અને ત્યારનું શરીર સારું નથી. આ બધાં કારણો-
થી તમારા પત્રનો ઉત્તર આપી શક્યો નથી. તમે ભગવાનની
કૃપાથી તેમનું શરણ લીધું છે. તમે ઇચ્છા હોય તે પ્રમાણે
ભગવાનનું સ્મરણ કરજો. ગમે તે ભાવે તેમને પોકારો. તેમની
પાસે બાળકની જેમ પ્રાર્થના કરો. ભક્તિ, ઘડા, પ્રેમ, પવિ-
ત્રતા બધું જ તેમના ઈશ્વરજોશમાં પ્રાર્થના કરવાથી પ્રાપ્ત થયે.
ભગવાન શરીર પારણ કરે છે, તે માત્ર જીવને ભક્તિ, વિધાય
અને જ્ઞાન આપવા માટે. તેઓ યુગાવતાર છે, એવી ઘડા
ઉદયમા પાંચ કરીને ભગવાનને ઘડા-ભક્તિને માટે પ્રાર્થના
કરવે તો ઉદયમા શાંતિ અને આશાની અમરવેદ પ્રાપ્ત થયે. મારી
આ વાતને પાંચ પૂર્વક યાદ રાખજો-કું તેમનો સ્વરણ પ્રિય હોય
જો તેમની જ ઇચ્છાથી તમને આ પ્રમાણે ઉપદેશ
આપ્યો હોય. ઘડા નાખજો. ભગવાનનું સ્મરણમનન
જો તેમને નહીં, એ બધી પ્રાત્નરૂપ પાતો છે. ભગવાને
કેવળ પદ્મ ભક્તને કેવળ પદ્મ રીતે ભક્તિથી આજ્ઞા નાખશે
અને તેમને ભગવાન ઈશ્વરજોશમાંથી પવિત્ર કરવા પ્રજ્ઞામાન
કરશે. ભગવાન શરણ લીધા પછી મુજબ વિશે
સ્મરણ કરવું જોઈએ. ભગવાનને સ્મરણ કરવાથી
ભગવાનને પ્રેમ લીધું જોઈએ.
કેવળ ભક્તિ
ભગવાનને પ્રેમ લીધું જોઈએ
ભગવાનને પ્રેમ લીધું જોઈએ
ભગવાનને પ્રેમ લીધું જોઈએ

શ્રીરામકૃષ્ણ અદ્વૈત આશ્રમ લુકસા, બનારસ શહેર
પ્રિય—

તમારો પત્ર મળતાં ખૂબ જ આનંદ થયો છે. ભગવાને તમારા ઉપર કૃપા કરેલી છે. ભગવાનને સ્વપ્નમાં લેવાથી પણ પરમ કલ્યાણ થાય છે, એમાં શંકા નથી. તમારું ઘણું ઘણું કલ્યાણ થશે, એમ અવશ્ય લાગુલે. તમારા મોટાભાઈ પણ ભક્તિમાન છે, તેમનું પણ પરમ કલ્યાણ થશે. અહો! તેમના ચારખાંચ વર્ષના છોકરાની વાત સાંભળીને ભગવાનનો મહિમા ઠેકઠેકે ઠેકઠે સ્વરૂપે પ્રગટે છે, તે વિચારીને હૃદય આનંદથી ઊભરાઈ જાય છે અને માત્ર જય પ્રભુ! ધન્ય પ્રભુ! એવો જ ભાવ મનમાં જાગે છે. અહો! એ છોકરો દીર્ઘાયુષી થાઓ અને તેનામાં વિદ્યા, ભક્તિ, ધૃત્તા, પ્રેમ, દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતાં રહો. ભગવાનની ઇચ્છા હશે, તો અમારો કોઈ દિવસ મેળાપ થશે. ભગવાન તમારા ઉપર અત્યંત કૃપા કરે, એવી તેમના શ્રીચરણોમાં મારી અંતઃકરણપૂર્વક પ્રાર્થના છે.

તમારા માસ્તર મહાશયની વાત સાંભળીને વિશેષ આશા અને આનંદ જીપજે છે. ભગવાન તેમના ઉપર વળી વિશેષ કૃપા કરે. તેઓ સારી ઠાટીના ભક્ત લાગે છે. છોકરાઓ પણ એવા જ નીવડશે. તેમનામાં તો ધૃત્તા-ભક્તિ હંમણાંથી જાગશે. બાળકહૃદયમાં જ ભગવાન સહેજે જાગી જાય છે. બાળકનું હૃદય શુદ્ધ, સરળ અને વિષયયુક્તિ વિનાનું હોય છે. ભગવાન બાળક ઉપર વિશેષ કૃપા કરતા અને હાલ પણ કરે છે. તમે ધન્ય થઈ ગયા હો, પછી ભય શાનો? મારા આંતરિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ. તમારા મોટાભાઈ અને તેમનાં બાળકોને પણ સ્નેહસ્મરણ અને આશીર્વાદ કહેએ. એ જ.

તમારો મુલેચક શિવાનંદ

મહં. પોસ્ટ બેંગુર

તા. ૨૩-૬-૧૯૧૬

પ્રિય—

તમારો પત્ર મળતાં બધા સમાચાર બાવ્યા છે. મારું શરીર સારું નહોતું, તેથી જવળ આપી શક્યો નથી, હજી પણ શરીર બહુ સારું નથી.

તમે માતાજીને ઘેર જઈને તેમના હાથે કસીને તેમની પૂજા પામી આજ્યા છે અને થીકામારપુકુર મડતાં હાથે કસી છે, એ સાંભળી ઘણો આનંદ થયો. આ સમયમાં પણ એ બધાં સ્થાને મહાતીથ છે. સાક્ષાત્ દેવતા અને વૈકુંઠ પામ છે. રિડર પંચમહાનદેવને ઘણા વધારા રૂના-ભગવાનનાં બધાં અને કપડાંની તાજાં આજ્યા છે, એ ઘણી ઉત્સાહ વાત છે. તમે જાણો છો, તમને મારાં હાર્દિક આશીર્વાદ અને સંસ્કાર છે.

તમારો મુતેશ્વર શિવાનંદ

મહં. પોસ્ટ બેંગુર

તા. ૧૬-૮-૧૯૧૬

૧૫

તમારો પત્ર મળ્યા બાદ બધા સમાચાર બાવ્યા છે. મારું શરીર સારું નહોતું, તેથી જવળ આપી શક્યો નથી, હજી પણ શરીર બહુ સારું નથી.

તમે માતાજીને ઘેર જઈને તેમના હાથે કસીને તેમની પૂજા પામી આજ્યા છે અને થીકામારપુકુર મડતાં હાથે કસી છે, એ સાંભળી ઘણો આનંદ થયો. આ સમયમાં મહાતીથ છે. સાક્ષાત્ દેવતા અને વૈકુંઠ પામ છે. રિડર પંચમહાનદેવને ઘણા વધારા રૂના-ભગવાનનાં બધાં અને કપડાંની તાજાં આજ્યા છે, એ ઘણી ઉત્સાહ વાત છે. તમે જાણો છો, તમને મારાં હાર્દિક આશીર્વાદ અને સંસ્કાર છે.

શ્રિત દાસ હીએ. અમારા ઉપર તમને શ્રદ્ધા થઇ છે, તો ભગવાને તમારા ઉપર અવશ્ય કૃપા કરી છે, એમ બાતુજો. તમને મારા હાર્દિક આશીર્વાદ. હાલ એજ

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

તા. ૬. હાલમાં તમારું વિદ્યાર્થીજીવન છે. અવિશેષ ધ્યાન રાખજો, ભણજો અને ગુરુજનોમાં શ્રદ્ધાભક્તિ રાખજો. દીન, દુઃખી ને દરિદ્ર ઉપર દયાભાવ રાખજો.

મઠ, પોસ્ટ બેલુર
પ્રિય—

તા. ૧૪-૬-૧૯૧૬

તમારો પત્ર મળ્યો છે. ભગવાનને પકડી રાખજો. પછી બધું થઇ રહેશે. હૃદય અનંત પ્રકાશમય બની રહેશે. અવતારની શક્તિ અનંત છે, દેવતાની સાન્ત છે, એટલો ભેમાં ફેર છે. ભગવાનને બરાબર પકડી રાખજો. માયાની લાગમાં ફસાશે નહિ. તેમને પકડી રાખજો, તો કશો ભય રહેશે નહિ. ભગવાનને પ્રાર્થના કરજો કે, હે ભગવાન ! તમે મને પકડી રાખજો. હું તમને પકડી રાખીશ તો કદાચ પડી પશુ ભઉં, પરંતુ તમે મને પકડી રાખજો તો પછી બીજો કશો ભય નથી. ખૂબ પ્રાર્થનાપરાયણ થજો. એમ થતાં ખોટા વિચારો કે કુબુદ્ધિ મનમાં લાગત થવા છતાં યે રહેવાતું સ્થળ પામશે નહિ-હંમેશાં સ્મરણ-મનન કરજો. મારા આશીર્વાદ સ્વીકારજો. એજ

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

મઠ,
પ્રિય—

તા. ૨૧-૧૦-૧૯૧૬

તમારો પત્ર હમણાં જ મળ્યો. તમે ત્યાં નિર્વિઘ્ન-શુભ રૂપ પહેાંચ્યા હો, બધીને ખુશી થયો છું. તાવ આવ્યો હતો.

થોડા સમયમાં આરામ થશે. કશી ચિંતા નથી. વૈદનાથ ઘણું જ આરોગ્યપ્રદ સ્થાન છે.

તમે ભગવાનની ઇચ્છા પ્રમાણે જે રીતે જીવન ગાળો છો, તે જ તમારે માટે બરાબર ઉપયોગી છે, એમ મને લાગે છે. માતાની સેવા, શ્રીપરમકંસદેવની અને શ્રીમાતાજીની સેવા વગેરે, વગેરે, જેનામાં તમારું મન આકર્ષાય છે, તે અતિ ઉત્તમ છે. તમારે એ બધાનો ત્યાગ કરવાની જરૂર નથી. તમારું એથી જ પરમકલ્યાણ થશે.

તમે ઠોઠ ઠોઠ યુવકો સંબંધી જે મત જણાવ્યો છે, તે ભૂલભરેલો છે. તમે થોડા સમયમાં મનુષ્ય-સ્વભાવ સમજવા ઇચ્છો છો, એ તમારું અત્યંત વાચકાપણું અને અદ્યતુદિત્વ પ્રદર્શન કરાવે છે. ગમે તેમ, તોય તમે હજી બાળક છો, પાછળથી કમે-કમે બધું સમજી શકશો. મનુષ્ય-પ્રકૃતિ સમજવી ઘણી કઠણ છે. એ જાણો.....

તમને મારા હાદિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ.

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીવારાણસી

તા. ૧૭-૧-૧૯૧૭

પ્રિય—

તમારો પત્ર પ્રાપ્ત થતાં બધી વિગત જાણી છે. જતાં પહેલાં શ્રીદક્ષિણેશ્વરનાં દર્શન, શ્રીમાતાજીના પ્રસાદનું લોજન વગેરે કરતા ગયા છો, તે ઘણી ઉત્તમ વાત છે. આ બધું અનેકના નસીબમાં હોતું નથી. તમે અવશ્ય જાન્યશાળી છો, તેમ: સંદેહ જ નથી. હું તમને પહેલાં જે જાવથી જોતો હતો, તે જ જાવથી દાઢ પજુ જોડું છું, કંઈ ફેરફાર થયો નથી. મનનો જાત કોઈ કોઈ વાર એ જાતનો ઘર્ષ જાય છે, પછી

ભગવાનની કૃપાથી બદલાઈ જાય છે. તેથી ઈશી ચિંતા કરશે નહિ.

. બ-નો શ્રીપરમહંસદેવ સંબંધી જે ભાવ છે, તે બંધે રહ્યો. તમારે એ બાબતમાં ચિંતા કરવાનું પ્રયોજન નથી. ભગવાન તેમને જેવી બુદ્ધિ આપશે, તે પ્રમાણે જ તેઓ સમજશે-તમે તમારો ભાવ રાખીને ચાલજો. તેઓ ધણા સારા માણસ છે, ધણા સદ્ગુણસંપન્ન છે. આ જાતના માણસો સમાજમાં બહુ ઓછા જોવામાં આવે છે.

તમને મારાં હાદિંક સ્નેહસ્મરણ અને આશીર્વાદ. ભગવાનનું વિશેષ સ્મરણ, મનન, જપ, ધ્યાન, ગુણગાન કરજો; તમે જોશો કે એથી કેટલો બધો આનંદ આવે છે. વળી કેટલાંક ઈશન પણ થશે. એ જ. તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

બેલુર મઠ
શ્રીમાન—

તા. ૧-૭-૧૭

તમારો પત્ર મળ્યો વાંચી બધી વિગત જાણી છે. તમે ભગવાનનું નામસ્મરણ કરવાનું કોઈ કોઈને કહ્યું છે, તે ઉત્તમ વાત છે, હજી પણ કોઈ સત્સંગી, શ્રદ્ધાળુ, પવિત્ર અને પ્રેમી માણસો સાથે તમારે મેળાપ થાય અને તમને ઇચ્છા થાય તો તેમને કહેજો, તેમાં કંઈ જ તુકસાન નથી. પરિણામ સંબંધી કંઈ પણ ચિંતા કરવાનું તમારે પ્રયોજન નથી, એ બધું જનવાન જોશે. શ્રીમાન સંબંધમાં પણ એજ વાત છે. પણ મને યાદ છે કે તેઓ પરમહંસદેવને ઓડી શકશે નહિ, જનવાનની ઇચ્છાથી બંધે એમ જ થવા દો.

ગાયત્રી વાત લખી છે તેના જવાબ આ પ્રમાણે:-બવિ-પ્રમાં આ પ્રમાણે ગુસ્સો કરીને કોઈ પણ જીવને મારશે!

યોગી છે, તેમનું જીવન અને તેમનો માર્ગ અને તમારું જીવન તથા તમારો સાધન માર્ગ તદ્દન જુદાં છે. તમે ભગવાનની કૃપાથી પરમહંસદેવના ભક્ત છો, નિર્જંરતા-અનન્યાશ્રય એ જ તમારો મુખ્ય ધર્મ છે. હંમેશાં સ્મરણ, મનન અને સમય મળતાં ભગવાનનું ધ્યાન, જપ, પ્રાર્થના, ગાન, એ બધું તમારું કર્તવ્ય છે, સમય આવતાં તેઓ તમને પૂછું ભક્ત અને પૂછું જ્ઞાની બનાવી દેશે. હમણાં સંસારમાં તમારું કંઈક કર્તવ્ય છે, માતૃસેવા, દેવું ચતાવવું, ત્યારપછી ત્યાં ભગવાનનો આશ્રમ વગેરે બનાવવું. કે જ્યાં ઘણા ભક્તોનો સમાગમ થાય અને ભગવાનના મહોત્સવ પ્રસંગે પૂજા-કીર્તનાદિ થશે અને અનેક લોકોનું કલ્યાણ થશે, તમે આકુળવ્યાકુળ થશો નહિ-તમારું સર્વ કંઈ પ્રભુષ્ટચ્છાએ બની રહેશે.

જીવન્મુક્ત અને દેહ પડતાં બ્રહ્મસ્થ થવું એ જાણે ઘર અને આંગણા જેવી વાત છે. એક પગ અંદર ને એક પગ બહાર; જે અવસ્થામાં અંદર પણ દેખાય છે અને બહાર પણ દેખાય છે, તે જ જીવન્મુક્ત અવસ્થા છે. વળી એકઠમ ઘરની અંદર દાખલ થઈ શકાય છે, દેહાન્ત થયા પછી તદ્દન બ્રહ્મ હીન થઈ જવું, બહારનું બીજું કંઈ જ જ્ઞાન રહેતું નથી સમજ્યા?

મારા હાર્દિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ સ્વીકારજો. ભગવાન તમારું કલ્યાણ કરશે, એ અવસ્થા લાજીજો. એ જ તમારો ગુરુચ્છક શિવાનંદ

મક, પોસ્ટ બેગુર

તા. ૧૬-૧-૧૯૧૮

પ્રિય—

તમારો પત્ર મળતાં બધું લખ્યું છે અને ખૂબ આનંદ થયો છે. ભગવાન તમને ઝડપ, બક્ષિ અને પ્રેમ આપીને તે અવળ-નિશ્ચય દઢ હિમાલય જેવાં દંડ કરી દો-કે જેથી તમારું

નહિ. જે કંઈ કયું છે, તેને માટે ભગવાન આગળ ક્ષમા માગજો, એટલે તમારું એ પાપ રહેશે નહિ.

મારું શ્રીપુરી જવાનું કંઈ નક્કી નથી. જાણુરામ મહારાજ પૂર્વે અંગાળમાથી પાછા ફર્યા છે, ત્યારના માંદા છે-હમણું ખૂબ ખરાબ દશામાં છે-એટલે સુધી કે જીવવાની પણ આશા નથી. કલકત્તામાં શ્રીજલ્લરામ બસુને ઘેર છે. અમે બધા તેમને માટે ચિંતાતુર છીએ. ભગવાન દયા કરીને જો ભક્તની રક્ષા કરે, તો જ અમે તેમ છ. આશા છે કે ભગવાન દયા કરીને તેમનું જીવન બચાવશે. ભક્ત જગતમાં નહિ હોય તો ભગવાનનું જીવ-ઉદ્ધારનું કાર્ય બીજું કોણ કરશે? તેઓ પોતે માનવ શરીર ધારણ કરીને ભક્તોને વેશે ભક્તો સાથે જીવેના ઉદ્ધાર માટે આવ્યા છે, તેથી ભક્તોને જગતમાં નહિ રાખે તો જગતને બચવાનો ઉપાય શો છે? અવશ્ય તેમને ભગવાન બચાવશે.

ગી છે, તેમનું જીવન અને તેમનો માર્ગ અને તમારું જીવન
તથા તમારો સાધન માર્ગ તદ્દન જુદાં છે. તમે ભગવાનની કૃપા-
થી પરમહંસદેવના ભક્ત છો, નિર્ભરતા-અનન્યાશ્રય એ જ
તમારો મુખ્ય ધર્મ છે. હંમેશાં સ્મરણ, મનન અને સમય
મળતાં ભગવાનનું ધ્યાન, જપ, પ્રાર્થના, ગાન, એ બધું તમારું
કર્તવ્ય છે, સમય આવતાં તેઓ તમને પૂર્ણ ભક્ત અને પૂર્ણ
જ્ઞાની બનાવી દેશે. હંમેશાં સંસારમાં તમારું કંઈક કર્તવ્ય
છે, માતૃસેવા, દેવું પતાવડું, ત્યારપછી ત્યાં ભગવાનનો આશ્રમ
વગેરે બનાવડું. કે જ્યાં ઘણા ભક્તોનો સમાગમ થાય અને
ભગવાનના મહોત્સવ પ્રસંગે પૂજા-કીર્તનાદિ થશે અને અનેક
લોકોનું કલ્યાણ થશે, તમે આકુળવ્યાકુળ થશો તહિ-તમારું
સર્વ કંઈ પ્રભુધંધાએ બની રહેશે.

જીવન્મુક્ત અને દેહ પડતાં પ્રણસ્ય થવું એ જાણે ધર
અને આંગણા જેવી વાત છે. એક પગ અંદર ને એક પગ
બહાર; જે અવસ્થામાં અંદર પણ દેખાય છે અને બહાર પણ
દેખાય છે, તે જ જીવન્મુક્ત અવસ્થા છે. વળી એકદમ ધરની
અંદર દાખલ થઈ ચકાય છે, દેહાન્ત થયા પછી તદ્દન પ્રણ-
લીન થઈ જવું, બહારનું બીજું કંઈ જ જ્ઞાન રહેતું નથી સમજ્યા?
મારા હાદિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ સ્વીકારજો.
ભગવાન તમારું કલ્યાણ કરશે, એ અવસ્થા બાણજો. એ જ.
તમારો ગુરુદેવક શિવાનંદ

અને અનેક લોકોનું કલ્યાણ થાય, એ જ મારી આંતરિક પ્રાર્થના છે. તમારા ગામથી છ માઈલ દૂર કેટલાક સ્કૂલના છોકરાઓ જાતે ઇંટો પાકીને ભગવાનનું મંદિર બનાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે, એ સાંભળીને જે આનંદ થયો છે, તે બોલી શકાતો નથી. ધન્ય છે ભગવાનના મહિમાનો! તેઓ કયે સ્થળે, કયે વખતે, કયા ભક્ત મારફતે કેવા પ્રકારની લીલા કરે છે અથવા કરાવે છે, અથવા કરશે, તે સામાન્ય જીવો શું સમજી શકે? ભગવાનનો મહિમા અપાર છે. ઇશ્વરાવતારનું કાર્ય કેાણુ સમજી શકશે? જેમ ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયની વ્યવસ્થા જીવોને માટે અગમ્ય છે અને પાર પામી શકાય તેવી નથી, તે જ પ્રમાણે ભગવાનના સર્વગુણના ઐશ્વર્યની વ્યવસ્થા પણ અગમ્ય અને પાર ન પામી શકાય તેવી છે. હાલમા તેમજ ભવિષ્યમાં કેટલો પ્રકાશ થશે, તે કેાણુ જાણે છે? ભારતવર્ષની તો વાત જ નથી. ભારત સિવાયના બીજા દેશોમાં પણ આ યુદ્ધ-મહાવિપ્લવ શાંત થયા પછી જશે કે, શ્રી-મહાશ્વના મહાન ઉદાર પવિત્ર ધર્મનો કેટલો બધો અઠ્યુત્તર થયો છે વિશેષ શુ કહેવું-કથવું? યુગારતારનો યુગધર્મ ના મીને જ દેશાય છે.

ખાનગી મહાગજ ભગજગ આઠ મહિનાથી અને હરિ નામ જ વગજગ ચાર માસથી પીડાય છે. જાને પધારીવશ છે ન મનનો આનંદ અથવા ઉત્સાહ અથવા ધંદા, બદ્ધિ, પ્રભુ કે ન જે સહેજ પણ ઓછાં થયાં નથી, બડકે વધ્યાં છે.

જાને ના હાલિક આશીર્વાદ અને સનેદસ્મરણ. એજ, તમારો શુભેચ્છક સિવાનંદ

રામકૃષ્ણ મઠ, પો. બેલુર

પ્રિય—

તમારો રીપ્લાય પોસ્ટકાર્ડ મળ્યો.....ભગવાનની કૃપાથી તમે જે મંત્ર પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે જપ કરો છો અને તેથી આનંદ પામે છો, તે તમારે માટે ઘણા સદ્ભાગ્યની વાત છે. ભગવાનની લીલાથી તમારો વિશ્વાસ વળી વિશેષ દૃઢ થયો છે, એ તમારું મહા સદ્ભાગ્ય છે. તમે અવશ્ય તેના જ જપ કરજો.....

ભગવાન તો દીન-હરિદ્રના નારાયણ છે-તેઓ હૃદયનાં પ્રેમ-સંક્રાંતિથી જ સંતુષ્ટ છે. પ્રેમપૂર્વક પુષ્પાંજલિ દેવાથી તેઓ સંતુષ્ટ થાય છે-પ્રેમપૂર્વક પતાસાં, દૂધ વગેરેનો ભોગ ધરવાથી તેઓને સંતોષ થાય છે. તેઓ હૃદયનો સ્વીકાર કરે છે. પ્રેમ-પૂર્વક તમે તેમને પશુકુટીમાં રાખો, તો પણ તેઓ સંતોષ પામે છે-તેઓ માત્ર હૃદયનો પ્રેમ માગે છે.

તમને મારા હાર્દિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ. હ-ને કહેજો કે ભગવાન તેમની મનોવાંછના પૂર્ણ કરશે, કોઈ પ્રકારની ચિંતા નથી. જેમણે જીવતા ભગતા ભગવાનનું સ્મરણ લીધું છે, તેમને ખીજો કશો ભય નથી, હું અવશ્ય કહું છું મારા હાર્દિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ તેમને જણાવજો. એ જ તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

રામકૃષ્ણ મઠ, બેલુર

૨૮, ફાગણ ૧૩૨૬

મા—

આપના આશીર્વાદથી ભગવાનનો જ-મોત્સવ પ્રત્યેક ની પેઠે સારી રીતે યાદ ગયો છે. લોકોની સંખ્યા કોઈ કહે છે કે, બીજાં વર્ષે કરતાં વધારે હતી. શ્રીકાલીકી શ્રીહરિનામ સંકીર્તન, દરેક વર્ષની પેઠે યયું હતું. હ

સંકીર્તનની મંડળીઓ બીજાં વર્ષો કરતાં આ વર્ષે ઘણી વધારે આવી હતી. સૌએ સાથે બેસીને પ્રસાદ લીધો હતો. આ રીતે ૧૫-૧૬ હજાર લાકડો આવ્યા હતા. યુવકોએ ખૂબ પરિશ્રમ-પૂર્વક બધો બદોમસ્ત આપના આશીર્વાદથી સરસ રીતે કર્યો હતો.

બીજી એક બખર તમને કોઇએ જણાવી છે કે નહિ તે બતાવતો નથી. ઉત્સવને આગલે દિવસે એટલે કે શુક્રવારે લગ-ભગ સાડાઆઠ વાગ્યા પછી ગવર્નર સાહેબનું મઠ ભેવા આવ્યા હતા. શરદ્ મહારાજે અને ગે સાથે ફરીને તેમને મઠનાં બધાં સ્થાનોના દર્શન કરાવ્યાં હતાં. ગવર્નર સાહેબે પરમહંસદેવ નામધી ઘણી વાતો પૂછી હતી. લગભગ દોઢ કલાક રહ્યા હતા અને બધાં વખત ધાર્મિક વાર્તાલાપજ કરતા હતા.

આપના કુશળ સમાચાર અને રાધુને કેમ છે, તે લખવાની કોઇને આજ્ઞા કર્યો. મઠમાં બધા આપની કૃપાથી કુશળ છે. આપના આશીર્વાદ હંમેશા ઇચ્છીએ છીએ.

મારા અને મના પ્રહસચારીઓના આપના શ્રીચરણોમાં સાદાન દરબન પ્રણામ સ્વીકારજો. એ વ.

તમાને સ્નેહાકિત તારક (શિવાનંદ)

શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ, એલુડ

તા. ૩૦-૧-૨૦

નામાન—

તમારો વિનવ બહુ છે તને અને તમારો વિનવ બહુ છે તને અને તમારો વિનવ બહુ છે તને

તમારો વિનવ બહુ છે તને અને તમારો વિનવ બહુ છે તને તમારો વિનવ બહુ છે તને

તમારો વિનવ બહુ છે તને

અર્પણ કરીને નિષ્કામ ભાવે ભગવાનનું સ્મરણમનન કરે છે. નિયમિત ચિકિત્સા-સારવાર અને પચ્યાદિતું સેવન કરવું ખાસ જરૂરનું છે. કારણ કે બધું વિજ્ઞાનગ્રામ્ય એ ભગવાનની જ જુદી જુદી વિદ્યા છે.

શ્રીમાતાજીએ તમને જપ અને ધ્યાન સંબંધી જે કહેલું છે, તે પ્રમાણે કરજો. જપની સાથે સાથે ધ્યાન ખૂબ ફાવશે, ખૂબ સરસ છે. કોઈ મૂર્તિનું હૃદયમાં ચિંતન કરવું એ એક કારણું ધ્યાન છે, પણ તે મનમાં ચેતન્યમૂર્તિરૂપે રહેવી ઇચ્છે, જડ નહિ. ભગવાન જાણે તમને જુએ છે, તમારા પર દયા કરે છે, સ્નેહપ્રેમ ભરી આંખો વડે જુએ છે, આ પ્રમાણે વિચાર કરવાથી તમારું હૃદય આનંદ, આશા અને પ્રેમથી ભરેલું બને છે અને જીવન ધન્ય થઈ જાય. ભગવાનની કોઈ ચેતન્યમૂર્તિના ધ્યાન સમયે તેમના ગુણચિંતન સાથે સાથે સ્મરણ રાખવું અને એક પ્રકારનો ચિંતનપ્રવાહ એ મૂર્તિ સંબંધી મનમાં રાખવો, એ બંને એક પ્રકારનું ધ્યાન છે. ગુણનું ચિંતન કરવું તે પણ ધ્યાન છે. આથી મન ધ્યાન વખતે બીજા વિચારો કરી શકશે નહિ. પ્રેમપૂર્વક ભગવાનના ગુણોનું ચિંતન કરતાં કરતાં ભક્ત બીજું કોઈ ચિંતન અથવા વિચાર કરી શકે જ નહિ. જો કદાચ આવી ભલે તો તે તેને તુરંત સમજીને ભગાડી દે છે.

પણ દિવસથી રોગનું દુઃખ ભોગવ્યા કરો છો, એ જાણી મને પણ દુઃખ યાય છે. ભગવાનને પ્રાર્થના કરું છું કે તમે તરત રોગમુક્ત થઈને ઓદિસનું કામકાજ કરો અને ભગવાનના ભજન અને સાધનાદ્વારા જીવનને ધન્ય કરો.....

તમને મારા હાર્દિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ. માતાજી તમારા ઉપર દૃષ્ટા કરો. એ જ.—તમારો ગુરુદેવ શ્રીવાન

શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ, બેલુર

તા. ૨૦-૫-૧૯૨૦

શ્રીમાન—

તમારો પત્ર મળ્યો. શ્રીમાતાજીને જો જ પ્રમાણે છે. ભગવાન જાણે કે શું થશે—ભગવાનની અગમ્ય લીલા સમજવાની કોઈનામાં એ શક્તિ નથી. આપણને પૂર્ણ શ્રદ્ધા, ભક્તિ, જ્ઞાન, પ્રેમ અને સેવાપરાયણતા કૃપા કરીને આપો, જે જ અમારી પ્રાર્થના છે.

તમે જે જાણવા ઇચ્છ્યું છે, તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે:—ગમે તે ભાવે જપ અથવા જપ અને ધ્યાન સાથે કરીને તેમના ગુણોનું ચિંતન (તે પણ એક પ્રકારનું ધ્યાન) જે રૂપે થાય તેમાં મનને રાખી ચકાય તો ઉત્તમ છે. સમયને માટે ખડું ચિંતા કરશો નહિ. ભગવાનની કૃપા એજ મૂળ વસ્તુ છે. તેમની કૃપાથી જ મુક્ત થશો. સાધના કરીને કોઈ તેમને પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી. તેમની કૃપાથી જ તેમને પ્રાપ્ત કરે છે. તેઓ સ્વતંત્ર છે, પરતંત્ર નથી. તેઓ સાધનાને અધીન નથી, છતાં દયા કરીને કોઈને સાધના કરાવે, તો તે કરી શકે છે. તમે ચિંતા કરશો નહિ. માતાજીએ કૃપા કરીને તમને “નામ” જપ ક-વાનું કહ્યું છે, તો પછી કશું કરવાનું નથી. તમે બને તેટલી નામ જપ કરો, વધારે જેવતાણ કરશો નહિ. તમારું દુઃખ પૂરું થશે—ભગવાન કૃપા કરે છે અને કરશે. મારી પ્રાર્થના છે કે તમને માતાને આરોગ્ય પ્રાપ્ત થાઓ. તમે ખરેખર નિર્ભય થાઓ. —શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ બેલુર

તા. ૧૨-૬-૧૯૨૦

શ્રીમાન—

તમને પત્ર મળ્યો. મારી ચિંતા જાણી છે. શ્રીમાતાજીને સ્તુતિ કરીને કહેવું. તમે કને કને વધારે દુઃખ થતાં જાવ

છે. તાવ કેમે કયોં બિતરતો નથી. હવા નેટલી કરી ચકાય તેટલી કરી છે. હવે ભગવાનની ઇચ્છા. મને લાગે છે કે હવે તેમનું શરીર વધારે દિવસ રહેશે નહિ. બધું જ ભગવાનની ઇચ્છા પર છે. એમનું-અવતારનું શરીર છૂટવાથી પણ તેમના કાર્યમાં કંઈ નુકસાન થવાનું નથી-બલકે વિશેષ વેગથી ચાલશે. યુગધર્મની સંસ્થાપના કરવાનું કાર્ય સંસ્થાપકનું શરીર જવા છતાં પણ અટકતું નથી. પરંતુ ભેરથી ચાલે છે-એવી મારી શ્રદ્ધા છે અને “ફલેન પરિણીયતે” અર્થાત્ પરિણામથી પણ જણાય છે.

કૌમિદ્ધામાં તમે શ્રીરામકૃષ્ણ સેવાશ્રમ શરૂ કયોં છે અને મ-બાબુનું પીઠબળ છે, એ સાંભળીને ખૂબ આનંદ થયો છે. ભગવાનની ઇચ્છાથી ઘણું સારું થયું છે. કૌમિદ્ધામાં પરમહંસદેવનું ઘણું કામ થયે એમ લાગે છે. પરમહંસદેવના ઘરની ઉપરની છત તૂટી પડી છે. તેથી કોઈ પણ પ્રકારની કુશંકાથી ચંચળતા આવવા દેશે નહિ. છત ખરાબ હતી, તે તૂટી પડી છે. તે સારી બનાવજો, બીજી કશી શંકા લાવશે નહિ. ભગવાનની ઇચ્છાથી બધું ઠીક થઈ જશે.

તમે અપાઠ મહિનામાં બનશે તો કલકત્તા આવશે, એ ઉત્તમ વાત છે. ભગવાનની ઇચ્છા હશે તો મળાશે. બનતાં મુખી તો મળાશે જ. અહીં તાપ અતિશય પડ્યો છે. કોઈ ઠંડે સ્થાને જવાની ઇચ્છા થાય છે, પણ શ્રીમાતાજીનું શરીર ખૂબ ખરાબ છે. ક્યારે શું થશે તે કંઈ કહેવાય તેમ નથી અને બીજાં કારણોથી અમારી ઇચ્છા થવા છતાં ભગવાનની ઇચ્છાથી ક્યારે જવાનું બનતું નથી.

તમને અને શોમાન-ને મારા હાર્દિક આશીર્વાદ અને

કાંટા-અડચણો દૂર કરી દેશે-ભગવાનનું કાર્ય છે, તે તેઓ જ કરાવશે, તમે તો નિમિત્ત માત્ર છો. શરીરને ખૂબ સાચવીને કામ કરજો. કારણ કે આ શરીર વડે જ ભગવાનનું કામ કરવાનું છે.

ભગવાનને સારી રીતે શણગાર્યાથી તમને આનંદ થાય છે, એ ઉત્તમ વાત છે-તમે એ પ્રમાણે જ કરજો.

ભગવાન તમને એ રીતે આગળ વધારે છે, તમે એ પ્રમાણે જ ચાલો. તેમના બક્ષોમાં બહુ પ્રકારના માણસો છે; જેને તેઓ જે ભાવે ચલાવે છે, તે તેજ ભાવે ચાલે છે-બધું જ સારું છે. તેમની ફૂલવાડીમાં વિવિધ પ્રકારના ફૂલ છે. કોઈ કોઈના કરતાં ઊંચાનીચાં નથી. શુભાળ શુભાળ જ છે. બોરસલી બોરસલી જ છે, જૂંધ જૂંધ જ છે, ચમેલી ચમેલી જ છે. બધાં જ પોતપોતાને સ્થાને સારા છે. તમે પરમહંસદેવને-ભગવાનને ઉત્તમરૂપે શણગારજો. એ ઘણી ઉત્તમ વાત છે. તેથી જ તમારા હૃદયની આશા પૂર્ણ થશે એ નક્કી જાયજો; ક્યારે પણ અવળે માર્ગે જશો નહિ-એવી મને યદ્દા છે.

મહારાજ અને ચરદ્ મહારાજ શ્રીકાશી ગયા છે. ત્યાં મિશનનું કેટલુંક ખાસ કામ છે. મારે પણ જવાની વાત થઈ હતી. પરંતુ સામે ૩૦ મી જાન્યુઆરીનો શ્રીસ્વામીજીનો જન્મોત્સવ આવે છે, તેથી જવાનું થયું નથી. તમને મારા હાથે'ક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ. શરીર સારું રાખવાનો પૂજા જ પ્રયત્ન કરજો. એ જ.

—શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ, બેંગ્લુરુ

તા. ૧૪-૨-૨૧

મીમાન—

તમારો પત્ર મળતાં બધી વિગત જાણી છે. તમે ત્યાં શારીરિક અને માનસિક રીતે બહુ સારા છો એમ સાંભળી

સુખી થયો છું. મન વચમાં વચમાં કંઈક ચંચળ થઈ જાય છે, તે મનનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે. ભગવાનની કૃપાથી મન વશ થઈ જવાથી અને કોઈ કોઈ વાર ચંચળતા જણવાથી કોઈ પણ પ્રકારનું તુકસાન થયે નહિ, બલકે તેની પ્રતિક્રિયા રૂપે વળી વિશેષ બળ અનુભવાયે. ભગવાનના ભજનથી સર્વ કંઈ થઈ જાયે, તેની કંઈ ચિંતા નથી. ભગવાન જ તમને જીએ છે, તમે ગમે ત્યાં ભલેને રહો, પણ તેઓ હમેશાં તમને જીએ છે, એ અવશ્ય જાણ્યો.

આહાર વગેરે બાબતમાં જેટલું સંયમમાં રહી શકાય તેટલું સારું છે. એમ યવાથી રોગનો ડર રહેયે નહિ. “ભોગે રોગમયં”

સ્વામીજીના જન્મોત્સવ સંબંધી તમે ત્યાં પણ કંઈક કહ્યું હતું, એ સામળી ધણે આનંદ થયો છે. ભગવાનની ઇચ્છાથી નેનનો ઉત્સવ સર્વત્ર થાય છે. મહામાં ખીલ વપો કરતાં લોકોની સખ્યા હાલમાં ઘણી વધારે થઈ હતી. ભગભગ નવ-દસ હજાર મનને પ્રનાદ જમ્યા હતા. છેવટે કંઈ જ રહ્યું નહોતું. શ્રી. વી. નં. ૧૮૬ ગાન અને સ્વામીજીના જીવન સંબંધીના નિમિત્તે વચન, એ બધું થયું હતું.

નવ-દસ અને સરસ રીતે ભગવાનની ઇચ્છાથી વિશેષ મુંઝવણ તમને બધાને મારાં અને નેન-સ્મરણ. ભગવાન તમને સર્વ પ્રકારે નિમિત્ત બનાવે હમણાં ખાસ નથી. એ જ. તમારો મુક્તિદાયક દિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ, બેલુર

તા. ૨૫-૩-૨૧

શ્રીમાન—

તમારો પત્ર વાંચી બધી વિગત જાણી છે. મહારાજ બે મહિના શ્રીકાશીજીમાં રહીને અને ખૂબ આનંદપ્રવાહ વહાવીને મઠમાં પાછા ફર્યા છે. અહીં આખ્યા ત્યારથી તેમનું શરીર બહુ સારું નહોતું. એટલે તરત જ મદ્રાસ જવાનું નક્કી થયું છે. સંભવ છે કે હું પણ તેમની સાથે જઈશ.

એક સ્થળે દૈવ થઈને બેસીને બેચાર માણસો—એક મન-વાળા માણસો સાથે રહેવું ઘણું સારું છે, તદ્દન એકલા રહેવું એ કોઈ પણ સ્થાને ઉચિત નથી. ભગવાનના ભક્તો સાથે રહેવું ખાસ જરૂરનું છે. ભગવાનની પતિતપાવન શુરુભૂતિનું દૈવ્યમાં ધ્યાન કરવાથી જૂના સંસ્કારોનું બળ ક્રમે ક્રમે ક્ષીણ થઈ જાય છે. ત્યાગવૈરાગ્ય અંતરમાંથી જ જીગે છે, તેને માટે એક જ ઉપાય છે. બીજો ઉપાય નથી. ભક્તો સાથે રહેવાથી પણ પછા લાભ થાય છે. જ્યારે ભજન કરવામાં મન લાગતું નથી, ત્યારે ભગવાન સંબંધી વાર્તાલાપ અને તેમના સંગમાંથી ના અંધોનાં વાચન, મનન ને અધ્યયનથી પણ લાભો થાય છે, મન ખરાબ માગે દોડી શકતું નથી અને અવળે માગે જતાં તરત જ પાછું ફરી જાય છે. આમ ક્રમશઃ ભગવાનની કૃપાથી એ તરફ જશે જ નહિ. કંઈ જ કર નથી, ભગવાન તમને હંમેશાં સર્વ અવસ્થામાં જીએ છે. દ્રવ્યનાં ગામડાંમાં નિઃસહાય દરિદ્રનારાયણોની સેવા કરતાં, શારીરિક કષ્ટો વેઠતાં, આહાર અને સુવાસેનવાનું કેટલું બધું કષ્ટ પામ્યા હો! પણ ભગવાને તે અવસ્થામાં પણ તમને જીયા છે. હાલમાં સાધન-ભજન માટે—અવશ્ય એ પણ સાધના જ છે—દ્વીકેયમાં રહેા હો, તે સમયે પણ તેઓ તમને અવશ્ય જીવે છે, એમ જાણજો

પ્રેમની વૃદ્ધિ કરીને તેમને ધન્ય કરો. ભક્તિની પ્રાપ્તિ કરવી એ જ માનવ જીવનનો ઉદ્દેશ છે. તીર્થોમાં ક્યાં કરવાનું નથી, એ અવશ્ય જાણજો. ભગવાનના જીવન તરફ એકાગ્ર થજો. તેમના શિક્ષણ તરફ હમેશાં લક્ષ્ય રાખજો. વધારે શું બોલવું લખવું? તમારામાં ખૂબ પ્રેમ વધે. ભગવાનમાં સંપૂર્ણપણે મગ્ન થઈ જાઓ. બહારના મોટા ભાગના સાધુઓને હું બહુ જાણતો નથી-ઘણાને જોયા છે, ઘણાખરા પસંદ પડ્યા નથી. એકાદ જે જણ સારા લાગ્યા હતા. એજ

શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ આશ્રમ, બેંગ્લોર તા. ૨૬-૧-૨૧
શ્રીમાન,

તમારો પત્ર મળતાં આનંદ થયો છે. તમે ખુશી આનંદમાં છો. અને શ્રીમાન-સારી રીતે મન દહને સેવા વગેરે કરે છે, એ સાંભળી ખૂબ આનંદ થયો. અ-હોકરો ખૂબ સારો છે-સરળ છે. ભગવાન તેના ઉપર કૃપા કરો. અને તેની મારફત તેમની સેવા કરાવી લો. તેનું કંઈયણ યાઓ, એ મારી દિવંક પ્રાર્થના છે. તમારી બધી મનોવાછનાઓ ભગવાન પાસે પીરે પૂરી કરશે, એમાં શંકા નથી. હા, મને મદ્રાસમાં નકલ મળે તો થયો હતો. હ સાત દિવસમાં ચાલે થઈ ગયો. આવીને ગરદી થઈ હતી, પીરે પીરે ભગવાનની સેવા કરવાનું છે. આ જગા કીક કીક કરી છે. સમુદ્ર ના ના ના ૦૦૦૦ કીલો કરે છે.

અ ધન પત્ર મળે છે, નિર્જન એકાંત સ્થાન છે, જગા ના છે, ગરબન ના થીયા દમે. ખૂબ કૃતજ્ઞ છો, આમરૂએ અને સ્વામીજી ના છે, શ્રીપદમદંડવદેવ, સ્વામીજી અને

માતાજીની સેવા ધાય છે. પરમહંસદેવનું સ્થાન અને શયન-
ગૃહ ઘણું સુંદર છે. બધાં જ ઘરોમાં વીજળીની બત્તીઓ છે.

શ્રીમદ્દારાજ પુરીઆનંદમાં છે, હું પણ બહુ ખરાબ
અવસ્થામાં નથી, બીજા છોકરાઓ પણ કુશળ છે તમને
મારા હાર્દિક આશીર્વાદ અને સ્નેહસ્મરણ મને એ તરફ
આવતાં વાર થશે. અહીંથી કદાચ ત્રિવાંકુર જવું પડશે; ત્યાં
નવો મઠ સ્થપાવાનો છે. મકાન બંધાવવાનું લગભગ પૂરું થયું
છે. સપ્ટેમ્બર મહિનામાં ઘણું સાગે ગૃહપ્રવેશ થશે. મારે
તેટલા દિવસ સુધી ભગવાનની ઇચ્છાથી રહેવું પડશે. વળી
મદ્રાસમાં દુર્ગોત્સવ થવાની વાત સંભળાય છે-તે જો માતા-
જીની ઇચ્છાથી થશે, તો તેટલા દિવસ પણ મારે વધારે
રોકાવાનું થશે.

—તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ આશ્રમ, બેંગ્લોર સિટી. તા. ૧૨-૬-૨૧
શ્રીમાન,

તમારો પત્ર સમયસર અહીં મળ્યો છે. મદ્દારાજ અને
હું અને બીજા કેટલાક માણસો મદ્દારાજના સેવક સંન્યાસી-
ઓ એમિલ મહિનાની પહેલી તારીખે મઠ છોડીને ભુવનેશ્વર
અને મદ્રાસ આશ્રમે યજ્ઞને આ આશ્રમમાં આવ્યા હીએ.

ત્યાં ભગવાનના આશ્રમની વાત સાંભળીને ખૂબ પુરી
થયો છું. તમે ભગવાનની સેવામાં જીવન અર્પણ કર્યું છે,
તમે મહા ભાગ્યશાળી છો. ભગવાન જીવતાન્તગતા જનાર્દન
છે-સાક્ષાત્ જીવતા જનાર્દનની સેવા કરો છો, એથી વિશેષ
શું કહેવું? સેવાને ખાતર જે કંઈ કરો છો, તે બધું જ સાધના
બલુએ. ધ્યાનજપ કરતાં કોઈ પણ પ્રકારે જે જોઈ નથી.
ધ્યાનજપ ભગવાનની ઇચ્છાથી નેટલાં કરી યકે તેટલાં

કરજો. ભગવાનની સેવાનું વ્રત લીધું છે, તેઓ તમને ઠીક ઠીક આગળ વધારશે, એ અવશ્ય બાજુજો. તમાર બધા અપરાધો તેઓ ક્ષમા કરશે. પૂરેપૂરું મન દઇને ભગવાનનું કાર્ય કરતા રહો. પ્રત્યેક કાર્યને ધ્યાનજપ સમજજો. તમે ભગવાનના સેવક છો, તમારું કલ્યાણ થશે જ. ભગવાન સેવકને ખૂબ ચાહે છે-એ અવશ્ય બાજુજો.

તમને અને બીજા લક્ષ્મીને મારા હાર્દિક આશીર્વાદ. અમે ભગવાનની ઇચ્છાથી શરીરે કુશળ છીએ. હોમિયોપથી ઔષધિ દરિદ્રનારાયણોને આપવામાં આવશે તે બાણીને આનંદ થયો, તે પણ ભગવાનની સેવા જ બાજુજો. એજ

ગુણેશજી શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ આશ્રમ, બેંગ્લોર સિટી ના. ૧૨-૮-૨૧
શ્રીમાન,

તમારો પત્ર મળ્યો, વાંચી બધા સમાચારો બાધ્યા છે. તમારા બહેનના અકાળ અવસાનના ખગર લાગી ધણું દુઃખ થયું છે. તેનામાં ધણા સદ્ગુણ હતા. તમે બધા જ-ખાસ કરીને તમારા મા-જે તેના દેહાવસાનથી અત્યંત દુઃખી થશે, તેમાં વિચિત્ર શું છે? પણ તમે જે કંઈ લખ્યું છે તે બરાબર છે-ભગવાનનો કેવો વિચાર છે, તે બાજુવાનું કોઈના માંમે સામર્ય નથી. તમે અવશ્ય જોતા હતા કે તે તમને ખૂબ ચાહતી હતી, સાંસારિક બધાં કામકાજ સંભાળતી, માની ખૂબ સેવા કરતી, સતી શ્રી હ. વગેરે વગેરે સુલવાની હતી; પણ તેના આત્માની પી રીતે મ. આ જન્મ પરિવર્તન કરવાથી થશે. મ લેર થશે-એ ત્રણ મહુ જ અમર્ય છે. મ નો

પ્રકાશ છે. આ સંસારમાં વિધાતાના નિયમ પ્રમાણે અનેક
 જીવો થોડાક સમય માટે એકઠા રહે છે, વળી એકે એકે
 જાગ પડી જાય છે. એ જ સંસારની રીત છે. આમાંથી
 કયો જોષ થા માટે નહિ લેતો હોય? ઘણા દિવસ યુધી
 સાથે પરસ્પરના પ્રેમપૂર્વક રહીને અર્થાત્ યથાશક્તિ
 ધર્મત્યાગ કરીને રહેવાથી સ્વાભાવિકપણે જ તેમનામાંથી
 કાઠ જણુ છુટું પડતાં બાકીનાં બધાને દુઃખ થયે, એમાં
 કા શી છે? પણ દુઃખનું જોસક હઠાડા, એ ન્યાયે એ
 ધીરે ધીરે ઘણું જોઈયું થઈ જાય છે. એ જ પ્રકૃતિનો
 નેયમ છે, એ અવશ્ય ભાવી છે. અને તેનાથી કોઈ બચી
 પડે તેમ નથી. આ બધો વિચાર કરીને શ્રીભગવાનની
 ઉપર “તેમની ઇચ્છા જ પૂર્ણ થાઓ” એમ વિચારતા રહી
 જે તેમના ઉપર જ નિર્ભર રહેવું યોગ્ય છે. તેથી તેમના
 ઉપર વિશેષ શ્રદ્ધા થયે, અને મનમાં બળનો સંચાર થયે
 અને એવી શ્રદ્ધા હૃદયે કે પ્રત્યેકને આ પ્રમાણે જુઠા
 પડવું જ પડયે. સંસારી સંબંધો આવા ક્ષણજીવી છે અને
 હોદ્દા છે. જેઓ સોના અંતરાત્મા છે, તેઓ એક માત્ર
 ભગવાન, કેવળ તેઓ જ એકમાત્ર નિત્ય છે, જન્મ-મરણ
 અને મૃત્યુથી રહિત છે, થોડા દિવસ પૃથ્વીમાં લીલા કરી
 જાય છે, વળી પાછા આવે છે, વળી જાય છે, તેથી આમાં
 ચોક્કસ યવાનું પ્રયોજન નથી. ભક્ત આવી મુરદેલીઓથી
 યવાનો, પણ તેમના ભગવાન ઉપરના વિશ્વાસથી અને ભક્તિના
 બળથી તે વધારે દિવસ સ્થિર રહેશે તમારાં બહેન
 સંબંધી જે લખ્યું છે-તે ૨૫ ॥ છે, તેમના
 આત્માની બ્રહ્મ

કરજો. ભગવાનની સેવાનું તત લીધું છે, તેઓ તમને ઠીક ઠીક આગળ વધારશે, એ અવશ્ય બનજો. તમાર બધા અપરાધો તેઓ ક્ષમા કરશે. પૂરેપૂરું મન દઈને ભગવાનનું કાર્ય કરતા રહો. પ્રત્યેક કાર્યને ધ્યાનજપ સમજજો. તમે ભગવાનના સેવક છો, તમારું કલ્યાણ થશે જ. ભગવાન સેવકને ખુબ આહું છે-એ અવશ્ય બનજો.

તમને અને બીજા ભક્તોને મારા હાદિક આશીર્વાદ. અમે ભગવાનની ઇચ્છાથી ચરીરે કુશળ છીએ. હોમિયોપથી ઓપથિ હરિદ્રનારાયણોને આપવામાં આવશે તે બાળીને આનંદ થયો, તે પણ ભગવાનની સેવા જ બનજો. એજ

ગુલેશ્વરક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ આશ્રમ, બેંગ્લોર સિટી તા. ૧૨-૮-૨૧
શ્રીમાન,

તમારો પત્ર મળ્યો, વાંચી બધા સમાચારો બધ્યા છે. તમને બહેનના અકાળ અવસાનના ખબર બાળી પણ દુઃખ થયું છે તેમ જ મેં પણ સદયુક્ત હતા. તમે બધા જ-ખાસ કરીને મારા મનને તેના દેહાવસાનથી અત્યંત દુઃખી રાખ્યો છે. પણ તમે જે કંઈ લખ્યું છે તે મને કંઈ વિચાર છે, તે બહુવાનું કોઈના મનને નહીં હોય. તમે અવશ્ય બેતા હતા કે તે તમને ખુબ અવશ્ય નહીં હોય. તમે કોઈ બધા કામકાજ ચંબાગી, માની ખુબ નહીં હોય. તમે જાણી છો, વગેરે વગેરે બહુ દુઃખથી હોય, પણ તમે જાણતાં છો કે તમે રીતે મારા આશ્રમ પરિવર્તન કરાવ્યો થયે કે બીજે જન્મ સેવાથી થયે-એ બહુ પડ્યું જ બનશે છે. પ્રત્યેક સ્વ ભગવાનનો જ

તેવળ છે, ગરમી જિલકુલ નથી. દિવસે પણ વન્થે વન્થે
 રમ કપડું પહેરવું પડે છે. તમને આશીર્વાદ આપું છું કે,
 તમે ભગવાનની કૃપાથી સર્વ પ્રકારે શાંતિમાં રહો. ભગવાનમાં
 શ્રદ્ધાભક્તિ કેમેકેમે વિશેષ દૃઢ થયા કરો. એ જ.
 તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

ભિક્ષુ આશ્રમ, ખેંગલોર

તા ૧૫-૬-૨૧

માન,
 તમારી મોકલેલ ખાખા શ્રીઅમરનાથજીની ભરમ અને
 હાલી ફૂલ અને શ્રીશારદાપીઠનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરીને અમે
 મ ભક્તિભાવપૂર્વક મસ્તકે ધારણ કરીને કૃતાય થયા છીએ.
 શ્રીપરમહંસદેવની કૃપા જમણ વખતે પગલે પગલે અનુ-
 ભવી છે, તે બાણીને ધણે જ ખુશી થયો છું. આ બધું જોઈને
 મિત્રી ભગવત્સત્તામાં તમને વિશેષ શ્રદ્ધાભક્તિ થશે, એમાં
 કંઈ જ શંકા નથી. અવશ્ય કાશ્મીરનાં કુદરતી દર્યો અતિ-
 થય ઝુંદર છે. અમે એ બધાં જોઈ આવ્યા છીએ.

કયાંક લાંબો સમય એક સ્થળે રહીને ભજન સાધન કર-
 વાની જે ઇચ્છા થઈ છે, તે મહાસદ્ભાગ્યની વાત છે. ભગ-
 વાનની કૃપાથી એમ જ કરશે. હું પ્રાર્થના કરું છું કે ભગ-
 વાનની ઇચ્છાથી તમારી મનોવાંછના પૂર્ણ થાઓ. ધણી
 દિવસ મુખી ક્યાં કરવાથી કેટલાક દિવસ એક સ્થળે બેસવા-
 ની ઇચ્છા થાય છે-ભગવાનની કૃપાથી તમારું મન ભજનમાં
 લાગી બાંધે. શ્રીમાને-મીરતપી મને પત્ર લખ્યો છે. તેઓ
 ત્યાં કુશળ છે. તમે એકદા ડો, તે જોડું નથી. મીરત
 આરોગ્યપ્રદ સ્થાન છે. સાધન કરવાની
 પૂમ ઇચ્છા છે. પ્રમી સ્થાને રહેવું

તેમના સંબંધમાં નિશ્ચિત રહેજો. તેમણે જગવાનનું સાત્ત્વ્ય પ્રાપ્ત કરેલું છે, એ ખાતરીથી જાણજો.

આશ્રમના સમાચારથી આનંદ થયો. મારી ઇચ્છા છે કે, જે નાના નાના છોકરાઓ હંમેશાં આશ્રમમાં આવે છે, તેઓ કંઈક સારું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરે અને માત્ર એકલા ઘર ઘોંઘાટ કરીને ચાલ્યા ના જાય. રવિવારે જે-એક કલાક સુધી તમે ત્રણ ચાર જણ ગી-ની પાસે ઉપનિષદ વાંચતા રહો છો, એ આનંદની વાત છે. દરરોજ થોડો વખત કોઈ ને કોઈ પ્રકારે ધર્મ પુસ્તકનો પાઠ-સ્વાધ્યાય કરવો ખાસ જરૂરી છે. વીજગીની વ્યવસ્થા આશ્રમમાં થાય છે, એ ઉત્તમ વાત છે. મહારાજ સાંજગીને ખુશી થયા છે, અમે પણ આનંદ પામ્યા છીએ. પા. ૧૦૦ નો જન્મજયંતી છે, આ જયંતી ગીજી છે. મુખ્ય વાત એ છે કે, પા. ૧૦૦ પૂજા એટલે કે જીવનનું ધરતર નર નરની જીવી ધા-જા પાકી થવાની જરૂર છે.

મ. શિવજી-પે જે પ્રમાણે જાપ્તિયાન કરો છો, તે પ્રમાણે જીવનની ઉત્તમિ થઈ રહી છે, તેમાં કંઈ કમ નથી. જગવાનની કૃપાથી વળી વિશેષ નથી. જગવાનને જેટલા જેટલા નેમની કૃપાથી પ્રેમજિનીથી પ્રેમજી કહું છું. તેમને પ્રેમજી નથી. એક માત્ર પ્રેમજી માત્ર તેમ જગવાનની કૃપાથી જ જીવનની કૃપાથી.

જ. ૧૦૦ નો જન્મજયંતી છે, આ જયંતી ગીજી છે.

તણ છે, ગરમી જિલકુલ નથી. દિવસે પણ વન્ચે વન્ચે
 ભરમ કપડું પહેરવું પડે છે. તમને આશીર્વાદ આપું છું કે,
 તમે ભગવાનની કૃપાથી સર્વ પ્રકારે શાંતિમાં રહો. ભગવાનમાં
 શ્રદ્ધાભક્તિ કેમેકમે વિશેષ દૃઢ થયા કરો. એ જ.
 તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ આશ્રમ, જેંગલોર

તા. ૧૫-૬-૨૧

શ્રીમાન,

તમારી મોકલેલ બાપા શ્રીઅમરનાથજીની ભરમ અને
 પ્રસાદી ફૂલ અને શ્રીશારદાપીઠનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરીને અમે
 પરમ ભક્તિભાવપૂર્વક મસ્તકે ધારણ કરીને કૃતાચં થયા છીએ.

શ્રીપરમહંસદેવની કૃપા ભ્રમણ વખતે પગલે પગલે અતુ-
 ભવી છે, તે બાણીને ઘણાજ ખુશી થયો છું. આ બધું જોઈને
 તેમની ભગવત્સત્તામાં તમને વિશેષ શ્રદ્ધાભક્તિ થશે, એમાં
 કંઈ જ શંકા નથી. અવશ્ય કાશ્મીરનાં કુદરતી દરેયો અતિ-
 થય મુંઢર છે. અમે એ બધાં જોઈ આવ્યા છીએ.

કયાંક લાંબો સમય એક સ્થળે રહીને ભજન સાધન કર-
 વાની જે ઇચ્છા થઈ છે, તે મહાસદ્ભાગ્યની વાત છે. ભગ-
 વાનની કૃપાથી એમ જ કરજો. હું પ્રાર્થના કરું છું કે ભગ-
 વાનની ઇચ્છાથી તમારી મનોવાંછના પૂર્ણ થાઓ. ધણી
 દિવસ સુખી કયાં કરવાથી કેટલાક દિવસ એક સ્થળે બેસવા-
 ની ઇચ્છા થાય છે-ભગવાનની કૃપાથી તમારું મન ભજનમાં
 લાગી જાય. શ્રીમાને-મીરતથી મને પણ લાગ્યો છે. તેઓ
 ત્યાં કુશળ છે. તમે એકદા રહો છો, તે જોઈું નથી. મીરત
 આરોગ્યપ્રદ સ્થાન છે. આ-ને પણ ભજનસાધન કરવાની
 ખૂબ ઇચ્છા છે. પ્રેમી ભક્તોએ જે જવું એક

એ એક અઠવાડિયામાં કલકત્તા પહોંચી જઈશું. શરીર એકંદરે સારું છે.

મીરત ઘણું આરોગ્યમંદ સ્થાન છે. ભગવાનની દૃષ્ટીથી રહેવાની અને જમવાની સારી સગવડ થઈ છે. હવે ખૂબ ભજન કરો. હવેની રાત્રિ ઘણી મોટી આવે છે, પાંદડી રાત્રે પ્રભુ વાગે નિયમિત રીતે જીઠીને ભજન કરજો-એ વખત સાધનને ઘણું અનુકૂળ છે. પ્રાદ્યમુખ્યત્વે દિવસના બીજા ભાગે સમય કરતાં સાધના માટે વિશેષ અનુકૂળ સમય છે. પત્ર વગેરે હંમેશાં ન લખી શકવાથી પણ કંઈ જ નુકસાન નથી, પોતાનું કામ કર્યું જાઓ. એ જ.

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણમઠ, બેલુર

તા. ૨૩-૧-૧૯૨૨

શ્રીમાન,

તમારો પત્ર મળ્યો. અમે ૧૨મી બાનુઆરી ને શુક્રવારે મઠમાં આવ્યા છીએ. શ્રી. સ્વામીજીનો જન્મોત્સવ અને તિથિપૂર્ણ-સંવત્સરી આ વખતે એક જ દિવસે જિજ્ઞાસામાં આવ્યા છે, એટલે કે ૧૬ મી બાનુઆરી ને શુક્રવારે આ વખતે લોકો ખૂબ ભેગા થયા નહોતાં. કારણ કે રવિવાર નહોતો. છતાં ૪૫૦૦ માણસો, ગરીબ અને તવંગર સૌએ પ્રસાદ લીધો હતો. ગીત-વાદ્યો પણ સારી રીતે થયાં હતાં. ખૂબ સારી રીતે બધું થયું હતું.

તમે ભગવાનની દૃષ્ટીથી ત્યાં શારીરિક અને માનસિક રીતે ખૂબ દૈમક્રમણ હો, બાણીને ઘણું આનંદ થયો છે. મારી હાર્દિક પ્રાર્થના છે કે તમારામાં શ્રદ્ધા, ભક્તિ, પ્રેમ, પવિત્રતા, ત્યાગ અને વૈરાગ્ય દિવસે દિવસે ખૂબ વૃદ્ધિ પામે.

કરવું.' એજ ભારતવર્ષનો આદર્શ છે. ભગવાનના ખાઓ, ભાઈ-બાદીનાં કપડાં પહેરો, પવિત્ર-ધાર્મિક જીવન ગાળો અને પાંચદશ ભાઈઓને એ શીખવો, તેથી ચોતાનું અને ફેશનું પરમ કલ્યાણ થશે. ચોતાનું જીવન ઘડાશે તો ભગવાનની ઈચ્છાથી ખીલત કોઈને મોટેથી ઉપદેશ આપવો પડશે નહિ. ઉપદેશ આપવા કરતાં દર્શાવરૂપ થવું સારું છે.

ઉત્તમ વાત છે-ચોટા સમય આદ્યમમાં ઠીક રીતે દંડ થઈને બેસી જાઓ, ત્યાર પછી ક્યારેક ક્યારેક જરૂરી લાગે તો મઠમાં અથવા શ્રીકાશી જાઓ. તેમાં કોઈ પણ પ્રકારનું વૃક્ષાન નથી.

મ-ખાણુ ઘણા મહાન માણસ છે, તેમાં જરાયે શંકા નથી. તેમને તેમની પાસે કામ કરતાં ભગવાનની કૃપાથી જીવનમાં વાસ્તવિકપણે અનેક શુભ-કાર્યો કરવાની તક મળી છે. તેમને એવા ભાવનો એક પત્ર લખજો અને તેમના છોકરાઓને પણ વચમાં વચમાં સ્નેહભર્યા પત્રો લખજો. છોકરાઓ ચોતાની ઈચ્છાથી તમને કંઈ પણ આપે તો તે તમે લઈ શકો છો, નહિ તો તેઓ ધારશે કે તમે તેમના ઉપર શુભે થયા છો. પણ તેમની આગળ તમે ભગવાનની કૃપાએ ઘણા ઘણા ઉપકાર નીચે છો. સુવકો ઘણા સારા છે. ભગવાન તેમનું પરમ કલ્યાણ કરે એવી મારી હાર્દિક પ્રાર્થના છે.

આદ્યમમાંથી દવા અપાય છે, એ સાબળીને ઘણો જ આનંદ થયો છે. ભગવાન જ તમને બધી શક્તિ આપશે-ભગવાનનું સ્મરણ કરીને પુસ્તક વગેરે બોધને દવા આપજો એથી તમે અવશ્ય મુક્તિ થશો. કહણ રોગ હશે, તો તે સમજી શકશો નહિ-એવે વખતે રોગીને ખીલત કોઈ ડોક્ટર પાસે જવાનું ફરજી છે જ.

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણમંડ, બેલુર
શ્રીમાન,

તા. ૧૧-૫-૧૯૨૨

તમને જધાને મારા હાદિંક સ્નેહાશિષ. તમે ઠેઠાનાક અને બદરીનારાયણનાં દર્શન અને યાત્રા કર્યાં છે, એ સાંભળી પરમ આનંદ થયો હું. પ્રાર્થના કરું છું કે તમે નિર્વિખે દર્શનાદિ કરીને પરમ આનંદ અનુભવો અને માનવજનમ સાર્થક કરો. ઉત્તરાખંડ ઘણું પવિત્ર સ્થાન છે. કેવડુલ્લંઘ્યસ્થાન છે, જેમણે જોયું છે, તેઓજ તેનો મહિમા જાણે છે. ત્યાંના પહાડી લોકો અને તેમના આચારવિચાર અને વ્યવહાર ભેદને ઉત્તરાખંડનો મહિમા સમજાય તેવો નથી; પરંતુ ભક્તિ, ધર્મ અને દેવભક્તિઓથી જોવામાં આવતાં ભગવાનની કૃપાથી થોડુંક જાણવા મળે છે. હિમા-મહેશ્વરની કૃપાથી સમજાય છે.

પરમ કૃપાથી તમે બહુ આનંદમાં રહેજો. પૂજ ધર્મ, જ્ઞાન, પ્રેમ, વિવેક, નિરાલસ તમારામાં શુદ્ધિ પામે. અહીં નિરાલસતા જોવા મળે છે. મહારાજનાં દર્શન નહિ થયાથી મને નિરાલસતા નથી. પરમદુઃસહેવ છે અને મહા-નિશ્ચય છે-નિશ્ચય થાય છે. શુભેચ્છા શિવાનંદ

તા. ૨૮-૬-૨૨

જે. જી. તમે જાણો
એ નાંખીને
ઉ કે તમારો
તમે તેમના

દીક્ષા સંબંધી પરમહંસદેવે હજી મને આજ્ઞા આપી નથી; બ્યારે થશે ત્યારે કહીશ. મહારાજની મહાસમાધિ પછી મારું મન ઘણું જ ઉત્સાહ અને ઉદ્યમશૂન્ય થઈ ગયું છે, તેથી હાલમાં દીક્ષા બાબતમાં થોડા સમય સુધી ધન્યા લોકોએ રાહ લેવી એટલે.....

જ-વગેરેને જે કરવાનું કહ્યું છે, તે કરવાથી તેમનું પરમ કલ્યાણ થશે, એટલે કે ભગવાન પતિતપાવન રાધાકૃષ્ણના નામના જપ કરવા-તેમની ધ્રીમૂર્તિનું ધ્યાન ધરવું, પૂજા કરવી, તેમના ઇંચોનો સ્વાધ્યાય કરવો, તેમના ગુણોનું દીર્ઘન કરવું, ભક્તો સાથે તેમના પવિત્ર જીવનની ચર્ચા કરવી, જીવો ઉપર દયા રાખવી અને યથાશક્તિ જીવસેવા કરવી, એ કરી ચકવાથી તેમનું પરમકલ્યાણ થશે.

હું કદાચ થોડા જ વખતમાં કેટલાક દિવસ માટે કચાંચ જઈશ. તમને મારા હાર્દિક સ્નેહાથીવાંદ છે, બીજાઓને પણ મારા સ્નેહાશિષ્ય કહેજો. હું પ્રાર્થના કરું છું કે ભગવાન તમારું અને તમારાં સોનું કલ્યાણ કરે. દુષ્કાલખર્ચ હમણાં ઘણું જ વધી ગયું છે. તમે હંમેશાં પત્ર ના લખી ચકો તો પણ કંઈ નુકસાન નથી. ભગવાન હંમેશાં તમારી પાસે છે અને તમને બધી જ અવસ્થામાં જીએ છે, એ હું અવશ્ય લાલું છું. તેથી તમે નિશ્ચિન્ત મને ભગવાનનું અનન્ય સ્મરણ મનન કરીને આનંદમાં જીવન ગાળો. એ જ.

તમારો ગુણેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણ મઠ, બેંગ્લુરુ

તા. ૫-૬-૧૯૨૨

મા,
પણ દિવસો પછી તમારી ખતર લખીને પુરી થયો છું.
ત્રોડા મહારાજના દેહત્યાગ પછીથી અમે ઘણા જ અંતરની

ધવાયેલા છીએ. કોઈ કામકાજમાં ઉત્સાહ કે ઉદ્યમ કરવાનું મન જ થતું નથી. છતાં ભગવાનનું કાર્ય ક્યારે પણ બંધ થવાનું નથી. કારણ કે તેમનું કાર્ય તો યુગધર્મની સંસ્થાપનાનું છે. એ ઘણા સમય સુધી ચાલ્યો. મારો સ્થૂળદેહ જગતમાં રહ્યો કે ના રહ્યો, ભગવાનનું કાર્ય કોઈ પણ કારણે બંધ રહેવાનું નથી, કોઈ ને કોઈ માણસનો આધાર લઈને તેઓ કાર્ય કર્યો, એમાં કંઈ પણ શંકા નથી.

તમે ભગવાનનું સ્મરણમનન જે પ્રમાણે કરો છો, તે પ્રમાણે કરતા રહો. ભગવાનની પૂજા, જપ, ધ્યાન, તેમનાં શ્રદ્ધાનો પાઠ એ બધાથી મનને ઘણી વાર રોકાયેલું રાખવાનો પ્રયત્ન કરજો. તેઓ તમારા ઉપર કૃપા કરીને અવરુચિ યાત્રી આપે. ભગવાનની હંચાથી જે કોઈ સારો પ્રસંગ ભગવાનનાં નામો પામે તે પછી ભગવાન તમારા અંતરમાં શાંતિ આપશે.

પ્રભુ બાળકની પેઠે ભગવાનની આગળ પ્રાર્થના કરીને અને શ્રદ્ધાને માટે તેઓ બાળકપણની

વિનય કરીને છે, એ અવરુચિ લાગે. ભગવાન

નમ દિવ્ય શરીરે હમેશાં હયાત છે જ.

જોઈ જાઓ, જોઈ સ્થૂળદેહનો ત્યાગ

એ દિવ્ય ધામમાં દિવ્ય શરીરે

જોઈ શંકા નહો. નમે એટલે બધા

જાણ, જાણ, સ્મરણ, મનન કરતા

જોઈ શરીર બદલે જાણ નહો.

એ જ.

જોઈ મુને-૩૩ વિ.૧.૧૬

બેલુરમઠ, હાવરા

૩૦-૬-૧૯૨૨

શ્રીમાન,

તમે ભગવાનની સેવા અને ભગ્નમાં આનંદ પામેા છો અને દરિદ્રનારાયણની સેવા પણ કંઈક કંઈક કરીને ભગવાનની કૃપાથી કંઈક કંઈક કૃતકૃત્ય થાઓ છો, એ સાંભળીને અતિશય ખુશી થયો છું. ખૂબ આનંદમાં રહો-ભગવાનનું કાર્ય વધારાશક્તિ કરો, અવશ્ય આ બધું એક માણસનું કામ નથી. છતાં ભગવાન તેમની યોગમાયાના પ્રભાવથી વળી વિશેષ ભક્તોને એકત્ર કરીને બધી ભગવાઈ કરી દેશે. હવા અને પુસ્તકોની ભગવાઈ ધીરે ધીરે થઈ જશે.

ઉત્તમ કુલોનો સંગ્રહ થયો છે અને પ્રેમપૂર્વક તેમને યજ્ઞગારો છો અને પ્રાણમાં અતિશય આનંદ પ્રાપ્ત કરો છો, એ સાંભળીને ઘણું જ આનંદ થયો. ભગવાન તમને ખૂબ ઉત્તમ કરો અને તમારા સમાગમથી ઘણા લોકોનું કલ્યાણ થાઓ, એવી મારી હાર્દિક પ્રાર્થના છે.

આપણા હરિ મહારાજ (ત્યાંનંદ સ્વામી) શ્રીકાશીધામમાં ૨૧ મી જુલાઈને દિવસે શુક્રવારે લગભગ સાત વાગે જાગૃત અવસ્થામાં વૈદિક મહાવાક્યો અને પરમહંસદેવનું નામ લેતા લેતા મહાસમાધિમાં લીન થયા છે. બધું ભગવાનની ઇચ્છાને આધીન છે.

તમને મારા હાર્દિક સ્નેહાશીર્વાદ. એ જ.

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણમઠ, બેલુર

લાદરવા મુદિ ૧

મા,

ઘણા દિવસથી તમારો એક પત્ર મળ્યો હતો. આશા છે કે ભગવાનની કૃપાથી તમે આર્થિક અને માનસિક રીતે

કુશળ છે. મારી હાર્દિક પ્રાર્થના છે કે તમારામાં શ્રદ્ધા, ભક્તિ, પ્રેમ, દિવસે દિવસે વિશેષ વૃદ્ધિ પામે અને તમે હૃદયમાં શાંતિ અનુભવો. ભગવાનનું જેટલું સ્મરણ-મનન કરશો, તેટલું તેમનું અસ્તિત્વ હૃદયમાં સમજાશે અને તેટલો જ શાંતિ અનુભવાશે. પરમહંસદેવ-ભગવાન ઘણા દયાળુ છે, તેઓ બ્યાકુળ હૃદયની પ્રાર્થનાઓ ખૂબ સાંભળે છે.

સંસારાસક્ત લોકોની સાથે વ્યવહાર રાખવાથી મન ખરાબ થઈ જાય છે, એ તદ્દન સાચી વાત છે. એક વાત તમને ખાસ કહી રાખું છું કે, બ્યારે લોકોની સાથે વાર્તાલાપ કરો, ત્યારે કોઈની યે નિંદા કરશો નહિ અથવા સાંભળશો નહિ; ને ક્યારે પણ સાંભળવાનો પ્રસંગ પડે ત્યારે મૌન રહેવું અને પોતે તો કદી કોઈની નિંદા કરવી જ નહિ. આ તરફ તમે ધ્યાન રાખજો. પરનિંદા કરવાથી અથવા સાંભળવાથી મન અત્યંત મગ્નિત અને અધોગામી થાય છે અને ભગવાનમાં ભક્તિ થતી નથી.

મા અને ભગવાનનું સ્મરણમનન કરવાથી મનમાં કોઈ પ્રકારનો ભય થતો નથી. મદારાજે દેહત્યાગ કયો, અને બધા દેહત્યાગ કરીશું. જેમણે દેહ ત્યાગ કયો છે, તેઓ અત્યંત તેનો ત્યાગ કરશે, આ બાબતમાં કંઈ જ શંકા નથી. જનરાજ નિત્ય, બ્રહ્મચર્ય, દયામય, પ્રેમમય છે, એ બાબતમાં પણ શંકા નથી જનરાજના બ્રહ્મ, જેઓ દેહત્યાગ કરે છે, તે બધા જ દિવ્ય-શરીરે જનરાજના દિવ્ય રાજ્યમાં દયાળુ છે, એ નહીં જ નવરતને બેઠા. રાજાથી જનરાજનું સ્મરણમનન કરવું, જનરાજ તે જ સ્વરૂપ છે, ત્યાં જાણે તેમની નહીં. રાજા મહાં. પણ તેઓ સ્વરૂપ, એ અત્યંત અમુલ્ય. ત્યારે મુંઝવણ? જનને જાણે સ્વરૂપ છે. જનરાજે પદ લેવા.

મારું શરીર બહુ ખરાબ નથી. ભગવાનની ઇચ્છાથી ચાલ્યા કરે છે. એ જ.

તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણમઠ, બેલુર
શ્રીમાન,

સપ્ટેમ્બર

તમારો પત્ર મળ્યો છે. ભગવાનની સેવાપૂજા કરતાં કરતાં અપવિત્ર શરીર અને અપવિત્ર મન પવિત્ર થઈ જશે. પ્રેમની પૂજામાં ખાસ કોઈ નિયમ નથી. ભક્તિપૂર્ણ હૃદયે ચાંદન-પુષ્પાદિ લઈને આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરીને તેમનાં શ્રીચરણોમાં અંજલિ અર્પણ કરજો, “ભગવાન! હું જ્ઞાનહીન છું, ભક્તિહીન છું, શ્રદ્ધાહીન છું, પ્રેમહીન, વિદ્યાહીન અને શુદ્ધિહીન છું. મારાં આ પુષ્પચાંદન વગેરે આપ દયા કરીને ગ્રહણ કરો, મને પવિત્ર કરો, ભક્તિ, શ્રદ્ધા, પ્રેમ, પવિત્રતા આપો કે જેથી હું ધન્ય થઈ જાઉં. ભગવાન, આપ દયા કરી અહીં બેઠેલા છો, આપ કૃપા કરીને અહીં સ્થિર થાઓ કે જેથી અમે પણ ધન્ય થઈએ અને દેશ પણ ધન્ય થઈ જાય.” આ ભાવથી ભક્તિપૂર્ણ દીનતાથી પ્રાર્થના કરીને અંજલિ આપજો. લોગ વગેરે આપવાને વખતે પણ આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરીને લોગ ધરાવજો. સરળ ભક્તિ અને સરળ શ્રદ્ધાથી જ તેઓ પ્રાપ્ત થાય છે અને આ પ્રમાણે સેવકનો કોઈ અપરાધ તેઓ મનમાં લેતા નથી, તેની બધી ભૂલો માફ કરે છે. અને તેના જીવનને ક્રમે ક્રમે પવિત્ર કરી દે છે. પ્રેમની પૂજામાં વધારે આડંબર વગેરે કંઈ જ નથી. પૂજા વગેરે પછી ભગવાનની પાસે કંઈક સ્તોત્રનો પાઠ કરવો ચોખ્ખો છે. યોગ્ય બજન કરવું જરૂરી છે અને બની શકે

તેટલા નામજપ કરવા યોગ્ય છે. આ પ્રમાણે કરતા રહેવું એથી જીવન પવિત્ર થઈ જશે. તેમની સેવાપૂજા કરતાં કરતાં તમારામાંથી કામિનીકાચનની આસક્તિ તેમની કૃપાથી દૂર થઈ જશે. વધારે શું લખવું? મારા હાર્દિક આશીર્વાદ છે. જગવાન તમારા ઉપર કૃપા કરો. એ જ.

શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણમઠ, બેંગ્લુરુ તા. ૧૬ મી-માદરવે
શ્રીમાન,

આજે કેટલાક દિવસથી તમારો પત્ર મળ્યો છે. મારું શરીર લગભગ ૧૨-૧૩ દિવસથી અસ્વસ્થ હતું. હમણાં કંઈક સારું છે. મઠમાં હાલ ઘણા માંદા પડેલા છે, એક પ્રકારની હોસ્પિટલ થઈ ગઈ છે એમ કહીએ તો ખરું આવે. તેથી તમે મઠમાં આવવાની હવેલાનો ત્યાગ કરજો. માગધર કે પાપ મહિનામાં લખજો. તે વખતે જોયું જશે. એટલામાં જો બહુ ખીટા જણાય તો ખીજે ક્યાંક જજો. જગવાનને આજે લીધા છે, પછી કંઈ જ બધ નથી, તેઓ તમારી નજરે જગવાનનાં શીશરવોમાં પૂજા પ્રાર્થના કરીને રહેવા કરીને પ્રાર્થના કરીને તેઓ અસ્વસ્થ થઈને જાતડાએ અને તમને યાત્રિ આપશે. તેઓ જગવાન છે-૫૨૦ ૬૫૩. પતિવ્રતા અને પુત્રના પાપનો નાશ કરનાર છે. આ પુત્રમાં તેઓ નર નરો નર દિવસે હોય, તેઓ આ જગવાનના અસ્વસ્થ કરીને પદે પડશે, તેનાં મોંઘા નહીં. તમને આજે આજે જગવાન જગવાન જગવાન કરે. તેઓ મંત્રના નામ જ.

શ્રીરામકૃષ્ણમઠ, બેંગુર

તા. ૫-આસો

શ્રીમાન,

તમારો પત્ર મળતાં વિશેષ વિગત જાણી છે. શ્રીમાન-
તરત જ મઠમાં આવશે, એટલે કે પૂજા પહેલાં મઠમાં પ્રતિ-
મામાં જગદંબાની પૂજા થશે, તેથી હમણાં થોડા દિવસ કામ-
દાગની ખૂબ લીડ રહેશે. તેઓ મઠમાં આવશે, તો તમારો
પત્ર તેમને બતાવીશ, જો તેમની ઇચ્છા હોય તો તેઓ તેમનાં
માતાપિતાને જોવા જાય તેમાં મને કશી જ અડચણ નથી.

અમે ભગવાનનાં સાક્ષાત્ સંતાનો છીએ, અમારી આજ્ઞા-
થી તમે તેમની સેવા-પૂજા કરો છો-તમારી સેવા-પૂજા તેઓ
અવશ્ય ગ્રહણ કરે છે, હું ખાતરીપૂર્વક કહું છું. તમે કોઈનીયે
વાતો સાંભળ્યો નહિ. તમે દીનલાલે પ્રાર્થના કરતો કે, 'ભગ-
વાન, હું અજ્ઞાન, મૂખ, જ્ઞાનહીન, ભક્તિહીન, શ્રદ્ધાહીન અને
પ્રેમહીન છું; આપ પરમ કયાળુ છો, પતિતપાવન, યુગધર્મ-
સંસ્થાપક, યુગાચાર્ય છો; આપ કયા કરીને આ આશ્રમમાં
વસેલા છો, તો કયા કરીને આ દીન દાસની યથાશક્ય સેવા-
પૂજા ગ્રહણ કરો.' આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરીને તેમનાં શ્રી-
ચરણોમાં પુષ્પઅંદનાદિ વડે અંજલિ આપતો અને લોગ વગેરે
અર્પણ કરતો. હું નિશ્ચયપૂર્વક કહું છું કે તેઓ તમારી પૂજા-
ની ભેટ બધી જ સ્વીકારે છે. જોયો કહે છે કે, તમારી સેવા-
પૂજા બધું વ્યર્થ વ્યય છે, તેઓ ધણા ભૂલાવામાં પડેલા છે.
તેઓ વિધિભક્તિ સિવાય બીજું કંઈ જ જાણતા નથી, પ્રેમ-
ભક્તિ, પ્રેમની પૂજા, પ્રેમની સેવા તેઓ કંઈ જ જાણતા નથી.
તે તેમની વાતોથી સહેજ પણ દુઃખી થશે નહિ. તેઓ
શરણવાર સંજોગી કશું જાણતા નથી. ભગવાન ફરીથી આ
અમારો પોતાના પાર્શ્વોચ્છિત જનમ્યા છે, તે સંજોગી તેઓ

તદન આધિજા છે. ય....નામા ઠીક ઠીક ઘડાબકિત છે. તેમની બકિતથી ભગવાન સંતોષ પામીને આ આશ્રમમાં પધારેલા છે. તેમની જ બકિતના પ્રતાપે ત્યાં અનેક ભગવદ્બકિતો યયા છે. અને તેઓ જ તેમની સેવાપૂજા કરે છે, એ હું અવશ્ય બાધું છું. તમે સહેજ પણ ચંકાચીલ રહેશો નહિ. ધરાઈ ધરાઈને પ્રભુની સેવાપૂજા કરતા રહો, યાત્રિ, આનંદ, વિશ્વાસ, પ્રેમ બાધું જ તેઓ તમને આપશે જ. તમને મારા હાર્દિક આશીર્વાદ, ભગવાન તમને સન્માર્ગ ચતાવે છે અને ચતાવશે એમ બાધુંલે. એ જ

ગુમેશ્વર શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણમહા ભુવનશ્રરણી

શ્રીમાન.

તમારો પુત્ર પ્રેમ થયો નવજાનના આશ્રમની કમં કમે કુસતિ યાય છે. એ સાબરીને પુત્ર આનંદ થયો. તમે જે ભવર્થ વ્ય છે, તેજ ભવર્થ નીલે નેથી જ તમારું કર્યાનું થશે. એમ નજીક જોઈને વિશેષ નિમિત્ત ભગવાન જ નીલે.

શ્રીમાન. તમારો પુત્ર પ્રેમ થયો નવજાનના આશ્રમની કમં કમે કુસતિ યાય છે. એ સાબરીને પુત્ર આનંદ થયો. તમે જે ભવર્થ વ્ય છે, તેજ ભવર્થ નીલે નેથી જ તમારું કર્યાનું થશે. એમ નજીક જોઈને વિશેષ નિમિત્ત ભગવાન જ નીલે.

શ્રીમાન. તમારો પુત્ર પ્રેમ થયો નવજાનના આશ્રમની કમં કમે કુસતિ યાય છે. એ સાબરીને પુત્ર આનંદ થયો. તમે જે ભવર્થ વ્ય છે, તેજ ભવર્થ નીલે નેથી જ તમારું કર્યાનું થશે. એમ નજીક જોઈને વિશેષ નિમિત્ત ભગવાન જ નીલે.

શ્રીમાન. તમારો પુત્ર પ્રેમ થયો નવજાનના આશ્રમની કમં કમે કુસતિ યાય છે. એ સાબરીને પુત્ર આનંદ થયો. તમે જે ભવર્થ વ્ય છે, તેજ ભવર્થ નીલે નેથી જ તમારું કર્યાનું થશે. એમ નજીક જોઈને વિશેષ નિમિત્ત ભગવાન જ નીલે.

શ્રીમાન. તમારો પુત્ર પ્રેમ થયો નવજાનના આશ્રમની કમં કમે કુસતિ યાય છે. એ સાબરીને પુત્ર આનંદ થયો. તમે જે ભવર્થ વ્ય છે, તેજ ભવર્થ નીલે નેથી જ તમારું કર્યાનું થશે. એમ નજીક જોઈને વિશેષ નિમિત્ત ભગવાન જ નીલે.

શ્રીમાન. તમારો પુત્ર પ્રેમ થયો નવજાનના આશ્રમની કમં કમે કુસતિ યાય છે. એ સાબરીને પુત્ર આનંદ થયો. તમે જે ભવર્થ વ્ય છે, તેજ ભવર્થ નીલે નેથી જ તમારું કર્યાનું થશે. એમ નજીક જોઈને વિશેષ નિમિત્ત ભગવાન જ નીલે.

શ્રીમાન. તમારો પુત્ર પ્રેમ થયો નવજાનના આશ્રમની કમં કમે કુસતિ યાય છે. એ સાબરીને પુત્ર આનંદ થયો. તમે જે ભવર્થ વ્ય છે, તેજ ભવર્થ નીલે નેથી જ તમારું કર્યાનું થશે. એમ નજીક જોઈને વિશેષ નિમિત્ત ભગવાન જ નીલે.

શ્રીમાન. તમારો પુત્ર પ્રેમ થયો નવજાનના આશ્રમની કમં કમે કુસતિ યાય છે. એ સાબરીને પુત્ર આનંદ થયો. તમે જે ભવર્થ વ્ય છે, તેજ ભવર્થ નીલે નેથી જ તમારું કર્યાનું થશે. એમ નજીક જોઈને વિશેષ નિમિત્ત ભગવાન જ નીલે.

શ્રીમાન. તમારો પુત્ર પ્રેમ થયો નવજાનના આશ્રમની કમં કમે કુસતિ યાય છે. એ સાબરીને પુત્ર આનંદ થયો. તમે જે ભવર્થ વ્ય છે, તેજ ભવર્થ નીલે નેથી જ તમારું કર્યાનું થશે. એમ નજીક જોઈને વિશેષ નિમિત્ત ભગવાન જ નીલે.

આશ્રમનાં કામકાજ કરજો, સેવા કરજો. એમ કરવાથી અવશ્ય શાંતિમાં રહેશે.

વધારે શું લખવું? મારા હાર્દિક આશીર્વાદ લાગુજો. એ જ.
શુભેચ્છક શિવાનંદ

ભુવનેશ્વરપૂરી

તા. ૧૧-૪-૨૩

શ્રીમાન,

તમારો પત્ર મળતાં આનંદ થયો છે. શ્રીમાન....એ મઠમાં થી મને એક પત્ર લખ્યો હતો. તેઓ ભલે મઠમાં રહે. તમારે શ્રીકૃષ્ણનાથ, બદરીનારાયણ દર્શન કરવા જવાની ઇચ્છા થઈ છે, તે ઉત્તમ વાત છે. છતાં ખૂબ ધ્યાન રાખીને ધીરે ધીરે જવું જોઈએ, પહેલાં ૮-૯ દિવસ ખૂબ ગરમી વેઠવી પડશે. આ માર્ગે ખૂબ સાવધાન રહીને જવું પડશે. પૈસા સાચવીને રાખજો. રસ્તામાં ચોરનો પણ ભય છે. પી....ની વાત સંભળીને બહુ આનંદ થયો છે. મ....ખાણુ બહુ સારા માણસ છે. અને સાચા ધાર્મિક છે. તમે ચારે જણ સાથે જશો તો ઉત્તમ વાત. શ્રીમાન....પણ બહુ સારા માણસ છે. હું હાર્દિક આશીર્વાદ આપું છું કે, તમે નિર્વિઘ્ને ઉત્તરાખંડ વગેરેનાં દર્શન કરીને પાછા ફરજો. સ્થાન અતિશય સુંદર, અતિશય મંજીર, અતિશય પવિત્ર અને મહા ઉચ્ચભાવોને જગાડનાર છે.

ખાવાપીવાની ચીજો ક્યાં ચે મળી શકતી નથી. છતાં જાત અથવા રોટલી, સામાન્ય દાળ અને ક્યાંક ક્યાંક બટાટા મળશે, વી પણ મળશે. પણ માણસો મુજબના લાડુ બનાવીને સાથે લઈ લય છે અને ભૂખ લાગતાં રસ્તામાં તેનો નાસ્તો કરે છે. રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં ખૂબ ભૂખ લાગે છે. પહાડ ચઢવા બિતરવા ખરેખર પણ કંઠક છે

હું હાદિક પ્રાર્થના કરું છું કે ભગવાન તમારા આ નવા સાહસમાં તમને મદદ કરે અને તમે આનંદથી દર્શન વગેરે કરીને મુખેથી પાછા આવજો પ્રતિક્રિયાથી શરીર ખરાબ થઈ જવાનો સંભવ હોય છે. ભગવાન તમારા ઉપર કૃપા કરે, જીવનમાં ખૂબ ઉન્નતિ કરે. મ-આત્મ અને તેમના સ્ત્રીને મારા હૃદયે સ્નેહાશિષ્ય કહેજો. તેમનામાં ઘડાબકિત ખૂબ વૃદ્ધિ પામે તેઓ ઘણા સારા માણસ છે તમે મારા હાદિક સ્નેહાશીર્વાદ સ્વીકારજો અને આશ્રમના નીતિને જાળવજો. હું તરત જ મારાં પાંડે ૫૫ એ જ

મને મને-૩૬ શિવાનંદ

શ્રીગણેશાય નમઃ ૧૫૭

તા. ૨૧-૬-૧૯૨૩

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

૫૫

બોલાવે છે તેને તેઓ મળે છે-તમે પણ પામશો. મનમાં કદી પણ નિરાશા આવવા દેશો નહિ. બ્યારે ભાવ્યવશાત્ અમારી પાસે આવેલા છો, ત્યારે અવશ્ય તમારી મનોભાવના સિદ્ધ થશે-કશી જ ચિંતા કરશો નહિ. મનનો સ્વભાવ જ ચંચળ છે, ભગવાનનાં નામના બળથી, પ્રાર્થનાના બળથી, તેને સ્થિર કરવું પડશે. મનમાં ફેટલાયે પ્રકારના જૂના કુસંસ્કારો રહેલા છે. નામ અને સંસ્કારના બળથી તે બધાને દીલુ-બળ-હીન કરવા પડશે. તમને એ પ્રમાણે થશે, કશો હર નથી. બને તેટલો સત્સંગ કરજો. સંસારી-અસત્-માનવીઓનો પરિચય ને સમાગમ બને તેટલો ઓછો રાખજો-બલકે ત્યાગ કરજો.

મારા હાકિંક સ્નેહાશીર્વાદ બાળુજો. વચ્ચે વચ્ચે પત્ર લખજો. ભગવાનની ઇચ્છાથી અહીંના કુશળ વર્તમાન છે. એ જ. તમારો શુભેચ્છક શિવાનંદ

શ્રીરામકૃષ્ણમઠ, બેલુર

તા. ૧૬-૧-૨૪

શ્રીમાન,

હું ફેટલાક દિવસથી તમારી નોકરી છોડવા અથવા સંસાર છોડવા સંબંધી વિચારો કરતો હતો. હું ભગવદ્દેશાથી મારી પોતાની આંખો વડે હું તમને જોઈશ, દેખતો હતો અને હજુ પણ જોઈ છું. તમારા સંબંધમાં બીજા કોણ કોણ શું શું બોલે છે, તે પણ હું સાંભળું છું ખરો, પરંતુ ભગવાનની ઇચ્છાથી નિર્બંધ તો હું પોતે જ કરું છું; હું મારી અંદર જેવી કોઈ પ્રેરણા જોઈ શકતો નથી અથવા અનુભવી શકતો નથી કે જેથી તમને નોકરી છોડી દેવાનું કદી થકું. નોકરી છોડી દેવી એ સહેલી વાત છે. શુભાશીર્વાદ તો લખી આપ્યું નથી જ. બ્યારે

મનુષ્ય હોય ત્યારે નોકરી હોવી શકયો, પણ મને લાગે કે
 હવે તમારા જેવો અવન્ય યજ્ઞ નથી હમણા ત્યાં રહીને
 પોતે જ કામ કરવા વિનંતી પ્રમાણ થઈ છે, તે હું સમજી શકું
 નહીં. તમારો પાપ કાઢી મમય નોકરી કરવી
 પડે, તેને જેમ નહિવત્તા ન્યાયમત, કાર્ય કરવા પડયો
 અને જેમ જેમ તેમ જોઈને મનની પણ સજાળ

જોઈને નમને જે કરવાનું
 કરવાનું અનિષ્ઠ થયો
 અને મનુષ્યને અમારા
 હમેશા ધ્યાનમાં
 પડે પડે જ પડે
 ધ્યાનમાં

અગત્યનો સુધારો

અત્યાંતી સખત મોઘવારીના સંલેગોને ખ્યાનમાં લેતાં ટ્રસ્ટી-
એ તારીખ ૧૫-૩-૪૨ થી કમિશનના ઘોસ્થમાં નીચે પ્રમાણે
૧૨ હંવાનું નક્કી કરેલું છે. એટલે આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં સંરંધાના
ધર્મ મુચીપત્ર હપાયું છે અને તેમાં શરમાં જે વળતરના નવા
પમે અપાયા છે, તે ૨૬ સમજી નીચે પ્રમાણેના નિયમે તારીખ
૧-૨-૪૨ થી અમલમાં હોવાનું સમજવું.

વળતરનાં નવા નિયમે

આ મુચીપત્રમાં જણાવેલાં તમામ પુસ્તકો સિલકમાં હશે, ત્યાં
કંઈ ઘણેલા મૂલ્યે સર્વ કાઢને મળશે.

(૧) આ મુચીપત્રમાં જણાવેલાં તમામ પુસ્તકો (અર્થવાળી ભગવદ્-
ગીતાઓ સિવાય)માં નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે કમિશન અપાશે.

(ક) એકસામટાં રૂ. ૨૫) કે તે ઉપરાંતનાં પુસ્તકો 'ખરી-
દનારને સેંકડે ૧૦) ટકા

(છ) એકસામટાં રૂ. ૫૦) કે તે ઉપરાંતનાં પુસ્તકો 'ખરી-
દનારને સેંકડે ૧૨) ટકા

(ગ) એકસામટાં રૂ. ૧૦૦) કે તે ઉપરાંતનાં પુસ્તકો 'ખરી-
દનારને સેંકડે ૧૮) ટકા

(૨) અર્થવાળી થીમદ્ ભગવદ્ગીતાઓનું મૂલ્ય પ્રથમથી ધર્મ ઓણું
રખાયલું છે. આમ હતાં રૂપિયા ૨૫) કે તે ઉપરાંતનાં અન્ય
પુસ્તકો સાથે તે ભગવદ્ગીતાઓ ખરીદનારને ૧) ટકા અને
એક સાથે તેની સો કે તે ઉપરાંત વધુ પ્રતો ખરીદનારને
૨) ટકા મળશે.

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદ ને મુંબઈના મંથોનું

નવું સૂચીપત્ર

અગત્યની સૂચના—

અગાઉ કરેલા વસિયતનામામાં જણાવ્યા પ્રમાણે આ સંસ્થાને માંડી વાળવાના ઉદ્દેશથી છેલ્લાં ચારેક વર્ષથી લગભગ બધાં પુસ્તકો અધો મૂક્યે અપાતા હતાં; પરંતુ ઈશ્વરેચ્છાથી એ વસિયતનામું રદ કરીને નવેસરથી દ્રષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે; એથી હવે સંસ્થાને આગળ ચલાવી શકાય તે માટે અધો મૂક્યતું ધોરણ બંધ કરીને નીચેની નવી યોજના ચાલુ કરી છે.

વળતરના નવા નિયમો

૧. તમામ પુસ્તકો ઉપર (અર્થાત્ત્રાણી શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાઓ સિવાય) સર્વ કોઈને ૧૨૫૫ ટકા, રૂપિયા ૨૦) કે તે ઉપરાંતનાં પુસ્તકો લેનારને ૧૮૫૫ ટકા અને રૂપિયા પચાસ કે તે ઉપરાંતનાં લેનારને ૩૦) ટકા વળતર મળશે.
૨. સાથે ભગવદ્ગીતાઓની સો પ્રતો લેનારને રૂપિયે દોઢ આનો વળતર મળશે; અથવા રૂપિયા વીસ કે તે ઉપરાંતનાં અન્ય પુસ્તકો સાથે જમે તેટલી શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાઓ લેનારને રૂપિયે એક આનો અને રૂપિયા પચાસ કે તે ઉપરાંતનાં પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂપિયે દોઢ આનો વળતર મળશે.

ધ્યાન આપવા જેવી બાબતો

કે-બહારગામથી મંગાવનારે અમદાવાદના કાર્યાલયમાં લખવું. કેમકે સુખાઈમા બહારગામ પુસ્તકો મોકલવાની વ્યવસ્થા થતી નથી.

ખ-જવાબ મંગાવનારે જવાબીકાડ અથવા સવા આનાની રિકિટ બીડવી જરૂરી છે.

ગ-પૂરું મૂલ્ય પ્રથમથી મોકલી રૂપિયા ૮-૧૦ કે તેથી વધુનાં પુસ્તકો રેલવે પારસલથી મંગાવવાથી, પેકિંગ મૂલ્યાંકિ અર્થે (બંગાળી હથ શેર વજનના ૦.૮ અને તેથી વધુ વજનના પારસલ દીઠ આડે અન ૫-૧૦ ૭૧ અર્થે બહુ જ ઓછા આવશે.

ધ-જો વાંચક પુસ્તકો, રેલવે પારસલથી મંગાવવા હોય તો રેલવે સ્ટેશનનું નામ અવગત રાખવું જોઈએ. નામે માયા બંગાળી કેકમ બનવા માંડે છે.

ચ-જો વાંચકે પોતાના પોતાના મંગાવવાના પુસ્તકો, પેકિંગ મૂલ્યાંકિ અર્થે (બંગાળી હથ શેર વજનના ૦.૮ અને તેથી વધુ વજનના પારસલ દીઠ આડે અન ૫-૧૦ ૭૧ અર્થે બહુ જ ઓછા આવશે.

છ-જો વાંચકે પોતાના પોતાના મંગાવવાના પુસ્તકો, પેકિંગ મૂલ્યાંકિ અર્થે (બંગાળી હથ શેર વજનના ૦.૮ અને તેથી વધુ વજનના પારસલ દીઠ આડે અન ૫-૧૦ ૭૧ અર્થે બહુ જ ઓછા આવશે.

જ-જો વાંચકે પોતાના પોતાના મંગાવવાના પુસ્તકો, પેકિંગ મૂલ્યાંકિ અર્થે (બંગાળી હથ શેર વજનના ૦.૮ અને તેથી વધુ વજનના પારસલ દીઠ આડે અન ૫-૧૦ ૭૧ અર્થે બહુ જ ઓછા આવશે.

૝-આ હસ્તપત્રો સુધારીને છપાય ત્યારે આગલાં ૨૬ અને તાબાંજ અમલમાં સમજવાં.

૬-સંસ્થાનું કોઈ પણ પુસ્તક અગાઉથી સંમતિ મેળવીનેજ છાપી શકાયે.

શ્રીગીતા અને પંચરત્નગીતા

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાઓ-શ્લોક ને માષાંતર

સૌ પ્રતો એક સાથે લેનારને રૂપિયે ૬૦૬ આનો વળતર મળશે

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા- { શ્લોક ને સામેના પાનામાં } ૦૧૦૧

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-૧૦ સરલાયૈ-૧૪મી આ. ૦૧૦૧

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-૧૦ સરલાયૈ સાથે (આ. ૦૧૫મી) ૦૧૦૧

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-૧૦ સરલાયૈ (૦૧) ૦૧૦૧

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-માત્ર ૧૦ સરલાયૈ ૦૧૦૧

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-૧૦ સરલાયૈ સાથે, મોટા અક્ષર ૦૧૦૧

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-૧૦ સરલાયૈ સાથે, મોટા અક્ષર ૦૧૦૧

શ્રીપંચરત્નગીતા-૧૦ સરલાયૈ સાથે, મોટા અક્ષર ૦૧૦૧

નીચેની મૂલ્ય ભગવદ્ગીતાઓ ને પંચરત્નગીતાઓ અર્ધા મૂલ્યે મળશે

મૂલ્ય-ગીતાઓ તથા પંચરત્ન ગીતાઓ

છાપેલું અર્ધ

મૂલ્ય મૂલ્ય પંચરત્ન ભગવદ્ગીતા-સૂક્ષ્માક્ષર ૩૭૬ ૧) ૦૧૦૧

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-મધ્યમાક્ષર-સાર્દી ૩૨૪ ૦૧ ૦૧

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-નાના અક્ષર-સાર્દી ૨૦૦ ૦૧ ૦૧

રૂપિયા ૨૦) ગુફીનાં પુસ્તકો લેનારને ૬૨

રૂપિયે બે આના વગવડ મળે

રૂપિયે ૦) ૨

મંથન નામ

પૃષ્ઠ

મૂલ્ય આદ

શ્રીશાંતિપર્વ-(આરતિ ૬ હી) ... ૧૫ ...)

શ્રીમાનસરામાયણ-અધ્યાય સાથે ... ૧૮૦૦ ... ૧૧૧

.. -ને મંથન ૫૧

શ્રીતુલસીકૃત રામાયણ-(આરતિ ૮ મી) ૧૮૩૨ ... ૫૧૧

.. -ને મંથન ૧)

શ્રીરાડ્ધીકિ રામાયણ-(આરતિ ૩ મી) ૧૪૨૮ ... ૫૧૧

.. -ને મંથન (..) ૧)

શ્રીમદભાગવત-(૧૦મી અધ્યાય) ... ૧૩૪૪ ... ૫૧

.. -(૧૦મી અધ્યાય) ૧)

શ્રીભગવતી ભાગવત-(અધ્યાય ૧૨) ૧૨૮ ... ૫૧

શ્રીભાગવતી ભાગવત-૧૨મી અધ્યાય-(અધ્યાય ૧૨) ૧૨૮ ... ૫૧

શ્રીમદ્ભગવત-૧૨મી અધ્યાય-૧૨મી અધ્યાય ૧૨૮ ... ૫૧

શ્રીમદ્ભગવત-૧૨મી અધ્યાય-૧૨મી અધ્યાય ૧૨૮ ... ૫૧

.. -ને મંથન ૧૨૮ ... ૫૧

શ્રીમદ્ભગવત-૧૨મી અધ્યાય-૧૨મી અધ્યાય ૧૨૮ ... ૫૧

શ્રીમદ્ભગવત-૧૨મી અધ્યાય-૧૨મી અધ્યાય ૧૨૮ ... ૫૧

શ્રીમદ્ભગવત-૧૨મી અધ્યાય-૧૨મી અધ્યાય ૧૨૮ ... ૫૧

શ્રીમદ્ભગવત-૧૨મી અધ્યાય-૧૨મી અધ્યાય ૧૨૮ ... ૫૧

શ્રીમદ્ભગવત-૧૨મી અધ્યાય-૧૨મી અધ્યાય ૧૨૮ ... ૫૧

૧ વિવેકાનંદ-મંથ પદોભા. ૧-૨-૩... ૫૭૧ ... ૨૧ ... ॥	
" -મંથ ૨ જો ભા. ૪-૫ ... ૬૦૦ ... ૨૧ ... ॥	
" -ભાગ ૮ મો (આ. ૨૭) .. ૩૮૮ ... ૧૧૧ ... ॥	
" -ભાગ ૯ મો (આ. ૨૭) ૭૮૪ ... ૩) ... ॥	
" -ભાગ ૧૦ તથા ભા. ૧૧ મો ૫૬૦ ... ૨) ... ॥	
" -ભાગ ૧૨-૧૩ મો, ૫૩૦ ૫૧૬ ... ૧૧૧ ... ॥	
ખ્યાનમાળા-મંથ ૧ લો (અનંતકૃત)... ૭૦૮ ... ૨૧ ... ॥	
" -મંથ ૨ જો " ... ૭૨૦ ... ૨) ... ॥	
કેક વિનય-ખંડ ૧-૨-૩ ૮૪૦ ... ૨૧૧૧ ... ॥	
મહાભારત મંજરી ૭૪૪ ... ૨) ... ॥	
વર્ગીય વિમાન-(આવૃત્તિ ૫ મી) ... ૩૭૨ ... ૧૧૨... ॥	
વર્ગીની કૃત્તી-(આવૃત્તિ ૫ મી) ... ૩૭૨ ... ૧૧૨... ॥	
વર્ગીનો પ્રકાશ-(આવૃત્તિ ૨ થી)... ... ૩૩૬ ... ૧૧૨... ॥	
વર્ગીની જિ'હ્વી-(આવૃત્તિ ૩ થી) ... ૩૦૦ ... ૧૨... ॥	
સાચુ સ્વર્ગ-(આવૃત્તિ ૩ થી) ૪૬૨ ... ૧૧૨... ॥	
સ્વર્ગનો ખજાનો-(આવૃત્તિ ૪ થી) ... ૩૧૨ ... ૧૧૨... ॥	
સંસારમાં સ્વર્ગ-(આવૃત્તિ ૨ થી) ... ૩૪૮ ... ૧૧૨... ॥	
સ્વર્ગનો આનંદ-(આવૃત્તિ ૨ થી) ... ૩૬૦ ... ૧૧૨... ॥	
સ્વર્ગની સીડી-(આવૃત્તિ ૨ થી) ... ૩૬૦ ... ૧૧૨... ॥	
સ્વર્ગની સડક-(આવૃત્તિ ૨ થી) ... ૪૬૮ ... ૧૧૧ ... ॥	
ગામડિયા નરદેવો-(આવૃત્તિ ૧ લી) ... ૪૦૮ ... ૧૧૨ ... ॥	
ઉપદેશસારસંગ્રહ-(આવૃત્તિ બીજી) ... ૩૮૪ ... ૧) ... ॥	
સુખોદરનાકર-(આવૃત્તિ ત્રીજી)... ... ૩૦૦ ... ૦૧૧... ॥	
હાલતરંગ અને શ્રાવણની ગી (આ. ૧ લી) ૩૨૪ ... ૧) ... ॥	
પ્રભુમય જીવન-(આવૃત્તિ ૭ મી) ... ૧૬૨ ... ૦૧ ... ॥	
આર્યધર્મનીતિ અને આજુકપનીતિસાર ૨૦૮ ... ૦૧... ॥	
વિષ્ણુની વાર અને રામાયણની રત્નપ્રણા ૧૬૪ ... ૦૧ ... ॥	

શ્રીવિષ્ણુસહસ્રનામાવલિ-દર્શન(આ. ૨૭)૨૨૦ ... ૧૧૭... ॥
 શ્રીવિષ્ણુસહસ્ર નામ-અર્ચ સદિન આ. ૩૭ ૧૨૮ ... ૦)૭... ॥

હિંદુ સંતોનાં જીવનચરિત્રો

મહાત્મા સરયુનાસજી. જીવનભ્રમ આ. ૧ ... ૧૧૭... ॥
 મહાત્મા જનકીદાસજીનાં ચરિત્ર ... ૧ ... ૧૧૭... ॥
 શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર તથા અન્ય સતપુરુષો-... ૮૬૬ ... ૧ ... ॥
 શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસનચરિત્ર(આ. ૧૨) ... ૧૧૧ ... ॥
 સંત ઉકારામ-જીવનચરિત્ર ... ૬૪ ... ૨) ... ॥
 શ્રીચૈતન્ય મહાપ્રભુ-... ૧૫૫ ... ૧૫૬ ... ૫) ... ॥
 શ્રીજ્ઞાનેશ્વર મહારાજ આ. ૧ ... ૧૬૬ ... ૧૧ ... ॥
 મહાત્મા શ્રીઅંકનાથ ... ૧ ... ૧૧ ... ॥
 સ્વામી જાનકીનાંદ ... ૧૫ ... ૧૧ ... ॥
 વિજયકૃષ્ણ જાનકામી ... ૧૫ ... ૧૧ ... ॥
 જાનકામી ... ૧ ... ૧૧ ... ॥
 આ. ૧૧ ... ૧૧ ... ૧૧ ... ॥

મુનિવ્રત મનના જીવનચરિત્રો

મુનિવ્રત મહાત્માના ... ૧૧૭ ... ૧૧ ... ॥
 જાનકામી ... ૧૧૭ ... ૧૧ ... ॥
 જાનકામી ... ૧૧૭ ... ૧૧ ... ॥
 જાનકામી ... ૧૧૭ ... ૧૧ ... ॥
 જીર ૬૦ ... ૧૧૭ ... ૧૧ ... ॥
 જાનકામી ... ૧૧૭ ... ૧૧ ... ॥
 જાનકામી ... ૧૧૭ ... ૧૧ ... ॥

હવનનાં સાધન(માર્ગન કૃત) ...	૩૧૨ ...	૦૧૫૨...	..
સામર્થ્ય ને સમૃદ્ધિ-(આવૃત્તિ ૨૭) ૩૬૬ ...	૧) ...	..	..
પના સ્પષ્ટાઓ (આવૃત્તિ ૨૭) ...	૫૬૪ ...	૧૧૧ ...	..
કેમ નિબંધમાળા-જાંકિમળાશુકત...	૫૬૨ ...	૧૧૧ ...	..
સંખ્યાનું-(અપ્તન સિંકલેરુન) ...	૬૬૬ ...	૨૧ ...	..
દર્શન દર્શનમાળા-ભાગ ૧મો (આ.બીજી) ૪૩૨ ...	૧૧ ...	..	..
ભાગ ૨જો (..) ૪૬૬ ...	૧૨...	..	..
ભક્તિપ્રદ-ભાગ ૧ ભાગ(આવૃત્તિ ૫મી) ૧૬૨ ...	૦૧ ...	..	..
.. ભાગ ૨ જો (.. ૨ જી) ૫૪૪ ...	૧૧૧ ...	..	..
.. ભાગ ૬ મો (.. ... ૭૩૬ ...)	૨) ...	..	..
કોનેરી સૂચનો-(આવૃત્તિ ૭મી) ...	૨૦૮ ...	૦૧ ...	..

વૈદક અને ઐતિહાસિક ગ્રંથો

આર્યસિપદ્મ-(નવમી આવૃત્તિ) ...	૮૨૪ ...	૩) ...	..
વૈદક સંખ્યાધી વિચારો-ભાગ ૧મો-(આ. ૨જી) ૬૮૪ ...	૧૧૧ ...	..	..
ભાગ ૨જો ...	૪૩૨ ...	૧૨ ...	..
(વિપરના ત્રણે ગ્રંથ સાથે ખરીદનારને શા. ૪૧૧ માં મળશે.)			
આયુર્વેદ નિબંધમાળા-ભાગ ૧-૨ જો ૭૩૬ ...	૨૧ ...	..	..
.. ભાગ ૨ જો(આ. ૪૧૬ ..	૧૧ ...	..	..
આર્યોગ્ય વિષે સામાન્ય જ્ઞાન-(આ. ૫મી) ૧૪૮ ...	૦૧ ...	..	..
રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ-૨જો ...	૭૬૪ ...	૨૧ ...	..

બોધપ્રદ દંડી વાર્તાઓ

દંડી વાર્તાઓ -મંથ પહેલો-(આવૃત્તિ ૩ જી) ૫૮૮...	૨ ...	..
.. -મંથ બીજો -(આવૃત્તિ ૨ જી) ૫૭૬...	૧૧૧ ...	..
.. -મંથ ત્રીજો (ભા. ૮ મો) ...	૪૬૨... ૧૧૧ ...	..
.. -મંથ પાંચમો (ભા. ૧૦ મો)...	૪૦૮... ૧૧ ...	..
.. -મંથ છઠ્ઠો (ભા. ૧૧ મો)...	૩૨૦... ૨) ...	..

મુખ્યોત્સવ પુસ્તકાલિકા-૨ મુજબ (અ. ૨૭) ૧૩૬...૦૧ ...
 દયાળુ મહારાજે મહાગુરુ પુત્રો (અ. ૫૫) ...૧૦૦...૦૧ ...

આગોષ્યોગી પ્રસ્તુતી

જ્ઞાનપ્રિય નિર્મિત-ધાર્મિક-સાહિત્ય-સંગ્રહ ૧૫૦ ...૦૧ ...
 નવોદય નાનિ-ધાર્મિક-સાહિત્ય-સંગ્રહ ૨૦૦...૦૧ ...
 મહાગુરુ પુત્રો (અ. ૫૫) ૧૩૬...૦૧ ...
 મહાગુરુ પુત્રો (અ. ૫૫) ૧૩૬...૦૧ ...
 મહાગુરુ પુત્રો (અ. ૫૫) ૧૩૬...૦૧ ...

નિર્મિત-ધાર્મિક-સાહિત્ય-સંગ્રહ

... ૧૩૬...૦૧ ...
 ... ૧૩૬...૦૧ ...
 ... ૧૩૬...૦૧ ...

મહાગુરુ પુત્રો (અ. ૫૫) ૧૩૬...૦૧ ...

૧૩૬...૦૧ ...

